નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

પરમત્થદીપની

સઙ્ગહ મહાટીકા પાઠ

ગન્થારમ્ભકથા

[ક]

ઉદયા યસ્સ એકસ્સ, સદ્ધમ્મરંસિ જાલિનો;
પબુજ્ઝિંસુ જનમ્બુજા, જાતિક્ખેત્તે મહાસરે.

[ખ]

વન્દામિ તં મહાસૂરં, મહામોહ તમોનુદં;
સઞ્જાતં સો હદયે મય્હં, તમોખન્ધં પનૂદતં.

[ગ]

પોરાણકેહિ વિઞ્ઞૂહિ, વણ્ણિતા વણ્ણના બહૂ;
દિસ્સન્તિ ઇધ લોકમ્હિ, અભિધમ્મત્થસઙ્ગહે.

[ઘ]

ન તાહિ તુટ્ઠિં વિન્દન્તિ, યે સારત્થા ભિમાનિનો;
તે મં સઙ્ગમ્મ યાચન્તિ, પરમત્થસ્સ દીપનં.

[ઙ]

મહણ્ણવે રતનાનિ, ઉદ્ધરિત્વા દિપવાસિનં;
યથિચ્છકંપિ દજ્જેય્યું, ન વત્તબ્બાવ ઊનતા.

[ચ]

તથેવેત્થ વિપુલત્થા, અણ્ણવે રતનૂપમા;
સતક્ખત્તુંપિ વણ્ણેય્યું, પરિયાદિન્ના ન હેસ્સરે.

[છ]

તસ્મા તાસુ વણ્ણનાસુ, સારમાદાય વણ્ણનં;
નાનાસારત્થ સમ્પુણ્ણં, ઉત્તાન પદબ્યઞ્જનં.

[૪]

નાતિસઙ્ખેપ વિત્થારં, મન્દબુદ્ધિપ્પબોધનં;
કરિસ્સં તં પરમત્થેસુ, સુણન્તુ પાટવત્થિનોતિ.

પથમગાથા-પરમત્થદીપની

૧. અભિધમ્મત્થસઙ્ગહં કત્તુકામો અનુરુદ્ધત્થેરો સઙ્ગહારબ્ભે તાવ સપ્પયોજને પઞ્ચપિણ્ડત્થે દસ્સેન્તો આદિગાથ માહ. પઞ્ચપિણ્ડત્થાનામ રતનત્તયવન્દના, ગન્થાભિધેય્યો, ગન્થપ્પકારો, ગન્થાભિધાનં, ગન્થપ્પયોજનં. તત્થ તીસુ રતનેસુ નિપ્પચ્ચકારકરણં રતનત્તયવન્દનાનામ. સા **સમ્માસમ્બુદ્ધમતુલં સસદ્ધમ્મગણુત્તમં અભિવાદિયા**તિ એતેહિ પદેહિ દસ્સિતા. સકલેન ગન્થેન અભિહિતા પધાનત્થભૂતા ચત્તારો અભિધમ્મત્થા ગન્થાભિધેય્યો. સો અભિધમ્મત્થસઙ્ગહન્તિપદે **અભિધમ્મત્થ** સદ્દેન દસ્સિતો.

[૧] વિભાવનિયં પન

સઙ્ગહિતભાવોપિ અભિધેય્યોયેવાતિ કત્વા અભિધેય્યો અભિધમ્મત્થસઙ્ગહપદેન દસ્સિતોતિવુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ સો અપ્પધાનત્થભૂતો સઙ્ગહિતભાવો ઇમસ્મિં પિણ્ડત્થદસ્સને અભિધેય્યો નામ ભવિતું યુત્તોતિ. ઇતો પટ્ઠાયચ ટીકાયન્તિ વુત્તે ઇમસ્સ સઙ્ગહસ્સ દ્વીસુ સીહળટીકાસુ પથમાટીકા દટ્ઠબ્બા. વિભાવનિયન્તિ વુત્તે એતરહિ પાકટા દુતીયા. ટીકાસૂતિ વુત્તે દ્વેપિ. મહાટીકાયન્તિ વુત્તે વિસુદ્ધિમગ્ગે મહાટીકા દટ્ઠબ્બા. યઞ્ચ વચનં વિભાવનિયંપિ આગતં, અઞ્ઞત્થાપિ આગતં, તંપિ ઇધ વિભાવનિયંત્વેવ વુચ્ચતિ આસન્નત્તાતિ. સભાગધમ્મસઙ્ગહવસેન ગન્થવિધાનાકારો ગન્થપ્પકારો. સો પન **સઙ્ગહ** સદ્દેન દસ્સિતો.

[૨] વિભાવનિયં પન

અભિધમ્મત્થસઙ્ગહપદેનાતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ અભિધમ્મત્થસદ્દો ગન્થવિધાનાકારં દીપેતીતિ. અત્થા નુગતા ગન્થસમઞ્ઞા વન્થાભિધાનં. તં અભિધમ્મત્થ સઙ્ગહપદેન દસ્સિતં. સઙ્ગહગન્થે કતે સતિ તદુગ્ગહપરિપુચ્છાદિવસેન અનાયાસતો લદ્ધબ્બં ધમ્માનં સરૂપાવબોધાદિકં અનુપાદાપરિનિબ્બાનન્તં ગન્થસ્સ ફલાનુફલં ગન્થપ્પયોજનં તંપિ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહપદેનેવ સામત્થિયતો દસ્સિતં.

[૩] વિભાવનિયં પન

સઙ્ગહસદ્દેનાતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ અભિધમ્મત્થસદ્દેન વિના અનાયાસતો સંસિદ્ધિમત્તદીપકેન સઙ્ગહસદ્દમત્તેન તાદિસો અનુપાદાપરિનિબ્બાનન્તો પયો જનવિસેસો સક્કા વિઞ્ઞાતું, અસદ્ધમ્મ સઙ્ગહાનંપિ લોકે સન્દિસ્સનતોતિ.

૨. તત્થ રતનત્તયવન્દના તાવ અસઙ્ખેય્યઅપ્પમેય્યપ્પયોજના હોતિ. યથાહ –

તે તાદિસે પૂજયતો, નિબ્બુતે અકુતો ભયે;
ન સક્કા પુઞ્ઞં સઙ્ખાતું, યમેત્થ મપિ કેનચીતિ.

ય મેત્થમપીતિએત્થ યેનકેનચિ અપિ મનુસ્સેનવા દેવેનવા બ્રહ્મુનાવા સઞ્ઞાતું ન સક્કાતિ યોજના. ટીકાકારાપિ તં પયોજનં તત્થ તત્થ બહુધા પપઞ્ચેન્તિ. સઙ્ગહકારા પન અન્તરાયનીવારણમેવ વિસેસતો પચ્ચાસીસન્તિ. સઙ્ગહકારા તિચ બુદ્ધઘોસત્થેરાદયો અટ્ઠકથાચરિયા વુચ્ચન્તિ.

નિપ્પચ્ચકારસ્સેતસ્સ,
કતસ્સ રતનત્તયે;
આનુભાવેન સોસેત્વા,
અન્તરાયે અસેસતોતિ હિ વુત્તં.

3. કથઞ્ચ રતનત્તયવન્દનાય અન્તરાયનીવારણં હોતીતિ. વુચ્ચતે-રતનત્તયવન્દના હિ નામ વન્દનાકિરિયાભિનિપ્ફાદકો સત્તક્ખત્તું સત્તક્ખત્તું અનેકકોટિસતસહસ્સવારે પવત્તમાનો મહન્તો પુઞ્ઞાભિસન્દો પુઞ્ઞપ્પવાહો. સો ચ અનુત્તરેસુ બુદ્ધાદીસુ પુઞ્ઞક્ખેત્તેસુ સંવટ્ઠિતત્તા થેરસ્સ ચ ઉળારચ્છન્દસદ્ધાબુદ્ધિગુણેહિ પરિભાવિતત્તા મહાજુતિકો મહપ્ફલો મહાનિસંસો ચ પુઞ્ઞાતિસયો હોતિ. સો સયં પયોગસમ્પત્તિભાવે ઠત્વા બહિદ્ધા વિપત્તિપચ્ચયે અપનેત્વા સમ્પત્તિપચ્ચયે ઉપનેત્વા અતિપણીતઉતુચિત્તાહાર સમુટ્ઠિતાનં સરીરટ્ઠકધાતૂનં ઉપબ્રૂહનં કત્વા પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય લદ્ધો કાસસ્સ જનકકમ્મસ્સ અનુબલં દેતિ. અલદ્ધોકાસસ્સ ચ પુઞ્ઞન્તરસ્સ ઓકાસલાભં કરોતિ. અથ લદ્ધાનુબલેન લદ્ધો કાસેન ચ તદુભયેન પુઞ્ઞેન નિબ્બત્તા રૂપારૂપસન્તતિયો થેરસન્તાને યમકમહાનદિયો વિય બલવબલવન્તિ યો હુત્વા પવત્તન્તિ. તદા તસ્મિં ઇટ્ઠફલઘનપરિપૂરિતે થેરસન્તાને અનિટ્ઠફલભૂતાનં રોગાદિ અન્તરાયાનં ઉપ્પત્તિયા ઓકાસો નામ નત્થીતિ ઇટ્ઠફલસન્તાનવિબાધકાનિ અનિટ્ઠફલસન્તાનજનકાનિ ચ અપુઞ્ઞકમ્માનિ દૂરતો અપનીતાનેવ હોન્તિ. ન હિ કમ્માનિનામ પુઞ્ઞાનિ અપુઞ્ઞાનિ ચ અત્તનો વિપાકુપ્પત્તિયા ઓકાસે અસતિ વિપચ્ચન્તીતિ. તતો તસ્મિં સન્તાને આયુવણ્ણા દયો ઇટ્ઠફલધમ્મા યાવ ગન્થનિટ્ઠાના યાવ આયુકપ્પપરિયો સાનાપિ વા વડ્ઢનપક્ખે ઠત્વા પવત્તન્તિ. યથાહ –

અભિ વાદનસીલિસ્સ, નિચ્ચં વુડ્ઢાપચાયિનો;
ચત્તારો ધમ્મા વડ્ઢન્તિ, આયુવણ્ણો સુખં બલન્તિ.

એવં તાય વન્દનાય અન્તરાયનીવારણં હોતીતિ. તસ્મા સઙ્ગહારબ્ભે રતનત્તયવન્દનાકરણં થેરસ્સ અત્તના આરબ્ભ માનસઙ્ગહસ્સ અનન્તરાયેન પરિસમાપનત્થં. ન કેવલઞ્ચ થેરસ્સેવ, સોતૂનઞ્ચ સઙ્ગહં ગણ્હન્તાનં આદિમ્હિયેવ રતનત્તય વન્દના સિદ્ધિતો અનન્તરાયેન ગહણ કિચ્ચસમ્પજ્જનત્થન્તિ.

[૪] વિભાવનિયં પન

સત્તસુ જવનેસુ પથમજવન વસેનેવ વન્દના પયોજનં વિભાવિતં વિય દિસ્સતિ. ‘‘દિટ્ઠધમ્મવેદનીયભૂતા’’તિ હિ તત્થ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચસ્સેવ ઇધ અધિપ્પેતત્તા. તસ્સ ચ સત્તસુપિ જવનેસુ ઉપલદ્ધત્તાતિ. યથા હિ આહારરૂપસ્સ દ્વીસુ કિચ્ચેસુ ઓજટ્ઠમકરૂપજનનકિચ્ચં પરિત્તકં અપ્પમત્તકં હોતિ. ચતુસ્સન્ત તિરૂપુપત્થમ્ભનકિચ્ચમેવ મહન્તં અધિમત્તં. તથાહિ પટ્ઠાનેપિ તદુપત્થમ્ભનકિચ્ચમેવ ગહેત્વા કબળીકારો આહારો ઇમસ્સ કાયસ્સ આહારપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ વિભઙ્ગવારો વિભત્તો. એવમેવં ઇધપિ પથમજવનસ્સ અવુનાવ વિપાકજનનકિચ્ચં પરિત્તકં અપ્પમત્તકં

હોતિ. અહેતુકવિપાકમત્તં જનેતીતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તં. કમ્મન્તરુપત્થમ્ભનકિચ્ચમેવ મહન્તં અધિમત્તં. તઞ્ચ સત્તસુપિ જવનેસુ ઉપલબ્ભતિ યેવાતિ. યસ્મા પન ગન્થાભિધેય્યે ગન્થપ્પકારે ગન્થપ્પયોજને ચ આદિતો વિવિતેસતિ સોતુ જનાનં ગન્થસ્સવને ઉસ્સાહો જાયતિ. તસ્મા તેસં ગન્થા ભિધેય્યાદીનં દસ્સનં ગન્થે ઉસ્સાહજનનત્થં. ગન્થાભિધાનદસ્સનં વોહારસુખત્થન્તિ. ઇદમેત્થ પિણ્ડત્થદસ્સનં.

૪. અયં પન પદત્થો. સમ્માચ બુજ્ઝિ સામઞ્ચ બુજ્ઝીતિ સમ્મા સમ્બુદ્ધો. એત્થ ચ સમ્માસદ્દો અવિપરીતત્થે નિપાતો. સો બુજ્ઝિતબ્બેસુ ઞેય્યધમ્મેસુ બુજ્ઝનક્રિયાય અસેસબ્યાવિભાવં દીપેતિ. તથાહિ પદેસઞાણે ઠિતા પચ્ચેકબુદ્ધાદયો અત્તનો વિસયે એવ અવિપરીતં બુજ્ઝન્તિ. અવિસયે પન અન્ધકારે પવિટ્ઠાવિય હોન્તીતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. વિસયો ચ તેસં અપ્પમત્તકોવ સબ્બઞ્ઞુવિસયં ઉપાદાય યથા હત્થ પુટે આકાસો અપ્પમત્તકોવ અજટાકાસં ઉપાદાયાતિ. તે હિ ફસ્સાદીસુ ધમ્મેસુ એકધમ્મમ્પિ સબ્બાકારતો બુજ્ઝિતું નસક્કોન્તીતિ. સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં પન અવિસયો નામ નત્થિ, યત્થ તે વિપરીતં બુજ્ઝેય્યું. તે હિ અનમતગ્ગે સંસારે અનન્તાસુ ચ લોકધાતૂસુ તિયદ્ધગતે અદ્ધમુત્તકે ચ ધમ્મે હત્થમણિકે વિય સમસમે કત્વા બુજ્ઝન્તિ. સબ્બે ધમ્મા સબ્બાકારેન બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણમુખે આપાત માગચ્છન્તીતિ હિ વુત્તં. તત્થ ઞાણમુખેતિ સબ્બઞ્ઞુંમહાભવઙ્ગં સન્ધાયાહ. તત્થ હિ તે ધમ્મા બોધિમણ્ડે સબ્બં અભિધમ્મં સમ્મસનતો પટ્ઠાય નિચ્ચકાલં ઉપટ્ઠહન્તીતિ. સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા પન યત્તકે ધમ્મે વિચારેતું ઇચ્છન્તિ. તત્તકે ધમ્મે આવજ્જનાય વિસું કત્વા આવજ્જિત્વા વિચારેન્તીતિ. નનુ ધમ્મા મહન્તા ભવઙ્ગં પરિત્તકન્તિ ન ચોદેતબ્બમેતં. અરૂપધમ્માનઞ્હિ પરમુક્કંસપત્તાનં એસ આનુભાવોતિ. સંસદ્દો પન સામન્તિ એતસ્સ અત્થે ઉપસગ્ગો. સો ભગવતો પટિવેધધમ્મેસુ અનાચરિયકતં દીપેતિ. ન મે આચરિયો અત્થીતિ હિ વુત્તં. નનુ ભગવતો તતીયચતુત્થારુપ્પ સમાપત્તિયો આળારુદકમૂલિકાતિ. સચ્ચં. તા પન અનલઙ્કરિત્વા લદ્ધમત્તાવ હુત્વા છડ્ડિતત્તા પચ્છા બુજ્ઝનક્રિયાય પાદકમત્તાપિ નહોન્તિ. કુતો પટિવેધધમ્માતિ. તસ્મા તા ભગવતો બુદ્ધભાવે સાચરિયકતં ન સાધેન્તીતિ. અયમેત્થ પાળિ અનુગતો અત્થો. યથાહ –

> તત્થ કતમો ચ પુગ્ગલો સમ્માસમ્બુદ્ધો. ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ. તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પાપુણાતિ. બલેસુ ચ વસિભાવં. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સમ્માસમ્બુદ્ધોતિ.

તત્થાતિ નિમિત્તે ભુમ્મં. બલેસૂતિ દસબલ ઞાણેસુ. વસિભાવન્તિ ઇસ્સરભાવં. એત્થચ પુબ્બે. લ. સામન્તિએતેન સંસદ્દસ્સ અત્થં દસ્સેતિ. તત્થાતિઆદિના [સમ્માસદ્દસ્સઅત્થન્તિ. સમ્માસમ્બુદ્ધપદં]

૫. ઇદાનિ થેરો અત્તનો વન્દનં સુટ્ઠુબલવં કરોન્તો અતુલન્તિ આહ. અનેકગુણપદવિસયા હિ વન્દના સુટ્ઠુતરં બલવતી હોતીતિ. નનુ એકગુણપદવિસયાપિ વન્દના અન્તરા યનીવારણેસમત્થા સિયાતિ કિં દુતીયેનાતિ. ન ન સમત્થા. વિઞ્ઞુજાતિકા પન સત્થુગુણત્થોમને મત્તકારિનો નામ ન હોન્તિ . થેરો ચ તેસં અઞ્ઞતરો. ત્વં પન અવિઞ્ઞુજાતિકો. તસ્મા મત્તં કરોન્તો ચોદેસીતિ. અપિચ. ન કેવલં અન્તરા યનીવારણમેવ વન્દનાય ઇચ્છિતબ્બં હોતિ. અથખો પઞ્ઞાપાટવાદિઅત્થોપિ ઇચ્છિતબ્બોયેવ. સોપિ હિ અનાયાસેન ગન્થ નિટ્ઠાનસ્સ ગન્થપારિસુદ્ધિયા ચ પચ્ચયો હોતીતિ. અનુસ્સતિટ્ઠાનેસુ હિ ચિત્તભાવના ચિત્તસમાધાનાવહા હોતિ. ચિત્ત સમાધાને ચ સતિ પઞ્ઞાતિક્ખાસૂરા હુત્વા પહતિ. સમાહિતો ભિક્ખવે યથાભૂતં પજાનાતીતિ હિ વુત્તં. તસ્મા તદત્થાયપિ અત્તનો વન્દના સુટ્ઠુ બલવતી કાતબ્બાયેવાતિ.

[૫] વિભાવનિયં પન

“યથાવુત્તવચનત્થ યોગેપિ સમ્માસમ્બુદ્ધસદ્દસ્સ ભગવતિ સમઞ્ઞાવસેન પવત્તત્તા અતુલન્તિ ઇમિના વિસે સેતી”તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

મહન્તઞ્હિ સત્થુગુણપદાનં મજ્ઝે એતં સમ્માસમ્બુદ્ધપદં, ચન્દો વિય તારકાનં મજ્ઝે. તસ્મા તં સભાવનિરુત્તિં જાનન્તાનંસન્તિકે ભાવત્થસુઞ્ઞં સત્થુસમઞ્ઞામત્તં ભવિતું નારહતિ. અઞ્ઞેસં પન પદસહસ્સં વુચ્ચમાનંપિ સત્થુ સમઞ્ઞામત્તમેવ સમ્પજ્જતીતિ. તુલયિતબ્બો અઞ્ઞેન સહ પમિતબ્બોતિ તુલો. ન તુલો **અતુલો**, નત્થિતુલો સદિસો એતસ્સાતિ વા અતુલો. ભગવા. ન હિ અત્થિ ભગવતો અત્તના સદિસો કોચિ લોકસ્મિન્તિ. યથાહ –

ન મે આચરિયો અત્થિ, સદિસો મે ન વિજ્જતિ;
સદેવકસ્મિં લોકસ્મિં, નત્થિ મે પટિપુગ્ગલોતિ.

અનચ્છરિયઞ્ચેતં, યં બુદ્ધભૂતસ્સ અતુલત્તં. સમ્પતિજાતસ્સપિ પનસ્સ અતુલતા પઞ્ઞાયતિ. તદા હિ મહાપુરિસો સમ્પતિજાતોવ સમાનો પુરત્થિમદિસાભિમુખો અટ્ઠાસિ. તસ્મિં દિસા ભાગે અનન્તાનિ ચક્કવાળાનિ એકઙ્ગણાનિ અહેસું. તેસુ ઠિતા દેવબ્રહ્માનો મહાપુરિસ ઇધ તુમ્હેહિ સદિસો નત્થિ. કુતો ઉત્તરિતરોતિ પરમાય પુજાય પૂજેસું. એવં સેસદિસાસુપિ. તદા મહાપુરિસો અત્તનો સબ્બલોકગ્ગભાવં ઞત્વા અગ્ગોહમસ્મિ લોકસ્સ, સેટ્ઠોહમસ્મિલોકસ્સ, જેટ્ઠોહમસ્મિલોકસ્સ અયમન્તિ માજાતિ, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવોતિ એવં અછમ્ભિવાચં નિચ્છારેસીતિ. ઇદંપિ અનચ્છરિયં, યં પચ્છિમભવં પત્તસ્સ અતુલત્તં. યદા પન સો સુમેધભૂતો દીપઙ્કરબુદ્ધસ્સ સન્તિકે નિયતબ્યાકરણં ગણ્હિ. તદાપિ થપેત્વા દીપઙ્કરસમ્માસમ્બુદ્ધં પારમિતાગુણેહિ તેન સદિસો કોચિ નત્થેવ. નત્થિભાવોચસ્સ તદા પવત્તે હિ દસસહસ્સિલોકધાતુકમ્પનાદીહિ અસાધારણપાટિહારિયેહિ દીપેતબ્બો. તાનિ હિ પચ્ચેકબોધિસત્તાનં સતસહસ્સંપિ પવત્તેતું ન સક્ખિસ્સતિયેવ. કુતો સાવકબોધિ સત્તાનન્તિ. તેનેવ હિ તદા પવત્તિપારમિપવિચયઞ્ઞાણં અત્તનો વિસયે સબ્બઞ્ઞુથઞ્ઞાણગતિકન્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. સાવકબોધિસત્તાપિ હિ યતો પટ્ઠાય અત્તનો બોધિયા અનુરૂપે સમ્ભારધમ્મે સયમેવ જાનિતું સક્કોન્તિ. તતો પટ્ઠાય અનિવત્તિધમ્મા હુત્વા વત્તાનુસારિમહાપુથુજ્જનભાવં અતિક્કમિત્વા બોધિસત્તભૂમિં ઓક્કન્તા હોન્તિ. એકેન પરિયાયેન નિયતા સમ્બોધિપરાયના ચ નામ હોન્તિ. તદા એવ બુદ્ધાનં સમ્મુખિભાવે સતિ નિયતબ્યાકરણં લભન્તિ. સબ્બઞ્ઞુ બોધિસત્ત પચ્ચેકબોધિસત્તેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ.

[૬] વિભાવનિયં પન

સમિતત્થે ય્યકારસ્સ અકારસ્સ વા વસેન એતં સિદ્ધન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ તુલસદ્દો ધાતુસિદ્ધો કમ્મસાધનો ચ ભવિતું ન યુત્તો. તુલયિતું અસક્કુણેય્યોતિ અતુલો. અપ્પમે ય્યોતિ હિ ટીકાયં વુત્તં. એતેન તુલસદ્દો કમ્મસાધનોતિ દિપેતિ. એવઞ્ચ સતિ કમ્મસાધનેનેવ તદત્થસિદ્ધિતો કિં તતો સમિતત્થે ય્યકારસ્સઅકારસ્સ વા ચિન્તાયાતિ. વત્તિચ્છાનુગતો સદ્દપ્પયોગોતિ કત્વા એતં વુત્તન્તિ ચે. ન. યથા સુતં યુત્તં વજ્જેત્વા અસ્સુતસ્સ પરિકપ્પનાય પયો જનાભાવતોતિ. [અતુલ પદં]

૬. ઇમેહિ પન દ્વીહિ પદેહિ સત્થુ તિસ્સો સમ્પદા વિભા વિતા હોન્તિ. હેતુસમ્પદા ફલસમ્પદા સત્તુપકારસમ્પદાચાતિ. તત્થ સત્થુ મહાકરુણા સમઙ્ગિતા બોધિસમ્ભારસમ્ભરણઞ્ચ હેતુસમ્પદાનામ. બોધિમણ્ડે પવત્તિતા ચતુવીસતિ કોટિસભસહસ્સસઙ્ખા મહાવજિરઞ્ઞાણસઙ્ખાતા સબ્બઞ્ઞુમહા વિપસ્સનાપિ એત્થેવ સઙ્ગહિતા. સા હિ મહાબોધિયા પદટ્ઠાન ભૂતાતિ. પહાન સમ્પદાયમેવ વા સા સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. ફલસમ્પદા ચતુબ્બિધા પહાનસમ્પદા ઞાણસમ્પદા આનુભાવસમ્પદા રૂપકાયસમ્પદા ચાતિ. તત્થ સહ વાસનાય કિલેસપ્પહાનં પહાનસમ્પદા નામ. પહાનસ્સ સબ્બપારિપૂરિતાતિ અત્થો. અત્થતો પન અરિયમગ્ગો, અગ્ગમગ્ગઞ્ઞાણમેવ વા. સબ્બઞ્ઞુત ઞ્ઞાણ દસબલઞ્ઞાણાદીનિ ઞાણસમ્પદા.

[૭] **વિભાવનિયં** પન

એતાસુ દ્વીસુ સમ્પદાસુ ઞાણસમ્પદા પથમં વુત્તા, તતો પહાનસમ્પદા. પહાનસમ્પદાયેવ પન પથમં વત્તબ્બા. સા હિ ઞાણસમ્પદાયપુબ્બઙ્ગમભૂતા પચ્ચયભૂતા ચ. મહાટીકાયઞ્ચ સાયેવ પથમં વુત્તાતિ.

[૮] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

‘‘સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનં અગ્ગમગ્ગઞ્ઞાણ’’ન્તિ ઞાણસમ્પદાયં વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિ.

અગ્ગમગ્ગઞ્ઞાણઞ્હિ પહાનસમ્પદા એવ ભવિતું અરહતિ. ન હિ મગ્ગઞ્ઞાણતો અઞ્ઞા પહાનસમ્પદાનામ અત્થીતિ. યઞ્ચ કોચિ વદેય્ય મગ્ગઞ્ઞાણં ઞાણઞ્ચ હોતિ પહાનઞ્ચ. તસ્મા ઉભયત્થ વત્તું યુત્તન્તિ. તંપિ ન યુજ્જતિ. એવઞ્હિ સતિ સમ્પદાસઙ્કરો હોતીતિ.

[૯] તથા **વિભાવનિયં**

ઞાણસમ્પદાયં સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં સબ્બપથમં વત્તબ્બંપિ ન વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

નનુ ‘‘તમ્મૂલકાનિ ચ દસબલાદિ ઞ્ઞાણાની’’તિ એત્થ આદિસદ્દેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણંપિ ગહિતન્તિ ચે. તંપિ ન યુજ્જતિ.

ન હિ અપ્પધાનં સરૂપતો નિદ્દિસિત્વા પધાનં પાકટં આદિસદ્દેન ગહિતન્તિ ઞાયાગતં હોતીતિ. અચિન્તેય્યાનુભાવેહિ સીલા દિગુણેહિ ઇદ્ધિ ધમ્મેહિ ચ સમ્પદા આનુભાવસમ્પદા. લક્ખણા નુબ્યઞ્જનપ્પટિમણ્ડિતસ્સ રૂપકાયસ્સ સમ્પત્તિ રૂપકાયસમ્પદા. સત્તુપકારોદુવિધો આસયસમ્પદા, પયોગસમ્પદા ચ. અજ્ઝાસયસ્સ ઉળારતા કાયવચીપયોગસ્સ ચ પરિસુદ્ધતાતિ અત્થો. તત્થ દેવદત્તાદીસુ વિરોધિસત્તેસુપિ નિચ્ચં હિતજ્ઝાસયતા આસય સમ્પદા. લોકે અભિઞ્ઞાતાનં રાજૂનં રાજમહામત્તાનં સેટ્ઠિ ગહપતીનં દેવરાજૂનમ્પિ ધમ્મં દેસેન્તસ્સ લાભસક્કારાદિ નિરપેક્ખતાવસેન દેસનાપયોગસુદ્ધિ પયોગસમ્પદા. તત્થ દ્વે પહાનઞાણસમ્પદા સમ્માસમ્બુદ્ધપદેન વિભાવિતા. દ્વીહિ આનુ ભાવરૂપકાયસમ્પદાહિ સહ દ્વે સત્તુપકારસમ્પદા અતુલપદેન. હેતુસમ્પદા પન દ્વીહિપિ પદેહિ સામત્થિયતો વિભાવિતા. ન હિ તાદિસિયા હેતુસમ્પદાય વિના ઇતરાસં પવત્તિ અત્થીતિ. [સમ્પદા]

૭. પુનપિ થેરો અત્તનો વન્દનં બલવતરં કરોન્તો સસદ્ધમ્મગણુત્તમન્તિ આહ. એતેન ધમ્મસઙ્ઘાનંપિ વન્દના કતા હોતિ. દૂરતોહં નમસ્સિસ્સં, સસઙ્ઘં લોકનાયકન્તિ હિ વુત્તે સઙ્ઘસ્સપિ નમનક્રિયાપત્તિ સહસદ્દેન વિઞ્ઞાયતિ. એવ મિદં દટ્ઠબ્બં. તત્થ નમસ્સિસ્સન્તિ નમસ્સિં.

[૧૦] યમ્પન **વિભાવનિયં**

> ''ગુણીભૂતાનંપિ હિ ધમ્મસઙ્ઘાનં અભિવાદેતબ્બ ભાવો સહયોગેન વિઞ્ઞાયતી''તિ વુત્તં. તત્થ અભિવાદેતબ્બ ભાવોતિ નવત્તબ્બં. અભિવાદિતભાવોતિ પન અભિવાદનન્તિ વા વત્તબ્બં. એવઞ્હિ સતિ ઇધ અધિપ્પેતસ્સ ક્રિયા સમવાયસ્સ સિદ્ધત્તા ધમ્મસઙ્ઘાનંપિ થેરસ્સ વન્દના ક્રિયાપત્તિ સિદ્ધા હોતીતિ. ઇતરથા તબ્બપચ્ચયસ્સ અરહત્થદીપનતો અભિવાદના રહતા સઙ્ખાત ગુણસમવાયો વુત્તો સિયા. સોચ ઇધ નાધિપ્પેતો. અત્તનો નિદસ્સનેન ચ સહ ન સમેતિ સપુત્તદારો આગતોતિ.

અપિચ થેરો ઇમં ગન્થં રચયિસ્સામીતિ પુબ્બભાગેયેવ તીણિ રતનાનિ વન્દિ, અથ તં અત્તનો વન્દનં ગન્થપ્પટિઞ્ઞાય સહ ઘટેત્વા દસ્સેન્તો ઇમં ગાથં રચયીતિપિ ન ન સક્કા વત્તુન્તિ. તથાહિ અભિવાદિયાતિ વુત્તં. ન અભિવાદિયામીતિ. એસનયો અઞ્ઞત્થપિ. તત્થ સદ્ધમ્મેન ચ ગણુત્તમેન ચ અત્તના નિમ્મિતેન સકલલોકસ્સ સરણભૂતેન સહ વત્તતીતિ સસદ્ધમ્મ ગણુત્તમો. સમ્માસમ્બુદ્ધો. ન હિ પરનિમ્મિતેન સદ્ધમ્મેન ગણુત્તમેન ચ સહિતા સાવકા સસદ્ધમ્માતિ ચ સગણુત્તમાતિ ચ વુચ્ચન્તિ. ન ચ અત્તનોએવ સરણભૂતેન સદ્ધમ્મેન સબ્રહ્મચારિગણુત્તમેન ચ સહિતા પચ્ચેકબુદ્ધા તથા થોમનં અરહન્તીતિ, તસ્મા ઇદંપિ સત્થુ અસાધારણગુણપદમેવ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

તત્થ ધારેતીતિ ધમ્મો. કે ધારેતિ, અત્તાનં ધારેન્તે. ધમ્મો હવે રક્ખતિ ધમ્મચારિન્તિ હિ વુત્તં. કથઞ્ચ ધારેતિ, ચતૂસુ અપાયેસુ વટ્ટદુક્ખેસુચ અપતમાને કરોન્તો. કિઞ્ચ ધારણંનામ, યેસં વસેન સત્તા અપાયેસુવા વટ્ટદુક્ખેસુવા પતન્તિ, તેસં કિલેસાનં એકદેસેનવા સબ્બસોવા સમુચ્છિન્દનં. ઇમસ્મિં અત્થે ચત્તારો અરિયમગ્ગા નિબ્બાનઞ્ચ નિપ્પરિયાયતો ધમ્મોનામ. અરિયમગ્ગા હિ કિલેસે સમુચ્છિન્દન્તા નિબ્બાનેન સહેવ હુત્વા સમુચ્છિન્દન્તિ. ન વિનાતિ, તસ્મા તેયેવ પઞ્ચ એકન્તતો ધમ્મોનામાતિ. પરિયત્તિધમ્મો પન ધારણુપાયોયેવ હોતિ. ચત્તારિ સામઞ્ઞફલાનિચ ધારણફલાનિયેવ હોન્તિ, કિલેસાનં પટિપ્પસ્સમ્ભનવસેન પવત્તત્તા ધારણાનુફલપ્પવત્તાનિ ચ. તસ્મા એતે પઞ્ચ પરિયાયધમ્માયેવાતિ. અથવા , ધારીયતીતિ ધમ્મો. ધારણારહોતિ વુત્તં હોતિ. યો હિ ધારેન્તં એકન્તેન દુક્ખતો મોચેતિ. અગ્ગસુખેચ પતિટ્ઠાપેતિ. સોયેવ ધારણારહત્તા ઇધ ધમ્મોનામાતિ. કોપન સોતિ, યથા વુત્તધમ્માયેવ. તેહિ કેચિ ભાવના વસેન કેચિ સચ્છિકિરિયવસેન કેચિ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારવસેન કેચિ ઉગ્ગહ ધારણવસેન ધારીયન્તિ. તે ચ એવં ધારીયમાના ધારેન્તં યથારહં અપાયદુક્ખતો વટ્ટદુક્ખતોચ મોચેન્તિ, અગ્ગેચ ફલસુખેવા નિબ્બાનસુખેવા પતિટ્ઠાપેન્તીતિ. ધારેન્તિવા સપ્પુરિસાજના અપાયેસુ વટ્ટદુક્ખેસુચ અત્તાનં અપત માનં વહન્તિ એતેનાતિ ધમ્મો. ધરન્તિવા એત્થ ધમ્મદીપા ધમ્મપ્પટિસરણા જના લદ્ધપ્પતિટ્ઠા હોન્તીતિ ધમ્મોતિપિ યુજ્જતિયેવ. કસ્મા પનેત્થ ધમ્મો દસવિધોવ વુત્તો. નનુ પટિપત્તિધમ્મેન સહ એકાદસવિધોવ વત્તબ્બોતિ. સચ્ચં. સોપન પટિપત્તિધમ્મો મગ્ગસ્સ પુબ્બભાગપ્પટિપદાએવ હોતીતિ પુબ્બચેતના વિય દાને મગ્ગે એવ સો સઙ્ગહિતો. તસ્મા ધમ્મો દસવિધોવ સબ્બત્થ વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો.

અપિચ, યદગ્ગેન પરિયત્તિધમ્મો ઇધ ધમ્મસ્મિં સઙ્ગહિતો. તદગ્ગેન પરિયત્તિધારકોપિ સઙ્ઘે વન્દનેય્યે સઙ્ગહિતોતિ યુત્તો. યદગ્ગેનચ પુથુજ્જનકલ્યાણકો સઙ્ઘે સેક્ખેસુ સઙ્ગહિતો. તદગ્ગેન તસ્સ કલ્યાણહેતુભૂતો પટિપત્તિ

ધમ્મોપિ ધમ્મે વન્દનેય્યે સઙ્ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બો. સો હિ પુથુજ્જનભૂતોપિ યેહિ ધમ્મેહિ સમન્નાગતત્તા સેખે સોતાપત્તિ ફલસચ્છિકિરિયાય પટિપન્નો સઙ્ગહિતો. તે પન ધમ્મા સેક્ખે સોતાપત્તિમગ્ગે અસઙ્ગહિતાતિ નસક્કા વત્તુન્તિ. એત્તાવતા યે વદન્તિ સઙ્ઘં સરણં ગચ્છામીતિ, એત્થ પુથુજ્જન કલ્યાણકો સઙ્ઘે અસઙ્ગહિતો. ન હિ તંસરણં ગચ્છન્તસ્સ સરણગમનં સમ્પજ્જતીતિ. તેસં તં પટિક્ખિત્તં હોતિ. એવં પન વત્તબ્બો, યો વો આનન્દ મયા ધમ્મોચ વિનયોચ દેસિતો પઞ્ઞત્તો, સો વો મમચ્ચયેન સત્થાતિ એવં સત્થુઠાને થપેત્વા ભગવતા સંવણ્ણિતો પરિયત્તિધમ્મો ધમ્મસરણે સઙ્ગહિતોતિ યુત્તો, તં ધારેન્તોપન કલ્યાણપ્પટિપત્તિયં ઠિતોપિ અત્થિ. અટ્ઠિતોપિ અત્થિ. યો અટ્ઠિતો, સો અત્તનોપિ સરણં નહોતિ. કુતો પરસ્સ. સત્થારા ચ અનેકેસુ સુત્તસહસ્સેસુ સો ગરહિતો. તસ્મા સો સઙ્ઘસરણે અસઙ્ગહિતો. ઇતરોવ સઙ્ગહિતોતિ યુત્તોતિ.

સન્તાનં ધમ્મોતિ સદ્ધમ્મો. સમિતકિલેસાનં તતોયેવ પસત્થાનં પૂજિતાનં સપ્પુરિસાનં પણ્ડિતાનઞ્ચ ધમ્મોતિ અત્થો. યોચ સન્તાનં ધમ્મો, સોપિ એકન્તેન સન્તોયેવ હોતીતિ સન્તો ધમ્મોતિપિ સદ્ધમ્મો. પસત્થો પૂજિતો ધમ્મોતિ અત્થો. સચ્ચો વા. અયઞ્હિ અઞ્ઞતિત્થિયધમ્મો વિય ધારેન્તં નવિસંવાદેતિ. સો હિ અયં મે હિતોતિ ધારેન્તસ્સ અહિતોયેવ સમ્પજ્જતિ. અયં પન તથાધારેન્તસ્સ હિતોયેવ સમ્પજ્જતીતિ. [સદ્ધમ્મપદં]. ગણુત્તમપદે લોકે સમાન દિટ્ઠિસીલાનં સહધમ્મિકાનં સમૂહો ગણોતિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન ઉત્તમેહિ સીલાદિગુણેહિ યુત્તો ભગવતો સાવકસઙ્ઘો ઉત્તમોચ સો ગણોચાતિ અત્થેન ઉત્તમગણોનામ. સોયેવ ઇધ ગણુત્તમોતિ વુચ્ચતિ યથા મુનિસેટ્ઠો મુનિવરોતિ.

[૧૧] વિભાવનિયં પન

> ‘‘ગણાનં ગણેસુવા દેવમનુસ્સાદિસમૂહેસુ ઉત્તમો ગણુત્તમો’’તિ ચ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

એતસ્મિઞ્હિ અત્થે સતિ ઉત્તમસદ્દો પધાનભૂતો હોતિ. સોચ ગુણમ્હિયેવ પવત્તતીતિ તેન ઇધ અરિયસઙ્ઘો વુત્તોતિ નસિજ્ઝતીતિ. એત્થચ ગણોતિ સઙ્ઘોયેવ વુચ્ચતિ. સોચ સઙ્ઘો દુવિધો સમ્મુતિસઙ્ઘો, દક્ખિણેય્યસઙ્ઘોતિ. તત્થ સમગ્ગેન સઙ્ઘેન કતં ઉપસમ્પદાકમ્મં સમ્મુતિનામ. તાય સમ્મુતિયા ઉપસમ્પન્નભૂમિં પત્વા ઠિતો ભિક્ખુસઙ્ઘો સમ્મુતિસઙ્ઘોનામ. સો વિનયકમ્મેસુ પસિદ્ધો. દક્ખિણેય્યસઙ્ઘો નામ અટ્ઠ અરિયપુગ્ગલસમૂહો. સોપન કિઞ્ચાપિ સમ્મુતિસઙ્ઘેપિ અન્તોગધોયેવ હોતિ. તથાપિ સરણગમન વન્દના માન પૂજાસક્કારાનુસ્સતિટ્ઠાનેસુ અનુત્તર પુઞ્ઞક્ખેત્ત વિસે સપરિગ્ગહત્થં ભગવતા તથા તથા સંવણ્ણેત્વા સો વિસું વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. પુથુજ્જનસઙ્ઘોહિ પુઞ્ઞક્ખેત્તં સમાનોપિ અનુત્તરં પુઞ્ઞક્ખેત્તં નહોતિ. કસ્મા. સાલિક્ખેત્તે તિણાનં વિય ખેત્તદુટ્ઠાનં સક્કાયદિટ્ઠિ વિચિકિચ્છાનુસયાનં સબ્ભાવાતિ. પુઞ્ઞક્ખેત્તભાવો પનસ્સ પુરિમે સદ્ધમ્મપદે વુત્તનયેન વેદિતબ્બોતિ. [સસદ્ધમ્મગણુત્તમપદં]

૮. **અભિવાદિયા**તિ વિસેસતો વન્દિત્વા. એત્થ ચ અયં લોકે સીલાદિગુણયુત્તો સેટ્ઠો વન્દનેય્યોતિ એવં સેટ્ઠ ચિત્તં પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા વન્દન્તો વિસેસતો વન્દતીતિ વુચ્ચતિ. વન્દના પન તિવિધા કાયવન્દનાદિવસેન. યથાહ –

> તિસ્સો ઇમા ભિક્ખવે વન્દના, કતમા તિસ્સો. કાયેન વન્દતિ, વાચાય વન્દતિ, મનસા વન્દતીતિ.

તત્થ સેટ્ઠચિત્તં પચ્ચુપટ્ઠાપેત્વા જાણુદ્વય કપ્પરદ્વય નલાટ સઙ્ખાતાનિ પઞ્ચ અઙ્ગાનિ ભૂમિયં પતિટ્ઠાપેત્વા વન્દનેય્યાનં અભિમુખં નિપ્પજ્જન્તો કાયેન વન્દતિનામ. યં સન્ધાય પઞ્ચપ્પતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વાતિ તત્થ તત્થ

વુત્તં. યાયચ અવન્દિયટ્ઠાનેસુ વન્દન્તસ્સ આપત્તિ હોતીતિ. ગુણપદાનિ વાચાય પવત્તેન્તો વાચાય વન્દતિનામ. નમો બુદ્ધસ્સ, નમત્થુ બુદ્ધસ્સ, નમો વિમુત્તિયા, નમો વિમુત્તાનં, વિપસ્સિસ્સ નમત્થૂતિ એવમાદીસુપિ વાચા વન્દનાયેવ. ગુણપદાનિ અનુગન્ત્વા ગુણે અનુસ્સરન્તો મનસા વન્દતિનામાતિ.

૯. **ભાસિસ્સ**ન્તિ કથેસ્સામિ. કામઞ્ચ થેરો ઇમં સઙ્ગહં રચયન્તો પોત્થકારુળ્હં કત્વાવ રચયિસ્સતિ. ગન્થકમ્મં નામ વાચાકમ્મેસુ પસિદ્ધન્તિ કત્વા ભાસિસ્સન્તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૧૦. **અભિધમ્મત્થસઙ્ગહ**ન્તિ પદે અભિધમ્મે વુત્તા અત્થા અભિધમ્મત્થા. તે સઙ્ગય્હન્તિ એત્થ એતેનાતિવા અભિધમ્મત્થસઙ્ગહો. સઙ્ગય્હન્તિતિચ થેરેન સંખિપિત્વા ગય્હન્તિ કથીયન્તીતિ અત્થો. અભિધમ્મેતિ ચેત્થ અભિઅતિરેકો અભિવિસે સોચ ધમ્મો અભિધમ્મો. ધમ્મોતિ ચ વિનયપાળિતો અઞ્ઞંપાળિ દ્વયં વુચ્ચતિ. યો વો આનન્દ મયા ધમ્મોચ વિનયોચ દેસિતો પઞ્ઞત્તોતિ હિ વુત્તં. તઞ્ચ પાળિદ્વયં આણાવિધાનસઙ્ખાતં વિનયન કિચ્ચં વજ્જેત્વા કુસલાદિકે યથાપવત્તે પરમત્થધમ્મે એવ દીપેતીતિ. એવં દીપેન્તેસુચ તેસુ દ્વીસુ ધમ્મેસુ યો ઇતરતો અતિરેકોચ હોતિ વિસેસોચ. અયમેવ અભિધમ્મો નામ. ઇતરોપન ધમ્મોયેવ. એવઞ્ચ કત્વા ધમ્મો અભિધમ્મો વિનયો અભિવિનયોતિ ઇદં ચતુક્કં વેદિતબ્બં. તત્થ ધમ્મોનામ સુત્તન્તપિટકં. અભિધમ્મોનામ યત્તપકરણાનિ. વિનયોનામ ઉભતો વિભઙ્ગો, અભિવિનયોનામ ખન્ધકપરિવારાતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તં. અતિરેકવિસેસતા ચેત્થ કુસલાદિ વસેન ખન્ધાદિવસેન સઙ્ગહાદિવસેન તથા તથા દેસેતબ્બપ્પકારાનં અનવસેસવિભત્તિવસેનવા સુદ્ધધમ્માધિટ્ઠાન દેસનાપવત્તિવસેનવા વેદિતબ્બા. યતો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા ઇમં અભિધમ્મદેસનં દેવેસુએવ દેસેન્તિ. ન હિ મનુસ્સા એવરૂપં તયો માસે નિરન્તરં પવત્તનયોગ્યં કથામગ્ગં એકેન ઇરિયાપથેન આદિતો પટ્ઠાય પરિયોસાનં પાપેત્વા પટિગ્ગહેતું સક્કોન્તિ, નચ એવ રૂપો એકમાતિકાનુબન્ધો કથામગ્ગો નાનાખણેસુ નાનાજનાનં દેસેતું સક્કુણેય્યો હોતીતિ. કેચિપન વિનયપાળિતોપિ અભિરેકવિસેસતં તસ્સ વણ્ણેન્તિ. તં અટ્ઠસાલિનિયા ન સમેતિ. તત્થ હિ ધમ્મનામિકાનં દ્વિન્નં પાળીનં મજ્ઝેએવ અયં અતિરેકવિસેસતા વિચારિતા. નચ યુજ્જતિ વિનયેન સહ તથા વિચારેતું અસમાનકિચ્ચવિસયત્તા. વિનયો હિ કાયવાચાનં વિનયનકિચ્ચો, અજ્ઝાચારવિસયોચ. ધમ્મો પન ધમ્મવિભાગકિચ્ચો ધમ્મપ્પવત્તિ વિસયોચાતિ. કેચિપન વદન્તિ એવં સન્તેપિ વિનયો એવ સબ્બજેટ્ઠકો સિયા. વિનયં વિવણ્ણેન્તસ્સ હિ પાચિત્તિયાપત્તિ હોતિ. ધમ્મં વિવણ્ણેન્તસ્સ દુક્કટાપત્તિમત્તાતિ, તં નયુજ્જતિ. વિનયો હિ આણાચક્કં. ધમ્મોચ ધમ્મચક્કં. તત્થ વિનયં વિવણ્ણેન્તો સત્થુ આણાચક્કે પહારં દેતિ. સત્થરિ અગારવો મહન્તો હોતિ. યસ્સચ સત્થરિ અગારવો, તસ્સ ધમ્મસઙ્ઘેસુ તીસુ સિક્ખાસુચ અગારવો સિદ્ધો હોતિ. તસ્મા વિનય વિવણ્ણને આપત્તિ મહન્તી હોતિ. ન સબ્બજેટ્ઠકત્તાતિ. અપિચ, વિનયોનામ સાસનસ્સ મૂલં. વિનયે અટ્ઠિતે સાસનં નતિટ્ઠતિ. તસ્મા સાસનસ્સ ચિરટ્ઠિતત્થંપિ વિનયવિવણ્ણને મહતી આપત્તિ પઞ્ઞત્તાતિ.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયા નામ અભિધમ્મત્થ સઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય પઠમગાથાય

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

દુતીયગાથા-પરમત્થદીપની

૧૧. એવં આદિગાથાયતંતં પયોજન સહિતે પઞ્ચ અત્થે દસ્સેત્વા ઇદાનિ તે અભિધમ્મત્થે ઉદ્દેસતો દસ્સેન્તો દુતીયગાથમાહ. તત્થ **તત્થા**તિ ભાસિસ્સં અભિધમ્મત્થ સઙ્ગહન્તિ વુત્તે તસ્મિં અભિધમ્મત્થસઙ્ગહપદે મયા વુત્તા અભિધમ્મત્થા સબ્બથાપરમત્થતો ચતુધા હોન્તીતિ યોજના. એત્થચ -

[૧૨] ટીકાયં તાવ

તત્થ તસ્મિં અભિધમ્મત્થસઙ્ગહપકરણેતિવા અભિધમ્મત્થ પદેતિવા અભિધમ્મેતિવા તસદ્દત્થો નિદ્દિટ્ઠો. **વિભાવનિયં** પન તસ્મિં અભિધમ્મેતિ. સબ્બં નસુન્દરં.

ન હિ અભિધમ્મત્થ સઙ્ગહપકરણે મયા વુત્તા અભિધમ્મત્થાતિ યુજ્જતિ. પકરણંપિ હિ ઉપરિ વુચ્ચમાનમેવ હોતિ. નતુ વુત્તં. કુતો અભિધમ્મત્થાતિ. ન ચ સંવણ્ણનાપકરણેસુ આદિમ્હિયેવ તાવ તસદ્દો અપ્પધાનપદાનિ પચ્ચામસતીતિ અત્થિ. તસ્મા અટ્ઠસાલિનિયં આદિમ્હિ તત્થ કેન ટ્ઠેન અભિધમ્મોતિ વાક્યેવિય ઇધ તસદ્દત્થો વેદિતબ્બોતિ. એવઞ્હિ સતિ –

[૧૩] ટીકાસુ

સબ્બથા વુત્તાતિ યોજનાપિ પટિક્ખિત્તા હોતિ.

સા હિ વક્ખમાનેહિ સબ્બયાપિ દ્વાદસ, સબ્બથાપિ અટ્ઠારસાતિઆદીહિ નસમેતીતિ. તત્ત **સબ્બથા**તિ ધમ્મસઙ્ગણિયં વુત્તેન કુસલાદિના સબ્બપ્પકારેનપિ ચતુધાવ હોન્તિ, વિભઙ્ગે વિભત્તે ન ખન્ધાદિના સબ્બપ્પકારેનપિ ચતુધાવ હોન્તીતિ અત્થો. ધાતુ કથાયં વુત્તેનાતિઆદિનાપિ વત્તબ્બં.

૧૨. પરમત્થતોતિ પરમત્થ સચ્ચતો. દ્વે હિ સચ્ચાનિ સમ્મુતિસચ્ચં, પરમત્થસચ્ચન્તિ, તત્થ સત્ત પુગ્ગલ અત્ત જીવાદિકા પઞ્ઞત્તિઅત્થા સભાવતો અવિજ્જમાનાયેવ હોન્તિ. ધમ્મવવત્થાનઞ્ઞાણરહિતાનંપન મહાજનાનં ચિત્તે મહન્તમહન્તાપિ હુત્વા વિજ્જમાનાવિય પઞ્ઞાયન્તિ, તેચ મહાજના સમગ્ગા હુત્વા તેસં એકન્તેન અત્થિભાવં ગહેત્વા તથા તથા વોહરન્તિ ચેવ સમ્પટિચ્છન્તિચ. તસ્મા તે મહાજનેહિ સમગ્ગેહિ સમ્મતત્તાતતોયેવચ વચીસચ્ચવિરતિસચ્ચાનં વત્થુભૂતત્તાસમ્મુતિ સચ્ચન્તિ વુચ્ચન્તિ. તસ્મિં સમ્મુતિસચ્ચે ઠત્વા સમ્મા પટિપજ્જન્તા સબ્બ લોકિયસમ્પત્તિયોચ સબ્બબોધિસમ્ભાર ધમ્મેચ આરાધેન્તિ. મિચ્છાપટિપજ્જન્તા અપાયપૂરકા હોન્તિ. એવં મહન્તઞ્હિ સમ્મુતિ સચ્ચન્તિ. પરમત્થસચ્ચં પન પત્વા તં સચ્ચમેવ નહોતિ. તઞ્હિ સયં અવિજ્જમાનંયેવ સમાનં મહાજને વિજ્જમાનન્ત્વેવ ગણ્હાપેતિ. સક્કાયદિટ્ઠિ દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિ તિવિધમિચ્છાદિટ્ઠીનં વત્થુ હુત્વા બાલજનાનં વટ્ટદુક્ખતો નિય્યાતું નદેતિ. એવં વિપરીતઞ્હિ સમ્મુતિસચ્ચં. એવં મહાસાવજ્જઞ્ચાતિ. પરમત્થસચ્ચંપન દુવિધં સભાવસચ્ચં અરિયસચ્ચન્તિ. તત્થ ધમ્મસઙ્ગણિઆદીસુ સત્તસુ પકરણેસુ વિભત્તા કુસલાદયો ધમ્મા સભાવસચ્ચંનામ. તે હિ સયં સભાવતો વિજ્જમાનત્તા કુસલાનામ ધમ્મા અત્થિ સુખાનામ વેદના અત્થીતિ ગણ્હન્તેન વિસંવાદેન્તીતિ. તં પન અરિયસચ્ચં પત્વા કિઞ્ચિ અસચ્ચંપિ હોતિયેવ. તથાહિ અનુભવનભેદમત્તં ઉપાદાયેવ વેદના સુખા દુક્ખા અદુક્ખમસુખાતિ વુત્તા. ન સબ્બાકારતો સુખભૂતત્તા. સબ્બેહિ પન અનિચ્ચતા સઙ્ખતતાદીહિ અનેકસતેહિ આકારેહિ સબ્બાપિ વેદના દુક્ખાએવ. તથા અનવજ્જસુખવિપાકટ્ઠેન

કુસલભાવોપિ અકુસલં ઉપાદાયેવ વુત્તો. સબ્બેપિ હિ તેભૂમકા કુસલસમ્મતા ધમ્મા સાસવતા સંકિલેસિકતા ઓઘનિય યોગનિય ઉપાદાનિયતા સઙ્ખાતેહિ વજ્જેહિ સાવજ્જાએવ હોન્તિ. દુક્ખસચ્ચભૂતાનઞ્ચ વિપાકાનં જનનટ્ઠેન એકન્તેન દુક્ખવિપાકાએવ હોન્તિ. અજ્ઝત્તત્તિકઞ્ચ સબ્બલોકિયસમ્મતં ઉપાદાય વુત્તં. સબ્બેપિ હિ ચતુબ્ભૂ મકધમ્મા એકન્તેન અત્તાપિનામ નત્થિ. કુતો અજ્ઝત્તાનામ. બહિદ્ધાએવ હોન્તિ. સઙ્ખારે પરતો પસ્સાતિ હિ વુત્તન્તિ. અયં નયો સેસત્તિક દુકધમ્મેસુપિ યથારહં નેતબ્બો. અરિય સચ્ચંનામ સબ્બેસં તેભૂમકધમ્માનં એકન્ત દુક્ખભાવો તણ્હાય એકન્ત દુક્ખસમુદય ભાવો નિબ્બાનસ્સેવ દુક્ખનિરોધ ભાવો અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસ્સેવ દુક્ખનિરોધમગ્ગભાવોચાતિ. ઇધમેવ હિ પરિસુદ્ધબુદ્ધીનં અરિયાનં ઞાણે અચલમાનં સબ્બાકારપરિપુણ્ણં નિપ્પરિયાયસચ્ચં હોતીતિ. તેસુ ઇધ સમ્મુતિસચ્ચં નિવત્તેન્તો પરમત્થતોતિ ઇદ માહ. તેન વુત્તં પરમત્થતોતિ પરમત્થસચ્ચતોતિ. તત્થ અત્થો દુવિધો સભાવસિદ્ધોચ પરિકપ્પસિદ્ધોચ. તત્થ યો વિના અઞ્ઞાપદેસેન કેવલં વિસું વિસું અત્તનો લક્ખણેન વિજ્જમાનો હુત્વા સિદ્ધો. સો ચિત્તાદિકો અત્થો સભાવસિદ્ધોનામ. યોપન અત્તનો લક્ખણેન વિજ્જમાનોયેવ નહોતિ. વિજ્જમાનસ્સપન અત્થસ્સ નાના પવત્તિઆકારે ઉપાદાય ચિત્તેન પરિકપ્પેત્વા સવિગ્ગહં કત્વા ગહિતો ચિત્તમયો ચિત્તનિમ્મિતો હુત્વા ચિત્તેએવ ઉપલબ્ભમાનો હોતિ. સો સત્તપુગ્ગલાદિકો અત્થો પરિકપ્પસિદ્ધો નામ. તેસુ સભાવસિદ્ધોયેવ પરમત્થોનામ. સો હિ સન્તિ ભવન્તિ બુદ્ધિસદ્દા એત્થાતિ અત્થો. એકન્તવિજ્જમાનટ્ઠેન ઇતરતો પરમો ઉક્કંસગતો અત્થોતિ પરમત્થો. અપિ ચ, યે અયં અત્થિ અયં ઉપલબ્ભતીતિ ગહેત્વા તસ્સ અભિઞ્ઞેય્યસ્સ અભિઞ્ઞત્થાય, પરિઞ્ઞેય્યસ્સ પરિઞ્ઞત્થાય, પહાતબ્બસ્સ પહાનત્થાય, સચ્છિકાતબ્બસ્સ સચ્છિકરણત્થાય, ભાવેતબ્બસ્સ ભાવનત્થાય પટિપજ્જન્તિ. તેસં તદત્થસાધને અવિસંવાદકટ્ઠેન પરમો ઉત્તમો અત્થોતિ પરમત્થો. ઇતરોપન અવિજ્જમાનત્તા તસ્સ અભિઞ્ઞાદિઅત્થાય પટિપજ્જન્તાનં તદત્થસાધને વિસંવાદકોયેવ ભવિસ્સતિ. નપન તદત્થં સાધેસ્સ તીતિ પરમત્થોતિ વત્તું નારહતીતિ.

[૧૪] વિભાવનિયં પન

''પરમસ્સવા ઉત્તમસ્સ ઞાણસ્સ અત્થો ગોચરોતિ પરમત્થો''તિપિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ પરમસદ્દોઞાણે વત્તમાનો દિસ્સતિ. નચ અત્થસદ્દો ગોચરેતિ. યઞ્ચ અનુટીકાયં સચ્ચમેવ સચ્ચિકં. સો એવ અત્થો અવિપરીતસ્સ ઞાણસ્સ વિસયભાવટ્ઠેનાતિ સચ્ચિકટ્ઠોતિ વુત્તં. તંપિ અવિપરીતેન ઞાણેન અરણીયતો ઉપગન્તબ્બ તો અત્થોતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. નપરમસદ્દસ્સ અત્થન્તિ. [પરમત્થપદં]

૧૩. ચિત્તન્તિ એત્થ ચિન્તેતીતિ ચિત્તં. એત્થચ ચિન્તનક્રિયા નામ નિચ્ચં આરમ્મણાપેક્ખા હોતિ. ન હિ સા આરમ્મણેન વિના લબ્ભતીતિ. તસ્મા આરમ્મણગ્ગહણ આરમ્મણુપલદ્ધિયેવ ઇધ ચિન્તનાતિ દટ્ઠબ્બાતિ. એવઞ્હિ સતિ ભવઙ્ગસમય વિસઞ્ઞિસમયેસુ ચિત્તં આરમ્મણેન વિનાપિ પવત્તતીતિ એવં વાદીનં વાદો પટિક્ખિત્તો હોતિ. સન્તેસુપિચ નિસ્સય સમનન્તરાદીસુ તસ્સ પચ્ચયેસુ તેહિ નામં અલભિત્વા આરમ્મણપચ્ચયવસેનેવસ્સ નામં સિદ્ધન્તિ દટ્ઠબ્બં. ચિન્તેન્તિ સમ્પયુત્તકા ધમ્મા એતેનાતિ ચિત્તં. તઞ્હિ આરમ્મણગ્ગહણકિચ્ચે પુબ્બઙ્ગમભૂતન્તિ તં સમ્પયુત્તધમ્માપિ આરમ્મણં ગણ્હન્તા તસ્સ વસેનેવ ગણ્હન્તીતિ. ચિન્તનમત્તંવા ચિત્તં. સબ્બેપિ હિ ધમ્મા તંતં ક્રિયામત્તાવ હોન્તિ. ન તેસુ દબ્બંવા સણ્ઠાનં વા વિગ્ગહોવા ઉપલબ્ભતિ. પચ્ચયાયત્ત વુત્તિનો ચ હોન્તિ. ન તે અત્તનો થામેનવા બલેનવા વસેનવા સત્તિયાવા ઉપ્પજ્જિતુંપિ સક્કોન્તિ. પગેવ ચિન્તેતુંવા કુસેતુંવાતિ. ખણમત્તટ્ઠાયિનોચ હોન્તિ, ન કદાચિ કસ્સચિ વસે વત્તિતું સક્કોન્તીતિ. તસ્મા તેસુ ઇદં દબ્બં, અયં સત્તિ, અય ક્રિયાતિ એવં વિભાગો નલબ્ભતીતિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્ચ કત્વા સબ્બેસુ પરમત્થપદેસુ એકં ભાવસાધનમેવ પધાનતો

લબ્ભતિ. તદઞ્ઞ સાધનાનિપન પરિયાયતોવ લબ્ભન્તીતિ વેદિતબ્બં. એત્થ ચ દબ્બાદિવસેન અભેદસ્સ ચિન્તનસ્સ અત્થવિસેસઞાપનત્થં વિભાગ કપ્પનાવસેન ભેદકરણં પરિયાયકથાતિ દટ્ઠબ્બં. યથા સિલા પુત્તકસ્સસરીરન્તિ, તથા કરણઞ્ચ તં તં ક્રિયાસઙ્ખાત ધમ્મવિમુત્તસ્સ પરપરિકપ્પિતસ્સ કારકભૂતસ્સ અત્ત જીવ સત્ત પુગ્ગલસ્સ સબ્બસો અભાવદીપનત્થં. સતિ હિ અત્તાદિમ્હિ કિં અભેદસ્સ ભેદકપ્પનાયાતિ.

વિભાવનિયં પન

> સસવિસાણં વિય અભૂતસ્સ ભૂત કપ્પના વુત્તા વિય દિસ્સતિ. અયમસ્સાધિપ્પાયો-ધમ્મેસુ કત્તાવા કારે તાવા કોચિ નત્થિ. લોકેપન અત્તપ્પધાનો ક્રિયા નિપ્ફાદકો કત્તાનામ સિદ્ધો. તસ્મા ચિન્તનકિચ્ચે અત્તપ્પધાનતા દીપનત્થં તં કત્તુભાવં ચિત્તે આરોપેત્વા ચિન્તેતીતિ ચિત્તન્તિ વુત્તં.

ચિત્તસ્સચ બલેન તંસમ્પયુત્તાનંપિ તસ્મિં કિચ્ચે તદનુકૂલપ્પવત્તિદીપનત્થં પુનકરણભાવં ચિત્તે કત્તુભાવઞ્ચ તેસુ આરોપેત્વા ચિન્તેન્તિ સમ્પયુત્તકા ધમ્મા એતેનાતિ ચિત્તન્તિ વુત્તન્તિ. અપિ ચેત્થ ચિત્તસદ્દો વિચિત્રત્થવાચકો દટ્ઠબ્બો. વુત્તઞ્હે તં સંયુત્તકે –

> દિટ્ઠં વો ભિક્ખવે ચરણંનામ ચિત્તન્તિ. એવં ભન્તે. તમ્પિ ખો ભિક્ખવે ચરણં ચિત્તં ચિત્તેનેવ ચિન્તિતન્તિ. તેનાપિ ખો ભિક્ખવે ચરણેન ચિત્તેન ચિત્તઞ્ઞેવ ચિત્તતરન્તિ, ના હં ભિક્ખવે અઞ્ઞં એકનિકાયંપિ સમનુપસ્સામિ યં એવં ચિત્તં. યથયિદં ભિક્ખવે તિરચ્છાનગતા પાણા. તેપિ ખો ભિક્ખવે તિરચ્છાનગતા પાણા ચિત્તેનેવ ચિત્તિકતા. તેહિપિ ખો ભિક્ખવે તિરચ્છાન ગતેહિ પાણેહિ ચિત્તઞ્ઞેવ ચિત્તતરન્તિ.

તત્થ ચરણંનામ ચિત્તન્તિ યત્થવિચિત્રાનિ દિબ્બવિમાનાદીનિ ચિત્તકમ્માનિ કત્વા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ પુઞ્ઞં કરોન્તા ઇધચિધચ નિબ્બત્તાતિ દસ્સેન્તો વિચરન્તિ . તસ્સ પટકોટ્ઠકસ્સેતં નામં. ચિત્તેનાતિ નિસ્સક્કે કરણવચનં. યથયિદન્તિ યથા ઇમે. ચિત્તિકતાતિ વિચિત્રા કતા. એત્થચ ચિત્તવિચિત્તકાય સઞ્ઞાવિચિત્તા. સઞ્ઞાવિચિત્તતાય તણ્હાવિચિત્તા. તણ્હાવિચિત્તતાય કમ્માનિ વિચિત્તાનિ. કમ્મવિચિત્ત તાય યોનિયો વિચિત્તા. યોનિવિચિત્તતાય તેસં તિરચ્છા નગતાનં વિચિત્તતા વેદિતબ્બા. [વચનત્થો]

> તં તં સભાવો લક્ખણં, કિચ્ચસમ્પત્તિયો રસો;
> ગય્હાકારો ફલંવાપિ, પચ્ચુપટ્ઠાન સઞ્ઞિતં.
> આસન્નકારણં યં તં, પદટ્ઠાનન્તિ તં મતં;
> ધમ્માનં વવત્થાનાય, અલં એતે વિબુદ્ધિનો.

આરમ્મણવિજાનનલક્ખણં ચિત્તં, પુબ્બઙ્ગમરસં, સન્ધાનપચ્ચુપટ્ઠાનં, નામરૂપપદટ્ઠાનં. [ચિત્તં]

૧૪. ચેતસિકન્તિ એત્થ ચેતસિ ભવં તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ ચેતસિકં. ફસ્સાદિ ધમ્મજાતં. એત્થચ તદાયત્તવુત્તિતા નામ એકુપ્પાદતાદીહિ લક્ખણેહિ ચિત્તેન સહ એકી ભૂતસ્સ વિય પવત્તિ. એતેન યા ચિત્તસ્સ જાતિ. સાએવ ફસ્સાદીનં. યા ચિત્તસ્સ જરા, યં ચિત્તસ્સ મરણં, યં ચિત્તસ્સ આરમ્મણં, યં ચિત્તસ્સ વત્થુ, તદેવ ફસ્સાદીનન્તિ એવં એકપુપ્ફ મઞ્જરિયં એકવણ્ટુપનિબ્બન્ધાનિ પુપ્ફાનિ વિય ચિત્તેન સહ એકજાતિયાદિ ઉપનિબ્બન્ધા ફસ્સાદયો ધમ્મા ઇધ ચેતસિકંનામાતિ સિદ્ધા હોન્તિ. એવઞ્ચ સતિ ચિત્તંપિ તેહિ ફસ્સાદીહિ સહ તથેવ

આયત્તં પવત્તતીતિ તંપિ ફસ્સિકં વેદનિકન્તિઆદિના વત્તબ્બન્તિ ચે. ન. ચિત્તસ્સેવ જેટ્ઠકત્તા. મનોપુબ્બઙ્ગમા ધમ્મા, મનોસેટ્ઠા મનોમયાતિ હિ વુત્તં. એત્થચ મનોમયાતિ મનસાએવ પકતા નિમ્મિતા ચિત્તક્રિયા ભૂતાતિ અત્થો. એતેન તે ફસ્સાદયો ધમ્મા ચિત્તેન વિના નુપલબ્ભન્તીતિ દસ્સેતિ. ચિત્તંપન તેહિ કેહિચિ વિનાપિ પવત્તતિયેવ. પઞ્ચવિઞ્ઞાણ ચિત્તઞ્હિતેહિ કેહિચિ વિતક્કાદીહિ વિના ઉપ્પજ્જતીતિ. તસ્મા તેસઞ્ઞેવ તદાયત્ત વુત્તિતા વત્તબ્બા ન ચિત્તસ્સાતિ.

[૧૫] વિભાવનિયં પન

> એકાલમ્બણતા મત્તેન તેસં તદાયત્તવુત્તિતં ચેતસિ કત્તઞ્ચ વિભાવેતિ. તં ન સુન્દરં.

ન હિ એકાલમ્બણતામત્તેન ચેતસિકંનામ જાતન્તિ. એત્થ ચ લોકે નાનાવણ્ણધાતુયો ઉદકે ઘંસિત્વા વત્થુમ્હિ નાના ચિત્તકમ્માનિ કરોન્તિ, તત્થ વત્થુમ્હિ ફરણં બન્ધનઞ્ચ ઉદકસ્સેવ કિચ્ચં, ન વણ્ણધાતૂનં. નાનારૂપ દસ્સનં વણ્ણધાતૂનમેવ કિચ્ચં, ન ઉદકસ્સ. તત્થ વત્થુવિય આરમ્મણં દટ્ઠબ્બં. ઉદકંવિય ચિત્તં. નાના વણ્ણધાતુયોવિય ચેતસિકધમ્માતિ. [ચેતસિકં]

૧૫. રૂપન્તિ એત્થ રુપ્પતીતિ રૂપં. સીતુણ્હાદીહિ વિરોધિ પચ્ચયેહિ વિસમ પવત્તિ વસેન વિકારં આપજ્જતિ, તેહિ વા વિકારં આપાદીયતીતિ અત્થો. યથાહ –

> રુપ્પતીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્મા રૂપન્તિ વુચ્ચતિ. કેન રુપ્પતિ. સિતેનપિ રુપ્પતિ. ઉણ્હેનપિ રુપ્પતિ. જિઘચ્છાયપિ રુપ્પતિ. વિપાસાયપિ રુપ્પતિ. ડંસ મકસ વાતાતપ સરિં સપ સમ્ફસ્સેહિપિ રુપ્પતીતિ. રુપ્પતીતિચ રુપ્પતિ, કુપ્પતિ, ઘટ્ટીયતિ, પિળી યતિ, ભિજ્જતીતિ.

મહાનિદ્દેસે વુત્તં. અયમેત્થ પિણ્ડત્થો, યે ધમ્મા ચિરટ્ઠિતિકાચ હોન્તિ સપ્પટિઘસભાવાચ. તેસઞ્ઞેવ ઠિતિક્ખણેસુ વિરોધિપચ્ચયેહિ સમાગમોનામ હોતિ. નપનઞ્ઞેસં પરિત્તક્ખણાનં અપ્પટિઘસભાવાનન્તિ. તેસઞ્હિ અપ્પટિઘસભાવાનં સુખુમ રૂપાનંપિ બહિદ્ધા સીતાદીહિ સમાગમોનામ નત્થિ. કુતો પરિત્તક્ખણાનં અપ્પટિઘસભાવાનઞ્ચ અરૂપધમ્માનન્તિ. યદિએવં સુખુમરૂપાનં અરૂપતાપત્તિ સિયાતિ. નસિયા. ઓળારિકરૂપેહિ સમાનગતિ કત્તા. તાનિહિ ઓળારિકેસુ રુપ્પમાનેસુ રુપ્પન્તિયેવાતિ. સમાગમોચ નામ ઇધ થપેત્વા આપાતગમનં આરમ્મણકરણઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધાનં ઠિતિપત્તાનં ઓળારિકરૂપાનં મહાભૂતાનમેવવા અઞ્ઞમઞ્ઞાભિઘટ્ટનં વુચ્ચતિ, રુપ્પતિ ઘટ્ટીયતિ પીળીયતીતિ હિ વુત્તં. રુપ્પનઞ્ચનામ પરસેનાયુદ્ધેન રટ્ઠખોભોવિય કલાપન્તરગતધાતૂનં કુપ્પનં ભિજ્જનંચ વુચ્ચતિ. કુપ્પતિ ભિજ્જતીતિ હિ વુત્તં. એત્થચ કુપ્પતીતિ ખોભતિ ચઞ્ચલતિ, ભિજ્જતીતિ વિકારં આપજ્જતિ. યસ્મિં ખણે વિરોધિપચ્ચયસમાગમં લભન્તિ. તતો પટ્ઠાય સયંપિ વિકારપત્તા હોન્તિ. ઓમત્તાધિમત્તરૂપસન્તતીનં ઉપ્પત્તિયા પચ્ચયભાવં પત્તા હોન્તીતિ અત્થો. અપિચેત્થ રુપ્પનં દુવિધં વટ્ટનં, હાયનઞ્ચ. તદુભયંપિ કપ્પવુટ્ઠાને કપ્પસણ્ઠાને નાનાઆયુકપ્પ સંવચ્છર ઉતુ માસ રત્તિ દિવાદીનં પરિવત્તનેચ પાકટં હોતીતિ. કસ્મા પન રૂપન્તિ નામં ઘટ્ટનવસેન રુપ્પનધમ્માનમેવ સિદ્ધન્તિ. તેસમેવ સવિગ્ગહત્તા. રૂપધમ્મા હિ સમૂહસણ્ઠાનાદિ ભાવપત્તિયા સવિગ્ગહા હોન્તિ. તસ્મા તેસમેવ રુપ્પનં પચ્ચક્ખતોપિ લોકસ્સ પાકટન્તિ તેસ્વેવ રૂપન્તિ નામં સિદ્ધન્તિ દટ્ઠબ્બં. અરૂપધમ્મા પન અવિગ્ગહાતિ ન તેસં વિકારો પચ્ચક્ખતો લોકસ્સ પાકટો હોતિ. તં તં રૂપવિકારં દિસ્વાવા સુત્વા વા પુચ્છિત્વાયેવ વા સો લોકેન જાનિતબ્બો અઞ્ઞત્ર પરચિત્તવિદૂહિ. તસ્મા તેસં રૂપતાપત્તિ નત્થીતિ.

[૧૬] વિભાવનિયં પન

તેસં રૂપતાપત્તિપ્પસઙ્ગો સીતાદિગ્ગહણ સામત્થિયેન નિવત્તિતો. યસ્મા પન વોહારોનામ લોકોપચારેન વિના નસિજ્ઝતિ. લોકોપચારોચ પાકટનિમિત્તવસે નેવ પવત્તો. તસ્મા ઇધ સીતાદિગ્ગહણેન વિનાપિ તપ્પસઙ્ગનિવત્તિ લોકતોવ સિદ્ધાતિ દટ્ઠબ્બા.

યસ્મા ચ બ્રહ્મલોકે બ્રહ્માનં કાયવિકાર વચીવિકારા ચ ઇદ્ધિવિકુપ્પનાવસપ્પવત્તા નાનારૂપવિકારાચ દિસ્સન્તિયેવ. તેચ એકેન પરિયાયેન રુપ્પનાકારાએવ નામ હોન્તિ, તસ્મા તેસં વસેન તત્થ રૂપાનં રૂપતાસિદ્ધિ હોતીતિ વેદિતબ્બં. રૂપયતિ વા અત્તનો સભાવેન પકાસતીતિ રૂપં. અરૂપધમ્મા હિ ન અત્તનો સભાવેન પાકટા હોન્તિ. રૂપસન્નિસ્સયેનેવ ગહેતબ્બા . ઇદં પન અત્તનો સભાવેનેવ પાકટં પઞ્ચવિઞ્ઞાણેહિપિ ગહેતબ્બન્તિ. ઇમસ્મિં અત્થે સતિ બ્રહ્મલોકે રૂપાનંપિ ઉજુ કતોવ રૂપતાસિદ્ધિ હોતીતિ.

[૧૭] વિભાવનિયં પન

અનુગ્ગાહકાનં સીતાદીનં વસેન તં સભાવા નાતિવત્તન વસેનચ તત્થ રૂપતાસિદ્ધિ વિભાવિતા. યસ્માપન સીતે નાપિ ઉણ્હેનાપીતિઆદિવચનં નિદસ્સનમત્તં હોતિ. કમ્મ ચિત્તાહારાનંપિ વસેન રુપ્પનસ્સ સમ્ભવતો, તથાહિ સઞ્ઞા વિઞ્ઞાણાનિપિ રૂપારમ્મણરસારમ્મણેહિ એવ પાળિયં નિદ્દિટ્ઠાનિ. ન હિ સઞ્ઞા રૂપંએવ સઞ્જાનાતિ. ન ચ વિઞ્ઞાણં રસ મેવ વિજાનાતિ. નિદસ્સનમત્તેન દેસના હોતીતિ વિઞ્ઞાયતીતિ. તસ્મા સીતાદિગ્ગહણં અમુચ્ચિત્વાવ તત્થ રૂપતાસિદ્ધિવિભાવનેન પયોજન નત્થીતિ. [રૂપં]

૧૬. નિબ્બાનન્તિ એત્થ નિબ્બાયન્તિ સબ્બે વટ્ટદુક્ખસન્તાપા એતસ્મિન્તિ નિબ્બાનં. નિબ્બાયન્તીતિ યે કિલેસાવા ખન્ધાવા અભાવિતમગ્ગસ્સ આયતિં ઉપ્પજ્જનારહપક્ખે ઠિતા હોન્તિ. તેયેવ ભાવિતમગ્ગસ્સ અનુપ્પજ્જનારહપક્ખં પાપુણન્તીતિ અત્થો. ન હિ ખણત્તયં પત્વા નિરુદ્ધા અતીતધમ્મા નિબ્બાયન્તિ નામ. પચ્ચુપ્પન્નેસુ આયતિં અવસ્સં ઉપ્પજ્જમાનેસુચ ધમ્મેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ. વટ્ટદુક્ખસન્તાપાતિ કિલેસવટ્ટ કમ્મવટ્ટ વિપાકવટ્ટ દુક્ખસન્તાપા. ન હિ તિવિધ વટ્ટદુક્ખસન્તાપરહિતાનં રુક્ખાદીનં અનુપ્પાદનિરોધો નિબ્બાનંનામ હોતીતિ. એતસ્મિન્તિ વિસયે ભુમ્મં. યથા આકાસે સકુણા પક્ખન્તીતિ. યેહિ તે નિબ્બાયન્તિ. તેસં તબ્બિનિમુત્તં અઞ્ઞં નિબ્બુતિટ્ઠાનંનામ કિઞ્ચિ નત્થીતિ. નિબ્બાયન્તિ વા અરિયજના એતસ્મિન્તિ નિબ્બાનં. નિબ્બન્તિ ધીરા યથયં પદીપોતિ હિ વુત્તં. નિબ્બાયન્તીતિ તં તં કિલેસાનંવા ખન્ધાનંવા પુન અપ્પટિસન્ધિકભાવં પાપુણન્તીતિ અત્થો. એકસ્મિન્તિ વિસયેએવ ભુમ્મં, એતસ્મિં અધિ ગતેતિપિ યોજેન્તિ. ટીકાસુપન ભવાભવં વિનનતો સંસિબ્બન તો વાનં વુચ્ચતિ તણ્હા. તતો નિક્ખન્તાન્તિ નિબ્બાનન્તિ વુત્તં.

[૧૮] વિભાવનિયં પન

''નિબ્બાભિવા એતેન રાગગ્ગિઆદિકોતિ નિબ્બાન''ન્તિપિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ મગ્ગોવિય નિબ્બાને કત્થચિ કરણસાધનં દિટ્ઠં, નચ નિબ્બાનં નિબ્બૂતિ ક્રિયાસાધને રાગાદિકસ્સ કત્તુનો સહ કારિપચ્ચયો હોતીતિ. [નિબ્બાનં]

દુતીયગાથાય પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

ચિત્તસઙ્ગહ-પરમત્થદીપની

૧૭. ઇદાનિ ઉદ્દેસક્કમેન ચિત્તં તાવ નિદ્દિસન્તો તત્થ ચિત્તન્તિઆદિમાહ. **તત્થા**તિ તેસુ ચતૂસુ અભિધમ્મત્થેસુ. **તાવ** પથમં. ચત્તારો વિધા પકારા યસ્સ તં **ચતુબ્બિધં**.

૧૮. કામાવચરન્તિ એત્થ કામીયતીતિ કામો. કામેન્તિવા એત્થ સત્તા અવિક્ખમ્ભિતકામરાગત્તા કામરતિયાએવ રમન્તિ. ન ઉપરિભૂમીસુ વિય ઝાનરતિયાતિ કામો. એકાદસવિધા કામભૂમિ. નનુ ચેત્થ ઝાનલાભિનોપિ સન્તીતિ. ન ન સન્તિ. તેપન કદાચિ દેવાતિ નત્થેત્થ દોસો. અવીચિનિરયાદયો કથં કામીયન્તિ. કથઞ્ચ તત્થ સત્તા કામરતિયા રમન્તીતિ. નિમિત્તસ્સાદવસેનવા ભવનિકન્તિવસેનવાતિ. મરણકાલે હિ ઉપટ્ઠિતા નિરયગ્ગિજાલા સુવણ્ણવણ્ણાવિય ખાયન્તિ. એકો કિર મિચ્છાદિટ્ઠિકો બ્રાહ્મણો મરણમઞ્ચે નિપ્પન્નો હોતિ. તસ્સ આચરિયબ્રાહ્મણા સમીપે ઠત્વા બ્રહ્મલોકં ભો ગચ્છાતિ વદન્તિ. તસ્સપન અવીચિનિરયે અગ્ગિજાલા ઉપટ્ઠહન્તિ. તદા સો ભો આચરિયા સુવણ્ણવણ્ણા પઞ્ઞાયન્તીતિ આહ. એસ ભો બ્રહ્મલોકો. તત્થ ગચ્છાતિ વદન્તિ. સો કાલઙ્કત્વા અવીચિમ્હિ ઉપ્પજ્જિ. એવં નિમિત્તસ્સાદવસેન તે કામીયન્તિ. તત્થ ઉપ્પન્નાનંપિ ભવનિકન્તિનામ હોતીતિ. અપિચ, તત્થ ઉપ્પન્ના અવિક્ખમ્ભિતકામરાગાએવ હોન્તિ, ઓકાસે સતિ કામરતિયા રમિસ્સન્તિ યેવાતિ. તસ્મિં કામે અવચરતીતિ કામાવચરં. એત્થચ અવચરતીતિ પદસ્સ ઉપ્પજ્જતીતિ અત્થો ન ગહેતબ્બો. સો હિ અત્થો પાળિયાચ નસમેતિ. નાનાદોસયુત્તોચ હોતીતિ. યં એતસ્મિં અન્તરે એત્થાવચરા એત્થ પરિયાપન્નાતિ હિ પાળિયં વુત્તં. યદિ ચેત્થ સો અત્થો અધિપ્પેતો સિયા. એવં સતિ એત્થાવચરા એત્થુપ્પન્નાતિ વુત્તં સિયા. નપન વુત્તં. નચ પરિયાપન્નસદ્દો ઉપ્પન્નસદ્દેન સહ સમાનત્થોતિ સક્કા વત્તું. ન હિ લોકુત્તરચિત્તાનિ તીસુ ભવેસુ ઉપ્પન્ના નિપિ તત્ર પરિયાપન્નાનિયેવ હોન્તીતિ. એવં તાવ પાળિયા નસમેતીતિ.

યદિચ સો અત્થો ગહિતો સિયા. એવઞ્ચ સતિ તસ્મિં કામે યે મહગ્ગત લોકુત્તરધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. તેસંપિ કામા વચરતાપત્તિદોસો રૂપાવચરતાદિ મુત્તિદોસોચ આપજ્જતિ. યેચ કામાવચરધમ્મા રૂપારૂપભૂમીસુ ઉપ્પજ્જન્તિ. તેસઞ્ચ રૂપારૂપા વચરતા પત્તિદોસો કામાવચરતા મુત્તિદોસોચ આપજ્જતીતિ. નનુ યેભુય્યવુત્તિવસેનપિ કેસઞ્ચિ નામલાભો હોતિ. યથા વનચરકો સઙ્ગામાવચરોતિ. તસ્મા ઇધપિ તેસં ધમ્માનં અત્તનો અત્તનો ભુમ્મીસુ ઉપ્પન્નબહુલત્તા કામાવચરાદિ નામલાભે સતિ ન કોચિ દોસોતિ.ન. એવઞ્હિ સતિ લોકુત્તર ધમ્માનં કામાવચરતાદિ મુચ્ચનત્થં યેભુય્યેન ઉપ્પન્નભૂમિ વિસું વત્તબ્બા સિયા. ન ચ સા નામભૂમિ અત્થિ. યત્થ તે યેભુય્યેન ઉપ્પજ્જન્તીતિ. તેહિ ઉપ્પજ્જન્તા તીસુ ભવેસુ એવ ઉપ્પજ્જન્તિ. તસ્મા તેસં કામ રૂપારૂપાવચરતાપત્તિદોસો દુન્નિવારો સિયાતિ. એવં નાનાદોસયુત્તો હોતીતિ. તસ્માસ્સ તથા અત્થં અગ્ગહેત્વા એત્થાવચરા એત્થ પરિયાપન્નાતિ ભગવતા સંવણ્ણિતેન પાળિનયેનેવસ્સ અત્થો ગહેતબ્બોતિ. અયઞ્હેત્થ અત્થો. કામે અવચરતિ પરિયાપન્નભાવેન તસ્મિં અજ્ઝોગાહેત્વા ચરતિ પવત્તતીતિ કામાવચરન્તિ. પરિયાપન્નભાવોચનામ અત્તનો આધારભૂતેન તેન કામેન સહ સમાનજાતિગોત્તનામતા સઙ્ખાતેહિ પરિતોભાગેહિ તસ્મિં કામે આપન્નભાવો અનુપ્પવિટ્ઠ ભાવો. અન્તોગધભાવોતિ વુત્તં હોતિ. સોચ તથા પરિયાપન્નભાવો પરિગ્ગાહિનિયા કામતણ્હાય કતોતિ દટ્ઠબ્બો. એત્તાવતા યેધમ્મા રૂપારૂપસત્તસન્તાનભૂતાપિ મય્હં એતેતિ કામ તણ્હાય પરિગ્ગહિતા કામે પરિયાપન્નાવ હોન્તિ. તે કામાવચરાનામાતિ સિદ્ધા હોન્તિ. રૂપારૂપા વચરેસુપિ અયં નયો નેતબ્બો. તેસુપન રૂપતણ્હા અરૂપતણ્હાચ પરિગ્ગાહિની તણ્હા દટ્ઠબ્બા.

યેપન ધમ્મા તિણ્ણં તણ્હાનં પરિગ્ગહવિમુત્તા હોન્તિ. તે તીસુ ભવેસુ ઉપ્પન્નાપિ તત્ર અપરિયાપન્નાએવ હોન્તીતિ લોકુત્તરા નામ જાતાતિ વેદિતબ્બા. એત્થચ પટ્ઠાને આરુપ્પે કામચ્છન્દં નીવરણં પટિચ્ચ ઉદ્ધચ્ચનીવરણન્તિઆદિના અરૂપસત્તસન્તાનેપિ કામચ્છન્દસઙ્ખાતાય કામતણ્હાય ઉપ્પત્તિ વુત્તા. તસ્મા રૂપારૂપ ભૂમીસુ ઉપ્પન્નાનં કામધમ્માનં પરિગ્ગાહિનીતણ્હા રૂપારૂપસત્તસન્તાન ગતાપિ દટ્ઠબ્બા. પાળિયં કામચ્છન્દનીવરણન્તિ ઇદં નીવરણજાતિકત્તા વુત્તં. ન હિ ઝાનભૂમીસુ એકન્તનીવરણકિચ્ચાનિ નીવરણાનિ સક્કા લદ્ધુન્તિ. અત્ર કામભેદો વત્તબ્બો. દ્વેકામા કિલે સકામોચ, વત્થુકામોચાતિ. તત્થ થપેત્વા રૂપારૂપરાગે અઞ્ઞો સબ્બોપિ લોભો ઇમસ્મિં ચતુબ્ભૂમિપરિચ્છેદે કિલે સકામોનામ. થપેત્વાચ રૂપારૂપાવચરધમ્મે અઞ્ઞે સબ્બેપિ તીસુ ભૂમીસુ ઉપ્પન્ના કામાવચરધમ્મા વત્થુકામોનામાતિ. યંપન અટ્ઠસાલિનિયં સબ્બેપિ તેભૂમકા ધમ્મા વત્થુકામોતિ વુત્તં. તં મહાનિદ્દેસે નિદ્દિટ્ઠેન સુત્તન્તિકપરિયાયેન વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. ન હિ રૂપારૂપાવચરધમ્મા અભિધમ્મે કામનામેન વુત્તા અત્થીતિ. [કામાવચરપદં]

૧૯. રૂપાવચરં અરૂપાવચરન્તિ એત્થ રૂપારૂપસદ્દા તાસુ ભૂમીસુ નિરુળ્હાતિ દટ્ઠબ્બા. અપિચ દ્વે ભૂમિયો રૂપભૂમિ, અરૂપભૂમીતિ. તત્થ રુપ્પનલક્ખણં રૂપં યત્થ નત્થિ, સા ચતુબ્બિધા ભુમ્મિ અરૂપભૂમિનામ. સેસા સત્તવીસતિવિધા ભુમ્મિ રૂપભૂમિનામ. તત્થચ હેટ્ઠા એકાદસવિધા ભુમ્મિ ઓળારિકેન કામેન વિસેસેત્વા કામ ભૂમીતિ વુત્તા. ઉપરિ સોળસવિધા ભુમ્મિ રૂપભૂમિઇચ્ચેવ વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. યત્થપન તણ્હાવા ઝાનાનિવા રૂપારૂપસદ્દેહિ વુત્તાનિ. તત્થ નિસ્સયસ્સનામં નિસ્સિતે આરોપનવસેન નિસ્સયોપચારો વેદિતબ્બો. યત્થચ કામાવચરાદિસદ્દેહિ ભૂમિએવ વુત્તા. તત્થ નિસ્સિતસ્સ નામં નિસ્સયે આરોપનવસેન નિસ્સિતો પચારોતિ. યમેત્થ વત્તબ્બં, તં કામાવચરપદે વુત્તનયમેવાતિ. અયમેત્થ તેભૂમક પરિચ્છેદે પાળિઅનુગતા પરમત્થદીપના. યથાહ –

> કતમે ધમ્મા કામાવચરા. હેટ્ઠતો અવીચિનિરયં પરિયન્તં કરિત્વા ઉપરિતો પરનિમ્મિતવસવત્તીદેવે અન્તો કરિત્વા યં એતસ્મિં અન્તરે એત્થાવચરા એત્થ પરિયાપન્ના ખન્ધધાતુઆયતના રૂપા વેદના સઞ્ઞા સઙ્ખારા વિઞ્ઞાણં. ઇમેધમ્મા કામાવચરા. કતમે ધમ્મા રૂપાવચરા. હેટ્ઠતો બ્રહ્મલોકં પરિયન્તં કરિત્વા ઉપરિતો અકનિટ્ઠે દેવે અન્તો કરિત્વા યં એતસ્મિં અન્તરે એત્થાવચરા એત્થ પરિયાપન્ના સમાપન્નસ્સવા ઉપપન્નસ્સવા દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારિસ્સવા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા, ઇમે ધમ્મા રૂપાવચરા. કતમે ધમ્મા અરૂપાવચરા. હેટ્ઠતો આકાસાનઞ્ચાયતનુપગે દેવે પરિયન્તં કરિત્વા ઉપરિતો નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞા યતનુપગે દેવે અન્તો કરિત્વા યં એતસ્મિં અન્તરે. લ. ઇમે ધમ્મા અરૂપાવચરાતિ.

[૧૯] ટીકાસુ પન

> યથાવુત્તં સુવિસદં પાળિનયં અગ્ગહેત્વા અઞ્ઞથા વચનત્થાચ વિનિચ્છયાચ એત્થ વુત્તા. સબ્બે તે સારતો ન પચ્ચેતબ્બાતિ.

નનુ અટ્ઠસાલિનિયમેવ તેચ અઞ્ઞેચ અત્થા વુત્તાતિ. સચ્ચં. ભૂતંપન સુવિસદં પાળિઅનુગતં અત્થં ઞત્વા કિંવિક્ખેપેનાતિ.

૨૦. લોકુત્તરન્તિ એત્થ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકો વુચ્ચતિ યથાવુત્તો તેભૂમકધમ્મો. યથાહ લુજ્જતિ પલુજ્જતીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્મા લોકોતિ વુચ્ચતીતિ. એવં સન્તે લોકુત્તરધમ્માનંપિ નિબ્બાનવજ્જાનં લોકતાપત્તિ સિયા. કસ્મા, તેસંપિ લુજ્જનપલુજ્જનધમ્મત્તાતિ. નસિયા. યત્થ હિ નિચ્ચો ધુવો સસ્સતોતિ મહાજનસ્સ

મિચ્છાગાહો નિવિસતિ. તત્થેવ તસ્સ નિવારણત્થં અયં લોકસમઞ્ઞા નિયમીયતિ. તસ્મા સબ્બસો મિચ્છાગાહવિમુત્તાનં તેસં લોકતાપત્તિ નત્થીતિ વદન્તિ. યેસંવા લુજ્જનંપલુજ્જનઞ્ચ મહાજનસ્સ પાકટં. તેસઞ્ઞેવ લોકતાસિદ્ધીતિ નત્થિ લોકુત્તરાનં લોકત્તપ્પસઙ્ગોતિ. લોકતો ઉત્તરતીતિ લોકુત્તરં. મગ્ગચિત્તં. તતો ઉત્તિણ્ણન્તિ લોકુત્તરં. ફલચિત્તં. નિબ્બાનંપન ઇધ નલબ્ભતીતિ. ઉત્તરણઞ્ચેત્થ તણ્હાત્તયગ્ગાહ વિમુત્તિયા તીસુ લોકેસુ અપરિયાપન્નભાવોયેવ. સોચ અપરિયાપન્નભાવો કેસં ધમ્માનં અધિટ્ઠાન ભૂતોવિય ગય્હતીતિ વિસું એકા ચતુત્થી અવત્થાભૂમિનામાતિ.

ચતુબ્ભૂમિવિભાગસ્સ પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

૨૧. એવં ચિત્તં ભૂમિભેદેન હીનપણીતા નુક્કમતો ચતુધા નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ તદેવ ચતુબ્બિધં ચિત્તં યથાનિદ્દિટ્ઠક્કમેન વિભજન્તો પથમં કામાવચરચિત્તં. તત્થચ હીનં અસોભણચિત્તં. તત્થચ સબ્બહીનં અકુસલચિત્તં તાવ દસ્સેતું **સોમનસ્સસહ ગત**ન્તિઆદિમાહ. એત્થચ કામાવચરચિત્તસ્સપિ અકુસલાહેતુક સહેતુકાનુક્કમો હીન પણીતાનુક્કમવસેન વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો.

[૨૦] વિભાવનિયં પન

ઉપરિ વુચ્ચમાનાનં બહૂનં ચિત્તાનં સોભણસઞ્ઞાકરણસુખત્થં અપ્પકે પાપાહેતુકેયેવ પથમં દસ્સેન્તોતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

તદત્થો હિ યથાવુત્તહીનાદિક્કમેનેવ સિદ્ધોતિ.

[૨૧] યઞ્ચ **તત્થ**

તેસુ તેસુચ ભવેસુ ગહિતપ્પટિસન્ધિકસ્સ સત્તસ્સ આદિતો વીથિચિત્તવસેન લોભસહગત ચિત્તુપ્પાદાન મેવ સમ્ભવતો તેયેવ પથમન્તિ વુત્તં. તંપિ નયુજ્જતિ.

આદિતો વીથિચિત્તવસેન મનોદ્વારા વજ્જનસ્સેવ સબ્બપથમં ઉપ્પજ્જનતોતિ. અકુસલેસુ પન લોભમૂલ ચિત્તં બહુકઞ્ચ હોતિ. દ્વીહિ વટ્ટમૂલેહિ યુત્તત્તા પધાનં પાકટઞ્ચ હોતીતિ તદેવ પથમં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૨૨. તત્થ સુન્દરં મનોતિ સુમનો. સિનિદ્ધચિત્તં. ન હિ અનવજ્જટ્ઠેન સુન્દરતા ઇધ યુત્તાતિ. સુન્દરં મનો એતસ્સાભિવા સુમનો. સિનિદ્ધચિત્તસમઙ્ગી પુગ્ગલો. સુમનસ્સ ભાવો સોમનસ્સ. માનસિકસુખવેદનાયેતં નામં. એત્થચ સુમનસ્સ ભાવોતિ તસ્મિં ચિત્તે પુગ્ગલેવા સુમનાભિધાનસ્સવા અયં સો સુમનોતિ સુમનબુદ્ધિયાવા પવત્તિનિમિત્તન્તિ અત્થો. ભાવોતિ હિ અભિધાનબુદ્ધીનં પવત્તિનિમિત્તં વુચ્ચતિ. ભવન્તિ પવત્તન્તિ અભિધાનબુદ્ધિયો એતસ્મિન્તિ કત્વા. એતસ્મિન્તિ ચ નિમિત્તે ભુમ્મં. યથા નાગો દન્તેસુ હઞ્ઞતેતિ. યથા હિ તત્થ અત્તનો દન્તનિમિત્તં દન્તયુત્તે નાગે હનનપ્પવત્તિ હોતિ, એવમિધપિ તં વેદનાનિમિત્તં વેદનાયુત્તે મનસ્મિં પુગ્ગલેવા અભિધાનબુદ્ધિયો પવત્તન્તીતિ. ભવન્તિ બુદ્ધિસદ્દા એતેનાતિ ભાવોતિચ વદન્તિ. એતસ્માતિ ચ અપરે. સોમનસ્સેન સહ એકતો ગતં પવત્તન્તિ સોમનસ્સસહગતં. સોમનસ્સવેદનાસમ્પયુત્તન્તિ અત્થો. દસ્સનં દિટ્ઠિ. સા પન સમ્માદિટ્ઠિ, મિચ્છાદિટ્ઠિવસેન દુવિધા. ઇધ મિચ્છાદિટ્ઠિયુત્તા. અકુસલાધિકારત્તા. દિટ્ઠિયેવ દિટ્ઠિગતં. યથા ગૂથગતં મુત્તગતન્તિ. દિટ્ઠિગતેન સમં પકારેહિ યુત્તન્તિ **દિટ્ઠિગત સમ્પયુત્તં**. દિટ્ઠિગતેન એકુપ્પાદતાદીહિ પકારેહિ

સમં એકીભૂત મિવ યુત્તં સંસટ્ઠન્તિ અત્થો. **અસઙ્ખારિકમેકં સસઙ્ખારિકમેક**ન્તિ એત્થ સઙ્ખારોતિ પુબ્બાતિસઙ્ખારો. સોચ દુવિધો પયોગો, ઉપાયોચાતિ. તત્થ આણત્તિયાવા અજ્ઝેસનાયવા તજ્જેત્વા વા ઇદં કરોહીતિ પરેહિ કતો કાયવચીપયોગો પયોગોનામ. આણત્તાદિનાપન વિનાવ કમ્મસ્સ કરણત્થં તં તં ઉપાયં પરે આચિક્ખન્તિ. અકરણે આદીનવં કરણેચ આનિસંસં દસ્સેન્તિ, કતિકંવા કરોન્તિ, દણ્ડંવા થપેન્તિ, સયમેવ વા તં તં કારણં અનુસ્સરતિ, પચ્ચવેક્ખતિ. એવમાદિના નયેન ઉપાયો અનેકવિધો. સો દુવિધોપિ ઇધ સઙ્ખારો નામ. સઙ્ખરોતિ અત્તનો પકતિયા કાતું અનિચ્છમાનં ચિત્ત સન્તાનં અકાતું અદત્વા કરણત્થાય સંવિદહતિ તસ્મિં તસ્મિં કમ્મે પયોજેતીતિ કત્વા. યોપન પચ્ચયગણો તેન સઙ્ખારેન વિરહિતો હોતિ. સો અસઙ્ખારો. યોપન તેનસહિતો હોતિ. સો સસઙ્ખારોતિ. વુત્તઞ્હેતં અટ્ઠકથાયં –

> સહ સઙ્ખારેનાતિ સસઙ્ખારો. તેન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન સઉપાયેન પચ્ચયગણેનાતિ અત્થોતિ.

એત્થચ પચ્ચયગણોતિ આરમ્મણાદિકો સાધારણો પચ્ચય ગણો અટ્ઠકથાયં વુત્તો. અસાધારણોપન કુસલકમ્મેસુ સપ્પુરિસુપનિસ્સયાદિકો અકુસલકમ્મેસુ અસપ્પુરિસુપનિસ્સયાદિકો પચ્ચયગણો વિસેસેત્વા યોજેતું યુત્તો. સોપન યદા દુવિધેન સઙ્ખારેન વિના સયમેવ ચિત્તં અસંસીદમાનં કત્વા ઉટ્ઠાપેતિ સમુટ્ઠાપેતિ, તદા સોઅસઙ્ખારોનામ. યદાપન તેન વિના સયમેવ ચિત્તં ઉટ્ઠાપેતું સમુટ્ઠાપેતું નસક્કોતિ, સઙ્ખારં સહાયં લભિત્વાવ સક્કોતિ, તદા સો સસઙ્ખારોનામ. ઇતિ અસઙ્ખારો સસઙ્ખારોતિચ ઇદં પચ્ચય ગણસ્સેવ નામં. ન ચિત્તસ્સ. ચિત્તંપન અસઙ્ખારેન સુદ્ધેન પચ્ચયગણેન ઉપ્પન્નં અસઙ્ખારિકં. સસઙ્ખારેન પચ્ચયગણેન ઉપ્પન્નં સસઙ્ખારિકં, ઉપ્પન્નત્થે હિ અયં ઇકપચ્ચયોતિ. યસ્મિં સમયે અકુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ સોમનસ્સસહગતં દિટ્ઠિગતસમ્પયુત્તં સસઙ્ખારેનાતિ હિ પાળિયં વુત્તન્તિ. એત્થચ સસઙ્ખારેન પચ્ચયગણેન ઉપ્પન્નં હોતીતિ યોજેતબ્બન્તિ. અયમેત્થ અસઙ્ખારિકસસઙ્ખારિકપદેસુ પરમત્થદીપના.

[૨૨] ટીકાસુ પન

> ઇમમત્થં અસલ્લક્ખેત્વા ચિત્તમેવ અસઙ્ખારં સસઙ્ખારન્તિ ચ ગહેત્વા યં વુત્તં, ''નત્થિ સઙ્ખારો અસ્સાતિ અસઙ્ખારં. તદેવ અસઙ્ખારિકં. સહ સઙ્ખારેન વત્તતીતિ સસઙ્ખારં. સસઙ્ખારમેવ સસઙ્ખારિકન્તિ ચ. સો યસ્સ નત્થિ. તં અસઙ્ખારં. તદેવ અસઙ્ખારિકં. સઙ્ખારેન સહિતં સસઙ્ખારિ કન્તિ ચ''. સબ્બમેતં ન યુજ્જતિયેવ.

[૨૩] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

> સઙ્ખરોતિ ચિત્તં તિક્ખભાવસઙ્ખાતમણ્ડનવિસેસેન સજ્જેતિ. સઙ્ખરીયતિવા તં એતેન યથાવુત્તનયેન સજ્જીયતીતિ સઙ્ખારોતિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

એવઞ્હિ સતિ સસઙ્ખારિકપિ ચિત્તં તિક્ખંનામ સિયાતિ.

[૨૪] યઞ્ચ **તત્થ**

> ''સો પન અત્તનો પુબ્બભાગપ્પવત્તે ચિત્તસન્તાનેચેવ પરસન્તાનેચ પવત્તતીતિ તં નિબ્બત્તિતો ચિત્તસ્સ તિક્ખભાવ સઙ્ખાતો વિસેસોવ ઇધ સઙ્ખારોતિ'' વુત્તં. તંપિ અસઙ્ખારિક સસઙ્ખારિકપદાનં વચનત્થેસુ વિરજ્ઝિત્વા તદનુ રૂપસ્સ સઙ્ખારસ્સ પરિકપ્પનાવસેન વુત્તત્તા નયુત્તમેવ.

[૨૫] એતેન

> પુબ્બપ્પયોગસમ્ભૂતો, વિસેસો ચિત્તસમ્ભપી;
> સઙ્ખારો તં વસેનેત્થ, હોત્યાસઙ્ખારિકાદિતાતિ.

સાધકગાથાપિ પટિક્ખિત્તા હોતીતિ.

[૨૬] યઞ્ચ **તત્થ**

> ''અથવા, સસઙ્ખારિકં અસઙ્ખારિકન્તિ ચે તં કેવલંસઙ્ખારસ્સ ભાવાભાવં સન્ધાય વુત્તં. નતસ્સ સહપવત્તિસબ્ભા વા ભાવતોતિ. ભિન્નસન્તાનપ્પવત્તિનોપિ સઙ્ખારસ્સ ઇધમત્થિતાય તં વસેન નિબ્બત્તં ચિત્તં સઙ્ખારો અસ્સ અત્થીતિ સસઙ્ખારિકં. સલોમકો સપક્ખકોત્યાદીસુવિય સહ સદ્દસ્સ વિજ્જમાનત્થપરિદીપનતો. તબ્બિપરીતમ્પન તદભાવતો વુત્તનયેન અસઙ્ખારિક''ન્તિ વુત્તં. તંપિ પાળિઅટ્ઠકથાસિદ્ધં ઉજું વિસદં અત્થં મુઞ્ચિત્વા અત્તનો પરિકપ્પના વસેન વુત્તત્તા ન ગહેતબ્બમેવ.

એત્થચ અત્તનો ઇચ્છાય વિના પરેસં આણત્તિયાવા અજ્ઝે સનાયવા યાચનાયવા પવત્તિતં ચિત્તં પયોગસમુટ્ઠિતં નામ. તથા અત્તનો ઇચ્છાય વિના પરેસં ભયેનવા લજ્જાયવા ગારવેનવા કથિકાયવા દણ્ડભયેનવા પવત્તિતં ઉપાયસમુટ્ઠિતં નામ. સયમેવવા અત્તનો લીનં ચિત્તં ઞત્વા તેન તેન ઉપાયેન અત્તાનં ઓવદિત્વાવા તં તં ઉપાયં અનુસ્સરિત્વાવા પવત્તિતં ચિત્તં ઉપાયસમુટ્ઠિતં નામ. ઇદઞ્ચ નયદસ્સનમેવાતિ. દિટ્ઠિગતેન વિપ્પયુત્તં **દિટ્ઠિગતવિપ્પયુત્તં**. ઉદાસિનભાવેન પેક્ખતિ અનુભવનાકારેન આરમ્મણં પસ્સતીતિ **ઉપેક્ખા**. ઉપપત્તિતો યુત્તિતો ઇક્ખતિ પસ્સતીતિવા ઉપેક્ખા. યથાહિ સોમનસ્સ દોમનસ્સાનિ આરમ્મણં અધિમત્તતો પસ્સન્તિ. યતો સોમનસ્સિતો પુગ્ગલો તેન આરમ્મણેન વિયોગે વિકારપત્તો હોતિ. દોમનસ્સિતોચ તેન આરમ્મણેન સંયોગે વિકારપત્તો હોતિ. ન તથા અયં, અયં પન યુત્તિતોવ પસ્સતિ ન આરમ્મણસંયોગ વિયોગહેતુ પુગ્ગલં વિકારં પાપેતીતિ. કેચિપન ઉપપત્તિતો યુત્તિતો ઇક્ખતીતિ ઇદં ઇધ નસમ્ભવતિ. ન હિ અકુસલં યુત્તરૂપં નામ હોતીતિ વદન્તિ. ઉપેક્ખાય સહગતન્તિ સમાસો.

૨૩. એત્થચ કિઞ્ચાપિ ફસ્સાદયો વિતક્કાદયો મોહાદયોચ ધમ્મા ઇમિના સકલેન અટ્ઠવિધેન ચિત્તેન સહ ગતા સમ્પયુત્તાચ હોન્તિ, ન પન તે વેદનાવિય સયંપિ ભેદવન્તા હોન્તિ. નચ દિટ્ઠિસઙ્ખારાનં વિયતેસં ઇમસ્મિં ચિત્તે કત્થચિ હોન્તિ કત્થચિનહોન્તીતિ અયં વિકપ્પો અત્થિ. તસ્માતે ઇમસ્સચિત્તસ્સ ભેદકરા નહોન્તીતિ ઇધ નગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. લોભોપન અઞ્ઞેહિ ઇમસ્સ અટ્ઠવિધસ્સ ભેદકરો હોતિ. વેદનાદિટ્ઠિ સઙ્ખારાચ ઇમસ્સ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ભેદકરા હોન્તીતિ તેએવ ઇધ ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. નનુ પીતિ માન થિનમિદ્ધાનિપિ ભેદકરાનિ હોન્તીતિ તાનિપિ ઇધ સપીતિકં અપીતિકન્તિ માનસમ્પયુત્તં માનવિપ્પયુત્તન્તિ થિનમિદ્ધસમ્પયુત્તં થિનમિદ્ધવિપ્પયુત્તન્તિ ચ ગહેતબ્બા નીતિ. ન. તેસુ હિ સોમનસ્સે ગહિતે પીતિ ગહિતાવ હોતિ. ઇતરાનિચ તીણિ અનિયતયોગીનિચ હોન્તિ, યેવાપન કાનિચાતિ નગહિતાનીતિ.

[૨૭] **વિભાવનિયં** પન

ફસ્સાદિવિતક્કાદિમોહાદિધમ્મા ઇતો અઞ્ઞેહિપિ ચિત્તે હિ યુત્તા હોન્તીતિ નતે અઞ્ઞેહિ ઇમસ્સ વિસેસં કરોન્તિ. તસ્મા તે ઇધ ન ગહિતાતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન યં વુત્તં ''કસ્મા પનેત્થ અઞ્ઞેસુપિ ફસ્સાદીસુ સમ્પયુત્તધમ્મેસુ વિજ્જમાનેસુ સોમનસ્સસહગતાદિભાવોવ વુત્તોતિ. સોમનસ્સાદીનમેવ અસાધારણ ભાવતોતિ. ફસ્સાદયોહિ કેચિ સબ્બચિત્ત સાધારણા કેચિ કુસલાદિ સાધારણા. મોહાદયોચ સબ્બા કુસલસાધારણાતિ ન તેહિ સક્કા ચિત્તં વિસેસેતુ''ન્તિ. તં વિચારેતબ્બં.

એવઞ્હિ સતિ સોમનસ્સુપેક્ખા સઙ્ખારાપિ અઞ્ઞેસુ દિસ્સન્તીતિ તેપિ અઞ્ઞેહિ ઇમસ્સ વિસેસં નકરોન્તિ. તસ્મા તેપિ ઇધ નગહેતબ્બા સિયુન્તિ.

૨૪. એત્થચ સોમનસ્સપ્પટિસન્ધિકતા, અગમ્ભીરપ્પકતિતા, ઇટ્ઠારમ્મણસમાયોગો, બ્યસનમુત્તિચ સોમનસ્સસ્સ કારણં. સોમનસ્સપ્પટિસન્ધિકોહિ સદા ભવઙ્ગસોમનસ્સેન પરિભાવિત સન્તાનો હોતીતિ તસ્સ ચિત્તં ઉપ્પજ્જમાનં યેભુય્યેન સોમનસ્સસહગતં ઉપ્પજ્જતીતિ. અગમ્ભીરપ્પકતિકોચ હીનજ્ઝાસયો અપ્પકંપિ મહન્તં મઞ્ઞતિ. હીનંપિ પણીતં મઞ્ઞતિ. તસ્મા તસ્સપિ ચિત્તં ઉપ્પજ્જમાનં યેભુય્યેન સોમનસ્સસહગતં હોતીતિ. ઇટ્ઠારમ્મણસમાયોગોતિ અત્તના ઇચ્છિતેન હીનેનવા પણીતેનવા આરમ્મણેન સમાયોગો. બ્યસનમુત્તીતિ ઞાતિબ્યસનાદિતો મુત્તિ. ઉપેક્ખાપટિસન્ધિકતા, ગમ્ભીરપ્પકતિતા, મજ્ઝત્તારમ્મણસમાયોગો, બ્યસનમુત્તિચ ઉપેક્ખાય કારણં. એત્થચ ગમ્ભીરપ્પકભિતાનામ મહજ્ઝાસયતા. તાદિસો હિ પુગ્ગલો મહન્તંપિ અપ્પકં મઞ્ઞતિ, પણીતંપિ હીનં મઞ્ઞતીતિ. દિટ્ઠજ્ઝાસયતા, દિટ્ઠિવિપન્નપુગ્ગલસેવના, સદ્ધમ્મવિમુખતા, મિચ્છાવિતક્કબહુલતા, અયોનિસો ઉમ્મુજ્જનઞ્ચ દિટ્ઠિયા કારણં. તત્થ દિટ્ઠજ્ઝાસયતાતિ કાણારિટ્ઠસ્સવિય સુનક્ખત્તસ્સવિયચ પુરિમભવે દિટ્ઠિ ગતિકભાવેન આગતત્તા ઇમસ્મિં ભવેપિ સસ્સતુચ્છેદાસય ભાવો. સદ્ધમ્મવિમુખતાતિ ચિરંપિ કાલં સદ્ધમ્મેન વિના આગતતા. મિચ્છાવિતક્કબહુલતાતિ અત્તનો અવિસયેસુ સબ્બઞ્ઞુવિસયેસુ ઠાનેસુ અત્તનો પમાણં અજાનિત્વા ચિન્તાપસુતવસેન મિચ્છાવિતક્કબહુલભાવો. અયોનિસો ઉમ્મુજ્જનન્તિ અત્તનાદિટ્ઠકારણમેવ સારતો સચ્ચતો ઉમ્મુજ્જનં. તબ્બિપરીતેન દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તકારણં વેદિતબ્બં. અસઙ્ખારિકકમ્મજનિતપ્પટિસન્ધિ કતા, કલ્લકાય ચિત્તતા, ખન્તિ બહુલતા, પુરિસકારેસુ દિટ્ઠાનિસંસતા, કમ્મપ્પસુતતા, ઉતુભોજનાદિ સપ્પાય લાભોતિ ઇદં અસઙ્ખારિકકારણં. તત્થ ખન્તિબહુલતાતિ સીતુણ્હાદીનં ખમનબહુલતા. પુરિસકારેસૂતિ પુરિસેહિ કત્તબ્બેસુ કમ્મેસુ. કમ્મપ્પસુતભાતિ કમ્મેસુ ચિણ્ણવસિતા. તબ્બિપરી તેન સસઙ્ખારિકકારણં વેદિતબ્બં. ઇમેસંપન ચિત્તાનં ઉપ્પત્તિ વિધાનં વિસુદ્ધિમગ્ગે ગહેતબ્બં. અટ્ઠપીતિ પિસદ્દેન નેસં લબ્ભમાનકમ્મપથભેદતો કાલ સન્તાના રમ્મણાદિ ભેદતોચ અનેકવિધત્તં સમ્પિણ્ડેતીતિ.

લોભમૂલચિત્તસ્સ પરમત્થદિપના નિટ્ઠિતા.

૨૫. **દોસમૂલચિત્તે** દુટ્ઠુમનોભિ દુમ્મનો. વિરૂપં ચિત્તં. દુટ્ઠુમનો એતસ્સાતિવા દુમ્મનો. વિરૂપચિત્તસમઙ્ગીપુગ્ગલો. દુમ્મનસ્સ ભાવો **દોમનસ્સં**. માનસિકદુક્ખવેદનાયેતં અધિવચનં. સા હિ અત્તના સહગતે ચિત્તેવા તં સમઙ્ગીપુગ્ગલેવા દુમ્મના ભિધાનસ્સવા અયં સો દુમ્મનોતિ દુમ્મનબુદ્ધિયાવા પવત્તિનિમિત્તં હોતીતિ. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. દોમનસ્સેન સહ ગતન્તિ સમાસો. પટિહઞ્ઞતીતિ **પટિઘો**. દોસો. સોહિ ઉપ્પજ્જમાનો સમ્પયુત્તધમ્મેપિ પટિહનતિ. લૂખે સન્તત્તે કરોતિ. અત્તનો વત્થુમ્પિ પટિહનતિ. હદયપ્પદેસં દહતિ. તં પુગ્ગલં દુમ્મુખં કરોતિ, અત્તનો આરમ્મણંપિ પટિહનતિ. તં બાધય માનો ગણ્હાતિ. તસ્મા પટિઘોતિ વુચ્ચતીતિ.

૨૬. એત્થ સિયા. સઙ્ખારો તાવ ઇમસ્સ ચિત્તસ્સ ભેદ કરોતિ તસ્સ ઇધ ગહણં યુત્તં. વેદના પટિઘાપન ભેદકરા ન હોન્તીતિ તે ઇધ ન ગહેતબ્બાતિ. વુચ્ચતે, દોમનસ્સગ્ગહણં તાવ ઇમસ્સ ચિત્તસ્સ કદાચિ અઞ્ઞવેદનાયોગતા પસઙ્ગનિવત્તનત્થન્તિ. યદાહિ રાજાનો હસમાનાયેવ ચોરવધં પેસેન્તિ. યદાચ જના અત્તનો વેરીનં મરણે તુટ્ઠિં પવેદેન્તિ. મરણં અભિનન્દન્તિ. યદાચ બાલજના હસમાનાવ મિગપક્ખિનો મારેન્તિ. તદા ઇદં નુખો સોમનસ્સેન યુત્તન્તિ અત્થેવ પસઙ્ગો. ઉપેક્ખાયોગેપન વત્તબ્બમેવ નત્થિ. તપ્પસઙ્ગનિવત્તનત્થં દોમનસ્સગ્ગહણન્તિ. પટિઘગ્ગહણંપિ અઞ્ઞધમ્મસમ્પયુત્તતા પસઙ્ગનિવત્તનત્થં. તથાહિ યે નત્થિકાહેતુકા કિરિયમિચ્છા દિટ્ઠિકા પાણવધે અપુઞ્ઞંનામ નત્થીતિ ગણ્હન્તિ. યેચ મનુસ્સપાણ વધેએવ અપુઞ્ઞં હોતિ, તિરચ્છાનગતપાણવધે અપુઞ્ઞં નત્થીતિ ગણ્હન્તિ. યેચ પાણવધં કત્વા યઞ્ઞં યજન્તાનં મહન્તં પુઞ્ઞં હોતિ, દિબ્બસંવત્તનિકન્તિ ગણ્હન્તિ. તે સક્કાયદિટ્ઠિયા વિસ્સટ્ઠા પાણવધં સયંવા કરોન્તિ. અઞ્ઞેવા પેસેન્તિ. તદા ઇદં દિટ્ઠિયાપિ સમ્પયુત્તં સિયાતિ પસઙ્ગો હોતિયેવ. યેપન સમ્માદિટ્ઠિકેસુ બાલા અબ્યત્તા, તે કદાચિ તેસં મિચ્છાદિટ્ઠિકાનં લદ્ધિં ગહેત્વા પાણં વધન્તા આદિતો વેમતિકજાતાવ હોન્તિ. તદાતેસં ઇદં વિચિકિચ્છાયપિ યુત્તં સિયાતિ પસઙ્ગો હોતિ. તપ્પસઙ્ગ નિવત્તનત્થં પટિઘગ્ગહણન્તિ. ઇતરથા પુરિમ ચિત્તસ્સ લોભસહગતભાવોવિય ઇમસ્સ પટિઘસમ્પયુત્તભાવો ચૂળનિગમેનેવ સિદ્ધોતિ તેસં ગહણં નિરત્થકં સિયાતિ. એત્થચ ઇસ્સામચ્છરિયકુક્કુચ્ચાનં થિનમિદ્ધસ્સચ અગ્ગહણં પુરિમચિત્તે માનથિનમિદ્ધનયેન વેદિતબ્બં. અયમેત્થ પરમત્થદીપના.

[૨૮] વિભાવનિયં પન **મહાટીકાયઞ્ચ**

> ''અસાધારણ ધમ્મવસેન ચિત્તસ્સ ઉપલક્ખણત્થં દોમનસ્સગ્ગહણ''ન્તિ વુત્તં. તત્થ અસાધારણધમ્મવસેનાતિ ઇદં તાવ નયુજ્જતિ.
>
> [૨૯] સતિપિ ઇમસ્સ સોમનસ્સુપેક્ખાસહગતભાવે અનઞ્ઞસાધારણેનેવ દોમનસ્સેન ઇમસ્સ ઉપલક્ખણત્થન્તિ અત્થસ્સ આપજ્જનતો. યથાતં સતિપિ પુરિમસ્સ ઇમસ્સચ ચિત્તસ્સ મોહસહગતભાવે અનઞ્ઞસાધારણેનેવ લોભેન પટિઘેનચ ઉપલક્ખણત્થં લોભસહગતપટિઘ સમ્પયુત્તગ્ગહણન્તિ. ઉપલક્ખણત્થન્તિ ચ ન વત્તબ્બં.

એવઞ્હિ સતિ પાકટેન દોમનસ્સેન અપાકટાનં અઞ્ઞવેદના નંપિ ઇધ લદ્ધભાવં ઉપલક્ખેતીતિ આપજ્જતિ. યથા લદ્ધાતપત્તો રાજકુમારોતિ.

[30] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

> ''પટિઘસમ્પયુત્તભાવોપન ઉભિન્નં એકન્ત સહચારિતા દસ્સનત્થં વુત્તો''તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

ઇમસ્સ ચૂળનિગમેનેવ તદત્થસિદ્ધિતોતિ.

૨૭. એત્થચ દોસજ્ઝાસયતા, અગમ્ભીરપ્પકતિતા, અપ્પસ્સુકતા, આઘાતવત્થુસમાયોગોવા, અનિટ્ઠારમ્મણસમાયો ગોવા દોમનસ્સસ્સ પટિઘસ્સચ કારણં. તત્થ દોસ બહુલ ભાવતો આગતવસેન દોસજ્ઝાસયતા દટ્ઠબ્બા. અગમ્ભીરપ્પકતિતા હીનજ્ઝાસયતા. અપ્પસ્સુતસ્સચ અનિટ્ઠ લોક ધમ્મેહિકુટ્ઠસ્સ

તંકુતેત્થલબ્ભાતિ પચ્ચવેક્ખના નત્થીતિ. ઇમેસમ્પિ દ્વિન્નં ઉપ્પત્તિવિધાનં વિસુદ્ધિમગ્ગે ગહેતબ્બં. પિસદ્દસ્સ અત્થોપિ વુત્તનયોએવાતિ.

દોસમૂલચિત્તસ્સ પરમત્થદિપના નિટ્ઠિતા.

૨૮. મોહમૂલચિત્તે વિચિકિચ્છુદ્ધચ્ચાનં પદત્થો ઉપરિ આગમિસ્સતિ. યસ્માપન ઇદં ચિત્તં મૂલન્તરવિરહેન લદ્ધોકાસેન સુટ્ઠુબલવન્તેન મોહેનચેવ સંસપ્પમાનવિક્ખિપમાનેહિ વિચિકિચ્છુદ્ધચ્ચેહિ ચ યુત્તં હોતિ. તસ્મા ઇધ વેદનાપિ આરમ્મણં અધિમત્તતો અનુભવિતું ન સક્કોતીતિ ઉપેક્ખાવેદનાવ યુત્તા હોતિ. એવં સન્તેપિ ઇદં ચિત્તં સોમનસ્સ દોમનસ્સ સહગતાનંપિ અનન્તરે ઉપ્પજ્જતિ. તસ્મા તદુભયવેદનાહિપિ ઇદં યુત્તં સિયાતિ પસઙ્ગો હોતીતિ તપ્પસઙ્ગનિવત્તનત્થં ઇધ ઉપેક્ખાગહણં કતં. અનઞ્ઞચિત્તસાધારણેન ધમ્મેન ચિત્તસ્સ નિયમનત્થં વિચિકિચ્છાગહણં. ઉદ્ધચ્ચં પન સબ્બાકુસલેસુ યુત્તંપિ ઇધ લદ્ધોકાસં હુત્વા સુટ્ઠુ બલવં હોતીતિ દસ્સનત્થં ઇધેવ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનેવહિ ધમ્મસઙ્ગણિયં ધમ્મુદ્દેસવારે ઉદ્ધચ્ચં અઞ્ઞેસુ પાપચિત્તેસુ સરૂપતો અનુદ્ધરિત્વા યેવાપનકભાવેનેવ વુત્તં. ઇમસ્મિં અન્તિમચિત્તેએવ સરૂપતો ઉદ્ધટન્તિ દટ્ઠબ્બં. યસ્માચ ઇદંચિત્તદ્વયં સત્તાનં પકતિસભાવભૂતન્તિ પયોગેન વા ઉપાયેન વા કેનચિ ઉપ્પાદેતબ્બં નામ નત્થિ. સબ્બકાલમ્પિ ભવઙ્ગચિત્તંવિય અનોસક્કમાનં અસંસીદમાનં અકિચ્છેન અકસિરેન પવત્તતિ. તસ્મા એકન્તેન અસઙ્ખારિકમેવ હોતીતિ કત્વા ઇધ સઙ્ખારભેદો ન ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બં. તેનેવચ પાળિયંપિ પુરિમચિત્તેસુવિય ઇધ સસઙ્ખારેનાતિ દુતીયચિત્તવારો નવુત્તોતિ. અયમેત્થ પરમત્થદીપના.

[૩૧] **વિભાવનિયં** પન

ઇમાનિ દ્વે ચિત્તાનિ અતિસમ્મુળ્હતાય અતિચઞ્ચલતાય ચ સબ્બત્થપિ રજ્જનદુસ્સનરહિતાનિ હોન્તિ. તસ્મા ઉપેક્ખા સહગતાનેવ પવત્તન્તીતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

રજ્જન સહિતાનંપિ લોભમૂલ ચિત્તાનં ઉપેક્ખા યોગસ્સ દિટ્ઠત્તાતિ.

[૩૨] યઞ્ચ તત્થ **મહાટીકાયઞ્ચ**

"તતોયેવચ સભાવતિક્ખતાય ઉસ્સાહેતબ્બતાયચ અભાવતો સઙ્ખારભેદોપિ નેસં નત્થી"તિ વુત્તં. તત્થ સભાવતિક્ખતાય અભાવતોતિ ઇમિના ઇમસ્સ અસઙ્ખારિકભાવં પટિક્ખિપતિ. ઉસ્સાહેતબ્બતાય અભાવતોતિ ઇમિના સસઙ્ખારિકભાવં પટિક્ખિપતિ. તદુભયે પન ઇદં ચિત્તદ્વયં સબ્બસો સઙ્ખારવિમુત્તં હોતીતિ દસ્સેતિ. તં અટ્ઠકથાયપિ તાવ ન સમેતિ.

પટિચ્ચસમુપ્પાદવિભઙ્ગઅટ્ઠકથાયઞ્હિ સઙ્ખારભેદેન અવિજ્જાય દુવિધભાવોવ વુત્તો. યદિચ ઇદંદ્વયં સઙ્ખારમુત્તં સિયા. એવં સતિ ઇધ મોહોપિ સઙ્ખારમુત્તો સિયા. સોચ અવિજ્જાયેવાતિ તિવિધભાવોવ અવિજ્જાય તત્થ વત્તબ્બો. નચ વુત્તોતિ. એવં તાવ અટ્ઠકથાય નસમેતિ.

[૩૩] યસ્માચ ઇધ તિક્ખભાવોનામ વિના સઙ્ખારેન કેવલં પકતિ પચ્ચય ગણ વસેનેવ પવત્તનસમત્થતા વુચ્ચતિ. ઇદઞ્ચ ચિત્તં તથેવ પવત્તતિ. તસ્મા ઇદં સભાવતિક્ખં ન હોતીતિ ન સક્કા વત્તુન્તિ.

લદ્ધોકાસેન મોહેન સુટ્ઠુ મુય્હન્તીતિ મોહમૂહાનીતિ વત્તબ્બે નિરુત્તનયેન મોમૂહાનીતિ વુત્તં.

૨૯. ઇચ્ચેવન્તિઆદિ મહાનિગમનં. તત્થ **ઇચ્ચેવ**ન્તિ ઇતિ એવં. નિપાતસમુદાયો હેસ. પચ્છિમોવા એવં સદ્દો પુરિમસ્સ ઇતિસદ્દસ્સ અત્થવચનો. ઇચ્ચેવન્તિવા વિસું એકો નિપાતો. સબ્બથાપિ ઇમિના સોમનસ્સસહગતન્તિઆદિના વુત્તપ્પકારે નાતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ઇદઞ્ચ દ્વાદસાતિ એત્થ વિસેસનં વેદિતબ્બં. **સબ્બથાપી**તિ ધમ્મસઙ્ગણીયં વુત્તેન પકારેનાપિ દ્વાદસેવ. વિભઙ્ગે વિભત્તેન પકારેનાપિ દ્વાદસેવ. ધાતુકથાદીસુ વુત્તેન પકારેનાપિ દ્વાદસેવ. તેસુ તેસુ સુત્તન્તેસુ વુત્તેન પકારેનાપિ દ્વાદસેવ. કાલદેસ સન્તાનાદિ ભેદભિન્નેન પકારેનાપિ દ્વાદસેવ. કથં દ્વાદસેવાતિ. ઇચ્ચેવં દ્વાદસેવાતિ યોજેતબ્બં.

[૩૪] વિભાવનિયં પન

હેટ્ઠા વુત્તો સમ્પયોગાદિ આકારોવ વિભાવિતો. સોપન ઇચ્ચેવન્તિ ઇમિનાવ સિદ્ધોતિ.

અકુસલચિત્તાનીતિ કુસલપટિવિરુદ્ધસભાવત્તા એવં લદ્ધના માનિ ચિત્તાનિ. એત્થચ એકન્તેન સદ્ધાદયોએવ કુસલાનામ. મોહાદયોએવ અકુસલા નામ. ચિત્તંપન ફસ્સાદયો વિય અઞ્ઞસમાનમેવ હોતિ, ન હિ આરમ્મણ વિજાનનંવા એકન્તેન મુય્હનાદિવિય સાવજ્જંવા હોતિ. સદ્દહનાદિવિય અનવજ્જંવાતિ. તંપન અકુસલેહિ યુત્તં અકુસલન્તિ વુચ્ચતિ. કુસલેહિ યુત્તં કુસલન્તિ. સદ્ધાદીનંપન મોહાદીનઞ્ચ પટિવિરુદ્ધભાવો યથાક્કમં પહાયકપહાતબ્બભાવેન વેદિતબ્બો. અકુસલધમ્માહિ દુબ્બલા હોન્તિ. સુવણ્ણપ્પટિરૂપકાવિય ફેગ્ગુભૂતા અભાવનારહા પુનપ્પુનં આસેવીયમાનાપિ ચઞ્ચલન્તિયેવ વિક્કિરન્તિયેવ. નિયામં ઓક્કમન્તાપિ એકસ્મિંભવે એવ અપાયભાગિતાય ઓક્કમન્તિ. નપન કુસલમૂલાનિ સબ્બસો પચ્છિન્દિત્વા સત્તે વટ્ટસોતનિયતે કાતું સક્કોન્તિ. કુસલધમ્માપન બલવન્તા હોન્તિ. જાતિસુવણ્ણાવિય સારભૂતા ભાવનારહા પુનપ્પુનં આસેવીયમાના થિરતરપત્તા લોકિયેસુ યાવ ઇદ્ધિવિધાના લોકુત્તરેસુચ યાવ અરહત્તમગ્ગા વુદ્ધિવિરુળ્હીધમ્મા હોન્તિ. નિયામં ઓક્કમન્તા અપાયસોતંવા વટ્ટસો તંવા સબ્બસો સમુચ્છિન્દિત્વા અનુપાદિસેસનિબ્બાનભાગિતાય ઓક્કમન્તિ. તસ્મા કુસલ ધમ્માએવ પહાયકાનામ. ઇતરેપન પહાતબ્બાએવ નામાતિ વેદિતબ્બા. અપિચ કુસલધમ્માનામ અન્તમસો આલોપભિક્ખા દાનમત્તાપિ લોકેભેસજ્જવિધાનાનિવિયઅકુસલપ્પહાનાય એવ પણ્ડિતેહિપઞ્ઞપીયન્તિ કરીયન્તિ ચ, તસ્મા તેએવ પહાયકા. અકુસલધમ્માપન લોકે નાનારોગજાતિયોવિય સકલલોકસ્સ પકતિસભાવભૂતાએવ હોન્તીતિ તે પહાતબ્બાએવાતિ. સમન્તતો અનવસેસતો આદિયિંસુ ગણ્હિંયિંસૂતિ સમત્તાનિ. અપિચ **સમત્તાની**તિ નિટ્ઠિતાનિ પરિપુણ્ણાનિવા. **અટ્ઠધા**તિઆદિસઙ્ગહગાથા. લોભોમૂલં એતેસન્તિ સમાસો. **દ્વાદસા કુસલા સિયુ**ન્તિ એત્થ સિયુન્તિ નિપાતપદં ઇધ દટ્ઠબ્બં. અકુસલ ચિત્તાનિ દ્વાદસ ભવન્તીતિ અત્થો.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય અકુસલચિત્તસ્સ

પરમત્થદિપના નિટ્ઠિતા.

૩૧. એવં સબ્બનિહીનં અકુસલં સઙ્ગહેત્વા ઇદાનિ અહેતુકં સઙ્ગણ્હન્તો તત્થચ સબ્બનિહીનં અકુસલવિપાકં તાવ દસ્સેતું ઉપેક્ખાસહગતન્તિઆદિમાહ.

[૩૫] વિભાવનિયં પન

> તં અકુસલ વિપાકત્તાયેવ અકુસલાનન્તરં પથમં દસ્સિતન્તિ અધિપ્પાયેન યં વુત્તં ‘‘તેસં અકુસલવિપાકા દિવસેન તિવિધભાવેપિ અકુસલાનન્તરં અકુસલવિપાકેયેવ વિભજિતુ’’ન્તિ. તં ન સુન્દરં.

એવઞ્હિ સતિ કુસલવિપાકાનિપિ કુસલા નન્તરેએવ વત્તબ્બાનિ સિયુન્તિ.

૩૧. ચક્ખુસોતાદીનં પદત્થો ઉપરિ આગમિસ્સતિ. વિજાનાતીતિ **વિઞ્ઞાણં**. યથાહ-વિજાનાતિ વિજાનાતીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્માવિઞ્ઞાણન્તિ વુચ્ચતીતિ. ચક્ખું નિસ્સિતં વિઞ્ઞાણં **ચક્ખુવિઞ્ઞાણં**. ચક્ખુનાવા પચ્ચયભૂતેન જનિતં વિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. કમ્મેનવા ચક્ખુસ્સ ઉપનીતં વિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. ચક્ખુતોવા જાતં વિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. ચક્ખુસ્સવા ઇન્દ્રિયભાવેન સામિ ભૂતસ્સ વિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. ચક્ખુસ્મિંવા ઉપ્પન્નંવિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. એસનયો સોતવિઞ્ઞાણાદીસુપિ. પાળિયંપન મહા તણ્હાસઙ્ખયસુત્તે –

> સેય્યથાપિ ભિક્ખવે કટ્ઠઞ્ચ પટિચ્ચ અગ્ગિ જલતિ. કટ્ઠગ્ગીત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. સકલિકઞ્ચ પટિચ્ચ અગ્ગિ જલતિ. સકલિ કગ્ગીત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. તિણઞ્ચ પટિચ્ચ અગ્ગિ જલતિ. તિણગ્ગી ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. ગોમયઞ્ચ પટિચ્ચ અગ્ગિ જલતિ. ગોમયગ્ગીત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. થુસઞ્ચ પટિચ્ચ અગ્ગિ જલતિ. થુસગ્ગીત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. સઙ્કારઞ્ચ પટિચ્ચ અગ્ગિ જલતિ. સઙ્કારગ્ગીત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. એવમેવખો ભિક્ખવે ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપેચ ઉપ્પજ્જતિ વિઞ્ઞાણં. ચક્ખુવિઞ્ઞાણન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. સોતઞ્ચ પટિચ્ચ સદ્દે ચ ઉપ્પજ્જતિ વિઞ્ઞાણં. સોતવિઞ્ઞાણન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. ઘાનઞ્ચ પટિચ્ચ ગન્ધેચ ઉપ્પજ્જતિ વિઞ્ઞાણં. ઘાનવિઞ્ઞાણન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. જિવ્હઞ્ચ પટિચ્ચ રસેચ ઉપ્પજ્જતિ વિઞ્ઞાણં. જિવ્હાવિઞ્ઞાણન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. કાયઞ્ચ પટિચ્ચ ફોટ્ઠબ્બેચ ઉપ્પજ્જતિ વિઞ્ઞાણં. કાયવિઞ્ઞાણન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. મનઞ્ચ પટિચ્ચ ધમ્મેચ ઉપ્પજ્જતિ વિઞ્ઞાણં. મનો વિઞ્ઞાણન્તેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતીતિ વુત્તં.

તથાતિ ઇમિના ઉપેક્ખાસહગતન્તિ પદં આકડ્ઢતિ. દુક્ખયતીતિ **દુક્ખં**. સમ્પયુત્તધમ્મે તં સમઙ્ગિપુગ્ગલંવા બાધતિ હિંસતીતિ અત્થો. દુટ્ઠુવા ખનતિ કાયિકસુખન્તિ દુક્ખં. દુક્કરેનવા ખમિતબ્બન્તિ દુક્ખં. દુક્કરં ઓકાસદાનં એતસ્સાતિવા દુક્ખં. કાયિકદુક્ખવેદનાયેવ નામં. સુટ્ઠુ પટિમુખઞ્ચ ઇચ્છતીતિ **સમ્પટિચ્છનં**. સુટ્ઠૂતિ અમુઞ્ચમાનં. પટિમુખન્તિ અનઞ્ઞાપેક્ખં. ઇચ્છતીતિ કામેતિ અભિનન્દતિ પટિગ્ગણ્હતિ. તેનેવહિ ભાસિતં અભિનન્દુન્તિ એત્થ સમ્પટિચ્છિં સૂતિ વણ્ણયિંસુ. સુટ્ઠુ તીરેતિ તુલેતિ વિચારેતીતિ **સન્તીરણં**. ટીકાયં તીરેતિ નિટ્ઠાપેતીતિ વુત્તં. વિભાવનિયં તીરેતિ વીમંસતીતિ વુત્તં.

૩૨. એત્થચ ચક્ખુસ્સ અસમ્ભિન્નતા, આલોક સન્નિસ્સયપ્પટિલાભો, રૂપાનં આપાતાગમનં, મનસિકારોતિ ચત્તારો પચ્ચયા ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ ઉપ્પત્તિકારણાનિ. સોતસ્સ અસમ્ભિન્નતા આકાસસન્નિસ્સયપ્પટિલાભો, સદ્દાનં આપાતાગમનં મનસિકારોતિ સોતવિઞ્ઞાણસ્સ. ઘાનસ્સ અસમ્ભિન્નતા, વાસુસન્નિસ્સયપ્પટિલાભો, ગન્ધાનં આપાતાગમનં મનસિકારોતિ ઘાનવિઞ્ઞાણસ્સ. જિવ્હાય અસમ્ભિન્નતા આપોસન્નિસ્સયપ્પટિલાભો. રસાનં આપાતાગમનં, મનસિકારોતિ જિવ્હાવિઞ્ઞાણસ્સ. કાયસ્સ અસમ્ભિન્નતા, પથવિસન્નિસ્સયપ્પટિલાભો, તિણ્ણં ફોટ્ઠબ્બાનં અઞ્ઞતરસ્સ આપાતાગમનં, મનસિકારોતિ કાયવિઞ્ઞાણસ્સાતિ. એત્થચ આલોક આકાસાદીનં

સન્નિસ્સયાનં ગહણં તેહિ વિના રૂપાદીનં પસાદેસુ આપાતાગમનસ્સેવ અભાવતોતિ દટ્ઠબ્બં, ન હિ આલોકે સતિ રૂપાનિ સન્નિહિતાનિપિ ચક્ખુમ્હિ આપાતમાગચ્છન્તિ. એસનયો સેસેસુપીતિ. યંપન અટ્ઠકથાયં -

> ચક્ખુસ્મિંપન અસમ્ભિન્નેપિ બહિદ્ધારૂપારમ્મણે આપાતં અના ગચ્છન્તે ચક્ખુવિઞ્ઞાણં નુપ્પજ્જતિ. તસ્મિં પન આપાતં આગચ્છન્તેપિ આલોકસન્નિસ્સયે અસતિ નુપ્પજ્જતીતિ વુત્તં.

તં વિના આલોકેન વિઞ્ઞાણુપ્પત્તિયા અભાવદસ્સનપરં. નપન આપાકાગમનંનામ આલોકે અસતિપિ સમ્ભવતીતિ દસ્સનપરન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇતરથા રત્તન્ધકારેપિ રૂપાનિ ચક્ખુમ્હિ આપાતં આગચ્છન્તીતિ આપજ્જતીતિ. અકુસલસ્સ વિપાકાનિ અકુસલ વિપાકાનિ.

૩૩. એત્થા કેનટ્ઠેન **વિપાકંનામા**તિ. વિપચ્ચનટ્ઠેન. કિઞ્ચ વિપચ્ચનન્તિ. યથા લોકે અમ્બફલાદીનં તરુણભાવં અતિક્કમ્મ પરિણતભાવપ્પત્તિવિપચ્ચનન્તિ વુચ્ચતિ. એવમેવં ઇધપિ વિપચ્ચનં વેદિતબ્બન્તિ. અયઞ્ચ અત્થો ચતૂહિ સમઙ્ગીતાહિ દીપેતબ્બો. ચતસ્સોહિ સમઙ્ગીતાનામ ચેતનાસમઙ્ગિતા, કમ્મસમઙ્ગિતા, ઉપટ્ઠાનસમઙ્ગિતા, વિપાકસમઙ્ગિતાતિ. તત્થ પુબ્બે તં તં કમ્માયૂહનકાલેયા કુસલાકુસલચેતનાય ખણત્તયસમઙ્ગિતા. અયં ચેતનાસમઙ્ગીતાનામ. સાપન ચેતના નિરુજ્ઝમાના સબ્બસો અભાવં પત્વા નનિરુજ્ઝતિ. આયતિંપન વિપાકપાતુભાવાય અત્તનો સબ્બાકારપરિપૂરં ક્રિયાવિસેસં તસ્મિં ચિત્તસન્તાને નિદહિત્વાવ નિરુજ્ઝતિ. સોચ ક્રિયાવિસેસો યાવ ઓકાસં નલભતિ. તાવ કપ્પસંતસહસ્સંપિ તંસન્તાનં અનુગતોયેવ હોતિ. યં સન્ધાય ધમ્મપદે –

> ન હિ પાપં કતં કમ્મં, સજ્જુખીરંવ મુચ્ચતિ;
> દહન્તં બાલમન્વેતિ, ભસ્મા છન્નોવ પાવકોતિ વુત્તં.

સોપન વિસું એકો પરમત્થધમ્મોતિપિ સઙ્ખ્યં નગચ્છતિ, અનુસયધાતુયોવિયાતિ. અયં કમ્મસમઙ્ગિતાનામ. સોપન યદા અત્તનો અનુરૂપે પચ્ચયે લભતિ. તદા વિપચ્ચનત્થાય ઓકાસં કરોતિ. કથં કરોતીતિ. સો આસન્નમરણસ્સ સત્તસ્સ અત્તાનંવા પચ્ચુપટ્ઠાપેતિ. અત્તનો નિમિત્તંવા પચ્ચુપટ્ઠાપેતિ. ગતિનિમિત્તંવા પચ્ચુપટ્ઠાપેતિ. સોચ સત્તો તં અમુઞ્ચમાનો યદિ ગણ્હાતિ. તદા ઓકાસં લભતિ. અયં ઉપટ્ઠાનસમઙ્ગિતાનામ. તં અમુઞ્ચિત્વા ચુતસ્સપન ચુતિઅનન્તરમેવ સો કમ્મસઙ્ખાતો ક્રિયા વિસેસો વિસું એકો સસમ્પયુત્તો પરમત્થધમ્મરાસિ હુત્વા એકં ભવં પૂરયમાનો વિપચ્ચતિ, એકં ભવં પૂરયમાનોતિચ યાવ તાયુકં ભવઙ્ગકિચ્ચં છસુ દ્વારેસુ તં તં દ્વારિકવિપાકકિચ્ચાનિ પરિયોસાને ચુતિકિચ્ચઞ્ચ સાધયમાનોતિ અત્થો. તત્થ પુરિમા તિસ્સો સમઙ્ગીતા તરુણા વત્થાનામ હોન્તિ. પચ્છિમા વિપાકસમઙ્ગીતા પરિણતાવત્થાનામાતિ વેદિતબ્બા. ઇતિ વિપચ્ચન્તીતિ વિપાકાનિ મુદુતરુણાવત્થં અતિક્કમિત્વા પરિણકાવત્થસઙ્ખાતં વિપક્કભાવં આપજ્જન્તીતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. એવઞ્ચ કત્વા પાળિયં કુસલાકુસલકમ્મસમુટ્ઠાનાનંપિ કટત્તારૂપાનં વિપાકપદે અગ્ગહણં હોતીતિ. તાનિહિ કમ્મસન્તાનતો વિસું સિદ્ધત્તા વિસું કમ્મતો જાતાનિયેવ નામ હોન્તિ, નવિપક્કાનિ નામાતિ. અઞ્ઞંહિ અરૂપધમ્માનં સન્તાનં. અઞ્ઞં રૂપધમ્માનન્તિ. અયમેત્થ વિપાકપદે પરમત્થદીપના.

યેપન અરૂપભાવેન સારમ્મણભાવેનચ કમ્મેન સદિસ તામત્તં ગહેત્વા અરૂપધમ્માનમેવ વિપાકત્તં સાધેન્તિ. તેસં વિપાકસદ્દો અરૂપધમ્મેસુ રુળ્હીવસેન પવત્તોતિ આપજ્જતીતિ. યઞ્ચ તત્થ સાલિબીજનિબ્બત્તેસુ નાળપત્તપુપ્ફફલેસુ બીજસદિસાનં ફલાનમેવ સાલિફલસાલિપક્કનામં સિદ્ધં વિયાતિ ઉપમં દસ્સેન્તિ, સાપિ

નસમેતિ. ન હિ ફલાનિપિ તરુણકાલે પાકનામં લભન્તિ. નચ નાળપત્તપુપ્ફાનિપિ પરિણતકાલે પાકનામં નલભન્તીતિ. તાનિ પિહિ તદા નાળં પક્કં, પત્તં પક્કં, પુપ્ફં પક્કન્તિ ન નવુચ્ચન્તીતિ. સુખયતીતિ સુખં, સમ્પયુત્તધમ્મે તંસમઙ્ગીપુગ્ગલંવા લદ્ધસાતં કરોતીતિ અત્થો.

૩૪. સુટ્ઠુવા ખનતિ કાયિકદુક્ખં. સુખેનચ ખમિતબ્બં. સુકરં ઓકાસદાનં એતસ્સાતિવા સુખં. કુસલસ્સ વિપાકાનિ સમ્પયુત્ત હેતુવિરહતો અહેતુકાનિચાતિ કુસલવિપાકા હેતુક ચિત્તાનિ.

[૩૬] વિભાવનિયં પન

પુબ્બકમ્મસહજાતેન નિબ્બત્તકહેતુનાપિ ઇધ વિપાકસ્સ સહેતુકતાપસઙ્ગોકતો. સો ન સુન્દરો.

ન હિ અભિધમ્મે કત્થચિ પુબ્બકમ્મસહજાતેન નિબ્બત્તકહેતુના વિપાકસ્સ સહેતુકાહેતુકતા સમ્ભવોનામ અત્થિ. અસતિચ સમ્ભવે બ્યભિચારસ્સપિ અભાવતો સો પસઙ્ગો નિરત્થકોવાતિ. તત્થ બ્યભિચારસ્સાતિ પસઙ્ગસ્સ ઇચ્ચેવત્થો. એત્થચ અકુસલવિપાકાનં સયં અબ્યાકતધમ્મત્તા લોભાદીહિ અકુસલહેતૂહિચ સયં અકુસલવિપાકત્તા અલોભાદીહિ અનવજ્જહેતૂહિચ સહેતુકતા સમ્ભવો નત્થિ. અસતિ ચ તં સમ્ભવે તેસં અહેતુકભાવો અબ્યભિચારોયેવ હોતીતિ તત્થ અહેતુકગ્ગહણં ન કતં. કુસલવિપાકાનં પન સયં કુસલવિપાકત્તાયેવ અલોભાદીહિ કુસલા બ્યાકતયોગીહિ અનવજ્જહેતૂહિ સહેતુકતા સમ્ભવો અત્થિયેવ. સતિચ તસ્મિં સમ્ભવે તેસં અહેતુકભાવો બ્યભિચારસહિતો હોતીતિ તત્થેવ અહેતુકગ્ગહણં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૩૫. ચક્ખાદિકે પઞ્ચદ્વારે ઉપ્પન્નં આવજ્જનં **પઞ્ચદ્વારાવજ્જનં**, તઞ્હિ પઞ્ચદ્વારે ઘટ્ટિતં આરમ્મણં ગહેત્વા આવજ્જનં ઉપ્પજ્જતીતિ. ભવઙ્ગસઙ્ખાતે મનોદ્વારે ઉપ્પન્નં આવજ્જનં **મનોદ્વારાવજ્જનં**. તઞ્હિ તસ્મિં આપાતં આગચ્છન્તં આરમ્મણં ગહેત્વા આવજ્જન્તં પવત્તતીતિ. એત્થચ મનોદ્વારન્તિ સકલં ભવઙ્ગચિત્તં દટ્ઠબ્બં.

[૩૭] યંપન **ટીકાયં**

> તાવ ''મનોદ્વારન્તિ એત્થ આવજ્જનસ્સ અનન્તર પચ્ચયભૂતં ભવઙ્ગચિત્તં મનોતિ વુચ્ચતિ. તદેવ દ્વારં આવજ્જનજવનાદિ થિચિત્ત પવત્તિયા મુખત્તા''તિ વુત્તં.
>
> યઞ્ચ **વિભાવનિયં**
>
> ''આવજ્જનસ્સ અનન્તર પચ્ચયભૂતં ભવઙ્ગચિત્તં મનોદ્વારં, પીથિચિત્તાનં પવત્તિમુખભાવતો''તિ વુત્તં. તં સબ્બંપિ ન યુજ્જતિયેવ.

યદિહિ યસ્સ ભવઙ્ગસ્સ અનન્તરં વીથિચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. તદેવ એકન્તેન તેસં પવત્તિમુખત્તા મનોદ્વારંનામ હોતિ. ન તતો પુરિમાનીતિ અયમત્થો સિયા. એવઞ્ચસતિ યેસુ ચક્ખાદીસુ રૂપા દીનં ઘટ્ટિતત્તા આવજ્જનાદીનિ વીથિચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. તાનેવ એકન્તેન તેસં પવત્તિમુખત્તા દ્વારાનિનામ હોન્તિ. ન તતો અઞ્ઞાનીતિ અયમત્થો આપજ્જતિ. નચ તાનિ ચક્ખાદીનિ નામ અત્થિ. યાનિ ચક્ખાદીનિ દ્વારરૂપાનિનામ ન હોન્તીતિ. સબ્બમેતં ઉપરિ દ્વાર સઙ્ગહે આવિભવિસ્સતીતિ. હસનં હસિતં. મુખસ્સ પહટ્ઠાકારપ્પવત્તિ. તં ઉપ્પાદેતિ જનેતીતિ **હસિતુપ્પાદો**. તંવા ઉપ્પાદેન્તિ ખીણાસવા એતેનાતિ હસિભુપ્પાદો. તંવા ઉપ્પજ્જતિ એતેનાતિ હસિતુપ્પાદો. સોએવ ચિત્તન્તિ

સમાસો. ખીણાસવાનં અનોળારિકેસુ આરમ્મણેસુ યેન ચિત્તેન સિતં પાતુકરોન્તિ, તસ્સેતં નામં. ન હિ ખીણાસવા લોકિય મહા જનાવિય રજ્જનીયાદિ ભાવેન ઓળારિકેસુ હસનિય વત્થૂસુ હસન્તીતિ. ટીકાસુ પન ચિત્તં અપેક્ખિત્વા હસિતુપ્પાદન્તિ નિદ્દિટ્ઠં સિયાતિ. વુત્તનયેન અહેતુકાનિચ તાનિ વિપચ્ચન વિપાકુપ્પાદન કિચ્ચરહિતત્તા તં તં ક્રિયામત્તભૂતાનિ ચિત્તાનિચાતિ અહેતુકક્રિયચિત્તાનિ. એત્થચ વીથિમુત્તચિત્તાનિ કિચ્ચદુબ્બલત્તા પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ વત્થુદુબ્બલત્તા સમ્પટિચ્છનાદીનિચ કિચ્ચટ્ઠાનદુબ્બલત્તા અત્તનો ઉસ્સાહેન વિના કેવલં વિપચ્ચનમત્તેન પવત્તન્તીતિ તાનિ સબ્બાનિ વિપાકાનિએવ હોન્તિ. યાનિપન બલવકિચ્ચત્તા અત્તનો ઉસ્સાહેન પવત્તન્તિ. આયતિંચ વિપાકુપ્પાદનત્થં ઉસ્સાહસહિતાનિ હોન્તિ. તાનિ કુસલાકુસલાનિનામ હોન્તિ. યાનિ પન ચિત્તાનિ વિપચ્ચનમત્તં અતિક્કમ્મ અત્તનો ઉસ્સાહેનેવ પવત્તન્તિ. તેસુ આવજ્જનદ્વયં વિપાકસન્તાનતો લદ્ધપચ્ચયત્તા થોકં દુબ્બલભાવતો ઇતરાનિચ નિરાનુસયસન્તાને પવત્તત્તા સબ્બસો વિપાકુપ્પાદનત્થં ઉસ્સાહરહિતાનિએવ હોન્તીતિ તાનિ સબ્બાનિ ક્રિયાનિનામ જાતાનીતિ દટ્ઠબ્બં.

૩૬. ઇદાનિ આદિતો પટ્ઠાય વેદનાવિચારણા વુચ્ચતિ. તથાહિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં તાવ વત્થૂનિચ આરમ્મણાનિચ ઉપાદારૂપાનેવ હોન્તિ, ઉપાદારૂપાનઞ્ચ વિચુપિણ્ડકાનંવિય અઞ્ઞમઞ્ઞસઙ્ઘટ્ટનં દુબ્બલમેવાતિ તાનિ ઇટ્ઠે અનિટ્ઠેચ આરમ્મણે ઉપેક્ખા સહગતાનેવ હોન્તીતિ. કાયવિઞ્ઞાણસ્સપન આરમ્મણાનિ મહાભૂતાનિ હોન્તીતિ યથા અધિકરણિમત્થકે થપિતં પિચુપિણ્ડકં અયોકૂટેન પહરન્તાનં અયોકૂટસ્સ પિચુપિણ્ડકં અતિક્કમ્મ અખિકરણિઘટ્ટનં બલવતરં હોતિ. તથા તેસં આરમ્મભૂતાનં કાયવત્થું અતિક્કમ્મ કાયનિસ્સય ભૂતેસુ સઙ્ઘટ્ટનં બલવતરં. તસ્મા કાયવિઞ્ઞાણં ઇટ્ઠે સુખસહગતં અનિટ્ઠે દુખસહગતં હોતીતિ. સમ્પટિચ્છનચિત્તંપન સબ્બદુબ્બલાનં પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનં અનન્તરં ઉપ્પજ્જતીતિ નિચ્ચં દુબ્બલં હુત્વા સબ્બત્થ ઉપેક્ખાસહગતમેવાતિ. **વિભાવનિયં** પન અસમાનનિસ્સયે હિ તેહિ લદ્ધપચ્ચયતાવસેન અયમત્થો વિભાવિતો, સન્તીરણંપન સયંપિ બલવવત્થું નિસ્સાય પવત્તતિ. તાદિસેનચ બલવવત્થુનિસ્સયેન પુરિમચિત્તેન લદ્ધપચ્ચયં હોતીતિ થોકં બલવં હોતિ. તસ્મા તં કુસલવિપાકં ઇટ્ઠે ઉપેક્ખાસહગતં અભિઇટ્ઠે સોમનસ્સસહગતં હોતિ. અકુસલવિપાકંપન અનિટ્ઠેપિ અભિઅનિટ્ઠેપિ ઉપેક્ખાસહગતમેવ હોતિ. કસ્મા ઇતિચે. યદિહિ તં અતિઅનિટ્ઠારમ્મણવસેન વેદના ભેદયુત્તં સિયા. દુક્ખેનવા દોમનસ્સેનવા યુત્તં સિયા. તત્થ દુક્ખેન તાવ ન યુજ્જતિ, કસ્મા, એકન્તકાયિકત્તા દુક્ખસ્સાતિ. દોમનસ્સેનપિ ન યુજ્જતિ. કસ્મા, પટિઘેન પટિહઞ્ઞત્તાએવ દોમનસ્સભાવં પત્તા દોમનસ્સવેદના પટિઘેન વિના નપ્પવત્તતીતિ. એકન્તાકુસલભૂતેન પટિઘેન નિચ્ચયોગિનો દોમનસ્સસ્સ અબ્યાકતેસુ અસમ્ભવતોતિ. આવજ્જનદ્વયંપન સન્તીરણતોપિ થોકં બલવં હોતિ. વિપાકાનઞ્હિ પવત્તિતુંપિ અત્તનો ઉસ્સાહબલંનામ નત્થિ. બલવન્તેહિપન કમ્માદિપચ્ચયેહિ જાતાનિ બલવન્તાનિનામ હોન્તિ. દુબ્બલેહિ જાતાનિ દુબ્બલાનિ નામાતિ. એવં સન્તેપિ તં આવજ્જનદ્વયં કમ્માનુભાવતોચ મુચ્ચિત્વા વિપાકસન્તાનતોચ પચ્ચયં ગહેત્વા ઉટ્ઠિતત્તા દુબ્બલમેવ હોતીતિ સદાપિ ઉપેક્ખાસહગતમેવાતિ.

[૩૮] વિભાવનિયં પન

પઞ્ચદ્વારાવજ્જનં પુબ્બે કેનચિ અગ્ગહિતે આરમ્મણે એકવા રમેવ પવત્તત્તા મનોદ્વારાવજ્જનઞ્ચ વિસદિસચિત્તસન્તાનપરાવત્તનવસેન બ્યાપારન્તરસાપેક્ખત્તા આરમ્મણરસં અધિમત્તતો અનુભવિતું નસક્કોતીતિ સબ્બત્થપિ મજ્ઝત્ત વેદનાયુત્તમેવાતિ વુત્તં. તત્થ બ્યાપારન્તરસાપેક્ખત્તાતિ ઇદં ન યુજ્જતિ.

ન હિ ચિત્તાનં બલવદુબ્બલતાવિસેસોઅત્તનોપચ્છા પવત્તસ્સ ચિત્તસ્સ વસેન સક્કા વત્તું. અત્તનોપન પચ્ચયેહિએવ સો સક્કા વત્તુન્તિ. ઇતરથા સન્તીરણસ્સપિ બ્યાપારન્તરસાપેક્ખતા સિયા. તંપિ હિ વિસદિસચિત્તસન્તાનં અત્તનાપરં વત્તેતિ યેવાતિ.

૩૭. ઇમાનિ ચિત્તાનિ અત્તનો પકતિ પચ્ચયગણસમાયોગે સતિ નુપ્પજ્જન્તીતિ નત્થિ. તસ્મા અસઙ્ખારિકાનેવાતિ વદન્તિ. મૂલટીકાયં પન વિપાકુદ્ધારે –

> અહેતુકવિપાકાનં અપરિબ્યત્તકિચ્ચત્તા સસઙ્ખારિક કમ્મ વિરુદ્ધો અસઙ્ખારિકભાવોપિ નત્થિ. અસઙ્ખારિકકમ્મવિરુદ્ધો સસઙ્ખારિકકાવોપિ નત્થિ. તસ્મા તેસં ઉભયકમ્મેનપિ ઉપ્પત્તિ થેરેન અનુઞ્ઞાતાતિ વુત્તં.

એતેન તિણ્ણં ક્રિયચિત્તાનંપિ તદુભયભાવાભાવો વુત્તો હોતિ. તાનિપિહિ અપરિબ્યત્તકિચ્ચાનિયેવાતિ. અથવા. રૂપદસ્સ ન સદ્દસ્સવનાદીનિ સત્તા કદાચિ અત્તનો ઇચ્છાય કરોન્તિ. કદાચિ પરેહિ ઉસ્સાહિતા કરોન્તીતિ પચ્ચક્ખતોવ સિદ્ધમેતં. તત્થ યદા અત્તનો ઇચ્છાય કરોન્તિ. તદા પઞ્ચદ્વારાવજ્જનાદીનિ સબ્બાનિ વીથિચિત્તાનિ અસઙ્ખારિકાનિનામ હોન્તિ. યદા પરેહિ ઉસ્સાહિતા કરોન્તિ. તદા સસઙ્ખારિકાનિનામ હોન્તિ. દ્વાર વિમુત્તેસુપન દ્વીસુ ઉપેક્ખાસન્તીરણેસુ અટ્ઠમહાવિપાકેસુવિય વત્તબ્બો. ઇતિ સબ્બાનિ અહેતુકચિત્તાનિ તેન પરિયાયેન સઙ્ખારભેદેન પચ્ચેકં ભિન્નાનિએવ હોન્તિ. એવં સન્તેપિ અપરિ બ્યત્તકિચ્ચત્તાયેવ તેસં સઙ્ખારભેદો પાળિયં નવુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

૩૮. યસ્માપન હેતુયોનામ મહન્તધમ્મા હોન્તિ. તસ્મા તે દુબ્બલકમ્મનિબ્બત્તેસુ દુબ્બલવત્થુકિચ્ચટ્ઠાનેસુચ ઇમેસુ ચિત્તેસુ નુપ્પજ્જન્તિ. તત્થ સબ્બં પાપકમ્મં વિક્ખેપયુત્તં સચંપિ ચઞ્ચલતિ દુબ્બલં હોતિ. તસ્મા તં કપ્પટ્ઠિતિકંપિ સમાનં કાલન્તરે હેતુયુત્તં વિપાકં જનેતું નસક્કોતિ. તિહેતુકકમ્મંપિ સમાનં દુબ્બલેસુ ચક્ખાદિવત્થૂસુચ દસ્સનાદીસુ કિચ્ચટ્ઠાનેસુચ હેતુયુત્તં વિપાકં જનેતું નસક્કોતિ. આવજ્જનહસનકિચ્ચા નિચ દુબ્બલકિચ્ચાનિએવ હોન્તિ. તસ્મા ઇમાનિ સબ્બાનિ સમ્પયુત્તહેતુરહિતાનિ જાતાનીતિ દટ્ઠબ્બં.

૩૯. સબ્બથાપીતિ પદસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

[૩૯] **વિભાવનિયં** પન

> સબ્બથાપીતિ અકુસલવિપાક કુસલવિપાક ક્રિયભેદે નાતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

સોહિ ભેદો ઇચ્ચેવન્તિ ઇમિનાવ ગહિતોતિ. સઙ્ગહગાથાયં અકુસલવિપાકાનિ વત્થુકિચ્ચભેદેન સત્ત, પુઞ્ઞપાકાનિ વત્થુકિચ્ચવેદનાભેદેન અટ્ઠધા, ક્રિયચિત્તાનિ કિચ્ચદ્વારભેદેન તીણીતિ અહેતુકચિત્તાનિ અટ્ઠારસ હોન્તીતિ યોજના. એત્થચ પુઞ્ઞપાકેસુ વેદનાભેદોપિ વત્તબ્બો. ઇતરથા સન્તીરણસ્સ અભેદો સિયા. તથા ક્રિયાસુ દ્વારભેદોપિ વત્તબ્બો. અઞ્ઞથા આવજ્જનસ્સ અભેદો સિયાતિ. ટીકાસુપન સો ન વુત્તોતિ.

અહેતુકચિત્તસ્સ પરમત્થદીપના.

૪૦. ઇદાનિ હેટ્ઠા વુત્તાનં ચિત્તાનં અસોભણનામં ઉપરિ વુચ્ચમાનાનઞ્ચ સોભણનામં થપેન્તો ગાથમાહ. ઉપરિ વુચ્ચમાનાનઞ્હિ સોભણત્તે વુત્તે હેટ્ઠા વુત્તાનં અસોભણતા અવુત્તાપિ સિદ્ધા હોતીતિ. તત્થ **પાપાહેતુકમુત્તાની**તિ

પાપેહિ અહેતુકેહિચ મુત્તાનિ એકૂનસટ્ઠિચિત્તાનિ. અથવા. એકનવુતિચિત્તાનિપિ સોભણાનીતિ વુચ્ચરે વુચ્ચન્તીતિ યોજના. તત્થ પાપેહીતિ અકુસલેહિ. અકુસલાનિહિ અત્તસમઙ્ગિનો સત્તે અનિચ્છન્તેયેવ અપાયં પાપેન્તિ. તસ્મા પાપાનીતિ વુચ્ચન્તિ. એતેન પુઞ્ઞાનંપિ સુગતિપાપનટ્ઠેન પાપતા પસઙ્ગો નિવત્તિતો હોતિ. ન હિ ઇચ્છન્તાનં પાપને પાપનબ્યાપારો પાકટો હોતીતિ. લામકટ્ઠેનવા તાનિયેવ પાપાનીતિ વુચ્ચન્તીતિ. સોભણેહિ સદ્ધાદિગુણધમ્મેહિ યુત્તિયા તતોયેવ ચ સયંપિ સોભઞ્ઞપત્તિયા સોભણાનીતિ.

૪૧. ઇદાનિ તાનિ સોભણાનિ હીન પણીતા નુક્કમેન દસ્સેન્તો **સોમનસ્સસહગત**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ જાનાતીતિ ઞાણં, યાથાવતો પટિવિજ્ઝતીતિ અત્થો. ઞાણેન સમ્પયુત્તં વિપ્પયુત્તન્તિ સમાસો. નત્થિ સઙ્ખારો અસ્સાતિ અસઙ્ખારો. સંવિજ્જતિ સઙ્ખારો અસ્સાતિ સસઙ્ખારો. સપ્પુરિસુપનિસ્સ યાદિકો કુસલુપ્પત્તિયા પકતિપચ્ચયગણો. સોહિ યદા દુવિધેન સઙ્ખારેન વિના કેવલં અત્તનો બલેન કુસલચિત્તં સમુટ્ઠાપેતિ. તદા અસઙ્ખારોનામ. સોયેવ યદા અત્તનો બલેન કુસલચિત્તં સમુટ્ઠાપેતું ન સક્કોતિ. સઙ્ખારસહાયં લભિત્વાવ તં સમુટ્ઠાપેતિ. તદા સસઙ્ખારોનામ. અસઙ્ખારેન ઉપ્પન્નં **અસઙ્ખારિકં**. સસઙ્ખારેન ઉપ્પન્નં **સસઙ્ખારિક**ન્તિ સબ્બં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. એત્થચ સોમનસ્સાદીનં ઉપ્પત્તિકારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. અપિચ સદ્ધાસમ્પત્તિ દસ્સનસમ્પત્તિ દેય્યધમ્મ પટિગ્ગાહક સમ્પત્તીતિ એવમાદિ સોમનસ્સકારણં, તબ્બિપરીતં ઉપેક્ખાકારણં. યાનિચ પીતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ ઉપેક્ખાસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સચ કારણાનિઅટ્ઠકથાસુ વુત્તાનિ. તાનિપિ ઇમસ્મિં ઠાને વત્તબ્બાનીતિ. પઞ્ઞા સંવત્તનિક કમ્મુપનિસ્સયતા, અબ્યાપજ્જલોકુપપત્તિતા ઇન્દ્રિયપરિપાકતા, કિલેસદૂરતાચ ઞાણુપ્પત્તિયા કારણં. તિહેતુકપટિસન્ધિકતા, અમોહજ્ઝાસયતા, પઞ્ઞવન્તપુગ્ગલસેવના. સુતચિન્તાપસુતાતિપિવત્તું યુજ્જતિ. યાનિચધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ કારણાનિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તાનિ. તાનિપિ ઇધ વત્તબ્બાનિ. તબ્બિપરીતં ઞાણવિપ્પયુત્તકારણં. સઙ્ખારકારણંપિ પુબ્બે વુત્તમેવ. યાનિચ વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સ પસ્સદ્ધિસમ્બોજ્ઝઙ્ગસ્સચ કારણાનિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તાનિ. તાનિપિ ઇધ વત્તબ્બાનીતિ. ઇમેસંપિ ઉપ્પત્તિ વિધાનં વિસુદ્ધિમગ્ગે ગહેતબ્બન્તિ.

૪૨. **અટ્ઠપી**તિ એત્થ પિસદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન ઇમેસં ઇધ વુત્તપ્પકારતો અઞ્ઞેહિ પકારેહિ અનેકવિધતં સમ્પિણ્ડેતિ. તત્રાયં નયો. ઇમાનિ અટ્ઠચિત્તાનિ દસહિ પુઞ્ઞક્રિયાવત્થૂહિ ગુણિતાનિ અસીતિ હોન્તિ. પુન તાનિ છહિ આરમ્મણેહિ ગુણિતાનિ ચત્તારિસતાનિચેવ અસીતિ ચ હોન્તિ. પુન તાનિ તીહિ કમ્મેહિ ગુણિતાનિ સહસ્સં ચત્તારિ સતાનિ ચત્તાલીસંચ હોન્તિ. પુન તાનિ તીહિ હીનમજ્ઝિમપણીતેહિ ગુણિતાનિ ચત્તારિ સહસ્સાનિ તીણિ સતાનિ વીસતિચ હોન્તિ. તાનિ ઇમાનિ સુદ્ધિકાનીતિ કત્વા દ્વીસુ ઠાનેસુ થપેતબ્બાનિ. તતો એકં ઠાનં ગહેત્વા દ્વિધા કરોન્તસ્સ ઞાણસમ્પયુત્તાનિ દ્વેસહસ્સાનિ સતં સટ્ઠિચ હોન્તિ. તથા ઞાણવિપ્પયુત્તાનીતિ. પુન તત્થ ઞાણસમ્પયુત્તાનિ ચતૂહિ અધિપતીહિ ગુણિતાનિ અટ્ઠસહસ્સાનિ છસતાનિ ચત્તાલીસંચ હોન્તિ. ઞાણવિપ્પયુત્તાનિપન વીમંસાવજ્જિતેહિ તીહિ અધિપતીહિ ગુણિતાનિ છસહસ્સાનિ ચત્તારિસતાનિ અસીતિચ હોન્તિ. પુન તદુભયાનિ સમ્પિણ્ડિતાનિ દસસહસ્સં પઞ્ચસહસ્સાનિ સતં વીસતિચ હોન્તિ. પુન તાનિ પુબ્બે વિસું થપિતેહિ સુદ્ધિકેહિ સમ્પિણ્ડિતાનિ દસસહસ્સં નવસહસ્સાનિ ચત્તારિ સતાનિ ચત્તાલીસઞ્ચ હોન્તીતિ. યંપન ટીકાયં ઇધ વુત્તનયેન સુદ્ધિકાનિચ ઞાણવિપ્પયુત્તાનિ ચ વિસું અકત્વા સબ્બાનિ પુઞ્ઞક્રિયાદીહિ સમં ગુણિતાનિ સત્તરસ સહસ્સાનિ દ્વે સતાનિ અસીતિચ હોન્તીતિ વુત્તં.

[૪૦] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

સુદ્ધિકાનિ વિસું અકત્વા ઞાણવિપ્પયુત્તાનિએવ વિસું કત્વા તથા ગુણિતાનિ વીસ સતાધિક પન્નરસ સહસ્સાનિ હોન્તીતિ વુત્તં. તં સબ્બં ન યુત્તં.

એવઞ્હિ સતિ ઇમાનિ કામાવચરકુસલાનિ નિચ્ચં સાધિપતિકાનિ હુત્વા નિયતાધિપતિકાનિનામ ભવેય્યું. નચ ઇમાનિ ઉપરિ મહગ્ગત કુસલાનિ વિય લોકુત્તરાનિ વિય ચ નિયતા ધિપતિકાનિ હોન્તીતિ. ટીકાનયેનપન ઞાણવિપ્પયુત્તાનિપિ વીમંસાસહગતાનીતિ આપજ્જતીતિ. યથાવા કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેન કુસલાતિએત્થ ઞાણવિપ્પયુત્તાનિપિ કોસલ્લેન નાનાવજ્જનવીથિયં પવત્તેન ઉપનિસ્સયઞાણેન સમ્ભૂતત્તા કુસલાનિ એવ નામ હોન્તિ. એવમિધપિ તાનિ તેનેવ વીમંસાધિપતિભૂતેન સમ્ભૂતત્તા વીમંસાધિપતેય્યાનિપિ નામ હોન્તીતિ ન નસક્કા વત્તુન્તિ ઇમિના અધિપ્પાયેન તાનિ વિસું અકતાનિ સિયુન્તિ. એવંસન્તેપિ કામકુસલાનિનામ અધિપતિવિમુત્તાનિ એવ બહુતરાનિ હોન્તિ. તસ્મા નસક્કા સબ્બાનિ કામકુસલાનિ વીમંસાધિપતિમૂલિકાનિ ભવિતુન્તિ.

૪૩. કામાવચરાનિચ તાનિ કુસલાનિ ચિત્તાનિચાતિ વિગ્ગહો. તત્થ કેનટ્ઠેન કુસલાનીતિ. આરોગ્યટ્ઠેન, સુન્દરટ્ઠેન, છેકટ્ઠેન, અનવજ્જટ્ઠેન, સુખવિપાકટ્ઠેનચાતિ. રાગાદયોહિ ધમ્મા ચિત્તસન્તાનસ્સ રુજ્જનટ્ઠેન રોગાનામ. અહિતટ્ઠેન અસુન્દરા નામ. અનિપુણટ્ઠેન અછેકાનામ. ગારય્હટ્ઠેન વજ્જાનામ. અનિટ્ઠ વિપાકટ્ઠેન દુક્ખવિપાકાનામ હોન્તિ. ઇમાનિપન તેહિ વુટ્ઠિતત્તા કુસલાનિનામ અરોગાનિ નામાતિ અત્થો. તપ્પટિપક્ખત્તાચ સુન્દરાનિ છેકાનિ અનવજ્જાનિ સુખવિપાકાનિ ચ નામ હોન્તીતિ. કુચ્છિતે પાપધમ્મે સલયન્તિ ચાલેન્તિ કમ્પેન્તિ વિદ્ધંસેન્તીતિ **કુસલાનિ**. કુચ્છિતેનવા આકારેન સત્તસન્તાને સેન્તિ અનુસેન્તીતિ કુસા. રાગાદયો. તે લુનન્તિ છિન્દન્તીતિ કુસલાનિ. કુસંવા વુચ્ચતિ ઞાણં કુચ્છિતાનં સાનટ્ઠેન તનુકરણટ્ઠેન અન્તકરણટ્ઠેનવા. કુસેન લાતબ્બાનીતિ કુસલાનિ. કુસાવિય હત્થપ્પદેસં સંકિલેસપક્ખં લુનન્તીતિવા કુસલાનિ. અપિચ, કુચ્છિતે પાપધમ્મે સરન્તિ હિંસન્તીતિ કુસલાનિ. રકારસ્સ લકારો. કોસલ્લસમ્ભૂતટ્ઠેનવા કુસલાનીતિ.

૪૪. મહાવિપાકેસુ પદત્થતો વત્તબ્બં નત્થિ. વેદનાભેદો આરમ્મણવસેન વત્તબ્બો. તાનિહિ અતિઇટ્ઠે ઇટ્ઠમજ્ઝત્તે ચ આરમ્મણે યથાક્કમં સોમનસ્સેન ઉપેક્ખાય ચ યુત્તાનીતિ. સમ્પયોગભેદો કમ્મવસેન જવનવસેનચ વત્તબ્બો. તાનિહિ બલવકમ્મેન જનિતાનિ ઞાણસમ્પયુત્તાનિ હોન્તિ. દુબ્બલકમ્મેન જનિતાનિ ઞાણવિપ્પયુત્તાનિ. કદાચિપન તદારમ્મણવસેન પવત્તિકાલે યેભુય્યેન તિહેતુકજવનાનુબન્ધાનિ ઞાણસમ્પયુત્તાનિ હોન્તિ. ઇતરજવનાનુબન્ધાનિ ઞાણવિપ્પયુત્તાનીતિ. સઙ્ખારભેદોપિ કેહિચિ આચરિયેહિ કમ્મવસેનેવ કથિતો. અસઙ્ખારિકકમ્મજનિતાનિ અસઙ્ખારિકાનિ. સસઙ્ખારિકકમ્મજનિતાનિ સસઙ્ખારિકાનીતિ. સઙ્ખકારેનપન સન્નિહિતપચ્ચયવસેન વુત્તો. તાનિહિ પટિસન્ધિયં પુરિમભવે મરણાસન્નકાલે ઞાતકાદીહિ તેન તેન પયોગેન ઉપટ્ઠાપિતાનિ કમ્માદીનિ આરમ્મણાનિ ગહેત્વા પવત્તાનિ સસઙ્ખારિકાનિનામ હોન્તિ. તાદિસેન પયોગેન વિના સયમેવ કમ્મબલેન ઉપટ્ઠિતાનિ ગહેત્વા પવત્તાનિ અસઙ્ખારિકાનિનામ હોન્તિ. તદારમ્મણ કાલેપન અસઙ્ખારિકજવનાનુબન્ધાનિ અસઙ્ખારિકાનિનામ. સસઙ્ખારિક જવનાનુબન્ધાનિ સસઙ્ખારિકાનિ નામાતિ. એત્થપિ સમ્પિણ્ડનત્થો વિસદ્દો. તેન આરમ્મણછક્ક હીનત્તિકવસેનેવ કાલદેસ સન્તાનાદિવસેનચ તેસં અનેકભેદત્તં સમ્પિણ્ડેતિ. યસ્મા પનેતાનિ દાનાદિવસેન કાયકમ્માદિવસેન છન્દાદીનિ ધુરં કત્વા ચ ન પવત્તન્તિ. તસ્મા તાનિ પુઞ્ઞક્રિયાવત્થૂનં કમ્માધિપતીનઞ્ચ વસેન વટ્ઠનં નલભન્તીતિ.

[૪૧] વિભાવનિયં પન

ઇમાનિ વિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપનાભાવતો કમ્મદ્વાર વસેન ન પવત્તન્તિ. અવિપાકસભાવતોચ કમ્મવસેન નપવત્તન્તીતિ વુત્તં. તં વિચારેતબ્બં.

હેટ્ઠાહિ કુસલેસુ કમ્મત્તિકવસેનેવ વટ્ઠનં વુત્તં. નપન વિસું કમ્મદ્વારવસેન. કમ્મત્તિકઞ્ચનામ તિવિધ કમ્મદ્વાર વસેનેવ સિદ્ધન્તિ. નનુ અટ્ઠકથાયં યોહિ કામાવચરકુસલેસુ કમ્મદ્વાર કમ્મપથ પુઞ્ઞક્રિયાવત્થુભેદો વુત્તો. સો ઇધ નત્થિ. કસ્મા. અવિઞ્ઞત્તિજનકતો અવિપાક ધમ્મતો તથા અપ્પવત્તિયાચાતિ વુત્તન્તિ. સચ્ચં. તત્થ પન અવિઞ્ઞત્તિજનકતો કમ્મદ્વાર ભેદો ઇધ નત્થીતિ એતેન કાયકમ્મં વચીકમ્મં મનોકમ્મન્તિ એવં ભેદસ્સ અભાવં વદતિ. અવિપાકધમ્મતો કમ્મપથભેદો ઇધ નત્થીતિ એતેન દસવિધસ્સ કમ્મપથભેદસ્સ અભાવં વદતિ. ઇધપન કુસલેસુપિ કમ્મપથભેદં અગ્ગહેત્વા તિવિધકમ્મદ્વાર ભેદભિન્નં કમ્મત્તિકમેવ ગહિતં. તઞ્ચ વિઞ્ઞત્તિ સમુટ્ઠાપના ભાવતો તિવિધકમ્મદ્વારવસેન નપવત્તન્તીતિ ઇમિનાવ સિદ્ધં. યદિચ હેટ્ઠા કુસલેસુપિ દસવિધકમ્મપથભેદવસેન વિસું વટ્ઠનં વુત્તં સિયા. એવંસતિ ઇધપિ અવિપાકસભાવતો કમ્મપથવસેન નપવત્તન્તીતિ ઇદં વત્તબ્બમેવાતિ.

૪૫. મહાક્રિયચિત્તેસુપિ મહાવિપાકેસુવિય આરમ્મણ વસેનેવ વેદનાભેદો ઉપરિ સયમેવ વક્ખતિ. ઞાણસમ્પયુત્ત, વિપ્પયુત્ત, અસઙ્ખારિક, સસઙ્ખારિકભેદોપન યથારહં કુસલેસુ વુત્તનયેન વેદિતબ્બો.

[૪૨] વિભાવનિયં પન

તથા અવિચારેત્વા ક્રિયચિત્તાનંપિ કુસલે વુત્તનયેન યથારહં સોમનસ્સ સહગતાદિતા વેદિતબ્બાતિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ઇચ્ચેવં સબ્બથાપીતિ પદાનં અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. **સહેતુક કામાવચર કુસલ વિપાક ક્રિય ચિત્તાની**તિ એત્થ સહેતુ કગ્ગહણં કુસલ સદ્દ સમ્બન્ધે ભૂતકથન વિસેસનં. તેનેવહિ તં કુસલચિત્તાનં ચૂળનિગમેન ગહિતં. વિપાક ક્રિય સદ્દસમ્બન્ધેપન બ્યવચ્છેદકવિસેસનં દટ્ઠબ્બં.

[૪૩] વિભાવનિયં પન

સક્ખરકથલિકંપિ મચ્છગુમ્બંપિ તિટ્ઠન્તંપિ ચરન્તંપિ પસ્સતીતિ સુત્તપદે વિય ઇધ યથાલાભ યોજનાતિ વુત્તં. તં ન સમેતિ. તત્થહિ સક્ખરકથલિકંનામ નચરતીતિ યુત્તં. ઇધપન કુસલં સહેતુકં નહોતીતિ નયુત્તમેતન્તિ.

૪૬. સઙ્ગહગાથાયં **વેદના ઞાણ સઙ્ખાર ભેદેના**તિ વેદનાભેદેન, ઞાણભેદેન, સઙ્ખારભેદેનચ. તત્થ વેદના ભેદેનાતિ વેદનાભેદસિદ્ધેન ચિત્તભેદેન, ઞાણભેદેનાતિ ઞાણયોગા યોગસિદ્ધેનચિત્તભેદેન. સઙ્ખારભેદેનાતિ સઙ્ખારેન વિના સહચ પવત્તપચ્ચયગણભેદસિદ્ધેન ચિત્તભેદેનાતિ અત્થો. ઇદઞ્હિ સમાસપદાનં સામત્થિયં, યદિદં સુવિઞ્ઞાતાનં નાનાપ્પકારાનં પદત્થાનં અપ્પકેન બ્યઞ્જનેન દીપનસમત્થતાતિ.

[૪૪] એતેન **વિભાવનિયં**

સયં અભિઞ્ઞાનં ઞાણસઙ્ખારાનં ભેદવચને ચિત્તસ્સ ભેદકર ભાવે ચ ચોદનાય અનોકાસતા સાધિતા હોતીતિ.

તત્રાયં યોજના. સહેતુ કામાવચર પુઞ્ઞપાકક્રિયા વેદનાઞાણસઙ્ખારભેદેન યથાક્કમં છચ દ્વાદસચ ચતુવીસતિ ચ મતાતિ. એત્થચ –

વેદનાઞાણસઙ્ખાર, ભેદેનેતાનિ અટ્ઠધા;
પુઞ્ઞપાકક્રિયાભેદા, ચતુવીસતિવિધા મકા તિપિ.

વત્તબ્બા. એવઞ્હિ સતિ અત્થગતિચ વિસદા હોતિ. ઉપરિ વક્ખ, માનાહિચ સઙ્ગહગાથાહિ સદ્ધિં સમેતીતિ.

૪૭. **કામે**તિઆદિ સબ્બેસં કામચિત્તાનં સઙ્ગહગાથા. તત્થ કામે કામભૂમિયં પાકાનિ સહેતુકાહેતુકવસેન સબ્બાનિ વિપાકચિત્તાનિ તેવીસ. પુઞ્ઞાપુઞ્ઞાનિ કુસલાકુસલચિત્તાનિચ વીસતિ. ક્રિયાચ સહેતુકાહેતુકવસેન સબ્બાનિ ક્રિયચિત્તાનિ પન એકાદસ હોન્તિ. ઇચ્ચેવં સબ્બથાપિ ચતુપ્પઞ્ઞાસ હોન્તીતિ યોજના. સબ્બથાતિ ચેત્થ વિસદ્દો લુત્ત નિદ્દિટ્ઠો. ધમ્મસઙ્ગણિયં વુત્તેન સબ્બપ્પકારેનપિ ચતુપ્પઞ્ઞાસએવ. વિભઙ્ગે વિભત્તેન સબ્બપ્પકારેનપિ ચતુપ્પઞ્ઞાસ એવાતિઆદિના તસ્સ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવાતિ.

[૪૫] એતેન **વિભાવનિયં**

ઇધ વુત્તાનં કુસલાદીનં અન્તોગધભેદવસેન તસ્સ અત્થવિભાવના પટિસિદ્ધા હોતિ.

[૪૬] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

કામે ભવેતિ વુત્તં. તંપિ વિચારેતબ્બં.

ભવસદ્દો હિ કુસલાકુસલકમ્મેસુ કમ્મનિબ્બત્તેસુચ વિપાક કટત્તારૂપેસુ વત્તમાનો અભિધમ્મે દિટ્ઠો. ન તદઞ્ઞેસુ નામરૂપધમ્મેસૂથિ. ભૂમિપરિયાયોચ ઇધ કામસદ્દો. ભૂમીતિચ સહોકાસો ઇન્દ્રિયા નિન્દ્રિયબદ્ધધમ્મસમૂહો વુચ્ચતીતિ કામે કામભૂમિયન્તિ અયમત્થો દટ્ઠબ્બો. ભવોતિવા ભૂમિએવ વુચ્ચતિ સુત્તન્તપરિયાયેન ભવન્તિ એત્થ સત્તા સઙ્ખારાચાતિ કત્વા. એસનયો પરત્થપીતિ.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય કામચિત્તસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

૪૮. એવં કામચિત્તસઙ્ગહં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યથાનુપ્પત્તં રૂપચિત્તસઙ્ગહં દસ્સેન્તો **વિતક્કવિચારપીતિસુખેકગ્ગતાસહિત**ન્તિઆદિમાહ. વિતક્કોચ વિચારોચ પીતિચ સુખઞ્ચ એકગ્ગતાચાતિ દ્વન્દો. તાહિ સહિતન્તિ સમાસો. વિતક્કવિચારપીતિસુખે કગ્ગતા સઙ્ખાતેનસમુદિતેનપથમજ્ઝાનેન સમ્પયુત્તંકુસલચિત્તં **પથમજ્ઝાનકુસલચિત્તં**. તત્થ કેનટ્ઠેનપથમં, કેનટ્ઠેનચ ઝાનન્તિ. આદિતો પટિપજ્જિતબ્બત્તા **પથમં**. કસિણાદિકસ્સ આરમ્મણસ્સ અનિચ્ચાદિલક્ખણસ્સચ ઉપનિજ્ઝાયનતો પચ્ચનીકધમ્માનઞ્ચ ઝાપનતો દહનતો **ઝાનં**. ઇમેસુ દ્વીસુ અત્થેસુ એકગ્ગતાએવ સાતિ સયયુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. સાહિ એકત્તારમ્મણસઙ્ખાતો એકો અગ્ગોકોટિકોટ્ઠાસોવા અસ્સાતિ અત્થેન એકગ્ગસઙ્ખાતસ્સ ચિત્તસ્સ તથાપવત્તને આધિપચ્ચગુણયોગેન **એકગ્ગતા**તિ ચ વુચ્ચતિ. સાયેવ

ચિત્તં નાનારમ્મણેસુ વિક્ખિપિતું અદત્વા એકસ્મિં યેવારમ્મણે પટિપક્ખધમ્માનં દૂરીભાવેન સમ્માચ આધિયતિ થપેતિ. ઇન્દ્રિયાનઞ્ચ સમભાવં કત્વા તત્થેવ લીનુદ્ધચ્ચાભાવાપાદનેન સમઞ્ચ આધિયતિ થપેતીતિ અત્થેન સમાધીતિચ વુચ્ચતિ. સાયેવચ પાળિયં અવિક્ખેપો અવિસાહારો સણ્ઠિતિ અવટ્ઠિતીતિ નિદ્દિટ્ઠાતિ. વિતક્કાદયોપિ પન તસ્સા સાતિસયં ઉપકારકત્તા ઝાનન્તેવ વુત્તા. તથા હિ વિતક્કો તાવ ચિત્તં થિનમિદ્ધવસેન ઓસક્કિતું અદત્વા દળ્હં આરમ્મણાભિમુખમેવ કરોતિ. આરમ્મણાભિનિરોપન લક્ખણોહિ વિતક્કો. થિન મિદ્ધનીવરણસ્સચ ઉજુપ્પટિપક્ખોતિ. વિચારોચ નં વિચિકિચ્છાવસેન સંસપ્પિતું અદત્વા દળ્હં આરમ્મણાનુબન્ધમેવ કરોતિ. આરમ્મણાનુમજ્જનલક્ખણો હિ વિચારો પઞ્ઞાપકતિકો. વિચિકિચ્છાનીવરણસ્સચ ઉજુપ્પટિપક્ખોતિ. પીતિચ ચિત્તં બ્યાપાદવસેન ઉક્કણ્ઠિતું અદત્વા આરમ્મણે પરિતુટ્ઠમેવ કરોતિ. આરમ્મણસંપિ યાયનલક્ખણા હિ પીતિ. બ્યાપાદનીવરણસ્સચ ઉજુપ્પટિપક્ખાતિ. તથા સુખઞ્ચ નં ઉદ્ધચ્ચ કુક્કુચ્ચવસેન અવૂપસમિતું અદત્વા આરમ્મણે લદ્ધસાતં ઉપબ્રૂહિતં કરોતિ. સાકલક્ખણઞ્હિ સુખં, ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચનીવરણસ્સચ ઉજુપ્પટિપક્ખન્તિ.

ઉપેક્ખાચ સન્તસભાવત્તા સુખેએવ સઙ્ગહિતાતિ. એવં કરોન્તાચ તે ધમ્મા તસ્મિં આરમ્મણે તસ્સ ચિત્તસ્સ સુટ્ઠુ એકગ્ગભાવત્થાયચ હોન્તિ. એકગ્ગભાવોતિચ એકગ્ગતાયેવ. સાચ એકગ્ગતા તેહિ ધમ્મેહિ તથા અનુગ્ગહિતા સુટ્ઠુ બલવતી હુત્વા સયં કામચ્છન્દવસેન નાનારમ્મણેસુ ચિત્તવિધાવનં નીવારેત્વા કસિણનિમિત્તાદિકે તસ્મિં આરમ્મણે નિચ્ચલં ઠત્વા તંઆરમ્મણં ઉપગન્ત્વા નિજ્ઝાયતિ ઓલોકેતિ. તસ્મા તે સબ્બેપિ ધમ્મા ઉપનિજ્ઝાયનટ્ઠેનપિ ઝાનન્તિ વુત્તાતિ. તેસુચ તથા પવત્તમાનેસુ તપ્પચ્ચનીકા નીવરણધમ્મા ઓકાસં અલભિત્વા મનસ્મિંપિ પરિયુટ્ઠિતું નસક્કોન્તિ. ઝાપિતાનામ હોન્તિ. તસ્મા તે પચ્ચનીકજ્ઝાપનટ્ઠેનપિ ઝાનન્તિ વુત્તાતિ. એવં સન્તેપિ યસ્મા ઝાન મગ્ગ સમ્બોધિસઙ્ગાતેસુ તીસુ ઠાનેસુ ધમ્મસામગ્ગી પધાનં હોતિ. અઙ્ગાનં સમગ્ગભાવેએવ અપ્પનાપત્તિવસેન ઉપનિજ્ઝાય નાદિ કિચ્ચસંસિદ્ધિતો. યસ્માચ એતે ધમ્મા વુત્તનયેન વિસુંવિસું અત્તનો કિચ્ચં કરોન્તાપિ ચિત્તસ્સ આરમ્મણે નિચ્ચલપ્પવત્તિ સઙ્ખાતં એકમેવ ઉપનિજ્ઝાનકિચ્ચં સાધેન્તિ. તસ્મા રથઙ્ગાનં સમુદાયેએવ રથવોહારોવિય તેસં સમુદાયેએવ ઝાન વોહારો સિદ્ધોતિ વેદિતબ્બો. અપરેપન પઞ્ચન્નંપિ તેસં આરમ્મણાભિનિરોપનાદીનિ યથાસકં કિચ્ચાનિયેવ વિસું વિસું ઉપનિજ્ઝાનકિચ્ચાનિનામ હોન્તીતિ પટ્ઠાને ઝાનપચ્ચયં પત્વા સબ્બેપેતે વિસું વિસું ઝાનપચ્ચયં સાધેન્તિયેવ. તસ્મા તે વિસું વિસુંપિ ઝાનાનિયેવ હોન્તીતિ સક્કા વત્તું. યથાચ પઞ્ચઙ્ગિકં સીલં દસઙ્ગિકં સીલન્તિ એત્થ પઞ્ચસમુદિતાદીનિ તેસં સીલાનં પઞ્ચઙ્ગિકા દિનામલાભસ્સેવ કારણાનિ હોન્તિ. ન સીલભાવસ્સ. ન હિ પાણાતિપાતા વેરમણાદિકં એકંપિ સમાનં સીલંનામ ન હોતીતિ. એવમેવં ઇધપિ પઞ્ચસમુદિતાદીનિ પઞ્ચઙ્ગિકાદિ ભાવસ્સેવ પથમજ્ઝાનાદિ ભાવસ્સેવચ કારણાનિ. નપન ઝાનભાવસ્સાતિ નસક્કા વિઞ્ઞાતું. ઇતરથા ઝાનપચ્ચયે ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચનિયાનિયેવ સિયુન્તિપિ વદન્તિ. એત્તાવતા સતિપિ ઇમસ્સ ચિત્તસ્સ ફસ્સાદીહિપિ સહિતભાવે તેસં તથાવિધકિચ્ચવિસેસાભાવા ઇધ અગ્ગહણન્તિપિ સિદ્ધં નહોતીતિ. વિચારપીતિસુખેકગ્ગતા સઙ્ખાતેન દુતીયજ્ઝાનેન સમ્પયુત્તં કુસલચિત્તં દુતીયજ્ઝાન કુસલચિત્તં, એવં સેસેસુપિ.

૪૯. એત્થ સિયા. કેનપન ઇમેસં ઝાનાનં અઙ્ગભેદો કતોતિ. પુગ્ગલજ્ઝાસયેન કતોતિ. યોહિ વિતક્કસહાયો હુત્વા પઞ્ચઙ્ગિકં પથમજ્ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા તત્થ વસીભાવં કત્વા પુનવિતક્કે નિબ્બિન્દતિ. તસ્સ વિતક્કં સમતિક્કમિત્વા અવિતક્કં ચતુરઙ્ગિકં ઝાનં અધિગન્તું અજ્ઝાસયો સણ્ઠાતિ. તદા સો તમેવ પથમજ્ઝાનં પાદકભાવત્થાય દળ્હં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય તેન અજ્ઝાસયેન સહેવ પુનભાવનં અનુયુઞ્જન્તો અવિતક્કં ચતુરઙ્ગિકં ઝાનં અધિગચ્છતિ. તત્થ સા ભાવનાસયં વિતક્કયુત્તાપિ તેન અજ્ઝાસયેન પરિભાવિતત્તા વિતક્કવિરાગ

ભાવનાનામ હોતિ. તસ્સા ભાવનાય. બલેન તં ઝાનં ઉપ્પજ્જ માનં અવિતક્કં ચતુરઙ્ગિકં ઉપ્પજ્જતિ. સેસજ્ઝાનાધિગમેસુપિ એસેવનયોતિ. એવં પુગ્ગલજ્ઝાસયેન તેસં ઝાનાનં અઙ્ગભેદો કતોતિ વેદિતબ્બો. એત્થચ ઉત્તરુત્તરજ્ઝાના ધિગમને પાદકભાવત્થાય પુરિમપુરિમજ્ઝાનસ્સ સમાપજ્જનં અવસ્સં ઇચ્છિતબ્બં. હેટ્ઠિમં હેટ્ઠિમં પગુણજ્ઝાનં ઉપરિમસ્સ ઉપરિમસ્સ પદટ્ઠાનં હોતીતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. અજ્ઝાસયબલેનપન ઉત્તરજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જમાનં પાદકજ્ઝાનસદિસં નહોતિ. પાદકજ્ઝાનતોહિ પુગ્ગલજ્ઝાસયોવ બલવતરો. તેનાહ ભગવા ઇજ્ઝતિ ભિક્ખવે સીલવતો ચેતોપણિધિ વિસુદ્ધત્તાતિ. અયઞ્ચ અત્થો ઉપરિ લોકુત્તરચિત્તં પત્વા આવિ ભવિસ્સતીતિ.

૫૦. એત્થ સિયા. કસ્મા ઇધ સઙ્ખારભેદો નવુત્તોતિ. પાળિયમેવ અવુત્તત્તા. કસ્માચ સો પાળિયં અવુત્તોતિ. પટિપદા ભેદવચનેનેવ સિદ્ધત્તાતિ. તથાહિ સબ્બેસંપિ લોકિય લોકુત્તરજ્ઝાનાનં સુખપ્પટિપદભાવે સિદ્ધે અસઙ્ખારિકભાવો સિદ્ધોયેવ હોતિ. દુક્ખપ્પટિપદભાવેચ સિદ્ધે તેસં સસઙ્ખારિકભાવો સિદ્ધોયેવ હોતીતિ. કથં વિઞ્ઞાયતીતિ ચે. અટ્ઠકથાદસ્સનતો. વુત્તઞ્હેતં અટ્ઠસાલિનિયં -

> યો આદિતો કિલેસે વિક્ખમ્ભેન્તો દુક્ખેન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેન કિલમન્તો વિક્ખમ્ભેતિ. તસ્સ દુક્ખા પટિપદા હોતિ. યો કિલેસે વિક્ખમ્ભેન્તો સુખેન અકિલમન્તો વિક્ખમ્ભેતિ. તસ્સ સુખાપટિપદા હોતીતિ.

તથા સમ્મોહવિનોદની વિસુદ્ધિમગ્ગેસુપીતિ. એત્થચ પુબ્બવાક્યે દુક્ખેન સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેનાતિ દિટ્ઠત્તા પરવાક્યેપિ સુખે ન અસઙ્ખારેન અપ્પયોગેનાતિ દિટ્ઠમેવ હોતિ. તત્થ સસઙ્ખારેન સપ્પયોગેનાતિ સઙ્ખારપ્પયોગસહિતેન કામાદીનવદસ્સનાદિના પચ્ચયગણેનાતિ અત્થો. એતેન સબ્બેસં દુક્ખપ્પટિપદજ્ઝાનાનં સસઙ્ખારિકભાવો વુત્તો હોતિ. અસઙ્ખારેન અપ્પયોગેનાતિ સઙ્ખારપ્પયોગરહિતેન તેનેવ પચ્ચયગણેન. એતેન સબ્બેસં સુખપ્પટિપદજ્ઝાનાનં અસઙ્ખારિકભાવો વુત્તો હોતીતિ. ખિપ્પાભિઞ્ઞજ્ઝાનાનંપિહિ દુક્ખપ્પટિપદભાવે સતિ સસઙ્ખારિકતાવ વિઞ્ઞાયતિ. દન્ધભિઞ્ઞજ્ઝાનાનંપિ સુખપ્પટિપદભાવે સતિ અસઙ્ખારિકતાવ વિઞ્ઞાયતીતિ. યદિએવં પટિપદારહિતાનં મગ્ગ સિદ્ધઉપપત્તિસિદ્ધજ્ઝાનાનં કથં સઙ્ખારભેદો સિદ્ધોતિ. તેસંપિ વળઞ્જનકાલે સમાપત્તિપ્પટિબન્ધકાનં પચ્ચયાનં સન્નિહિતા સન્નિહિતવસેન દુક્ખસુખપ્પટિપદભાવસમ્ભવો હોતિયેવાતિ. તત્થ મગ્ગસિદ્ધજ્ઝાનંનામ સુદ્ધવિપસ્સનાયાનિકાનં મગ્ગપ્પટિલાભેન સહેવ સિદ્ધજ્ઝાનં. તં દુવિધં હેટ્ઠિમમગ્ગસિદ્ધં, અરહત્તમગ્ગસિદ્ધન્તિ. તત્થ મહાસમયસુત્તે આગતાનં પઞ્ચસતાનં ભિક્ખૂનં ઝાનં હેટ્ઠિમ મગ્ગસિદ્ધં. આનન્દત્થેરસ્સ ઝાનં અરહત્તમગ્ગસિદ્ધં. યંપિ અનાગામીનં અજાનન્તાનઞ્ઞેવ સત્થેન હનિત્વા સહસા મરન્તાનં ઉપ્પન્નં. તંપિ મગ્ગસિદ્ધગતિકં. યોપન અટ્ઠસમાપત્તિયો ભાવેત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં રૂપિ બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિ. તસ્સ તા સમાપત્તિ યો તત્થ પાકતિકાએવ હોન્તિ. ઇદં ઉપપત્તિસિદ્ધન્તિ. એકસ્મિં ભવેપિ હિ લદ્ધજ્ઝાનાનિ વળઞ્જનકાલે સન્નિહિતપચ્ચયવસેન નાનાપટિપદાયુત્તાનિ હોન્તીતિ. ઝાનુપ્પત્તિપ્પટિપદા રહિતત્તાવા અસઙ્ખારિકજ્ઝાનેસુ તેસં સઙ્ગહો યુત્તો સિયાતિ. અપિચ, નેત્તિપાળિયં સબ્બેસં લોકિય લોકુત્તરસમાધીનં સઙ્ખારભેદો સરૂપતોવ નિદ્દિટ્ઠો. યથાહ-દ્વે સમાધયો સસઙ્ખારો સમાધિ અસઙ્ખારો સમાધીતિ. અટ્ઠકથાયઞ્ચ સુખપ્પટિપદા પુબ્બકાનં દ્વિન્નં દન્ધાભિઞ્ઞખિપ્પાભિઞ્ઞસમાધીનં અસઙ્ખારભાવો દુક્ખપ્પટિપદા પુબ્બકાનં દ્વિન્નં સસઙ્ખારભાવોચ વુત્તોતિ. એત્તાવતા સબ્બેસં મહગ્ગતલોકુત્તરજ્ઝાનચિત્તાનં અસઙ્ખારિક સસઙ્ખારિકવસેન વિસું વિસું દુવિધભાવો સિદ્ધો હોતિ. યસ્માપન અયં સઙ્ખારવોહારો અકુસલાનંપિ સાધારણો. પટિપદાવોહારોપન વિસેસેન પટિપત્તિધમ્મેસ્વેવ પાકટો. મહગ્ગત લોકુત્તરધમ્માચ એકન્તં પટિપત્તિધમ્માએવ. તસ્મા તેસં ભેદં સઙ્ખારવસેન અવત્વા પટિપદાવસેનેવ ધમ્મસઙ્ગણિ પાળિયંપિ વુત્તોતિ દટ્ઠબ્બો. અયમેત્થ પરમત્થદીપના.

૫૧. [૪૭] યંપન **વિભાવનિયં**

“સબ્બસ્સપિ ઝાનસ્સ પરિકમ્મસઙ્ખાતપુબ્બાભિસઙ્ખારેન વિના કેવલં અધિકારવસેન અનુપ્પજ્જનતો અસઙ્ખારિકન્તિપિ. અધિકારેનચ વિના કેવલં પરિકમ્માભિસઙ્ખારવસેનેવ અનુપ્પજ્જનતો સસઙ્ખારિકન્તિપિ નસક્કા વત્તુ”ન્તિ વુત્તં. તત્થ પરિકમ્મસઙ્ખાત.લ. અસઙ્ખારિકન્તિપિ નસક્કા વત્તુન્તિ ઇદં તાવ નયુજ્જતિ.

ન હિ પરિકમ્મસઙ્ખાત પુબ્બાભિસઙ્ખારો ઇમસ્મિં સઙ્ખારભેદે સઙ્ખારો એવનામ હોતિ. કસ્મા, ઝાનુપ્પત્તિયા પકતિપચ્ચય ભૂતત્તા, તથાહિ લોકે સાસનેચ સબ્બંપિ કુસલાકુસલ કમ્મં અત્તનો અનુરૂપેન પરિકમ્મસઙ્ખાત પુબ્બાભિસઙ્ખારેન વિના ઉપ્પન્નંનામ નત્થિ. અન્તમસો આલોપભિક્ખાદાનમત્તંપીતિ. યઞ્ચ ચિત્તં યેન અત્તનો અનુરૂપેન પરિકમ્મસઙ્ખાતપુબ્બા ભિસઙ્ખારેન વિના ન ઉપ્પજ્જતિ. સો તસ્સ ચિત્તસ્સ પકતિપચ્ચયગણેએવઅન્તો ગધો હોતિ. ઝાનાનિચ લોકિય લોકુત્તર ભૂતાનિ સબ્બાનિ અત્તનો અનુરૂપેન પરિકમ્મસઙ્ખાત પુબ્બભાગભાવના ભિસઙ્ખારેન વિના ઉપ્પન્નાનિનામ નત્થીતિ સો તેસં પકતિપચ્ચયગણેસુએવ અન્તોગધો હોતીતિ. ઇતરથા સબ્બંપિ કુસલાકુસલ કમ્મં અસઙ્ખારિકં નામનત્થીતિ આપજ્જતીતિ.

[૪૮] યઞ્ચ **તત્થ**

અધિકારેનચ વિના કેવલં.લ. સસઙ્ખારિકન્તિપિ નસક્કા વત્તુન્તિ વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિયેવ.

ન હિ લોકિયજ્ઝાનાનિનામ અધિકારેન વિના નુપ્પજ્જન્તીતિ અત્થિ. કેવલંપન પુબ્બે સમથકમ્મેસુ કતાધિકારસ્સ સુખપ્પટિપદજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ. અકતાધિકારસ્સપન દુક્ખપ્પટિપદજ્ઝાનન્તિ એવમેવ અટ્ઠકથાસુ આગતં. વુત્તઞ્હિ તત્થ યોચ સમથે અકતાધિકારો. તસ્સ દુક્ખા પટિપદા હોતિ. કતાધિકારસ્સસુખાતિ. અપિચ, પુરિમભવે સિદ્ધં અધિકારં ગહેત્વા ઇધ સઙ્ખારભેદવિચારણાપિ નયુત્તાએવ. કુસલક્રિયજ્ઝાનેસુ હિ સન્નિ હિતપચ્ચયવસેનેવ તબ્બિચારણા યુત્તાતિ.

[૪૯] **એત્તાવતા**

અથવાતિઆદિકો પચ્છિમ વિકપ્પોપિ પટિક્ખિત્તો એવ હોતીતિ.

૫૨. એત્થ ઝાનં અનુયુઞ્જન્તસ્સ નિમિત્તુપ્પાદતો પુબ્બં પટિપદાય ખેત્તં, પચ્છા અભિઞ્ઞાય ખેત્તં. તત્થ પુબ્બે વિરુદ્ધપચ્ચયાનં સન્નિહિતેન કિલમન્તસ્સ સતો પટિપજ્જન્તસ્સ ભાવના પટિપદા દુક્ખાનામ હોતિ. અકિલમન્તસ્સ સુખા. પચ્છાચ દન્ધં અપ્પનં પત્તસ્સ ભાવનાભિઞ્ઞા દન્ધાભિઞ્ઞાનામ હોતિ. ખિપ્પં પત્તસ્સ ખિપ્પાભિઞ્ઞાનામ. તત્થ પુબ્બે દુક્ખા પટિપદા પચ્છા દન્ધંવા ખિપ્પંવા ઉપ્પન્નં ઝાનં દુક્ખપ્પટિપદંનામ કરોતિ. સુખાપન સુખપ્પટિપદંનામ કરોતીતિ. દુતીયજ્ઝાનાદીસુપન પુરિમજ્ઝાને નિકન્તિ વિક્ખમ્ભનસ્સ દુક્ખસુખતાવસેન પટિપદાભેદો વેદિતબ્બો. યોપન એતરહિ ગહટ્ઠોવા પબ્બજિતોવા પુબ્બભવે અકતાધિકારોપિ અન્તરાયિકધમ્મમુત્તો કલ્યાણપટિપત્તિયં ઠિતો છિન્નપલિબોધો પહિતત્તો ઝાનં ભાવેતિ. તસ્સ ઝાનભાવના નસમ્પજ્જતીતિ નત્થીતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બન્તિ. [કુસલજ્ઝાનં]

૫૩. વિપાકજ્ઝાને કામકુસલં અપ્પનં અપત્તં મુદુભૂતં દુબ્બલં હોતિ. પરિત્તેસુ નાનાકિચ્ચટ્ઠાનેસુચ હીનેસુપિ અત્તભાવેસુચ વિપચ્ચતિ. તસ્મા તં અત્તના અસદિસંપિ વિપાકં જનેતિ. મહગ્ગતકુસલંપન અપ્પનાપત્તં તિક્ખં

બલવં હોતિ. ઉળારે બ્રહ્મત્તભાવે ભવઙ્ગટ્ઠાનેસુયેવ વિપચ્ચતિ. તસ્મા તં સદાપિ અત્તના સદિસમેવ વિપાકં જનેતિ. તેનેવ વિતક્કવિચારપીતિ સુખેકગ્ગતા સહિતન્તિઆદિના વિપાકંપિ સબ્બસો કુસલ સદિસમેવ દસ્સેતિ.

[૫૦] અનન્તરભવેયેવ ફલદાનત્તા તં અત્તના સદિસમેવ વિપાકં જનેતીતિય વદન્તિ, તં ન સુન્દરં.

એવઞ્હિ સતિ કામકુસલંપિ સત્તમજવનં અત્તના સદિસવિપાક મેવ જનેય્યાતિ. યસ્માચ કુસલમેવ નિરનુસયસન્તાને પવત્તં ક્રિયજ્ઝાનં નામ હોતિ. તસ્મા ક્રિયચિત્તંપિ કુસલ સદિસમેવ દસ્સેતિ.

૫૪. પઞ્ચધાતિઆદિસઙ્ગહગાથા. તત્થ **ઝાનભેદેના**તિ પથમજ્ઝાનાદીહિ પઞ્ચહિ ઝાનેહિ સમ્પયોગભેદેન. રૂપાવચરમાનસં ઝાનભેદેન પઞ્ચધા હોતિ. પથમજ્ઝાનિકં, દુતીયજ્ઝાનિકં, તતીયજ્ઝાનિકં, ચતુત્થજ્ઝાનિકં, પઞ્ચમજ્ઝાનિકન્તિ એવં પઞ્ચવિધં હોતીતિ અત્થો. તમેવ પુઞ્ઞપાકક્રિયાભેદેન પઞ્ચદસધા ભવેતિ યોજના.

[૫૧] વિભાવનિયં પન

ઝાનભેદેનાતિ ઝાનઙ્ગેહિ સમ્પયોગભેદેનાતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

અઞ્ઞો હિ ઝાનભેદો. અઞ્ઞો ઝાનઙ્ગભેદો. તત્થ પથમં ઝાનં દુતીયં ઝાનન્તિઆદિઝાનભેદો. પથમજ્ઝાને પઞ્ચ અઙ્ગાનિ. દુતીયજ્ઝાને ચત્તારીતિઆદિ ઝાનઙ્ગભેદો. તેસુ ઇધ ઝાનભેદોવ અધિપ્પેતો. ન ઝાનઙ્ગભેદો. ચિત્તઞ્હિ ઝાનભેદે નેવ પઞ્ચવિધં હોતિ. નઝાનઙ્ગભેદેન. ઝાનમેવ પન ઝાનઙ્ગભેદેન પઞ્ચવિધન્તિ.

[૫૨] યઞ્ચ **તત્થ**

"પઞ્ચધાતિ પઞ્ચઙ્ગિકં ચતુરઙ્ગિકં તિવઙ્ગિકં દુવઙ્ગિકં પુન દુવઙ્ગિકન્તિ પઞ્ચવિધં હોતી"તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

ઝાનમેવ હિ પઞ્ચઙ્ગિકાદિ હોતિ. ન ચિત્તન્તિ.

રૂપાવચર ચિત્તસ્સ પરમત્થધીપના.

૫૫. ઇદાનિ યથાનુપ્પત્તં અરૂપચિત્તં નિદ્દિસન્તો આકાસાનઞ્ચા યતનકુસલચિત્તન્તિઆદિ માહ. તત્થ ભુસો કાસતિ દિબ્બતીતિ **આકાસો**. સો હિ સયં સરૂપતો અનુપલબ્ભમાનોપિ ચન્દસૂરિયોભાસાદીનં વસેન અતિવિજ્જોતમાનોવિય ખાયતીતિ. નકસ્સતિ છેદન ભેદન વસેન ન વિલેખીયતીતિ અકાસો. અકાસોએવ આકાસો તિપિ વદન્તિ. સો પન અજટાકાસો પરિચ્છિન્નાકાસો કસિણુગ્ઘાટિમાકાસો રૂપકલાપપરિચ્છેદાકાસોતિ ચતુબ્બિધો હોતિ. તત્થ ઇધ કસિણુગ્ઘાટિમાકાસો અધિપ્પેતો. સો હિ અનન્તેન અજટાકાસેન સહ એકીભૂતોવિય હોતિ. યોગિનાચ અનન્તભાવેન ફરીયતિ. તસ્મા અનન્તો આકાસોતિ આકાસાનન્તો. નાસ્સ ઉપ્પાદન્તોવા વયન્તોવા પઞ્ઞાયતીતિ અનન્તોતિપિ વુત્તં. સોયેવ આકાસાનઞ્ચં. સકત્થે યકારેન સહ સિદ્ધત્તા. યથા પન દેવાનં અધિટ્ઠાનવત્થુ દેવાયતનન્તિ વુચ્ચતિ. તથા ઇધપિ તસ્મિં અપ્પનાપત્તસ્સ સસમ્પયુત્તસ્સ ઝાનસ્સ અધિટ્ઠાનટ્ઠેન તદેવ આયતનન્તિપિ વુચ્ચતિ. ઇતિ આકાસાનઞ્ચં આયતનમસ્સાતિ આકાસાનઞ્ચાયતનં. ચિત્તચેતસિકરાસિ.

> આકાસાનઞ્ચા યતનન્તિ આકાસાનઞ્ચા યતનં સમાપન્નસ્સવા ઉપપન્નસ્સવા દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારિસ્સવા ચિત્ત ચેત સિકાધમ્માતિ હિ વિભઙ્ગે વુત્તં.

આકાસાનઞ્ચાયતને પવત્તં કુસલચિત્તન્તિ **આકાસાનઞ્ચાયતનકુસલચિત્તં**. વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનન્તિ એત્થ વિઞ્ઞાણંનામ આકાસાનઞ્ચાયતનચિત્તમેવ. તંપન સયં ઉપ્પાદાદિ અન્તવન્તંપિ અનન્તસઞ્ઞિતે આકાસે પવત્તનતો અનન્તન્તિ વુચ્ચતિ. કોટ્ઠાસત્થોવા અન્તસદ્દો. અત્તનો ઉપ્પાદાદીસુ કોટ્ઠાસેસુ એકદેસે અટ્ઠત્વા સકલસ્સ ફરણવસેન તદારમ્મણાય ભાવનાય પવત્તનતો અનન્તન્તિ વુચ્ચતિ. અનન્તસઞ્ઞિતેવા આકાસે પવત્તનતો અનન્તન્તિ એવં તદારમ્મણાય ભાવનાય પવત્તત્તા અનન્તન્તિ વુચ્ચતિ. અનન્તસઞ્ઞિતેવા આકાસે અત્તનો ફરણાકાર વસેનપિ અનન્તન્તિ વત્તું યુજ્જતિયેવ. અનન્તં વિઞ્ઞાણન્તિ વિઞ્ઞાણાનન્તં. તમેવ વિઞ્ઞાણઞ્ચં નિરુત્તિનયેન, વિઞ્ઞાણઞ્ચં આયતનં અસ્સાતિ **વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં**. વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતન સઙ્ખાતે ચિત્તચેતસિકરાસિમ્હિ પવત્તં કુસલચિત્તન્તિસમાસો.

> વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનં સમાપન્નસ્સવા ઉપપન્નસ્સવાદિટ્ઠધમ્મસુખવિહારિસ્સવાચિત્તચેતસિકાધમ્માતિહિ વિભઙ્ગે વુત્તં.

[૫૩] વિભાવનિયં પન **મહાટીકાયઞ્ચ**

> "દુતીયા રુપ્પ વિઞ્ઞાણેન અઞ્ચિતબ્બં પાપુણિતબ્બન્તિ વિઞ્ઞાણઞ્ચ"ન્તિપિ વુત્તં. તં પાળિયા ન સમેતિ.

અનન્તં વિઞ્ઞાણન્તિ તદેવ વિઞ્ઞાણં ઞાણેન કુટ્ઠં મનસિકરોતિ, અનન્તં ફરતિ. તેન વુચ્ચતિ અનન્તં વિઞ્ઞાણન્તીતિહિ વુત્તં. એતેન ચ તંવિઞ્ઞાણં એકન્તેન અનન્તવિસેસનયુત્તં હોતીતિ વિઞ્ઞાયતીતિ. તમેવ આકાસન્તિપિ પાઠો. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનન્તિ એત્થ કિઞ્ચિ કિઞ્ચનન્તિ અત્થતો એકં અપ્પમત્તકસ્સ નામં. નત્થિ કિઞ્ચનં અપ્પમત્તકં અન્તમસો ભઙ્ગમત્તંપિ અવસિટ્ઠં અસ્સ પથમા રુપ્પવિઞ્ઞાણસ્સાતિ અકિઞ્ચનં. અકિઞ્ચનસ્સ ભાવો **આકિઞ્ચઞ્ઞં**. પથમારુપ્પવિઞ્ઞાણાભાવો. સો હિ નત્થિ કિઞ્ચીતિ મનસિકાર વસેન તંનામં લભતીતિ. આકિઞ્ચઞ્ઞં આયતનમસ્સાતિઆદિ વુત્તનયમેવ. **નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞાયતન**ન્તિ એત્થ ઓળારિક સઞ્ઞં સન્ધાય નેવત્થિ સઞ્ઞા અસ્સાતિ નેવસઞ્ઞં. સુખુમસઞ્ઞં સન્ધાય નચ નત્થિ સઞ્ઞા અસ્સાતિ નાસઞ્ઞં, નેવસઞ્ઞઞ્ચ તં નાસઞ્ઞઞ્ચાતિ નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞં મજ્ઝે દીઘં કત્વા, ચિત્ત ચેતસિકરાસિએવ. તમેવ યોગિનો સુખવિસેસાનં અધિટ્ઠાનટ્ઠેન આયતનન્તિ નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞાયતનં. તસ્મિં પવત્તં કુસલ ચિત્તન્તિ સમાસો. અથવા. સઞ્ઞાયેવ પટુસઞ્ઞાકિચ્ચસ્સ અભાવતો નેવસઞ્ઞાચ હોતિ. સઙ્ખારાવસેસ સુખુમભાવેન વિજ્જમાનત્તા અસઞ્ઞાચ નહોતીતિ કત્વા નેવસઞ્ઞાના સઞ્ઞાનામ, સાયેવ આયતનં, તેનચ સમ્પયુત્તં કુસલ ચિત્તન્તિ સમાસો. એત્થચ યસ્મા આદિતો પટ્ઠાય ઓળારિકે નીવરણધમ્મે વિતક્કાદિકેચ પજહિત્વા સેસધમ્મેચ ભાવના બલેન ઉપરુપરિ સુખુમભાવં પાપેત્વા અનુક્કમેન પટિપજ્જન્તા સુખુમટ્ઠેન લોકિયધમ્મેસુ મુદ્ધભૂતં ઇમં સમાપત્તિં પાપુણન્તિ. તસ્મા ઇધ ચિત્તંપિ નેવચિત્તનાચિત્તમેવ હોતિ. ફસ્સોપિ નેવ ફસ્સનાફસ્સોએવ હોતિ, તથા વેદનાદયોપીતિ. તસ્મા ઇધસઞ્ઞાગ્ગહણં દેસનાસીસમત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. વિપાકેસુ વિઞ્ઞાણઞ્ચાયતનન્તિ એત્થ વિઞ્ઞાણન્તિ પથમારુપ્પકુસલ વિઞ્ઞાણમેવ. તઞ્ચ અતીતાનન્તરભવે પવત્તં દટ્ઠબ્બં. અકિઞ્ચન ભાવોચ તસ્સેવ નત્થિ ભાવોતિ. ક્રિયચિત્તેસુ પન

વિઞ્ઞાણં નામ કુસલભૂતં ક્રિયભૂતઞ્ચ દુવિધં પથમારુપ્પવિઞ્ઞાણં વેદિતબ્બં. અકિઞ્ચનભાવોચ તસ્સેવ દુવિધસ્સ વિઞ્ઞાણસ્સ અભાવો યેવાતિ.

૫૬. સઙ્ગહગાથાયં **આરમ્મણપ્પભેદેના**તિ આલમ્બિ તબ્બાનં કસિણુગ્ઘાટિમાકાસાદીનં ચતુન્નં આરમ્મણાનં પભેદેન. દુવિધંહિ ઇધ આરમ્મણચતુક્કં, અતિમિક્કતબ્બ ચતુક્કં, આલમ્બિ તબ્બ ચતુક્કઞ્ચ. તત્થ પથમારુપ્પે રૂપપઞ્ચમજ્ઝાનસ્સ આરમ્મણ ભૂતં. કસિણનિમિત્તં અતિક્કમિ તબ્બંનામ. તં ઉગ્ઘાટેત્વા લદ્ધં આકાસં આલમ્બિતબ્બં નામ. દુતીયારુપ્પે પથમારુપ્પસ્સ આરમ્મણભૂતં આકાસં અતિક્કમિતબ્બંનામ. પથમારુપ્પવિઞ્ઞાણં આલમ્બિ તબ્બંનામ. તતીયારુપ્પે તંપથમારુપ્પવિઞ્ઞાણં અતિક્કમિતબ્બંનામ. તસ્સ નત્થિભાવો આલમ્બિતબ્બંનામ. ચતુત્થારુપ્પે સો નત્થિ ભાવો અતિક્કમિતબ્બં નામ. તતીયારુપ્પવિઞ્ઞાણં આલમ્બિ તબ્બં નામાતિ. તત્થ કિઞ્ચાપિ ઇમં આરુપ્પમાનસં ચતુન્નં અતિક્કમિ તબ્બાનંપિ ભેદેન ચતુબ્બિધં હોતિ, તથાપિ આકાસાનઞ્ચાય તનન્તિઆદિના ઇધ આલમ્બિતબ્બાનઞ્ઞેવ સરૂપતો ગહિતત્તા તેસં ભેદેન ઇમસ્સ ભેદો પાકટોતિ દટ્ઠબ્બં. આરુપ્પમાનસં આલમ્બણપ્પભેદેન ચતુધા ઠિતં. તદેવ પુઞ્ઞપાક ક્રિયભેદેન દ્વાદસધા ઠિતન્તિ યોજના.

અરૂપચિત્તસ્સ પરમત્થદીપના.

૫૭. ઇદાનિ યથાનુપ્પત્તં લોકુત્તર ચિત્તં દસ્સેન્તો **સોતાપત્તિમગ્ગચિત્ત**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ સવતિ સન્દતિ અનિવત્તગમનવસેન પવત્તતીતિ સોતો, ગઙ્ગાદીસુ જલપ્પવાહો. સોહિ પભવતો પટ્ઠાય યાવમહાસમુદ્દા અન્તરા અનિવત્ત માનો સવતિ સન્દતિ પવત્તતીતિ. સોતોવિયાતિ સોતો. અટ્ઠઙ્ગિકો અરિયમગ્ગો, યથાહ-યોખો આવુસો અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. સેય્યથિદં, સમ્માદિટ્ઠિ. લ. સમ્માસમાધિ. અયં વુચ્ચતાવુસો સોતોતિ. અયંપિહિ યદા ઉપ્પજ્જતિ. તતો પટ્ઠાય આનુભાવફરણવસેન યાવઅનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુયા અન્તરા અનિવત્તમાનોયેવ હુત્વા સવતિ સન્દતિ પવત્તતીતિ. યથાહ -

> સેય્યથાપિ ભિક્ખવે યાકાચિ મહાનદિયો. સેય્યથિદં. ગઙ્ગા, યમુના, અચિરવતી, સરભૂ, મહી. સબ્બા તા સમુદ્દનિન્ના હોન્તિ સમુદ્દપોણા સમુદ્દપબ્ભારા. એવમેવ ખો ભિક્ખવે ભિક્ખુ અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેન્તો બહુલિકરોન્તો નિબ્બાનનિન્નો હોતિ નિબ્બાનપોણો નિબ્બાન પબ્ભારોતિ.

એત્થચ તેન તેન મગ્ગેન પહીનાનં કિલેસાનં પુન અનુપગમન વસેન સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં અનુક્કમેન પરિપાકગમનવસેનચ અનિવત્તગમનં દટ્ઠબ્બં. યથાહ -

> સેય્યથાપિ ભિક્ખવે ઘટો નિક્કુજ્જો વમતેવ ઉદકં. નોપચ્ચાવમતિ. એવમેવખો ભિક્ખવે અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં ભાવેન્તો બહુલિકરોન્તો વમતેવ પાપકે અકુસલે ધમ્મે. નોપચ્ચાવમતીતિ. યથાચાહ-સોતાપત્તિ મગ્ગઞ્ઞાણેન યે કિલેસા પહીના, તે કિલેસે નપુનેતિ નપચ્ચેતિ નપચ્ચાગચ્છતીતિઆદિ.

યથાચ પુથુજ્જના પહીનેપિ કિલેસે પુન ઉપગચ્છન્તિ. તિહે તુકભૂતાપિ પુન દ્વિહેતુકાહેતુકભાવં ગચ્છન્તિ. યતો તે ઉપરિભવગ્ગે નિબ્બત્તાપિ પુન અપાયેસુ સન્દિસ્સન્તિ. સીલવન્તાપિ પુન દુસ્સીલા હોન્તિ. સમાહિતાપિ પુન ઉમ્મત્તકાવા ખિત્તચિત્તાવા હોન્તિ. પઞ્ઞવાપિ પુન દુપ્પઞ્ઞા એળમૂગા હોન્તિ. નતથા અરિયા. તેપન તેન તેન મગ્ગેન પહીને કિલેસે પુન નઉપગચ્છન્તિ. પુથુજ્જનભાવંવા હેટ્ઠિમારિય ભાવંવા ન ગચ્છન્તિ. અનુક્કમેન

સદ્ધાદીનં ઇન્દ્રિયાનં પરિપક્કભાવમેવ ઉપગચ્છન્તીતિ. સબ્બઞ્ચેતં અરિયમગ્ગસ્સેવ આનુભાવેન સિદ્ધન્તિ સોતોતિનામં મૂલપ્પભવભૂતે તસ્મિં મગ્ગેએવ નિરુળ્હન્તિ દટ્ઠબ્બં. તસ્સ સોતસ્સ આદિતો પજ્જનં પાપુણનં સોતાપત્તિ. સોતાપત્તિયા અધિગમમાનો મગ્ગો સોતાપત્તિમગ્ગો. અથવા, ધમ્મસોત સમાપન્નો અરિયોતિ પવુચ્ચતીતિ વુત્તત્તા સબ્બે અરિયસન્તાનગતા લોકિય લોકુત્તરભૂતા બોધિપક્ખિયધમ્મા ઉપરિ સમ્બોધિપરા યનતાવસેન અનુપાદિસેસનિબ્બાન પરાયનતાવસેનચ અનિવત્ત ગતિયા પવત્તમાના યથાવુત્તેન અત્થેન સોતોતિ વુચ્ચન્તિ. તં સોતં આદિતો પજ્જન્તિ પાપુણન્તિ એતાય પટિપદાયાતિ સોતાપત્તિ. સોતાપત્તિચ સા મગ્ગોચાતિ સોતાપત્તિમગ્ગો, પથમમગ્ગસઙ્ખાતાય સોતાપત્તિયા અઙ્ગન્તિ સોતાપત્તિ યઙ્ગન્તિહિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં, મગ્ગોતિચ પથો ઉપાયો. નિબ્બાનં મગ્ગેતિ, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગીયતિ, કિલેસે મારેન્તો ગચ્છતીતિ મગ્ગોતિચ વદન્તિ.

[૫૪] વિભાવનિયં પન

અરિયમગ્ગસોતસ્સ આદિતો પજ્જનં એતસ્સાતિ સોતાપત્તિ. પુગ્ગલોતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ પુગ્ગલે પવત્તો સોતાપત્તિસદ્દો કત્થચિ દિટ્ઠોતિ.

[૫૫] એતેન તસ્સ મગ્ગો સોતાપત્તિમગ્ગોતિ ઇદંપિ પટિક્ખિત્તં હોતિ.

સોતાપત્તિમગ્ગેન સમ્પયુત્તં ચિત્તં સોતાપત્તિમગ્ગચિત્તં.

[૫૬] ટીકાસુ પન

સોતાપત્તિયા લદ્ધં મગ્ગચિત્તં સોતાપત્તિ મગ્ગચિત્તન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ ચિત્તસદ્દસમ્બન્ધો સોતાપત્તિસદ્દો કત્થચિ પાળિયં દિટ્ઠોતિ.

૫૮. પટિસન્ધિવસેન સકિં ઇમંલોકં આગચ્છતિ સીલેનાતિ **સકદાગામી**. દુતીયફલટ્ઠો. સો હિ અસમુચ્છિન્નકામ રાગાનુસયત્તા કામલોકાગમન કિલેસસબ્ભાવેન તં સભાવાનાતિ વત્તનતો ઉપરિ ભવગ્ગે ઠિતોપિ પટિસન્ધિવસેન પુન ઇમં કામધાતું આગમનપ્પકતિકોએવ હોતીતિ. વુત્તઞ્હેતં ચતુક્કનિપાતે -

> ઇધ સારિપુત્ત એકચ્ચસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ અપ્પહીનાનિ હોન્તિ, સો દિટ્ઠેવધમ્મે નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. સો અપરિહીનો કાલં કુરુમાનો નેસઞ્ઞાનાસઞ્ઞા યતનુપગાનં દેવાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જતિ. સો તતો ચુતો આગામી હોતિ આગન્ત્વા ઇત્થત્તં. ઇધ પન સારિપુત્ત એકચ્ચસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઓરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ પહીનાનિ હોન્તિ, સો દિટ્ઠેવ.લ. સો તતો ચુતો અનાગામી હોતિ અનાગન્ત્વા ઇત્થત્તન્તિ.

અટ્ઠકથાયઞ્ચ ઇત્થત્તન્તિ ઇમં કામાવચર પઞ્ચક્ખન્ધ ભાવન્તિ વુત્તં. અયઞ્ચ અત્થો કિલેસગતિવસેન વુત્તો. ન પુગ્ગલ ગતિવસેન. ન હિ બ્રહ્મભૂતા સોતાપન્ન સકદા ગામિનો પટિપટિસન્ધિવસેન હેટ્ઠિમંપિ બ્રહ્મલોકં આગચ્છન્તિ. કુતો કામ લોકં. કથં વિઞ્ઞાયતીતિ ચે. અનુસયયમકે –

કામધાતુયા ચુતસ્સ રૂપધાતું અરૂપધાતું ઉપપજ્જન્તસ્સ કસ્સચિ સત્તઅનુસયા અનુસેન્તિ, કસ્સચિ પઞ્ચઅનુસયા અનુસેન્તિ, કસ્સચિ તયો અનુસયા અનુસેન્તીતિ વત્વા રૂપ ધાતુયા અરૂપધાતુયા ચુતસ્સ કામધાતું ઉપપજ્જન્તસ્સ સત્તેવ અનુસયા અનુસેન્તીતિ.

વુત્તત્તા વિઞ્ઞાયતિ. તત્થ પુરિમવાક્યે પુથુજ્જનસ્સ વસેન સત્ત. દ્વિન્નં સોતાપન્નસકદાગામીનં વસેન પઞ્ચ. અનાગામિસ્સ વસેન કયોતિ વુત્તં, પચ્છિમવાક્યેપન બ્રહ્મભૂતાનં સોતા પન્નસકદાગામિઅનાગામીનં પટિસન્ધિવસેન કામલોકં ગમનસ્સ નત્થિતાય કેવલં પુથુજ્જનસ્સેવ વસેન સત્તેવાતિ વુત્તં. ધમ્મહદય વિભઙ્ગટ્ઠકથાયઞ્ચ –

''રૂપાવચરે નિબ્બત્તા સોતાપન્નસકદાગામિનો નપુન ઇધા ગચ્છન્તિ, તત્થેવ પરિનિબ્બાયન્તિ. એતેહિ ઝાનઅનાગામિનો નામા''તિ ચ. ''નવસુ બ્રહ્મલોકેસુ નિબ્બત્તઅરિય સાવકાનં તત્રુપ પત્તિપિ હોતિ ઉપરૂપપત્તિપિ. નહેટ્ઠુ પપત્તિ. પુથુજ્જનાનંપન તત્રુપપત્તિપિ હોતિ ઉપરૂપપત્તિ હેટ્ઠુપપત્તિપી''તિ ચ.

વુત્તં. તઞ્ચખો અનાગમનં મગ્ગસહાયેન ઝાનાનુભાવેનેવ સિદ્ધં. નમગ્ગાનુભાવેનાતિ. એત્થચ ઇમં લોકન્તિ પદસ્સ ઇમં મનુસ્સલોકન્તિ વા ઇમં કામાવચરલોકન્તિવા દ્વિધાપિ અત્થો અટ્ઠકથાસુ વુત્તો. તત્થ પુરિમસ્મિં અત્થે સતિ આગચ્છતીતિ એતસ્સ દેવલોકતો આગચ્છતીતિ અત્થો. પચ્છિમસ્મિં પન બ્રહ્મલોકતોપિ ચ આગચ્છતીતિ. પાળિયંપન પચ્છિમત્થોવ વુત્તોવિય દિસ્સતિ. વુત્તઞ્હેતં પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિયં અનાગન્ત્વા ઇત્થત્તં અનાગામી તેન દટ્ઠબ્બો. આગન્ત્વા ઇત્થત્તં સોતાપન્નસકદા ગામિનો તેન દટ્ઠબ્બાતિ. એત્થચ અનાગન્ત્વા ઇત્થત્તન્તિ ઇમિના ઇમં કામાવચરલોકં ન આગચ્છતીતિ અનાગામીતિ અત્થં દસ્સેતિ. આગન્ત્વા ઇત્થત્તન્તિ ઇમિનાપન દ્વેપિ સોતાપન્નસકદાગામિનો સકિં પુન ઇમં કામાવચરલોકં આગચ્છન્તીતિ સકદાગામિનોતિ અત્થં દસ્સેતિ. કસ્મા, નિરન્તરવાક્યેસુ ઠિતાનં દ્વિન્નંઇત્થત્ત સદ્દાનં નાનાત્થા સમ્ભવતો. મજ્ઝિમપણ્ણાસેચ કણ્ણકત્થ સુત્તે -

યો સો મહારાજ બ્રહ્મા સબ્યાપજ્ઝો, સો બ્રહ્મા આગન્તા ઇત્થત્તં. યોસો બ્રહ્મા અબ્યાપજ્ઝો, સો બ્રહ્મા અનાગન્તા ઇત્થત્તન્તિ.

ભગવતા વુત્તં. તત્થ સબ્યાપજ્ઝોતિ એતેન પુથુજ્જનેન સહ સોતાપન્નસકદાગામિભૂતા બ્રહ્માનો ગહિતા હોન્તિ. તેહિ પટિઘાનુસયસ્સ અપ્પહીનત્તા ચેતસિકદુક્ખસઙ્ખાતં બ્યાપજ્ઝંપિ અપહીનમેવાતિ સબ્યાપજ્ઝાનામ. આગન્તા ઇત્થત્તન્તિ ઇમં કામલોકં પટિસન્ધિવસેન પુન આગમનસીલો આગમનપ્પકતિકોતિ અત્થો. તબ્બિપરીતેન પચ્છિમસ્સ વાક્યસ્સ અત્થો વેદિતબ્બો. તેસુપન દ્વીસુ સકદાગામીસુ પુરિમસ્સ અનઞ્ઞસા ધારણેનેવ સબ્બપથમં અરિય મગ્ગ સોતાધિ ગમન ગુણેન સોતાપન્નો ત્વેવ નામં સિદ્ધન્તિ દટ્ઠબ્બં. પુગ્ગલગતિવસેન પનેત્થ બ્રહ્મલોકે ઠિતાનં સત્તક્ખત્તુપરમતાદિભાવોવિય સકદાગામિભાવોપિ નત્થિ. પથમદુતીયફલટ્ઠાપિહિ તત્થ અનાગામિસઙ્ખ્યમેવ ગચ્છન્તિ. તસ્મા સકદાગામીતિ ઇદં કામજાતિકા નંએવ દુતીયફલટ્ઠાનં સિદ્ધં નામન્તિ કત્વા તેસં કામલોકે એવ હેટ્ઠુપરુપપત્તિ વસેન સકિં આગમનં અટ્ઠકથાસુ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્ચ કત્વા પાળિયંપિ પઞ્ચન્નં ઇધ નિટ્ઠા સત્તક્ખત્તુપરમસ્સ કોલંકોલસ્સ એકબીજિસ્સ સકદાગામિસ્સ યોચ દિટ્ઠેવ ધમ્મે અરહાતિ વુત્તન્તિ. સોપન છબ્બિધો હોતિ. ઇધપત્વા ઇધપરિનિબ્બાયી, તત્થ પત્વા તત્થ પરિનિબ્બાયી, ઇધપત્વા તત્થ પરિનિબ્બાયી, તત્થ પત્વા ઇધ પરિનિબ્બાયી, ઇધપત્વા તત્થનિબ્બત્તિત્વા ઇધ પરિનિબ્બાયી. તત્થપત્વા ઇધનિબ્બત્તિત્વા તત્થપરિનિબ્બાયીતિ. તત્થ ઇધ પત્વા ઇધ પરિનિબ્બાયીતિ ઇધ

મનુસ્સભવે સકદાગામિમગ્ગં પત્વા ઇધમનુસ્સ ભવેયેવ અરહત્તમગ્ગં લભિત્વા પરિનિબ્બાયનધમ્મો. તત્થ પત્વા તત્થ પરિનિબ્બાયીતિ તસ્મિંદેવલોકે સકદાગામિમગ્ગં પત્વા તસ્મિં દેવલોકેયેવ અરહત્તમગ્ગં લભિત્વા પરિનિબ્બાયનધમ્મો. નિબ્બત્તિત્વાતિ પટિસન્ધિગ્ગહણવસેન ઉપ્પજ્જિત્વા. યેસં પન ઇમં લોકન્તિ પદસ્સ ઇમં મનુસ્સલોકન્તિ અત્થો. તેસં સો પઞ્ચવિધોયેવ વુત્તો, ન છટ્ઠો પુગ્ગલો.

વિભાવનિયઞ્ચ

> ‘‘પઞ્ચસુ સકદાગામીસુ પઞ્ચમકોવ ઇધાધિપ્પેતો, સો હિ ઇતો ગન્ત્વા પુન સકિં ઇધ આગચ્છતી’’તિ વુત્તં.

મહાપરિનિબ્બાન સુત્તટ્ઠકથાયં પન મહાવગ્ગ સંયુત્તટ્ઠકથા યઞ્ચ સોપિ છટ્ઠો પુગ્ગલો સકિં આગમનટ્ઠેન આગતોયેવ. યસ્માચ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાપિ યાવ ઉપરિમગ્ગો નાગચ્છતિ. તાવ પથમફલટ્ઠભૂતા સત્તક્ખત્તુ પરમતાયંવિય દુતીયફલટ્ઠભૂતા સકિં આગમનપ્પકતિયં સણ્ઠિતાયેવ હોન્તિ. તસ્મા ઇધ કોચિ દુતીયફલટ્ઠો સકિં આગમનટ્ઠેન નિપ્પરિયાયેન સકદા ગામીનામ ન નહોતીતિ સબ્બોપિ સો છબ્બિધો પુગ્ગલો ઇધ નિપ્પરિયાયેન સકદાગામિયેવનામ હોતીતિ દટ્ઠબ્બો. સકદા ગામિસ્સ મગ્ગો સકદાગામિમગ્ગો. સો હિ સયં જનકભૂતો સકદાગામીનં જનેતબ્બં જનેતીતિ ઇધ જનેતબ્બ જનકસમ્બન્ધેન વિસેસન વિસેસિતબ્બતા ઞાયાગતા એવ હોતિ. યથા તિસ્સમાતા ફુસ્સમાતાતિ.

[૫૭] વિભાવનિયં પન

> સાઞાયાગતાએવ નહોતિ. પયોજનં પન કિઞ્ચિ અત્થિ. પયોજનવસેન અવિરુદ્ધા હોતીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેનયં વુત્તં ‘‘કિઞ્ચાપિ મગ્ગસમઙ્ગિનો તથાગમનાસમ્ભવતો ફલટ્ઠોયેવ સકદાગામીનામ. તસ્સપન કારણભૂતો પુરિમુપ્પન્નો મગ્ગો મગ્ગન્તરાવચ્છેદનત્થં ફલટ્ઠેન વિસેસેત્વા વુચ્ચતિ સકદાગામિમગ્ગોતિ. એવં અનાગામિમગ્ગો’’તિ. તં ન યુજ્જતિ.

સકદાગામિમગ્ગેન સમ્પયુત્તં ચિત્તન્તિ સમાસો.

૫૯. ઓરમ્ભાગિયસંયોજનાનં સબ્બસો સમુચ્છિન્નત્તા પટિસન્ધિવસેન પુન ઇમં કામલોકં ન આગચ્છતીતિ **અનાગામી**. એકન્તેન બ્રહ્મલોકપરાયનોએવ હોતીતિ અત્થો. ઇદઞ્ચ કેવલં ઇમસ્સ મગ્ગસ્સ આનુભાવવસેનેવ વુત્તં. ઉપરિમગ્ગ વિપસ્સનાય પન આગતાય સો તસ્મિં ઠાનેયેવ અરહત્ત મગ્ગપરાયનોપિ હોતિયેવ. અનાગામિસ્સ તતીયફલટ્ઠસ્સમગ્ગો. તેન સમ્પયુત્તં ચિત્તન્તિ વિગ્ગહો.

૬૦. મહપ્ફલકારિતાગુણયોગેન પૂજાવિસેસં અરહતીતિ **અરહા**. ખીણાસવો ચતુત્થફલટ્ઠો. અરહતો ભાવો અરહત્તં, ચતુત્થફલં. તસ્સ મગ્ગો. તેન સમ્પયુત્તચિત્તન્તિ નિબ્બચનં. પિસદ્દેન પાળિયં વિભત્તે મગ્ગચિત્તપ્પભેદે સમ્પિણ્ડેતિ. તત્થ ધમ્મસઙ્ગણિયં તાવ પથમમગ્ગે ઝાનનામેન વુત્તેસુ પઞ્ચસુ વારેસુ પથમે સુદ્ધિકપટિપદાવારેદ્વિન્નં ચતુક્કપઞ્ચકનયાનં વસેન નવચિત્તાનિ હોન્તિ. તથા સુદ્ધિકસુઞ્ઞતાય સુઞ્ઞતપ્પટિપદાય સુદ્ધિકપ્પણિહિતે અપ્પણિહિતપ્પટિપદાયચાતિ પઞ્ચસુ વારેસુ દસન્નં નયાનં વસેન પઞ્ચચત્તાલીસચિત્તાનિ હોન્તિ. તથા મગ્ગસતિપટ્ઠાનાદીહિ એકૂનવીસતિયા નામેહિ વુત્તેસુ પચ્ચેકં પઞ્ચસુ વારેસૂતિ વીસતિયા નામેહિ વુત્તે વારસતે દ્વિન્નં

નયસતાનં વસેન નવચિત્તસતાનિ હોન્તિ. પુન ચતૂહિ અધિપતીહિ યોજેત્વા વુત્તેસુ ચતૂસુ વારસતેસુ અટ્ઠન્નં નયસતાનં વસેન તીણિ સહસ્સાનિ છસતાનિચ હોન્તીતિ. એવં પથમમગ્ગે નય સહસ્સવસેન ચત્તારિચિત્તસહસ્સાનિ પઞ્ચચિત્ત સતાનિચ હોન્તિ. તથા સેસમગ્ગેસુપીતિ એવં ચતૂસુ મગ્ગેસુ ચતુન્નં નય સહસ્સાનં વસેન અટ્ઠારસ મગ્ગ ચિત્ત સહસ્સાનિ હોન્તિ. સચ્ચસતિપટ્ઠાન વિભઙ્ગેસુ પન વીસતિનય સહસ્સાનં વસેન નવુતિમગ્ગચિત્તસહસ્સાનિ. મગ્ગવિભઙ્ગે અટ્ઠવીસતિયા નય સહસ્સાનં વસેન સતસહસ્સં છબ્બીસતિસહસ્સાનિ ચ મગ્ગચિત્તાનિ હોન્તીતિ. અટ્ઠકથાસુપન નયભેદાએવ વુત્તા. નચિત્ત ભેદાતિ.

[૫૮] યંપન **વિભાવનિયં**

પિસદ્દેન સચ્ચવિભઙ્ગે આગતં સટ્ઠિસહસ્સભેદં નયં સઙ્ગણ્હાતીતિ વુત્તં. તં ઇમસ્મિં કુસલનિગમે ન વત્તબ્બં.

સોહિ સટ્ઠિસહસ્સભેદો નયો વિપાકટ્ઠાનેએવ અટ્ઠકથાયં આગતોતિ.

[૫૯] યઞ્ચ **તત્થ**

પટિપદાભેદં અનામસિત્વા કેવલં સુઞ્ઞતો અપ્પણિહિ તોતિ દ્વિધા વિભત્તોતિ વુત્તં. તં નયુજ્જતિ.

પાળિયઞ્હિ પટિપદાભેદો આદિમ્હિયેવ આગતોતિ. નચ આદિમ્હિ સુઞ્ઞતો અપ્પણિહિતોતિ દ્વિધા વિભત્તો નિરન્તરવારો અત્થીતિ.

[૬૦] યઞ્ચ **તત્થ**

સુઞ્ઞતો એકો નયો, અપ્પણિહિતો એકો, પટિપદા વિસિટ્ઠા સુઞ્ઞતા ચત્તારો, અપ્પણિહિતા ચત્તારોતિ કત્વા દસનયા હોન્તીતિ અધિપ્પાયેન એવં ઝાન નામેન દસધા વિભત્તોતિ વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિયેવ.

ન હિ સુઞ્ઞતાદયો ઇધ નયાનામ હોન્તિ. તેસુ પન એકે કસ્મિં દ્વે દ્વે ચતુક્કપઞ્ચકનયાએવ ઇધ નયાનામાતિ. એતેન તથા મગ્ગસતિપટ્ઠાનિચ્ચાદિકંપિ સબ્બં પટિક્ખિત્તં હોતીતિ. [મગ્ગચિત્તં]

૬૧. ફલચિત્તે **ફલન્તિ** વિપાકભૂતો અટ્ઠઙ્ગિક મગ્ગો. સમ્પયુત્તધમ્મસમૂહોવા. સોતાપત્તિયા અધિગતં ફલં. તેન સમ્પયુત્તં, તત્થવા પરિયાપન્નં ચિત્તન્તિ સોતાપત્તિ ફલ ચિત્તં. એસનયો દુતીયતતીયેસુપિ. અરહત્તઞ્ચ તં ફલઞ્ચાતિ **અરહત્તફલં**. તેન સમ્પયુત્તં, તસ્મિંવા પરિયાપન્નં ચિત્તન્તિ નિરુત્તિ.

૬૨. સઙ્ગહગાથાયં **ચતુમગ્ગપ્પભેદેના**તિ ચતુક્ખત્તું પત્તબ્બત્તા ચતુબ્બિધાનં અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગાનં પભેદેન. કસ્માપન તે ચતુક્ખત્તું પત્તબ્બાતિ. વુચ્ચતે. સોતાપત્તિમગ્ગે તાવ સદ્ધાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ મુદૂનિ હોન્તિ, તસ્મા સો દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાએવ સમુચ્છિન્દિતું સક્કોતિ. અઞ્ઞેપન કામરાગબ્યાપાદેપિ તનુભૂતેપિ કાતું નસક્કોતિ. દુતીયમગ્ગે તાનિ થોકં પટૂનિ હોન્તિ. તસ્મા સો કામરાગબ્યાપાદે તનુભૂતે કાતું સક્કોતિ. સમુચ્છિન્દિતું પન નસક્કોહિયેવ. તતીયમગ્ગે તાનિ પટુતરાનિ હોન્તિ. તસ્મા સો કામરાગબ્યાપાદે સમુચ્છિન્દિતું સક્કોતિ. રૂપારૂપ રાગમાનુદ્ધચ્ચાવિજ્જાયોપન સમુચ્છિન્દિતું નસક્કોતિયેવ. ચતુત્થ મગ્ગેપન તાનિ ઇન્દ્રિયાનિ પટુતમાનિ હોન્તિ.

તસ્મા સો તાય અઞ્ઞેય સબ્બેપિ પાપધમ્મે સમુચ્છિન્દિતું સક્કોતિ. એવં ચતુક્ખત્તું પવત્તમાનાએવ પરિનિટ્ઠિતકિચ્ચત્તા તે મગ્ગા ચતુક્ખત્તું પત્તબ્બા હોન્તીતિ. કુસલં ચિત્તં ચતુમગ્ગપ્પભેદેન ચતુધા મતં. પાકંપિ તસ્સ ચતુબ્બિધસ્સ કુસલસ્સ ફલત્તા તથા ચતુધામતં. ઇતિ અનુત્તરં ચિત્તં અટ્ઠધા મતન્તિ યોજના. નત્થિ અત્તનો ઉત્તરં અધિકં એતસ્સાતિ **અનુત્તરં**.

૬૩. કસ્મા પનેત્થ ક્રિયચિત્તંનામન ગહિતન્તિ, ક્રિયાનુત્તરસ્સ અભાવાતિ, કસ્મા પનસ્સ અભાવોતિ. મગ્ગચિત્તસ્સ એકચિત્તક્ખણિકત્તાતિ. યદિ હિ તં લોકિયકુસલંવિય નાનાક્ખણેસુ પવત્તેય્ય. તદા નિરનુસયસન્તાનેપિ પવત્તિત્વા ક્રિયા નુત્તરંનામ સિયાતિ. કસ્માપન તં એકચિત્તક્ખણિકમેવ હોતીતિ. મગ્ગસ્સ મહાનુભાવત્તાતિ. કથઞ્ચ મહાનુભાવોતિ. વુચ્ચતે. અરિયમગ્ગોહિ નામ સકિં પવત્તમાનોયેવ અત્તના પહાતબ્બે કિલેસે પુન અનુપ્પાદધમ્મતં આપાદેત્વા પજહતિ. અયમસ્સ એકો આનુભાવો. વિપાકઞ્ચ કુસલક્રિયજવનંવિય જવનકિચ્ચ યુત્તં યદા કદાચિ સમાપજ્જનક્ખમઞ્ચ કત્વા અત્તનો અનન્તરતો પટ્ઠાય જનેતિ. અયમસ્સ દુતીયો આનુભાવો. તસ્મા તસ્સ કિલેસપ્પહાનત્થાયપિ પુન ઉપ્પાદેતબ્બકિચ્ચંનામ નત્થિ. તથા સમાપત્તિ અત્થાયપીતિ. સચેપિ હિ કોચિ અહં ફલં સમાપજ્જિતું ન ઇચ્છામિ. પુબ્બે લદ્ધં મગ્ગમેવ સમાપજ્જિસ્સામીતિ પરિકમ્મં કરેય્ય. તદા પુબ્બે સકિં ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધમગ્ગચેતનાનુભાવેન ફલચિત્તમેવ પવત્તેય્ય. ન મગ્ગચિત્તં. કસ્મા, અપ્પટિબાહિ યાનુભાવત્તા મગ્ગસ્સ. અયઞ્હિ મગ્ગાનુભાવોનામ કેનચિ છન્દેન વા વસેનવા અજ્ઝાસયેનવા પરિકમ્મેનવા પટિબાહિતું અસક્કુણેય્યોયેવ હોતીતિ.

૬૪. **દ્વાદસાકુસલાનેવ**ન્તિઆદિ સબ્બેસં ચતુબ્ભૂમક ચિત્તાનં જાતિવસેન સઙ્ગહો. એવં ઇમિના વુત્તપ્પકારેન અકુસ લાનિ દ્વાદસેવહોન્તિ. કુસલાનિ એકવીસતિએવ. વિપાકાનિછત્તિં સેવ. ક્રિયચિત્તાનિ વીસતિએવાતિ ટીકાયં યોજીયતિ. કેચિપન કુસલાનં વિપાકાનઞ્ચ ઉપરિવડ્ઢમાનત્તાએવસદ્દં આદિઅન્તપદેસ્વેવ યોજેસું. **ચતુપઞ્ઞાસધા**તિઆદિ ભૂમિવસેન સઙ્ગહો. કામેપરિયા પન્નાનિ ચિત્તાનિ ચતુપઞ્ઞાસધા ઈરયે કથેય્ય. રૂપે પન્નરસ. અરૂપે દ્વાદસ. તથા અનુત્તરે પરિયાપન્નાનિ ચિત્તાનિ અટ્ઠધા ઈરયેતિ યોજના. એત્થચ અનુત્તરેતિ લોકુત્તર ભૂમિયં. સા પન દુવિધા સઙ્ખતભૂમિ, અસઙ્ખતભૂમીતિ. સઙ્ખતાપિ ચતુબ્બિધા. યથાહ –

> યસ્મિં સમયે લોકુત્તરં ઝાનં ભાવેતિ પથમાય ભૂમિયા પત્તિયા.લ. દુતીયાય.લ. તતીયાય.લ. ચતુત્થાય ભૂમિયા પત્તિયાતિ.

તત્થ ભૂમીતિ સામઞ્ઞફલં અધિપ્પેતન્તિ વુત્તં. પથમમગ્ગફલયુ ગળંવા પથમભૂમિ.લ. ચતુત્થ મગ્ગફલ યુગળં ચતુત્થભૂમીતિ એવંપિ યુજ્જતિયેવ. અત્થતોપન રાગત્તયપરિગ્ગહવિમુત્તિયા તેભૂમકધમ્મેસુ અપરિયાપન્નતા સઙ્ખાતેન અવત્થા વિસેસેન યુત્તો ધમ્મવિસેસો. સોચ કિલેસપ્પહાન વિસેસેન ચતુબ્બિધો જાતોતિ.

[૬૧] વિભાવનિયં પન

> ઇતરભૂમિયોવિય લોકુત્તરભૂમિનામ વિસું નત્થિ. નવ વિધધમ્મસમૂહોએવ તેસં ભૂમિપરિયાયોતિ કત્વા યં વુત્તં. ''કત્થચિ અપરિયાપન્નાનિ નવવિધલોકુત્તર ધમ્મસમૂહેકદેસભૂતાનિ રુક્ખે સાખા ત્યાદીસુ વિય અનુત્તરે ચિત્તાનીતિ વુત્તાની''તિ. તં નયુજ્જતિ.

દુવિધાહિ ભૂમિ અવત્થાભૂમિ, ઓકાસભૂમીતિ. તત્થ અવત્થા ભૂમિએવ નિપ્પરિયાયભૂમિ. ન ઇતરા. સા હિ ઓકાસભૂમિનામ ધમ્માનં તં તં અવત્થાવિસેસવસેનેવ સિદ્ધાતિ. તં તં અવત્થા વિસેસોતિચ હેટ્ઠા વુત્તનયેન કામાવચરતાદિ અવત્થા વિસેસો દટ્ઠબ્બો. અપિચ એકત્તિંસભૂમિયોપિ કુસલાકુસલધમ્માનં હીનપણીતઓળારિકસુખુમતા સઙ્ખાતેહિ અવત્થાવિસેસેહિએવ સિજ્ઝન્તીતિ.

૬૫. એવં ચતુબ્ભૂમક ચિત્તાનિ સઙ્ખેપતો નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ પુન વિત્થારતો નિદ્દિસન્તો ઇત્થન્તિઆદિગાથમાહ. તત્રાયં યોજના. અથવાપન ઇત્થં યથાવુત્તપ્પકારેન એકુનનવુતિપ્પભેદં માનસં ચિત્તં એકવીસસતં કત્વા વિચક્ખણા પણ્ડિતા વિભજન્તીતિ.

[૬૨] ટીકાસુ પન

> ગાથાય પુબ્બદ્ધં પુરિમગાથાનં નિગમનં કત્વા અપરદ્ધમેવ આરબ્ભન્તરં કત્વા યોજેન્તિ. તં કથમેકૂન નવુતિવિધં ચિત્તં એકવીસસતં હોતીતિ ઇમિના નસમેતીતિ.

ઇદાનિ તં એકવીસસતવિભાગં દસ્સેન્તો કથં.લ. હોતીતિ પુચ્છિત્વા વિતક્કવિચારપીતિ સુખેકગ્ગતા સહિતન્તિઆદિમાહ. તત્થ **પથમજ્ઝાન સોતાપત્તિમગ્ગચિત્ત**ન્તિ એત્થ પઞ્ચઙ્ગિકેન પથમજ્ઝાનેન યુત્તો સોતાપત્તિમગ્ગો પથમજ્ઝાનસોતાપત્તિમગ્ગો. તેન સમ્પયુત્તં ચિત્તન્તિ સમાસો.

[૬૩] ટીકાસુ પન

> ‘‘પથમજ્ઝાનઞ્ચ તં સોતાપત્તિમગ્ગચિત્તઞ્ચા’’તિ યોજેન્તિ. તં ન યુત્તં.

ન હિ ઝાનં ચિત્તં હોતિ. નચ ચિત્તં ઝાનં. અઞ્ઞઞ્હિ ઝાનં, અઞ્ઞં ચિત્તન્તિ.

[૬૪] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

> ‘‘ઝાનઙ્ગવસેન પથમજ્ઝાન સદિસત્તા પથમજ્ઝાનઞ્ચા’’તિ વુત્તં. તમ્પિ ન યુત્તં.

ન હિ પઞ્ચઙ્ગિકં લોકુત્તરજ્ઝાનં પથમજ્ઝાનસદિસટ્ઠેન પથમજ્ઝાનસઞ્ઞં લભતીતિ સક્કા વત્તું. તઞ્હિ સયમેવ અત્તનો પઞ્ચઙ્ગિકભાવેન નિપ્પરિયાયતો પથમજ્ઝાનંનામ હોતીતિ. ઇદઞ્હિ ઝાનંનામ લોકિયંવા હોતુ લોકુત્તરંવા. યં પઞ્ચઙ્ગિકં હોતિ. તં સયમેવ પથમજ્ઝાનન્તિ સિદ્ધં. યં ચતુરઙ્ગિકં. તિયઙ્ગિકં. દુવઙ્ગિકં. પુન દુવઙ્ગિકં. તં સયમેવ પઞ્ચમજ્ઝાનન્તિ સિદ્ધન્તિ. લોકુત્તરેવા દુતીયાદિભાવસ્સ ઉપ્પત્તિક્કમવસેન અસિદ્ધત્તા એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

[૬૫] યઞ્ચ **તત્થ**

> સદિસભાવેનેવ લોકુત્તરે તેસં પઞ્ચઙ્ગિકાદીનં ઝાન વોહારસિદ્ધતાદીપનત્થં. ‘‘પાદકજ્ઝાન સમ્મસિતજ્ઝાન પુગ્ગલજ્ઝાસયેસુ હિ અઞ્ઞતરવસેન તં તં ઝાનસદિસત્તા વિતક્કાદિઅઙ્ગપાતુભાવેન ચત્તારોપિ મગ્ગા પથમજ્ઝાનાદિ વોહારં લભન્તા પચ્ચેકં પઞ્ચધા વિભજન્તી’’તિ વુત્તં. તમ્પિ નયુજ્જતિયેવ.

ન હિ મગ્ગા પથમજ્ઝાનાદિ વોહારં લભન્તિ. અઞ્ઞો હિ મગ્ગો, અઞ્ઞં ઝાનન્તિ. અપિચ, યદિ ઉપનિજ્ઝાયનટ્ઠેન પચ્ચનીકજ્ઝાપનટ્ઠેનચ ઝાનંનામ સિયા. તદા લોકુત્તરજ્ઝાનાનિએવ સાતિસયતો ઝાનાનિનામ સિયું. ન ઇતરાનિ. તાનિ હિ કસિણાદિનિમિત્તમત્તં ઉપેચ્ચ નિજ્ઝાયન્તિ. પચ્ચનીકધમ્મેચ વિક્ખમ્ભનમત્તેન ઝાપેન્તિ. લોકુત્તરાનિયેવપન અતિગમ્ભીરં અભિદુદ્દસં નિબ્બાનં ઉપેચ્ચ નિજ્ઝાયન્તિ. પચ્ચનીકધમ્મેચ સમૂલે સાનુસયે સબ્બસો સમુચ્છિન્દનવસેન ઝાપેન્તીતિ. એત્થચ અપ્પનાઝાનાનં પઞ્ચઙ્ગિકભાવોનામ પકતિયા એવ સિદ્ધો હોતીતિ ન પથમજ્ઝાનિકેસુ મગ્ગફલેસુ પાદકજ્ઝા નાદિના પચ્ચયવિસેસેન કિચ્ચં અત્થિ. ચતુરઙ્ગિકાદિ ભાવો પન તેન પચ્ચયવિસેસેન વિના ન સિજ્ઝતિ. અસતિહિ તસ્મિં સબ્બંપિ ઝાનં પઞ્ચઙ્ગિકમેવ ભવિસ્સતીતિ. તત્થ યથા લોકિયજ્ઝાનેસુ આદિકમ્મિકકાલે તસ્સ તસ્સ દુતીયાદિકસ્સ ઝાનસ્સ ઉપચારભૂતા ભાવના સયં વિતક્કાદિયુત્તા સમાનાપિ વિતક્કાદીસુ આદીનવદસ્સનઞ્ઞાણેનચેવ ઇદાનિ અવિતક્કં ઝાનં ઉપ્પાદેસ્સામિ, ઇદાનિ અવિચારં ઝાનં ઉપ્પાદેસ્સામીતિ એવમાદિના પવત્તેન અજ્ઝાસય વિસેસેનચ યુત્તત્તા કાચિ વિતક્કવિરાગભાવનાનામ હોતિ. કાચિ વિચાર વિરાગભાવના નામ. કાચિ પીતિવિરાગભાવના નામ. કાચિ સુખવિરાગભાવનાનામ. કાચી રૂપવિરાગભાવનાનામ. અસઞ્ઞિગામીનં પન સઞ્ઞાવિરાગભાવનાનામ હોતિ. સા અત્તનો અત્તનો ઝાનં અવિતક્કંવા અવિચારંવા અપ્પીતિકંવા ઉપેક્ખાસહ ગતંવા કાતું સક્કોતિ. ઝાનેસુ વસીભૂતકાલેપન આદીનવદસ્સનઞ્ઞાણેન વિના કેવલં અજ્ઝાસયમત્તેન યંયં ઝાનં ઇચ્છતિ. તં તં ઝાનં સમાપજ્જતિયેવ. એવમેવં ઇધપિ તસ્સ તસ્સ મગ્ગસ્સ ઉપચારભૂતા વુટ્ઠાનગામિનિ વિપસ્સનાસઙ્ખાતા ભાવના સયં વિતક્કાદિયુત્તા સમાનાપિ નાનાસત્તિયુત્તા હોતિ. કાચિ વિતક્કવિરાગભાવનાનામ. કાચિ વિતક્કવિચારવિરાગભાવના નામ. કાચિ વિતક્કવિચારપીતિ વિરાગભાવનાનામ. કાચિ વિતક્કવિ ચારપીતિસુખવિરાગભાવનાનામ. તત્થ યા વિતક્કં વિરાજેતું અતિક્કામેતું સક્કોતિ. સા વિતક્કવિરાગભાવનાનામ. એસ નયો સેસાસુપીતિ.

૬૬. કસ્સપન બલેન સા વિપસ્સના નાનાસત્તિ યુત્તા હોતીતિ. વુચ્ચતે, પાદકજ્ઝાનબલેનાતિ એકો થેરવાદો. સમ્મસિતજ્ઝાન બલેનાતિ એકો. પુગ્ગલજ્ઝાસય બલેનાતિ એકો. તત્થ યં યં ઝાનં તસ્સા વિપસ્સનાય પાદકત્થાય આસન્ને સમાપજ્જીયતિ. તંતં પાદકજ્ઝાનંનામ. તંચે પથમજ્ઝાનં હોતિ. વિપસ્સના પાકતિકાએવ. સચે દુતીયજ્ઝાનં હોતિ. વિપસ્સના વિતક્કવિરાગસત્તિયુત્તા હોતિ. મગ્ગો અવિતક્કં ઝાનં નિયામેતું સક્કોતિ. એસનયો સેસેસુપિ પાદકજ્ઝાનેસૂતિ અયં પાદકવાદો. પાદકજ્ઝાને સતિ તંસદિસમેવ મગ્ગે ઝાનં હોતિ. અસતિપન મગ્ગે પથમજ્ઝાનમેવ હોતિ. સમ્મસિ તજ્ઝાનંવા પુગ્ગલજ્ઝાસયોવા મગ્ગે ઝાનઙ્ગં નિયમેતું નસક્કોતીતિ અધિપ્પાયોતિ. પાદકજ્ઝાને સતિ તંવા અઞ્ઞંવા યંયં ઝાનં સમ્મસીયતિ. તંચે પથમજ્ઝાનં હોતિ. વિપસ્સના પાકતિ કાએવ. સચે દુતીયજ્ઝાનં હોતિ. વિપસ્સના વિતક્કવિરાગસત્તિ યુત્તા હોતિ. મગ્ગો અવિતક્કં ઝાનં નિયામેતું સક્કોતિ. એસનયો સેસેસુપિ સમ્મસિતજ્ઝાનેસૂતિ અયં સમ્મસિતવાદો. વિપસ્સનાય આરમ્મણભાવેન સહ ચરિતત્તા સમ્મસિતજ્ઝાનમેવ પાદકજ્ઝાનતો અજ્ઝાસયતોચ બલવતરન્તિ અધિપ્પાયોતિ.

વિભાવનિયં પન

વિપસ્સનાપાદકં કિઞ્ચિઝાનં નત્થીતિ ઇમસ્મિં વાદે વુત્તં. તં અટ્ઠકથાય ન સમેતિ.

પાદકજ્ઝાને સતિ તંવા અઞ્ઞંવા મગ્ગે યંયંઝાનં ઇચ્છતિ. તંતં ઝાનં ઇજ્ઝતિ. વિપસ્સનાપિ ઇચ્છાનુરૂપં વિતક્કવિરાગાદિભાવં પત્તા હોતીતિ પુગ્ગલજ્ઝાસયવાદો. યથા લોકિયજ્ઝાનેસુ આસન્ને વુટ્ઠિતજ્ઝાનં

ઉપરિજ્ઝાનુપચાર ભાવનાય ઉપત્થમ્ભકમત્તં હોતિ. ન પન ઉપરિજ્ઝાને ઝાનં અત્તસદિસં કાતું સક્કોતિ. અજ્ઝાસયોએવ ઉપરિજ્ઝાને ઝાનઙ્ગં નિયામેતિ. એવમેવં ઇધપિ પાદકજ્ઝાનં વિપસ્સનાય તિક્ખ વિસદભાવત્થાય બલવુપનિસ્સ યો હોતિ. અજ્ઝાસયોએવ વિપસ્સનં વિતક્કવિરાગાદિભાવં પાપેત્વા મગ્ગે ઝાનઙ્ગં નિયામેતીતિ અધિપ્પાયોતિ. યો પનેત્થ વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાએવ મગ્ગે ઝાનઙ્ગં નિયામેતીતિ મહાટ્ઠકથા વાદો. તત્થપિ પુગ્ગલજ્ઝાસયવિસેસબલેન વિતક્કવિરાગાદિસત્તિ વિસેસયુત્તા વુટ્ઠાનગામિનિ વિપસ્સનાએવાતિ અત્થો વેદિતબ્બો. કામઞ્ચેત્થ અટ્ઠસાલિનિયં ઇમેસં તિણ્ણં થેરવાદાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિરોધો વુત્તોવિય દિસ્સતિ. ઇમેપન વાદા અઞ્ઞમઞ્ઞં સંસન્દિત્વા પવત્તા નહોન્તિ. પચ્ચેકં સબ્બં લોકુત્તરજ્ઝાનં પરિપુણ્ણં કત્વા પવત્તા. તસ્મા નસક્કા તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞં વિરોધો પરિહરિતુન્તિ. એત્થચ ઝાનલાભીનં વિપસ્સનાકમ્મે પાદકજ્ઝાનસમાપજ્જનંનામ ભગવતાએવ સુટ્ઠુવિહિતં. વુત્તઞ્હેતં ચૂળસુઞ્ઞતસુત્તે –

ઇધાનન્દ ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ પથમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. દુતીયં ઝાનં. તતીયં ઝાનં. ચતુત્થં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. સો અજ્ઝત્તં સુઞ્ઞતં મનસિકરોતિ. તસ્સચેઅજ્ઝત્તંસુઞ્ઞતાય ચિત્તં નપક્ખન્દતિ. નપસીદતિ. તેન ભિક્ખુના તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિં સમાધિનિમિત્તે અજ્ઝત્તમેવ ચિત્તં સન્થપે તબ્બં, સન્નિસાદેતબ્બં, એકોદિ કાતબ્બં, સમાદહાતબ્બન્તિઆદિ.

તત્થ સુઞ્ઞતં મનસિકરોતીતિ વિપસ્સનાકમ્મં વુત્તં. તસ્મિંયેવ પુરિમસ્મિં સમાધિનિમિત્તેતિ પાદકજ્ઝાનસમાધિ નિમિત્તે. નવનિપાતેચ –

પથમં પાહં ભિક્ખવેઝાનં નિસ્સાય આસવાનં ખયં વદામિ.લ. નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞાયતનં પાહં ભિક્ખવે ઝાનં નિસ્સાય આસવાનં ખયં વદામીતિ વુત્તં.

૬૭. ઇમેસુપન તીસુવાદેસુ પુગ્ગલજ્ઝાસયવાદો બલવતરોવિય ખાયતિ. લોકિયજ્ઝાનેસુપિ હિ પાદકજ્ઝાનંનામ ઇચ્છિતબ્બમેવ. તઞ્ચ ઉપરિજ્ઝાનસ્સ ઉપચારભાવનાય તિક્ખવિસદ ભાવત્થાયએવ હોતિ. અજ્ઝાસયોએવપન ઉપચાર ભાવનાય વિતક્કવિરાગાદિભાવં સાધેતિ. ઉપચારભાવનાએવ ઉપરિજ્ઝાને ઝાનઙ્ગં નિયામેતિ. એવમેવં ઇધપિ પાદકજ્ઝાનબલેન તિક્ખવિસદ ભાવપત્તા વુટ્ઠાનગામિનિ વિપસ્સનાએવ અજ્ઝાસયવિસેસબલેન વિતક્કવિરાગાદિસત્તિવિસેસયુત્તા હુત્વા મગ્ગે નાનાઝાનાનિ સાધેતિ. અસતિ પન અજ્ઝાસયવિસેસે તંતં પાદકજ્ઝાનાનુરૂપં અજ્ઝાસયસામઞ્ઞંસણ્ઠાતિ. તસ્મા અજ્ઝાસયવિસેસે અસતિ પાદકજ્ઝાનમેવ પમાણં હોતિ. સતિપન તસ્મિં સોએવ પમાણન્તિ યુત્તં. ઇચ્છિ તિચ્છિત લોકિયજ્ઝાન સમાપજ્જન સદિસઞ્હિ સબ્બજ્ઝાનેસુ ચિણ્ણવસીભૂતાનં મગ્ગેસુ ઇચ્છિતજ્ઝાન નિબ્બત્તનન્તિ. યો પનેત્થ પાદકજ્ઝાનાદિવસેન પવત્તો વિસેસો. સો સબ્બોપિ વિપસ્સના વિસેસત્થાય એવ હોતિ. વિપસ્સના વિસેસોએવ મગ્ગે ઝાનઙ્ગં નિયામેતીતિ કત્વા અટ્ઠસાલિનિયં વિસુદ્ધિ મગ્ગેચ વિપસ્સનાવ પમાણં કત્વાવુત્તા. સો સબ્બોપિ વિસેસો પાદકજ્ઝાનેન વિના નસિજ્ઝતીતિ કત્વા મગ્ગવિભઙ્ગમગ્ગસંયુત્તટ્ઠ કથાસુ પાદકજ્ઝાનં એવ પમાણં કત્વા વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. યસ્મા પન પાળિયં –

ઇધ ગહપતિ ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ. લ. પથમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. સો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ. ઇદંપિ ખો પથમજ્ઝાનં અભિસઙ્ખતં અભિસઞ્ચેહયિતં યંખોપન કિઞ્ચિ અભિસઙ્ખતં અભિસઞ્ચેતયિતં. તદનિચ્ચં. તં નિરોધધમ્મન્તિ પજાનાતિ સો તત્થ ઠિતો આસવાનં ખયં પાપુણાતિ. લ.

દુતીયં ઝાનં, તતીયં ઝાનં, ચતુત્થં ઝાનં, મેત્તા ચેતોવિમુત્તિં. કરુણા, મુદિતા, ઉપેક્ખાચેતો વિમુત્તિં, આકાસાનઞ્ચા યતનં.લ. આકિઞ્ચઞ્ઞા યતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. સો ઇતિ પટિસઞ્ચિક્ખતિ. અયંપિખો આકિઞ્ચઞ્ઞા યતનસમાપત્તિ અભિસઙ્ખતા અભિસઞ્ચેતયિતા. યં ખોપન કિઞ્ચિ અભિસઙ્ખતં.લ. ખયં પાપુણાતીતિ.

એવંએકાદસનિપાતે –

ઇધાનન્દ ભિક્ખુ વિવિચ્ચેવ કામેહિ વિવિચ્ચ અકુસલેહિ ધમ્મેહિ સવિતક્કં સવિચારં વિવેકજં પીતિસુખં પથમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. સો યદેવ તત્થ હોતિ રૂપગતં વેદનાગતં સઞ્ઞાગતં સઙ્ખારગતં વિઞ્ઞાણગતં, તે ધમ્મે અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો સમનુપસ્સતિ. સો તત્થ ઠિતો આસવાનં ખયં પાપુણાતિ. નો ચે આસવાનં ખયં પાપુણાતિ. તેનેવ ધમ્મરાગેન તાય ધમ્મનન્દિયા પઞ્ચન્નં ઓરમ્ભાગિયાનં સંયોજનાનં પરિક્ખયા ઉપપાતિકો હોતિ. તત્થ પરિનિબ્બાયી અનાવત્તિધમ્મો તસ્મા લોકાતિ.

આદિના માલુક્યપુત્તસુત્ત અનુપદસુત્તાદીસુચ અનેકેસુ સુત્તન્તેસુ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ એકેકાય સમાપત્તિયા વુટ્ઠાય વુટ્ઠિતસમાપત્તિધમ્મસમ્મસનમેવ આગતં. નપન અઞ્ઞજ્ઝાન સમ્મસનં. તસ્મા સતિપિ યોગીનં ઇચ્છાવસેન પાદકજ્ઝાનતો અઞ્ઞજ્ઝાનસમ્મસને પાદકજ્ઝાનમેવ પમાણન્તિ સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ. એત્તાવતા સમ્મસિતવાદો સબ્બદુબ્બલોતિ સિદ્ધો હોતીતિ. યેપન અટ્ઠસમાપત્તિલાભિનોપિ ઝાનં પાદકં અકત્વાવ મગ્ગં ઉપ્પાદેન્તિ. પથમજ્ઝાનમેવવા પાદકં કત્વા અજ્ઝાસયવિસેસં અકત્વા મગ્ગં ઉપ્પાદેન્તિ. પથમજ્ઝાનમત્તલાભિનોવા હુત્વા તમેવ પાદકં કત્વા મગ્ગં ઉપ્પાદેન્તિ. યેચ સુક્ખવિપસ્સકા હુત્વા મગ્ગં ઉપ્પાદેન્તિ. તેસં પથમજ્ઝાનિકોવ મગ્ગો હોતીતિ વેદિતબ્બો. અપિચ યે પકતિયાવ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચિણ્ણવસીભૂતા હોન્તિ. તે વિનાપિ આસન્નપાદકેન યંયંઝાનં ઇચ્છન્તિ. તંતં ઝાનં તેસં મગ્ગેસુ નસમિજ્ઝતીતિ નવત્તબ્બં.

૬૬. [૬૬] યંપન **વિભાવનિયં**

“સચેપન પુગ્ગલસ્સ તથાવિધો અજ્ઝાસયો નત્થિ. હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય ઉપરુપરિજ્ઝાનધમ્મે સમ્મસિત્વા ઉપ્પાદિતમગ્ગો પાદકજ્ઝાનં અનપેક્ખિત્વા સમ્મસિતજ્ઝાનસદિસો હોતીતિ વુત્તં. તં વિચારેતબ્બં.

ન હિ આરમ્મણમત્તભૂતં સમ્મસિતજ્ઝાનં ઉપરિમંપિ સમાનં આસન્ને વુટ્ઠિતજ્ઝાનતો બલવતરં ભવિતું અરહતિ. આસન્ને વુટ્ઠિતસ્સેવ ચિત્તસન્તાનં વિસેસેતું સમત્થભાવતો. તતો યેવહિ સો સમ્મસિતવાદો સબ્બઅટ્ઠકથાસુ કેચિવાદપક્ખે એવ થપિતોતિ. નનુ પુગ્ગલજ્ઝાસયવાદોપિ તથાથપિતોએવાતિ. સચ્ચં, સોપન લોકિયજ્ઝાનાનં ઉપ્પત્તિવિધાનેન સહ સંસન્દિકત્તા યુત્તતરોએવ હોતીતિ.

[૬૭] એતેન યં **તત્થ** વુત્તં.

‘‘ઉપરુપરિજ્ઝાનતો પન વુટ્ઠાય હેટ્ઠિમ હેટ્ઠિમજ્ઝાન ધમ્મે સમ્મસિત્વા ઉપ્પાદિતમગ્ગો સમ્મસિતજ્ઝાનં અનપેક્ખિત્વા પાદ કજ્ઝાનસદિસો હોતિ. હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમજ્ઝાનતોહિ ઉપરુ પરિજ્ઝાનં બલવતર’’ન્તિ. તંપિ પટિક્ખિત્તં હોતિ.

ન હિ પાદકજ્ઝાનં ઉપરિમ ભૂતત્તાયેવ બલવતરં હોતિ. પાદકભૂતત્તાયેવ પન બલવતરં હોતીતિ.

[૬૮] યઞ્ચ **તત્થ**

મગ્ગે વેદનાનિયમોપન પાદકજ્ઝાનાદીનં વસેન નસિદ્ધો. અઞ્ઞથા વિપસ્સના યાયકાયચિવેદનાય યુત્તા હુત્વા તેહિ નિયમિતાય એકેકાય મગ્ગવેદનાય સદ્ધિં ઘટિ યેય્યાતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન ‘‘વેદનાનિયમોપન સબ્બત્થપિ વુટ્ઠાનગામિનિ વિપસ્સનાનિયમેન હોતી’’તિ વુત્તં. તમ્પિ ન યુજ્જતિ.

પાદકજ્ઝાનાદીનં વસેનેવ વિપસ્સનાય સહ વેદનાનિયમસ્સ સિદ્ધત્તા. તથાહિ તંતં પાદકજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય વિપસ્સન્તસ્સ વિપસ્સના આદિતો કદાચિ સોમનસ્સસહગતાવા હોતિ. કદાચિ ઉપેક્ખાસહગતાવા. મગ્ગવુટ્ઠાનકાલેપન યદિપાદકજ્ઝાનં સોમનસ્સજ્ઝાનં હોતિ. વિપસ્સના એકન્તેન સોમસ્સસહ ગતાવ હુત્વા મગ્ગેન સદ્ધિં ઘટિયતીતિ. વુત્તઞ્હેતં સળાયતન વિભઙ્ગસુત્તે –

તત્ર ભિક્ખવે યા છ નેક્ખમ્મસ્સિતા ઉપેક્ખા. તા નિસ્સાય તા આગમ્મ યાનિ છ નેક્ખમ્મસ્સિતાનિ સોમનસ્સાનિ. તાનિ પજહથ. તાનિ સમતિક્કમથ. એવમેતેસં પહાનં હોતિ. એવમેતેસં સમતિક્કમો હોતીતિ.

અટ્ઠકથાયઞ્ચ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ પથમાદિનિય તીણિઝાનાનિ સુદ્ધસઙ્ખારેચ પાદકે કત્વા વિપસ્સનં આરદ્ધાનં ચતુન્નં ભિક્ખૂનં પુબ્બભાગ વિપસ્સના સોમનસ્સસહગતા વા હોતિ. ઉપેક્ખાસહ ગતાવાવુટ્ઠાનગામિનીપન સોમનસ્સસહગતાવ હોતિ. ચતુત્થજ્ઝાનાદીનિ પાદકાનિકત્વા વિપસ્સનં આરદ્ધાનં પઞ્ચન્નં ભિક્ખૂનં પુબ્બભાગવિપસ્સના પુરિમ સદિસાવ. વુટ્ઠાનગામિનીપન ઉપેક્ખાસહગતાવ હોતિ. ઇદં સન્ધાયયા છનેક્ખમ્મસ્સિતા.લ. પજહથાતિ વુત્તં. અજ્ઝાસયવિસેસેન સહ મગ્ગવુટ્ઠાનેપિ એસેવનયો. બલવવિપસ્સનાકાલે હિ વિપસ્સનારતિનામ સુટ્ઠુ પણીતતરા હોતિ. સકલસરીરં ફરમાના અજ્ઝોત્થરમાના પવત્તતિ. યથાહ –

સુઞ્ઞાગારે પવિટ્ઠસ્સ, સન્તચિત્તસ્સ ભિક્ખુનો;
અમાનુસી રતિ હોતિ, સમ્મધમ્મં વિપસ્સતોતિ.

તસ્મા તદા પાદકજ્ઝાનવિસેસેનવા અજ્ઝાસયવિસેસેન વા વિના વિપસ્સના ઉપેક્ખાસહગતા ન હોતિ. એકન્તેન સોમનસ્સસહગતાવ હોતીતિ. એત્થપન સબ્બજ્ઝાનેસુ વસીભૂતસ્સ યંકિઞ્ચિ એકં ઝાનં પાદકં કત્વા તં પા અઞ્ઞંવા મગ્ગેયંયં ઝાનં ઇચ્છતિ. મગ્ગવુટ્ઠાનકાલે અજ્ઝાસયબલેન તંતંઝાનાનુરૂપં વિપસ્સનાયચ મગ્ગેચ વેદના પરિણામો વેદિતબ્બો. નપન વેદનાનિયામોનામ વિસું વત્તબ્બોતિ.

૬૭. સઙ્ગહગાથાયં અનુત્તરં અટ્ઠવિધં ચિત્તં ઝાનઙ્ગયોગભેદેન એકેકં પઞ્ચધા કત્વા ચત્તાલીસવિધન્તિ ચ વુચ્ચતીતિ યોજના. ઇદાનિ સબ્બાનિ મહગ્ગતા નુત્તરચિત્તાનિ પઞ્ચવિધે ઝાન કોટ્ઠાસે સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું યથાચ રૂપાવચરન્તિઆદિમાહ. યથા રૂપાવચરં ચિત્તં પથમાદિજ્ઝાનભેદે ગય્હતિ. ઝાન ભેદસિદ્ધે પથમજ્ઝાનિકચિત્તાદિકે

પઞ્ચવિધે ચિત્તભેદે સઙ્ગય્હતિ, તથા અનુત્તરઞ્ચ ચિત્તં પથમાદિજ્ઝાનભેદે સઙ્ગય્હતિ. આરુપ્પઞ્ચચિત્તં ઉપક્ખેકગ્ગતા સઙ્ખાતેન પઞ્ચમજ્ઝાનેન યુત્તત્તા પઞ્ચમે ઝાને પઞ્ચમજ્ઝાનિકચિત્તભેદે સઙ્ગય્હતિ. તસ્મા એકેકં પતમાદિકં પથમજ્ઝાનિકચિત્તાદિકં ઝાનં ઝાનચિત્તં એકાદસ વિધં હોતિ. અન્તેતુ અન્તિમભૂતે પઞ્ચમજ્ઝાનિકચિત્તભેદેપન ઝાનં ચિત્તં તેવીસતિવિધં ભવેતિ યોજના. એત્થચ ઝાનસદ્દેન તંસમ્પયુત્તં ચિત્તમેવ વુચ્ચતિ. ન હિ ઝાનં એકાદસવિધંવા તેવીસતિવિધંવા હોતીતિ.

[૬૯] યંપન **વિભાવનિયં**

> ‘‘રૂપાવચરચિત્તં પથમજ્ઝાનન્તિઆદિના વુચ્ચતીતિય આરુપ્પઞ્ચાપિ પઞ્ચમજ્ઝાનવોહારં લભતી’’તિ ચ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ ચિત્તં પથમજ્ઝાનં હોતિ. નચ પઞ્ચમજ્ઝાનવોહારં લભતીતિ.

[૭૦] યાચ ઇમિસ્સાગાથાયં અપરાપિ યોજના વુત્તા. સાપિ ન યુત્તાએવ.

તથા સદ્દસ્સ પથમાદિજ્ઝાનભેદેતિ પદસ્સ પુરતો પઠિતત્તાતિ. એવં યથા વિભજિતબ્બે એકદેસે વિભત્તે સબ્બં એકૂનનવુતિવિધં ચિત્તં એકવીસસતં કત્વા વિભત્તંનામ હોતિ. તથા વિભજિત્વા ઇદાનિ તંસઙ્ગહં દસ્સેન્તો અન્તિમગાથમાહ. પુઞ્ઞં સત્તતિંસવિધં હોતિ. તથા પાકં દ્વિપઞ્ઞાસવિધં હોતિ. ઇતિ એકૂનનવુતિવિધાનિ ચિત્તાનિ એકવીસસતં કત્વા બુધા પણ્ડિતા આહુ કથેસું. કથેન્તિવા વિભજન્તિ વિચક્ખણાતિ વુત્તં હોતીતિ.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય ચિત્તસઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

૬૮. એવં ચિત્તઙ્ગહં દસ્સેત્વા ઇદાનિ અનુપત્તં ચેતસિક સઙ્ગહં દસ્સેન્તો ચતૂહિ સમ્પયોગલક્ખણેહિ સહ વચનત્થઞ્ચ સરૂપત્થઞ્ચ તાવ દસ્સેતું આદિ ગાથમાહ. તત્થ **એકુપ્પાદનિરોધાચએકાલમ્બણવત્થુકા**તિ ચતુસ્સમ્પયોગલક્ખણદસ્સનં. **ચેતો યુત્તા**તિ વચનત્થદસ્સનં. ચેતસિયુત્તા ચેતસાવા યુત્તા ચેતસિકાતિ દસ્સનતો. **દ્વિપઞ્ઞાસધમ્મા**તિ સરૂપદસ્સનં. **ચેતસિકા**તિ પન સિદ્ધપદ દસ્સનં. તત્થ ધમ્માનં અનાગતભાવસઙ્ખાતા પુબ્બન્તતો ઉદ્ધં પજ્જનં ગમનં સરૂપતો પાતુભવનં ઉપ્પાદો. જાતીતિ વુત્તં હોતિ. સબ્બેપિહિ સઙ્ખત ધમ્મા અનાગતભાવપુબ્બા એવ હોન્તિ. તતો પચ્ચયસામગ્ગિં લભિત્વા પચ્ચુપ્પન્નભાવં ગચ્છન્તિ. તતો નિરુજ્ઝિત્વા અતીતભાવં ગચ્છન્તીતિ. નિરુજ્ઝનં નિરોધો. સરૂપવિનાસો ભઙ્ગો અનિચ્ચતા મરણન્તિ વુત્તં હોતિ. યા ચિત્તસ્સ જાતિ, સાયેવ ફસ્સાદીનં. યા ચિત્તસ્સ જરા, યં ચિત્તસ્સ મરણં, યં ચિત્તસ્સ આરમ્મણં વત્થુ. તદેવ ફસ્સાદીનન્તિઆદિના હેટ્ઠા વુત્તનયેન એકો ઉપ્પાદો એતેસન્તિ એકુપ્પાદા. એકો નિરોધો એતેસન્તિ એકનિરોધા. એકુપ્પાદાચ તે એકનિરોધાચાતિ એકુપ્પાદનિરોધા. ઉત્તરપદે એકસદ્દસ્સ લોપો. એવં પરત્થપિ. એકં આલમ્બણં એતેસન્તિ એકાલમ્બણા. એકં વત્થુ એતેસન્તિ એકવત્થુકા. એકાલમ્બણાચ તે એકવત્થુકાચાતિ એકાલમ્બણવત્થુકા. આલમ્બણં પનેત્થ એકચિત્તસ્સપિ બહુદેવ હોતિ. એકત્તંપન ઉપનેત્વા એકં આલમ્બણન્તિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

[૭૧] વિભાવનિયં પન

"એકતો ઉપ્પાદોચ નિરોધોચ યેસં, તે એકુપ્પાદનિરોધા"તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ એકક્ખણે એકતો ઉપ્પાદમત્તેન એકુપ્પાદતા ઇધ અધિપ્પેતા. અથખો વુત્તનયેનેવ અધિપ્પેતા. વુત્તઞ્હેતં મૂલટીકાયં –

એકકલાપપરિયાપન્નાનં રૂપાનંસહેવઉપ્પાદાદિપ્પવત્તિતો
એકસ્સકલાપસ્સઉપ્પાદાદયો એકેકાવ હોન્તીતિ.

તત્રાયં યોજના. એકુપ્પાદનિરોધાચ એકાલમ્બણવત્થુકા ચ હુત્વા યેધમ્મા ચેતોયુત્તા. તે દ્વિપઞ્ઞાસધમ્મા ચેતસિકા મતાતિ. ભાવપધાનંપિવા એત્થ યુત્તં. વિસેસનેચ નિસ્સક્કવચનં. એકુપ્પાદનિરોધભાવેન એકાલમ્બણ વત્થુક ભાવેનચ યેધમ્મા ચેતોયુત્તા. તે દ્વિપઞ્ઞાસધમ્મા ચેતસિકાનામ મતા ઞાતાતિ. એત્થચ યે ચેતોયુત્તા. તે ચેતસિકાતિ વુત્તે ચિત્તસ્સ સહજાતપચ્ચયુપ્પન્નરૂપાનિપિ તદાયત્તવુત્તિતાય એકન્તેન ચિત્તસમ્બન્ધીનિ હુત્વા ચેતોયુત્તાનિ ચેતસિકાનિ નામ સિયું. તસ્મા તેસં નિવત્તનત્થં એકુપ્પાદનિરોધાચ, એકા લમ્બણવત્થુકાતિ વુત્તં. તાનિહિ ચિત્તેન ખણતો સહુપ્પન્નાનિપિ ભિન્નસન્તાનત્તા યા ચિત્તસ્સ જાતિ, સાએવ તેસન્તિ ઇમં લક્ખણંપિ નાનુભોન્તિ. અઞ્ઞંહિ રૂપસન્તાનં. અઞ્ઞં અરૂપસન્તાનન્તિ. ફસ્સાદીનંપન ઉપ્પાદમત્તમેવ ચિત્તેન સહ એકં નહોતિ. અથખો નિરોધોપિ આલમ્બણંપિ વત્થુપિ સબ્બં એકમેવાતિ ઞાપનત્થં એક નિરોધાદિગ્ગહણં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ એવં અવુત્તે સક્કા તથા જાનિતુન્તિ. યસ્માપન યથા બહુજનસન્તકો એકો ગોણો તિસ્સસ્સ ગોણો દત્તસ્સ ગોણોતિ એવં વિસું વિસુંપિ વત્તબ્બોયેવ હોતિ. એવમેવં ઉપ્પાદો નિરોધોચ એકસ્મિં રૂપારૂપકલાપે

એકોવસમાનોપિ ફસ્સસ્સ ઉપ્પાદો વેદનાય ઉપ્પાદો પથવિધાતુયા ઉપ્પાદો આપોધાતુયા ઉપ્પાદોતિ એવમાદિના નયેન વિસું વિસુંપિ વત્તબ્બોયેવ. તસ્મા સુત્તન્તેસુ –

> વેદનાય ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ. વયો પઞ્ઞાયતિ. ઠિકાય અઞ્ઞત્થં પઞ્ઞાયતિ. સઞ્ઞાય. સઙ્ખારાનં. વિઞ્ઞાણસ્સ. લ. પઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં. તથા યો ભિક્ખવે પથવિધાતુયા ઉપ્પાદો ઠિતિઅભિનિબ્બત્તિ પાતુભાવો. દુક્ખસ્સેસો ઉપ્પાદો રોગાનં ઠિતિ જરા મરણસ્સ પાતુભાવો. યો ભિક્ખવે આપોધાતુયા. યો ભિક્ખવે તેજો ધાતુયા. યો ભિક્ખવે વાયોધાતુયા. યો ભિક્ખવે ચક્ખુસ્સ.લ. મનસ્સ ઉપ્પાદો.લ. જરામરણસ્સ પાતુભાવોતિ.

વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇતરથા જીવિતિન્દ્રિયાદીનપિ એકસ્મિં કલાપે બહુભાવો વત્તબ્બો સિયા. યો અરૂપીનં ધમ્માનં આયુ ઠિતિ અવટ્ઠિતીતિ હિ વુત્તં. તથા વિકારરૂપાનં. સબ્બેસંપિવા ચક્ખાદીનં ઉપાદારૂપાનં. ચતુન્નં ચહાભૂતાનં ઉપાદાયરૂપન્તિચ ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય પસાદોતિચ વુત્તન્તિ. કાયલહુતા ચિત્તલહુતાદયોપન અત્થવિસેસદીપનત્થં દ્વિધા ભિન્દિત્વા વુત્તા. સોચ અત્થવિસેસોઉપરિ આવિ ભવિસ્સતીતિ. અયમેત્થપરમત્થદીપના.

[૭૨] વિભાવનિયં પન

> ઇમમત્થં અસલ્લક્ખેત્વા યં વુત્તં ‘‘યદિ એકુપ્પાદમત્તેનેવ ચેતોયુત્તાતિ અધિપ્પેતા. તદા ચિત્તેન સહ ઉપ્પજ્જમાનાનં રૂપધમ્માનમ્પિ ચેતોયુત્તતા આપજ્જેય્યાતિ એક નિરોધગ્ગહણં. એવમ્પિ ચિત્તાનુપરિવત્તિનો વિઞ્ઞત્તિદ્વયસ્સ પસઙ્ગો નસક્કા નીવારેતું. તથા એકતો ઉપ્પાદો વા નિરોધોવા એતેસન્તિ એકુપ્પાદનિરોધાતિ પરિકપ્પેન્તસ્સ પુરેતરમુપ્પજ્જિત્વા ચિત્તસ્સ ભઙ્ગક્ખણે નિરુજ્ઝમાનાનમ્પિ રૂપધમ્માનન્તિ એકાલમ્બણગ્ગહણં. યે એવં તિવિધલક્ખણા. તે નિયામતો એકવત્થુકા યેવાતિ દસ્સનત્થં. એકવત્થુકગ્ગહણન્તિ. અલમતિપપઞ્ચેના’’તિ. સબ્બં તં નિરત્થકમેવ.

૬૯. કથઞ્ચ દ્વિપઞ્ઞાસ હોન્તીતિ પુચ્છિત્વા પથમં દ્વિપઞ્ઞાસ સરૂપં તીહિ રાસીહિ વિભજિત્વા દસ્સેન્તો કથન્તિઆદિમાહ. તત્થ ફુસતીતિ **ફસ્સો**. ફુસન્તિ સમ્પયુત્તકા ધમ્મા એતેનાતિ ફસ્સો. ફુસનમત્તમેવવા એતન્તિ ફસ્સો. ફુસનઞ્ચેત્થ આરમ્મણસ્સ ઇટ્ઠાનિટ્ઠરસં આહચ્ચ ઉપહચ્ચ ગહણં દટ્ઠબ્બં. યતો તદનુભવન્તિ વેદના પાતુભવતિ. ફસ્સપચ્ચયા વેદનાતિ હિ વુત્તં. સ્વાયં ફુસનલક્ખણો. નનુચાયં અરૂપધમ્મો. નચ અરૂપધમ્મા અપ્પટિઘસભાવા કિઞ્ચિ ફુસન્તીતિ. સચ્ચં, અયંપન ફુસના કારેનચ પવત્તતિ. યઞ્ચ ફુસન્તેહિ સાધેતબ્બં. તઞ્ચ કિચ્ચં સાધેતિ. તસ્મા અયં ફસ્સોતિચ ફુસનલક્ખણોતિચ વુત્તો. કિંપન સાધેતીતિ. આરમ્મણરસાનુરૂપં ચિત્તસ્સ વિકારપત્તિ. વેદનાવિસેસુપ્પત્તિંવા. અયઞ્ચ અત્થો અમ્બિલખાદાદિકે દિસ્વા અપરસ્સ ખેળુપ્પાદાદીસુ પાકટોતિ.

[૭૩] વિભાવનિયં પન

> ‘‘ખેળુપ્પાદાદિવિય દટ્ઠબ્બો’’તિ વુત્તં. એવઞ્ચસતિ ઇદં ઉપમા મત્તં સિયા. અતિપાકટાયપન ફસ્સપ્પવત્તિયા દસ્સન મિદન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૭૦. વેદયતીતિ **વેદના**. આરમ્મણરસં અનુભવતિ. અવિદિતંવા આરમ્મણરસં સમ્પયુત્તાનં તંસમઙ્ગિપુગ્ગલાનં વા વિદિતંપાકટં કરોતીતિ અત્થો. વિન્દન્તિવ એતાય સત્તા સાતંવા અસાતંવા લભન્તીતિ વેદના. વેદયિતમત્તમેવવા એતન્તિ વેદના. પાળિયંપન –

> વેદયતિ વેદયતીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્મા વેદનાતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ વેદયતિ, સુખંપિ વેદયતિ. દુક્ખંપિ વેદયતિ. અદુક્ખમસુખંપિ વેદયતીતિ વુત્તં.

નનુ સબ્બેપિ ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા આરમ્મણરસાનુભવનપ્પ કતિકાએવાતિ તેપિ વેદનાનામ સિયુન્તિ. નસિયું. તેહિ કિચ્ચન્તરબ્યાવટા હોન્તિ. આરમ્મણરસં ઉજું અનુભવિતું નસક્કોન્તિ. અત્તનો અત્તનો કિચ્ચં કરોન્તાવ એકદેસમત્તેન અનુભવન્તિ. વેદનાયેવપન અનઞ્ઞકિચ્ચતાય અનુભવનકિચ્ચે આધિપચ્ચયોગતાયચ ઇસ્સરભાવેન અનુભવતીતિ સાએવ વેદનાનામ ભવિતું અરહતીતિ. એવઞ્ચકત્વા રાજગ્ગભોજન રસાનુભવને તેસં સૂદસદિસતા વેદનાયએવચ રાજસદિસતા વુત્તાતિ.

૭૧. સઞ્જાનાતીતિ **સઞ્ઞા**. પુન જાનનત્થં સઞ્ઞાણં કરોતીતિ અત્થો. અયઞ્હિ પુબ્બે ગહિતસઞ્ઞાનેન સઞ્જાનનકાલેપિ પુન જાનનત્થં સઞ્ઞાણં કરોતિયેવાતિ. સાહિ એવં પુનપ્પુનં સઞ્ઞાણં કત્વા ઉપ્પજ્જમાના થિરસઞ્ઞાભાવં પત્વા યાવતાયુકંપિ ભવન્તરં પત્વાપિ સત્તાનં અપ્પમુટ્ઠભાવં સાધેતિ. મિચ્છા ભિનિવેસસઞ્ઞાભાવં પત્વાચ ઇમે સત્તે સબ્બઞ્ઞુ બુદ્ધેહિપિ બોધેતું અસક્કુણેય્યે કરોતીતિ. તથાહિ સા પુન સઞ્જાનનત્થં નિમિત્તકરણે દારુતચ્છકસદિસાતિચ. યથાગહિત નિમિત્તવસેન અભિનિવેસકરણે હત્થિદસ્સક અન્ધસદિસાતિચ. ઉપટ્ઠિતવિસયગ્ગહણે તિણપુરિસકેસુ મિગપોતકસદિસાતિચ વુત્તાતિ. પાળિયંપન –

> સઞ્જાનાતિ સઞ્જાનાતીતિખો ભિક્ખવે તસ્મા સઞ્ઞાતિ વુચ્ચતિ. કિઞ્ચ સઞ્જાનાતિ. નીલંપિ સઞ્જાનાતિ. પીતકંપિ સઞ્જાનાતીતિઆદિ વુત્તન્તિ.

૭૨. ચેતયતીતિ **ચેતના**. સમ્પયુત્તધમ્મે તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણેવા કિચ્ચેવા અભિસન્દહતિ પુનપ્પુનં ઘટેતિ, તત્થ પબન્ધવસેન નિરન્તરં પવત્તમાને કરોતીતિ અત્થો. પકપ્પેતિ વા તે. સંવિદહતિ આરમ્મણપટિલાભાયવા કમ્મસિદ્ધિયા અભિસઙ્ખરોતિ. આયૂહતિવા તે. આરમ્મણે સમ્પિણ્ડેતિ એકતો સમો સરન્તે કરોતીતિ અત્થો. તથાહિ સા આયૂહનરસાહિચ સંવિધાનપચ્ચુપટ્ઠાનાતિચ વુત્તા. તાયહિ તસ્મિં નિરન્તરં ઉસ્સુક્કન બ્યાપારવસેન પવત્તમાનાય તં સમ્પયુત્તાપિ અત્તનો અત્તનો કિચ્ચં કુરુમાના તસ્મિં તથેવ પવત્તન્તીતિ. તેનેવ સા સકિચ્ચ પરકિચ્ચ સાધક જેટ્ઠસિસ્સ મહાવડ્ઢકિ આદિસદિસાતિ વુત્તાતિ.

[૭૪] વિભાવનિયં પન

> ચેતેતિ સઙ્ખતાભિસઙ્ખરણે બ્યાપારમાપજ્જતીતિ વત્વા તદત્થસાધનત્થં યં વુત્તં ''વિભઙ્ગે સુત્તન્તભાજનિયે સઙ્ખા રક્ખન્ધં વિભજન્તેન સઙ્ખતમતિસઙ્ખરોન્તીતિ સઙ્ખારાતિ વત્વા''તિ. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ વિભઙ્ગે સુત્તન્તભાજનિયે સઙ્ખતમ ભિસઙ્ખરોન્તીતિ સઙ્ખારાતિ વુત્તં અત્થિ. ખન્ધસંયુત્તકે પનેતં વુત્તન્તિ.

૭૩. એકત્તારમ્મણસઙ્ખાતો અગ્ગો કોટ્ઠાસો કોટિ વા એતસ્સાતિ એકગ્ગં. ચિત્તં, તસ્સ ભાવો **એકગ્ગતા**. આરમ્મણઞ્હિ નામ એકંપિ નાનાસભાવં હોતિ. તસ્મા તસ્સ એકસ્સપિ નાનાસભાવેસુ વિક્ખેપં અપત્વા એકસ્મિં

સભાવે ખણમત્તંપિ પવત્તસ્સ ચિત્તસ્સ યોનિચ્ચલાકારો અત્થિ અયં તસ્મિં એકગ્ગાભિધાનસ્સ એકગ્ગબુદ્ધિયાચ પવત્તિહેતુભાવેન ગય્હતીતિ. તે નેવ હિ સા નિવાતે દીપચ્ચીનં ઠિતિવિય ચેતસો ઠિતીતિ દટ્ઠબ્બાતિ વુત્તા.

[૭૫] વિભાવનિયં પન

> ''એકં આરમ્મણં અગ્ગં ઇમસ્સાતિ એકગ્ગ''ન્તિ વુત્તં. તત્થપિ અગ્ગસદ્દો કોટ્ઠાસેવા કોટિયંવા પવત્તોતિ યુત્તો. કેચિપન આરમ્મણે પવત્તોતિ વદન્તિ. તં ન સુન્દરં.

ન હિ અગ્ગસદ્દો આરમ્મણપરિયાયો કત્થચિ દિટ્ઠોતિ.

૭૪. જીવન્તિ સમ્પયુત્તાધમ્મા એતેનાતિ જીવિતં. ઇન્દોતિ ઇસ્સરો. ઇધ પન ઇસ્સરભાવો વુચ્ચતિ. ઇન્દં ઇસ્સરભાવં કારેતીતિ ઇન્દ્રિયં. જીવિતઞ્ચ તં ઇન્દ્રિયઞ્ચાતિ **જીવિતિન્દ્રિયં**. તઞ્હિ મયા વિના તુમ્હાકં જીવિતં નત્થિ. તસ્મા તુમ્હાકં જીવનકિચ્ચે મં ઇસ્સરં કરોથાતિ વદન્તમિવ સહજાતધમ્મે અભિભવિત્વા પવત્તતીતિ. તથા હિ તં પવત્તસન્તતાધિપતેય્યન્તિ ચ પદુમુપ્પ લાનુપાલકમુદકં વિયાતિચ વુત્તં. તત્થ યાવ ખન્ધપરિનિબ્બાના અનુપ્પબન્ધવસેન પવત્તમાના ચિત્તસન્તતિ પવત્તસન્તતિનામ. અધિપતિભાવો આધિપતેય્યં. પવત્તસન્તતિયં આધિપતેય્યં અસ્સાતિ સમાસો. પુનપ્પુનં નિરુદ્ધંપિ હિ ચિત્તસન્તાનં તસ્સ બલેન પુનપ્પુનં જીવન્તં હુત્વા યાવ ખન્ધપરિનિબ્બાના પુનપ્પુનં પવત્તતિયેવ.

ન હિ જીવિતરહિતેસુ અનિન્દ્રિયબદ્ધધમ્મેસુ તાદિસો પવત્તસન્તતિ વિસેસોનામ અત્થીતિ.

૭૫. મનસ્મિં આરમ્મણં અસુઞ્ઞં મનંવા આરમ્મણે નિચ્ચનિન્નં કરોતીતિ **મનસિકારો**. સો પન તિવિધો વીથિપટિપાદકો જવનપટિપાદકોઆરમ્મણપટિપાદકોતિ. તત્થ પઞ્ચદ્વારાવજ્જનં વીથિ પટિપાદકો નામ. તઞ્હિ પઞ્ચદ્વારિક ચિત્તસન્તતિં આરમ્મણે પટિપાદેતિ યોજેતીતિ. મનોદ્વારાવજ્જનં જવનપટિપાદકો નામ. તંપિ જવન સન્તતિં આરમ્મણે પટિપાદેતિ યોજેતીતિ. ઇદમેવ દ્વયં તત્થ તત્થ યોનિસો મનસિકારોતિચ અયોનિસો મનસિકારો તિચ વુત્તં. તઞ્હિ પકતિયા સમુદાચિણ્ણનિન્નનિયામિતાદીહિ પચ્ચયે હિ ઉપત્થમ્ભિતં હુત્વા ચિત્તસન્તાનં યોનિસો અયોનિસોવા આરમ્મણે નિન્નં કરોતીતિ. પટિસન્ધિચિત્તતો પન પટ્ઠાય પવત્તમાના ચિત્તસન્તતિ આરમ્મણં મુઞ્ચિત્વા નિરુજ્ઝિત્વાપિ પુન ઉપ્પજ્જમાના યસ્સ ધમ્મસ્સ વસેન તસ્મિંયેવ આરમ્મણે ઉપ્પજ્જતિ અસતિ કારણવિસેસે. સો આરમ્મણપટિપાદકોનામ. અયમિધા ધિપ્પેતો. અયઞ્હિ આરમ્મણં ચિત્તે ચિત્તંવા આરમ્મણે પટિપાદેતિ યોજેતીતિ. તથા હિ અયં સારણ લક્ખણોતિ ચ સમ્પયુત્તાનં આરમ્મણેન સંપયોજનરસોતિચ આરમ્મણપટિપાદકટ્ઠેન સમ્પયુત્તાનં સારથીવિય દટ્ઠબ્બોતિચ વુત્તો. તત્થ સારણલક્ખણોતિ સારથીવિય અસ્સાનં સમ્પયુત્તધમ્માનં ઉજું આરમ્મણાભિમુખં પવત્તયનલક્ખણોતિ અત્થો. સમં ધારેન્તિતિ સાધારણા. સબ્બેસં ચિત્તાનં સાધારણા સબ્બચિત્તસાધારણા.

૭૬. વિતક્કેતીતિ **વિતક્કો**. તથા તથા સઙ્કપ્પેત્વા આરમ્મણં આરોહતીતિ અત્થો. તસ્મિં પન તં કથા આરોહન્તે સમ્પયુત્તધમ્માપિ તં આરોહન્તિ. તદા સોયેવ તે આરમ્મણં અભિનિરોપેન્તોનામ હોતીતિ કત્વા આરમ્મણા ભિનિરોપનલક્ખણો વિતક્કોતિ વુત્તો. રાજવલ્લભં નિસ્સાય જનપદગાસિનો રાજગેહારોહનઞ્ચેત્થ નિદસ્સનં. અવિતક્કંપિ હિ ચિત્તં સવિતક્કધમ્મસન્તાને વિતક્કેન સહ પવત્તપરિચય બલેન આરોહનતો વિતક્કેન અતિનિરોવિતમેવનામ હોતીતિ. અપિચ, અવિતક્કંપિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણં વત્થારમ્મણ સઙ્ઘટ્ટનવસેન આરોહતિ.

દુતીયજ્ઝાનાદીનિય ઉપચારભાવનાવસેન આરોહન્તિ. મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં પન કિંવા એતાય યુત્તિયાતિ વત્વા ઇમમત્થં દસ્સેતિ. ચિત્તંપિ હિ આરમ્મણં આરુહતિયેવ. તસ્સ પન નિચ્ચં સહાયો મનસિકારો. તસ્મિઞ્હિ અસતિ તં નિયામકરહિ તા નાવાવિય યંવાતંવા આરમ્મણં ગહેત્વા પવત્તેય્યાતિ. ઇતિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણં મનસિકારસહાયં હુત્વા અત્તનો આરમ્મણવિજાનનસત્તિવસેનેવ આરમ્મણં આરોહતિ. અકુસલં પત્વા પન ચિત્તંપિ લોભાદયોપિ આરમ્મણારુહને થામવતા એવ હોન્તિ. પાપસ્મિં રમતે મનોતિ હિ વુત્તં. દુતીયજ્ઝાન ચિત્તાદીનિય મનસિકાર વીરિયસ્સતીનંપિ વસેન આરોહન્તિ. વિતક્કો પન તથા તથા સઙ્કપ્પેત્વા અત્તસહિતે ધમ્મે આરમ્મણારુહને સુટ્ઠુતરં બલવન્તે કરોતિ. ઇતિ તસ્મિં કિચ્ચે અઞ્ઞેસં સાભિસયબ્યાપારતાયએવ અયં વિતક્કોતિ વુત્તોતિ. એવં પન વત્તબ્બં. નનુ અઞ્ઞેપિ અરૂપધમ્મા સારમ્મણસભાવા આરમ્મણં આરોહન્તિ. અથ ચ પન કસ્મા અયમેવ વિતક્કોતિ વુત્તોતિ. અઞ્ઞેસં પન આરુહનં કિચ્ચન્તરયોગવસેનેવ સિદ્ધં. ઇમસ્સ પન ઇતો અઞ્ઞં કિચ્ચં નામ નત્થિ. તસ્મા અયમેવ તથા વુત્તોતિ.

૭૭. વિચરતીતિ **વિચારો**. વિચારેતિવા સમ્પયુત્તકેધમ્મે, તે વા ધમ્મા વિચરન્તિ એતેનાતિ વિચારો. વિચરણઞ્ચેત્થ વિતક્કા રુળ્હે તસ્મિંયેવ આરમ્મણે સભાવાકારપાતુભાવત્થં પુનપ્પુનં અનુમજ્જનવસેન પવત્તનં દટ્ઠબ્બં. એત્થચ વિતક્કો ઓળારિકો પુબ્બઙ્ગમો આરમ્મણે ચિત્તસ્સ પથમાભિનિપાતભૂતોચ હોતીતિ ઘણ્ડાભિઘાતો વિય દટ્ઠબ્બો. વિચારો સુખુમો અનુચરો તસ્મિંયેવ આરમ્મણે ચિત્તસ્સ અનુબન્ધનભૂતો ચ હોતીતિ ઘણ્ડાનુરવોવિય દટ્ઠબ્બોતિ.

૭૮. અધિમુચ્ચનં **અધિમોક્ખો**. આરમ્મણે એવં નુખો નો નુખોતિ એવં પવત્તં સંસપ્પનં અધિભવિત્વા વિચ્છિન્દિત્વા પક્ખકો મુચ્ચનવસેન ચિત્તસ્સ પવત્તીતિ વુત્તં હોતિ. એવઞ્ચ કત્વા સો આરમ્મણે સન્નિટ્ઠાનલક્ખણોતિ ચ આરમ્મણે નિચ્ચલભાવેન ઇન્દખીલસદિસોતિચ વુત્તો.

૭૯. વીરસ્સ કમ્મસૂરસ્સ ભાવો કમ્મવા **વીરિયં**. તંસમઙ્ગી પુગ્ગલો હિ કમ્મસૂરો હોતિ. મહન્તંપિ કમ્મં અપ્પકતો ગણ્હાતિ. દુક્કરંપિ સુકરતો, ભારિયંપિ અભારિયતો ગણ્હાતિ. અત્તકિલમથં નગણેતિ. કમ્મસિદ્ધિયા નિચ્ચં પગ્ગહિત કાય ચિત્તોવ હોતિ. તસ્મા તં તસ્સ પુગ્ગલસ્સ તથાપવત્તિયા હેતુભાવોચેવ તથાપવત્તસ્સ ચ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ કાય ચિત્તકિરિયાભૂતં હોતીતિ. વિધિનાવા નયેન ઉપાયેન વીરિયવતો કિં નામકમ્મં ન સિજ્ઝતીતિઆદિકેન પુબ્બાભિસઙ્ખારેન ઈરયિતબ્બં પવત્તયિતબ્બન્તિ વીરિયં. વિસેસેનવા સકપરહિતહેતુ ઈરન્તિ કમ્પન્તિ તં સમઙ્ગિનો એતેનાતિ વીરિયં. એત્થચ વીરિયુ પત્થમ્ભિતા સમ્પયુત્તધમ્મા સદા અનિક્ખિત્તધુરા પગ્ગહિતસીસાવિય હુત્વા અત્તનો અત્તનો કિચ્ચસમ્પત્તિયા નિચ્ચં ઉસ્સાહજાતાવ હોન્તિ, તેસુચ તથાહોન્તેસુ તંસમઙ્ગિનો પુગ્ગલાપિ અત્તનોવા પરેસંવા હિતહેતુ નિચ્ચં બ્યાવટકાયચિત્તા હોન્તિ. તસ્મા ઈરન્તિ કમ્પન્તીતિ વુચ્ચન્તીતિ. તથા હિ તં ઉપત્થમ્ભનલક્ખણન્તિ ચ પગ્ગહલક્ખણન્તિ ચ ઉસ્સાહલક્ખણન્તિ ચ ગેહસ્સ થૂણૂપત્થમ્ભન સદિસન્તિ ચ સમ્મા આરદ્ધં સબ્બસમ્પત્તીનં મૂલન્તિ ચ વુત્તન્તિ.

૮૦. વિનયતિ કાયચિત્તં તપ્પેતિ, તુટ્ઠં સુહિતં જનેતિ, સુપુપ્ફિતપદુમંવિયવા વડ્ઢેતીતિ **પીતિ**, વિનન્તિવા એતાય તં સમઙ્ગિનો પુણ્ણચન્દોવિય વિરોચમાન કાયચિત્તા હોન્તીતિ પીતિ. સા પઞ્ચવિધા ખુદ્દિકા પીતિ, ખણિકાપીતિ, ઓક્કન્તિકા પીતિ, ઉબ્બેગા પીતિ, ફરણાપીતીતિ.

૮૧. છન્દનં **છન્દો**. ઇચ્છા પત્થના અભિસન્ધીતિ વુત્તં હોતિ. સોપન દુવિધો તણ્હાછન્દો, કત્તુકમ્યતા છન્દોતિ. ઇધ કત્તુકમ્યતા છન્દો અધિપ્પેતો. એત્થચ કત્તું કામેતિ ઇચ્છતીતિ કત્તુકામો. છન્દસમઙ્ગિપુગ્ગલો. તસ્સ ભાવો કત્તુકમ્યં. તદેવ કત્તુકમ્યતા, યથા દેવોયેવ દેવતાતિ. એત્થચ કત્તુસદ્દો સબ્બેસં ધાતુસદ્દાનં અત્થે સઙ્ગહેત્વા પવત્તો. તસ્મા કત્તુકમ્યતાતિ એતેન કથેતુકમ્યતા ચિન્તેતુકમ્યતા દટ્ઠુકમ્યતા સોતુકમ્યતાતિ એવમાદીનિ સબ્બ ક્રિયાપદાનિ સઙ્ગહિતાનિ હોન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. સો પન આરમ્મણં ઇચ્છન્તોપિ તણ્હા વિય અસ્સાદન રજ્જન લગ્ગન વસેન નઇચ્છતિ. યેન યેન પન અત્થિકો હોતિ. તં તં અત્થં આરાધેતુ કામતાવસેનેવ ઇચ્છતિ. યથા રઞ્ઞો ઇસ્સાસા ધનેનવા યસેનવા અત્થિકા રાજવેરીનં વિજ્ઝનવસેન છડ્ડિતબ્બયુત્તકેપિ સરે બહૂ ઇચ્છન્તિયેવ. એવમેવં અયંપિ પરસ્સ વિસ્સજ્જિતબ્બયુત્ત કાનિપિ દાનવત્થૂનિ અલદ્ધાનિપિ લદ્ધું ઇચ્છતિ. લદ્ધાનિપિ રક્ખિતું ઇચ્છતીતિ. અયઞ્ચ અત્થો વિભાવનિયંપિ વુત્તોયેવ.

વુત્તઞ્હિ **તત્થ**

> દાનવત્થુવિસ્સજ્જનવસેન પવત્તકાલેપિ ચેસ વિસ્સજ્જિ તબ્બેન તેન અત્થિકોયેવ. ખિપિતબ્બઉસૂનં ગહણે અત્થિકો ઇસ્સાસોવિયાતિ.

તત્થ યદગ્ગેન દાનં દસ્સામીતિ દાનવત્થુપરિયેસનાદિવસેન પવત્તા પુબ્બભાગચેતના દાનવત્થુવિસ્સજ્જન સઙ્ખાતે દાને સઙ્ગહિતા હોતિ. તદગ્ગેન તસ્સા પુબ્બભાગચેતનાય પવત્તિકાલો ઇધ દાનવત્થુ વિસ્સજ્જનવસેન પવત્ત કાલોતિ વેદિતબ્બો. વિસ્સજ્જિતબ્બેનાતિ વિસ્સજ્જિતબ્બ યુત્તકેન. તેન અત્થિકોયેવ પરસ્સ વિસ્સજ્જનત્થાયાતિ અધિપ્પાયો. ખિપિતબ્બઉસૂનં ગહણેતિ તેસં અકતાનં કરણવસેન અલદ્ધાનં પરિયેસનવસેન ગહણે. એત્થ પન કેચિ ઇસ્સાસો ઉસૂનિખિપિત્વાપિ લભમાનો તેહિ ઉસૂહિ અત્થિકોયેવાતિ એવ મત્થં વદન્તિ. સો નયુજ્જતિ. એવઞ્હિ સતિ ખિપિતઉસૂનન્તિ વુત્તં સિયા. યથા કથિતં લપિતં તથાગતેનાતિ. તથા વિસ્સજ્જિતબ્બે નાતિ એત્થપીતિ. કેચિ ઇસ્સાસો ઉસૂહિ અનત્થિકો ખિપન્તો નહોતિ. અત્થિકોયેવ સમાનો અઞ્ઞં આનિસંસં ઇચ્છન્તો ખિપતીતિ એવં અત્થં વદન્તિ. સોપિ નયુજ્જતિ. એવઞ્હિ સતિ ઉસૂહિ અત્થિકોયેવ તાનિ ખિપન્તો ઇસ્સાસોવિયાતિવુત્તં સિયાતિ. અત્થતો પન તદુભયંપિ અવહસિતબ્બમેવ હોતીતિ. યસ્માચ છન્દસમ્પયુત્તં ચિત્તં આરમ્મણં ગણ્હન્તં છન્દવસેન અતિ ઇચ્છમાનં વિય વિલુપ્પમાનં વિય ગણ્હાતિ. તસ્મા અયં આરમ્મણગ્ગહણે ચેતસો હત્થપ્પસારણંવિયાતિ વુત્તો. એત્થચ હત્થપ્પસારણંવિયાતિ ઇદં અભૂતપરિકપ્પવચનં દટ્ઠબ્બં. ન હિ ચિત્તસ્સ હત્થોનામ અત્થિ. અત્થવિસેસપાકટત્થં પન અભૂતંપિ ભૂતં વિય કપ્પેત્વા વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. અપિચ, અયં છન્દોનામ થામપત્તો તણ્હાય બલવતરો હોતિ. તથા હેસ અધિપતિભૂતો ઇદ્ધિપાદભૂતોચ હોતીતિ. યદિ હિ સો તણ્હાય સમાનબલો સિયા. ઇમે સત્તા તણ્હાય હત્થે ઠિતા તણ્હા પરિગ્ગહિતાનિ ધનભોગરજ્જસુખાનિવા દિબ્બબ્રહ્મસમ્પત્તિયોવા છડ્ડેત્વા વટ્ટદુક્ખતો નિય્યાતું નસક્ખિસ્સન્તિ યેવાતિ.

૮૨. સોભણા સોભણેસુ ચિત્તેસુ પકિરન્તીતિ પકિણ્ણા. કેએવ **પકિણ્ણકા**. અઞ્ઞેહિ અઞ્ઞેસંવા સમાના **અઞ્ઞસમાના**. યદા સોભણચિત્તેસુ યુત્તા, તદા તેહિ અસોભણતો અઞ્ઞેહિ સમાના. યદા અસોભણચિત્તેસુ યુત્તા, તદા તેહિ સોભણતો અઞ્ઞેહિ સમાના સદિસાતિ વુત્તં હોતિ.

અઞ્ઞસમાનરાસિમ્હિ પરમત્થદીપના.

૮૩. ઇદાનિ અકુસલરાસિં દસ્સેન્તો મોહોતિઆદિમાહ. તત્થ મુય્હતીતિ **મોહો**. મુય્હન્તિ સત્તા એતેનાતિવા મોહો. મુય્હનમત્તંવા મોહો, ચતુરઙ્ગતમસ્સ વિય ચક્ખુસ્સ સબ્બસો કલ્યાણપક્ખં પટિચ્છાદેત્વા ચિત્તસ્સ અન્ધભાવકરણન્તિ વુત્તં હોતિ. પાપપક્ખં પન પત્વા સો ઞાણગતિકો હોતીતિ દટ્ઠબ્બો. તથા હેસ પાળિયં મિચ્છાઞાણન્તિ વુત્તો. અટ્ઠકથાસુચ મિચ્છાઞાણન્તિ પાપક્રિયાસુ ઉપાયચિન્તાવસેનપવત્તો મોહોતિ વુત્તં. અવિજ્જાયચ અપ્પટિપત્તિ મિચ્છાપટિપત્તિવસેન દુવિધભાવો વુત્તો. એત્થચ અપ્પટિપત્તીતિ કલ્યાણપક્ખે અઞ્ઞાણમેવ વુચ્ચતિ. મિચ્છાપટિપત્તીતિ પાપપક્ખે મિચ્છાઞાણમેવ વુચ્ચતીતિ, તથા હિ પાપપક્ખં પત્વા પઞ્ચધમ્મા ઞાણગતિકા હોન્તિ મોહો, લોભો, દિટ્ઠિ, વિતક્કો, વિચારોતિ. ચિત્તેન પન સદ્ધિં છબ્બિધા હોન્તિ. તેહિ પકતિયા વિઞ્ઞુજાતિકેસુ સુતપરિયત્તિસમ્પન્નેસુચ ઉપ્પન્ના પાપક્રિયાસુ તં તં ઉપાયદસ્સનવસેન તેસં તત્થ છેકભાવં પટિબલભાવઞ્ચ સાધેન્તીતિ.

૮૪. નહિરિયતિ કાયદુચ્ચરિતાદીહિ નલજ્જતિ નજિગુચ્છતીતિ અહિરી. હિરિપ્પટિપક્ખાવા અહિરી, સાએવ **અહિરિકં**. તઞ્હિ પાપ ક્રિયાસુ પચ્ચુપટ્ઠિતાસુ હિરિયા ઓકાસં અદત્વા તાસુ રુચિં ઉપ્પાદેત્વા પવત્તતીતિ. તથા હિ તં કાયદુચ્ચરિતાદીહિ અજિગુચ્છનલક્ખણન્તિચ અલજ્જાલક્ખણન્તિચ વુત્તં.

૮૫. નઓત્તપ્પતીતિ અનોત્તપ્પં. કાયદુચ્ચરિતાદીહિ નભાયતિ નઉત્રસતીતિ અત્થો. ઓત્તપ્પપ્પટિપક્ખંવા **અનોત્તપ્પં**. તંપિ હિ તાસુ પચ્ચુપટ્ઠિતાસુ ઓત્તપ્પસ્સ ઓકાસં અદત્વા ચિત્તં તાસુ અસારજ્જમાનં કત્વા પવત્તતીતિ. તથા હેતં કાયદુચ્ચરિ તાદીહિ અસારજ્જલક્ખણન્તિ ચ અનુત્તાસલક્ખણન્તિ ચ વુત્તં. વુચ્ચતિ ચ –

> અજેગુચ્છી અહિરિકો, પાપાગૂથાવ સૂકરો;
> અભીરુચ અનોત્તપ્પી, સલભો વિય પાવકાતિ.

૮૬. ઉદ્ધરતીતિ ઉદ્ધટં. પાસાણપિટ્ઠે વટ્ટેત્વા વિસ્સટ્ઠ ગેણ્ડુકો વિય નાનારમ્મણેસુ વિક્ખિત્તં ચિત્તં, ઉદ્ધટસ્સ પન ચિત્તસ્સ ઉદ્ધરણાકારપ્પવત્તિયા પચ્ચયભૂતો ધમ્મો **ઉદ્ધચ્ચં**. તં પન વાતેરિતં જલં વિય ધજપટાકા વિયચ દટ્ઠબ્બં.

૮૭. લુબ્ભતીતિ **લોભો**, લુબ્ભન્તિ સમ્પયુત્તા ધમ્મા એતે નાતિ લોભો, લુબ્ભનમત્તમેવવા એતન્તિ લોભો. એત્થચ લુબ્ભનંનામ આરમ્મણાભિસજ્જનં દટ્ઠબ્બં. સોપન આરમ્મણે લગ્ગ નટ્ઠેન મક્કટાલેપોવિય અભિકઙ્ખટ્ઠેન તત્તકપાલે ખિત્તમંસ પેસિ વિય અપરિચાગટ્ઠેન તેલઞ્જન રાગોવિય તણ્હાનદિભાવેન વડ્ઢિત્વા સત્તાનં અપાયાવહટ્ઠેન સબ્બાનિ સુક્ખકટ્ઠ સાખાપલાસ તિણકસટાનિ મહાસમુદ્દં વહન્તી સીઘતોતા નદી વિય દટ્ઠબ્બો.

૮૮. દસ્સનં **દિટ્ઠિ**. ધમ્માનં યાથાવસભાવેસુ ઞાણદસ્સનં વિય તેસમેવ અયાથાવસભાવેસુ મિચ્છાદસ્સનન્તિ વુત્તં હોતિ. સાહિ એકચ્ચાનં પણ્ડિતમાનીનં મિચ્છાવિતક્કબહુલાનં ઉપ્પન્ના થામગતા અયાથાવપક્ખે પટિવેધઞ્ઞાણગતિકા હોતીતિ. સાપન મિચ્છાભિનિવેસલક્ખણા પરમંવજ્જન્તિ દટ્ઠબ્બા.

૮૯. મઞ્ઞતીતિ **માનો**. અહં લોકે એકો પુગ્ગલો અસ્મિ. ન કટ્ઠકલિઙ્ગરોવિય અવમઞ્ઞનારહોતિ એવં અત્તાનં દળ્હં પગ્ગહેત્વા સમનુપસ્સતીતિ અત્થો. સોપન જાતિ કુલધન ભોગ યસ ઇસ્સરિયાદીહિ ચેવ સીલ સુત લાભસક્કારા દીહિચ ગુણેહિ ઉપત્થમ્ભિતો અતિરેકતરં વડ્ઢિત્વા અત્તાનં જનમજ્ઝે કેતુંવિય અચ્ચુગ્ગતં મઞ્ઞતિ. તસ્મા સો ઉન્નતિલક્ખણોતિચ ઉમ્માદોવિયાતિચ વુત્તો.

૯૦. દુસ્સતીતિ **દોસો**. સોપન ચણ્ડિક્કટ્ઠેન પહતા સિવિસોવિય વિસપ્પનટ્ઠેન અસનિપાતોવિય અત્તનો નિસ્સય દહનટ્ઠેન દાવગ્ગિવિય દુસ્સનટ્ઠેન લદ્ધોકાસો સપત્તોવિય સબ્બસો અહિતરાસિ ભાવટ્ઠેન વિસ સંસટ્ઠ પૂતિમુત્તં વિય દટ્ઠબ્બો.

૯૧. ઇસ્સતીતિ **ઇસ્સા**. પરસમ્પત્તિં ઉસ્સૂયતીતિ અત્થો. સાહિ પરેસં પકતિયા લદ્ધસમ્પત્તિં દિસ્વા વા સુત્વાવા નસહતિ. તસ્સા સમ્પત્તિયા વિપત્તિં ઇચ્છતિ આકઙ્ખતિ. અસુકો ઇદંનામ લભિસ્સતીતિ સુત્વાપિ નસહતિ. તસ્સ અલાભં ઇચ્છતિ આકઙ્ખતિ. તસ્મા સા પરસમ્પત્તીનં ઉસ્સૂયનલક્ખણાતિ વુત્તા.

૯૨. મમ એવ ઇદં ગુણજાતંવા વત્થુવા હોતુ. મા અઞ્ઞસ્સાતિ એવં અત્તનો સમ્પત્તિહેતુ અવિપ્ફારિકતાવસેન ચરતિ પવત્તતીતિ મચ્છરં, તથા પવત્તં ચિત્તં. મચ્છરસ્સ ભાવો **મચ્છરિયં**. ઇદંચ ઇસ્સા વિય દુવિધં અત્તના લદ્ધસમ્પત્તિ લભિતબ્બસમ્પત્તિ વસેન. તત્થ પકતિયા લદ્ધસમ્પત્તિયં તાવ તં પરેહિ સા ધારણંવા યેન કેનચિવા કારણેન અત્તસન્તકભાવતો મુચ્ચિત્વા પરેસં સન્તકભાવં ગમિસ્સમાનં દિસ્વા વા સુત્વાવા ચિન્તેત્વા દુક્ખી દુમ્મનો હોતિ, લભિતબ્બસમ્પત્તિયંપિ અસુકસ્મિં દેસે વાકાલેવા ઇદંનામ ભવિસ્સતીતિ સુત્વાવા ચિન્તેત્વાવા તં અત્તનાવ લદ્ધું ઇચ્છતિ. અઞ્ઞેસં લાભં નઇચ્છતિ. અઞ્ઞે લભિસ્સન્તીતિ સુત્વાવા ચિન્તેત્વાવા દુક્ખી દુમ્મનો હોતીતિ. તથા હેતં લદ્ધાનંવા લભિતબ્બાનંવા અત્તનો સમ્પત્તીનં નિગ્ગુહનલક્ખણન્તિ વુત્તં. એત્થચ લભિતબ્બસમ્પત્તિયં યસ્સ લાભં નઇચ્છતિ. સોલભતીતિવા લભિસ્સતીતિવા સુત્વાવા ચિન્તેત્વાવા ચિત્તવિઘાતો ઇસ્સાનામ. યં યં અત્તના લદ્ધું ઇચ્છતિ. તં તં અત્તના અલબ્ભમાનકં ચિન્તેત્વા ચિત્તવિઘાતો મચ્છરિયંનામ. ન હિ એતે દ્વે એકતો ઉપ્પજ્જન્તીતિ.

૯૩. **કુક્કુચ્ચન્તિ** એત્થ કિરિયા કતં. કુચ્છિતં કતન્તિ કુકતં. કુચ્છિતકિરિયાતિ અત્થો. પણ્ડિતેહિ એકન્તેન નિન્દિતબ્બો ચિત્તપ્પવત્તિવિસેસોતિ વુત્તં હોતિ. અત્થતો પન અકતં વત મે કલ્યાણં કતં પાપન્તિ એવં અનુસોચનવસેન પવત્તો કુક્કુચ્ચ સમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદોયેવ, સો હિ તથા પવત્તમાનોપિ પુબ્બે અકતંવા કલ્યાણં પુન કતં કાતું ન સક્કોતિ. પુબ્બે કતં વા પાપં પુન અકતં કાતું નસક્કોતિ. અથખો કુસલધમ્મેસુ ચિત્તપરિયાદાનાયએવ સંવત્તતિ. તસ્મા કુચ્છિતકિરિયા મત્તત્તા કુકતન્તિ વુચ્ચતીતિ. વુત્તઞ્હેતં અટ્ઠ કથાયં કતાકતસ્સ સાવજ્જાનવજ્જસ્સ અભિમુખગમનં પટિસારોનામ. યસ્મા પનેસો કતંવા પાપં અકતં નકરોતિ. અકતંવા કલ્યાણં કતં નકરોતિ. તસ્મા વિરૂપો કુચ્છિતો વા પટિસારોતિ વિપ્પટિસારોતિ. એત્થચ વિપ્પટિસારોતિ કુક્કુચ્ચ મેવ. કુક્કુચ્ચેચ કુચ્છિતે સતિ તં સમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદોપિ કુચ્છિતોયેવ. યેનચ કારણેન કુક્કુચ્ચં કુચ્છિતંનામ હોતિ. તેનેવ કારણેન સો ચિત્તુપ્પાદોપિ કુચ્છિતોનામ હોતીતિ કત્વા સો ચિત્તુપ્પાદોવ કુકતપદે ગહેતું યુત્તોતિ વેદિતબ્બો. સુદિન્નકણ્ડટ્ઠકથાયં પન અયમત્થો ઉજુકતોવ વુત્તો. યથાહ-વિઞ્ઞૂહિ અકત્તબ્બતાય કુચ્છિતકિરિયાભાવતો કુક્કુચ્ચન્તિ.

[૭૬] વિભાવનિયં પન

ઇમમત્થં અસલ્લક્ખેત્વા યં વુત્તં ''કુચ્છિતં કતન્તિ કુકતં. કતાકત દુચ્ચરિતસુચરિત''ન્તિ. તં ન યુજ્જતિયેવ. એતેન યઞ્ચ **તત્થ** વુત્તં ''અકતંપિ હિ કુકતન્તિ વોહરન્તિ. યં મયા અકથં. તં કુકતન્તિચ. ઇધ પન કતા કતં આરબ્ભ ઉપ્પન્નો વિપ્પટિસારચિત્તુપ્પાદો કુકત''ન્તિચ. તંપિ સબ્બં પટિક્ખિત્તમેવ હોતીતિ.

કુકતસ્સ યથાવુત્તચિત્તુપ્પાદસ્સ તથાપવત્તિ હેતુભાવો કુક્કુચ્ચં. અપિચ, ધાતુપાઠેસુ કુચસદ્દં સઙ્કોચન મનો વિલેખનત્થેસુ પઠન્તિયેવ. તસ્મા કુચ્છિતેન આકારેન કોચતિ સઙ્કોચતિ ન પાપજિગુચ્છનાકારેનાતિ કુક્કુચો. કુચ્છિતેનવા આકારેન કોચતિ વિલિખતિ નકિલેસસલ્લીખના કારેનાતિ કુક્કુચો. તથા પવત્તધમ્મસમૂહો. સોહિ કુચ્છિતેન અકતં વત મે કલ્યાણં કતં પાપન્તિ એવં પવત્તેન અનુત્થુનનાકારેન સઙ્કોચતિ. કુસલધમ્મસમાદાને ચિત્તં નમિતુંપિ નદેતિ. મનંવા વિલેખતિ. સદ્ધાદીનં સારધમ્માનં તનુકરણેન ચિત્તં કુસલધમ્મસમાદાને પરિયાદિન્નથામબલં કરોતિ. તસ્મા કુક્કુચોતિ વુચ્ચતિ. યેન પન ધમ્મેન યુત્તત્તા સો તથા પવત્તો હોતિ. સો કુક્કુચ્ચંનામ કુક્કુચસ્સ ભાવોતિ કત્વા. તં પન યસ્મા પુબ્બે અકતઞ્ચ કલ્યાણં કતઞ્ચ પાપં આરબ્ભ પચ્છા અનુતાપનવસેન અનુસોચનવસેનચ પવત્તતિ. તસ્માતં પચ્છાનુતાપલક્ખણં કતાકતાનુયોચન રસન્તિ ચ વુત્તં. એત્થચ પચ્છાનુતાપલક્ખણન્તિ પુબ્બે કલ્યાણઞ્ચ અકત્વા પાપઞ્ચ કત્વા આગતત્તા પચ્છિમે કાલે અનુતાપલક્ખણન્તિ અત્થો. તેન કુક્કુચ્ચસ્સ એકન્તેન અતીતારમ્મણતા સિદ્ધા હોતિ. પચ્ચુપ્પન્નાનાગતારમ્મણતાચ પટિસિદ્ધાતિ. કતાકતા નુસોચનરસન્તિ એત્થ કતઞ્ચ પાપં અકતઞ્ચ કલ્યાણન્તિ યો જેતબ્બં. વુત્તઞ્હેતં મહાનિદ્દેસે –

> દ્વીહાકારેહિ કુક્કુચ્ચં ઉપ્પજ્જતિ કતત્તા ચ અકતત્તા ચ. કથઞ્ચ દ્વીહા.લ. અકતત્તાચ. અકતં મે કાયસુ ચરિતં. કતં કાયદુચ્ચરિતન્તિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં. અકતં મે વચીસુચરિતં.લ. કતં મનોદુચ્ચરિતન્તિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં. અકતામે પાણાતિપાતા વેરમણી. કતો પાણાતિ પાતોતિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચં.લ. અકતા મે સમ્માદિટ્ઠિ. કતા મિચ્છામિટ્ઠીતિ ઉપ્પજ્જતિ કુક્કુચ્ચન્તિ.

એતેન પન અકતસુચરિતા રમ્મણતાય કતદુચ્ચરિતા રમ્મણતાયચ વસેન કુક્કુચ્ચસ્સ દ્વિધાભાવોયેવ સિદ્ધો હોતિ. દ્વીહાકારેહીતિ હિ વુત્તં. સોચ ખો પુબ્બે પાપં કત્વા પચ્છા અપાયભયતજ્જિતાનઞ્ચેવ અપાયેસુ પતિત્વા પુબ્બે અત્તના કતકમ્મં અનુસ્સરન્તાનઞ્ચ હોતિ. નઅઞ્ઞેસં, અકતં મે કાયસુચરિતં. કતં કાયદુચ્ચરિતન્તિ હિ વુત્તં. યથા પન માનો દુવિધો હોતિ યાથાવમાનો અયાથાવમાનોતિ. તથા કુક્કુચ્ચંપિ, યાથાવકુક્કુચ્ચં, અયાથાવ કુક્કુચ્ચન્તિ દુવિધં હોતિ. તત્થ અયાથાવ કુક્કુચ્ચંપિ ઉપ્પજ્જમાનં દ્વીહાકારેહો ઉપ્પજ્જતિ અકતં વત મે કલ્યાણં કતં પાપન્તિ. કતમં પન તન્તિ. યઞ્ચ પુબ્બે કલ્યાણકમ્મેપિ પાપસઞ્ઞી પાપદિટ્ઠિ અકત્વા પાપકમ્મેપિ કલ્યાણસઞ્ઞી કલ્યાણદિટ્ઠિ કત્વા પચ્છા અનુસોચનવસેન ઉપ્પજ્જતિ. યઞ્ચ પુબ્બે કલ્યાણે કલ્યાણસઞ્ઞી કત્વા પચ્છા પાપસઞ્ઞિનો પાપેચ પાસઞ્ઞી અકત્વા પચ્છા કલ્યાણસઞ્ઞિનો ઉપ્પજ્જતિ. ઇદં અયાથાવકુક્કુચ્ચંનામ. અનવજ્જે સાવજ્જસઞ્ઞી, કપ્પિયે અકપ્પિયસઞ્ઞી, અનાપત્તિયં આપત્તિસઞ્ઞીતિઆદિનાપિ યોજેતબ્બં. ઇદઞ્ચ સબ્બં ઉપ્પજ્જમાનં દ્વીહા કારેહેવ ઉપ્પજ્જતિ. તસ્મા દ્વીસુએવ સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. યં પન મહાનિદ્દેસેયેવ હત્થકુક્કુચ્ચકંપિ કુક્કુચ્ચં. પાદકુક્કુચ્ચકંપિ કુક્કુચ્ચં. હત્થપાદકુક્કુચ્ચકંપિ કુક્કુચ્ચન્તિ નિદ્દિટ્ઠં. તં અસંયત કુક્કુચ્ચંનામ. યં પન તં ભિક્ખુ કુક્કુચ્ચાયન્તા નપટિગ્ગણ્હિંસૂતિ વિનયે આગતં. યઞ્ચ કથં કુક્કુચ્ચપ્પકતતાય આપજ્જતિ કપ્પિયે અકપ્પિયસઞ્ઞિતા અકપ્પિયે કપ્પિયસઞ્ઞિતાતિ આગતં. તં વિનયકુક્કુચ્ચંનામ. તંપન વિનયસંસયોએવ. સોચ ખો અત્તનો અવિસયે કપ્પતિ નુખો નોનુખોતિ સંસપ્પનાકારેન પવત્તો કુસલ ક્રિય ચિત્તુપ્પાદો. સોપન યેસં ઉપ્પજ્જતિ. તેસુ યે સિક્ખાકામા, તે તંકમ્મં નકરોન્તિ. તે સન્ધાય કુક્કુચ્ચાયન્તા નપટિગ્ગણ્હિંસૂતિ વુત્તં. યે પન કરોન્તિયેવ. તે કપ્પિયવત્થુસ્મિંપિ આપત્તિં આપજ્જન્તિ. તે સન્ધાય કુક્કુચ્ચપ્પકતતાય આપત્તિં આપજ્જતીતિ વુત્તં.

૯૪. થિયતિચિત્તં મન્દમન્દં કત્વા અજ્ઝોત્થરતીતિ **થિનં**. થિયિયના થિયિતત્તન્તિ હિ પાળિયં નિદ્દિટ્ઠં.

૯૫. મેધતિ ચેતસિકે ધમ્મે અકમ્મઞ્ઞભૂતે કત્વા વિહિં સતીતિ **મિદ્ધં**. તથા હિ આરમ્મણે વિપ્ફારવસેન તં તં ઇરિયા પથં સન્ધારેત્વા પવત્તમાનેસુ સમ્પયુત્તધમ્મેસુ મુગ્ગરેન પોથેત્વા વિય તે આરમ્મણતો ઓલિયાપેત્વા ઇરિયાપથંપિ સન્ધારેતું અસમત્થે કત્વા થિનં ચિત્તં અભિભવતિ. મિદ્ધં ચેતસિકેતિ.

૯૬. **વિચિકિચ્છા**તિ એત્થ. ચિકિચ્છનં ચિકિચ્છા. ઞાણપ્પટિકા રોતિ અત્થો. તિકિચ્છિતું દુક્કરતાય વિગતા ચિકિચ્છા એતાયાતિ વિચિકિચ્છા. સભાવં વિચિનન્તા કિચ્છન્તિ કિલમન્તિ એતાયાતિવા વિચિકિચ્છા. વિચિકિચ્છતિવા દ્વેળ્હકભાવેન પવત્તતીતિ વિચિકિચ્છા. સા નીવરણભૂતા, પટિરૂપકાતિ દુવિધા. તત્થ બુદ્ધાદીસુ અટ્ઠસુ વત્થૂસુ વિમતિવસેન પવત્તમાના નીવરણભૂતા. તતો અઞ્ઞાપન અસબ્બઞ્ઞૂનં તેસુ તેસુ આરમ્મણેસુ કથં નુખો એવં નુખો ઇદંનુખોતિ વેમતિકભાવેન પવત્તા સબ્બા વિચિકિચ્છા પટિરૂપકાનામ. સા પન કુસલાપિ હોતિ, અકુસલાપિ ખીણા સવાનં ઉપ્પન્ન ક્રિયાબ્યાકતાપીતિ. ઇધ પન એકન્તાકુસલભૂતા નીવરણવિચિકિચ્છાવ અધિપ્પેકાતિ.

અકુસલરાસિમ્હિ પરમત્થદીપના.

૯૭. સદ્દહતીતિ **સદ્ધા**. યથા અચ્છં પસન્નં નિસિન્નં ઉદકં ચન્દ સૂરિયાદીનિ રૂપનિમિત્તાનિ સુટ્ઠુ અત્તનિ દહતિ. એવં અયં બુદ્ધગુણા દીનિ સુટ્ઠુ અત્તનિ દહતિ ધારેતિ થપેતિવાતિ અત્થો. સદ્દહન્તિવા એતાયાતિ સદ્ધા. સદ્દહનમત્તમેવવા એતન્તિ સદ્ધા. સાપિ બુદ્ધા દીસુ સદ્ધેય્યવત્થૂસુ અકાલુસ્સિયભાવેન પવત્તમાનાએવ ઇધ અધિપ્પેતા. તતો અઞ્ઞાપન તિત્થિયેસુવા તિત્થિયધમ્મેસુ વા એવરૂપેસુ અસદ્ધેય્યવત્થૂસુ સદ્દહનવસેન પવત્તા ઓકપ્પના સદ્ધા પટિરૂપકાનામ હોતિ. સા પન અત્થતો મિચ્છાધિમોક્ખો યેવાતિ. યથા પન મનુસ્સા હત્થે અસતિ રતનાનિ દિસ્વા પિ-ગહેતું ન સક્કોન્તિ. વિત્તે અસતિ તેસં સબ્બભોગા ન સમ્પજ્જન્તિ. બીજે અસતિ સસ્સાદીનિ નસમ્પજ્જન્તિ. એવં સદ્ધાય અસતિ પુઞ્ઞક્રિયાવત્થૂનિ નસમ્પજ્જન્તિ. તસ્મા એસા હત્થવિત્તબીજ સદિસાતિ વુત્તા.

૯૮. સરતીતિ **સતિ**. અત્તના કતાનિ કત્તબ્બાનિ ચ કલ્યાણકમ્માવા બુદ્ધગુણાદીનિવા અપ્પમજ્જનવસેન ઉપગચ્છતીતિ અત્થો. સાપિ સમ્માસતિ મિચ્છાસતિ દુવિધા હોતિ. તત્થ સમ્માસતિ ઇધ અધિપ્પેતા. ઇતરા પન સતિયેવ ન હોતિ. કતસ્સ કત્તબ્બસ્સચ પાપકમ્મસ્સ અપ્પમજ્જનવસેન પવત્તો સતિપટિરૂપકો અકુસલચિત્તુપ્પાદોયેવ. યસ્મા પનેસા ચિત્તં સબ્બેહિ અકુસલધમ્મેહિચ રક્ખિતું કુસલધમ્મેહિચ યોજેતું સક્કોતિ. તસ્મા સા રઞ્ઞો સબ્બકમ્મિક મહાઅમચ્ચો વિય દટ્ઠબ્બાતિ. સતિંખ્વાહં ભિક્ખવે સબ્બત્થિકં વદામીતિ હિ વુત્તં.

૯૯. હિરિયતીતિ **હિરિ**. કાયદુચ્ચરિતાદીહિ લજ્જતિ જિગુચ્છતિ ઉક્કણ્ઠતીતિ અત્થો.

૧૦૦. તેહિયેવ ઓત્તપ્પતીતિ **ઓત્તપ્પં**. ઉબ્બિજ્જતીતિ અત્થો. એત્થપિ હિરિઓત્તપ્પપ્પટિરૂપકાનામ અત્થિ, વુત્તઞ્હિ –

> લજ્જિતબ્બે નલજ્જન્તિ, અલજ્જિયેસુ લજ્જરેતિ ચ;
> ભાયિતબ્બે નભાયન્તિ, અભયે ભયદસ્સિનોતિ ચ.

યસ્મા પન સપ્પુરિસા હિરિયા અત્તનિ ઓત્તપ્પેનચ પરેસુ આરક્ખદેવતાદીસુ ગારવં ઉપ્પાદેત્વા પાપતો વજ્જેત્વા સુદ્ધં અત્તાનં પરિહરન્તિ. તસ્મા ઇમે દ્વે લોકપાલધમ્માતિ વુત્તા.

૧૦૧. લોભપ્પટિપક્ખો **અલોભો**. સો હિ યેસુ અત્તનો હિતસઞ્ઞિતેસુ આરમ્મણેસુ લોભો લગ્ગનવસેન પવત્તતિ, તેસ્વેવ તં લોભં વિધમિત્વા લોભવત્થુભૂતા ભવભોગસમ્પત્તિયો ગૂથરાસિંવિય હીળેત્વા જિગુચ્છિત્વા એકાનેક્ખમ્મ ધાતુનામ હુત્વા પવત્તતીતિ.

૧૦૨. દોસપ્પટિપક્ખો **અદોસો**. સોપિ હિ યેસુ અત્તનો અહિતસઞ્ઞિતેસુ આરમ્મણેસુ દોસો દુસ્સનવસેન પવત્તતિ. તેસ્વેવ તંદોસં વિધમિત્વા દિટ્ઠદિટ્ઠેસુ સત્તેસુ પુણ્ણચન્દસદિસં સોમ્મહદયં ઉપ્પાદેત્વા એકા અબ્યાપાદધાતુ નામ હુત્વા પવત્તતીતિ. અયમેવચ બ્રહ્મવિહારેસુ મેત્તાતિ વુત્તા. અમોહોપિ ઇધ વત્તબ્બો. મોહપ્પટિપક્ખો **અમોહો**. સોપિ હિ યેસુ ધમ્મેસુવા અત્થેસુવા ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુવા મોહો અન્ધકારં કત્વા પવત્તતિ. તેસ્વેવ તં મોહં વિધમિત્વા ચન્દસૂરિયસહસ્સં ઉટ્ઠાપેન્તોવિય વિજ્જાનામ હુત્વા પવત્તતીતિ.

૧૦૩. તત્રમજ્ઝત્તતાતિ એત્થ અત્તા વુચ્ચતિ સભાવો. લીનુદ્ધચ્ચાદીનં ઉભિન્નં વિસમપક્ખાનં મજ્ઝે પવત્તો અત્તા એતસ્સાતિ મજ્ઝત્તા. સમપ્પવત્તો સમ્પયુત્તધમ્મસમૂહો. તસ્સ ભાવો મજ્ઝક્કતા. તેસુ તેસુ સમ્પયુત્તધમ્મેસુ દિસ્સમાના મજ્ઝત્તતા તત્રમજ્ઝત્તતા તેસુ તેસુવા હિતકમ્મેસુ ચિત્તચેતસિકાનં મજ્ઝત્તતા તત્રમજ્ઝત્તતા. તથા હિ સા સમપ્પવત્તાનં સમ્પયુત્ત ધમ્માનં અજ્ઝુપેક્ખનવસેન સમપ્પવત્તાનં આજાનેય્યાનં અજ્ઝુપેક્ખનસારથીવિય દટ્ઠબ્બાતિ વુત્તા. અયમેવચ બ્રહ્મવિહારેસુ ઉપેક્ખાતિ વુત્તા.

૧૦૪. કાયપ્પસ્સદ્ધાદીસુ કાયોતિ વેદનાદિક્ખન્ધત્તય સઙ્ખાતો ચેતસિકસમૂહો વુચ્ચતિ. ચિત્તન્તિ સોભણચિત્તં. કાયસ્સ પસ્સદ્ધિ **કાયપ્પસ્સદ્ધિ**. ચિત્તસ્સ પસ્સદ્ધિ **ચિત્તપ્પસ્સદ્ધી**તિઆદિના સમાસો. પસ્સમ્ભનં પસ્સદ્ધિ. સન્તસીતલભાવોતિ અત્થો. યેસં ઇદં દ્વયં દુબ્બલં હોતિ. તે પુઞ્ઞકમ્મેસુ ચિત્તસુખં નપિન્દન્તિ. બહિદ્ધાએવ નેસં ચિત્તં પક્ખન્દતિ. સન્તત્તે પાસાણપિટ્ઠે થપિતમચ્છોવિય હોતિ. યેસં પન બલવં હોતિ. તેયેવ તત્થ તં વિન્દન્તિ. તેસં ચિત્તં સીતલે ઉદકે પક્ખિત્ત મચ્છો વિય હોતિ.

૧૦૫. લહુભાવો **લહુતા**. અગરુતા અદન્ધતાતિ અત્થો. યેસં ઇદં દુબ્બલં. તેસં ચિત્તં પુઞ્ઞકમ્મેસુ નપસારેતિ સઙ્કોચતિ. તત્તપાસાણે પક્ખિત્તપદુમપુપ્ફં વિય હોતિ. યેસં પન બલવં. તેસં ચિત્તં તત્થ પસારેતિ. સીતલે ઉદકે પક્ખિત્ત પદુમપુપ્ફં વિય હોતિ.

૧૦૬. મુદુભાવો **મુદુતા**. યેસં ઇદં દુબ્બલં. તેસં ચિત્તં પુઞ્ઞકમ્મેસુ થદ્ધં હોતિ. વેરીનં મજ્ઝે ગતમહાયોધોવિય હોતિ. યેસં પન બલવં. તેસં ચિત્તં તત્થ મુદુ હોતિ. વિયઞ્ઞાતીનં મજ્ઝે ગતમહાયોધો વિય હોતિ.

૧૦૭. કમ્મનિ સાધુ કમ્મઞ્ઞં. તદેવ **કમ્મઞ્ઞતા**. યેસં ઇદં દુબ્બલં. તેસં ચિત્તં પુઞ્ઞકમ્મેસુ યથિચ્છિતં થપેતું નલબ્ભતિ, વિક્કિરતિ. પટિવાતે ખિત્તથુસમુટ્ઠિવિય હોતિ. યેસં પન બલવં. તેસંયેવ તં તત્થ યથિચ્છિતં થપેતું લબ્ભતિ નવિક્કિરતિ. પટિવાતે ખિત્તસુવણ્ણક્ખન્ધોવિય હોતિ.

૧૦૮. પગુણસ્સ ભાવો પાગુઞ્ઞં. તદેવ **પાગુઞ્ઞતા**. યેસં ઇદં દુબ્બલં. તેસં ચિત્તં પુઞ્ઞકમ્મેસુ વિકમ્પતિ વિહઞ્ઞતિ. ગમ્ભીરે ઉદકે ખિત્તવાનરોવિય હોતિ. યેસં પન બલવં, તે સં તં તત્થ નવિકમ્પતિ નવિહઞ્ઞતિ. ગમ્ભીરે ઉદકે ખિત્ત કુમ્ભિલો વિય હોતિ.

૧૦૯. ઉજુએવ ઉજુકં, ઉજુકસ્સ ભાવો **ઉજુકતા**. યેસં ઇદં દુબ્બલં. તેસં ચિત્તં પુઞ્ઞકમ્મેસુ વિસમગહિકં હોતિ. કદાચિ લીનં. કદાચિ ઉદ્ધટં. કદાચિ ઓનતં. કદાચિ ઉન્નતં. સુરામદમત્તસ્સ મગ્ગગમનં વિય હોતિ. યેસં પન બલવં, તેસં તં વુત્તવિપરિય યેન વેદિતબ્બન્તિ.

૧૧૦. એત્થચ સિદ્ધેસુપિ ચિત્તપ્પસ્સદ્ધાદિકેસુ વુત્તેસુ વિસું કાયપ્પસ્સદ્ધાદીનં વચનં તેસં વસેન રૂપકાયસ્સપિ પસ્સદ્ધાદિ દીપનત્થન્તિ વેદિતબ્બં. તત્થ તં તં સુત્તન્તં સુત્વા ગેલઞ્ઞવુટ્ઠા નાદીસુ રૂપકાયસ્સ પસ્સદ્ધભાવો પાકટો ઇદ્ધિમન્તાનં ઇદ્ધિયા આકાસગમનાદીસુ લહુ ભાવો. કાયં ખુદ્દકં વા મહન્તં વા કત્વા નિમ્મિનનેસુ મુદુભાવો. અન્તોપથવિયંવા અન્તોપબ્બતે સુવા અસજ્જમાનં કત્વા ગમનાદીસુ કમ્મઞ્ઞભાવો. નાગવણ્ણંવા ગરુળવણ્ણંવા કત્વા નિમ્મિનનાદીસુ પગુણભાવો તેસ્વેવ સબ્બેસુ યથાનિમ્મિતવસેન ચિરપ્પવત્તિભાવેસુ ઉજુકભાવો પાકટો હોતીતિ વેદિતબ્બો. સમં ધારેન્તીતિ સાધારણા, સબ્બેહિ સોભણચિત્તેહિ, તેસંવા સાધારણા **સોભણ સાધારણા**.

૧૧૧. **સમ્માવાચા**તિ એત્થ તિવિધા સમ્માવાચા કથા, ચેતના, વિરતિવસેન, તત્થ અત્થધમ્મપ્પટિસંયુત્તા સુભાસિતા વાચા કથા સમ્માવાચાનામ. તંસમુટ્ઠાપિકા કુસલક્રિયચેતના ચેતનાસમ્માવાચાનામ. યા પન મુસાવાદા વેરમણાદીનિ સિક્ખાપદાનિ સમાદિયન્તસ્સવા અધિટ્ઠહન્તસ્સવા સમ્પત્તં વત્થું અવીતિક્કમન્તસ્સવા પાપવિરમણાકારેન ચિત્તસ્સ પવત્તિ. અયં વિરતિ સમ્માવાચાનામ. સા ઇધ અધિપ્પેતા. સમ્મા વદન્તિ એતા યાતિ સમ્માવાચા. એતાયાતિ ચેત્થ કરણત્થે હેતુઅત્થે વા કરણવચનં દટ્ઠબ્બં. તત્થ વાચાય સિક્ખાપદાનિ સમાદિયન્તસ્સ સમાદાનવચનાનિ સન્ધાય કરણત્થો હેતુઅત્થો ચ યુજ્જતિ. તતો યથાસમાદિન્નાનિવા યથાધિટ્ઠિતાનિવા સિક્ખાપદાનિ સુટ્ઠુરક્ખામાતિ યાનિ અનવજ્જાનિએવ વચનાનિ વદન્તા વિચરન્તિ. તાનિ સન્ધાય કરણત્થાનુકૂલો હેતુ અત્થોયેવ યુજ્જતીતિ. અથવા, તથા વદન્તુવા માવા. અયંપન વદમાનેસુ સતિ તેસં સમ્મા વત્તુંએવ દેતિ. નમિચ્છા વત્તુન્તિ કત્વા સમ્મા વાચાત્વેવ વુચ્ચતિ. અપિચ, અયં વચીદુચ્ચરિતાનં પજહનવસેન પવત્તમાના વચીદ્વારસુદ્ધિયા એવ હોતીતિ સમ્માવાચાતિ વુચ્ચતીતિ.

૧૧૨. **સમ્માકમ્મન્તો**પિ તિવિધો ક્રિયા, ચેતના, વિરતિ વસેન. તત્થ યંકિઞ્ચિ અનવજ્જં કમ્મં કરોન્તસ્સ કાયિકક્રિયા ક્રિયાકમ્મન્તોનામ. તંસમુટ્ઠાપિકા ચેતના ચેતનાકમ્મન્તો નામ. યા પન પાણાતિપાતા વેરમણાદીનિ સિક્ખાપદાનિ સમાદિ યન્તસ્સવા અધિટ્ઠહન્તસ્સવા સમ્પત્તં વત્થું અવીતિક્કમન્તસ્સવા પાપવિરમણાકારેન ચિત્તસ્સ પવત્તિ. અયં વિરતિ સમ્માકમ્મન્તો નામ. સમ્મા કરોન્તિ એતેનાતિ સમ્માકમ્મં, તદેવ સમ્મા કમ્મન્તો સુત્તન્તો વનન્તોવિય. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવ.

૧૧૩. **સમ્માઆજીવો**પિ વીરિય, વિરતિવસેન દુવિધો. તત્થ પકતિયા અનવજ્જાનિ કસિકમ્માદીનિવા ભિક્ખાચરિયાદીનિવા કત્વા જીવિતં કપ્પેન્તાનં ઉટ્ઠાનબલસઙ્ખાતો વાયામો વીરિયસમ્માઆજીવોનામ. યા પન આજીવસુદ્ધિં અપેક્ખિત્વા અત્તનો આજીવસીલવિપત્તિકારણાનિ કાયવચીદુચ્ચરિતાનિ પજહન્તાનં પાપવિરમણાકારેન ચિત્તસ્સ પવત્તિ. અયં વિરતિ આજીવોનામ. અયમિધાધિપ્પેતો. સમ્મા આજીવન્તિ જીવિતં પવત્તેન્તિ એતેનાતિ સમ્માઆજીવો. સેસમેત્થ વુત્તનયમેવાતિ.

૧૧૪. એકેકાપિ ચેત્થ સમ્પત્ત વિરતિ, સમાદાન વિરતિ, સમુચ્છેદવિરતિવસેન તિવિધા. તત્થ યા સિક્ખાપદાનિ અસમા દિયિત્વાવા સમાદિન્નાનિપિવા તાનિ અનપેક્ખિત્વા કેવલં હિરિ ઓત્તપ્પબલેનેવ સમ્પત્તં વત્થું અવીતિક્કમન્તાનં ઉપ્પન્ના વિરતિ. અયં સમ્પત્તવિરતિનામ. સા પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણાયેવ. પઞ્ચસિક્ખા પદા

પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણાતિ હિ વુત્તં. યા પન સિક્ખાપદાનિ સમાદિ યન્તસ્સવા અધિટ્ઠહન્તસ્સવા યથાસમાદિન્નાનિવા યથાધિટ્ઠિતાનિ વા સુટ્ઠુરક્ખામીતિ સમ્પત્ત વત્થું અપીતિક્કમન્તસ્સવા ઉપ્પન્ના. અયં સમાદાનવિરતિનામ. સા પન પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણાવા હોતિ અનાગતારમ્મણાવા. તથા હિ પઞ્ચસિક્ખાપદા પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણાતિ ઇદં સમ્પત્તવિરતિવસેન વુત્તન્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. મગ્ગક્ખણે પન સબ્બદુચ્ચરિતાનં પચ્ચયસમુચ્છેદવસેન ઉપ્પન્ના સમુચ્છેદવિરતિનામ. સા પન નિબ્બાનારમ્મણાએવ. ફલવિરતિપિ એત્થેવ સઙ્ગહિતાતિ. તત્થ લોકિયવિરતિયો જીવિતિન્દ્રિયાદીનિ વીતિક્કમિતબ્બવત્થૂનિ આરમ્મણં કત્વા પાણાતિપાતાદીનિ વિરમિતબ્બવત્થૂનિ પજહન્તિ. લોકુત્તરવિરતિયો પન નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા તાનિયેવ વિરમિતબ્બવત્થૂનિ પજહન્તીતિ દટ્ઠબ્બં.

૧૧૫. પરદુક્ખે સતિ કારુણિકાનં હદયખેદં કરોતીતિ **કરુણા**. કિરતિવા પરદુક્ખં વિક્ખિપતિ, કિણાતિવા પરદુક્ખં હિંસતીતિ કરુણા. કિરીયતિ દુક્ખિતેસુ પસારીયતીતિવા કરુણા. અપિચ કલિ ઉણાતિ છેદો. કલીતિ દુક્ખં વુચ્ચતિ, યથા-કલિ સમ્ભવે ભવેતિ. કલીતિવા પાપપિ પરાજયોપિ વુચ્ચતિ. પાપે કલિ પરાજયેતિ હિ વુત્તં. સબ્બઞ્ચેતં કારુણિકા નં કારુઞ્ઞહેતુભૂતમેવ હોતિ. ઇતિ કલિં દુક્ખંવા પાપંવા સબ્બસમ્પત્તિતો પરાજયંવા સત્તેહિ અવન્તિ રક્ખન્તિ, સત્તેવા તતો વિધકલિતો અવન્તિ રક્ખન્તિ કારુણિકા જના એતાયાતિ કરુણા.

૧૧૬. પરસમ્પત્તિં દિસ્વા મોદન્તિ એતાયાતિ **મુદિતા**. નત્થિ પમાણં એતેસન્તિ અપ્પમાણા, સત્તા. અપ્પમાણેસુ ભવાતિ **અપ્પમઞ્ઞા**. એતાહિ એત્તકેસુયેવ સત્તેસુ પવત્તેતબ્બા. ન ઇતો અઞ્ઞેસૂતિ એવં પરિચ્છેદપ્પમાણસ્સ અભાવા એકસ્મિં સત્તે પવત્તાપિ અપ્પમઞ્ઞાએવનામ હોન્તીતિ.

[૭૭] ટીકાસુ પન

અપ્પમાણસત્તા રમ્મણત્તા અપ્પમાણા. તાએવ અપ્પમઞ્ઞાતિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

૧૧૭. પઞ્ઞિન્દ્રિયન્તિ હેટ્ઠા વુત્તો અમોહોએવ. સો હિ પજાનનટ્ઠેન પઞ્ઞા, અધિપતિયટ્ઠેન ઇન્દ્રિયઞ્ચાતિ કત્વા પઞ્ઞિન્દ્રિયન્તિ વુચ્ચતીતિ.

સોભણરાસિમ્હિ પરમત્થદીપના.

૧૧૮. **એત્તાવતા**તિઆદિ તિણ્ણં રાસીનં સઙ્ગહો. એવં દ્વિપઞ્ઞાસ સરૂપં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ચેતોયુત્તપ્પકારં દસ્સેન્તો તેસન્તિઆદિમાહ. ઇતો ચેતસિકાનં સરૂપદસ્સનતો પરં તેસં ચિત્તાવિયુત્તાનં ચિત્તેન અવિયુત્તાનં ચેતસિકાનં ચિત્તુપ્પાદેસુ પચ્ચેકં સમ્પયોગો તથાયોગં વુચ્ચતેતિ યોજના. **ચિત્તુપ્પાદેસૂ**તિ ચિત્તેસુ ઇચ્ચેવ અત્થો. ઉપ્પજ્જન્તિ ચેતસિકા એતેસૂતિ ઉપ્પાદા. ચિત્તાનિએવ ઉપ્પાદા ચિત્તુપ્પાદાતિ કત્વા. દ્વિપઞ્ચવિઞ્ઞાણાનં સબ્બદુબ્બલત્તા તેસુ છ પકિણ્ણકા નુપ્પજ્જન્તિ. ભાવનાબલેન પહીનત્તા વિતક્કો દુતીયજ્ઝાનિકાદીસુ, વિચારો તતીયજ્ઝાનિકાદીસુ, પીતિ ચતુત્થજ્ઝાનિકાદીસુ નુપ્પજ્જતિ. સન્નિટ્ઠાનસભાવત્તા અધિમોક્ખો અસન્નિટ્ઠાનસભાવે વિચિકિચ્છા ચિત્તે નુપ્પજ્જતિ. વીરિયં બલનાયકત્તા દુબ્બલેસુ પઞ્ચદ્વારાવજ્જના દીસુ સોળસચિત્તેસુ નુપ્પજ્જતિ. પીતિ સમ્પિયાયનસભાવત્તા દોમનસ્સુપેક્ખા સહગતેસુ નુપ્પજ્જતિ. છન્દો ઇચ્છાસભાવત્તા ઇચ્છારહિતેસુ અહેતુકેસુ મોમૂહચિત્તેસુચ નુપ્પજ્જતીતિ આહ **પકિણ્ણકેસુપન વિતક્કો.લ. મોમૂહવજ્જિતચિત્તેસૂ**તિ. તે પન ચિત્તુપ્પાદા પકિણ્ણકવિવજ્જિતા સપકિણ્ણકાતિ સમ્બન્ધો.

૧૧૯. અકુસલેસૂતિ અકુસલચેતસિકેસુ. સબ્બાકુસલ સાધારણાનામ. તસ્મા સબ્બેસુપિ દ્વાદસાકુસલચિત્તેસુ લબ્ભન્તીતિ યોજના.

[૭૮] વિભાવનિયં પન

પચ્છિમં પુરિમસ્સ સમત્થનવચનન્તિ અધિપ્પેતં. તં ન સુન્દરં.

ઇદઞ્હિ ઠાનં ચિત્તેસુ લબ્ભમાનતાદસ્સનપધાનન્તિ. યસ્મા પન સબ્બાનિ અકુસલચિત્તાનિ ઇમેહિ ચતૂહિ વિના નુપ્પજ્જન્તિ. ન હિ તાનિ પાપેસુ આદીનવં પસ્સિત્વા ઠિતાનં ઉપ્પજ્જન્તિ. નચ તેહિ લજ્જાયવા ભયેનવા ઉક્કણ્ઠિતાનં. નાપિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ સમાહિતાનન્તિ. તસ્મા તે સબ્બેસુ તેસુ લબ્ભન્તીતિ. યસ્માચ દિટ્ઠિમાના ખન્ધેસુ અસ્સાદં અમુઞ્ચિત્વાવ તેસુ તથા તથા આમસિત્વા પવત્તન્તિ. તસ્મા તે લોભમૂલચિત્તેસ્વેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. તત્થ ઉપ્પજ્જન્તેસુ પન તેસુ દિટ્ઠિ ખન્ધેસુ અત્તગ્ગાહં દળ્હં ગહેત્વા તં અત્તં નિચ્ચતાદીહિ મિચ્છાસભાવેહિએવ પરામસન્તી પવત્તતિ. માનો પન ખન્ધે અહન્તિ દળ્હં ગહેત્વા તં ગહિતાકારં સેય્ય તાદીહિએવ આમસન્તો પવત્તતિ. તસ્મા તે આમસનાકારતો અસદિસવુત્તિનોએવ હોન્તીતિ આહ. **દિટ્ઠિચતૂસુ.લ. વિપ્પયુત્તેસૂ**તિ. યે પન દિટ્ઠિગતિકા દિટ્ઠિયા યથાગહિતં અત્તાનમેવ અહન્તિ ગણ્હન્તિ. તેસંપિ દિટ્ઠિમાના આમસનાકારં પત્વા અસદિસવુત્તિકાએવ હોન્તિ. ન હિ માનસ્સ વિય દિટ્ઠિયા અત્ત સંપગ્ગહણે બ્યાપારો અત્થિ. ન ચ દિટ્ઠિયા વિય માનસ્સ ધમ્માનં અયાથાવપક્ખપરિકપ્પનેતિ. તેનેવ હિ અહંગાહો માનો અનાગામીનંપિ પવત્તતિ. અત્તગ્ગાહભૂતા પન દિટ્ઠિ પુથુજ્જનાન મેવાતિ.

[૭૯] વિભાવનિયં પન

> "માનોપિ અહંમાનવસેન પવત્તનતો દિટ્ઠિસદિસોવ પવત્તતીતિ દિટ્ઠિયા સહ એકચિત્તુપ્પાદે નપવત્તતી"તિ વત્વા કેસર સીહો પમાય તં અત્થં સાધેતિ. તં ન સુન્દરં.

સદિસપ્પવત્તિ હિ નામ સહપવત્તિયા એવ કારણન્તિ. મચ્છરિયં પન અત્તસમ્પત્તીસુ લગ્ગનલોભસમુટ્ઠિતંપિ તાસં પરેહિ સાધારણભાવં અસહનાકારેન પવત્તત્તા એકન્તેન પટિઘસમ્પ યુત્તમેવ હોતીતિ વુત્તં **દોસો.લ. ચિત્તેસૂ**તિ. અકમ્મઞ્ઞ લક્ખણં થિનમિદ્ધં કમ્મઞ્ઞસભાવેસુ અસઙ્ખારિકેસુ નસમ્ભવતીતિ વુત્તં **થિનમિદ્ધં પઞ્ચસુ સસઙ્ખારિક ચિત્તેસૂ**તિ. ચત્તારો સબ્બા કુસલસાધારણા. તયો લોભ દિટ્ઠિમાના. ચત્તારો દોસાદયો. દ્વયં થિનમિદ્ધં. **વિચિકિચ્છા ચિત્તેચા**તિ ચસદ્દો અવધારણે. વિચિકિચ્છાચિત્તેએવાતિ અત્થો. ચતુદ્દસ અકુસલ ચેતસિકા.

૧૨૦. સોભણેસૂતિ સોભણચેતસિકેસુ. લોકુત્તરે અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગે તીસુ ખન્ધેસુ પઞ્ઞાક્ખન્ધે સમ્માસઙ્કપ્પો નામ સમ્માદિટ્ઠિપચ્છિમકોવ હોતિ. તસ્મા પાદકજ્ઝાનાદિવસેન તસ્મિં અસતિપિ પઞ્ઞાક્ખન્ધો નપરિહાયતિ. સીલસમાધિક્ખન્ધધમ્મેસુ પન એકો એકસ્સ કિચ્ચં નસાધેતિ. તસ્મા લોકુત્તર મગ્ગો સત્તઙ્ગિકતો હેટ્ઠા નપવત્તતીતિ આહ **વિરતિયો પન તિસ્સોપિ.લ. લબ્ભન્તી**તિ. નિયતાવ એકતોવ સબ્બથાપિ લબ્ભન્તીતિ યોજના. તત્થ **નિયતાવા**તિ ન લોકિયેસુવિય કદાચિએવ લબ્ભન્તિ. અથખો સબ્બદાપિ નિયતા હુત્વાવ લબ્ભન્તિ. કસ્મા, લોકુત્તરધમ્માનં નિચ્ચં સીલેસુ પરિપૂરકારિતાવસેન પવત્તત્તા. ન હિ તે લોકિયા વિય કદાચિ દાનવસેન કદાચિ સુતપરિયત્તિવસેન કદાચિ કસિણભાવનાદિવસેન પવત્તન્તીતિ. એકતો વાતિ નલોકિયેસુ વિય વિસું વિસું લબ્ભન્તિ. અથખો તિસ્સોપિ એકતો હુત્વાવ લબ્ભન્તિ. કસ્મા, અભિન્નારમ્મણત્તા. ન હિ તે લોકિયા વિય

વીતિક્કમિતબ્બવત્થુસઙ્ખાતાનિ જીવિતિન્દ્રિયાદીનિ નાનારમ્મણાનિ આરબ્ભ પવત્તન્તિ. એકંપન નિબ્બાનમેવ આરબ્ભપવત્તન્તીતિ. **સબ્બથાપી**તિ ન લોકિયેસુ વિય એકદે સપ્પહાનવસેન લબ્ભન્તિ. અથખો તિસ્સોપિ અનવસેસ દુચ્ચરિત દુરાજીવપ્પહાનાકારેન લબ્ભન્તિ. લોકિયેસુહિ સકિં ઉપ્પન્ના સમ્માવાચા ચતુબ્બિધાનિ વચીદુચ્ચરિતાનિ સબ્બાનિ એકતો પજહિતું નસક્કોતિ. મુસાવાદવિરતિ મુસાવાદમેવ પજહિતું સક્કોતિ. ન ઇતરાનિ. મુસાવાદંપિ સમૂલં સાનુસયં પજહિતું નસક્કોતિ. તથા પિસુણવાચા વિરતિ પિસુણવાચમેવ પજહિતું સક્કોતિ. ન ઇતરાનિ. પિસુણવાચંપિ સમૂલં સાનુસયં પજહિતું ન સક્કોતિ. સબ્બં વિત્થારેતબ્બં. લોકુત્તરેસુ પન સકિં ઉપ્પન્ના સમ્માવાચા સબ્બાનિ વચીદુચ્ચરિતાનિ સમૂલાનિ સાનુસયાનિ પજહતિ. સકિં ઉપ્પન્નો સમ્માકમ્મન્તો સબ્બાનિ કાયદુચ્ચરિતાનિ સમૂલાનિ સાનુસયાનિ પજહતિ. સકિં ઉપ્પન્નો સમ્માઆજીવો સબ્બાનિ આજીવહેતુકાનિ કાયવચીદુચ્ચરિતાનિ સમૂલાનિ સાનુસયાનિ પજહતિ. ઇતિ તિસ્સો લોકુત્તરેસુએવ સબ્બથાપિ લબ્ભન્તીતિ. વિસદ્દો અવયવસમ્પિણ્ડનત્થો. સકિં ઉપ્પન્ના એકા સમ્માવાચા મુસાવાદપ્પહાનવસેનાપિ લબ્ભતિ. નકેવલઞ્ચ તપ્પહાનવસેનેવ. અથખો પિસુણવાચાપહાનવસેનપિ લબ્ભતીતિ સબ્બં વત્તબ્બં. એત્થચ દુચ્ચરિતાનિ સમૂલાનિ સાનુસયાનીતિ એત્થ કાયવચીચોપન ભાગિયાનિ કામરાગાનુસયાદીનિ ઉપરિમગ્ગવજ્ઝાનિ કિલેસજાતાનિ અરૂપસેક્ખાનંપિ સન્તિયેવ. કામરૂપસેક્ખાનં પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ. તસ્મા તેસં પજહનવસેન ઉપરિમગ્ગ ફલવિરતીનં દુચ્ચરિતપ્પહાનં દટ્ઠબ્બં. કામાવચરકુસલેસ્વેવ, નપન કામાવચરવિપાકક્રિયચિત્તેસુ, નાપિમહગ્ગતચિત્તેસૂતિ અધિપ્પાયો. કામાવચરકુસલેસુપિ કામભૂમિયં ઉપ્પન્નેસુએવ, નરૂપારૂપભૂમિયં ઉપ્પન્નેસુ. ન હિ બ્રહ્માનં વિરમિતબ્બવત્થુ સઙ્ખાતાનિ કાયવચીદુચ્ચરિતાનિનામ અત્થિ. નચ લોકિયવિરતિયો વિરમિતબ્બ વત્થુરહિતેસુ પુગ્ગલેસુ પવત્તન્તીતિ. ઉપરિ છકામાવચરદેવે સુપિ નપવત્તન્તીતિ વદન્તિ. તં કથાવત્થુમ્હિ વિચારિતમેવ. યદિ એવં મનુસ્સલોકેપિ તીસુ હેટ્ઠિમફલટ્ઠેસુ તાસં અપ્પવત્તિ આપજ્જતિ. ન હિ તેસંપિ પાણાતિપાતાદીનિ વિરમિતબ્બવત્થૂનિનામ અત્થીતિ. સચ્ચં, ઇધ પન સત્તવિધઆપત્તિક્ખન્ધાપિ વિરમિતબ્બવત્થુટ્ઠાને ઠિતા. તથા તિવિધકુહનવત્થૂનિચ. તાનિચ કાનિચિ તેસં ફલટ્ઠાનંપિ સાધારણાનિએવ. મનુસ્સાનઞ્ચ યાનિ કાનિચિ તસ્સ તસ્સ સમાદિન્નસ્સ સિક્ખાપદસ્સ વત્થૂનિપિ વિરમિતબ્બવત્થૂનિએવ. યાનિપિ કામસેક્ખાનં કાયવાચા વિપ્ફન્દનકરાનિ કિલેસજાતાનિ સમુચ્છેદવિરતીનં વત્થુભૂતાનિ સન્તિ. તાનિ તેસં તદઙ્ગ વિરતીનંપિ વત્થૂનિએવાતિ. **કદાચિ સન્દિસ્સન્તી**તિ સમાદાનસમ્પત્તવિરતીનં અઞ્ઞતરવસેન પવત્તકાલેએવ સન્દિસ્સન્તિ. એવં સન્દિસ્સ માનાપિ ભિન્નારમ્મણત્તા નએકતો હુત્વા સન્દિસ્સન્તીતિ વુત્તં **વિસું વિસુ**ન્તિ. વિસુંવિસું સન્દિસ્સમાનાપિ એકેકદુચ્ચરિતપ્પહાનવસેનેવ સન્દિસ્સન્તિ. ન લોકુત્તરેસુ વિય સબ્બથાપીતિ દટ્ઠબ્બં.

૧૨૧. અપ્પનાપત્તાનં અપ્પમઞ્ઞાનં સોમનસ્સસહગતભાવોવ વિભઙ્ગે વુત્તોતિ વુત્તં **પઞ્ચમજ્ઝાનવજ્જિતમહગ્ગતચિત્તેસૂ**તિ. એતાહિ પરસત્તાનં હેતુ અધિમત્તબ્યાપારા હોન્તિ, તસ્મા અતિસન્તાય નિબ્યાપારાય પઞ્ચમજ્ઝાનુપેક્ખાય સહ નપવત્તન્તીતિ. અપ્પનાપુબ્બભાગભૂતાનં પન તાસં ઉપેક્ખાવેદનાયપિ સમ્પયોગો અટ્ઠકથાયં અનુઞ્ઞાતોયેવાતિ વુત્તં **કામાવચર.લ. ચિત્તેસુચા**તિ. **કદાચી**તિ કારુઞ્ઞપ્પકતિકસ્સ અનિસ્સુકિનોચ પરેસં વિપત્તિસમ્પત્તિદસ્સનકાલે. **નાનાહુત્વા જાયન્તી**તિ તેસં વિપત્તિદસ્સનકાલે અનુકમ્પનવસેન કરુણા એવ જાયતિ, નમુદિતા. સમ્પત્તિદસ્સનકાલે પન મોદનવસેન મુદિતાવ જાયતિ, નકરુણાતિ એવં વિસું વિસું હુત્વા જાયન્તીતિ અત્થો. યસ્મા પનેતા દોસસમુટ્ઠિતાનં વિહિંસા અરતીનં નિસ્સરણભૂતાતિ સુત્તન્તેસુ વુત્તા. દોમનસ્સપટિપક્ખઞ્ચસો મનસ્સમેવ હોતિ. તસ્મા તાસં અપ્પનાપુબ્બભાગભૂતાનંપિ નિચ્ચં સોમનસ્સયોગમેવ કેચિ ઇચ્છન્તીતિ વુત્તં **ઉપેક્ખાસહગતેસુ.લ. કેચિ વદન્તી**તિ. સો પન તેસં વાદો અટ્ઠકથાયપિ સહ વિરુદ્ધો. તસ્મા તં બહૂ વિઞ્ઞુનો ન સમ્પટિચ્છન્તીતિ કત્વા સોવાદો થેરેન કેચિવાદોનામ કતો. યસ્માચ સબ્બેસંપિ લોકિય

લોકુત્તરજ્ઝાનાનં પુબ્બભાગ ભાવના નામ અપ્પનાસન્નકાલેએવ સોમનસ્સજ્ઝાનાનં પુબ્બભાગા સોમનસ્સસહગતા હોન્તિ. ઉપેક્ખાઝાનાનં પુબ્બભાગા ઉપેક્ખાસહગતા હોન્તિ. અનાસન્નકાલે પન સબ્બેસંપિ તેસં પુબ્બભાગા કદાચિ સોમનસ્સસહગતા, કદાચિ ઉપેક્ખાસહગતાહોન્તિ. તસ્મા સો વાદો કેચિવાદોવ કાતું યુત્તોતિ. એત્થચ સબ્બાનિપિ સમથવિપસ્સનાભાવનાચિત્તાનિનામ આદિમ્હિ યેભુય્યેન ઉપેક્ખાસહગતાનિએવ ભવેય્યું, યદિયિ તાનિ આદિતોયેવ પટ્ઠાય સોમનસ્સસહજાતાનિ સિયું. તદા ઇમે સત્તા સો મનસ્સજાતેસુ કમ્મેસુ અનભિરતાનામ નત્થીતિ અઞ્ઞં કમ્મં છડ્ડેત્વા ભાવનાકમ્મમેવ અનુયુઞ્જેય્યુન્તિ. પચ્છા પન અત્તનો ભાવનાય પુબ્બાપરિયવિસેસદસ્સનકાલેએવ સોમનસ્સ સહજાતાનિ ભવન્તિ. પટિકૂલા રમ્મણેસુ પન અસુભભાવનાચિત્તેસુ દુક્ખિતસત્તારમ્મણેસુચ કરુણાભાવનાચિત્તેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. અપિચ ઇમા કરુણામુદિતાનામ પકતિકાલેપિ ઉપ્પજ્જન્તિયેવ. તાસુ પન મુદિતા તાવ ઇટ્ઠસમ્પત્તિવિસયાતિ સાયેભુય્યેન સોમનસ્સ સહજાતાતિ યુત્તમેતં. કરુણા પન અનિટ્ઠવિપત્તિવિસયાતિ સા યેભુય્યેન ઉપેક્ખાસહજાતા એવ સિયા. નચ એતા પરસત્તહેતુ અધિમત્ત બ્યાપારાતિ કત્વા ઉપેક્ખાવેદનાય સહ વિરુદ્ધાએવાતિ સક્કા વત્તું. સા હિ અપ્પનં અપત્તા વેદનુપેક્ખાનામ આરમ્મણરસાનુભવનેએવ નિબ્યાપારાહોતિ. ન અઞ્ઞકિચ્ચેસુ. તથા હિ સત્તા ઉપેક્ખાસહગત ચિત્તેહિ અદિન્નંપિ આદિયન્તિ, દાનંપિ દેન્તિ, અઞ્ઞાનિપિ મહન્તાનિ પુઞ્ઞાપુઞ્ઞકમ્માનિ કરોન્તિયેવાતિ. તસ્મા અપ્પના પત્તાનઞ્ઞેવ તાસં વેદનુપેક્ખાય સહ વિરુદ્ધભાવો વત્તું યુત્તોતિ.

[૮૦] એત્તાવતા યં વુત્તં **વિભાવનિયં**

> “કરુણામુદિતા ભાવનાકાલે અપ્પનાવીથિતો પુબ્બે પરિચયવસેન ઉપેક્ખાસહગતચિત્તેહિપિ પરિકમ્મં હોતિ. યથાતં પગુણગન્થં સજ્ઝાયન્તસ્સ કદાચિ અઞ્ઞવિહિ તસ્સાપિ સજ્ઝાયનં, યથાચ પગુણવિપસ્સનાય સઙ્ખારે સમ્મસન્તસ્સકદાચિ પરિચયબલેન ઞાણવિપ્પયુત્તચિત્તેહિપિ સમ્મસનન્તિ ઉપેક્ખા સહગતકામાવચરેસુ કરુણા મુદિતાનં અસમ્ભવવાદો કેચિવાદો કતો”તિ. તં પટિક્ખિત્તં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

કિઞ્ચાપિ કસિણનિમિત્તાદીનિ આરમ્મણાનિ અગમ્ભીરાનિએવ હોન્તિ. તથાપિ યોગકમ્મબલેન ચિત્તસમાધાનબલેન કિલેસ દૂરીભાવેનચ તદારમ્મણેસુ ઝાનચિત્તેસુ ઞાણં એકન્તેન પવત્ત તિયેવાતિ આહ **સબ્બેસુપિ પઞ્ચ.લ. ચિત્તેસુચા**તિ.

૧૨૨. તયો વિરતિધમ્મા. દ્વયં અપ્પમઞ્ઞાયુગળં. એવં સો ભણચેતસિકા સોભણેસ્વેવ ચિત્તેસુ ચતુધા ચતૂહિ પકારેહિ સમ્પયુત્તાતિ યોજના. ઇદાનિ સબ્બેસંપિ ચેતો યુત્તાનં નિયતા નિયતયોગિવિભાગં દસ્સેતું ઇસ્સાતિઆદિમાહ. કરુણા આદિ યસ્સાતિ કરુણાદિ. અપ્પમઞ્ઞા દ્વયં. ઇસ્સામચ્છેરકુક્કુચ્ચાનિચ વિરતિયોચ કરુણાદિચ **ઇસ્સામચ્છે રકુક્કુચ્ચવિરતિકરુણાદયો**. તે નાનાચ જાયન્તિ, કદાચિચ જાયન્તિ. માનોચ કદાચિએવ જાયતિ. થિનમિદ્ધઞ્ચ તથા કદાચિ એવ જાયતિ. જાયમાનં પન અઞ્ઞમઞ્ઞં સહેવ જાયતિ. નનાનાતિ યોજના. એત્થચ અપ્પમઞ્ઞાવિરતીનં નાના કદાચિ યોગો હેટ્ઠાચ વુત્તો. ઉપરિચ વક્ખતિ. ઇસ્સાદીનંચ ઉપરિ વક્ખતિ. માનથિનમિદ્ધાનં પન ઇધ વત્તબ્બોતિ. તત્થ માનો ચતૂસુ દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તેસુ લબ્ભમાનોપિ કદાચિ તેસં સેય્યો હમસ્મીતિઆદિના પવત્તકાલેએવ લબ્ભતિ, નઅઞ્ઞદા. થિનમિદ્ધં પઞ્ચસુ સસઙ્ખારિકેસુ લબ્ભમાનંપિ કદાચિ તેસં નિદ્દાતિભૂતવસેન અકમ્મઞ્ઞતાય પવત્તિકાલેએવ લબ્ભતિ. ન અઞ્ઞદા. તદા લબ્ભમાનંપન દ્વયં સહેવ લબ્ભતિ. ન નાનાતિ.

[૮૧] **વિભાવનિયં** પન

“થિનમિદ્ધં કદાચિ ઇસ્સામચ્છેરકુક્કુચ્ચેહિચેવ માનેનચ સહ જાયતિ. કદાચિ તેહિ તેનચ નાના જાયતી”તિ યોજના વુત્તા. સા સારતો ન પચ્ચેતબ્બા.

ન હિ તેહિ તેનચ તસ્સ સહભાવો નાનાભાવોચ કિચ્ચારમ્મણવિરોધાવિરોધભાવેન સિદ્ધોતિ.

યાચ **ટીકાયં**

માનોચ થિનમિદ્ધઞ્ચ કદાચિ નાના જાયતિ. કારણં વુત્તમેવ. યોજના વુત્તા. સાપિ ન સુન્દરા. કદાચિ સહજાયતીતિ.

યથાવુત્તાનુસારેનાતિ સત્તસબ્બત્થયુજ્જન્તીતિઆદિના વુત્તપ્પકારં અનુસારેન **સેસા**તિ એકાદસહિ અનિયત યોગીહિ અવસેસા એકચત્તાલીસધમ્મા. તે યથાવુત્તાનુસારેન અત્તના લબ્ભમાન ચિત્તુપ્પાદેસુ અનિયતયોગિનો વેદિતબ્બાતિ યોજના.

૧૨૩. એવં ચેતસિકાનં યોગટ્ઠાનપરિચ્છિન્દનવસેન સમ્પયોગનયં દસ્સેત્વા ઇદાનિ યુત્તધમ્મરાસિપરિચ્છિન્દનવસેન સઙ્ગહ નયં દસ્સેન્તો **સઙ્ગહઞ્ચા**તિઆદિમાહ. ઇદાનિ તેસં સઙ્ગહઞ્ચ યથારહં પવક્ખામીતિ યોજના. **છત્તિંસા**તિઆદિ સઙ્ગહનયસ્સ ઉદ્દેસગાથા. સત્તપઞ્ઞત્તારમ્મણા અપ્પમઞ્ઞા નિબ્બાના રમ્મણેસુ નલબ્ભન્તિતિ વુત્તં **અપ્પમઞ્ઞાવજ્જિતા**તિ તથા અટ્ઠસુ દુતીયજ્ઝાનિકચિત્તેસુ વિતક્કવજ્જા અઞ્ઞસમાના દ્વાદસચેત સિકા અપ્પમઞ્ઞાવજ્જિતા તેવીસતિ સોભણચેતસિકાચેતિ પઞ્ચત્તિંસ ધમ્મા સઙ્ગહં ગચ્છન્તીતિઆદિનયં તથાસદ્દેન નિદ્દિસતિ. **તેએવા**તિ વિતક્ક વિચાર પીતિસુખવજ્જા ઉપેક્ખાસહગતા તે એવ તેત્તિંસધમ્મા. **અટ્ઠસૂ**તિ એત્થ અટ્ઠચ અટ્ઠચ અટ્ઠાતિ એકસેસનિદ્દેસો, વિચ્છાલોપનિદ્દેસોવા દટ્ઠબ્બો. **પઞ્ચકજ્ઝાન વસેના**તિ પાળિયં પઞ્ચકનયેન વુત્તસ્સ ઝાનભેદસ્સ વસેન, ચતુક્કનયેન વુત્તસ્સ ઝાનભેદસ્સ વસેન પન ચતુધાવ સઙ્ગહો હોતીતિ અધિપ્પાયો. દ્વીસુ રૂપપથમજ્ઝાનલાભીસુ દુતીયજ્ઝાનં ઉપ્પાદેન્તેસુ મન્દો વિતક્કમો અતિક્કમિતું સક્કોતિ. તસ્સ ચતુરઙ્ગિકં દુતીયજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતિ. તિક્ખપઞ્ઞો પન વિતક્ક વિચારે એકતો અતિક્કમિતું સક્કોતિ. તસ્સ તિયઙ્ગિકં દુતીયજ્ઝાનં ઉપ્પજ્જતીતિ અયં તેસં નયાનં વિસેસો.

૧૨૪. કિચ્ચારમ્મણવિરુદ્ધત્તા વિરતિયો મહગ્ગતેસુ નુપ્પજ્જન્તીતિ આહ **વિરતિત્તયવજ્જિતા**તિ. વિરતિયો હિ કાયવચી વિસોધનકિચ્ચા હોન્તિ. મહગ્ગતજ્ઝાનાનિ પન સુવિસુદ્ધકાયવચી પયોગસ્સેવ ચિત્તવિસોધનકિચ્ચાનિ. વિરતિયોચ વીતિક્કમિતબ્બ વત્થુંવા નિબ્બાનંવા આરબ્ભ પવત્તન્તિ. મહગ્ગતજ્ઝાનાનિ પન પઞ્ઞત્તિ યોવા મહગ્ગતધમ્મેવાતિ.

૧૨૫. કિચ્ચારમ્મણવિ રુદ્ધત્તાયેવ વિરતિઅપ્પમઞ્ઞાયો એકસ્મિં ચિત્તે દ્વે નલબ્ભન્તીતિ વુત્તં. **અપ્પમઞ્ઞા વિરતિયો પનેત્થ.લ. યોજેતબ્બા**તિ. વિરતિયો એકન્તેન દુસ્સિલ્યપ્પહાન કિચ્ચત્તા તપ્પહાન કિચ્ચરહિતેસુ લોકિયાબ્યાકતેસુ નલબ્ભન્તીતિ વુત્તં **વિરતિવજ્જિતા**તિ. પઞ્ચસિક્ખાપદા કુસલાયેવાતિ હિ પાળિયં વુત્તં. ઇદઞ્ચ લોકિયસિક્ખાપદાનિ સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. અપ્પમઞ્ઞાનં સત્તપઞ્ઞત્તારમ્મણત્તા મહાવિપાકાનઞ્ચ એકન્ત પરિત્તારમ્મણત્તા તાસં તેસુ સમ્ભવો નત્થીતિ વુત્તં **અપ્પમઞ્ઞા વિરતિવજ્જિતા**તિ. નનુ કામકુસલં સત્તપઞ્ઞત્તાદિ

આરમ્મણંપિ હોતીતિ તબ્બિપાકેનપિ તેન સદિસા રમ્મણેન ભવિતબ્બન્તિ. ન. વિકપ્પરહિતત્તા. પઞ્ઞત્તિયો હિ અવિજ્જમાનત્તા મહગ્ગતાનુત્તરધમ્માચ સણ્હસુખુમધમ્મત્તા તથા તથા વિકપ્પેત્વાવા પટિવિજ્ઝિત્વાવા ગણ્હન્તાનં કુસલાદીનં એવ આરમ્મણભૂતા હોન્તિ. કામવિપાકાનિ પન સયં અતિદુબ્બલતાય આરમ્મણં વિકપ્પેત્વા વિગહેતું નસક્કોન્તિ, કુતો પટિવિજ્ઝિત્વા ગહેતું. તસ્મા તાનિ પઞ્ઞત્તિયોવા મહગ્ગતાનુત્તરધમ્મેવા આલમ્બિતું ન સક્કોન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. મહગ્ગતવિપાકાનિ પન વિકપ્પરહિતાનિપિ અપ્પનાપત્તકમ્મવિસે સનિબ્બત્તત્તા ભાવનાબલનિમ્મિતાનિ પઞ્ઞત્તિવિસેસાનિ આલમ્બિતું સક્કોન્તીતિ.

[૮૨] વિભાવનિયં પન

> કામતણ્હાધિનકમ્મજનિતત્તા કામવિપાકાનિ કામતણ્હાય આરમ્મણભૂતે કામધમ્મેએવ આલમ્બિતું લભન્તીતિ અધિપ્પાયેન ‘‘કામતણ્હાધિનસ્સ ફલભૂતત્તા’’તિ વત્વા દાસિપુત્તોપમાય તદત્થં વિભાવેતિ. તં વિચારેતબ્બં.

એવઞ્હિ સતિ મહગ્ગતવિપાકાનિપિ રૂપારૂપતણ્હાધિન કમ્મજનિતાનિ એવ હોન્તીતિ તાનિપિ રૂપારૂપતણ્હાનં આરમ્મણભૂતે મહગ્ગત ધમ્મેએવ આલમ્બેય્યુન્તિ. અપિચ, કામતણ્હાપિ કામધમ્મેએવ આરમ્મણં કરોતિ. ન પઞ્ઞત્તિધમ્મેતિ નત્થિ. નચ ઇત્થિપુરિસાદિ હત્થ પાદાદિ પઞ્ઞત્તીસુ અસ્સાદવસેન પવત્તા તણ્હા કામતણ્હા નામ નહોતીતિ અત્થિ. **સુભે**તિ કુસલે. **મને**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં. સુભે ક્રિયે પાકેતિ નિદ્ધારણીયં દટ્ઠબ્બં. સહેતુ. લ. મને દ્વાદસધાવ સઙ્ગહોતિવા યોજેતબ્બં. **નવિજ્જન્તેત્થા**તિ વજ્જિતાનં સઙ્ગહો. **એત્થા**તિ સોભણચિત્તેસુ. **દ્વયન્તિ** વિરતિઅપ્પમઞ્ઞાદુકં. **અનુત્તરે**તિ વિસેસકાનં સઙ્ગહો. **ઝાન ધમ્મા**તિ વિતક્કાદયો. મજ્ઝિમે મહગ્ગતે અપ્પમઞ્ઞાચ ઝાનધમ્મા ચ. પરિત્તેસુ કામસોભણેસુ અપ્પમઞ્ઞાચ વિરતિ ઞાણપીતિ યોચ વિસેસકા, સઙ્ગહનય ભેદકારકાતિ અત્થો.

૧૨૬. સત્તરસધમ્મા લોભદિટ્ઠીહિ સદ્ધિં એકૂનવીસતિ હુત્વા સઙ્ગહં ગચ્છન્તીતિ યોજના. પીતિવજ્જિતા અઞ્ઞસમાના દ્વાદસ ચેતસિકા અકુસલસાધારણા ચત્તારોચાતિ સોળસધમ્મા લોભદિટ્ઠીહિ સહ અટ્ઠારસ હુત્વા સઙ્ગહં ગચ્છન્તીતિ યોજના. ઇસ્સામચ્છરિય કુક્કુચ્ચાનિ કિચ્ચતો આરમ્મણતો ચ ભિન્નાનિ હોન્તીતિ વુત્તં **ઇસ્સા.લ. યોજેતબ્બાની**તિ. સબ્બેસુપિ અકુસલચિત્તુપ્પાદેસુ સમ્પયુત્તધમ્મા ધમ્મતો અસદિસાએવ હોન્તિ. ગણનતો પન એકચ્ચે એકચ્ચેહિ સદિસા એવ હોન્તીતિ વુત્તં **દ્વાદસ.લ. સઙ્ગહિતાભવન્તી**તિ. એત્થચ પઞ્ચસુ અસઙ્ખારિકેસુ પથમદુતીયેસુ એકૂનવીસતિ. તતીયચતુત્થેસુ અટ્ઠારસ. પઞ્ચમે વીસતિ. પઞ્ચસુ સસઙ્ખારિકેસુ પથમદુતીયેસુ એકવીસતિ. તતીયચતુત્થેસુ વીસતિ. પઞ્ચમે દ્વાવીસતિ. મોમૂહદ્વયે પન્નરસાતિ એવં અકુસલેસુ સત્ત સઙ્ગહા ભવન્તિ. તેનાહ એકૂનવીસાતિઆદિં. **સાધારણા**તિ સબ્બા કુસલસાધારણા. **સમાના**તિ અઞ્ઞસમાના. **અપરે**તિ છન્દપીતિઅધિમોક્ખે થપેત્વા એકચ્ચે.

૧૨૭. હસનચિત્તેતિ હસિતુપ્પાદચિત્તે. **વોટ્ઠબ્બને**તિ મનોદ્વારાવજ્જને. **સુખસન્તીરણે**તિ સોમનસ્સ સન્તીરણે. **મનો ધાતુત્તિકા હેતુક પટિસન્ધિ યુગળે**તિ પઞ્ચદ્વારાવજ્જન સમ્પટિચ્છનદ્વયસઙ્ખાતે મનોધાતુત્તિકેચેવ ઉપેક્ખા સન્તીરણ દ્વયસઙ્ખાતે અહેતુક પટિસન્ધિયુગળેચ. સબ્બત્થ સબ્બેસુ અહેતુકેસુ સત્ત, તતો સેસા પકિણ્ણકા પન યથારહં યુજ્જન્તિ, ઇતિ તેત્તિંસ વિધસઙ્ગહો મયા વુત્તોતિ યોજના.

૧૨૮. ઇદાનિ અયં ચેતસિકનિદ્દેસોતિ કત્વા ચિત્તસ્સ વિય એકસ્સપિ ચેતસિકસ્સ ભૂમિજાતિ સમ્પયોગાદિ ભેદેન વિભાગો કથેતબ્બોતિ તં દસ્સેતું અન્તિમગાથમાહ. ઇત્થં ઇમિના યથાવુત્તપ્પકારેન ચિત્તાવિયુત્તાનં ચેતસિકાનં સોળસવિધં સમ્પયોગઞ્ચ તેત્તિંસવિધં સઙ્ગહઞ્ચ ઞત્વા તેસં યથા યોગં ચિત્તેન સમં ભેદં ઉદ્દિસેતિ યોજના. ફસ્સો તાવ એકૂનનવુતિયા એકવીસસતેસુવા ચિત્તેસુ યુત્તત્તા એકૂનનવુતિ એકવીસસતવિધેવાતિ એવં દ્વિપઞ્ઞાસચેતસિકે વિસું વિસું ઉદ્ધરિત્વા યથાયોગં ભૂમિજાતિસમ્પયોગાદિભેદેહિ તેસં વિભાગં કથેય્યાતિ અત્થો.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય ચેતસિક સઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

પકિણ્ણક સઙ્ગહ પરમત્થદીપની

૧૨૯. એવં વિસું વિસું ચિત્તચેતસિકાનં નિદ્દેસં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પુન ઉભિન્નં નિદ્દેસં દસ્સેન્તો **સમ્પયુત્તાયથાયોગ**ન્તિઆદિમાહ. યથાયોગં સમ્પયુત્તા સભાવતો તેપઞ્ઞાસ ચિત્તચેતસિકા યે ધમ્મા મયા વિસું વિસું નિદ્દિટ્ઠા. ઇદાનિ યથા રહં તેસં ઉભિન્નં સઙ્ગહોનામ નિય્યતેતિ યોજના. તત્થ અત્તનો અત્તનો ભાવો સભાવો. ધમ્માનં આવેનિકલક્ખણન્તિ વુત્તં હોતિ. ચિત્તં તાવ ભૂમિજાતિસમ્પયોગાદિભેદેન એકૂન નવુતિવિધંપિ અત્તનો આરમ્મણ વિજાનનસઙ્ખાતેન આવેનિકલક્ખણેન એકમેવ હોતિ. ફસ્સોપિ ભૂમિજાતિસમ્પયો ગાદિભેદેન એકૂનનવુતિવિધોપિ ફુસનલક્ખણેન એકોવ હોતિ તથા વેદનાસઞ્ઞાદયોતિ એવં સભાવતો તેપઞ્ઞાસ એવ હોન્તીતિ. વેદનાહેતુતો કિચ્ચદ્વારાલમ્બણવત્થુતો પવત્તો સઙ્ગહોતિ સમ્બન્ધો. તત્થ **વેદનાહેતુતો**તિ વેદનાભેદ હેતુભેદતો. એવં કિચ્ચદ્વારાલમ્બણ વત્થુતોતિ એત્થપિ. **ચિત્તુપ્પાદવસેનેવા**તિ ચિત્તવસેનેવ નિય્યતેતિ સમ્બન્ધો. એવસદ્દેન ચેતસિકે નિવત્તેતિ. એત્તાવતા છન્નં પકિણ્ણકસઙ્ગહાનં વચનત્થો ઇધેવ તાવ થેરેન દસ્સિતો હોતિ વેદનાભેદેન ચિત્તચેતસિકાનં સઙ્ગહો વેદનાસઙ્ગહો, હેતુભેદેન ચિત્તચેતસિકાનં સઙ્ગહો હેતુસઙ્ગહોતિઆદિના.

[૮૩] વિભાવનિયં પન

> ચિત્તુપ્પાદસદ્દેન ચેતસિકધમ્મેપિ ગહેત્વા અઞ્ઞં નિવત્તે તબ્બં અપસ્સન્તો ''ન કત્થચિ તંવિરહેના''તિ વદતિ. તં નયુજ્જતિયેવ.

ન હિ ઇધ એત્તકા ચેતસિકા સુખસહગતા, એત્તકા દુક્ખ સહગતાતિઆદિના એકોપિ સઙ્ગહો ચેતસિકેહિ નીતો નામ અત્થિ. સુખસહગતં કુસલવિપાકં કાયવિઞ્ઞાણમેકમેવાતિઆદિના પન ચિત્તેનએવ નીહોતિ. ચિત્તે પન સિદ્ધે ચેત સિકાપિ સિદ્ધાએવાતિ કત્વા ચિત્તુપ્પાદવસેનેવાતિ ઇદં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

૧૩૦. તત્થાતિ તેસુ છસુ સઙ્ગહેસુ. વેદનાભેદેન તંસમ્પયુત્તાનં ચિત્તચેતસિકાનં સઙ્ગહો **વેદનાસઙ્ગહો**.

[૮૪] વિભાવનિયં પન

> ''સુખાદિવેદનાનં તંસહગતચિત્તુપ્પાદાનઞ્ચ વિભાગવસેન સઙ્ગહો વેદનાસઙ્ગહો''તિ વુત્તં. તત્થ ચસદ્દેન વેદનાસઙ્ગહોચ વેદનાસહગત ચિત્તુપ્પાદ સઙ્ગહોચાતિ ઇમસ્મિં અત્થે વેદનાસઙ્ગહોતિ એકસેસનિદ્દેસો હોતીતિ દસ્સેતિ. તં ન સુન્દરં.

ઇધ હિ વેદનાભેદો ઇમસ્સ સઙ્ગહસ્સ નિસ્સયધમ્મપરિગ્ગહત્થંએવ વુત્તો. ન વેદનાનંચ વિસું સઙ્ગહદસ્સનત્થન્તિ. તત્થ**તિવિધા વેદના**તિ કસ્મા વુત્તં. નનુ સંયુત્તકે દ્વેપિ તિસ્સોપિ પઞ્ચપિ છપિ અટ્ઠારસપિ છત્તિંસપિ અટ્ઠસતંપિ વેદના વુત્તાતિ. સચ્ચં. અનુભવનલક્ખણેન પન વેદના તિવિધાએવ હોતિ. યે હિ કેચિ યંકિઞ્ચિ આરમ્મણં અનુભવન્તિ. તે તં સાતતોવા અનુભવન્તિ અસાતતોવા મજ્ઝત્તતોવા. તતો અઞ્ઞો પકારો નત્થીતિ. અઞ્ઞે પન પભેદા તેન તેન પરિયાયેન વુત્તા. તત્થ હિ દ્વે કાયિકચેતસિકવસેન વુત્તા. યથાહ-કતમાચ ભિક્ખવે દ્વે વેદના કાયિકાચ ચેતસિકાચાતિ. સુખદુક્ખ વસેનવા ઉપેક્ખં સુખે સઙ્ગહેત્વા. યથાહ-દ્વે વેદના વુત્તા ભગવતા સુખાવેદના દુક્ખાવેદના. યાયં ભન્તે અદુક્ખ મસુખા વેદના. સન્તસ્મિં એસાપણીતે સુખે વુત્તા ભગવતાતિ.

વિભાવનિયં પન

અનવજ્જપક્ખિકં ઉપેક્ખં સુખે સાવજ્જપક્ખિકઞ્ચ દુક્ખે સઙ્ગહેત્વા દ્વે વુત્તાતિ વુત્તં. તં પાળિયં અનાગતંપિ યુજ્જતિયેવ.

ઇન્દ્રિયભેદવસેન પઞ્ચ. ફસ્સભેદવસેન છ. ઉપવિચારભેદ વસેન અટ્ઠારસ. છ ગેહસ્સિતાનિ છ નેક્ખમ્મસ્સિતાનીતિ એવં પચ્ચેકં દ્વાદસન્નં સોમનસ્સ દોમનસ્સઉપેક્ખાનં વસેન છત્તિંસ. તાયેવ કાલત્તયવસેન અટ્ઠસતં વેદના વુત્તાતિ. યઞ્ચ કત્થચિ સુત્તે યંકિઞ્ચિ વેદયિતં સબ્બં તં દુક્ખસ્મિન્તિ વુત્તં. તં સઙ્ખારદુક્ખતાવસેન વુત્તન્તિ. હેટ્ઠા પન ચિત્તનિદ્દેસે ચિત્તાનિ ઇન્દ્રિયભેદવસેન નિદ્દિટ્ઠાનીતિ કત્વા ઇધપિ ઇન્દ્રિયભેદવસેનેવ ચિત્તાનિ સઙ્ગહેતું પુન **સુખં.લ. પઞ્ચધા હોતી**તિ વુત્તં. એત્થ ચ યેસુ ધમ્મેસુ આધિ પચ્ચવસેન સુખદુક્ખાનિ ઇન્દ્રિયાનિ નામ હોન્તિ. તેસં કાયિક માનસિકવસેન દુવિધત્તા તાનિપિ સુખિન્દ્રિયં સોમનસ્સિન્દ્રિયં દુક્ખિન્દ્રિયં દોમનસ્સિન્દ્રિયન્તિ દ્વિધા વુત્તાનિ. ઉપેક્ખાય પન આધિપચ્ચટ્ઠાનભૂતા ધમ્મા માનસિકાએવ હોન્તીતિસા ઉપેક્ખિન્દ્રિયન્તિ એકધાવ વુત્તાતિ. અપિચ, તેપિ પરિયાયેન દુવિધા હોન્તિ. ચક્ખાદિપસાદકાય નિસ્સિતાનંપિ સબ્ભાવતો. વેદનાપન એકરસત્તા એકધાવ વુત્તાતિ.

વિભાવનિયં પન

''કાયિક માનસિક સાતભેદતો સુખદુક્ખાનિ દ્વિધા વુત્તાની''તિ વુત્તં.

તત્થ સભાવતો ઇટ્ઠાનિટ્ઠફોટ્ઠબ્બા નુભવનલક્ખણાનિ સુખ દુક્ખાનિ. સભાવતોવા પરિકપ્પનતોવા ઇટ્ઠાનિટ્ઠમજ્ઝત્તાનુભવન લક્ખણાનિ ઇતરાનીતિ. **સેસાની**તિ યથાવુત્ત સુખદુક્ખતો મનસ્સ દોમનસ્સયુત્તેહિ સેસાનિ બાત્તિંસ કામાવચરચિત્તાનિ તેવીસતિ પઞ્ચમજ્ઝાનિકચિત્તાનિચાતિ સબ્બાનિ પઞ્ચપઞ્ઞાસચિત્તાનિ. **એકત્થા**તિ એકસ્મિં ચિત્તે. ઇતરા હિ ઉપેક્ખાવેદના.

૧૩૧. હેતૂનં ભેદેન તંસમ્પયુત્તાનં ચિત્તચેતસિકાન સઙ્ગહો **હેતુસઙ્ગહો**.

[૮૫] વિભાવનિયં પન

''લોભાદિહેતૂનં વિભાગવસેન તંસમ્પયુત્તધમ્મવસેનચ સઙ્ગહો હેતુસઙ્ગહો''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

કારણં વુત્તમેવ. હેતૂનામ છબ્બિધા ભવન્તીતિ સમ્બન્ધો. તત્થ હેતુકિચ્ચંનામ આરમ્મણે સમ્પયુત્તધમ્માનં સુપ્પતિટ્ઠિતભાવ સાધનં. યથા હિ રુક્ખસ્સ મૂલાનિ સયં અન્તો પથવિયં વડ્ઢિત્વા પથવિરસેચ આપોરસેચ ગહેત્વા રુક્ખં યાવ અગ્ગા અભિહરન્તિ. વાતેવા મહોઘેવા આગતે રુક્ખં સુટ્ઠુ આકડ્ઢિત્વા તિટ્ઠન્તિ, એવં રુક્ખો વુદ્ધો વિરુળ્હો વિપુલો ચિરટ્ઠિતિકોચ હોતિ. એવમેવં ઇમેપિ ધમ્મા સયં આરમ્મણેસુ થિરપત્તા હુત્વા સમ્પયુત્તધમ્મે તત્થ વુદ્ધે વિરુળ્હે વિપુલે ચિરટ્ઠિતિકેચ સાધેન્તીતિ. અહેતુકચિત્તાનિપન જલતલે અમૂલકસેવા લાનિ વિય આરમ્મણે સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતાનિ ન હોન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. અપરે પન ધમ્માનં કુસલાદિભાવસાધનં હેતુકિચ્ચન્તિ વદન્તિ. એવંસન્તે યેસં સહજાતહેતુ નત્થિ. તેસં અકુસલભાવો અબ્યાકતભાવોચ નસમ્પજ્જેય્ય. યાનિચ લદ્ધહેતુપચ્ચયાનિ રૂપાનિ. તેસઞ્ચ કુસલાદિભાવો આપજ્જેય્યાતિ વત્વા તંવાદં પટિપક્ખિપન્તિ. યથા પન લોકે અન્ધકારોનામ કેનચિ પચ્ચય વિસેસેન સાધેતબ્બો ન હોતિ. યત્થ આલોકો નત્થિ. તત્થ સો અત્તનો ધમ્મતાય સિદ્ધો હોતિ. એવમેવં ધમ્મેસુ

મુય્હનક્રિયાભૂતો મોહન્ધકારોપિ અત્તનો ધમ્મતાય એવ અકુસલો ભવિતું અરહતિ. તથા હિ ઇચ્છાનામ અત્થિ. સામુય્હનક્રિયાય યુત્તા લગ્ગનભાવં પત્વા લોભો અકુસલો નામ હોતિ. સદ્ધાય યુત્તા પન ધમ્મચ્છન્દભાવં પત્વા કુસલચ્છન્દોનામ હોતિ. તથા અક્ખન્તિનામ અત્થિ. સાપિ મુય્હન ક્રિયાય યુત્તા પટિઘભાવં પત્વા દોસો અકુસલોનામ હોતિ. સદ્ધાય યુત્તા પન ઉપ્પન્નં કામવિતક્કં નાધિવાસેતીતિઆદિના નયેન પાપધમ્મ પાપારમ્મણ વિરોધભાવં પત્વા અલોભો કુસલોનામ હોતિ. મુય્હનક્રિયા પન અસુકેન યુત્તા અકુસલોનામ. અસુકેન યુત્તા કુસલોનામાતિ નત્થિ. અમ્બિલત્થાય અઞ્ઞેન સંયોગકિચ્ચરહિતો જાતિઅમ્બિલરસો વિય એકન્તઅકુસલજાતિકાએવ હોતીતિ. યોચ ધમ્મો કુસલો અકુસલોચ ન હોતિ. સો અબ્યાકતોતિ એત્તકમેવ ધમ્માનં અબ્યાકતભાવસિદ્ધિયા કારણં. તસ્મા અહેતુકચિત્તાનં રૂપનિબ્બાનાનઞ્ચ અબ્યાકતભાવોપિ અત્તનો ધમ્મ તાયએવ સિદ્ધો. તત્થ મોહો સેસમૂલાનંપિ મૂલં હોતિ. રજ્જનદુસ્સનાનિપિ હિ મુય્હનનિસન્દાનિએવ હોન્તિ. અલોભાદીનઞ્ચ કુસલભાવો અવિજ્જાનુસયેન સહેવ સિદ્ધોતિ. તાનિ પન લોભાદીનિ લોભસહગતાદીનં વિસેસમૂલાનિ હોન્તિ. રજ્જનાદિ નિસન્દાનિ હિ દિટ્ઠિમાનાદીનિ. અરજ્જનાદિનિસન્દાનિ ચ સદ્ધાદીનીતિ. યસ્મા પન હેતુયોનામ સમ્પયુત્તેસુ પધાનધમ્મા હોન્તિ. તસ્મા સહેતુકવિપાકક્રિયાનં અબ્યાકતભાવો પન હેતુ મુખેનપિ વત્તું યુત્તો.

[૮૬] એત્તાવતા યં વુત્તં **વિભાવનિયં**

> ''અપરે પન કુસલાદીનં કુસલાદિભાવસાધનં હેતુ ભાવો''તિ વદન્તિ. એવં સતિ હેતૂનં અત્તનો કુસલા દિભાવસાધનો અઞ્ઞો હેતુ મગ્ગિતબ્બો સિયા. અથ સેસસમ્પયુત્તહેતુપટિબદ્ધો તેસં કુસલાદિભાવો, એવમ્પિ મોમૂહ ચિત્તસમ્પયુત્તસ્સ હેતુનો અકુસલ ભાવો અપ્પટિબદ્ધો સિયા. અથ તસ્સ સભાવતો અકુસલભાવોપિ સિયા. એવંસતિ સેસહેતૂનમ્પિ સભાવતો કુસલાદિભાવોતિ તેસં વિય સમ્પયુત્ત ધમ્માનમ્પિ સો હેતુપટિબદ્ધો નસિયા, યદિચ હેતુપટિબદ્ધો કુસલાદિભાવો. તદા અહેતુકાનં અબ્યાકતભાવો નસિયાતિ અલમતિનિપ્પીળનેનાતિ તં પટિક્ખિત્તં હોતિ.

યથાચ લદ્ધજ્ઝાનપચ્ચયેસુ રૂપારૂપધમ્મેસુ ઝાનઙ્ગાનિ અરૂપધમ્મેસુએવ ઉપનિજ્ઝાનકં ફરન્તિ, ન રૂપધમ્મેસુ. તે પન ઝાનધમ્મ સમુટ્ઠિ તત્તાએવ ઝાનપચ્ચયુપ્પન્નેસુ વુત્તા. એવમેવ હેતુયોપિ અરૂપ ધમ્મેસુએવ કુસલાદિભાવં ફરન્તિ. ન રૂપધમ્મેસુ. તે પન હેતુ સમુટ્ઠિતત્તાએવ હેતુપચ્ચયુપ્પન્નેસુ વુત્તાતિ ન તેસં રૂપધમ્માનં કુસલાદિભાવાપત્તિ ચોદેતબ્બાતિ.

[૮૭] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

> ''કુસલાદિભાવો પન કુસલાકુસલાનં યોનિસો અયોનિસો મનસિકારપટિબદ્ધો''તિ વુત્તં. તંપિ વિચારે તબ્બં.

તથા હિ સૂરિયાલોકે આગતે દિવા બલાનં હંસાદીનં ઓકાસો હોતિ. રત્તન્ધકાલે આગતે રત્તિબલાનં ઉલૂકાદીનં ઓકાસો હોતિ. નચ તે આલોકન્ધકારા તેસં વણ્ણાદિવિસેસં સામેન્તિ. તં પન તેસં યોનિયોએવ સાધેન્તિ. તત્થ આલોકો વિય યોનિસોમનસિકારો દટ્ઠબ્બો. અન્ધકારો વિય ઇતરો. તે સત્તા વિય કુસલાકુસલા. વણ્ણાદિવિસેસો વિય કુસલાદિભાવો. યોનિયો વિય હેતુયો દટ્ઠબ્બાતિ. અબ્યાકતાનં પનાતિ સબ્બં યો ધમ્મો કુસલો અકુસલોચ ન હોતિ. સો અબ્યાકતોતિ વુત્તપક્ખે પતતિયેવાતિ. **તત્થા**તિ હેતુસઙ્ગહે. સહેતુકાનં પરિગ્ગહસુખત્થં ઇધ વજ્જેતબ્બાનિપિ અહેતુકાનિ પથમં ઉદ્ધટાનિ. તેનાહ **સેસાનિ પન. લ. સહેતુકા નેવા**તિ.

તેસંવા અહેતુકનામંપિ હેતૂનં વસેનેવ વિસું સિદ્ધન્તિ તેસંપિ ઇધ સઙ્ગહણં અવિરુદ્ધં હોતિ. તેનાહ **અહેતુકાદ્ધારસેકા**તિઆદિ. સભાવ ભેદેન છબ્બિધાપિ હેતુયો કુસલા કુસલા બ્યાકતજાતિભેદેન નવધા હોન્તીતિ વુત્તં **લોભો દોસો**ચાતિઆદિ.

૧૩૨. ચુદ્દસન્નં કિચ્ચાનં ભેદેન તંકિચ્ચવન્તાનં ચિત્તચેતસિકાનં સઙ્ગહો **કિચ્ચસઙ્ગહો**.

[૮૮] વિભાવનિયં પન

> ''પટિસન્ધાદીનં કિચ્ચાનં વિભાગવસેન તંકિચ્ચવન્તાનઞ્ચ પરિચ્છેદવસેન સઙ્ગહો કિચ્ચસઙ્ગહો''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

યેન એકકમ્મેન એકો ઉપપત્તિભવોનિબ્બત્તતિ. તસ્મિં સરસેનવા લદ્ધવિબાધનેનવા પરિક્ખીણે સો ભવો નિરુજ્ઝતિ. એકસ્સ કમ્મસ્સ ઓકાસો હોતિ. તસ્મા તતો નિબ્બત્ત ભવતો ચુતસ્સ અન્તરા ખણમત્તંપિ અઠત્વા લદ્ધોકાસેન એકેન કમ્મેન પુન ભવન્તરાદિ પટિસન્ધાન વસેન અભિનિબ્બત્તિ **પટિસન્ધિકિચ્ચં**. તથા નિબ્બત્તસ્સ ઉપપત્તિભવસન્તાનસ્સ યાવ તં કમ્મં નખિય્યતિ. તાવ અવિચ્છેદ પવત્તિપચ્ચયઙ્ગભાવેન પવત્તિ **ભવઙ્ગકિચ્ચં**. તસ્સ હિ તથા પવત્તિયા સતિ આયુપબન્ધાચ ઉસ્મા પબન્ધાચ પવત્તન્તિયેવાતિ એતે તયો ધમ્મા ઇમં કાયં અભિજ્જમાનં રક્ખન્તીતિ. યથાહ –

> આયુ ઉસ્માચ વિઞ્ઞાણં, યદા કાયં જહન્તિ મં;
> અપવિદ્ધો તદા સેતિ, નિરત્થંવ કલિઙ્ગરન્તિ.

આવજ્જનં ચિત્તસન્તાનસ્સ આવટ્ટનં, તંવા આવજ્જેતિ આવટ્ટેતિ, આવટ્ટતિવા તં એત્થ એતેનાતિવા **આવજ્જનં**. ભવઙ્ગ વીથિતો ઓક્કમિત્વા આરમ્મણન્તરાભિમુખં પવત્તતીતિ અત્થો. આવજ્જેતિવા આરમ્મણન્તરે આભોગં કરોતીતિ આવજ્જનં. દસ્સનાદીનિ પાકટાનિ. **વોટ્ઠબ્બન**ન્તિ વિસું અવચ્છિન્દિત્વા થપનં ઇદં નીલન્તિવા પીતકન્તિવા સુભન્તિવાઅસુભન્તિવા અસઙ્કરતોથપનં નિયમનન્તિ વુત્તં હોતિ. જવનન્તિવા જવોતિવા વેગોતિવા અત્થતો એકં. અસનિનિપાતો વિય વેગસહિતસ્સ એકેકસ્સ પિત્તસ્સ પવત્તિ **જવનકિચ્ચં**.

[૮૯] યંપન **વિભાવનિયં**

> ''આરમ્મણે તંતંકિચ્ચસાધનવસેન અનેકક્ખત્તું એકક્ખત્તુંવા જવમાનસ્સ વિય પવત્તિ જવનકિચ્ચ''ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ જવમાનસ્સ ચિત્તસ્સ એકવારમત્તેન નિવત્તિનામ અત્થિ. મગ્ગાતિઞ્ઞાજવનાનિપિ હિ એકાવજ્જનપરિકમ્મચિત્તતો પટ્ઠાય એકવેગેન પવત્તજવમાનચિત્તસન્તાનપતિતાનિ એવ હોન્તિ. ન પન તાનિ વિસું સિદ્ધેન જવેન જવન્તીતિ.

[૯૦] તત્થ ચ

> જવમાનસ્સ વિય પવત્તીતિ એતેન વિસું વિસું ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધા નં ખણિકધમ્માનં સીઘગમનસઞ્ઞાતો જવોનામ વિસું નત્થિ. બહુક્ખત્તું પવત્તિવસેન પન સીઘગચ્છન્તપુરિસ સદિસત્તા એવ જવનન્તિ વુચ્ચતીતિ દસ્સિતં હોતિ. તંપિ ન સુન્દરં.

અસનિનિપાતો વિય વેગસહિતસ્સ એકેકસ્સ ચિત્તસ્સ પવત્તિજવનકિચ્ચન્તિ હિ હેટ્ઠા વુત્તં. ભવઙ્ગચિત્તઞ્હિ દીઘં અદ્ધાનં પૂરેત્વા પવત્તંપિ નદિસોતે વુય્હમાનં સુક્ખપણ્ણં વિય વેગરહિતં હોતિ. જવનચિત્તં પન એકમેકંપિ સમાનં ઇન્દેન વિસ્સટ્ઠ વજિરં વિય વેગસહિતમેવ પવત્તતીતિ દટ્ઠબ્બં. તં આરમ્મણં એતસ્સાતિ **તદારમ્મણં**. યં જવનેન ગહિતં, તદેવસ્સ આરમ્મણન્તિ વુત્તં હોતિ. યં જવનેન ગહિતારમ્મણં, તસ્સેવ ગહિતત્તા તદારમ્મણં નામાતિ હિ વુત્તં. તસ્સવા જવનસ્સ આરમ્મણં અસ્સ આરમ્મણન્તિ તદારમ્મણં. ઇધ પન તદારમ્મણભાવો અધિપ્પેતો. નિબ્બત્તમાનભવતો વચનં મુચ્ચનં પરિગળનં **ચુતિ**. ઇદાનિ તાનિ કિચ્ચાનિ અનિયમતો ન પવત્તન્તિ. ઠાનનિયમેનેવ પવત્તન્તીતિ દસ્સેતું ઠાનભેદો વુત્તો. તિટ્ઠતિ પવત્તતિ તંતં કિચ્ચવન્તં ચિત્તં એત્થાતિ **ઠાનં**. ઓકાસો. તંતં અન્તરાકાલોતિ વુત્તં હોતિ. કાલોપિ હિ કાલવન્તાનં પવત્તિવિસયત્તા ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. પટિસન્ધિયા ઠાનં પટિસન્ધિટ્ઠાનં. પટિસન્ધકાલો પટિસન્ધિક્ખણોતિ વુત્તં હોતિ. એવં સેસેસુપિ.

[૯૧] વિભાવનિયં પન

> ''પટિસન્ધિયા ઠાનં પટિસન્ધિટ્ઠાનન્તિ વત્વા કામં પટિસન્ધિવિનિ મુત્તં ઠાનંનામ નત્થિ. સુખગ્ગહણત્થં પન સિલા પુત્તકસ્સ સરીરન્તિઆદીસુ વિય અભેદેપિ ભેદપરિકપ્પનાતિ દટ્ઠબ્બ''ન્તિ વુત્તં. તં ન ગહેતબ્બં.

કાલો હિ નામ સભાવતો અવિજ્જમાનોપિ ચિત્તસ્સ વિસું આરમ્મણભૂતો એકો પઞ્ઞત્તિધમ્મો. તથા હિ અટ્ઠકથાયં ઇમેસં અટ્ઠન્નં મહાવિપાકચિત્તાનં વિપચ્ચનટ્ઠાનં વેદિતબ્બં. એતાનિ હિ ચતૂસુ ઠાનેસુ વિપચ્ચન્તિ. પટિસન્ધિયં ભવઙ્ગે ચુતિયં તદારમ્મણેતિ વત્વા તં વિત્થારેન્તેન પટિસન્ધિગ્ગહણકાલે પટિસન્ધિહુત્વા વિપચ્ચન્તિ. અસઙ્ખ્યેય્યંપિ આયુ કાલં ભવઙ્ગં હુત્વા મરણ કાલે ચુતિ હુત્વાતિ કાલોવ વુત્તોતિ. ઇતરથા કિચ્ચાનિ વિય ઠાનાનિપિ ચુદ્દસવિધાનિએવ વત્તબ્બાનિ સિયુન્તિ. ઠાનાનં વિત્થારભેદો પન ઉપરિ દ્વીસુ પવત્તિસઙ્ગહેસુ ચિત્તપવત્તિવિધાનાનુસારેન વેદિતબ્બોતિ. યસ્મા ઓમકં દ્વિહેતુકકુસલં સયં સો મનસ્સયુત્તંપિ સમાનં અતિદુબ્બલત્તા સોમનસ્સ પટિસન્ધિં દાતું નસક્કોતિ. તસ્મા સોમનસ્સસન્તીરણં પટિસન્ધિટ્ઠાનં નગચ્છતીતિ વુત્તં **દ્વેઉપેક્ખાસહગતસન્તીરણાનિચેવા**તિ. તથા હિ પટ્ઠાને પીતિસહગતત્તિકે પટિચ્ચવારે હેતુપચ્ચનિકે તં પટિ સન્ધિટ્ઠાનેન ઉદ્ધટન્તિ. મનોદ્વારાવજ્જનં પરિત્તારમ્મણેવા અવિભૂતા રમ્મણેવા દ્વત્તિક્ખત્તું પવત્તમાનંપિ વિપાક સન્તાનતો લદ્ધપચ્ચયભાવેન દુબ્બલત્તા જવનવેગરહિતમેવ હોતીતિ વુત્તં **આવજ્જન દ્વય વજ્જિતાની**તિ.

[૯૨] વિભાવનિયં પન

> ''આરમ્મણરસાનુભવના ભાવતો''તિ કારણં વુત્તં. તં અ કારણં.

ન હિ આરમ્મણ રસાનુભવનં જવનકિચ્ચ સિદ્ધિયા જવનનામ લાભસ્સચ કારણં હોતિ. તં પન જવનકિચ્ચસિદ્ધિયા ફલમેવ હોતીતિ. યસ્મા પન ફલચિત્તં આસેવનભાવરહિતંપિ મગ્ગ ચેતનાય મહાનુભાવત્તા પરિકમ્મભાવનાબલેન ચ પવત્તત્તા આરમ્મણે વેગસહિતમેવ પતતીતિ તસ્સજવનેસુ ગહણંકતં.

[૯૩] વિભાવનિયં પન

> મગ્ગાભિઞ્ઞાજવનાનં એકવારમેવ પવત્તત્તા જવનકિચ્ચં ન સમ્પજ્જતીતિ અધિપ્પાયેન ''એકચિત્તક્ખણિકંપિ લોકુત્તર મગ્ગાદિતં તંસભાવવન્તતાય જવનકિચ્ચં નામા''તિ વત્વા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણોપમાય તમત્થં વિભાવેતિ. તં ન યુજ્જતિયેવ.

ઇદાનિ સમાનકિચ્ચગણનાનિ ચિત્તાનિ સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું તેસુ પનાતિઆદિમાહ. પટિસન્ધાદયો નામ ચિત્તુપ્પાદાતિ સમ્બન્ધો.

[૯૪] વિભાવનિયં પન

> નામકિચ્ચભેદેનાતિપિ યોજેતિ. તં ન સુન્દરં.

નામભેદસ્સ વિસું વત્તબ્બાભાવતોતિ. એકકિચ્ચટ્ઠાન દ્વિકિચ્ચટ્ઠાન તિકિચ્ચટ્ઠાન ચતુકિચ્ચટ્ઠાન પઞ્ચકિચ્ચટ્ઠાનાનિ ચિત્તાનિ યથાક્કમં અટ્ઠસટ્ઠિચ તથા દ્વેચ નવચ અટ્ઠચ દ્વેચ નિદ્દિસેતિ યોજના.

૧૩૩. ચક્ખાદીનં દ્વારાનં ભેદેન ચિત્તચેતસિકાનં સઙ્ગહો **દ્વારસઙ્ગહો**.

[૯૫] વિભાવનિયં પન

> ''દ્વારાનઞ્ચ દ્વારપવત્તચિત્તાનઞ્ચ પરિચ્છેદવસેન સઙ્ગહો દ્વારસઙ્ગહો''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

દ્વે જના અરન્તિ ગચ્છન્તિ એતેનાતિ દ્વારં. નગરસ્સ અન્તો જના બહિજનાચ યેન છિદ્દમગ્ગેન નિક્ખમન્તિ પવિસન્તિચ, તસ્સેતં નામં. દ્વે જના અરન્તિ ગચ્છન્તિ એત્થાતિ દ્વારન્તિપી વદન્તિ. અપિચ, દુવિધં દ્વારં આકાસદ્વારં મણ્ડદ્વારન્તિ. તત્થ આકાસદ્વારંનામ યથાવુત્તો છિદ્દમગ્ગો. મણ્ડદ્વારંનામ આદાસ પટ્ટમયો આલોકમગ્ગો. તં પન પુઞ્ઞવન્તાનં ગેહેસુ યોજીયતિ. યથા ચ તેસુ, તથા સત્તાનં સરીરેસુપિ દ્વેએવ હોન્તિ. નવદ્વારો મહાવણોતિ હિ છિદ્દદ્વારં વુત્તં. નવનવુતિલોમકૂપસહસ્સા નિપિ છિદ્દદ્વારાનિએવ. ઇધ પન આદાસપટ્ટસદિસં મણ્ડદ્વારં અધિપ્પેતં. તંપિ હિ આરમ્મણિકધમ્માનં આરમ્મણધમ્માનઞ્ચ નિગ્ગમન પવિસન મુખપથભાવતો દ્વારસદિસત્તા દ્વારન્તિ વુચ્ચતીતિ. તં પન રૂપમણ્ડ દ્વારં અરૂપમણ્ડદ્વારન્તિ દુવિધં. રૂપમણ્ડદ્વારંપિ કમ્મવિસેસમહાભૂત વિસેસસિદ્ધેન મણ્ડભાવવિસેસેન પઞ્ચવિધન્તિ દસ્સેતું ચક્ખુદ્વારન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ચક્ખુમેવચક્ખુદ્વાર**ન્તિ યસ્મિં ચક્ખુમ્હિ ચન્દ મણ્ડલાદીનિ રૂપ નિમિત્તાનિ પઞ્ઞાયન્તિ. આવજ્જનાદીનિચ યમ્હિ પઞ્ઞાતાનિ તાનિ નિમિત્તાનિ ગણ્હન્તિ. તસ્મા તદેવ ચક્ખુ તેસં દ્વિન્નં વિસયવિસ યિભાવુપગમનસ્સ મુખપથભૂતત્તા ચક્ખુદ્વારંનામાતિ અત્થો. અથવા, યેન ચક્ખુમણ્ડેન બહિદ્ધા ચન્દમણ્ડલાદીનિ રૂપાનિ અન્તો આવજ્જનાદીનં વિસયભાવં ઉપગચ્છન્તિ. યેનચ અન્તો આવજ્જનાદીનિ બહિદ્ધા તેસં રૂપાનં વિસયિભાવં ઉપગચ્છન્તિ. તમેવ યથાવુત્ત કારણેન ચક્ખુદ્વારં નામાતિ અત્થો. એવં સેસેસુપિ.

[૯૬] ટીકાસુ પન

> ''આવજ્જનાદીનં અરૂપધમ્માનં પવત્તિમુખભાવતો દ્વારસદિસત્તા દ્વારાની''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

રૂપાદીનં આરમ્મણાનંપિ પવત્તિમુખભૂતત્તા. વક્ખતિ હિ છબ્બિધા વિસયપવત્તિયોતિ. એત્થચ વિસયાનં રૂપાદીનં આરમ્મણાનં દ્વારેસુ આપાતા ગમન સઙ્ખાતા પવત્તિયો **વિસયપવત્તિયો**તિ વુચ્ચન્તીતિ. તત્થ ચક્ખુમેવ ચક્ખુદ્વારન્તિ એતેન ચક્ખુસ્સ દ્વારં ચક્ખુદ્વારન્તિ અત્થં નિવત્તેતિ. તથા **સોતાદયો સોત દ્વારાદીની**તિ એતેન સોત મેવ સોતદ્વારં.લ. મનોએવ મનોદ્વારં. ન મનાનં દ્વારં મનોદ્વારન્તિ ઇમમત્થં અતિદિસ્સતિ. તસ્સ પન મનસ્સ બહુવિધત્તા ઇધ અધિપ્પેતં મનં દસ્સેન્તો **મનોદ્વારં પન ભવઙ્ગન્તિ પવુચ્ચતી**તિ વુત્તં.

[૯૭] વિભાવનિયં પન

"આવજ્જનાદીનં મનાનં દ્વારન્તિ મનોદ્વાર"ન્તિપિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

કારણં વુત્તમેવ. તત્થ સબ્બં એકૂનનવુતિવિધંપિ ચિત્તં મનોદ્વાર મેવનામ હોતિ. ઇધ પન ઉપપત્તિદ્વારમેવ અધિપ્પેતન્તિ કત્વા ભવઙ્ગન્તિ પવુચ્ચતીતિ વુત્તં. પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય યાવતાયુકં નદિસોતમિવ પવત્તમાનં એકૂનવીસતિવિધં ભવઙ્ગચિત્તમેવ ઇધ મનોદ્વારન્તિ વુચ્ચતિ, કથીયતીતિ અત્થો.

[૯૮] વિભાવનિયં પન

યથા ગામસ્સ દ્વારંનામ ગામાનન્તરમેવ હોતિ. એવં આવજ્જનાદીનં મનાનં પવત્તિમુખટ્ઠેન દ્વારંનામ આવજ્જનાનન્તરં ભવઙ્ગમેવ સિયા. ન તતો પુરિમાનિ ભવઙ્ગાનીતિ અધિપ્પાયેન યં વુત્તં "ભવઙ્ગન્તિ આવજ્જાનાનન્તરં ભવઙ્ગ"ન્તિ. તં ન ગહેતબ્બં.

એવઞ્હિ સતિ યેસુ ચક્ખુપસાદાદીસુ રૂપાદીનિ આપાતં નાગચ્છન્તિ. તાનિપિ આવજ્જનાદીનં વીથિચિત્તાનં પવત્તિમુખાનિ એવ ન હોન્તીતિ કત્વા દ્વારાનિનામ નસિયું. ન ચ તથા સક્કા વત્તું. પાળિયમેવ તેસં દ્વારરૂપભાવસ્સ વુત્તત્તા. ઇધચ વક્ખતિ પસાદવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતં સત્તવિધંપિ દ્વારરૂપંનામાતિ.

[૯૯] યઞ્ચ **તત્થ**

સાવજ્જનં ભવઙ્ગન્તુ, મનોદ્વારન્તિ વુચ્ચતીતિ –
સાધકવચનં આહટં; તંપિ ઇધ નયુજ્જતિયેવ.

તઞ્હિ આવજ્જનંપિ મનોદ્વારપક્ખિકં કત્વા દીપેતીતિ. યત્થ પન ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપેચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. સોતઞ્ચ. લ. મનઞ્ચ પટિચ્ચ ધમ્મેચ ઉપ્પજ્જતિ મનોવિઞ્ઞાણન્તિ વુત્તં. તત્થેવ તં યુત્તં. તત્થ હિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણુપ્પત્તિયા ચતૂસુ પચ્ચયેસુ ચક્ખુરૂપાનિ એવ સરૂપતો વુત્તાનીતિ ઇતરે આવજ્જનઞ્ચ સમ્પયુત્તક્ખન્ધા ચાતિ દ્વે પચ્ચયા ચસદ્દેન ગહિતા, એવં સોતવિઞ્ઞાણાદીસુપિ. મનોવિઞ્ઞાણે પન મનઞ્ચાતિ એત્થ ભવઙ્ગચિત્તેન સહ આવજ્જનં ગહેત્વા ચસદ્દેન સમ્પયુત્તક્ખન્ધા ગહિતા. એવઞ્હિ સતિ ચત્તા રોપચ્ચયા હોન્તીતિ. વુત્તઞ્હેતં ધાતુવિભઙ્ગટ્ઠકથાયં પટિચ્ચાતિ નામ આગતટ્ઠાને આવજ્જનં વિસું નકાતબ્બં. ભવઙ્ગનિસ્સિતકમેવ કાતબ્બન્તિ. તસ્મા ઇધ મનોતિ સહાવજ્જનકં ભવઙ્ગં. મનો વિઞ્ઞાણન્તિ જવનમનોવિઞ્ઞાણન્તિ. એત્થચ પટિચ્ચાતિનામ આગતટ્ઠાનેતિ એતેન અઞ્ઞત્થ પન આવજ્જનં દ્વારપક્ખિકં નકાતબ્બન્તિ સિદ્ધં હોતિ. પટિચ્ચાતિ આગતત્તાયેવચ ભવઙ્ગંપિ આવજ્જના નન્તરં ભવઙ્ગદ્વયમેવ ઇમિસ્સં પાળિયં ગહેતબ્બં. સન્નિહિતપચ્ચયાનં એવ તત્થ અધિપ્પેતત્તાતિ. ઇધ પન દ્વારભાવા રહસ્સ સબ્બસ્સ ઉપપત્તિધમ્મસ્સ

પરિગ્ગહિતત્તા સબ્બં ભવઙ્ગં અધિપ્પેતં. ન હિ કિઞ્ચિ ભવઙ્ગં નામ અત્થિ. યં મનોદ્વારભાવારહં ન સિયાતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બન્તિ. **તત્થા**તિ નિદ્ધારણે ભુમ્મં, તેસુ છસુ દ્વારેસુ ચક્ખુ દ્વારેતિ સમ્બન્ધો. **યથારહ**ન્તિ આરમ્મણભૂમિપુગ્ગલમનસિકારા દીનં અનુરૂપવસેન. **સબ્બથાપી**તિ વિસું વિસું છચત્તાલીસ ભેદસઙ્ગાતેન સબ્બપકારેનપિ અગહિત ગહણ વસેન, ચતુપઞ્ઞા સાતિ સમ્બન્ધો. સબ્બથાપીતિવા આવજ્જનાદિ તદારમ્મણ પરિયો સાનવસેન અનેકકિચ્ચભેદયુત્તેન સબ્બપકારેનપિ, કામાવચરાનેવાતિ સમ્બન્ધો. યાનિ આવજ્જનાદીનિ કિચ્ચાનિ દ્વારવિકારં પટિચ્ચ પવત્તન્તિ, તં કિચ્ચવન્તાનિએવ દ્વારે નિયુત્તાનીતિ અત્થેન દ્વારિકાનિનામ હોન્તિ. પટિસન્ધિ ભવઙ્ગ ચુતિ કિચ્ચાનિપન દ્વારવિકારેન વિના કેવલં કમ્મવસેનેવ સિજ્ઝન્તિ. તસ્મા તંકિચ્ચવન્તાનિ દ્વારિકાનિનામ નહોન્તીતિ વુત્તં **એકૂન.લ. દ્વારવિમુત્તાની**તિ એત્થ ચ દ્વારવિકારોનામ અત્તનિ આરમ્મણાનં આપાતાગમનવસેન ભવઙ્ગસ્સ ચલનં, ચક્ખાદીનઞ્ચ અત્તનિ વિઞ્ઞાણુપ્પાદન સત્તિવિસેસ યોગો દટ્ઠબ્બો.

[૧૦૦] વિભાવનિયં પન

> ‘‘ચક્ખાદિદ્વારેસુ અપવત્તનતો મનોદ્વારસઙ્ખાત ભવઙ્ગતો આરમ્મણન્તરગહણવસેન અપવત્તિતોચ દ્વારવિમુત્તાની’’તિ વુત્તં, તં અટ્ઠકથાયપિ સહ નસમેતિ.

પટિસન્ધિ ભવઙ્ગ ચુતિ વસેનાતિ હિ વુત્તં. એતેન હિ કિચ્ચસીસેનેવ ચિત્તાનં દ્વારિક દ્વારવિમુત્તભાગો થેરેન દસ્સિતો. તેનેવ હિ હેટ્ઠાપિ **પઞ્ચદ્વારાવજ્જન.લ. તદારમ્મણવસેના**તિઆદિના કિચ્ચસીસેનેવ ચિત્તાનં ચક્ખુદ્વારિકાદિભાવો વુત્તોતિ. નનુ ચક્ખાદિદ્વારેસુ અપવત્તનતોતિ ઇમિના એતદત્થોવ વુત્તોતિ ચે. ન. અધિપ્પેતત્થવિરહસ્સ અપસઙ્ગ નિવત્તકસ્સચ સંવણ્ણના વાક્યસ્સ પયોજનાભાવતોતિ. છદ્વારિકાનિચેવ સન્તીરણ તદારમ્મણકિચ્ચાનં વસેન દ્વારવિમુત્તાનિચ પટિસન્ધાદિકિચ્ચાનં વસેનાતિ અધિપ્પાયો. પઞ્ચદ્વારિકાનિચ છદ્વારિકાનિચ **પઞ્ચછદ્વારિકાનિ**. કદાચિ છદ્વારિકાનિચેવ તાનિ કદાચિ દ્વારવિમુત્તાનિચાતિ **છદ્વારિકવિમુત્તાનિ**. દ્વારસદ્દો ચેત્થઅધિકારવસેન યોજીયતિ.

[૧૦૧] વિભાવનિયં પન

> ‘‘છદ્વારિકાનિચ છદ્વારિકવિમુત્તાનિચા’’તિપિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

હેટ્ઠા ચુણ્ણિયવાક્યે તથા અસુતત્તાતિ. એકદ્વારિકચિત્તાનિ. લ. સબ્બથા દ્વારવિમુત્તાનિચ યથાક્કમં છત્તિંસતિ.લ. નવધા ચેતિ પઞ્ચધા પરિદીપયેતિ યોજના.

૧૩૪. રૂપાદીનં આરમ્મણાનં ભેદેન ચિત્તચેતસિકાનં સઙ્ગહો **આરમ્મણસઙ્ગહો**.

[૧૦૨] ટીકાસુ પન

> ‘‘આરમ્મણાનં સરૂપતો વિભાગતો તંવિસયચિત્તતો ચ સઙ્ગહો આરમ્મણસઙ્ગહો’’તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

અયઞ્હિ ચિત્તચેતસિકાનં એવ સઙ્ગહો. ન આરમ્મણાનન્તિ. રૂપાદીનં વચનત્થો ઉપરિ આગમિસ્સતિ. દુબ્બલપુરિસેન દણ્ડાદિવિય ચિત્તચેતસિકેહિ આલમ્બીયતિ અમુઞ્ચમાનેહિ ગણ્હીયતીતિ આલમ્બણં. આરમ્મણસદ્દે પન સતિ ચિત્તચેતસિકાનિ આગન્ત્વા એત્થ રમન્તીતિ આરમ્મણં.

[૧૦૩] યંપન **વિભાવનિયં**

> “દુબ્બલપુરિસેન દણ્ડાદિવિય ચિત્તચેતસિકેહિ આલમ્બીયતિ. તાનિવા આગન્ત્વા એત્થ રમન્તીતિ આલમ્બણ”ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

વિસું સિદ્ધાનિ હિ એતાનિ પદાનીતિ. **રૂપમેવા**તિ વણ્ણાયતનમેવ. પઞ્ચારમ્મણવિમુત્તં યંકિઞ્ચિ ધમ્મજાતં વિજ્જમાનંપિઅવિજ્જમાનંપિ ભૂતંપિ અભૂતંપિ ધમ્મારમ્મણમેવ. તં પન સભાગ કોટ્ઠાસતો સઙ્ગય્હમાનં છબ્બિધં હોતીતિ વુત્તં **ધમ્મારમ્મણં પન.લ. છધા સઙ્ગય્હતી**તિ. **તત્થા**તિ તેસુ રૂપાદીસુ છસુ. ચક્ખુદ્વારે ઘટ્ટયમાન રૂપાનુસારેનેવ ઉપ્પન્નાનિ ચક્ખુદ્વારિકચિત્તાનિ અઞ્ઞાનિ આરમ્મણાનિ આલમ્બિતું નલભન્તિ. રૂપાનિપિ ઘટ્ટનરહિતાનિ અતીતાનાગતાનિ આલમ્બિતું નલભન્તીતિ વુત્તં **ચક્ખુદ્વારિકચિત્તાનં સબ્બેસંપિ રૂપમેવ આરમ્મણં. તઞ્ચ પચ્ચુપ્પન્ન**ન્તિ. **સોતદ્વારિકા દીસુપિ એસેવનયો**. તત્થ તં તં કારણં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નં પચ્ચુપ્પન્નં. વત્તમાનન્તિ અત્થો. **છબ્બિધંપી**તિ રૂપાદિવસેન છબ્બિધંપિ. અતિક્કન્તભાવં ઇતં ગતં પવત્તન્તિ **અતીતં**. આગચ્છતિ આગચ્છિત્થાતિ આગતં. પચ્ચુપ્પન્નં, અતીતઞ્ચ. ન આગતન્તિ **અનાગતં**. ઉપ્પાદજાતિકા સઙ્ખતધમ્માએવ તીસુ કાલેસુ અનુપતન્તિ. તસ્મા ઉપ્પાદરહિતા અસઙ્ખતભૂતા નિબ્બાનપઞ્ઞત્તિયો કાલવિમુત્તંનામાતિ વેદિતબ્બા.

[૧૦૪] **વિભાવનિયં** પન

> “વિનાસાભાવતો અતીતાદિકાલવસેન નવત્તબ્બત્તા નિબ્બાનં પઞ્ઞત્તિચ કાલવિમુત્તંનામા”તિ વુત્તં. તં વિચારેતબ્બં.

સબ્બેપિ હિ સઙ્ખતધમ્મા અનાગતભાવ પુબ્બકાએવ હોન્તિ. તસ્મા તે યદા પચ્ચયસામગ્ગિં લભિત્વા ઉપ્પજ્જિસ્સન્તીતિ વત્તબ્બપક્ખે તિટ્ઠન્તિ, તદા અનાગતાનામ. યદા પચ્ચયસામગ્ગિં લભિત્વા ઉપ્પન્ના, યદા પચ્ચુપ્પન્નાનામ. યદા નિરુદ્ધા, તદા અતીતાનામ. એવં ઉપ્પાદજાતિકાનઞ્ઞેવ ઉપ્પાદમૂલિકા તેકાલિકતા સિદ્ધા. ઉપ્પાદરહિતાનં પન અનાગતાવત્થાપિ નત્થિ. કુતો પચ્ચુપ્પન્નાતીતા વત્થાતિ. તસ્મા નિબ્બાનપઞ્ઞત્તીનં કાલત્તય વિમુત્તતા હોતીતિ. વિનાસાભાવતોતિ ઇદં પન અતીતકાલવિમુત્તિયાએવ કારણન્તિ ન તેન તાસં ઇતરકાલવિમુત્તિં સાધેતીતિ દટ્ઠબ્બં. યથારહવિભાગો પન ઇધેવ તેસૂતિઆદિના પચ્છા આગમિસ્સતિ. દ્વારવિમુત્તાનઞ્ચ છબ્બિધંપિ આરમ્મણં હોતીતિ સમ્બન્ધો. યથા પન આવજ્જનાદીનં છદ્વારિકચિત્તાનં આરમ્મણં ભવન્તરેપિ ઇમસ્મિં ભવેપિ પુરિમભાગે કેનચિ દ્વારેન ગહિતંપિ અગહિતંપિ હોતિ. ન તથા ઇમેસન્તિ દસ્સેતું **ભવન્તરે છદ્વારગહિત**ન્તિ વુત્તં. ભવવિસેસસ્મિં પત્થેત્વા કમ્મં કત્વા તત્થ નિબ્બત્તાનં આરમ્મણં ભવન્તરેપિ કેનચિ દ્વારેન ગહિતંપિ હોતિ યેવાતિ.

[૧૦૫] **વિભાવનિયં** પન

> “તં પન નેસં આરમ્મણં ન આવજ્જનસ્સ વિય કેનચિ અગહિતમેવ ગોચરભાવં ગચ્છતીતિ દસ્સેતું છદ્વાર ગહિતન્તિ વુત્ત”ન્તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

પઞ્ચદ્વારા વજ્જનસ્સપિ હિ આરમ્મણં પુબ્બે કેનચિ દ્વારન્તરેન ગહિતંપિ અગહિતંપિ હોતિયેવ. તથા હિ ઇદં નામ લભિસ્સામિ ભુઞ્જિસ્સામિ પસ્સિસ્સામીતિ પુબ્બે ગહિતં પચ્છા આવજ્જનસ્સ આરમ્મણં ન ન હોતીતિ. નચ

એકાવજ્જનવીથિયં પુબ્બે કેનચિ ચિત્તેન અગહિતભાવો ઇધ પમાણન્તિ. યથા ચ પઞ્ચદ્વારિકચિત્તાનં આરમ્મણં એકન્તપચ્ચુપ્પન્નમેવ હોતિ. યથા ચ મનોદ્વારિકચિત્તાનં આરમ્મણં તેકાલિકંવા કાલવિમુત્તસા મઞ્ઞંવા હોતિ. ન તથા ઇમેસન્તિ દસ્સેતું **પચ્ચુપ્પન્નમતીતં પઞ્ઞત્તિભૂતંવા**તિ વુત્તં. યથા ચ છદ્વારિકચિત્તાનં આરમ્મણં આગમસિદ્ધવોહારયુત્તંપિ તબ્બોહારવિનિમુત્તંપિ હોતિ. ન તથા ઇમેસન્તિ દસ્સેતું **કમ્મ કમ્મ નિમિત્ત ગતિનિમિત્ત સમ્મત**ન્તિ વુત્તં.

[૧૦૬] વિભાવનિયં પન

> ''નાપિ નેસં આરમ્મણં મરણાસન્નતો પુરિમભાગજવનાનં વિય કમ્મકમ્મનિમિત્તાદિવસેન આગમસિદ્ધવોહારવિનિમુત્તન્તિ દસ્સેતું કમ્મ.લ. સમ્મતન્તિ આહા''તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

મરણા સન્નતો પુરિમભાગેપિ હિ સત્તા અત્તના કતકમ્મંવા ચેતિયાદીનિ કમ્મ, પકરણાનિવા આરમ્મણં કરોન્તિયેવ. તદાપિ હિ કમ્મં કમ્મમેવ, કમ્મુપકરણાનિચ કમ્મનિમિત્તાનિયેવ. કમ્મ સિદ્ધિયાનિમિત્તં કારણં કમ્મનિમિત્તન્તિ કત્વા. કમ્મસ્સ નિમિત્તં આરમ્મણં કમ્મનિમિત્તન્તિપિ વદન્તિ. અજાતસત્તુરાજા વિયચ સુપિનદસ્સનાદિવસેન ગતિનિમિત્તાનિપિ આરમ્મણં કરોન્તિયેવ. રાજા હિ દ્વીસુ ભવેસુ પિતરં મારેતિ. મારિતકાલતોચ પટ્ઠાય તસ્સ નિદ્દાયન્તસ્સ ગતિનિમિત્તાનિ ઉપટ્ઠહન્તીતિ. તત્થ **યથાસમ્ભવ**ન્તિ તં તં પટિસન્ધાદીનં છદ્વારગહિતાદિવસેન સમ્ભવન્તસ્સ આરમ્મણસ્સ અનુરૂપતો. યથાસમ્ભવવિભાગો પન ઉપરિ મરણુપ્પત્તિયં આગમિસ્સતિ. **યેભુય્યેના**તિ બાહુલ્લેન. **ભવન્તરે**તિ અતીતાનન્તરભવે તત્થચ મરણાસન્નકાલે. **છદ્વાર ગહિત**ન્તિ છહિ દ્વારેહિ મરણાસન્નજવનેહિ ગહિતં. એત્થ ચ યેભુય્યેનાતિ એતેન ભવન્તરે છદ્વારગહિતન્તિ ઇમસ્સ વિધાનસ્સ અનેકંસભાવં વિસેસેતિ. કસ્મા. અગહિતસ્સપિ સમ્ભવતો. યઞ્હિ અસઞ્ઞિભવતો ચુતાનં કમ્મ કમ્મનિમિત્ત ગતિનિમિત્ત સમ્મતં અરૂપભવતો ચુતાનઞ્ચ ગતિનિમિત્તસમ્મતં કામપટિસન્ધિ ભવઙ્ગચુતીનં આરમ્મણં. તં ભવન્તરે કેનચિ દ્વારેન અગહિત મેવ હોતીતિ. એત્થચ યસ્મા પટ્ઠાને અરૂપભવે દુવિધોપિ પુરેજાતપચ્ચયો પટિસિદ્ધો. અટ્ઠકથાસુચ તતો ચુતાનં કામપટિસન્ધિયા પચ્ચુપ્પન્નગતિનિમિત્તારમ્મણતાપિ વુત્તા. ગતિનિમિત્તઞ્ચ નામ રૂપારમ્મણમેવ દીપેન્તિ. તસ્મા તેસં કામપટિસન્ધિયાપિ ગતિનિમિત્તસમ્મતં ભવન્તરે કેનચિ દ્વારેન અગહિતમેવ હોતીતિ વેદિતબ્બં. અપિચ, મરણાસન્નકાલે કમ્મબલેન કમ્માદીનં ઉપટ્ઠાનંનામ યેભુય્યેન સંમુળ્હમરણેન મરન્તાનમેવ હોતિ. ઇતરેસં પન પરેસં પયોગબલેનપિ અત્તના પકતિયા સુટ્ઠુ આસેવિતાનં અનુસ્સરણબલેનપિ ધમ્મિકઉપાસકાદીનં વિય દેવલોકતો આગન્ત્વા ગણ્હન્તાનં દેવાનં આનુભાવેનપિ હોતિયેવ. નિરયપાલાપિ નિરયતો આગન્ત્વા ગણ્હન્તિયેવ. રેવતિવિમાનઞ્ચેત્થ વત્તબ્બં. તઞ્હિ દ્વે નિરયપાલા ગહેત્વા પથમં તાવતિંસાભવનં નેત્વા પચ્છા નિરયં નયિંસુ. તે હિ યક્ખ જાતિકત્તા વેસ્સવણપરિસાવિય તાવતિંસા ભવનંપિ ગન્તું સક્કોન્તિયેવ. યમસ્સ દૂતા દ્વે યક્ખાતિ હિ પાળિયં વુત્તં. વેસ્સવણદૂતા ઇધ યમસ્સ દૂતાતિ વુત્તાતિપિ વદન્તિ. તસ્મા યે કસિણાસુભાદીનિ સમથનિમિત્તાનિ સુટ્ઠુ આસેવિત્વા ઉપચારજ્ઝાને ઠત્વા તાનેવ નિમિત્તાનિ ગહેત્વા મરન્તિ. તેસંપિ કામપટિસન્ધિયા આરમ્મણં ભવન્તરે કેનચિ દ્વારેન અગહિતમેવ સિયા. ઉપચારજ્ઝાનબલેનેવ બ્રહ્મલોકતો ઇધઉપ્પજ્જન્તાનંપિ એસેવનયોતિ.

યંપન **વિભાવનિયં**

‘‘કેવલં કમ્મબલેનેવ તેસં અસઞ્ઞિભવતો ચુતાનં પટિસન્ધિયા કમ્મનિમિત્તાદિકં આરમ્મણં ઉપટ્ઠાતી’’તિ વુત્તં.

તત્થ કમ્મનિમિત્તાદિકન્તિ એત્થ આદિસદ્દેન કમ્મંપિ ગહેતબ્બ મેવ. ન હિ તસ્સ અગહણે કારણં અત્થીતિ. તાનિ પન સબ્બાનિપિ કેવલં પટિસન્ધિજનકસ્સ કમ્મસ્સ આનુભાવેનેવ પટિસન્ધિયં ઉપટ્ઠહન્તીતિ વેદિતબ્બં. અનાગતં પન નિમિત્તં ઉપટ્ઠહમાનં ગતિનિમિત્તમેવ સિયા. નચ તસ્સ વિસું ઉપટ્ઠાતબ્બકિચ્ચં અત્થિ. પચ્ચુપ્પન્ન ગતિનિમિત્તે સિદ્ધે સિદ્ધમેવ હોતીતિ વુત્તં **પચ્ચુપ્પન્નમતીતં પઞ્ઞત્તિ ભૂતં**વાતિ.

[૧૦૭] વિભાવનિયં પન

‘‘અનાગતંનામ અતીતં વિય અનુભૂતઞ્ચ ન હોતિ. નચ પચ્ચુપ્પન્નગતિનિમિત્તં વિય આપાતમાગત’’ન્તિ કારણં વુત્તં. તં અકારણં.

પસઙ્ગસ્સ અનિવત્તિતત્તા. ગતિનિમિત્તઞ્હિ નામ પચ્ચુપ્પન્નંપિ અનુભૂતં ન હોતિ. તંપિ કમ્મબલેનેવ આપાતમાગતં. એવંસન્તે અનાગતંપિ કમ્મબલેન આપાતમાગતમેવ સિયાતિ અયં પસઙ્ગો પાકતિકોએવ હોતીતિ. **તેસૂ**તિ યથાવુત્તેસુ આરમ્મણિકચિત્તેસુ. રૂપાદીસુ પઞ્ચસુ એકેકં આરમ્મણં એતેસન્તિ સમાસો. રૂપાદીનિ પઞ્ચ આરમ્મણાનિ એતસ્સાતિ વિગ્ગહો. **સેસાની**તિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણસમ્પટિચ્છન દ્વયતો સેસાનિ સન્તીરણ મહાવિપાકાનિ. **સબ્બથાપિ કામાવચરા લમ્બણાનેવા**તિ પટિસન્ધાદીહિ નાનાકિચ્ચેહિ રૂપાદીસુ નાનારમ્મણેસુ પવત્તેન સબ્બ પકારેનપિ કામાવચરાલમ્બણિકાનિયેવ. તાનિ હિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં ઉપ્પન્નાનિપિ વિકપ્પસત્તિરહિતત્તા અવિજ્જમાને પઞ્ઞત્તિધમ્મેચ સુખુમે મહગ્ગતધમ્મેચ ગમ્ભીરે લોકુત્તરધમ્મેચ આલમ્બિતું ન સક્કોન્તીતિ. તત્થ સન્તીરણત્તયં તાવ સન્તીરણકિચ્ચવસેન રૂપાદિપઞ્ચાલમ્બણે પવત્તતિ. તદારમ્મણાદિવસેન પન સબ્બાનિપિ એકાદસવિપાકાનિ છસુ પરિત્તારમ્મણેસુ પવત્તન્તીતિ.

[૧૦૮] વિભાવનિયં પન

‘‘વિપાકાનિ તાવ સન્તીરણાદિવસેન રૂપાદિપઞ્ચાલમ્બણે’’તિ વુત્તં. તત્થ સન્તીરણાદિવસેનાતિ નવત્તબ્બં. સન્તીરણવસેન ઇચ્ચેવ વત્તબ્બન્તિ.

યો પનેત્થ ચિત્તાનં આરમ્મણેસુ પવત્તિવિભાગો વત્તબ્બો. સો અટ્ઠકથાકણ્ડે ગહેતબ્બો. લોકુત્તરધમ્મા અતિગમ્ભીરત્તા ઞાણસ્સેવ વિસયભૂતાતિ વુત્તં. **અકુસલ.લ. લોકુત્તર વજ્જિત સબ્બા રમ્મણાની**તિ. તત્થ તાનિ લદ્ધસમાપત્તીનં ઉપ્પન્નકાલેએવ મહગ્ગતારમ્મણાનિ. તેસુચ દ્વે દોસમૂલચિત્તાનિ પરિહીનજ્ઝાનાનિ આરબ્ભ ઉપ્પન્નકાલેતિ દટ્ઠબ્બં. ઞાણંપિ અનધિગતાનિ લોકુત્તરાનિ આલમ્બિતું ન સક્કોતીતિ વુત્તં **ઞાણસમ્પયુત્ત.લ. વજ્જિતસબ્બા રમ્મણાની**તિ. તત્થ ઞાણસમ્પયુત્તકામકુસલાનિ પુથુજ્જનાનં અજ્ઝાનલાભીનં ઉપ્પન્નકાલે પઞ્ઞત્તિયા સહ કામાવચરારમ્મણાનિ. તાનેવ સોતાપત્તિમગ્ગતો પુરે ગોત્રભુક્ખણે પુથુજ્જનાનં નિબ્બાનારમ્મણાનિ. ઝાનલાભીનં તાનેવ અભિઞ્ઞાકુસલઞ્ચ મહગ્ગતારમ્મણાનિપિ. હેટ્ઠિમફલટ્ઠાનં અત્તના અધિગત મગ્ગફલનિબ્બાના રમ્મણાનિપીતિ વેદિતબ્બાનિ. યથા ચેત્થ અરિયા અત્તના અધિગત મગ્ગફલાનિયેવ આલમ્બિતું સક્કોન્તિ. તથા ઝાનલાભિનોપિ અત્તના અધિગતજ્ઝાનાનિએવ આલમ્બિતું સક્કોન્તીતિ વેદિતબ્બં. એત્થ સિયા-યે ચ ઝાનાનિ પત્થેન્તિ. ઝાનપરિકમ્મંપિ કરોન્તિ. યેચ ઝાનસુત્તાનિ સંવણ્ણેન્તિ. તે અલાભિનો

મહગ્ગતજ્ઝાનાનિ આલમ્બિતું સક્કોન્તિ, નસક્કોન્તીતિ. ન સક્કોન્તિ. તે હિ ઝાનાનિનામ એવં મહાનુભાવાનિ એવં મહાનિસંસાનીતિ સુત્વાવા સુતપરિયત્તિબલેન સિદ્ધે આકાર સલ્લક્ખણઞ્ઞાણે ઠત્વા વા અનુમાનવસેનેવ તાનિ પત્થેન્તિ. પરિકમ્મંપિ કરોન્તિ. સુત્તાનિપિ સંવણ્ણેન્તીતિ. ઇતરથા પુથુજ્જનાપિ લોકુત્તરધમ્મે પત્થેન્તિ, મગ્ગપરિકમ્મંપિ કરોન્તિ. મગ્ગફલ નિબ્બાનવચનાનિવિકથેન્તિ સંવણ્ણેન્તીતિ તેસંપિ તે આરમ્મણભૂતા એવ સિયુન્તિ. તેસં પન ચિત્તાનિ ઝાનાદીનં પઞ્ઞત્તિગુણે એવ અનુભોન્તીતિ વેદિતબ્બાનિ. પણીતધમ્માનઞ્હિ પઞ્ઞત્તિયોપિ પણિતરૂપાએવ હોન્તીતિ. મહિદ્ધિકો હિ પરચિત્તવિદૂ. મારો દેવ પુત્તોપિ રૂપજ્ઝાનચિત્તં વટ્ટનિસ્સિતમેવ પસ્સતિ. વિવટ્ટનિસ્સિતં ન પસ્સતિ. અરૂપજ્ઝાનચિત્તં પન વટ્ટનિસ્સિતંપિ નપસ્સતીતિ અઙ્ગુત્તરે નવનિપાતે અટ્ઠકથાયં વુત્તં. યે પન અગ્ગમગ્ગફલાનિ પટિવિજ્ઝન્તિ. તેસં ઉપ્પન્નાનિઞ્ઞણસમ્પયુત્તકામક્રિયજવનાનિ ક્રિયાભિઞ્ઞાજવનઞ્ચ પુગ્ગલાનુરૂપં પઞ્ઞત્તિયા સહ ચતુબ્ભૂમકધમ્મેસુ કિઞ્ચિ આરમ્મણં કાતું નસક્કોન્તીતિ નત્થિ. તથા તેસં પુરેચારિ કમનોદ્વારાવજ્જનઞ્ચાતિ વુત્તં **ઠાણસમ્પયુત્ત.લ. સબ્બથાપિસબ્બા રમ્મણાની**તિ. તત્થ **સબ્બથાપી**તિ સબ્બકામાવચર સબ્બમહગ્ગત સબ્બલોકુત્તર સબ્બપઞ્ઞત્તિ સબ્બપચ્ચુપ્પન્નાદિ પકારેનપીતિઅત્થો. ઇદઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં ઉપ્પન્નાનિ સન્ધાય વુત્તં. ઇતરાનિ પન પચ્ચેક બુદ્ધાનં ઉપ્પન્નાનિપિ પદેસસબ્બારમ્મણાનિએવ હોન્તિ. તાનિ હિ એકં પથવિધાતુંપિ સબ્બેહિ અનવસેસપકારેહિ જાનિતું નસક્કોન્તીતિ. આરુપ્પેસુ દુતીયચતુત્થાનિ પથમતતીયારુપ્પ વિઞ્ઞાણા રમ્મણત્તા મહગ્ગતા રમ્મણાનિ. **સેસાની**તિ અભિઞ્ઞા દ્વય દુતીયચતુત્થારુપ્પેહિ અવસેસાનિ સબ્બાનિપિ એકવીસતિવિધાનિ મહગ્ગતચિત્તાનિ કસિણાદિ પઞ્ઞત્તારમ્મણાનીતિ અત્થો. **પઞ્ચવીસા**તિ પઞ્ચદ્વારાવજ્જન તેવીસતિ કામવિપાક હસનચિત્તાનિ સન્ધાય વુત્તં. **પરિત્તમ્હી**તિ કામાવચરા લમ્બણે એવાતિ અત્થો. તઞ્હિ અપ્પાનુભાવતો પટિબન્ધકધમ્મેહિ પરિસમન્તતો દીયતિ અવખણ્ડીયતિ નિત્તેજભાવં પાપીયતીતિ પરિત્તન્તિ વુચ્ચતિ.

૧૩૫. ચક્ખાદીનં વત્થૂનં ભેદેન તબ્બત્થુકાનં ચિત્તચેતસિ કાનં સઙ્ગહો **વત્થુસઙ્ગહો**.

[૧૦૯] વિભાવનિયં પન

''વત્થુવિભાગતો તબ્બત્થુકચિત્તપરિચ્છેદવસેનચ સઙ્ગહો વત્થુસઙ્ગહો''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

વસન્તિપતિટ્ઠહન્તિ ચિત્તચેતસિકાએતેસૂતિવત્થૂનિ, ચક્ખુવત્થુચ. લ. કાયવત્થુચહદયવત્થુચાતિયોજના. ચક્ખુમેવ **ચક્ખુવત્થુ** તથા સોતાદીનિયેવ સોતવત્થાદીનિ. વાક્યસઙ્ખેપો હેસ પાઠો. પેચ્ચાલનયોતિપિ અન્તદીપકનયોતિપિ વત્તું યુજ્જતિ. કેચિ પન દ્વન્દસમાસં મઞ્ઞન્તિ. તેસં ચસદ્દો નયુજ્જતિ. પરતો વત્થુસદ્દો ચસદ્દોચ પુબ્બપદેસુ આનેતબ્બોતિપિ વદન્તિ. તેસં હદયવત્થૂતિ સમાસપદં નયુજ્જતિ. અવિભત્તિકનિદ્દેસોતિપિ અપરે. **તાનિ કામલોકે સબ્બાનિપિ લબ્ભન્તી**તિ કામતણ્હા ધિન કમ્મનિબ્બત્તાનં અત્તભાવાનંએવ પરિપુણ્ણિન્દ્રિયતા સમ્ભવતો સબ્બાનિપિ તાનિ છ વત્થૂનિ કામલોકેએવ લબ્ભન્તિ. તથા હિ ચક્ખાદીસુ વત્થૂસુ સન્તેસુ એવરૂપાદીનં પરિભોગો સમ્પજ્જતિ. તસ્મા રૂપાદીસુ કામવત્થૂસુ અભિરતા કામતણ્હા સદા ચક્ખાદીનં પઞ્ચન્નં વત્થૂનંપિ સમ્પત્તિં પત્થેતિયેવ. યથાચ સબ્બકમ્મિકો અમચ્ચો સદા રઞ્ઞો ઇચ્છમેવ પૂરયમાનો સબ્બાનિ રાજકમ્માનિ સમ્પાદેતિ. એવમેવ કામાવચરકમ્મંપિ સદા કામતણ્હાય ઇચ્છમેવ પૂરયમાનં પરિપુણ્ણિન્દ્રિયં અત્તભાવં નિબ્બત્તેતિ. તસ્મા કામતણ્હાધિનકમ્મનિબ્બત્તા કામસત્તાએવ પરિપુણ્ણિન્દ્રિયા હોન્તીતિ. યથા ચ દસ્સનસવનાનુત્તરિય ધમ્મભૂતાનિ ચક્ખુસોતાનિ બુદ્ધદસ્સન ધમ્મસ્સવના દિવસેન સત્તાનં વિસુદ્ધિયાપિ હોન્તિ, ન તથા ઘાનાદિત્તયં. તં પન કેવલં કામપરિભોગત્થાયએવ હોતિ. તસ્મા તં કામવિરાગભાવના કમ્મનિબ્બત્તેસુ

બ્રહ્મત્તભાવેસુ નઉપલબ્ભતીતિ વુત્તં **રૂપલોકે પન ઘાનાદિત્તયં નત્થી**તિ. ઇદઞ્ચ પસાદરૂપત્તયં સન્ધાય વુત્તં. સસમ્ભારઘાન જિવ્હા કાય સણ્ઠાનાનિપન સુટ્ઠુપરિપુણ્ણાનિએવ હોન્તીતિ. **અરૂપલોકેપન સબ્બાનિપિ નસંવિજ્જન્તી**તિ રૂપવિરાગ ભાવના કમ્મનિબ્બત્તે તસ્મિં લોકે અજ્ઝત્તબહિદ્ધાસન્તાનેસુપિ સબ્બેન સબ્બં રૂપપવત્તિયાએવ અભાવતો. તત્થ નિબ્બત્તા હિ સત્તા સુદ્ધે આકાસતલેએવ ચિત્તપબન્ધમત્તા હુત્વા તિટ્ઠન્તીતિ. ઇમસ્મિં સઙ્ગહે પન ચિત્તાનિ સત્તવિઞ્ઞાણ ધાતુવસેન ગહેતું **તત્થ પઞ્ચવિઞ્ઞાણધાતુયો**તિઆદિ વુત્તં. **તત્થા**તિ તેસુ છસુ વત્થૂસુ. પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ એવ નિસત્તનિજીવટ્ઠેન ધાતુયોતિ વિગ્ગહો. એવં સેસેસુપિ. વિજાનનકિચ્ચાભાવતો મનનમત્તા ધાતૂતિ **મનોધાતુ**. પઞ્ચદ્વારે આવજ્જનમત્ત સમ્પટિચ્છનમત્ત કિચ્ચાનિ હિ વિસેસજાનન કિચ્ચાનિ નહોન્તીતિ. પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ પન પચ્ચક્ખતો દસ્સનાદિવસેન થોકં વિસેસજાનનકિચ્ચાનિ હોન્તિ. અવસેસા પન સન્તીરણાદયો આરમ્મણસભાવ વિચારણા દિવસેન અતિરેક વિસિટ્ઠજાનનકિચ્ચયુત્તત્તા ન મનોધાતુયો વિય મનનમત્તા હોન્તિ. નાપિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણધાતુયોવિય વિજાનન મત્તા. અથખો મનનટ્ઠેન મનોચ તં વિજાનનટ્ઠેન વિઞ્ઞાણઞ્ચાતિ કત્વા મનોવિઞ્ઞાણધાતુયોનામ. અતિસય વિસેસજાનન ધાતુયોતિ અત્થો. પરિયાયપદાનઞ્હિ વિસેસન સમાસે અતિસયત્થો વિઞ્ઞાયતિ. યથા પદટ્ઠાનન્તિ.

[૧૧૦] વિભાવનિયં પન

“મનોયેવ વિઞ્ઞાણં મનોવિઞ્ઞાણન્તિ વા. મનસો વિઞ્ઞાણં મનોવિઞ્ઞાણ”ન્તિ વા વુત્તં. તત્થ મનોયેવ વિઞ્ઞાણન્તિ ઇદં તાવ ન યુજ્જતિ.

ન હિ અઞ્ઞમઞ્ઞં વિસેસેત્વા અભિરેકટ્ઠદીપકે પદટ્ઠાનન્તિઆદિકે વિસેસનસમાસે અવધારણ વિગ્ગહો કત્થચિ દિસ્સતિ યુજ્જતિચાતિ.

[૧૧૧] મનસો વિઞ્ઞાણન્તિ ઇદંપિ નયુજ્જતિયેવ.

મનસોતિ હિ મનોધાતુત્તિકસઙ્ખાતસ્સ મનસ્સ. તત્થ સમ્પટિચ્છનદ્વયં સન્તીરણાદિકસ્સ મનોવિઞ્ઞાણપબન્ધસ્સ પચ્ચયભૂતં હોતિ. પઞ્ચદ્વારાવજ્જનં પન પરતો દ્વારન્તરે પવત્તમાનં તસ્સેવ મનોવિઞ્ઞાણપબન્ધસ્સ પચ્ચયુપ્પન્નભૂતં હોતીતિકત્વા આદિમ્હિ પચ્ચયભૂતસ્સ ચેવ અન્તે દ્વારન્તરે પચ્ચયુપ્પન્નભૂતસ્સ ચ મનસ્સ સમ્બન્ધિવિઞ્ઞાણન્તિ અત્થો. અથવા, પઞ્ચવિઞ્ઞાણવજ્જિતાનિ સબ્બાનિ વિઞ્ઞાણાનિ મનનકિચ્ચત્તા મનોનામ. આરમ્મણે પન અભિનિપાત મત્તાનિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનિ મનનકિચ્ચાનિ નહોન્તીતિ દસ્સનાદીનિ એવ નામ. પઞ્ચદ્વારાવજ્જનઞ્ચ મનતો જાતંપિ મનસ્સ પચ્ચયો નહોતિ. દસ્સનાદીનં એવ પચ્ચયો. સમ્પટિચ્છનદ્વયઞ્ચ મનસ્સ પચ્ચયો હોન્તંપિ મનતો જાતં નહોતિ. દસ્સનાદિતો એવ જાતં. સન્તીરણાદીનિ પન અત્તનો પુરે પચ્છાપવત્તાનં દ્વિન્નં દ્વિન્નં મનાનં એવ મજ્ઝે જાતાનીતિ અત્તનો પચ્ચય પચ્ચયુપ્પન્નભૂતસ્સ મનસ્સ સમ્બન્ધિવિઞ્ઞાણન્તિ અત્થો. એવઞ્ચ સતિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણંપિ દ્વિન્નં મનોધાતૂનં અન્તરે પવત્તત્તા મનસો પચ્ચય પચ્ચયુપ્પન્નભૂતસ્સ સમ્બન્ધિવિઞ્ઞાણં મનોવિઞ્ઞાણન્તિ વત્તબ્બમેવ સિયાતિ.

[૧૧૨] ટીકાયં પન

મનતો જાતં વિઞ્ઞાણન્તિપિ વુત્તં. તંપિ વુત્તનયેન નયુજ્જતિયેવ.

અવસેસા પન મનોવિઞ્ઞાણધાતુસઙ્ખાતાચ સન્તીરણ.લ. પન્નરસરૂપાવચરવસેન તિંસધમ્મા હદયં નિસ્સાયેવ પવત્તન્તીતિ યોજના. ચસદ્દો પનેત્થ અવસેસાનં છસત્તતિ ધમ્માનં મનોવિઞ્ઞાણધાતુભાવં સમ્ભાવેતિ.

[૧૧૩] વિભાવનિયં પન

સમ્પિણ્ડનત્થં ગહેત્વા ''ન કેવલં મનોધાતુયેવા''તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

એવઞ્હિ સતિ અવસેસાચ મનોવિઞ્ઞાણધાતુસઙ્ખાતાતિ વુત્તં સિયાતિ.

[૧૧૪] યાચ **ટીકાસુ**

સન્તીરણ.લ. રૂપાવચરવસેન પવત્તા, અવસેસા મનોવિઞ્ઞાણ ધાતુસઙ્ખાતાચ તિંસ ધમ્માતિ યોજના. સાપિ ન સુન્દરા.

અત્થગતિયા અવિસદત્તાતિ. તત્થ કસ્મા તે નિસ્સાયેવ પવત્તન્તીતિ. આરુપ્પેસુ અનુપ્પજ્જનતો, કસ્માચ તત્થ નુપ્પજ્જન્તીતિ વુચ્ચતે. સન્તીરણમહાવિપાકાનિ તાવ તત્થ નુપ્પજ્જન્તિ પઞ્ચન્નં દ્વારાનં અત્તનો કિચ્ચાનઞ્ચ તત્થ અભાવતો. પટિઘચિત્તદ્વયંપિ નુપ્પજ્જતિ. અનીવરણાવત્થસ્સ પટિઘસ્સ અભાવતો. એકન્ત નીવરણાનઞ્ચ ઝાનભૂમીસુ અસમ્ભવતો. એત્થ પન યદિ અનીવરણાવત્થો પટિઘો નત્થિ. પાળિયં દુતીયજ્ઝાનેએવ દોમસ્સિન્દ્રિયસ્સ અપરિસેસનિરોધવચનં અટ્ઠકથાસુચ દુતીયજ્ઝાનૂપચારે તસ્સ ઉપ્પત્તિસમ્ભવવચનં વિરુદ્ધં સિયા. તસ્મા અત્તનો સહાયપચ્ચય ભૂતસ્સ ઓળારિકસ્સ કામરાગસ્સ ઝાનભૂમીસુ અભાવતો પટિઘચિત્તદ્વયં તત્થ નુપ્પજ્જતીતિ યુત્તન્તિપિ વદન્તિ. ટીકાકારાપન દુતીયજ્ઝાનૂપચારે તસ્સ ઉપ્પત્તિસમ્ભવ વચનં પરિકપ્પવચનમત્તન્તિ કત્વા પુરિમકારણમેવ ઇચ્છન્તિ. યદિ પનેતં પરિકપ્પવચનમત્તં સિયા પાળિવચનંપિ પરિકપ્પવચનમત્તમેવ સિયા. તસ્મા પચ્છિમકા રણમેવ યુત્તરૂપન્તિ અમ્હાકં ખન્તિ. હસનચિત્તંપિ નુપ્પજ્જતિ અરૂપીનં હસનકિચ્ચસ્સ અભાવતો. કાયાભાવતોતિપિ યુજ્જતિ. સોતાપત્તિમગ્ગચિત્તંપિ નુપ્પજ્જતિ. પરતોઘોસાભાવેન તત્થુપ્પન્નસ્સ પુથુજ્જનસ્સ ધમ્માભિસમયાભાવતો બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધાનઞ્ચ તત્થ અનુપ્પજ્જનતો. તેનેવ હિ તત્થુપ્પન્નો પુથુજ્જનો અટ્ઠસુ અક્ખણયુત્તેસુ વુત્તોતિ. રૂપાવચરચિત્તાનિપિ તત્થ નુપ્પજ્જન્તિ રૂપવિરાગભાવનાય રૂપનિમિત્તારમ્મણાનં તેસં સમતિક્કન્તત્તાતિ.

અવસેસા મનોવિઞ્ઞાણધાતુસઙ્ખાતા કુસલાકુસલક્રિયાનુત્તરવસેન દ્વે ચત્તાલીસધમ્મા હદયં નિસ્સાયવા અનિસ્સાયવા પવત્તન્તીતિ યોજના. નિસ્સાયવા પઞ્ચવોકારે અનિસ્સાયવા ચતુવોકારેતિ અધિપ્પાયો. કુસલાનિચ અકુસલાનિચ ક્રિયાનિચ અનુત્તરાનિચાતિ વિગ્ગહો. તત્થ **કુસલાની**તિ પઞ્ચરૂપ કુસલતો અવસેસાનિ દ્વાદસલોકિયકુસલાનિ. **અકુસલાની**તિ પટિઘદ્વયતો અવસેસાનિ દસઅકુસલાનિ. **ક્રિયાની**તિ પઞ્ચદ્વારાવજ્જન હસન પઞ્ચરૂપક્રિતો અવસેસાનિ તેરસક્રિયચિત્તાનિ. **અનુત્તરાની**તિ પથમમગ્ગતો અવસેસાનિ સત્તઅનુત્તરચિત્તાનિ. કામે છવત્થું નિસ્સિતા સત્તધાતુયો મતા. રૂપે તિવત્થું નિસ્સિતા ચતુબ્બિધા ધાતુયો મતા. આરુપ્પે કિઞ્ચિવત્થું અનિસ્સિતા એકા ધાતુ મતાતિ યોજના. **તેચત્તાલીસા**તિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણ મનોધાતુત્તિકેહિ સદ્ધિં સન્તીરણાદિકે તિંસધમ્મે સન્ધાય વુત્તન્તિ.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય પકિણ્ણકસઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

વીથિ સઙ્ગહ પરમત્થદીપની

૧૩૬. એવં ચિત્તપ્પભેદ સઙ્ગહો, ચેતસિકપ્પભેદ સઙ્ગહો, ઉભયપ્પભેદ સઙ્ગહોતિ ચિત્તચેતસિકાનં કયોપભેદ સઙ્ગહે દસ્સેત્વા ઇદાનિ વીથિચિત્તપ્પવત્તિસઙ્ગહો વીથિમુત્ત ચિત્તપ્પવત્તિસઙ્ગહોતિ તે સઞ્ઞેવ દ્વે પવત્તિસઙ્ગહે દસ્સેતું **ચિત્તુપ્પાદાનમિચ્ચેવ**ન્તિઆદિમાહ. તત્થ ઉપ્પજ્જન્તીતિ ઉપ્પાદા. તત્થ ઉપ્પજ્જન્તિ. અઞ્ઞસ્સ અસુ તત્તાચિત્તે ઇચ્ચેવ લબ્ભતિ. ઇતિ ચિત્તઞ્ચ ચિત્તેઉપ્પાદાચાતિ ચિત્તુપ્પાદા. ચિત્તચેતસિકાતિ વુત્તં હોતિ. તેસં ચિત્તુપ્પાદાનં. **ઇચ્ચેવ**ન્તિઆદિતો પટ્ઠાય વુત્તપ્પકારેન. **સઙ્ગહમુત્તર**ન્તિ જાતિનિદ્દેસો યં. ઉત્તરે ઉત્તમે તયો પભેદસઙ્ગહે કત્વાતિ સમ્બન્ધો. **ભૂમિપુગ્ગલભેદેના**તિ સહત્થે કરણવચનં. કામાવચરાદિભૂમિભેદેન દુહેતુકાદિ પુગ્ગલભેદેન સદ્ધિન્તિ અત્થો. **પુબ્બાપરનિયામિત**ન્તિ આવજ્જનાદિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદિ પુબ્બ ચિત્તાપરચિત્તાનુક્કમેન નિયામિતં વવત્થિતં. **પવત્તિસઙ્ગહંનામા**તિપિ જાતિનિદ્દેસોયેવ. એવં નામકે દ્વે પવત્તિસઙ્ગહેતિ અત્થો. **પટિસન્ધિપવત્તિય**ન્તિ પટિસન્ધિપવત્તીસુ. વચનવિપલ્લાસો હેસ. પટિસન્ધિકાલેપવત્તિકાલેચાતિ અત્થો. પટિસન્ધિકાલે પવત્તિસઙ્ગહઞ્ચ પવત્તિકાલે પવત્તિસઙ્ગહઞ્ચાતિ દ્વે સઙ્ગહેપવત્તિ પવક્ખામીતિ વુત્તં હોતિ. અયઞ્ચ અત્થો ઉપરિસઙ્ગહે આરબ્ભ ગાથાય પાકટો. કેચિ પન નિદ્ધારણે ભુમ્મન્તિ વદન્તિ. એવંસતિ ઉપરિ સઙ્ગહો પટિસન્ધિસઙ્ગહોનામ સિયા. ન પવત્તિ સઙ્ગહો નામ. એવઞ્ચ સતિ ઉપરિ વીથિમુત્તસઙ્ગહે આરબ્ભ ગાથાયં સન્ધિયં પવત્તિસઙ્ગહોનામ ઇદાનિ વુચ્ચતીતિ ઇમિના ન સમેતિ.

[૧૧૫] ટીકાસુ પન

> ''ઉત્તરં વેદનાસઙ્ગહાદિવિભાગતો ઉત્તમ''ન્તિ વુત્તં. તં વિચારેતબ્બં.

એવઞ્હિ સતિ પકિણ્ણકસઙ્ગહોવ ઇધ સઙ્ગહસદ્દેન ગહિતો સિયાતિ. યસ્માપન તિણ્ણં દ્વિન્નઞ્ચ પભેદસઙ્ગહાનં મજ્ઝે ઠત્વા અયં અનુસન્ધિગાથા પવત્તા. તસ્મા પુબ્બે તયોપિ પભેદસઙ્ગહા ઇધ સઙ્ગહસદ્દેન ગહેતું યુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. અયં પન પવત્તિસઙ્ગહો વત્થુદ્વારાલમ્બણેહિ સદ્ધિં યોજેત્વા વુત્તો સુવુત્તોતિ તાનિ તીણિ છક્કાનિપિ પુન ઇધ નિક્ખિત્તાનિ.

[૧૧૬] વિભાવનિયં પન

> ''વત્થુદ્વારાલમ્બણ સઙ્ગહા હેટ્ઠા કથિતાપિ પરિપુણ્ણં કત્વા પવત્તિસઙ્ગહં દસ્સેતું પુન નિક્ખિત્તા''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ સકલા વત્થુદ્વારાલમ્બણસઙ્ગહા ઇધ નિક્ખિત્તાતિ. વિસયાનં દ્વારેસુ પવત્તિ **વિસયપવત્તિ**. એત્થચ પવત્તીતિ આપાતાગમનમેવ વુચ્ચતિ. વક્ખતિ હિ **એકચિત્તક્ખણા તીતાનિવા**તિઆદિં. સા પન કાચિ સીઘતમા, કાચિ સીઘતરા, સીઘા, દન્ધા, દન્ધતરા, દન્ધતમાતિ છધા હોતીતિ. કમ્માદીનં વિસયાનં દ્વારેસુ પવત્તિ પચ્ચુપટ્ઠાનં આપાતાગમનં વિસયપ્પવત્તિ. વક્ખતિ હિ **કમ્મંવા કમ્મનિમિત્તંવા ગતિનિમિત્તંવા કમ્મબલેન છન્નં દ્વારાનં અઞ્ઞતરસ્મિં પચ્ચુપટ્ઠાતી**તિ.

[૧૧૭] વિભાવનિયં પન

> ''વિસયેસુચ ચિત્તાનં પવત્તિ વિસયપ્પવત્તી''તિપિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

એવઞ્હિ સતિ અતિપરિત્તારમ્મણે વિસયપ્પવત્તિનામ અનુપપન્ના આપજ્જતીતિ. **તત્થા**તિ તેસુ છક્કેસુ. ધાતુભેદં પત્વાધાતુનાનત્તં પમાણન્તિ મનનં વિજાનનતો વિસું કત્વા મનોધાતુ વિસું વુત્તા. વિઞ્આણભેદં પત્વા પન યંકિઞ્ચિ મનનં વિજાનને અન્તો ગધમેવાતિ વુત્તં **ચક્ખુવિઞ્આણં.લ. છવિઞ્આણાની**તિ છવીથિયો પન દ્વારપ્પવત્તા ચિત્તપવત્તિયો યોજેતબ્બાતિ સમ્બન્ધો. ચક્ખુદ્વારે પવત્તા વીથિ **ચક્ખુદ્વારવીથિ**. ચક્ખુદ્વારવિકારં પટિચ્ચ પવત્તો ચિત્તપ્પબન્ધોતિ અત્થો. એવં સેસેસુ. અસાધારણેન ચક્ખુવિઞ્આણેન ઉપલક્ખિતા વીથિ **ચક્ખુવિઞ્આણવીથિ**. સુદ્ધો પન મનોવિઞ્આણપબન્ધો **મનોવિઞ્આણવીથિ**.

વિભાવનિયં પન

"ચક્ખુવિઞ્આણસમ્બન્ધિની વીથિ તેન સહ એકારમ્મણ એક દ્વારિકતાય સહ ચરણભાવતો ચક્ખુવિઞ્આણ વીથી"તિ વુત્તં.

દ્વારપ્પવત્તાતિ દ્વારે ઉપ્પન્ના. તં તં દ્વારવિકારં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નાતિ અત્થો. **ચિત્તપ્પવત્તિયો**તિ ચિત્તપબન્ધા. **અતિમહન્ત**ન્તિ સામિ અત્થે પચ્ચત્તવચનં. અતિમહન્તસ્સ પઞ્ચાલમ્બણસ્સ પવત્તિ.લ. અતિપરિત્તસ્સ પઞ્ચાલમ્બણસ્સ પવત્તિચાતિ પઞ્ચદ્વારે ચતુધા. મનોદ્વારે પન વિભૂતસ્સ છળારમ્મણસ્સ પવત્તિ અવિભૂતસ્સ છળારમ્મણસ્સ પવત્તિચાતિ દ્વિધાતિ છધાવિસયપ્પવત્તિ વેદિતબ્બાતિ યોજના. અતિમહન્તાદિભાવો ચેત્થ આલોકાદિ પચ્ચય વસેનવા વત્થુ અતિમહન્તાદિવસેનવા વેદિતબ્બો. તત્થ સણ્હસુખુમંપિ દૂરંપિ રૂપાદીનં અધિટ્ઠાનવત્થુનામ આલોકાદિ પચ્ચય સમ્પત્તિયા સતિ અતિમહન્તમેવ. તથા હિ બુદ્ધસ્સ ભગવતો પથમાતિ નીહારકાલાદીસુ લોક વિવરણ પાટિહારિયપવત્તિ કાલે અવીચિનિરયેપિ અકનિટ્ઠેપિ પરચક્કવાળેસુપિ સણ્હસુખુમાનિચ દૂરાનિચ રૂપાનિ ઇધ ઠિતાવ પસ્સન્તિ. તદા હિ ઉળારો ઓભાસો પાતુરહોસિ. તસ્સ વસેન સબ્બેપિ પથવિસિનેરુ ચક્કવાળ સિલુચ્ચયાદયો જાતિફલિકક્ખન્ધા વિય સમ્પજ્જન્તિ. મહન્તો ઉળારો ઓભાસો પાતુરહોસિ અતિકમ્મદેવાનં દેવાનુભાવન્તિ હિ વુત્તં. ઉપપત્તિદેવબ્રહ્માદીનં પન પસાદનિસ્સયભૂતાનં ઓભાસજાતતાયપિ પથવિપબ્બતાદયો ચક્ખુરૂપાદીનં અન્તરં કાતું નસક્કોન્તીતિ. તથા દૂરેપિ પબ્બતાદિરૂપાનિ વત્થુ અતિમહન્તતાય ચન્દસૂરિય તારકાદિ રૂપાનિ વિસય વત્થુ મહન્તતાય ઓભાસ જાતતાય ચ અતિ મહન્તાનિ નામ હોન્તીતિ. આલોકાદિપચ્ચયાનં પન અધિટ્ઠાનવત્થૂનઞ્ચ દુબ્બલ દુબ્બલતર દુબ્બલતમાનુક્કમેન મહન્તાદિભાવો વત્તબ્બોતિ. યાનિ પન પઞ્ચાલમ્બણાનિ એકચિત્તક્ખણં અતિક્કમ્મ આપાતં આગચ્છન્તિ, તાનિ અતિમહન્તારમ્મણાનિનામ. યાનિ દ્વત્તિચિત્તક્ખણાનિ અતિક્કમ્મ, તાનિ મહન્તારમ્મણાનિ. યાનિ ચતુ પઞ્ચ છ સત્ત અટ્ઠ નવ ચિત્તક્ખણાનિ અતિક્કમ્મ, તાનિ પરિત્તારમ્મણાનિ. યાનિપન દસેકાદસદ્વાદસ તેરસ ચુદ્દસ પન્નરસ ચિત્તક્ખણાનિ અતિક્કમ્મ આપાતં આગચ્છન્તિ. તાનિ અતિપરિત્તા રમ્મણાનીતિ. પક્ખતિય **એકચિત્તક્ખણાતીતાનિ**વાતિઆદિ. **વિભૂતસ્સા**તિ પાકટસ્સ, **અવિભૂતસ્સા**તિ અપાકટસ્સ. એવં છછક્કાનિ સરૂપતો નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ તાનિ સબ્બાનિ એકતો યોજેત્વા વીથિચિત્તપ્પવત્તિં વિત્થારેન્તો કથન્તિ પુચ્છિત્વા રૂપારૂપાનં તાવ અદ્ધાનપરિચ્છેદં દસ્સેતું **ઉપ્પાદટ્ઠિતી**તિઆદિ માહ. તત્થ **કથ**ન્તિ કેન પકારેન વીથિચિત્તપ્પવત્તિ હોતીતિ અત્થો.

[૧૧૮] વિભાવનિયં પન

‘‘કથન્તિ કેન પકારેન અતિમહન્તાદિવસેન વિસય વવત્થાનં હોતીતિ પુચ્છિત્વા ચિત્તક્ખણવસેન તં પકાસેતું ઉપ્પાદટ્ઠિતીતિઆદિ આરદ્ધ’’ન્તિ વુત્તં. તં યુત્તં વિય ન દિસ્સતિ.

એવઞ્હિ સતિઆદિતો પઞ્ચન્નં છક્કાનં ઓકાસોનામ નસિયા. નચ ઉપ્પાદટ્ઠિતિ.લ. રૂપધમ્માનમાયૂતિ ઇદં વિસય વવત્થાનત્થમેવ વુત્તન્તિ સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ. ઉપ્પજ્જનં ઉપ્પાદો. સભાવ પટિલાભોતિ અત્થો. ઠાનં ઠિતિ. યથાલદ્ધસભાવસ્સ અનિવત્તીતિ અત્થો. ભઞ્જનં ભઙ્ગો. તસ્સ પરિહાયિત્વા અન્તરધાનન્તિ અત્થો. **એકચિત્તક્ખણંનામા**તિ એકસ્સ ચિત્તસ્સ ખણોનામ. સો પન ખણો અચ્છરાસઙ્ઘાટક્ખણસ્સ અક્ખિનિમ્મિલનક્ખણસ્સચ અનેકકોટિ સતસહસ્સભાગો દટ્ઠબ્બો. અચ્છરાસઙ્ઘાટક્ખણે અનેકકોટિસતસહસ્સસઙ્ખા વેદના ઉપ્પજ્જન્તીતિ હિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. આચરિયાનન્દત્થેરમતેન પનેત્થ ઉપ્પાદભઙ્ગ વસેનખણદ્વયં એકચિત્તક્ખણંનામાતિ વત્તબ્બં. યથા હિ લોકે વિજ્જુનામ વડ્ઢનાનન્તરમેવ ભિજ્જતિ. ન પનસ્સા વડ્ઢનસ્સ ભિજ્જનસ્સચ અન્તરા ઠિતિનામ વિસું પઞ્ઞાયતિ. યથા ચ ઉદ્ધં ઉજું ખિત્તં લેડ્ડુ ઉપ્પતિત્વા પતતિ. ન પન ઉપ્પતનસ્સ પતનસ્સ ચ અન્તરા ઠિતિનામ વિસું દિસ્સતિ. તથા ચિત્તંપિ. તંપિ હિ ઉદય ભાગાનન્તરમેવ વયભાગે પતતિ. ન પનસ્સ રૂપધમ્માનં વિય તેસં દ્વિન્નં ભાગાનં મજ્ઝે વિસું એકો ગણનૂપગો ઠિતિભાગોનામ ઉપલબ્ભતિ. એવઞ્ચ કત્વા યમકેસુ ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદભઙ્ગાવ તત્થ તત્થ વુત્તા. વિસેસતો પન ચિત્તયમકે ઉપ્પન્નં ઉપ્પજ્જમાનન્તિ. ભઙ્ગક્ખણે ઉપ્પન્નં. નો ચ ઉપ્પજ્જમાનં. ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પન્નઞ્ચેવ ઉપ્પજ્જમાનઞ્ચાતિઆદિના ભઙ્ગુપ્પાદાવ ચિત્તસ્સ વુત્તા. કથાવત્થુમ્હિચ એકં ચિત્તં દિવસં તિટ્ઠતીતિ આમન્તા. ઉપડ્ઢદિવસો ઉપ્પાદક્ખણો. ઉપડ્ઢદિવસો વયક્ખણોતિ. ન હેવં વત્તબ્બે. એકં ચિત્તં દ્વે દિવસે તિટ્ઠતીતિ આમન્તા. એકો દિવસો ઉપ્પાદક્ખણો. એકો દિવસો વયક્ખણોતિ નહેવં વત્તબ્બે. એકં ચિત્તં ચત્તારો દિવસે તિટ્ઠતીતિ આમન્તા. દ્વે દિવસા ઉપ્પાદક્ખણો. દ્વે દિવસા વયક્ખણોતિ ન હેવં વત્તબ્બે.લ. માસં. દ્વે માસે. ચત્તારોમાસે.લ. સંવચ્છરં, દ્વે સંવચ્છરાનિ. ચત્તારિ સંવચ્છરાનિ.લ. કપ્પં. દ્વે કપ્પે. ચત્તારો કપ્પેતિઆદિના દ્વે ઉપ્પાદવયભાગાવ ચિત્તસ્સ વુત્તા. ન ઠિતિભાગો. યદિ સો વિસું ઉપલબ્ભેય્ય. એકં ચિત્તં દિવસં તિટ્ઠતીતિ આમન્તા. દિવસસ્સ પથમો ભાગો ઉપ્પાદક્ખણો. દુતીયો ઠિતિક્ખણો. તતીયો વયક્ખણોતિ એવં મહાથેરેન વિચારિતો સિયા. તયો દિવસે તયો માસે તીણિ સંવચ્છરાનિ તયો કપ્પેતિ ઇમાનિપિ અવજ્જે તબ્બાનિએવ સિયુન્તિ. એત્થ સિયા, નનુ સુત્તન્તેસુ તીણિ માનિ ભિક્ખવે સઙ્ખતસ્સ સઙ્ખત લક્ખણાનિ. કતમાનિતીણિ, ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ. વયો પઞ્ઞાયતિ. ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં. તથા વેદનાય ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ. વયો પઞ્ઞાયતિ. ઠિતાય અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતિ. સઞ્ઞાય. સઙ્ખારાનં. વિઞ્ઞાણસ્સ ઉપ્પાદો.લ. પઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં. તસ્મા ચિત્તસ્સ તતીયો ઠિતિભાગો વિસું ઉપલબ્ભતિ યેવાતિ.ન. પબન્ધઠિતિયા એવ તત્થ વુત્તત્તાતિ. કથં વિઞ્ઞાયતીતિ ચે, ઉપ્પાદવયે પથમં વત્વા પચ્છા પુન વિસું ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્થં પઞ્ઞાયતીતિ ઇમસ્સ વુત્તત્તાતિ. ઇતરથા ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ. ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતિ. વયો પઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં સિયાતિ. નનુ પબન્ધઠિતિ નામ પઞ્ઞત્તિ હોતિ. સાચ અસઙ્ખતા, સુત્તન્તાનિચ સઙ્ખત લક્ખણ વિસયાનિ. તસ્મા સા પબન્ધટ્ઠિતિ તત્થ વુત્તાતિ નસક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ ચે. ન ન સક્કા. અભિધમ્મેપિ સઙ્ખતધમ્મનિદ્દેસેસુ સમૂહ સણ્ઠાન સન્તતિ પઞ્ઞત્તીહિપિ નિદ્દેસસ્સ દિટ્ઠત્તા. તથા હિ રૂપાયતનનિદ્દેસાદીસુ દીઘં રસ્સં સણ્હં થુલં વટ્ટં પરિમણ્ડલં ચતુરસ્સં છળંસં અટ્ઠંસં સોળસંસં નિન્નં થલન્તિઆદિના, વિભઙ્ગે ચ કેસા લોમા નખા દન્તાતિઆદિના પઞ્ઞત્તિસિસેન સઙ્ખતધમ્મા નિદ્દિટ્ઠાતિ. સુત્તન્તેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. ઈદિસેસુ હિ ઠાનેસુ પઞ્ઞત્તિવસેન પવત્તાપિ દેસના સઙ્ખતધમ્મમેવ આહચ્ચ તિટ્ઠતિ. તસ્મા યથા ઉપ્પાદભઙ્ગાનં પચ્ચેકં એકેકો ખણો ચિત્તસ્સ લબ્ભતિ. ન તથા ઠિતિયાતિ. અયં આચરિયાનન્દત્થે રસ્સ અધિપ્પાયો. અયઞ્ચ વાદો સંયુત્તટ્ઠકથાયં એવ આગતો. સોચ સઙ્ગહકારેન પટિક્ખિત્તો. વુત્તઞ્હિ તત્થ, અપરે પન વદન્તિ. અરૂપધમ્માનં જરાખણોનામ નસક્કા

પઞ્ઞપેતું. સમ્મા સમ્બુદ્ધોચ વેદનાય ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ. વયો પઞ્ઞાયતિ. ઠિતાય અઞ્ઞથત્થં પઞ્ઞાયતીતિ વદન્તો અરૂપધમ્માનંપિ તીણિ લક્ખણાનિ પઞ્ઞપેતિ. ભાનિઅત્થિક્ખણં ઉપાદાય લબ્ભન્તીતિ વત્વા –

> અત્થિતા સબ્બધમ્માનં, ઠિતિનામ પવુચ્ચતિ;
> તસ્સેવ ભેદો મરણં; સબ્બદા સબ્બપાણિનન્તિ.

ઇમાય આચરિયગાથાય તમત્થં સાધેન્તિ. અથવા, સન્તતિવસેન ઠાનં વેદિતબ્બન્તિય વદન્તિ. ઇમસ્મિં પન સુત્તે અયં વિસેસો નત્થિ. તસ્મા આચરિયગાથાય સુત્તં અપ્પટિબાહેત્વા સુત્તમેવ પમાણં કાતબ્બન્તિ. તત્થ જરાખણોનામ ઉપ્પાદક્ખણભઙ્ગક્ખણાનં મજ્ઝે વિસું જરાય ખેત્તભૂતો ઠીતિક્ખણો વુચ્ચતિ. અઞ્ઞથત્તન્તિ જરાએવ. અત્થિક્ખણન્તિ ખણદ્વયમેવ. પટિક્ખિત્તોપિ પન અયં વાદો કથાવત્થુ પાળિયા સદ્ધિં સુટ્ઠુ સમેતિયેવ. અપિચ, ઉદ્ધં ઉપ્પતિતસ્સ લેડ્ડુસ્સ ઉપ્પતનનિવત્તિ વિય યા ચિત્તસ્સ ઉદયસઙ્ખાતસ્સ વડ્ઢનસ્સ નિવત્તિનામ અત્થિ. ન હિ ઉદયે અનિવત્તન્તે વયોનામ સમ્ભવતિતી. સા એવ ઉદય પરિયન્તમત્તભૂતા ઇધ ઠિતિપરિયાયોતિ સક્કા વત્તું. સો પન વિસું ગણનૂપગો એકો ખણોનામ નહોતીતિ કત્વા અભિધમ્મે દ્વેએવ ખણા ચિત્તસ્સ વુત્તા. ઉદયભાગસ્સ પન આદિ કોટિં વયભાગસ્સઅન્તકોટિઞ્ચ થપેત્વા મજ્ઝેભાગદ્વયનિસ્સિતા પરિપચ્ચન લક્ખણા જરાનામ અરૂપધમ્માનંપિ લબ્ભતિયેવ. તં સન્ધાય ધાતુકથાયં જરાદ્વીહિખન્ધેહિસઙ્ગહિતાતિવુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં.

[૧૧૯] યં પન **વિભાવનિયં**

> ‘‘ઉપ્પાદભઙ્ગાવત્થાહિ ભિન્ના ભઙ્ગાભિમુખાવત્થાપિ ઇચ્છિતબ્બા. સા ઠિતિનામા’’તિ વુત્તં. તં કથાવત્થુપાળિયા સહ ન સમેતિ.

ઉપડ્ઢદિવસો ઉપ્પાદક્ખણો. ઉપડ્ઢદિવસો વયક્ખણો. પથમો દિવસો ઉપ્પાદક્ખણો. દુતીયો વયક્ખણોતિ હિ વિચારેન્તેન ઉપ્પાદભઙ્ગાવત્થા હિ ભિન્ના તતીયા અવત્થા તસ્સં પાળિયં પટિક્ખિત્તાયેવ હોતીતિ.

[૧૨૦] એતેન યઞ્ચ **તત્થ**

> ‘‘પાળિયં પન વેનેય્યજ્ઝાસયા નુરોમતો નયદસ્સનવસેન સા ન વુત્તા. અતિધમ્મદેસનાપિ હિ કદાચિ વેનેય્યજ્ઝાસયાનુરોધેન પવત્તતિ. યથા, રૂપસ્સ ઉપ્પાદો ઉપચયો સન્તતીતિ દ્વિધા ભિન્દિત્વા દેસિતો’’તિ વુત્તં. તંપિ પટિક્ખિત્તં હોતિ. વિભાગારહસ્સ હિ ધમ્મસ્સ વિભાગકરણંનામ વેનેય્યવસેનાતિપિ ધમ્મવસેનાતિપિ યુજ્જતિ. વિજ્જમાને સતિ વિસું કત્વા વત્તબ્બસ્સ અભિધમ્મે અવચનં પન વેનેય્યવસેનાતિ ન યુત્તમેતન્તિ.

[૧૨૧] યમ્પિ **તત્થ**

> ‘‘સુત્તેચ તીણિ માનિ ભિક્ખવે સઙ્ખતસ્સ સઙ્ખતલક્ખણાનિ. કતમાનિ તીણિ. ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ. વયો પઞ્ઞા યતિ. ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતીતિ એવં સઙ્ખતધમ્મસ્સેવ લક્ખણદસ્સનત્થં ઉપ્પાદાદીનં વુત્તત્તા નસક્કા પબન્ધસ્સ પઞ્ઞત્તિસભાવસ્સ અસઙ્ખતસ્સ ઠિતિ તત્થ વુત્તાતિ વિઞ્ઞાતુ’’ન્તિ વુત્તં. તંપિ ન ગહેતબ્બં.

અભિધમ્મેપિ હેટ્ઠા વુત્તનયેન પઞ્ઞત્તિસીસેન સઙ્ખતધમ્માનં નિદ્દેસસ્સ દિટ્ઠત્તાતિ.

[૧૨૨] યમ્પિ **તત્થ**

> ‘‘ઉપસગ્ગસ્સચ ધાત્વત્થેયેવ પવત્તનતો પઞ્ઞાયતીતિ એતસ્સ વિઞ્ઞાયતીતિ અત્થો’’તિ વુત્તં. તંપિ ન યુત્તં.

યથાનુલોમસાસનઞ્હિ સુત્તં. તસ્મા તત્થ વિનેય્યાનં સુટ્ઠુ પઞ્ઞાયનમેવ અધિપ્પેતન્તિ. અરૂપં અરૂપિસભાવત્તા લહુપરિણામં. રૂપં પન રૂપિધમ્મત્તાયેવ દન્ધપરિણામન્તિ વુત્તં **તાનિપન.લ. રૂપધમ્માન માયૂ**તિ.

[૧૨૩] વિભાવનિયં પન

> ‘‘ગાહકગહેતબ્બ ભાવસ્સ તંતં ખણવસેન નિપ્પજ્જનતો’’તિ કારણં વુત્તં. તં અકારણં.

ન હિ ગાહકં અરૂપં ગહેતબ્બઞ્ચ રૂપં ગહણસમ્પજ્જનત્થં લહું પરિણમતિ ગરું પરિણપતીતિ સક્કા વત્તુન્તિ. તાનિ તાદિસાનિ સત્તરસન્નં ચિત્તાનં ખણાનિ સત્તરસવા તાનિ ચિત્તક્ખણાનિ રૂપ ધમ્માનમાયૂતિ યોજના. સત્તરસ ચિત્તક્ખણસમપમાણાનિ ખણાનિ વિઞ્ઞત્તિ રૂપલક્ખણ રૂપવજ્જાનં રૂપધમ્માનં આયુનામાતિ વુત્તં હોતિ. ખણમત્તતો પન અટ્ઠકથાનયેન એકપઞ્ઞાસખણાનિ હોન્તિ, મૂલટીકાનયેન દ્વત્તિંસખણાનિ. તત્થચ આદિમ્હિ દ્વે ખણાનિ રૂપધમ્માનં એકં ઉપ્પાદક્ખણમેવ. અન્તે દ્વે એકં ભઙ્ગક્ખણમેવ. મજ્ઝે અટ્ઠવીસ ખણાનિ તેસં એકં ઠિતિક્ખણમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. ન હિ દન્ધપરિણતાનં રૂપાનં ઉપ્પાદભઙ્ગાપિ ચિત્તસ્સ વિય લહુકા ભવિતું અરહન્તીતિ. તત્થ વિઞ્ઞત્તિદ્વયં એકચિત્તક્ખણિકં. ઉપચયસન્તતિયો ઉપ્પાદમત્તા અનિચ્ચતા ભઙ્ગમત્તા. જરતા રૂપ ધમ્માનં ઠિતિક્ખણમત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. મૂલટીકાનયેન પનેત્થ તાનિ પન સોળસચિત્તક્ખણાનિ રૂપધમ્માનમાયૂતિ વત્તબ્બં. ટીકાચરિયો હિ પટિચ્ચસમુપ્પાદવિભઙ્ગે આગતં મહાટ્ઠકથાવચનં પતિટ્ઠપેન્તો સોળસચિત્તક્ખણાયુકભાવં સમ્ભાવેતિ, એવં સન્તેપિ ખન્ધ વિભઙ્ગેયેવ તાવ રૂપાનં ઉપ્પાદનિરોધવિધાનસ્સ મહાઅટ્ઠકથા વાદસ્સ યમકપાળિવિરોધં દસ્સેત્વા સઙ્ગહકારેન પટિસિદ્ધત્તા ન સક્કા તં પતિટ્ઠપેતુન્તિ. તસ્મિં વાદે હિ પટિસિદ્ધે તત્થ આગતા સોળસાયુકતાવા અતિરેકસોળસાયુકતાવા પટિસિદ્ધાયેવ હોતીતિ.

[૧૨૪] યં પન **વિભાવનિયં**

> તં ટીકાનયં તયિદમસારન્તિ પટિક્ખિપિત્વા તદત્થં સા ધેન્તેન ‘‘પટિસન્ધિચિત્તેન સહુપ્પન્નં રૂપં તતો પટ્ઠાય સત્તરસમેન સદ્ધિં નિરુજ્ઝતિ. પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિક્ખણે ઉપ્પન્નં રૂપં અટ્ઠારસમસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે નિરુજ્ઝતીતિઆદિના અટ્ઠકથાયમેવ સત્તરસચિત્તક્ખણસ્સ આગતત્તા’’તિ કારણં વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

યઞ્હિ સઙ્ગહકારસ્સ સત્તરસાયુકવચનં ટીકાકારેન વિચારિતં. તદેવ દસ્સેત્વા ટીકાનયો પટિક્ખિત્તોતિ ન યુત્તમેતન્તિ. એકચિત્તસ્સ ખણં વિય ખણં એકચિત્તક્ખણં. અત્થતો અભિન્નંપિ હિ ખણં ઇદં ચિત્તસ્સ ઇદં રૂપાનન્તિ કપ્પનાવસેન ભિન્નં વિય કત્વા ઉપચરીયતીતિ. એકચિત્તક્ખણં અતીતં એતેસન્તિ **એકચિત્તક્ખણાતીતાનિ**. અતિમહન્તભૂતાનિ પઞ્ચારમ્મણાનિ.

[૧૨૫] વિભાવનિયં પન

“એતાનિવા તં અતીતાનીતિ એકચિત્તક્ખણાતી કાની”તિપિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ નિરુદ્ધધમ્મવિસયો અતીતસદ્દો કિઞ્ચિ અતિક્કમિત્વા ઉદ્ધં આગતાનિ પચ્ચુપ્પન્નરૂપાનિ દીપેતીતિ સક્કા વત્તુન્તિ. બહૂનિ ચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ એતેસન્તિ **બહુચિત્તક્ખણાતીતાનિ**. મહન્તાદિ ભૂતાનિ પઞ્ચારમ્મણાનિ. રૂપધમ્માનં પન રૂપધમ્મેસ્વેવ આપાતાગમને થોકં બલવન્તતા ઇચ્છિતબ્બા. તેચ ઠિતિક્ખણેયેવ પરિપુણ્ણપચ્ચયુપલદ્ધા હુત્વા બલવન્તા હોન્તીતિ વુત્તં **ઠિતિપત્તાનેવા**તિ. એવસદ્દેન ટીકાકારસ્સ વાદં નીવારેતિ. સો હિ ઉપ્પજ્જમાનમેવ રૂપં પસાદે ઘટ્ટેતીતિ ઇચ્છતીતિ. **પઞ્ચાલમ્બણાનિ પઞ્ચદ્વારે આપાતમાગચ્છન્તી**તિ એત્થ રૂપસદ્દારમ્મણાનિ અસમ્પત્ત વસેન ઇતરાનિચ સમ્પત્તવસેન ગોચરભાવં ઉપગચ્છન્તિ. અયઞ્ચ વિસેસોઘટ્ટનવિસેસેન વેદિતબ્બો. પુરિમાનિહિ દ્વે નિમિત્તવસેનેવ ઘટ્ટેન્તિ. ન વત્થુવસેન. પચ્છિમાનિ પન તીણિવત્થુવસેન ઘટ્ટેન્તિ. ન નિમિત્તમત્તવસેન નિમિત્તઘટ્ટનઞ્ચનામ અસમ્પત્તાનઞ્એવ ન સમ્પત્તાનં. વત્થુઘટ્ટનં પન સમ્પત્તાનઞ્એવ. નો અસમ્પત્તા હોતિ. નન્તિ. યથા હિ તીરે ગચ્છન્તાનંસરીરનિમિત્તાનિ પોક્ખરણિ યાઉદકે દિસ્સન્તિ. તસ્મિં ઉદકે ઓરોહન્તાનં પન તાનિ તત્થ ન દિસ્સન્તિ. એવમેવ સમ્પત્તાનિ રૂપસદ્દારમ્મણાનિ નઘટ્ટેન્તિ. કસ્મા, વિસયવિસયીનં મજ્ઝે આલોકસ્સ આકાસસ્સચ અભાવેન નિમિત્તોકાસસ્સ અભાવતો. અસમ્પત્તાનિયેવ પન અત્તનો નિમિત્તુપટ્ઠાપનવસેન ઘટ્ટેન્તિ. કસ્મા, નિમિત્તોકાસસ્સ લદ્ધત્તા. ઇતરાનિ પન તીણિ યથાજાતવત્થુવસેનેવ ઘટ્ટેન્તિ. તસ્મા તાનિ સમ્પત્તાનિયેવ ઘટ્ટેન્તિ. નો અસમ્પત્તાનીતિ. તત્થ યાનિ અસમ્પત્તાનિયેવ હુત્વા ઘટ્ટેન્તિ. તાનિ સયં દૂરે ઠત્વા નિમિત્ત અપ્પનાવસેન ઘટ્ટિતત્તા એકેકસ્મિં પસાદે ચન્દમણ્ડલ સૂરિય મણ્ડલાદિવસેન અસનિસદ્દમણ્ડલ મેણ્ડસદ્દમણ્ડલાદિવસેન ચ મહન્તાનિપિ બહૂનિપિ આપાતમાગચ્છન્તિયેવ. ઇતરાનિ પન તીણિ સમ્પત્તાનિયેવ ઘટ્ટેન્તીતિ એકેકસ્મિં પસાદે એકેકમેવ આપાતમાગચ્છન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. ઇદઞ્ચ પઞ્ચદ્વારવસેન વુત્તં. મનો દ્વારે પન સબ્બાનિપિ આરમ્મણાનિ અસમ્પત્તાનિયેવ આપાતમાગચ્છન્તીતિ. એત્થચ પઞ્ચદ્વારેતિ ઇદં અસાધારણ દ્વારદસ્સનવસેન વુત્તં. તાનિ પન પઞ્ચાલમ્બણાનિ યદાસકસકદ્વારે ઘટ્ટેન્તિ. તદા મનોદ્વારેપિ અપાત માગચ્છન્તિયેવ. એકેકં આરમ્મણં દ્વીસુ દ્વીસુ દ્વારેસુ અપાત માગચ્છતીતિ હિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. તસ્મા યદા ચન્દંવા સૂરિયંવા પબ્બતંવા રુક્ખંવા યંકિઞ્ચિવા પસ્સન્તિ. તદા એકેકસ્મિં ચક્ખુપસાદે એકેકાનિ મનોદ્વારે એકન્તિ અનેકાનિ ચન્દમણ્ડલાદીનિ એકક્ખણે ઉપટ્ઠહન્તિ, એવં સેસારમ્મણે સૂતિ દટ્ઠબ્બં. અપાતાગમનઞ્ચેત્થ લઞ્છકાનં તાલપણ્ણે લઞ્છનખન્ધં થપેત્વા મુગ્ગરેન પહરણકાલે લઞ્છનખન્ધસ્સ તાલપણ્ણે આપાતેત્વા અક્ખરુપટ્ઠાપનં વિય દટ્ઠબ્બં. યતો દ્વારાનં વિકારપ્પત્તિ હોતીતિ.

[૧૨૬] યં પન **વિભાવનિયં**

> “આભોગાનુરૂપં અનેકકલાપગતાનિ આપાતં આગચ્છન્તી”તિ વુત્તં. તત્થ આભોગાનુરૂપન્તિ ઇદં વિચારેતબ્બં.

યત્તકાનિ હિ પઞ્ચાલમ્બણાનિ ચક્ખાદિપથે આલોકાદિ સહિતાનિ હુત્વા ઠિતાનિ હોન્તિ. તત્તકાનિ સબ્બાનિ નિદ્દાયન્તસ્સપિ વિસઞ્ઞિ ભૂતસ્સપિ અઞ્ઞવિહિતસ્સપિ યંકિઞ્ચિ ઝાનંવા ફલંવા નિરોધંવા સમાપજ્જન્તસ્સપિ આભોગેન વિના અત્તનો દ્વારેસુ આપાતમાગચ્છન્તિયેવ. નકેવલં અત્તનોદ્વારેસુ એવ. અથખો મનોદ્વારેપિ. નકેવલં ભવઙ્ગમનોદ્વારેએવ. આવજ્જનાદીસુ પન ચતુબ્ભૂમક વીથિચિત્તેસુપિ આપાતં આગચ્છન્તિયેવ. અયંનામ મનો મનોદ્વારં નહોતીતિ નવત્તબ્બોતિ હિ દ્વારકથાયં વુત્તં. અયઞ્ચ અત્થો પઠમજ્ઝાનસ્સ સદ્દો કણ્ટકોતિ ઇમિના પાઠેન

દીપેતબ્બો. પથમજ્ઝાનં સમાપન્નસ્સ હિ સદ્દો સોતમ્હિ ઘટ્ટેત્વા ઝાનચિત્તસઙ્ખાતે મનોદ્વારે આપાતમાગચ્છતિ. તદા ઝાનચિત્ત સન્તતિ ચલિત્વા વોચ્છિજ્જતિ. ઝાના વુટ્ઠાતિ. ભવઙ્ગપાતો હોતિ. તં સદ્દારમ્મણં વીથિચિત્તં પવત્તતીતિ. દુતીયજ્ઝાનાદીનિ સમાપજ્જન્તો પન અપ્પકેન સદ્દેન નવુટ્ઠાતિ. અધિમત્તસદ્દેન પન વુટ્ઠાતિયેવ. ન હિ તાનિ આનેઞ્જપત્તાનિનામ હોન્તિ. અરૂપજ્ઝાનાનિએવ પન આનેઞ્જપત્તાનિનામ હોન્તિ. તસ્મા તાનિ સમાપજ્જન્તો અધિમત્તસદ્દેનપિ નવુટ્ઠાતિયેવાતિ. તેસુ પન તથા આપાતમાગતેસુ તદારમ્મણાનિ વીથિચિત્તાનિ પવત્તન્તિયેવાતિ નવત્તબ્બં. ભવઙ્ગ સન્તતિયાવા જવનસન્તતિયાવા વોચ્છિન્નાય પવત્તન્તિ. અવોચ્છિન્નાય નપવત્તન્તિ. પવત્તમાનાનિપિ આરમ્મણા ધિમત્તાદિવસેન લદ્ધપચ્ચયવિસેસે એકેકસ્મિં આરમ્મણેએવ પવત્તન્તિ. ન એકક્ખણે પઞ્ચસૂતિ દટ્ઠબ્બં. એત્થચ અત્થવસા વિભત્તિ પરિણામોતિ કત્વા એકચિત્તક્ખણાતીતાનિ ઠિતિપત્તાનેવ પઞ્ચા લમ્બણાનિ એકચિત્તક્ખણાતીતે ઠિતિપ્પત્તે એવ પઞ્ચદ્વારે બહુ ચિત્તક્ખણાતીતાનિ બહુચિત્તક્ખણાતીતેતિ યોજેતબ્બં.

[૧૨૭] વિભાવનિયં પન

"તે પન પસાદા ભવઙ્ગચલનસ્સ અનન્તરપચ્ચયભૂતેન ભવઙ્ગેન સદ્ધિં ઉપ્પન્ના"તિ વુત્તં.

એવં પન સતિ બહુચિત્તક્ખણાતીતાનિપિ પઞ્ચાલમ્બણાનિ એકચિત્તક્ખણાતીતેએવ પઞ્ચદ્વારે આપાતમાગચ્છન્તીતિ આપજ્જતિ. એત રહિ પન એકક્ખણે સહુપ્પન્નાનઞ્એવ વત્થારમ્મણાનં ઘટ્ટનં ઇચ્છન્તિ. સહુપ્પન્નાનિવા પન હોન્તુ નાનુપ્પન્નાનિવા, બલવભાવોયેવ પમણન્તિ અમ્હાકં ખન્તિ. સબ્બં વિચારેત્વા ગહેતબ્બં.

[૧૨૮] યં પન **વિભાવનિયં**

"આવજ્જનેન સદ્ધિં ઉપ્પન્નાતિ અપરે"તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

એવઞ્હિ સતિ અઞ્ઞદેવ પઞ્ચારમ્મણાનં આપાતાગમનવત્થુ. અઞ્ઞદેવ પઞ્ચવિઞ્ઞાણાનં નિસ્સયવત્થૂતિ એવં વિરુદ્ધસ્સ અત્થસ્સ આપજ્જનતોતિ. એવં પઞ્ચદ્વારે વિસયપવત્તિયા આદિલક્ખણં દસ્સેત્વા ઇદાનિ સબ્બપારિપૂરં વિસયપવત્તિવિભાગં વીથિચિત્તપવત્તિઞ્ચ દસ્સેન્તો તસ્માતિઆદિમાહ. **તતો**તિ તસ્મા ચક્ખુસ્સ આપાતાગમનપચ્ચયા. ચક્ખુસ્સ આપાતાગમનેન સહેવ ભવઙ્ગસ્સપિ આપાતં આગચ્છતિયેવાતિ વુત્તં **દ્વિક્ખત્તુંભવઙ્ગેચલિતેતિ**. ચલનઞ્ચેત્થ યથા ગહિતં કમ્માદિ આરમ્મણં મુઞ્ચિત્વા ઇદાનિ અત્તનિ આપાતં આગચ્છન્તં અભિનવારમ્મણં ગહેતું ઉસ્સાહજાતસ્સ વિય ભવઙ્ગસન્તાનસ્સ વિકારપ્પત્તિ દટ્ઠબ્બં. એત્થચ ચક્ખુસ્સ આપાતાગમનં ચક્ખુવિઞ્ઞાણુપ્પત્તિયા એવ કારણં. ન આવજ્જનુપ્પત્તિયા. ભવઙ્ગસ્સ આપાતાગમનમેવ પન આવજ્જનુપ્પત્તિયાપિ કારણં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

[૧૨૯] વિભાવનિયં પન

મનોદ્વારેપિ આપાતાગમનં વિસું અપત્વા રૂપાદીનં ચક્ખાદિસુ ઘટ્ટનંનામ યોગ્યદેસાવટ્ઠાનં એવ. તમેવચ ભવઙ્ગુ પચ્છેદસ્સપિ કારણં હોતીતિ કત્વા "પઞ્ચસુ હિ પસાદેસુ યોગ્યદેસાવટ્ઠાન વસેન આરમ્મણે ઘટ્ટિતે પસાદઘટ્ટનાનુભાવેન ભવઙ્ગસન્તતિ વોચ્છિજ્જમાનાતિઆદિ" વુત્તં. તં તથા ન દટ્ઠબ્બં.

ન હિ યોગ્યદેસાવટ્ઠાનમેવ ઘટ્ટનન્તિ સક્કા વત્તું. યોગ્યદેસેપન ઠત્વા નિમિત્તઘટ્ટનવસેન વત્થુઘટ્ટનવસેનચ અસનિ નિપાતોવિય પસાદેસુ યુજ્ઝનં મન્થનં ખોભકરણં ઘટ્ટનન્તિ ચ આપાતાગમનન્તિ ચ વુચ્ચતીતિ દટ્ઠબ્બં.

અયઞ્ચ અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. એત્થચ અયંપિ એકો ધમ્મનિયામોયેવાતિ કત્વા નાના ઠાનિયેસુ દ્વીસુ દ્વીસુ દ્વારેસુ સહેવ આપાતાગમનં પચ્ચેતબ્બં. રૂપાદિના પસાદે ઘટ્ટિતે તં નિસ્સિતસ્સેવ પઞ્ચવિઞ્ઞાણસ્સ ચલનં સિયા. કથં પન હદયવત્થુનિસ્સિતસ્સ ભવઙ્ગસ્સાતિ ન ચોદેતબ્બન્તિ.

[૧૩૦] **વિભાવનિયં** પન

> તમેવ ચોદનં સમુટ્ઠાપેત્વા તં પરિહરન્તો ''સન્તતિ વસેન એકાબદ્ધત્તા''તિઆદિમાહ. તત્થ સન્તતિવસેનાતિ નવત્તબ્બં. સણ્ઠાનવસેનાતિ પન વત્તબ્બં. સબ્બઞ્ચેતં સારતો ન પચ્ચેતબ્બં.

કસ્મા, તાદિસસ્સ અનુક્કમચલનસ્સ અટ્ઠકથાયમેવ દળ્હં પટિક્ખિત્તત્તા. વુત્તઞ્હિ તત્થ એકેકં આરમ્મણં દ્વીસુ દ્વીસુ દ્વારેસુ આપાતમાગચ્છતીતિ. રૂપારમ્મણઞ્હિ ચક્ખુપસાદં ઘટ્ટેત્વા તઙ્ખણેયેવ મનોદ્વારે આપાતં આગચ્છતિ. ભવઙ્ગચલનસ્સ પચ્ચયો હોતીતિ અત્થો. સદ્દ ગન્ધ રસ ફોટ્ઠબ્બેસુપિ એસેવ નયો. યથા હિ સકુણો આકાસેનાગન્ત્વા રુક્ખગ્ગે નિલીયમાનોવ રુક્ખસાખઞ્ચ ઘટ્ટેતિ. છાયાચસ્સ પથવિયં પટિહઞ્ઞતિ. સાખાઘટ્ટન છાયાફરણાનિ અપુબ્બં અચરિમં એકક્ખણેયેવ ભવન્તિ. એવં પચ્ચુપ્પન્નરૂપાદીનં ચક્ખુપસાદાદિઘટ્ટનઞ્ચ ભવઙ્ગચાલન સમત્થતાયમનોદ્વારેઆપાતાગમનઞ્ચઅપુબ્બં અચરિમં એકક્ખણેયેવ હોતીતિ. એવં સકુણોપમાય સહતઙ્ખણેયેવાતિ ચ અપુબ્બંઅચરિમં એકક્ખણે યેવાતિચ વત્વા દળ્હં પટિભિદ્ધત્તા તં અનુક્કમચલનં અચિન્તેત્વા ધમ્મનિયામવસેન એકપ્પહારચલનમેવ પચ્ચેતબ્બન્તિ. **ભવઙ્ગસોતંવોચ્છિન્દિત્વા**તિ ભવઙ્ગપવાહં સબ્બસો અવચ્છિન્નં કત્વા. **આવજ્જન્ત**ન્તિ અદિસ્વાવ કિંનામેતન્તિ આવજ્જ માનં. **પસ્સન્ત**ન્તિ અત્ત પચ્ચક્ખં કુરુમાનં. **સમ્પટિચ્છન્ત**ન્તિ મુઞ્ચિતું અદત્વા યથાદિટ્ઠં રૂપં પટિ ગણ્હન્તં. **સન્તીરયમાન**ન્તિ સુટ્ઠુ તીરેન્તંવિચારેન્તં. **વવત્થપેન્ત**ન્તિ સુટ્ઠુ અસઙ્કરતો થપેન્તં સલ્લક્ખેન્તન્તિ અત્થો. યોનિસોમનસિકારાદિવસેન લદ્ધોપચ્ચયો યેનાતિ **લદ્ધપચ્ચયં**. યંકિઞ્ચિ જવનં જવતીતિ સમ્બન્ધો. તં પન જવનં આરમ્મણસ્સ દુબ્બલકાલેવા મુચ્છા મરણાસન્નકાલેસુવા છક્ખત્તું વા પઞ્ચક્ખત્તુમેવવા જવતીતિ વુત્તં **યેભુય્યેના**તિ. **જવતી**તિ અસનિનિપાતસદિસેન જવેન પવત્તતિ. તત્થ પથમજવનં અલદ્ધા સેવનત્તા સબ્બદુબ્બલં હોતિ. તતો દુતીયં બલવં. તતો તતીયં. તતો ચતુત્થં. ઇદં પન સબ્બબલવં મુદ્ધપત્તં હોતિ. ઇતો પટ્ઠાય અનુક્કમેન પરિહાયમાનં પવત્તતિ. સત્તમવારે ગતે પરિક્ખીણજવં હોતીતિ વેદિતબ્બં. **જવના નુબન્ધાનિ**તિ યથા પટિસોતં ગચ્છન્તિં નાવં ઉદકં થોકં અનુબન્ધતિ અનુગચ્છતિ. એવં જવનં અનુબન્ધાનિ. દ્વે તદારમ્મણપાકાનીતિ દ્વિક્ખત્તું તદારમ્મણકિચ્ચાનિ વિપાકચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. **યથારહ**ન્તિ આરમ્મણજવન સત્તાનુરૂપં. **ભવઙ્ગપાતો**તિ ઇમસ્મિં અતિહન્તારમ્મણે આવજ્જનતો પથમભવઙ્ગચલનતોયેવવા પટ્ઠાય ઉટ્ઠિતં સમુટ્ઠિતં ચિત્તસન્તાનં યાવચતુત્થજવના સમુટ્ઠહિત્વા પઞ્ચમજવનતો પટ્ઠાય પતિતમેવ હોતિ. એવં સન્તેપિ સમુટ્ઠિતવેગસ્સ સબ્બસો અપરિક્ખીણતાય પતિતન્તિ નવુચ્ચતિ. દુતીયતદારમ્મણતો પરં પન સમુટ્ઠિતવેગસ્સ સબ્બસો પરિક્ખીણત્તા તદા એવ તંચિત્તસન્તાનં પતિતંનામ હોતિ. તસ્મા પતનં પાતો. ભવઙ્ગભાવેનચિત્તસન્તાનસ્સ પાતો ભવઙ્ગપાતો, ભવઙ્ગં હુત્વા પાતોતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો. ભવઙ્ગકિચ્ચે ભવઙ્ગટ્ઠાને ભવઙ્ગારમ્મણેચ પાતો ભવઙ્ગપાતોતિવા. ઇમસ્મિં ઠાને દોવારિકોપમા, ગામિલ્લોપમા, અમ્બોપમાચ વત્તબ્બા. તાસબ્બાપિ અટ્ઠકથાયં ગહેતબ્બા. એત્તાવતા સત્તરસ્સ ચિત્તક્ખણાનિ પરિપૂરેપાતિ સમ્બન્ધો. એત્થચ છછક્કયોજના વત્તબ્બા. યત્થ હિ રૂન્તી રમ્મણં ઘટ્ટેતિ. તં ચક્ખુવત્થું નિસ્સાય તત્થ ઘટ્ટિતં રૂપારમ્મણં આરબ્ભ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં ઉપ્પજ્જતિ. ઇતરાનિ પન આવજ્જનાદીનિ મનો વિઞ્ઞાણાનિ અત્તનો અત્તનો અતીતાનન્તરચિત્તેન સહુપ્પન્નં હદયવત્થું નિસ્સાય તમેવારમ્મણં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જન્તિ. ચક્ખુદ્વાર મનોદ્વારાનિ સબ્બેસંપિ વીથિચિત્તાનં દ્વારકિચ્ચં સાધેન્તિ. અયઞ્ચ વીથિ ચક્ખુદ્વારે ઉપ્પન્નત્તા ચક્ખુદ્વારવીથીતિ. ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન

ઉપલક્ખિતત્તા ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથીતિચ વુચ્ચતિ. એકચિત્તક્ખણં અતિક્કમ્મ ઘટ્ટનસમત્થે અતિબલવા રમ્મણે ઉપ્પન્નત્તા અતિમહન્તારમ્મણ વીથીતિચ વુચ્ચતીતિ. એત્થચ યત્તકાનિ રૂપારમ્મણાનિ ચક્ખુપથે ઉપ્પજ્જિત્વા ઠિતિપ્પત્તાનિ હોન્તિ. તાનિ તત્તકાનિ ઠિતિપ્પત્તેસુ પુબ્બાપરભૂતેસુ એકૂન પઞ્ઞાસપરિમાણેસુ ચક્ખુપસાદેસુ કિસ્મિંચિ નઘટ્ટેન્તીતિ નવત્તબ્બાનિ. તેસુ પન યદેવ એકં ચક્ખુ ઇમિસ્સા વીથિયા યથારહં વત્થુભાવં દ્વારભાવઞ્ચ સાધેતિ. યત્થચ ઘટ્ટિતં રૂપં આરબ્ભ અયં વીથિ પવત્તતિ. એતદેવ કિચ્ચ સાધનં નામ હોતિ. યં મજ્ઝિમાયુકન્તિ વદન્તિ, ઇતરાનિ પન મોઘ વત્થૂનિનામ હોન્તિ, યાનિમન્દાયુકાનીતિઅમન્દાયુકાનીતિચ વદન્તિ. તાનિપન યથાવુત્ત કિચ્ચ સાધનતો પુરિમાનિ પચ્છિમાનીતિ દુવિધાનિ હોન્તિ, તદુભયાનિપિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે ઠિતિભાવેન લબ્ભમાનાનિ અટ્ઠચત્તાલીસમત્તાનિ વેદિતબ્બાનીતિ. અવસેસાનિ પન તતો પુરિમતરાનિ પચ્છિમકરાનિચ લદ્ધઘટ્ટનાનિપિ વત્થુદ્વારકિચ્ચસિદ્ધિભાવે અનાસઙ્કિતબ્બત્તા ઇધ નગહિતાનીતિ. એત્થ સિયા ઇમાય વીથિયા ઉપ્પત્તિસમયે સો પુગ્ગલો અહં ઇદં નામ પસ્સામીતિ જાનાતિ, ન જાનાતીતિ. નજાનાતિ. કદા પન જાનાતીતિ. સલ્લક્ખણવીથિયા પવત્તમાનાય. તથા હિ સબ્બપથમં ચક્ખુદ્વારવીથિ પવત્તતિ. તતો તદનુવત્તિકા મનોદ્વારવીથિ. તતો સમુદાયગાહિકા. તતો વણ્ણસલ્લક્ખણા. તતો વત્થુગાહિતા. તતો વત્થુસલ્લક્ખણા તતો નામગાહિકા. તતો નામસલ્લક્ખણાતિ. તત્થ વણ્ણસલ્લક્ખણાય પવત્તમાનાય અહં નીલવણ્ણં પસ્સામીતિઆદિના વણ્ણં સલ્લક્ખેતિ. વત્થુસલ્લક્ખણાય સણ્ઠાનં સલ્લક્ખેતિ. નામ સલ્લક્ખણાય નામં સલ્લક્ખેતીતિ. ઇતિ તંતં સલ્લક્ખણવીથિ યા પવત્તમાનાયએવ તંતંપસ્સામીતિ જાનાતીતિ. એત્થચ અલાતચક્કસ્સ ગાહિકાવિય પુરિમાહિ દ્વીહિ વીથીહિ પુનપ્પુનં ગહિતાનં રૂપાનં સમુદાયતો ગાહિકા તતીયા મનોદ્વારવીથિ સમુદાય ગાહિકાનામ, ન હિ સમુદાયગહણેન વિના પરિબ્યત્તવણ્ણગહણં સમ્ભવતીતિ. **યાવ તદારમ્મણુપ્પાદા પન અપ્પહોન્તાતીતક**ન્તિ દ્વિક્ખત્તું યાવ તદારમ્મણુપ્પાદા પવત્તિતું અપ્પહોન્તં હુત્વા અતીતદ્વત્તિચિત્તક્ખણિકં. યસ્સ હિ દ્વેવા તીણિવા ચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ હોન્તિ. તં યાવ તદારમ્મણુપ્પાદા પવત્તિતું નપ્પહોતિ ન સક્કોતિ. એવં અપ્પહોન્તં હુત્વા અતીતકન્તિ અત્થો. **અપાતમાગત**ન્તિ ચક્ખુદ્વારે મનોદ્વારેચ આપાતં આગતં. **નત્થિ તદારમ્મણુપ્પાદો**તિ એત્થ યસ્સ તીણિ ચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ હોન્તિ. તસ્સ ચુદ્દસ ચિત્તક્ખણાયુકાવસે સસ્સ આરમ્મણસ્સ સત્તમજવનેન સહેવ નિરુદ્ધત્તા તસ્મિં નત્થિ તદારમ્મણુપ્પાદોતિ યુત્તમેતં. ન હિ એકાવજ્જનવીથિયં ચિત્તાનિ ધમ્મવસેન વિય કાલવસેનાપિ નાનારમ્મણાનિ ઇચ્છન્તિ અટ્ઠકથાચરિયાતિ. યસ્સ પન દ્વે ચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ. તસ્મિં સત્તમજવનતો પરં એકચિત્તક્ખણાયુકાવસેસે આરમ્મણે એકેન તદારમ્મણેન ઉપ્પજ્જિતબ્બન્તિ ચે.ન. ન હિ તાદિસં નિરોધા સન્નં આરમ્મણં એકવારંપિ તદારમ્મણુપ્પત્તિયા પચ્ચયો ભવિતું સક્કોતીતિ. તથા હિ મહાઅટ્ઠકથાયં વિપાકુદ્ધારે ચિત્તપ્પવત્તિગણનાયં તદારમ્મણાનિ દ્વેતિ દ્વેએવ તદારમ્મણ વારા આગતાતિ.

યં પન **વિભાવનિયં**

> ''દ્વિક્ખત્તુમેવ હિ તદારમ્મણુપ્પત્તિ પાળિયં નિયમિતા''તિ વુત્તં. તત્થ પાળિયન્તિ અટ્ઠકથાતન્તિં સન્ધાય વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. ન હિ સા નામ પાળિ અત્થિ, યત્થ દ્વિક્ખત્તું તદા રમ્મણુપ્પત્તિ નિયમિતાતિ.

મજ્ઝિમભાણકાપન તદારમ્મણં એકંપિ ઇચ્છન્તિ. સઙ્ગહકારેન પન તં પટિસિદ્ધન્તિ ઇધપિ તં થેરેન પટિક્ખિત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. યદિ એવં કસ્મા પરમત્થવિનિચ્છયે સકિંદ્વેવા તદાલમ્બન્તિ થેરેન વુત્તન્તિ. મજ્ઝિમભાણકાનં મતેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બન્તિ. આચરિયાનન્દત્થેરો પન એકંપિ ઇચ્છતિયેવ. યથા હિ આગન્તુકભવઙ્ગં એકં પવત્તતિ. તથા તદારમ્મણંપિ એકં નપવત્તતીતિ નસક્કા વત્તું. યઞ્ચ ચિત્તપ્પવત્તિગણનાયં

તદારમ્મણાનિ દ્વેતિ વુત્તં. તંપિ ઉક્કટ્ઠપરિચ્છેદવસેન વુત્તન્તિ, ન નસક્કા વત્તુન્તિ. યાવ જવનુપ્પાદાપિ પવત્તિતું અપ્પહોન્તાતીતકન્તિ સમ્બન્ધો. યસ્સ હિ આરમ્મણસ્સ ચત્તારિ પઞ્ચ છ સત્ત અટ્ઠનવ વા ચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ હોન્તિ. તં યાવ જવનુપ્પાદા પવત્તિતું નપ્પહોતિ. એવં અપ્પહોન્તં હુત્વા અતીતકન્તિ અત્થો. **જવનંપિ અનુપ્પજ્જિત્વા**તિ જવનસ્સપિ અનુપ્પજ્જનતો. અયઞ્હિ ત્વાપચ્ચયો ભાવત્થેએવ દટ્ઠબ્બો. ન કત્તુઅત્થે. કસ્મા. અત્તનો પધાનક્રિયાય સમાનકત્તુકતાય અભાવતોતિ.

[૧૩૧] વિભાવનિયં પન

"હેતુમ્હિયાયં ત્વાપચ્ચયો"તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ બાહિરત્થભૂતો હેતુઅત્થો કિતકપચ્ચયાનં વિસયો હોતીતિ. તસ્મા ઇધ ભાવત્થેએવ ત્વાપચ્ચયો. તતોચ હેતુઅત્થે પચ્ચત્તવચનન્તિ દટ્ઠબ્બં. એતેન યા લક્ખણે હેતુમ્હિચમાનન્તપચ્ચયાનંપિ પવત્તિ કત્થચિ વુત્તા. સાપિપટિક્ખિત્તા હોતિ. નહિ બાહિરત્થભૂતા લક્ખણહેતુયો તેસં વિસયા હોન્તીતિ. એત્થચ યસ્સ આરમ્મણસ્સ નવચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ હોન્તિ. તસ્સ અવસેસ અટ્ઠચિત્તક્ખણા યુકસ્સ દુતીય વોટ્ઠબ્બનેન સહેવ નિરુદ્ધત્તા તસ્મિં જવનંપિ અનુપ્પજ્જિત્વાતિ યુત્તમેતં. કારણં વુત્તમેવ. યસ્સ પન ચત્તારિ.લ. અટ્ઠવા ચિત્તક્ખણાનિ અતીતાનિ. તસ્મિં જવનેન ઉપ્પન્નેન ભવિતબ્બન્તિ ચે.ન. અવસેસછચિત્તક્ખણાયુકંપિ હિ આરમ્મણં જવનુપ્પત્તિયા પચ્ચયો ભવિતું ન સક્કોતિ. જવનઞ્હિ ઉપ્પજ્જમાનં સત્તક્ખત્તું પવત્તિતું પહોનકે આરમ્મણે એવ ઉપ્પજ્જતિ. પકતિનિયામેન જવનસ્સ સત્તક્ખત્તુ પરમતાય સમ્ભવતોતિ. એત્થ પન યથા વિસઞ્ઞિકાલ મુચ્છાકાલ મરણકાલેસુ વત્થુસ્સ અવિસદતાય દુબ્બલતા યચ જવનં છપઞ્ચવારેપિ પવત્તતિ. તથા પકતિકાલેપિ આરમ્મણસ્સ દુબ્બલભાવે સતિ છપઞ્ચવારેપિ પવત્તતિયેવાતિ. **દ્વત્તિક્ખત્તુ**ન્તિ દ્વિક્ખત્તુંવા તિક્ખત્તુંવા. તથા હિ અટ્ઠકથાયં વોટ્ઠબ્બને ઠત્વા એકંવા દ્વેવા ચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. તતો આસેવનં લભિત્વા જવનટ્ઠાને ઠત્વા પુન ભવઙ્ગં ઓતરતીતિ વુત્તં. એત્થ હિ તતો આસેવનં લભિત્વા જવનટ્ઠાને ઠત્વાતિ એતેન તતીયસ્સ વોટ્ઠબ્બનસ્સ પવત્તિં દસ્સેતિ. ઇતરથા એકંવા દ્વેવા ચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. તતો ભવઙ્ગં ઓતરતીતિ વુત્તં સિયાતિ. એકંવાતિ પન વાચા સિલિટ્ઠમત્તં દટ્ઠબ્બં. યથા દિરત્ત તિરત્તંતિ. અથવા, **તતો**તિ એકચિત્તતોવા દ્વિચિત્તતોવાતિ અત્થો. તત્થ પથમેન દ્વિક્ખત્તું દુતીયેન તિક્ખત્તું વોટ્ઠબ્બનસ્સ ઉપ્પત્તિ વુત્તા હોતીતિ. આસેવનં લભિત્વાતિ ઇદં પન ઉપચારવચનમત્તં દટ્ઠબ્બં. ન હિ વોટ્ઠબ્બનસ્સ આસેવનતા પટ્ઠાને વુત્તાતિ. આચરિયાનન્દત્થેરેન પનેત્થ વોટ્ઠબ્બનતો પરં ચતુપઞ્ચ ચિત્તક્ખણાવસેસે આરમ્મણે ચતુપઞ્ચજવનુપ્પત્તિયા એવ પરિત્તારમ્મણવારો ઇચ્છિતો. ન વોટ્ઠબ્બન પરિયોસાનવસેન. પટ્ઠાનેહિ ભવઙ્ગં આવજ્જનાય અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયો ત્વેવવુત્તો. ન પન વુત્તો આવજ્જના ભવઙ્ગસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ. યથા ચ મુચ્છામરણકાલેસુ વત્થુદુબ્બલતાય છ પઞ્ચજવનવારા ઇચ્છિતબ્બા. તથા ઇધપિ આરમ્મણદુબ્બલતાયાતિ ન ન સક્કા વત્તુન્તિ. એત્થ ચ સન્તીરણતો પરં એકચિત્તક્ખણા વસેસે આરમ્મણે એકં વોટ્ઠબ્બનં દ્વિચિત્તક્ખણાવસેસે દ્વે તદુત્તરિ તીણીતિ યુત્તં સિયા. એતરહિ પન દ્વિવોટ્ઠબ્બનિકા છપરિત્તારમ્મણવીથિયોતિ વોટ્ઠબ્બનિકા પઞ્ચાતિ યોજેસું. એવં સન્તે કીદિસે પરિત્તારમ્મણે દ્વિવોટ્ઠબ્બનિકા, કીદિસે તિવોટ્ઠબ્બનિકાતિ વિચારેતબ્બા સિયુન્તિ. યં પન આરમ્મણં દ્વત્તિક્ખત્તુંવોટ્ઠબ્બનુપ્પત્તિયા અપ્પહોનકં હોતિ. તં આવજ્જનપ્પત્તિયાપિ પચ્ચયો ન હોતીતિ વુત્તં **તત્થ ભવઙ્ગચલનમેવ હોતિ. નત્થિ વીથિચિત્તુપ્પાદો**તિ. તત્થ **ભવઙ્ગચલનમેવા**તિ દ્વિક્ખત્તું ભવઙ્ગસ્સ ચલનમત્તમેવ હોતિ. **ઇચ્ચેવં ચક્ખુદ્વારે**તિ ઇતિ એવં યદિ એકચિત્તક્ખણાતીતકં રૂપારમ્મણં ચક્ખુસ્સ અપાતમાગચ્છતીતિઆદિના વુત્તનયેન ચક્ખુદ્વારે ચતુન્નં વારાનં વસેન ચતુધા વિસયપ્પવત્તિ વેદિતબ્બા, તથા સોતદ્વારાદીસુ ચાતિયોજના. સબ્બથાપિ ચતુધા

વેદિતબ્બાતિ સમ્બન્ધો. અતિપરિત્તારમ્મણંપિ આપાતાગતમત્તેન મોઘવારસ્સ આરમ્મણંનામ હોતિ. ન આરમ્મણકરણવસેન. ઇતરાનિ પન ઉભયથાપિ ઇતરેસં વારાનં આરમ્મણાનિનામ હોન્તીતિ વુત્તં **ચતુન્નં વારાનં યથાક્કમં આરમ્મણભૂતા**તિ.

વિભાવનિયં પન

> આરમ્મણભૂતાતિ ઇમસ્સ અતિપરિત્તારમ્મણં સન્ધાય પચ્ચયભૂતાતિ અત્થો વુત્તો. તઞ્હિ મોઘવાર પઞ્ઞા પનાય પચ્ચયો હોતીતિ.

પઞ્ચદ્વારેવીથિચિત્તાનિ યથારહં કિચ્ચવસેન સત્તેવ. ચિત્તુપ્પાદા ચિત્તાનં ઉપ્પત્તિખણવસેન ચતુદ્દસ. વિત્થારા ચિત્તસરૂપવિત્થારતો ચતુપઞ્ઞાસાતિ યોજના. **એત્થા**તિ પરિત્તજવનવારે.

૧૩૭. મનોદ્વારે પન આરમ્મણધમ્મા પરિત્તખણાપિ અતીતાનાગતાપિ કાલવિમુત્તાપિ આપાતં આગચ્છન્તિયેવ. તસ્મા તત્થ એકચિત્તક્ખણાતીતાનિવા બહુચિત્તક્ખણાતીતાનિવા ઠિતિપ્પત્તાનેવ આપાતમાગચ્છન્તીતિ ઇદં વિધાનં નત્થીતિ વુત્તં **મનોદ્વારેપન યદિવિભૂતમાલમ્બણં આપાતમાગચ્છતી**તિ. તત્થ **મનોદ્વારે**તિ સુદ્ધમનોદ્વારે. ચક્ખાદીસુ હિ ઘટ્ટનેન સહેવ યત્થ અપાતમાગચ્છતિ. તં મિસ્સકદ્વારન્તિ વુચ્ચતિ. ઇધ પન સુદ્ધમેવા ધિપ્પેતન્તિ. તંપિ પઞ્ચદ્વારાનુબન્ધકં વિસું સિદ્ધન્તિ દુવિધં હોતિ. તત્થ યથા ઘણ્ડે દણ્ડકેન એકવારં પહટે ઘણ્ડસરીરભૂતા રૂપ કલાપા ચિરંપિ કાલં અઞ્ઞમઞ્ઞં ઘટ્ટેત્વા અનુરવસદ્દસન્તાનં પવત્તેન્તિ. તથા પઞ્ચદ્વારે આરમ્મણેન એકવારં ઘટ્ટિતે પઞ્ચ દ્વારિકવીથિયા નિરુદ્ધાયપિ અતીતં પઞ્ચાલમ્બણં મનોદ્વારે યથા પાતાગતમેવ હુત્વા અનેકસહસ્સાનિપિ મનોદ્વારિકવીથિચિત્ત સન્તાનાનિ પવત્તેતિયેવ. તેસં પન દ્વારભૂતં ભવઙ્ગસન્તાનં અનુબન્ધકંનામ હોતિ. તાનિચ ચિત્તાનિ અનુબન્ધકવીથિચિત્તાનિનામ હોન્તિ. યત્થ પન પઞ્ચદ્વારઘટ્ટના નુબન્ધભાવેન વિના કેવલં તથા તથા છળારમ્મણધમ્મા આપાતં આગચ્છન્તિ. તં વિસું સિદ્ધં નામ હોતિ. કથં પન તસ્મિં વિસું સિદ્ધે મનોદ્વારે આરમ્મણ ધમ્મા આપાતં આગચ્છન્તીતિ. વુચ્ચતે. દિટ્ઠતો દિટ્ઠસમ્બન્ધતો સુતતો સુતસમ્બન્ધતો સદ્ધાય રુચિયા આકારપરિવિતક્કેન દિટ્ઠિનિજ્ઝાનખન્તિયા નાનાકમ્મબલેન નાનાઇદ્ધિબલેન ધાતુક્ખોત વસેન દેવતોપસંહારવસેન અનુબોધવસેન પટિવેધવસેનાતિ એવમાદીહિ કારણેહિ આપાતં આગચ્છન્તીતિ. તત્થ દિટ્ઠંનામ પુબ્બે પઞ્ચહિદ્વારેહિ ગહિતં પઞ્ચાલમ્બણં. તંપિ કાલન્તરે કારણલાભે સતિ સુદ્ધે મનોદ્વારે આપાતં આગચ્છતિયેવ. દિટ્ઠસમ્બન્ધંનામ દિટ્ઠસદિસં વુચ્ચતિ. પુબ્બે હિ કિઞ્ચિ દિસ્વા અઞ્ઞં યંકિઞ્ચિ અનુમાનેન્તસ્સ અદિટ્ઠંપિ તંસદિસં અતીતંપિ અનાગતંપિ પચ્ચુપ્પન્નંપિ બહુઆપાતં આગચ્છતિયેવ. સુતંનામ પરતો સુત્વા ગહિતં છળારમ્મણં. તં પન મહાવિસયં હોતિ. સબ્બઞ્ઞુદેસનં સુત્વા ગહિતં ન કિઞ્ચિ અનારમ્મણંનામ અત્થીતિ. સુતસમ્બન્ધંનામ સુતસદિસં. સદ્ધાનામ પરસ્સ સદ્દહના. રુચિનામ અત્તનો મતિ. આકાર પરિવિતક્કો નામ અત્થચ્છાયં બ્યઞ્જનચ્છાયં કારણચ્છાયઞ્ચ નિસ્સાય તથા તથા પરિવિતક્કનં. દિટ્ઠિનિજ્જાનખન્તિનામ પઞ્ઞાયવા અત્તનો લદ્ધિયાવા પુનપ્પુનં ઉપપરિક્ખિત્વા એવમેવાતિ સન્નિટ્ઠાનં પાપેત્વા ગહણં. સેસં પાકટમેવ. એત્થચ અનન્તરૂપનિસ્સય પચ્ચયભાવોનામ ચિત્તસન્તાનસ્સ મહાવિપ્ફારો હોતિ. સકિંપિ આરમ્મણં સુટ્ઠુ આસેવિત્વા નિરુદ્ધકાલતો પટ્ઠાય વસ્સસતેપિ વસ્સસહસ્સેપિ ભવન્તરેપિ તંઆરમ્મણં પટિચ્ચ ભવઙ્ગ ચલનસ્સ પચ્ચયો હોતિ. ચિત્તઞ્ચનામ દિટ્ઠાદીહિ યથાવુત્તકારણેહિ સંવદ્ધિતં મહાવિપ્ફારં હોતિ. કિઞ્ચિ નિમિત્તં લભિત્વા એકસ્મિં ખણે અનેકસહસ્સેસુપિ દિટ્ઠાદીસુ આરમ્મણેસુ ફરમાનં પવત્તતિ. તેહિચ કારણેહિ નિચ્ચં ચોદીયમાનં ચિત્તસન્તાનં કાયગેલઞ્ઞાદિકે ચિત્તદુબ્બલપચ્ચયે અસતિ નિચ્ચકાલંપિ ભવઙ્ગતો વુટ્ઠાતું અજ્ઝાસયયુત્તં હોતિ. ન હિ ચિત્તંનામ

અવિભૂતે આરમ્મણે રમતિ. વિભૂતેએવ રમતિ. તસ્મા ભવઙ્ગસમ્પયુત્તો મનસિકારો પુનપ્પુનં ભવઙ્ગં ચાલેત્વા લદ્ધપચ્ચયેસુ આરમ્મણેસુ પુનપ્પુનં આવજ્જનં નિયોજેતિયેવ. તદા તાનિ આરમ્મણાનિ તદભિનિન્નાકાર પવત્તમનસિકાર સમ્પયુત્તસ્સ ભવઙ્ગ ચિત્તસ્સ આપાતં આગચ્છન્તિ. ન હિ અઞ્ઞં આરમ્મણં ગહેત્વા પવત્તમાનસ્સ ચિત્તસ્સ આરમ્મણન્તરે અભિનિન્નાકારોનામ નત્થીતિ સક્કા વત્તુન્તિ. **તદારમ્મણપાકાનિ પવત્તન્તી**તિ ઇદં કામસત્તવસેન વુત્તં. રૂપારૂપસત્તાનં પન વિભૂતારમ્મણેપિ તદારમ્મણુપ્પાદો નત્થિયેવ. યથા ચેત્થ. એવં પઞ્ચદ્વારેપિ રૂપસત્તાનં અતિમહન્તારમ્મણેસુ તદારમ્મણુપ્પાદો નત્થીતિ. **અવિભૂતે પના લમ્બણે જવનાવસાને ભવઙ્ગપાતોવ હોતી**તિ ઇદઞ્ચ ઉક્કટ્ઠ પરિચ્છેદવસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઞાણવિભઙ્ગટ્ઠકથાયં પન દ્વત્તિક્ખત્તું વોટ્ઠબ્બનપ્પવત્તિવસેન અવિભુતે આલમ્બણે વોટ્ઠબ્બનવારોપિ આગતો. યોચ પઞ્ચદ્વારેભવઙ્ગચલનમત્તવસેન મોઘવારો નામ ચતુત્થો વારો વુત્તો. સોપિ ઇધ લદ્ધું વટ્ટતિયેવ. સુદ્ધમનોદ્વારેપિ હિ આરમ્મણે આપાતમાગતે વીથિચિત્તં અનુપ્પજ્જિત્વા દ્વિક્ખત્તું ભવઙ્ગે ચલિતે નિવત્તનકવારાનં પમાણં નભવિસ્સતિયેવ, વિસયેચ આપાતાગતે ભવઙ્ગેચ ચલિતે સતિ વિસયપ્પવત્તિનામ ન ન હોતીતિ. ઇતિ ઇમસ્મિં મનોદ્વારેપિ તદારમ્મણ જવન વોટ્ઠબ્બન મોઘવાર સઞ્ઞાતાનં ચતુન્નં વારાનં યથાક્કમં આરણભૂતા વિસયપ્પવત્તિ ચતુધા વેદિતબ્બાતિ. તત્થ તદારમ્મણવારસ્સ આરમ્મણભૂતા અભિવિભૂતાનામ જવન વારસ્સ વિભૂતાનામ. વોટ્ઠબ્બનવારસ્સ અવિભૂતાનામ. મોઘવારસ્સ આરમ્મણભૂતા અતિઅવિભૂતાનામાતિ યોજેતબ્બા.

એત્થચ આરમ્મણસ્સવા ચિત્તસ્સવા અતિબલવતાય અભિવિભૂતતા વેદિતબ્બા. દુબ્બલેપિ હિ ચિત્તે પથવિપબ્બતાદિવસેન અતિબલવન્તં આરમ્મણં અતિવિભૂતંનામ હોતિ. અતિબલવન્તે ચ ચિત્તે અતિસુખુમંપિ નિબ્બાનં અતિવિભૂતંનામ હોતીતિ. એવં સેસેસુપીતિ. વારભેદો પનેત્થ અનુબન્ધકો, વિસું સિદ્ધોતિ દુવિધો. તત્થ અનુબન્ધકો ચક્ખુદ્વારાનુબન્ધકાદિવસેન પઞ્ચવિધો. એકેકસ્મિઞ્ચેત્થ અતીતગહણં, સમુદાય ગહણં, વત્થુગહણં, નામગહણન્તિ ચત્તારો ચત્તારો વારા. તેસુચ તદારમ્મણવારાદયો યથારહં યોજેતબ્બા. વિસું સિદ્ધો પન દિટ્ઠ વારો, દિટ્ઠસમ્બન્ધવારો, સુતવારો, સુતસમ્બન્ધવારો, વિઞ્ઞાતવારો, વિઞ્ઞાતસમ્બન્ધવારોતિ છબ્બિધો હોતિ. એત્થચ સદ્ધા રુચિ આકાર પરિવિતક્કાદિ વસેન પવત્તવારા વિઞ્ઞાતવારો, વિઞ્ઞાત સમ્બન્ધવારોતિ વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. અટ્ઠસાલિનિયં પન સદ્ધારુચિયાદિવ સેનગહિતં આરમ્મણં તથાપિ હોતિ. અઞ્ઞથાપિ હોતિ. તસ્મા અટ્ઠકથાયં ન ગહિતન્તિ વુત્તં. તથાવા હોતુ અઞ્ઞથાવા. વીથિચિત્તપવત્તિયા સતિ ગહેતબ્બમેવ. તત્થ એકેકસ્મિંવારે તદારમ્મણવારાદિવસેન ચત્તારો ચત્તારો વારા. તેસુચ કામ મહગ્ગતા નુત્તર પઞ્ઞત્તિ વસેન પચ્ચુપ્પન્નાતીતાનાગતકાલ વિમુત્તવસેનચ આરમ્મણધમ્મા યથારહં યોજેતબ્બાતિ. એતરહિ પન અતીતભવઙ્ગવસેન તદારમ્મણવસેન ચ વારભેદં કપ્પેન્તિ. તત્થ અતીતભવઙ્ગવસેન વારભેદકપ્પનં નિરત્થકં. ન હિ મનોદ્વારે પઞ્ચદ્વારે વિય આરમ્મણાનં ખણવસેન બલવ દુબ્બલતા સમ્ભવો અત્થિ. તદા અવિજ્જમાનાનંપિ અતીતાનાગતાનં કાલવિમુત્તાનઞ્ચ તત્થ આપાતાગમનતોતિ. એત્થ સિયા, એકાવજ્જનવીથિયા આરમ્મણંનામ ધમ્મતોચ કાલતોચ અભિન્ન મેવ ઇચ્છન્તિ અટ્ઠકથાચરિયા. ઇમેચ સત્તા તં તં આકારં સલ્લક્ખેત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ચિત્તં જાનન્તિયેવ. પરચિત્તવિદુનિયો પન દેવતા આકારસલ્લક્ખણેન વિનાપિ જાનન્તિ. તત્થ પચ્ચુપ્પન્નં પરસ્સ ચિત્તં જાનનકાલે આવજ્જનં ભાવયં પરસ્સ ચિત્તં અત્તના સહુપ્પન્નં. તં વા આવજ્જતિ. ઉદાહુ પરતો તં તં જવનેન સહુપ્પન્નંવા. જવનાનિચ યં આવજ્જનેન સહુપ્પન્નં તં વા જાનન્તિ, પચ્ચેકં અત્તના સહુપ્પન્નંવાતિ. કિઞ્ચેત્થ, યદિ તાવ આવજ્જનેન સહુપ્પન્નં આવજ્જતિ જાનન્તિચ. એવં સતિ ધમ્મતો અભિન્નં હોતિ. કાલતો ભિન્નં. તઞ્હિ ચિત્તં આવજ્જનસ્સ પચ્ચુપ્પન્નં હોતિ. જવનાનં પન અતીતન્તિ. અથ પચ્ચેકં અત્તના સહુપ્પન્નં આવજ્જતિ જાનન્તિચ. એવઞ્ચ સતિ કાલતો અભિન્નં હોતિ. ધમ્મતો ભિન્નમેવ. અથપિ યં પચ્ચેકં સહુપ્પન્નં જાનન્તિ. તદેવ

આવજ્જતિ. એવંપિ ભિન્નમેવ હોતીતિ. એત્થ અટ્ઠકથાયં તાવ યં આવજ્જનેન સહુપ્પન્નં. તદેવ આવજ્જતિ જાનન્તિચાતિ ધમ્મતો અભિન્નં વત્વા તં ચિત્તં નિરુદ્ધંપિ અદ્ધાવસેન સન્તતિવસેનચ ગહિતં જવનાનંપિ પચ્ચુપ્પન્નમેવ હોતીતિ વિનિચ્છિતં. આચરિયાનન્દમતેન પન પરસ્સ તં તં આકારં સલ્લક્ખેત્વા તં તં અધિપ્પાયજાનનકાલે આવજ્જનજવનાનિ પચ્ચેકં અત્તના સહુપ્પન્નં ચિત્તં આવજ્જતિ જાનન્તિ ચ. ન ચેત્થ ધમ્મતો કાલતોચ ભિન્નંનામ હોતિ. સબ્બેસંપિ હિ આરમ્મણં ચિત્તમેવ હોતિ પચ્ચુપ્પન્નઞ્ચાતિ. નચ જવનાનિ નિરાવજ્જનાનિનામ હોન્તિ. આવજ્જનેનપિ હિ ચિત્તન્તેવ આવજ્જિતં હોતિ. જવનાનિચ ચિત્તન્તેવ જાનન્તીતિ. યદિ પન આવજ્જને ન ચિત્તન્તિ આવજ્જિતે જવનાનિ રૂપન્તિ જાનન્તિ. રૂપન્તિવા આવજ્જિતે ચિત્તન્તિ જાનન્તિ, નીલન્તિવા આવજ્જિતે પીતન્તિ જાનન્તિ. એવં સતિ જવનાનિ ધમ્મતો નિરાવજ્જનાનિ નામ હોન્તિ. તથા અતીતન્તિ આવજ્જિતે પચ્ચુપ્પન્નન્તિ. એવઞ્ચ સતિ તાનિ કાલતો નિરાવજ્જનાનિનામ હોન્તીતિ. યસ્મા ચ અતીતો ધમ્મો પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ પટ્ઠાને વુત્તો. તસ્મા ઇધ ખણવસેનેવ પચ્ચુપ્પન્નં વત્તું યુત્તં. ન અદ્ધાસન્તતિ વસેનાતિ. ઇતરથા સબ્બ વીથિચિત્તવારેસુપિ આરમ્મણાનં અતીતાદિભાવો અદ્ધાસન્તતિવસેનેવ વત્તબ્બો સિયાતિ. ગાથાયં **તીણેવા**તિ કિચ્ચવસેન તીણિ એવ. **ચિત્તુપ્પાદા દસેરિતા**તિ ચિત્તુપ્પત્તિક્ખણવસેન દસ ઈરિતાનિ કથિતાનિ. **વિત્થા રેના**તિ ચિત્તસરૂપવિત્થારેન. **એત્થા**તિ મનોદ્વારે. **એકચત્તાલીસા**તિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણમનોધાતૂહિ વજ્જિતાનં કામાવચરચિત્તાનં વસેન એકચત્તાલીસં. **એત્થા**તિ પરિત્તજવનવારે. [પરિત્તવારો]

૧૩૮. વિભૂતાવિભૂતભેદો નત્થિ એકં વિભૂતમેવ લબ્ભતીતિ અધિપ્પાયો. ન હિ અવિભૂતે આરમ્મણે અપ્પનાનામ સમ્ભવતીતિ. તથા તદારમ્મણુપ્પાદોચ નત્થિ. ન હિ અતિસન્તતરં અપ્પનાજવનં તદારમ્મણં અનુબન્ધતીતિ. તત્થ હિ છબ્બીસતિ મહગ્ગત લોકુત્તર જવનેસુ યંકિઞ્ચિ જવનં અપ્પનાવીથિમોતરતીતિ સમ્બન્ધો. ઞાણરહિતં દ્વિહેતુકજવનં અથિરસભાવત્તા અપ્પનાય અનન્તરૂપનિસ્સયો નહોતીતિ વુત્તં **ઞાણસમ્પયુત્ત કામાવચરજવનાનમટ્ઠન્નન્તિ**. **પરિકમ્મોપચારાનુલોમગોત્રતુનામેના**તિ એત્થ ઇન્દ્રિયસમતાદીહિ પરિતોભાગેહિ અપ્પના કરીયતિ સજ્જીયતિ એતેનાતિ પરિકમ્મં. અપ્પનં ઉપેચ્ચ ચરતીતિ ઉપચારો. સમીપચારોતિ અત્થો. સમીપચરણઞ્ચેત્થ આસન્નેકાલે અપ્પનાવહસમત્થભાવેન દટ્ઠબ્બં. યસ્સ પવત્તિયા અચિરં કાલં અપ્પના સમ્ભવો હોતીતિ. અનુલોમન્તિ અપ્પનાપવત્તિયા પચ્ચનીકધમ્મવિધમનેન અપ્પનાય અનુકૂલં અપ્પનાહિતં અપ્પના વહન્તિચ્ચેવ અત્થો, યસ્સ પવત્તિયા અપ્પના વિબન્ધકો પચ્ચની કોનામ નત્થીતિ. ગમીયતિ બુજ્ઝીયતિ અત્થો એતેનાતિવો. અભિધાનં બુદ્ધિચ. તં દુવિધંપિ ગવં તાયતિ રક્ખતીતિ ગોત્તં. પરિત્ત જાતિસઙ્ખાતો અન્વયો. ગોત્તં અભિભુય્યતિ છિજ્જતિ એત્થાતિ ગોત્રભુ. એત્થ ચ ચત્તારિપિ જવનાનિ પરિકમ્મજવનાનીતિ વા ઉપચારજવનાનિતિવા અનુલોમજવનાનીતિવા વુચ્ચન્તિયેવ. ગોત્રભૂતિ પન પચ્છિમસ્સેવ નામં. ઇધ પન ચતુન્નંપિ નામાનં સઙ્ગહણત્થં પરિકમ્મો પચારાનુલોમ ગોત્રભુનામેનાતિ એવં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવઞ્ચ કત્વા કસ્મા પથમમેવ પરિકમ્મંનામ. નનુ ઇતરાનિપિ અપ્પનં પરિસઙ્ખરોન્તિયેવાતિ એવમાદિકા ચોદના અનોકાસા હોતીતિ. **ચતુક્ખત્તું તિક્ખત્તુમેવવા**તિ ચતુક્ખત્તુમેવવા તિક્ખત્તુમેવવા. તત્થ પથમેન એવ સદ્દેન પઞ્ચમં ગોત્રભુસમ્ભવો પટિક્ખિત્તો હોતિ. તદા હિ જવનં પતિતંનામ હોતિ. પવેધતિ કમ્પતિ. કામગોત્તં અભિક્કમિત્વા ઉપરિભૂમન્તરપ્પત્તિયા પચ્ચયો ભવિતું ન સક્કોતીતિ. દુતીયેન દુતીયં ગોત્રભુ સમ્ભવો પટિક્ખિત્તો હોતિ. તદા હિ અલદ્ધાસેવનં અનુલોમં અત્તનો અનન્તરે ચિત્તં ગોત્રભુભાવં પાપેતું ન સક્કોતીતિ. એતેનેવ પઞ્ચમતો પરં ચતુત્થતોચ ઓરં અપ્પનાય અસમ્ભવો સાધિતો હોતીતિ. વાસદ્દેન પન મન્દપઞ્ઞસ્સ ચતુક્ખત્તુમેવ. ન તિક્ખત્તું. તિક્ખપઞ્ઞસ્સ તિક્ખત્તુમેવ. ન ચતુક્ખત્તુન્તિ દસ્સિતં હોતિ. અટ્ઠસાલિનિયં પન મન્દમજ્ઝિમ મહાપઞ્ઞવસેન

તિધા ભિન્દિત્વા પઞ્ચક્ખત્તુંપિ પરિકમ્મજવનાનં ઉપ્પત્તિ અનુઞ્ઞાતા વિય દિસ્સતિ. ઇતરટ્ઠકથાસુ પન સુટ્ઠુ વિચારેત્વા પટિસિદ્ધત્તા સા ન ગહેતબ્બાવાતિ.

યં પન **વિભાવનિયં**

> ''છટ્ઠં સત્તમં ભવઙ્ગસ્સ આસન્નભાવેન પપાતાસન્નપુરિસો વિય અપ્પનાવસેન પતિટ્ઠાતું ન સક્કોતી''તિ વુત્તં.

તત્થ ભવઙ્ગસ્સ આસન્નભાવેનાતિ ભવઙ્ગભાવસ્સ આસન્ન ભાવેનાતિ અત્થો. પઞ્ચમજવનતો હિ પટ્ઠાય જવનસન્તાનં અનુપુબ્બેન પરિક્ખીણજવં હોતિ. ભવઙ્ગભાવત્થાય પરિણમતીતિ. એવઞ્ચ કત્વા પપાતાસન્નપુરિસોપમાપિ ઉપપન્ના હોતીતિ. **નિરુદ્ધાનન્તરમેવા**તિ નિરુદ્ધે અનન્તરમેવાતિ પદચ્છેદો. કસ્સ અનન્તરન્તિ, અઞ્ઞસ્સ અસુતત્તા નિરુદ્ધસ્સાતિ અત્થતો લદ્ધમેવાતિ. યસ્મા પન અપ્પનાનામ ઉપ્પજ્જમાના ચતુત્થતોવા પઞ્ચમતોવા પટ્ઠાય ઉપ્પજ્જતિ. ન છટ્ઠતોવા સત્તમતોવા. સાહિ વસીભૂતાપિ ચતુત્થ પઞ્ચમેસુ ઉપ્પત્તિં અલભમાના સબ્બસો નુપ્પજ્જતિયેવ. લભમાના પન દિવસંપિ નિરન્તરં પવત્તતિયેવ. તસ્મા ચતુત્થંવા પઞ્ચમંવાતિ ઇદં આદિમત્તનિયમનત્થં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનેવ હિ **અપ્પનાવીથિમોતરતી**તિ ચ **તતોપરં અપ્પનાવસાને ભવઙ્ગપાતોવ હોતી**તિ ચ વક્ખતીતિ. યદિ પન પઞ્ચમતો પટ્ઠાય જવનં પતિતં નામ હોતિ. એવં સતિ કસ્મા તતો પટ્ઠાય પતનખેત્તે અપ્પનાજવનં પવત્તતીતિ. વુચ્ચતે, હત્થે થપિતલેડ્ડુસ્સ પતનખેત્તંનામ હત્થતો મુત્તમત્તે હોતિ. એવં સન્તેપિ હત્થબલેન ખિપિતં લેડ્ડુ દૂરંપિ ગચ્છતિયેવ. એત્થ ચ લેડ્ડુસ્સ જવોનામ હત્થજવમૂલકો હોતિ. હત્થજવોચ સરીરબલમૂલકો. તત્થ લેડ્ડુ વિય અપ્પનાજવનં દટ્ઠબ્બં. લેડ્ડુસ્સ પતનખેત્તં વિય ચતુત્થતો પચ્છાકાલો. હત્થજવોવિય ગોત્રભુજવો. સરીરબલં વિય પુરિમાનં પરિકમ્મજવનાનં બલં દટ્ઠબ્બં. ઉત્તાનસેય્યકસ્સ બાલદારકસ્સ બલં વિય આદિકમ્મિકવીથિયં કામજવનાનં બલં. વુદ્ધિપત્તસ્સ પુરિસસ્સબલં વિય સમાપત્તિવીથિયં કામજવનાનં બલં. યથા ચ બાલદારકેન ખિત્તં લેડ્ડુ હત્થતો મુત્તમત્તેપિ પતતિ. એવં આદિકમ્મિકવીથિયં અપ્પનાજવનં એકવારં જવિત્વા પતતિ. યથાવુદ્ધિપત્તેન ખિત્તં લેડ્ડુ પતનખેત્તેપિ અપતિત્વા દૂરંપિ દૂરતરંપિ ગચ્છતિ. તથા સમાપત્તિવીથિયં અપ્પનાજવનં ચિરંપિ ચિરતરંપિ પવત્તતીતિ. મૂલટીકાયં પન અપ્પનાજવનં પતનખેત્તે પવત્તંપિ ભૂમન્તરપત્તિયાવા આરમ્મણન્તરલદ્ધિયાવા પતિતંનામ નહોતીતિ વુત્તં. એત્થ સિયા, કસ્મા પઞ્ચમતો પટ્ઠાય જવનં પતિતન્તિ વુત્તં. નનુ અપતિ તત્તા એવ સુટ્ઠુ બલવભાવતો સત્તમજવનચેતના સીઘં અનન્તરે ભવે વિપાકદાયિનીચ આનન્તરિયકમ્મઞ્ચ હોતિ. મજ્ઝે પઞ્ચચેતના તથા બલવભાવાભાવતો ચિરેન તતીયભવાદીસુ વિપાકદાયિનીચ હોન્તિ, અનન્તરિયભાવઞ્ચ ન ગચ્છન્તીતિ. નખો પનેતં એવં દટ્ઠબ્બં. યદિ હિ સીઘં વિપાકદાનતાય બલવતીનામ સિયા. એવંસતિ પઠમચેતના સબ્બબલવતીનામ સિયા. સા હિ ઇમસ્મિંયેવ ભવે વિપાકં દેતીતિ. ઇદં પનેત્થ સન્નિટ્ઠાનં. એક વસ્સજીવીનં તિણરુક્ખાનં પરિણામોવિય પથમચેતનાય પરિણામો દટ્ઠબ્બો. દ્વિવસ્સજીવીનં વિય સત્તમચેતનાય. મહાસાલાનં વિય મજ્ઝિમચેતનાનન્તિ. તત્થ એકવસ્સજીવિનો તિણરુક્ખાનામ અસારા હોન્તિ. અસારત્તાચ દુબ્બલા અનદ્ધનિયા અચિરટ્ઠિકા. તસ્મા તેસં સીઘતરપરિણામો હોતિ. તે હિ સીઘતરં રુહન્તિ. વુદ્ધિં વિરુળ્હિં આપજ્જન્તિ. સીઘતરં પુપ્ફન્તિ ફલન્તિ પતન્તિ અન્તરધાયન્તિ. એકં નિદાઘસમયં અતિક્કમિતું નસક્કોન્તિ. દુતીયં વસ્સં ન પાપુણન્તિ. એત્થચ નિદાઘસમયો વિય મરણકાલો વેદિતબ્બો. દ્વિવસ્સજીવિનો પન થોકં સારભૂતા હોન્તિ. સારભૂતત્તાચ થોકં બલવન્તા અદ્ધનિયા. તતો યેવચતેસં ચિરપરિણામો હોતિ. તે હિ પથમં વસ્સં રુહન્તિ વુદ્ધિં વિરુળ્હિં આપજ્જન્તિ. પુપ્ફિતુંવા ફલિતુંવા નસક્કોન્તિ. દુતીયવસ્સેએવ પુપ્ફન્તિ ફલન્તિ પતન્તિ અન્તરધાયન્તિ.

દુતીયં પન નિદાઘ સમયં અતિક્કમિતું ન સક્કોન્તિ. તતીયં વસ્સં ન પાપુણન્તિ. મહાસાલા પન સબ્બસારભૂતા હોન્તિ. બલવન્તા ચિરતરટ્ઠાયિનો. તસ્મા તે સણિકમેવ પરિણામં ગચ્છન્તિ. તે હિ એક દ્વે વસ્સાનિ વિદત્થિરતનમત્તાવ હોન્તિ. વુદ્ધિં વિરુળ્હિં નાપજ્જન્તિ. પુપ્ફિતુંવા ફલિતુંવા ન સક્કોન્તિ. અતિચિરટ્ઠાયિનો પન હોન્તિ. છ પઞ્ચ વસ્સસતાનિ ઠત્વાવ પતન્તિ. એવમેવ પથમજવનચેતના સબ્બસો અલદ્ધાસેવનતાય અસારા અબલા હોતિ. વિસું એકં ભવં નિબ્બત્તેતું એકઞ્ચ મરણકાલં અતિક્કમિતું ન સક્કોતિ. ઇમસ્મિં ભવેએવ વિપચ્ચિત્વાવા અવિપચ્ચિત્વાવા ખિય્યતિ. સત્તમ જવનચેતના પન લદ્ધાસેવનતાય થોકં સારભૂતા હોતિ. વિસું એકં ભવં નિબ્બત્તેતું સક્કોતિ. સારભૂતત્તા ચેવચ સણિકમેવ પરિણામં ગચ્છતિ. ઇમસ્મિં ભવે વિપચ્ચિતું ન સક્કોતિ. ભવન્તરં પત્વાવ વિપચ્ચતિ. પતિતજવનેસુ પન અન્તિમ જવનતાય દુબ્બલત્તા દુતીયં મરણકાલં અતિક્કમિતું ન સક્કોતિ. દુતીયભવેએવ વિપચ્ચિત્વાવા અવિપચ્ચિત્વાવા ખિય્યતિ. અવસેસાનં પન પઞ્ચન્નં મજ્ઝિમચેતનાનં સુટ્ઠુ લદ્ધાસેવનાનં સણિક તર પરિણતભાવો વુત્તનયાનુસારેન વેદિતબ્બોતિ. નં કેવલઞ્ચેત્થ તિણ રુક્ખો પમાય પાણોપમાયાપિ અયમત્થો દીપેતબ્બો. ચેહિકેચિ ગબ્ભસેય્યકા પાણા અપ્પાયુકજાતિકા હોન્તિ. તે સીઘતરં ગબ્ભવાસં વસન્તિ, સીઘતરં વિજાયન્તિ. અઙ્ગમઙ્ગાનિચ નેસં સીઘતરં થામગતાનિ હોન્તિ. ઇન્દ્રિયાનિચ સીઘતરં પરિપાકગતાનિ હોન્તિ. તદહેવ ઉટ્ઠહિત્વા ગચ્છન્તિ. ગોચરં ગણ્હન્તિ. અત્તનો અત્તનો વિસયે સીઘતરં વિઞ્ઞુત્તં આપજ્જન્તિ. સીઘતરં જિણ્ણા હોન્તિ મરન્તિ. દીઘાયુકજાતિકાનં પન ગબ્ભવાસાદીનિ સબ્બાનિ સણિક મેવ સિજ્ઝન્તીતિ. એત્થચ મહગ્ગત કુસલાનિ સત્તમ જવનટ્ઠાને ઠિતાનીતિ વેદિતબ્બાનિ. પરિકમ્મજવનાનિ હિ ચિરટ્ઠિતિકટ્ઠેન સુપક્ક સાલિધઞ્ઞસદિસાનિ. અપ્પનાજવનાનિ અચિરટ્ઠિતિકટ્ઠેન સુપક્ક સાલિભત્તસદિસાનીતિ તાનિપિ અચિરતરટ્ઠિતિકાનિએવ હોન્તિ. દુતીયે ભવે વિપચ્ચિત્વાવા અવિપચ્ચિત્વાવા ખિય્યન્તિ. ઇમસ્મિં ભવેપિ અપ્પકેન કામચ્છન્દાદિના પચ્ચનીકધમ્મેન પટિબાહિતાનિ સબ્બસો અવિપાકભાવં આપજ્જન્તિ. તસ્માતાનિ તેન પરિયાયેન દુબ્બલાનિ નામ હોન્તીતિ.

યસ્મા ચ આનન્તરિયકમ્માનં ફલદાનનિયતતાનામ કાલનિયમેન વિના ન સમ્ભવતિ. કાલનિયમોચનામ એકન્તેન સત્તમજવનસ્સેવ હોતિ. ન મજ્ઝિમજવનાનં. તેસઞ્હિ અસુકસ્મિં ભવેએવ વિપચ્ચન્તીતિ એવં નિયમો નત્થીતિ. તસ્મા દુવિધસ્સ નિયમસ્સ સિદ્ધત્તા એવ સત્તમજવનચેતનાય અનન્તરિયકમ્મતા સિદ્ધા હોતિ. ન બલવતરતાયાતિ નિટ્ઠમેત્થગન્તબ્બન્તિ. મૂલટીકાયં પન નનુચ સત્તમજવનચેતનાય બલવતાય ઉપપજ્જવેદનીયભાવો હોતિ આનન્તરિયતાપીતિ ચોદનં સમુટ્ઠાપેત્વા તત્થાયં અધિપ્પાયો સિયા. પટિસન્ધિયા અનન્તરપચ્ચયભાવિનો વિપાકસન્તાનસ્સ અનન્તરપચ્ચયભાવેન અન્તિમજવનચેતનાય સુસઙ્ખતત્તાસા સત્તમજગનચેતના ઉપપજ્જવેદનીયા આનન્તરિયકાચ હોતિ. ન અપતિતજવનચેતના વિય બલવતાયાતિ ઉત્તરં વદતિ. તં યુત્તં વિય ન દિસ્સતિ. એવઞ્હિ સતિ પથમજવનચેતના કસ્સ અનન્તરપચ્ચયભાવેન સુસઙ્ખતત્તા દિટ્ઠધમ્મવેદનીયાનામ જાતાતિ વત્તબ્બા હોતીતિ. મહાટીકાયં પન દુબ્બલાપિ અન્તિમજવન ચેતના સન્નિટ્ઠાનકિચ્ચવિસેસયુત્તતાય ફલવિપચ્ચને સત્તિવિસે સયુત્તા હોતીતિ ઉપપજ્જવેદનીયા આનન્તરિયકાચ સા હોતીતિ વુત્તં. **યથારહ**ન્તિ તં તં પુગ્ગલાનુરૂપં. **યથાભિનીહાર વસેના**તિ તસ્સ તસ્સ પરિકમ્મભાવના ચિત્તસ્સ કસિણનિમિત્તા દીસુવા અનિચ્ચલક્ખણાદીસુવા અભિનીહરણાનુરૂપં. **અપ્પનાવીથિ**ન્તિ અપ્પનાપબન્ધં. ઇદઞ્ચ અનેકવારે પવત્તાનં અપ્પનાજવનાનં સઙ્ગહણત્થં વુત્તં. તેનેવાહ તતોપરં અપ્પનાવસાને ભવઙ્ગપાતોવ હોતીતિ. તત્થ **તતો**તિ ચતુત્થતોવા પઞ્ચમતો વા. ઇમસ્મિં અત્થે સતિ પઞ્ચમેવા છટ્ઠેવા એકન્તેન ભવઙ્ગપાતો હોતીતિ આપજ્જતિ. તસ્મા પુન **અપ્પનાવસાને**તિ વુત્તં. ભવઙ્ગપાતોવહોતિ. નત્થિ તદારમ્મણુપ્પાદોતિ અધિપ્પાયો.

વિભાવનિયં પન

"કત્થચિ અપ્પનાવારે સત્તજવન પરિપૂરણત્થં અપ્પનાવસાનેપિ કામાવચરજવનપ્પવત્તિં વદન્તાનં નિકાયન્તરિકાનં વાદો ઇધ એવસદ્દેન નિવત્તિતો"તિ વુત્તં.

તત્થાતિ તસ્મિં અપ્પનાજવનવારે. નિરન્તરપવત્તાનં જવનાનં ભિન્નવેદનતાનામ નત્થીતિ વુત્તં **સોમનસ્સસહગત જવના નન્તર**ન્તિઆદિ.

[૧૩૨] વિભાવનિયં પન

"ભિન્નવેદનાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં આસેવનપચ્ચયભાવસ્સ અનુદ્ધટત્તા"તિકારણં વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ ઇધ આસેવનપચ્ચયભાવો પમાણં. કસ્મા, આસેવન પચ્ચનિકાનં ફલજવનાનંપિ પરિકમ્મજવનેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ અભિન્નવેદનતાય ઇચ્છિતબ્બત્તાતિ. **પાટિકઙ્ખિતબ્બા**તિ અવસ્સં ઇચ્છિતબ્બા.

[૧૩૩] વિભાવનિયં પન

"પસંસિતબ્બા"તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ તાદિસો સંવણ્ણનાપદેસો દિસ્સતીતિ. અરહત્ત ફલે મગ્ગવીથિયં મગ્ગકુસલાનન્તરં પવત્તમાનેપિ અયં પુબ્બાપર નિયમો પરિકમ્મજવનેહિ એવ સહ અપ્પનાજવનાનં હોતીતિ કત્વા **ક્રિયજવનાનન્તરં અરહત્તફલઞ્ચા**તિ વુત્તં. સુખપુઞ્ઞમ્હા પરં દ્વત્તિંસ અપ્પનાજવનાનિ સમ્ભવન્તિ. ઉપેક્ખકા પુઞ્ઞમ્હા પરં દ્વાદસ, સુખિતક્રિયતો પરં અટ્ઠ. ઉપેક્ખકા ક્રિયતો પરં છ અપ્પનાજવનાનિ સમ્ભવન્તીતિ યોજના. તત્થ **દ્વત્તિંસા**તિ અરહત્તફલસબ્બપઞ્ચમજ્ઝાનવજ્જિતાનં ચતુન્નં રૂપકુસલાનં સોળસન્નં મગ્ગકુસલાનં દ્વાદસન્નં હેટ્ઠિમફલાનઞ્ચ વસેન દ્વત્તિંસ. **દ્વાદસા**તિ પઞ્ચમજ્ઝાનિકાનં રૂપારૂપમગ્ગકુસલાનં હેટ્ઠિમફલાનઞ્ચ વસેન દ્વાદસ. **અટ્ઠા**તિ પઞ્ચમજ્ઝાનવજ્જિતાનં ચતુન્નં રૂપક્રિયાનં ચતુન્નં અરહત્તફલાનઞ્ચ વસેન અટ્ઠ. **છા**તિ પઞ્ચમજ્ઝાનિકાનં પઞ્ચન્નં રૂપારૂપક્રિયાનં અરહત્તફલસ્સચ વસેન છ. પુથુજ્જનાનં સેક્ખાનઞ્ચ કામપુઞ્ઞતિહેતુતો પરં ચતુચત્તાલીસ અપ્પના સમ્ભવન્તિ. વીતરાગાનં અરહન્તાનં તિહેતુકામક્રિયતો પરં ચુદ્દસ અપ્પના સમ્ભવન્તીતિ યોજના.

૧૩૯. સબ્બથાપીતિ અતિમહન્તાદિના સબ્બપકારેનપિ. **એત્થા**તિ એતેસુ યથાવુત્તેસુ પઞ્ચદ્વાર મનોદ્વારેસુ. સબ્બત્થાપિ પન અનિટ્ઠે તિવા પાઠો. તેનેવ ટીકાસુ સબ્બત્થાપીતિ પઞ્ચદ્વાર મનોદ્વારેપીતિ વુત્તં. ઇચ્છિતબ્બન્તિ ઇટ્ઠં. કેન ઇચ્છિતબ્બન્તિ. લોકિયમહાજનેન. તત્થ ચ અતિઉક્કટ્ઠે અતિદુગ્ગતેચ જને અગહેત્વા મજ્ઝિમકેન મહાજનેન. એવઞ્હિ સતિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠાનં સુટ્ઠુવવત્થાનં હોતીતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. યસ્મિં આરમ્મણેકુસલ વિપાકં ઉપ્પજ્જતિ, તદેવ ઇટ્ઠંનામ. યસ્મિં પન અકુસલવિપાકં ઉપ્પજ્જતિ, તદેવ અનિટ્ઠંનામ. ન હિ સક્કા ઇટ્ઠંવા અનિટ્ઠંવા આરમ્મણં વિપાકચિત્તં વઞ્ચેતુન્તિચ. અપિચ દ્વારવસેનાપિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠતા વેદિતબ્બાતિ ચ વુત્તં. તસ્મા ઇન્દ્રિયાનિન્દ્રિયબદ્ધસન્તાનગતે એકે કસ્મિં રૂપકલાપે વણ્ણાદીસુ રૂપેસુ કિઞ્ચિ ઇટ્ઠં હોતિ. કિઞ્ચિ અનિટ્ઠં. કદાચિ ઇટ્ઠં હોતિ. કદાચિ અનિટ્ઠં, તત્થ કિઞ્ચિ ઇટ્ઠં હોતિ કિઞ્ચિ અનિટ્ઠન્તિ યથા કિંસ્મિંચિ એકસ્મિં પુપ્ફે વણ્ણો ઇટ્ઠો. ગન્ધો અનિટ્ઠો, રસો અનિટ્ઠો, ફોટ્ઠબ્બો અનિટ્ઠો, ખરસમ્ફસ્સો. કિંસ્મિંચિ વણ્ણોપિ ઇટ્ઠો, ગન્ધોપિ ઇટ્ઠો, રસાદયો અનિટ્ઠાયેવ. તથા બુદ્ધસ્સ સરીરગતેપિ એકસ્મિં કલાપે વણ્ણો ઇટ્ઠો હોતિ. ગન્ધો અનિટ્ઠો. મતકણ્હસુનખસ્સ ઉદ્ધુમાતસરીરેપિ

વણ્ણો ઇટ્ઠો હોતિ. ગન્ધો અનિટ્ઠો. સો હિ વણ્ણો યદિ નિવત્થપારુતસ્સ વત્થસ્સ ભવેય્ય. તં વત્થં મહગ્ઘં હોતીતિ. કદાચિ ઇટ્ઠં કદાચિ અનિટ્ઠન્તિ અગ્ગિનામ હેમન્તે ઇટ્ઠો સુખવિપાકસ્સ પચ્ચયો. ગિમ્હે અનિટ્ઠો દુક્ખવિપાકસ્સ પચ્ચયો. સીતુદકં ગિમ્હે ઇટ્ઠં. હેમન્તે અનિટ્ઠં. તથા સુખ સમ્ફસ્સં વત્થં પકતિકાયે ઇટ્ઠં હોતિ. વણં પત્વા અનિટ્ઠં. તેનવા સણિકં કુસન્તસ્સ ઇટ્ઠં, ગાળ્હં કુસન્તસ્સ અનિટ્ઠન્તિ. નઇટ્ઠન્તિ અનિટ્ઠં. તસ્મિં અનિટ્ઠે. **ઇટ્ઠે**તિ ઇટ્ઠમજ્ઝત્તે, કુસલવિપાકાનિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણ સમ્પટિચ્છન સન્તીરણ તદારમ્મણાનીતિ સમ્બન્ધો. સન્તીરણ તદારમ્મણાનિ ચેત્થ ઉપેક્ખાસહગતાનિએવ વેદિતબ્બાનિ. તેનેવાહ અતિઇટ્ઠેપનાતિઆદિ. તત્થ **અભિઇટ્ઠે**તિ સુવણ્ણ રજત મણિવણ્ણાદિકે હરિતાલવણ્ણાદિકે કોસેય્ય વત્થવણ્ણાદિ કે દેવચ્છરાવણ્ણાદિકેચ અતિવિય લોકિયમહાજનેન ઇચ્છિતબ્બે છળારમ્મણે. યસ્મા ચેત્થ અનિટ્ઠારમ્મણ સમાયોગો અકુસલકમ્મસ્સેવ વિપચ્ચનોકાસો હોતિ. ઇટ્ઠારમ્મણસમાયોગોચ કુસલકમ્મસ્સેવ, તસ્મા અનિટ્ઠે અકુસલવિપાકાનેવ. ઇટ્ઠે કુસલવિપાકાનેવાતિ અયં નિયમો સિદ્ધો. વેદનાનિયમો પન આદાસે મુખનિમિત્તસ્સ વિય અત્તનો ઉસ્સાહ બલેન વિના કેવલં કમ્મબલેન નિબ્બત્તાનં વિપાકાનં પરિદુબ્બલત્તા તથા તથા કપ્પેત્વા પકપ્પેત્વા ગહણા ભાવતો યથારમ્મણમેવ સિદ્ધો હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. ન કેવલઞ્ચ વિપાકાનં એવ. અથખો વિપલ્લાસરહિતે ખિણાસવસન્તાને પવત્તાનં કામક્રિયજવનાનં વિયથારમ્મણમેવ વેદનાયોગો હોતીતિ અધિપ્પાયેન વુત્તં તત્થાપિ સોમનસ્સસહગત ક્રિયજવનાવસાને તિઆદિ. **તત્થાપી**તિ તેસુ વિપાકેસુપિ. **સોમનસ્સસહગત ક્રિય જવના વસાને**તિ બુદ્ધવણ્ણાદિકે અતિઇટ્ઠારમ્મણે પવત્તાનં સોમનસ્સ સહગત ક્રિયજવનાનં અવસાને. **ઉપેક્ખાસહગત ક્રિય જવના વસાને**તિ અનિટ્ઠે ઇટ્ઠમજ્ઝત્તેચ પવત્તાનં ઉપેક્ખાસહગતક્રિયજવનાનં અવસાને. અયઞ્ચ ક્રિયજવનાવસાને તદારમ્મણનિયમો અટ્ઠકથાયંપિ વુત્તોયેવ. વુત્તઞ્હિ તત્થ કામાવચર તિહેતુક સોમનસ્સ સહગતક્રિયદ્વયં તદારમ્મણવસેન પઞ્ચન્નં સોમનસ્સસહગત વિપાકાનં અનન્તરપચ્ચયોતિઆદિ. ઇદઞ્ચ પકતિનીહારેન પવત્તાનં ક્રિયજવનાનં વસેન વુત્તં. તથા રૂપેન પન ચિત્તાતિસઙ્ખારેન પવત્તાનં ક્રિયજવનાનં ઇટ્ઠેપિ ઉપેક્ખાવેદનાયોગો અનિટ્ઠેપિ સોમનસ્સ વેદનાયોગો હોતિયેવ. યથાહ –

> કથઞ્ચાનન્દ અરિયો હોતિ ભાવિતિન્દ્રિયો. ઇધાનન્દ ભિક્ખુનો ચક્ખુના રૂપં દિસ્વા ઉપ્પજ્જતિ મનાપં ઉપ્પજ્જતિ અમનાપં. ઉપ્પજ્જતિ મનાપામનાપં. સો સચે આકઙ્ખતિ પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરેય્યન્તિ. અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતિ. સચે આકઙ્ખતિ અપ્પટિકૂલે પટિકૂલ સઞ્ઞી વિહરેય્યન્તિ. પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતીતિ.

સબ્બં ઉપરિપણ્ણાસકે ઇન્દ્રિયભાવનાસુત્તં આહરિતબ્બં. તત્થ ઉપ્પજ્જતિ મનાપં ઉપ્પજ્જતિ અમનાપં. ઉપ્પજ્જતિ મનાપામનાપન્તિ એતેન ખીણાસવાનં કામક્રિયજવનાનં પકતિનીહારેન ઇટ્ઠે સો મનસ્સયોગો અનિટ્ઠે ઉપેક્ખા યોગો દસ્સિતો હોતિ. સોસચે આકઙ્ખતિ પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરેય્યન્તિ. અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી તત્થ વિહરતીતિઆદિના પન તેસં તથારૂપે ચિત્તાભિસઙ્ખારે સતિ ઇટ્ઠેપિ ઉપેક્ખાયોગો અનિટ્ઠેપિસોમનસ્સ યોગો વુત્તો હોતીતિ. યં પન ખીણાસવાનં સતતવિહારસુત્તે ઇધ ભિક્ખુના રૂપં દિસ્વા નેવ સુમનો હોતિ. ન દુમ્મનો. ઉપેક્ખકો વિહરતિ સતો સમ્પજાનોતિઆદિના છસુદ્વારેસુ સોમનસ્સ પટિક્ખિપનં વુત્તં. તંપિ તેસં તથા રૂપચિત્તાભિસઙ્ખારબાહુલ્લવસેન વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. યસ્મા વા ખીણાલવાપિ બુદ્ધરૂપદસ્સનાદીસુ પધાનસારુપ્પટ્ઠાનદસ્સનાદીસુ ચ સોમનસ્સિતા હોન્તિયેવ. તસ્મા કેવલં રાગાદિવત્થુ ભૂતાનિ રૂપારમ્મણાદીનિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠાનિ સન્ધાય ઇદં વુત્તન્તિપિ યુત્તં. એત્થ ચ. કથં પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. અનિટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિં મેત્તાયવા ફરતિ. ધાતુતોવા ઉપસંહરતિ. એવં પટિકૂલે અપ્પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતિ. કથં અપ્પટિકૂલે પટિકૂલસઞ્ઞી

વિહરતિ ઇટ્ઠસ્મિં વત્થુસ્મિં અસુભાયવા ફરતિ. અનિચ્ચતો વા ઉપસંહરતિ. એવં અપ્પટિકૂલે પટિકૂલસઞ્ઞી વિહરતીતિઆદિના પટિસમ્ભિદામગ્ગનયેન ઇધ તથારૂપો ચિત્તાભિસઙ્ખારો નામ વેદિતબ્બો. અપરે પન વદન્તિ-ખીણાસવા યદા દેવચ્છરા વણ્ણાદિકં અતિઇટ્ઠારમ્મણં આપાતમા ગચ્છતિ. તદા તત્થ અસુભાયવાફરન્તિ. અનિચ્ચતોવા ઉપસંહરન્તિ તત્થ અનિટ્ઠભૂતં અસુભ લક્ખણંવા અનિચ્ચલક્ખણંવા ઉપેક્ખા ક્રિય જવનાનં આરમ્મણં હોતિ. ન અતિઇટ્ઠારમ્મણભૂતં દેવચ્છરાવણ્ણાદિકં.

તથા યદા કુધિભકુટ્ઠસરીરાદિકં અતિઅનિટ્ઠારમ્મણં આપાતમાગચ્છતિ. તદા તત્થ મેત્તાયવા ફરન્તિ. ધાતુતોવા ઉપસંહરન્તિ. તત્થ ઇટ્ઠભૂતં અવેરતાવાદિલક્ખણમેવ સોમનસ્સક્રિયજવનાનં આરમ્મણં હોતિ. ન અતિઅનિટ્ઠભૂતં કુધિત કુટ્ઠસરીરાદિકં. તસ્મા તાનિ જવનાનિ કામવિપાકાનિવિય સબ્બદાપિ આરમ્મણાનુરૂપમેવ વેદનાયુત્તાનિ હોન્તીતિ. તં નયુજ્જતિ. ન હિ તાનિ લક્ખણાનિ દેવચ્છરાવણ્ણાદીહિ વિના વિસું લબ્ભન્તિ. તેહિ પન સહેવ લબ્ભન્તિ. તસ્મા યથા આનિસંસદસ્સનેન ભાવનાય પુબ્બાપરિયવિસેસદસ્સનેનચ ઉદ્ધુમાતકાદીસુ અતિ અનિટ્ઠેસુપિ સોમનસ્સુપ્પત્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તા. યથાચ મહા મોગ્ગલાનત્થેરસ્સ બુદ્ધસુબુદ્ધતાદસ્સનેન અત્તસમ્પત્તિદસ્સનેનચ અનિટ્ઠભૂતેપિ અટ્ઠિકઙ્કલિકપેતરૂપે સોમનસ્સુપ્પત્તિ પાળિયં વુત્તા. યથા ચ મહાકસ્સપત્થેરસ્સ તથારૂપેન ચિત્તાભિ સઙ્ખારેન કુટ્ઠિનો હત્થતો લદ્ધે અનિટ્ઠભૂતે પૂતિકુમ્માસેપિ સોમનસ્સુપ્પત્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તા. એવમેવં ઇધપિ અસુભફરણાદિકો ચિત્તાભિસઙ્ખારો અતિઇટ્ઠે ઉપેક્ખાજવનાનં અતિઅનિટ્ઠેચ સોમનસ્સજવનાનં ઉપ્પત્તિયા પચ્ચયો હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. અયઞ્હિ આરમ્મણાનં ઇટ્ઠાનિટ્ઠભાવોનામ લોકિયમહાજનાનં ઇચ્છાવસેન સિદ્ધો હોતિ અગમ્ભીરો વિપલ્લાસધમ્માનં કિલેસાનઞ્ચ વત્થુભૂતો. યથાહ-તત્થ કતમં રૂપં હીનં. યં રૂપં તેસં તેસં સત્તાનં ઉઞ્ઞાતં અવઞ્ઞાતન્તિઆદિ. એત્થ હિ તેસં તેસં સત્તાનન્તિ એતેન આરમ્મણધમ્માનં ઇટ્ઠાનિટ્ઠભાવો નામ લોકિયમહાજન સમ્મુતિયા સિદ્ધોતિ દસ્સેતિ. તસ્મા યઞ્ચ અપ્પહીનવિપલ્લાસાનં લોકિયમહાજનાનં દેવચ્છરાવણ્ણા દીસુ અતિ ઇટ્ઠેસુ અતિઇટ્ઠાકારતો ગહણં. યઞ્ચ બુદ્ધવણ્ણા દીસુ અતિઇટ્ઠેસુ અનિટ્ઠાકારતો ગહણં. તદુભયંપિ તેસં વિપલ્લાસવસેનેવ હોતિ. યંપન પઞ્ઞવન્તાનં બુદ્ધસાવકાનં દેવચ્છરાવણ્ણાદીસુ અનિટ્ઠાકારતો ગહણં. યઞ્ચ બુદ્ધવણ્ણાદીસુ અતિઇટ્ઠાકારતો ગહણં. તદુભયંપિ પઞ્ઞાબલેનેવ હોતીતિ વેદિતબ્બં.

[૧૩૪] યં પન **વિભાવનિયં**

> “કુસલાકુસલાનં પન અપ્પહીનવિપલ્લાસેસુ સન્તાનેસુ પવત્તિયા અતિઇટ્ઠેપિ ઇટ્ઠમજ્ઝત્તઅનિટ્ઠાકારતો અનિટ્ઠેપિ ઇટ્ઠઇટ્ઠમજ્ઝત્તાકારતો ગહણં હોતીતિ” વુત્તં.
>
> યઞ્ચ **તત્થ**
>
> “ખીણાસવાનં ચિત્તવિપલ્લાસાભાવેન ક્રિયજવનાનિપિ યથારમ્મણમેવ પવત્તન્તી”તિ વુત્તં. તં વિચારેતબ્બમેવ.

યે હિ તે ધમ્મ ચક્ખુરહિતા હોન્તિ. તેયેવ વિપલ્લાસ વસેન ચિત્તવસાનુગા આરમ્મણવસાનુગાચ હોન્તીતિ કુસલા કુસલાનિયેવ યેભુય્યેન યથારમ્મણં પવત્તન્તિ. ન પન ક્રિય જવનાનિ. ન હિ ખીણાસવા લોકિયમહાજનસમ્મતેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ ચિત્તવસાનુગા આરમ્મણવસાનુગાચ હોન્તીતિ. યથાહ –

રૂપા સદ્દા ગન્ધા રસા, ફોટ્ઠબ્બાચ મનોરમા;
ઇટ્ઠધમ્મા અનિટ્ઠાચ, ન પવેધન્તિ પણ્ડિતાતિ.

તસ્મા સોમનસ્સ ક્રિય જવનાનન્તરંપિ તદારમ્મણાનિ સોમનસ્સુપેક્ખા વેદનાયુત્તાનિ એવ સિયું. તથા ઉપેક્ખાક્રિયજવનાનન્તરંપીતિ. મૂલટીકાયં પનેત્થ પટ્ઠાને-કુસલાકુસલે નિરુદ્ધે વિપાકો તદારમ્મણતાઉપ્પજ્જતીતિ કુસલકુસલાનન્તરં એવ તદારમ્મણં વુત્તં. ન અબ્યાકતાનન્તરં નચ કત્થચિ ક્રિયાનન્તરં તદારમ્મણસ્સ વુત્તટ્ઠાનં દિસ્સતિ. વિજ્જમાનેચ તસ્મિં અવચને કારણંનત્થિ. ભવઙ્ગઞ્ચનામેતં નદિસોતોવિય પટિસોતગામિનાવં સવિપ્ફારિકં એવજવનં અનુબન્ધતીતિ યુત્તં. ન પન છળઙ્ગુપેક્ખાવતો ખીણાસવસ્સ સન્તવુત્તિક્રિયજવનં. તસ્મા ક્રિયજવનાનન્તરં તદારમ્મણવિધાનં ઉપપરિક્ખિતબ્બન્તિ વુત્તં. પટ્ઠાને પન કુસલત્તિકે પઞ્હા વારે આરમ્મણપચ્ચયવિભઙ્ગે તીસુ અબ્યાકતપદાવસાનવારેસુ સેક્ખપુથુજ્જનાનં તદારમ્મણમેવ પધાનં હોતિ. ન કુસલા કુસલજવનં. તસ્મા દ્વીસુપિ વારેસુ સેક્ખાવા પુથુજ્જનાવા કુસલં અનિચ્ચતો વિપસ્સન્તિ કુસલં અસ્સાદેન્તીતિઆદિકં વત્વા પુનચ કુસલે નિરુદ્ધે અકુસલે નિરુદ્ધે વિપાકો તદારમ્મણતા ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં. અરહતો પન જવનંપિ તદારમ્મણંપિ પધાન મેવ હોતિ. તસ્મા અરહા કુસલં અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સતિ ઇચ્ચેવ વુત્તં. નપન વુત્તં ક્રિયાબ્યાકતે નિરુદ્ધે વિપાકો તદારમ્મણતા ઉપ્પજ્જતીતિ. યદિ ચેતં વુચ્ચેય્ય તદારમ્મણમેવ પધાનં કતંનામ સિયા. અવુત્તેપિચ તસ્મિં વિપસ્સતીતિ ઇમિના તદારમ્મણંપિ ગહિતમેવ હોતીતિ. તસ્મા યં વુત્તં પટ્ઠાને કુસલા.લ. ઉપ્પજ્જતીતિ કુસલાકુસલાનન્તરમેવ તદારમ્મણં વુત્તં. ન અબ્યાકતાનન્તરન્તિચ. વિજ્જમાનેચ તસ્મિં અવચને કારણં નત્થીતિ ચ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિયેવ. અનન્તરપચ્ચયવિભઙ્ગેસુ પન કુસલં વુટ્ઠાનસ્સ અકુસલં વુટ્ઠાનસ્સ ક્રિયં વુટ્ઠાનસ્સાતિચ વિપાકધમ્મધમ્મા ખન્ધા વુટ્ઠાનસ્સ નેવવિપાક નાવિપાકધમ્મધમ્મા ખન્ધા વુટ્ઠાનસ્સાતિચ એવમાદિના ક્રિયજવનાનન્તરં ભવઙ્ગેન સહ તદારમ્મણસ્સપિ વુટ્ઠાનનામેન વુત્તટ્ઠાનં દિસ્સતિયેવ. તસ્મા યઞ્ચ વુત્તં ન કત્થચિ ક્રિયાનન્તરં તદારમ્મણસ્સ વુત્તટ્ઠાનં દિસ્સતીતિ. તંપિ ન યુજ્જતિયેવ. નચ છળઙ્ગુપેક્ખાવ તો ખીણાસવસ્સ સન્તવુત્તિપિ ક્રિયજવનં સવિપ્ફારિકં ન હોતિ. કુસલજવનસ્સ વિય તસ્સપિ ઓળારિકકાયવચી પયોગસમુટ્ઠા પનતોતિ.

[૧૩૫] વિભાવનિયં પન

ટીકાવાદસ્સ ઉત્તરં વદન્તેન યં વુત્તં ''યદિ અબ્યાકતા નન્તરંપિ તદારમ્મણં વુચ્ચેય્ય. પરિત્તારમ્મણે વોટ્ઠબ્બના નન્તરંપિ તસ્સ પવત્તિં મઞ્ઞેય્યુન્તિ ક્રિયજવનાનન્તરં તદા રમ્મણં ન વુત્ત''ન્તિ. તં ન સુન્દરં.

ન હિ પટ્ઠાને ઇમસ્મિં વુત્તે ઇદંનામ મઞ્ઞેય્યુન્તિ અવુત્તંનામ અત્થિ. ન ચ અરહા કુસલં અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સતીતિઆદિના વિપસ્સનાચારવસેન વુત્તટ્ઠાને પઞ્ચદ્વારિક પરિત્તારમ્મણ વારપસઙ્ગો અત્થીતિ. **દોમનસ્સ.લ. ઉપેક્ખા સહગતાનેવ ભવન્તિ**. ન સોમનસ્સસહગતાનિ. કસ્મા, સોમનસ્સ દોમનસ્સાનં અઞ્ઞમઞ્ઞવિરુદ્ધત્તા. તેનેવ હિ પટ્ઠાને તેસં ઇતરીતરાનન્તરપચ્ચયતા નવુત્તાતિ. એત્થચ ક્રિયજવન દોમનસ્સજવનાન મેવ અનન્તરં તદારમ્મણ નિયમં દસ્સેન્તેન થેરેન ઇતરેસં કુસલાકુસલજવનાનં અનન્તરં પન તાદિસો નિયમો નત્થીતિ દસ્સિતો હોતિ. તસ્મા અટ્ઠન્નં કામકુસલાનં અટ્ઠન્નં લોભમૂલાનં દ્વિન્નં મોહમૂલાનન્તિ અટ્ઠારસન્નં જવનાનં અનન્તરં આરમ્મણાનુરૂપં સબ્બાનિ તદારમ્મણાનિ ભવઙ્ગાનિ ચ પવત્તન્તિ. યેભુય્યેન પન અકુસલજવનાનન્તરં તદારમ્મણં અહેતુકમેવ. દ્વિહેતુકજવનાનન્તરં દ્વિહેતુકમેવ. તિહેતુકજવનાનન્તરં તિહેતુકમેવાતિ અયં યેભુય્યનિયમો. યસ્સ પન દ્વિહેતુકાનિવા તિહેતુકાનિવા કુસલજવનાનિ બહુલં સમુદાચરન્તિ.

તસ્સ કદાચિ અકુસલજવનેસુ જવિતેસુ અકુસલાનન્તરંપિ દ્વિહેતુકાનિવા તિહેતુકાનિવાતદારમ્મણાનિ પવત્તન્તિ. યસ્સ અકુસલજવનાનિ બહુલં સમુદાચરન્તિ. તસ્સ કદાચિ દ્વિહેતુકેસુવા તિહેતુકેસુવા કુસલજવનેસુ જવિતેસુ કુસલાનન્તરંપિ અહેતુકતદારમ્મણાનિ પવત્તન્તિ. વુત્તઞ્હેતં પટ્ઠાને-અહેતુકે ખન્ધે અનિચ્ચતો.લ. દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતિ. કુસલાકુસલે નિરુદ્ધે સહેતુકો વિપાકો તદા રમ્મણતા ઉપ્પજ્જતિ. અહેતુકો વિપાકો તદારમ્મણતા ઉપ્પજ્જતીતિ. એકાનિહિ તદારમ્મણાનિનામ પટિસન્ધિજનકેન એકેન કમ્મેન નિબ્બત્તાનિપિ નાનાવીથીસુ નાનાપ્પકારાનિ હોન્તિ. પવત્તિ વિપાકજનકેહિ પન નાનાકમ્મેહિ નિબ્બત્થેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા દોમનસ્સાનન્તરં સોમનસ્સુપ્પત્તિ નામ નત્થિ, તસ્મા. **સોમનસ્સપટિસન્ધિકસ્સા**તિ ચતૂસુ સોમનસ્સમહા વિપાકેસુ એકમેકેન ગહિત પટિસન્ધિકસ્સ સત્તસ્સ. **તદા રમ્મણસમ્ભવો**તિ તદારમ્મણુપ્પત્તિ કારણં. તદારમ્મણુપ્પત્તિ યેવવા. **યંકિઞ્ચી**તિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠભૂતેસુ રૂપારમ્મણાદીસુ યંકિઞ્ચિ. **પરિચિતપુબ્બ**ન્તિ ઇમસ્મિં ભવેયેવ તજ્જ્ઞણતો પુરિમખણેસુ ગહણ બહુલતા વસેન પરિચિતં. અભિણ્હસેવિતન્તિ અત્થો. **પરિત્તારમ્મણ**ન્તિ પરિત્તધમ્મભૂતં આરમ્મણં. **આરબ્ભા**તિ આલમ્બિત્વા. **ઉપેક્ખાસહગત સન્તીરણ**ન્તિ દ્વીસુ ઉપેક્ખાસહગતસન્તી રણેસુ ઇટ્ઠે કુસલવિપાકં અનિટ્ઠે અકુસલવિપાકં ઉપેક્ખા સહગત સન્તીરણં. યેસં પન પકતિયા ઇતરાનિ ચત્તારિ ઉપેક્ખાસહગત વિપાકાનિ બહુલં પવત્તન્તિ. તેસં તાનિપિ આગન્તુકભવઙ્ગં નહોન્તીતિ ન વત્તબ્બાનિ. અટ્ઠકથાયં પન મહાધમ્મરક્ખિતત્થેરવાદે યેભુય્યનિયમસોતે પતિતત્તા અકુસલજવનાનુરૂપં અહેતુકં ઉપેક્ખા સન્તીરણ દ્વય મેવ વુત્તં. તેનેવ હિ પરતો થેરવાદાનં વિચારિતટ્ઠાને અકુસલજવનાનન્તરં અહેતુક તદારમ્મણ મેવ દીપેન્તસ્સ તસ્સ થેરવાદસ્સ અપરિપુણ્ણવાદભાવં દસ્સેત્વા યદા કુસલજવનાનં અન્તરન્તરા અકુસલં જવતિ, તદા કુસલાવસાને આચિણ્ણ સદિસમેવ અકુસલાવસાને સહેતુકં તદારમ્મણં યુત્તન્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. તદારમ્મણેચયુત્તે એતંપિ યુજ્જતિયેવ. તસ્મા છપિ ઉપેક્ખાસહગતવિપાકાનિ આગન્તુકભવઙ્ગં હોન્તિયેવાતિ દટ્ઠબ્બં. એત્થચ ઉપેક્ખાપટિસન્ધિકસ્સ તાવ અતિમહન્તાતિ વિભૂતેસુપિ બુદ્ધવણ્ણાદીસુ અભિઇટ્ઠારમ્મણેસુ દોમનસ્સં ઉપ્પાદેન્તસ્સ તદારમ્મણસમ્ભવો નત્થીતિ દોમનસ્સ જવનાનન્તરં ભવઙ્ગપાતોવ હોતિ. સોમનસ્સપટિસન્ધિકસ્સ પન સબ્બેસુપિ ઇટ્ઠાનિટ્ઠભૂતેસુ મહન્તેસુ અવિભૂતેસુચ છળારમ્મણેસુ દોમનસ્સ ઉપ્પાદેન્તસ્સ નેવ તદારમ્મણસમ્ભવો અત્થિ. નચમૂલભવઙ્ગ સમ્ભવોતિ કત્વા દોમનસ્સાનન્તરં છસુ ઉપેક્ખાસહગતવિપાકેસુ યથારહં એકં આગન્તુક ભવઙ્ગભાવેન પવત્તતિ. તથા તસ્સેવ બુદ્ધવણ્ણાદીસુ અતિઇટ્ઠભૂતેસુ અતિમહન્તેસુ અતિવિભૂતેસુચ છળારમ્મણેસુવા મહગ્ગતપઞ્ઞત્તીસુવા દોમનસ્સં ઉપ્પાદેન્તસ્સાતિ. એત્થ ચ યસ્મા અભિધમ્મે ધાતુવિભઙ્ગે સબ્બધમ્મેસુવા પન પથમ સમન્નાહારોતિ વુત્તં. મહાહત્થિપદોપમ સુત્તેચ અજ્ઝત્તિ કઞ્ચેવ આવુસો ચક્ખુ અપરિભિન્નં હોતિ. બાહિરાચ રૂપાઆપાતં આગચ્છન્તિ. નોચ તજ્જો સમન્નાહારો હોતિ. નેવ તાવ તજ્જસ્સ વિઞ્ઞાણભાગસ્સ પાતુભાવો હોતિ. યતોચ ખો આવુસો અજ્ઝત્તિકઞ્ચેવ ચક્ખુ અપરિભિન્નં હોતિ. બાહિરાચ રૂપા આપાત માગચ્છન્તિ. તજ્જોચ સમન્નાહારો હોતિ. એવં તજ્જસ્સ વિઞ્ઞાણભાગસ્સ પાતુભાવો હોતિ. અજ્ઝત્તિકઞ્ચેવ આવુસો સોતં.લ. ઘાનં.લ. જિવ્હા.લ. કાયો.લ. મનો અપરિભિન્નો હોતિ. બાહિરાચ ધમ્મા આપાતં આગચ્છન્તિ. નોચ તજ્જો સમન્નાહારો હોતિ. નેવ તાવ તજ્જસ્સ વિઞ્ઞાણભાગસ્સ પાતુભાવો હોતિ. યતોચ ખો આવુસો અજ્ઝત્તિકોચેવ મનો અપરિભિન્નો હોતિ. બાહિરાચ ધમ્મા આપાતં આગચ્છન્તિ. તજ્જોચ સમન્નાહારો હોતિ. એવં તજ્જસ્સ વિઞ્ઞાણભાગસ્સ પાતુભાવો હોતીતિ વુત્તં. તસ્મા વીથિચિત્તાનિનામ આવજ્જનેનવિનાનઉપ્પજ્જન્તિ. સચે આવજ્જનેન ધમ્મતોવા કાલભોવા યંયં નિયમેત્વા આવજ્જિતં હોતિ. તં તદેવ તાનિપિ ગણ્હન્તિ. યદિ અનિયમેત્વા યંકિઞ્ચિ આવજ્જિતં હોતિ. તાનિપિ આવજ્જિ તપ્પકારમેવ ગણ્હન્તિ. ન પન એકાવજ્જન વીથિયં સબ્બાનિ વીથિચિત્તાનિ આવજ્જનેનવા અઞ્ઞમઞ્ઞંવા ધમ્મતોવા કાલતોવા ભિન્ના લમ્બણાનિ હોન્તીતિ વેદિતબ્બન્તિ.

એત્થ સિયા. યદિ ચે તં આગન્તુકભવઙ્ગં એકવીથિયં આદિમ્હિ આવજ્જનેન આવજ્જિતં આરમ્મણં અગહેત્વા અઞ્ઞં યં કિઞ્ચિ પરિચિતપુબ્બં પરિત્તારમ્મણં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જતિ. એવં સતિ નિરાવજ્જનંનામ એતં સિયા. આવજ્જનાદીહિચ સદ્ધિં ધમ્મતો કાલતો ચ ભિન્નારમ્મણંનામ સિયાતિ. સચ્ચં, યથા પન મગ્ગવીથિયં ગોત્રભુવોદાનાનિ ફલસમાપત્તિવીથિયં ફલાનિ નિરોધતો વુટ્ઠહન્તસ્સચ ફલચિત્તં નિરાવજ્જનમેવ હોન્તિ ભિન્નારમ્મણઞ્ચ. એવમેતસ્સપિ નત્થિ નિરાવજ્જનતાય ભિન્નારમ્મણતાયચ દોસોતિ. યઞ્ચ એકસ્મિંભવે ભવઙ્ગસ્સ પટિસન્ધિયા સહ ધમ્મતોચ આરમ્મણ તોચ અભિન્નત્તં તત્થ તત્થ વુત્તં. તંપિ મૂલભવઙ્ગં સન્ધાય વુત્તં. ઇદઞ્ચ આગન્તુકભવઙ્ગન્તિ નત્થિ દોસોતિ. **તમનન્તરિત્વા**તિ તં આગન્તુકભવઙ્ગં અત્તનો અનન્તરપચ્ચયં કત્વા. વદન્તિ આચરિયા. પાળિયં પન મહાઅટ્ઠકથાયંચ એતં વિધાનં નત્થીતિ અધિપ્પાયો. કામાવચરજવનાવસાનેયેવ તદારમ્મણં ઇચ્છન્તિ. ન મહગ્ગતાનુત્તરજવનાવસાને. કસ્મા ઇતિ ચે. કામાવચર જવનાનં એવ સવિપ્ફન્દનત્તા. ઇતરેસઞ્ચ અવિપ્ફન્દનત્તા.

[૧૩૬] **વિભાવનિયં** પન

"કામતણ્હા નિદાન કમ્મનિબ્બત્તત્તા"તિ કારણં વુત્તં. તં અકારણં.

અપિચ અભિઞ્ઞાવજ્જિતાનિ મહગ્ગતાનુત્તરજવનાનિ અપરિત્તારમ્મણાનિ હોન્તિ. તદારમ્મણાનિ પન પરિત્તારમ્મણાનેવાતિ નતેસં અવસાને તદારમ્મણુપ્પત્તિ પસઙ્ગો અત્થિ. અભિઞ્ઞાજવનાનિચ કાનિચિ પરિત્તારમ્મણાનિપિ સન્તતરાનિ હોન્તીતિ તેસંપિ અવસાને તદુપ્પત્તિ નત્થિયેવાતિ.

[૧૩૭] **એતેન**

અજનકત્તા જનક સમાનત્તાભાવતોતિઆદિપિ પટિક્ખિત્તં હોતિ.

કામાવચરસત્તાનંએવ તદારમ્મણં ઇચ્છન્તિ. ન રૂપારૂપસત્તાનં. ન હિ તેસુ ઉપ્પન્નાનં પરિત્તારમ્મણાનંપિ કામાવચરજવનાનં અવસાને તદારમ્મણુપ્પત્તિ અત્થિ. તદારમ્મણૂપ નિસ્સયસ્સ કામ ભવઙ્ગસ્સ અભાવતો મહગ્ગત ભવઙ્ગસ્સ ચ સન્ત તરસ્સ તદારમ્મણ કિચ્ચા ભાવતોતિ. ચક્ખુવિઞ્ઞાણ સોત વિઞ્ઞાણાનિ પન રૂપસત્તાનં ચક્ખુસોતઇન્દ્રિય પવત્તિઆનુભાવતો સમ્પટિચ્છનસન્તીરણાનિચ દ્વારવીથિભેદે ચિત્તનિયમસિદ્ધિતો રૂપસત્તેસુ પવત્તન્તિ યેવાતિ. કામાવચરધમ્મેસ્વેવ આરમ્મણભૂતેસુ તદારમ્મણં ઇચ્છન્તિ, ન મહગ્ગતાનુત્તરપઞ્ઞત્તિધમ્મેસુ. એકન્તપરિત્તારમ્મણત્તા તદારમ્મણાનં. તેસં પન એકન્તપરિત્તા રમ્મણભાવે કારણં હેટ્ઠા વુત્તમેવાતિ.

[૧૩૮] **વિભાવનિયં** પન

"અપરિચિતત્તા"તિ કારણં વુત્તં. તં અકારણં.

ચિત્તઞ્હિ નામ વિકપ્પબલેવા અપ્પનાપત્તભાવનાકમ્મવિસેસે વા સતિ નિબ્બાને વિય અપરિચિતેપિ આરમ્મણે પવત્તતિયેવાતિ.

[૧૩૯] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

‘‘કામતણ્હાયત્તકમ્મજનિતત્તાપી’’તિ કારણં વુત્તં. તંપિ હેટ્ઠા પટિક્ખિત્તમેવ. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં કિંવા એતાય યુત્તિચિન્તાયાતિ વત્વા સબ્બાનિ વિભાવનિયં વુત્ત કારણાનિ પટિક્ખિત્તાનીતિ.

કામે જવન સત્તાલમ્બણાનં નિયમેસતીતિ કામભૂમિપરિયાપન્નાનં જવનાનં સત્તાનં આરમ્મણાનઞ્ચ વસેન તિવિધે નિયમે સતિ. **વિભૂતે તિમહન્તેચ તદારમ્મણમીરિત**ન્તિ એતેન તદારમ્મણંનામ પવત્તમાનં વિભૂતારમ્મણેવા અતિમહન્તારમ્મણે વા પવત્તતીતિ અયમેવ નિયમો દસ્સિતો. ન પન યત્થ તદા રમ્મણં પવત્તતિ. એતદેવ વિભૂતઞ્ચ અતિમહન્તઞ્ચ નામાતિ નિયમો. તસ્મા ઉળારકમ્મનિબ્બત્તાનં સુવિસદવત્થુકાનં રૂપબ્રહ્માનં ઉપ્પન્નાવીથિયો યેભુય્યેન વિભૂતારમ્મણાએવ અતિમહન્તા રમ્મણાએવચ હોન્તીતિ વેદિતબ્બા. કેચિ પન ઇમમત્થં અસલ્લક્ખેત્વા રૂપારૂપભૂમીસુ વિભૂતારમ્મણવીથિયો અતિમહન્તારમ્મણવીથિયોચ નલબ્ભન્તીતિ વદન્તિ. [તદારમ્મણનિયમો].

૧૪૦. જવનેસુચાતિ ચસદ્દો પન સદ્દત્થો. છક્ખત્તુ મેવવા જવન્તિ. પકતિકાલેપિ આરમ્મણસ્સ દુબ્બલભાવે સતીતિ અધિપ્પાયો. અટ્ઠકથાયંપિ હિ પકતિકાલે આરમ્મણદુબ્બ લટ્ઠાનેએવ કામાવચરજવનાનં છક્ખત્તું પવત્તિ વુત્તાતિ. કેચિ પન છક્ખત્તુન્તિ ઇદં મુચ્છાકાલવસેન વુત્તન્તિ મઞ્ઞન્તિ. **મન્દવત્તિય**ન્તિ મરણાસન્નકાલે બહુચિત્તક્ખણાતીતકસ્સ વત્થુસ્સ દુબ્બલત્તા ઇતરકાલેસુચ મુદુતરભાવેન કેનચિ ઉપદ્દુત ભાવેન અજ્ઝોત્થટભાવેનચ વત્થુસ્સ દુબ્બલત્તા તન્નિસ્સિતાનં જવનાનં મન્દીભૂતવેગતા વસેન પવત્તિકાલે. **મરણકાલાદીસૂ**તિ મરણાસન્નકાલે મુચ્છાકાલે વિસઞ્ઞિભૂત કાલે અતિતરુણકાલેચ, તત્થ મુચ્છાકાલોનામ અસય્હ રૂપેહિ દુક્ખધમ્મેહિ અતિભૂતાનં અધિમત્તતો કરજકાયસ્સ વિહઞ્ઞપ્પત્તિકાલો. વિસઞ્ઞિ ભૂતકાલોનામ પીતિવેગેનવા નિદ્દાભિભૂતતાયવા યક્ખગહણેનવા સુરામદાદિ વસેનવા પકતિસઞ્ઞાય વિગતકાલો. અતિતરુણકાલોનામ ગબ્ભગતસ્સવા સમ્પતિજાતસ્સવા દારકસ્સ અજ્ઝત્ત વત્થૂનં અતિમુદુકાલો. તાદિસેસુ હિ કાલેસુ અન્તરન્તરા છદ્વારિકવીથિયો પવત્તમાનાપિ યેભુય્યેન પરિપુણ્ણજવનવારા ન પવત્તન્તિ. દ્વત્તિવોટ્ઠબ્બનિકાવા ચતુપઞ્ચજવનિકાએવવા પવત્તન્તીતિ. એત્થચ દ્વત્તિવોટ્ઠબ્બનિકવારા અટ્ઠકથાયં વુત્તા. ચતુપઞ્ચ જવનિકવારા મૂલટીકાયં વુત્તા. **પઞ્ચવારમેવા**તિ ઇદં પન મરણા સન્નકાલવસેન વુત્તં. નમુચ્છાકાલાદિવસેન. તઞ્ચ ખોપાકતિકસત્તાનં વસેનેવ. યે પન ઝાનસમનન્તરંવા પચ્ચવેક્ખણ સમનન્તરંવા અભિઞ્ઞાસમનન્તરંવા ચવન્તિવા પરિનિબ્બાયન્તિવા. તેસં ઝાનાદીનિયેવ પઞ્ચવારતો અધિકાનિવા ઊનાનિવા મરણા સન્નજવનાનિનામ હોન્તીતિ દટ્ઠબ્બં. અયઞ્ચ અત્થો ઉપરિ મરણુપ્પત્તિયં આવિભવિસ્સતીતિ. **ભગવતો પન યમકપાટિહારિય કાલાદીસૂ**તિ એત્થ અઞ્ઞેસંપિ મહામોગ્ગલાનત્થેરાદીનં એવરૂપો લહુપ્પવત્તિકાલો આદિસદ્દેન સઙ્ગહિતોતિ દટ્ઠબ્બો. વુત્તઞ્હિ વિસુદ્ધિમગ્ગે અયં પન મત્થકપત્તા વસી ભગવતો યમકપાટિહારિયે લબ્ભતિ. અઞ્ઞેસંવા એવરૂપે કાલેતિ. સકલેન પન વાક્યેન થપેત્વા યમકપાટિહારિયસદિસં લહુક પવત્તિકાલં અઞ્ઞસ્મિં કાલે ભગવતોપિ છવા સત્તવા પચ્ચવેક્ખણચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. અઞ્ઞેસં પન વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ દસ્સેતિ. **ચત્તારિ પઞ્ચવા પચ્ચવેક્ખણચિત્તાનિ ભવન્તી**તિ એત્થપિ ભગવતોપિ લહુકપ્પવત્તિયં પઞ્ચ પચ્ચવેક્ખણચિત્તાનિ ભવન્તિ. લહુકતરપવત્તિયં ચત્તારીતિ અત્થોપિ યુજ્જતિયેવ.

વિભાવનિયં પન

ભગવતો ચત્તારિ અઞ્ઞેસં પઞ્ચપીતિ યુત્તં વિય દિસ્સતીતિ વુત્તં.

તત્થ યમકપાટિહારિયં કરોન્તો ભગવા અગ્ગિક્ખન્ધઉદક ધારાદીનં દ્વિન્નં દ્વિન્નં પાટિહારિયાનં પવત્તનત્થં પથમં તેજોકસિણે પાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. તતો દ્વે ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિ. તતો ઉપરિમકાયતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતૂતિ અધિટ્ઠાસિ. તતો તસ્મિંયેવ કસિણે અભિઞ્ઞં સમાપજ્જિ. અભિઞ્ઞાવસેન ઉપરિમકાયતો અગ્ગિક્ખન્ધો પવત્તતિ. તતો આપોકસિણે પાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિ. તતો દ્વે ઝાનઙ્ગાનિ પચ્ચવેક્ખિ. તતો હેટ્ઠિમકાયતો ઉદકધારા પવત્તન્તૂતિ અધિટ્ઠાસિ. તતો તસ્મિંયેવ કસિણે અભિઞ્ઞં સમાપજ્જિ. અભિઞ્ઞાવસેન હેટ્ઠિમ કાયતો ઉદકધારા પવત્તન્તિ. સેસયમકેસુપિ એસેવ નયો. એત્થચ લહુકપ્પવત્તિયા ઇચ્છિતત્તા દ્વે દ્વે પચ્ચવેક્ખણવારા ચતુપઞ્ચજવનિકાએવ ભવન્તિ. દ્વિન્નઞ્ચ જવનવારાનં અન્તરા દ્વે એવ ભવઙ્ગાનિ ભવન્તિ. તાનિચ દ્વે પાટિહારિયાનિ પસ્સન્તાનં એકપ્પહારેનેવ પવત્તાનિ વિય પઞ્ઞાયન્તીતિ. એતરહિ પન કેચિ આદિકમ્મિકજ્ઝાનપચ્ચવેક્ખણેસુપિ ચત્તારિ પઞ્ચવાજવનાનિ વદન્તિ. **આદિકમ્મિકસ્સા**તિ યોગકમ્મસિદ્ધિયા આદિમ્હિ નિયુત્તસ્સ. પથમં ઉપ્પન્ના અપ્પના પથમકપ્પના. તસ્સં પથમકપ્પનાયં. આદિકમ્મિકઅપ્પનાવીથિયન્તિ અત્થો. તદા હિ સબ્બાનિપિ મહગ્ગતજવનાનિ પુન આસેવનાભાવતો પરિદુબ્બલાનિ હોન્તીતિ એકવારમેવ જવન્તીતિ. અભિઞ્ઞાજવનાનિ પન ઇદ્ધિવિકુબ્બનાદિ. કિચ્ચસિદ્ધિયાએવ પયુત્તાનીતિ કિચ્ચસિદ્ધિતો પરં કત્તબ્બાભાવતો આદિકમ્મિકકાલેપિ વસીભૂતકાલેપિ એકવારમેવ જવન્તીતિ વુત્તં **અભિઞ્ઞાજવનાનિચ સબ્બદાપી**તિ. યથાચ અભિઞ્ઞાજવનાદિ એવં મગ્ગજવનાનિપિ તં તં કિલેસપ્પહાનકિચ્ચસિદ્ધિતો પરં કત્તબ્બા ભાવતો એકવારમેવ જવન્તીતિ વુત્તં ચત્તારો પન.લ. એક ચિત્તક્ખણિકાવાતિ. અથવા, મગ્ગચેતનાય અનન્તરિકફલત્તા સકિં ઉપ્પન્નેયેવ મગ્ગે ફલસ્સવારો આવતોતિ નત્થિ મગ્ગચિત્તસ્સ પુનુપ્પત્તિયા ઓકાસોતિ વુત્તં **ચત્તારો પન.લ. એકચિત્તક્ખણિકાવા**તિ. જવનુપ્પત્તિયા પકતિયા સત્તક્ખુપરમત્તા મન્દસ્સ પઞ્ચમં ઉપ્પન્નમગ્ગતો પરં દ્વે ફલચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. તિક્ખસ્સ ચતુત્થં ઉપ્પન્નમગ્ગતો પરં તીણીતિ વુત્તં **તતો પરં.લ. ઉપ્પજ્જન્તી**તિ. નિરોધસમાપત્તિકાલે પન પુબ્બભાગેયેવ તાદિ સસ્સ પયોગાભિસઙ્ખારસ્સ કતત્તા દ્વિન્નં વારાનં ઉપરિ ચિત્તપ્પવત્તિ નત્થીતિ વુત્તં **નિરોધ.લ. જવતી**તિ. એત્થચ **દ્વિક્ખત્તુ**ન્તિ ઇદં ઉક્કટ્ઠ નિદ્દેસવસેન વુત્તં. એકંવા દ્વેવા ચિત્તવારે અતિક્કમિત્વા અચિત્તકો હોતીતિ હિ વુત્તં. **ચતુત્થારુપ્પજવન**ન્તિ અનાગામિનો કુસલભૂતં અરહતો ક્રિયભૂતં નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞા યતન જવનં. વુટ્ઠાનકાલેચ નિરોધસ્સ નિસન્દમત્તત્તા એકવારમેવ વજનં પવત્તતીતિ વુત્તં **વુટ્ઠાનકાલેચા**તિઆદિ. તત્થ **અનાગામિ ફલંવા અરહત્તફલંવા**તિ અનાગામિફલેવા અરહત્તફલેવા. ભાવેન ભાવલક્ખણે હેતં પચ્ચત્તવચનં. તેનાહ નિરુદ્ધેતિ. **સબ્બત્થાપિ સમાપત્તિવીથિય**ન્તિ ઝાનસમાપત્તિ ફલસમાપત્તિવસેન સકલાયપિ સમાપત્તિવીથિયં. **ભવઙ્ગસોતોવિય વીથિનિય મો નત્થી**તિ ઇદં ચિણ્ણવસીભૂતકાલં સન્ધાય વુત્તં. અકતા ધિકારસ્સ પન ઝાનસમાપત્તિયં આદિતો પટ્ઠાય દ્વે તીણિ ચત્તારીતિઆદિના ઝાનજવનાનિ અનુક્કમેન વડ્ઢમાનાનિ પવત્તન્તિ. કતા ધિકારાનં પન મહાપુરિસજાતિકાનં પટિલદ્ધકાલતો પટ્ઠાય ચિણ્ણવસીભાવાનેવ હોન્તિ. તથા ફલજવનાનિચ સબ્બેસંપિ ફલટ્ઠાનન્તિ દટ્ઠબ્બં. **બહૂનિપી**તિ પિસદ્દો સમ્પિણ્ડનત્થો. તેન આદિકમ્મિકકાલાદીસુ એકવારાદિવસેનપિ અવસેસાનં પવત્તિં સમ્પિણ્ડેતીતિ. [જાનનિયમો].

૧૪૧. એવં પુબ્બાપરનિયામવસેન વીથિચિત્તાનં પવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પુગ્ગલભેદવસેન ભૂમિભેદવસેનચ તેસં પવત્તિં દસ્સેન્તો **દુહેતુકાન**ન્તિઆદિમાહ. પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસહગતા દ્વે હેતુયો એતેસન્તિ દુહેતુકા. ચતૂહિ ઞાણવિપ્પ યુત્તમહાવિપાકેહિ ગહિતપટિસન્ધિકા. દ્વીહિ પન અહેતુક વિપાકેહિ ગહિત પટિસન્ધિકા અહેતુકા નત્થિ પટિસન્ધિહેતુ એતેસન્તિ કત્વા. તેસં દ્વિન્નંપિ વિપાકાવરણસબ્ભાવતો મહગ્ગ તજ્ઝાનાનિપિ તાવ નુપ્પજ્જન્તિ. કુતો લોકુત્તરાનિ. ક્રિયજવનાનિ પન ખીણાસવાનમેવ આવેનિક ભૂતાનીતિ વુત્તં **ક્રિયજવનાનિ ચેવઅપ્પનાજવનાનિચ ન લબ્ભન્તી**તિ. તત્થ વિપાકા વરણં નામ અહેતુક પટિસન્ધિકતા દ્વિહેતુક

પટિસન્ધિકતાય. **તથા ઞાણસમ્પયુત્તવિપાકાનિચ સુગતિયન્**તિ સુગતિ ભવે પરિયાપન્નાનં તેસં દ્વિન્નં તથા ઞાણમ્પયુત્તમહાવિપાકાનિચ ન લબ્ભન્તીતિ અત્થો. એત્થચ સુગતિયન્તિ એતેન દુગ્ગતિપરિયાપન્ને અહેતુક પુગ્ગલે નિવત્તેતિ. ન હિ તેસં ઇમસ્મિં વાક્યે ઇતરેસં અનુઞ્ઞાતાનિ ઞાણવિપ્પયુત્તવિપાકાનિપિ લબ્ભન્તીતિ. તેનાહ **દુગ્ગતિ યં પના**તિઆદિ. તત્થ દુગ્ગતિયં પરિયાપન્નાનં અહેતુકાનં ઞાણસમ્પયુત્તવિપાકાનિચ ઞાણવિપ્પયુત્તાનિ મહાવિપાકાનિચ ન લબ્ભન્તીતિ પરિપુણ્ણ યોજના દટ્ઠબ્બા. એત્થ સિયા. કસ્મા પનેત્થ સુગતિપરિયાપન્નાનં અહેતુકાનં ચત્તારિ ઞાણસમ્પયુત્તવિપાકાનિ દુગ્ગતિપરિયાપન્નાનઞ્ચ અટ્ઠપિ સહેતુક મહાવિપાકાનિ ન લબ્ભન્તીતિ વુત્તં. નનુ પટ્ઠાને સહેતુકં ભવઙ્ગં અહેતુકસ્સ ભવઙ્ગસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ વુત્તં. એત્થ હિ એકસ્મિં ભવે એકસ્સ સત્તસ્સ કદાચિ સહેતુકં ભવઙ્ગં કદાચિ અહેતુકં ભવઙ્ગન્તિ એવં મૂલભવઙ્ગે પવત્તિભેદો નત્થીતિ કત્વા સહેતુકં ભવઙ્ગન્તિ ઇદં તદારમ્મણસઙ્ખાતં આગન્તુકભવઙ્ગં સન્ધાય વુત્તન્તિ વિઞ્ઞાયતિ. સહેતુકન્તિચ સામઞ્ઞવચનત્તા દ્વિહેતુકં તિહેતુકઞ્ચ તદારમ્મણં વિઞ્ઞાતબ્બં હોતિ. અહેતુકસ્સ ભવઙ્ગસ્સાતિ ઇધ પન તસ્સ તદારમ્મણસ્સ અનન્તરં ઉપ્પન્નં મૂલભવઙ્ગમેવ અધિપ્પેતં. ઇધપિ સામઞ્ઞવચનત્તા દ્વીસુ અ- અહેતુકભવઙ્ગેસુ યંકિઞ્ચિ ગહેતબ્બમેવાતિ. તસ્મા દ્વિન્નં અહેતુકાનંપિ અટ્ઠસહેતુક તદારમ્મણાનિપિ લબ્ભમાનાનિએવ સિયું. દુહેતુકાનં પન વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ. વુચ્ચતે, અહેતુ કેસુ તાવ દુગ્ગતિપરિયાપન્નાનં સહેતુકતદારમ્મણસમ્ભવો સબ્બઅટ્ઠકથાસુ પટિક્ખિત્તો. તસ્મા અહેતુકસ્સ ભવઙ્ગસ્સાતિ ઇદં કુસલવિપાકભૂતં અહેતુકભવઙ્ગં સન્ધાય વુત્તન્તિ યુત્તં. અયઞ્હિ પટ્ઠાને ધમ્મતા. યદિદં યથાલાભગહણન્તિ. ઇતરથા સબ્બઅટ્ઠકથાવિરોધો સિયાતિ. યથાચ કુસલાનં યોગસાધનીયત્તા પવત્તિયંપિ યોગકમ્મવસેન ઞાણયોગો હોતિ. ન તથા વિપાકાનં. તેસં પન અયોગસાધની યત્તા પવત્તિયં ભવઙ્ગઞાણસઙ્ખાતેન ઉપનિસ્સયઞાણેન વિના ઞાણયોગો ન સમ્ભવતિ. તસ્મા સહેતુકં ભવઙ્ગન્તિ ઇધપિ ઞાણવિપ્પયુત્તભૂતં સહેતુકતદારમ્મણમેવ ગહેતું યુત્તન્તિ કત્વા દ્વિહેતુકાનં અહેતુકાનઞ્ચ ઞાણસમ્પયુત્તતદારમ્મણ પટિક્ખેપો થેરેન કતોતિ. આચરિયબુદ્ધદત્તત્થેરેન પન યેન વિપાકચિત્તેન પટિસન્ધિં ગણ્હન્તિ. તેન સદિસં વા તતો હીનં વા તદારમ્મણં તેસં સમ્ભવતિ. ન પણીતન્તિ કત્વા દ્વિન્નંપિ અહેતુકાનં અટ્ઠમહાવિપાકાનિ પટિક્ખિપિત્વા સત્તતિંસચિત્તપટિ લાભો વુત્તો. સો પન યથા વુત્તપટ્ઠાનપાળિયા વિરુજ્ઝતિ. અપરે પન યથા અહેતુકાનં સુગતિપરિયાપન્નાનં દ્વિહેતુક તદારમ્મણં હોતિ. એવં દ્વિહેતુકાનંપિ તિહેતુકતદારમ્મણં સમ્ભવતીતિ વદન્તિ. તં યુત્તંવિય દિસ્સતિ. અટ્ઠકથાયઞ્હિ કત્થચિ તેસં દ્વિન્નંપિ અવિસેસેન અટ્ઠમહાવિપાકપવત્તિ વુત્તાતિ. પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણ સહગતા તયો હેતૂ એતેસન્તિ તિહેતુકા. તે પન કામરૂપારૂપવસેન તિવિધા હોન્તિ. પુથુજ્જનો અટ્ઠઅરિયાચાતિ નવવિધા. તેસુ ખીણાસવાનં કુસલાકુસલ જવનાનિચ નલબ્ભન્તિ. સબ્બસો અનુસયપહાનેન સબ્બેસં કુસલાકુસલાનં સહ નિરુદ્ધત્તા અનુસય પટિબદ્ધો હિ તેસં તબ્ભાવોતિ. તથાસદ્દો પક્ખન્તરત્થો. અપરિનિટ્ઠિતસિક્ખાકિચ્ચતાય સિક્ખનસીલયુત્તા સત્તઅરિયા સેક્ખાનામ. ઇધ પન તયો હેટ્ઠિમફલટ્ઠા અધિપ્પેતા. તેસઞ્હિ આદિતો સોતાપત્તિમગ્ગેનેવ દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાનં પહીનત્તા તં સહગતાનિ પઞ્ચજવનાનિ નલબ્ભન્તીતિ. અનાગામિપુગ્ગલાનં પન પટિઘજવનાનિચ ન લબ્ભન્તિ. અનાગામિમગ્ગેન પહીનત્તા. મગ્ગસ્સ પન એકચિત્તક્ખણિકત્તા. ચતુન્નં મગ્ગટ્ઠાનં પચ્ચેકં યથાસકં મગ્ગજવનાનિએવ લબ્ભન્તિ. ઉપરિમાનઞ્ચ ફલાનં હેટ્ઠિમેહિ પુગ્ગલેહિ અનમિગતત્તા હેટ્ઠિમાનઞ્ચ ઉપરિમેસુ પુગ્ગલન્તરેસુ અનુપ્પજ્જનતો ચતુન્નં ફલટ્ઠાનંપિ પચ્ચેકં યથાસકં ફલજવનાનિએવ લબ્ભન્તીતિ વુત્તં **લોકુત્તર.લ. સમુપ્પજ્જન્તી**તિ. એત્થચ ઉપરિમગ્ગે આગતે હેટ્ઠિમમગ્ગાનુભાવસ્સ સબ્બસો પટિપસ્સદ્ધિવસેન ઉપરિમાનં પુગ્ગલન્તરતાસિદ્ધિ વેદિતબ્બાતિ. ઇદાનિ તેસં તેસં પુગ્ગલાનં પારિસેસતો લબ્ભમાનવીથિચિત્તાનિ દસ્સેતું ગાથમાહ. પરિનિટ્ઠિ તસિક્ખાકિચ્ચત્તા નત્થિ સિક્ખિતબ્બકિચ્ચં એતેસન્તિ અસેક્ખા. ખીણાસવા. તેસં તેવીસતિકામવિપાક વીસતિક્રિય અરહત્તફલ વસેન ચતુચત્તાલીસ વીથિચિત્તાનિ સમ્ભવા યથાસમ્ભવં ઉદ્દિસે. સત્તન્નં સેક્ખાનં દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાજવનવજ્જિતાનં સત્તન્નં

અકુસલાનં એકવીસતિયા કુસલાનં તેવીસતિયા કામવિપાકાનં તિણ્ણં હેટ્ઠિમફલાનં આવજ્જનદ્વયસ્સચ વસેન છપઞ્ઞાસ વીથિચિત્તાનિ સમ્ભવા ઉદ્દિસે. અવસેસાનં ચતુન્નં પુથુજ્જનાનં કામવિપાક લોકિયકુસલાકુલાવજ્જન દ્વયવસેન ચતુપઞ્ઞાસ વીથિચિત્તાનિ સમ્ભવા ઉદ્દિસેતિ યોજના. પુગ્ગલ ભેદેન વીથિચિત્તાનં ભેદો પુગ્ગલભેદો.

૧૪૨. સબ્બાનિપિ વીથિચિત્તાનિ ઉપલબ્ભન્તિ પુગ્ગલાનં દ્વારાનઞ્ચ એત્થેવ પરિપુણ્ણસમ્ભવતો. **યથારહ**ન્તિ તં તં ભૂમિપુગ્ગલાનં ઉપ્પત્તિઅરહાનુરૂપં. રૂપાવચરભૂમિયં વજ્જિતબ્બેસુ સોળસવીથિ ચિત્તેસુ છન્નં ચિત્તાનં ઉપરિવાક્યે વુચ્ચમાનત્તા પટિઘજવન તદારમ્મણ વજ્જિતાનીતિ વુત્તં. અરૂપાવચરભૂમિયં પથમમગ્ગ રૂપાવચરહસન હેટ્ઠિમારુપ્પવજ્જિતાનિ પટિઘજવન તદારમ્મણવજ્જિતાનિચ વીથિ ચિત્તાનિ લબ્ભન્તીતિ યોજના. એત્થાપિ વજ્જિતબ્બેસુ અટ્ઠતિંસ વીથિચિત્તેસુ સોળસન્નં ચિત્તાનં ઉપરિવુચ્ચમાનતા દટ્ઠબ્બા. **સબ્બત્થાપી**તિ સબ્બાસુપિ રૂપારૂપભૂમીસુ. **તંતં પસાદરહિતાનં તંતંદ્વારિક વીથિચિત્તાનિ ન લબ્ભન્તેવા**તિ રૂપાવચરભૂમિયં તાવ ઘાનાદિત્તયં નત્થીતિ ઘાનજિવ્હાકાયપસાદ રહિતાનં રૂપીબ્રહ્માનં ઘાન જિવ્હાકાયદ્વારિકાનિ છ વીથિચિત્તાનિ નલબ્ભન્તેવ. યાનિ સન્ધાય છન્નં ચિત્તાનં ઉપરિવાક્યે વુચ્ચમાનત્તાતિ હેટ્ઠા વુત્તં. અરૂપભૂમિયં પન પઞ્ચપિ પસાદા નત્થીતિ પઞ્ચદ્વારિકાનિ દ્વિપઞ્ચવિઞ્ઞાણ મનોધા તુત્તિક સન્તીરણત્તયવસેન સોળસવીથિચિત્તાનિ નલબ્ભન્તેવ. યાનિ સન્ધાય સોળસન્નં ચિત્તાનં ઉપરિ વુચ્ચમાનતાતિ વુત્તં. કામભૂમિયં પન તંતં પસાદરહિતતા જચ્ચન્ધાદીનં વસેન યો જેતબ્બા. કામે અસીતિ વીથિચિત્તાનિ યથારહં લબ્ભરે લબ્ભન્તિ. રૂપે ચતુસટ્ઠિ તથા યથારહં લબ્ભરે. અરૂપે દ્વે ચત્તાલીસ યથારહં લબ્ભરેતિ યોજના. એત્થચ બ્રહ્મલોકેવા ઉપરિ છકામાવચર દેવલોકેસુવા અનિટ્ઠારમ્મણાનિ નામ નત્થિ. તસ્મા રૂપાવચરભૂમિયં ચતુન્નં અકુસલવિપાકાનં લબ્ભમાનતાવચનં તત્થ ઠત્વાવા ઇધ આગન્ત્વાવા ઇધ અનટ્ઠેહિ રૂપસદ્દેહિ સમાગચ્છન્તાનં વસેન દટ્ઠબ્બં. કેચિ પન ઇધ આગતાનંયેવ બ્રહ્માનં અનિટ્ઠારમ્મણસમાયોગો હોતીતિ થાનિ ચત્તારિ રૂપભૂમિયં લદ્ધાનિનામ ન હોન્તિ. તસ્મા તત્થ સટ્ઠિયેવ વીથિચિત્તાનીતિ વદન્તિ. તં ન યુજ્જતિ. ઇધ આગતાનંયેવ ઉપ્પન્નાનિપિ બ્રહ્મત્તભાવે ઉપ્પન્નત્તા બ્રહ્મલોકે ઉપ્પન્નાનિ ઇચ્ચેવ વત્તબ્બત્તા. નચ તત્થ ઠિતાપિ ઇધ અનિટ્ઠાનિ નગણ્હન્તિ. દૂરેપિ આરમ્મણં ગહેતું સમત્થત્તા બ્રહ્માનન્તિ.

[૧૪૦] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

> તસ્સ વાદસ્સ પટિક્ખિપનત્થં વુત્તં “ઇધ પન તત્થ ઠત્વાપિ ઇમં લોકં પસ્સન્તાનં અનિટ્ઠારમ્મણસ્સ અસમ્ભવો ન સક્કા વત્તુ”ન્તિ. તેન તત્થ ઠત્વા ઇમં લોકં પસ્સન્તાનં ઉપ્પન્નાનિ તાનિ ચત્તારિ ચિત્તાનિ તત્થ લદ્ધાનિનામ હોન્તિ. ઇધ આગતાનં ઉપ્પન્નાનિ ઇધ લદ્ધાનિનામ હોન્તીતિ અનુઞ્ઞાતં હોતિ. તઞ્ચ ન યુત્તં.

તં તં ભૂમિપરિયાપન્ને સત્તસન્તાને ઉપ્પન્નાનિએવ તંતંભૂમિયં ઉપ્પન્નાનીતિ સિદ્ધત્તા. **ઇચ્ચેવ**ન્તિઆદિ મહાનિગમનં. **યથાસમ્ભવ**ન્તિ તં તં ભૂમિપુગ્ગલદ્વારારમ્મણેસુ સમ્ભવાનુરૂપં. ભવઙ્ગેન અન્તરિતા ભવઙ્ગન્તરિતા. **યાવતાયુક**ન્તિ તસ્મિં તસ્મિં ભવે ભવનિકન્તિ વીથિતો પટ્ઠાય યત્તકં કાલં જીવિતસન્તાનં પવત્તતિ. તત્તકં કાલન્તિ અત્થો. અબ્બોચ્છિન્ના પવત્તતિ અસતિ નિરોધ સમાપત્તિયન્તિ અધિપ્પાયો.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય વીથિ સઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

૧૪૩. એવં પવત્તિકાલે પવત્તિસઙ્ગહં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પટિસન્ધિયં પવત્તિસઙ્ગહં દસ્સેતું આદિગાથ માહ. એવં વુત્તનયેન પવત્તિયં પવત્તિસઙ્ગહોનામ વીથિચિત્તવસેન ઉદીરિતોકથિતો. ઇદાનિ સન્ધિયં પવત્તિસઙ્ગહો નામ વીથિમુત્ત ચિત્તાનં વસેન વુચ્ચતીતિ યોજના. એત્થચ પટિસન્ધિયં ચિત્તચેતસિકાનં પવત્તિયા કથિતાય તતો પરં ભવઙ્ગકાલેચ ચુતિકાલેચ તેસં પવત્તિ કથિતાયેવ હોતીતિ કત્વા સન્ધિયમિચ્ચેવ વુત્તં.

[૧૪૧] વિભાવનિયં પન

પરતો મરણુપ્પત્તિયં પથમં ચુતિં દસ્સેત્વા પચ્છા અનન્તરે પટિસન્ધિયા વક્ખમાનત્તા ઇધ સન્ધિગ્ગહણેન અતીતા નન્તર ચુતિપિ ગહેતબ્બાતિ અધિપ્પાયેન યં વુત્તં ''તદાસન્નતાય તંગહણેનેવ ગહિતચુતિકાલેચા''તિ. તં ન યુજ્જતિયેવ.

વીથિમુત્તાનઞ્હિ વિસયપ્પવત્તિનામ અતીતાનન્તરભવે મરણુપ્પત્તિયંએવ સિદ્ધાતિ એકસ્મિં ભવે વિસયપ્પપત્તિયા સહ તેસં પટિસન્ધિપમુખાનં વીથિમુત્તચિત્તાનં પવત્તિદસ્સનત્થંએવ તાય અતીતાનન્તરચુતિયા સદ્ધિં મરણુપ્પત્તિવિધાનં થેરેન દસ્સિતન્તિ. ભવન્તિ સત્તા સઙ્ખારાચ એતાસૂતિ **ભૂમિયો**. અયોતિ વડ્ઢિ. અત્થતો પન સુખંચ સુખહેતુ સુખપચ્ચયાચ વેદિતબ્બા. યેભુય્યેન તતો અયતો અપગતા એત્થ નિબ્બત્તા સત્તાતિ અપાયો. સોએવ ભૂમીતિ અપાયભૂમિ. ઓળારિકેન કામરાગેન કામીયતીતિ કામો. ગન્તબ્બા ઉપગન્તબ્બાતિ ગતિ. ગચ્છન્તિ સત્તા એત્થાતિવા ગતિ. અનેકવિધસમ્પત્તીનં અધિટ્ઠાનતાય સોભણાગતિ **સુગતિ**. કામોચ સો સુગતિચાતિ સમાસો. નત્થિ યથાવુત્તો અયો એત્થાતિ **નિરયો**. નિચ્ચં વા રયન્તિ કમ્પન્તિ ફન્દન્તિ સત્તા દુક્ખપ્પત્તા એત્થાતિ નિરયો. મનુસ્સા વિય ઉદ્ધં ઉચ્ચા અહુત્વા તિરો અઞ્ચિતા આયતાતિ તિરચ્છાના. યુવન્તિ નાના વણ્ણસણ્ઠાનાપિ સત્તા સમાનજાતિતાય એકીભૂતાવિય હોન્તિ એતાયાતિ યોનિ. જાતિ.

વિભાવનિયં પન

ખન્ધાનં પવત્તિવિસેસોતિ વુત્તં.

તિરચ્છાનાનં યોનિ **તિરચ્છાનયોનિ**. પેચ્ચ ઇતા ગતાતિ પેતા. ઇતો અપક્કમ્મ ચવિત્વા ભવન્તરે ગતાતિ અત્થો. યેકેચિ કાલઙ્કતા. દિવઙ્ગતાપિ હિ લોકે કાલઙ્કતા પેતાતિ વુચ્ચન્તિ. ઇધ પન સુખસમુસ્સયતો પેચ્ચ પકટ્ઠં પવાસં દૂરં ગતાતિ અત્થેન યાવ તતો ન મુચ્ચન્તિ. તાવ નિચ્ચં દુક્ખપ્પત્તા લક્ખણસંયુત્તાદીસુ આગતા તતીયા અપાયિકસત્તા અધિપ્પેતા. પેતાનં સમૂહો પેત્તિ. પેત્તિયા વિસયોતિ **પેત્તિ વિસયો**. વિસયોતિચ પવત્તિદેસો વુચ્ચતિ. **અસુરકાયો**તિ એત્થ સુરા વુચ્ચન્તિ ઉપરિ દેવા સુરન્તિ ઇદ્ધિવિસેસેહિ દિબ્બન્તિ, સુટ્ઠુવા રમન્તિ કામસુખરતિં પચ્ચનુભવન્તીતિ કત્વા. ન સુરાતિ અસુરા. વેપચિત્તિ પહારાદાદયો સન્ધાય સુરપટિપક્ખા સુર સદિસાવાતિ અત્થો. વિયઙ્કરમાતા ઉત્તરમાતાદયો વિનિ પાતિકે સન્ધાય ખુદ્દકસુરા ચૂળકસુરાતિ અત્થો. યમરાજા દયો વેમાનિકપેતે સન્ધાય એકદેસેન સુરસદિસાતિ અત્થો. વેમાનિકપેતાપિ હિ કત્થચિ અસુરકાયાતિ આગતા. લોકન્તરિક નેરયિકે સન્ધાય સબ્બસો સુરગુણ રહિતાતિ અત્થો. તેપિ હિ બુદ્ધવંસનિદાનટ્ઠકથાયં જાતિદુક્ખ નિદ્દેસેસુચ અસુરકાયાતિ વુત્તા. તથા કાલકઞ્ચિકપેતે સન્ધાય સબ્બસો સુરભાવરહિતાતિ અત્થો. ઇતિ પઞ્ચન્નં

અસુરાનં વસેન અત્થવિભાગો વેદિતબ્બો. દિબ્બા વત ભોકાયા પરિહાયિસ્સન્તિ, પરિપૂરિસ્સન્તિ અસુરકાયાતિ ઇમસ્મિં સુત્તપદે ચત્તારોપિ અપાયા અસુરકાયાતિ અટ્ઠકથાયં વણ્ણિતા.

તત્થ વેપચિત્તિ પહારાદાદયો અસુરા તાવ તિંસેસુ દેવેસુ સઙ્ગહિતા. વિનિપાતિકાસુરા ચાતુમહારાજિકદેવેસુ. તથા વેમાનિકપેતાસુરા. તેપિ હિ વિનિપાતિકાસુરા વિય તિહેતુકાપિ દુહેતુકાપિ અહેતુકાપિ હોન્તીતિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તા. યમરાજાનો પન વેસ્સભૂ નોત્તિય પેત્તિ રાજા સોમો યમો વેસ્સવણોચ રાજાતિ એવં કથા વત્થુપાળિયં આગતા વેસ્સભૂઆદયો સયં મહિદ્ધિકા મહાનુભાવા વેમાનિકપેતરાજાનો હુત્વાપિ નેરયિકેસુ સત્તેસુ કારુઞ્ઞતં પટિચ્ચ હેટ્ઠા નિરયલોકેસુપિ રજ્જં કારેન્તિયેવ. તેનેવ હિ સબ્બે પેતલોકાપિ નિરયલોકાપિ યમલો કાતિય યમવિસયાતિય વુચ્ચન્તીતિ. યેચ ચાતુમહારાજિકપરિ યાપન્ના પાપજ્ઝાસયા કુરુરકમ્મકારિનો રેવતિવિમાને યક્ખાતિ આગતા સંકિચ્ચજાતકે રક્ખસાતિ આગતા યક્ખરક્ખસાનામ ઇતો ગન્ત્વા ઉસ્સદનિરયેસુ નેરયિકાનં નાનાકમ્મ કારણાયો કરોન્તો વિચરન્તિ. તેસંપિ કાલો ઉપકાલોતિ એવમાદીહિ નામેહિ નારદજાતકે આગતાનં નિરય પાલાનં ઉપરિયમરાજાનં આણાપવત્તતિયેવાતિ. લોકન્તરિકા સુરા નિરયે સઙ્ગહિતા. ઇધ પન કાલકઞ્ચિકાદયો પેતાસુરાવ અધિપ્પેતા. તેસં અસુરાનં કાયો સમૂહોતિ અસુરકાયો. એત્થચ નિરયભૂમિનામ પચ્ચેકં સોળસુસ્સદપરિ વારાનં અટ્ઠન્નં મહાનિરયાનં વસેન અન્તો પથવિયં ઠિતાતિ વેદિતબ્બા. અરઞ્ઞ પબ્બત સમુદ્દ દીપકાદીસુપિ નાનાનિરય ભૂમિયો હોન્તિયેવ. તસ્મા તાદિસસ્સ વિસું વવત્થિતસ્સ ઓકાસસ્સ અત્થિતાય નિરયોત્વેવ વુત્તા. સેસાનં પન તિસ્સન્નં અપાયભુમ્મીનં તાદિસસ્સ ઓકાસસ્સ નત્થિતાય યોનિ વિસય કાય સદ્દેહિ યોજેત્વા ખન્ધાવા ખન્ધપ્પવત્તિપદેસાવા ગહિતાતિ. [અપાયભૂમિ]

ઉસ્સિતો ઉગ્ગતો ઉસ્સન્નોવા મનો એતેસન્તિ મનુસ્સા. તેહિ અનન્તેસુ ચક્કવાળેસુપિ ઇતરભૂમિકાનં સત્તાનં તિક્ખતરસૂર વિચિત્રચિત્તા હોન્તિ. પરિપુણ્ણાનં કુસલાકુસલકમ્મ પથાનં આનન્તરિયકમ્માનઞ્ચ એત્થેવ સમ્ભવતોતિ. તેસુપિ પન જમ્બુદીપવાસિનોએવ અતિસયેન ઉસ્સિતમના હોન્તિ. ઇતરે પન તેહિ સમાનવણ્ણાદિતાય મનુસ્સા ઇચ્ચેવ વુચ્ચન્તિ. ઇમસ્મિં ચક્કવાળે પન વત્તબ્બમેવ નત્થિ, યથાહ-તીહિ ભિક્ખવે ઠાને હિ જમ્બુદીપકા મનુસ્સા ઉત્તરકુરુકે મનુસ્સે અધિગ્ગણ્હન્તિ. દેવેચ તાવતિંસે. કતમેહિ તીહિ ઠાનેહિ. સૂરાચ સતિ મન્તોચ ઇધ બ્રહ્મચરિયવાસોચાતિ. અક્ખરચિન્તકા પન વદન્તિ મનૂતિ મહાસમ્મતરાજા વુચ્ચતિ. ઇમેચ જના તેન થપિતેસુ મરિયાદધમ્મેસુ ઠિતા તસ્સ પુત્તટ્ઠાનિયા હોન્તિ. તસ્મા મનુનો અપચ્ચા પુત્તાતિ મનુસ્સાતિ. ઇધ પન ભૂમિપરિયાયોતિ કત્વા મનુસ્સાતિ ઇત્થિલિઙ્ગં એકવચનઞ્ચ કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવં સેસે સુપિ. યેસુ પન ચત્તારો મહારાજાનો રજ્જં કારેન્તિ. તે દેવા ચાતુમહારાજિકા. તત્થ ધતરટ્ઠો ગન્ધપ્પાનં રાજા હોતિ. વિરુળ્હકો કુમ્ભણ્ડાનં. વિરૂપક્ખો નાગાનં. કુવેરો યક્ખાનં. તત્થ પટિસન્ધિવસેન ગન્ધરુક્ખેસુ અપ્પેન્તિ ઉપગચ્છન્તીતિ ગન્ધપ્પા. ગન્ધરુક્ખાધિવત્થા દેવા. તે મૂલગન્ધાદિવસેન દસધા પાળિયં આગતા. કુમ્ભણ્ડાતિ દાનવરક્ખસા. નાગા યક્ખાચ પાકટા. સબ્બે તે યેભુય્યેન પાપજ્ઝાસયા કુરુરકમ્મકારિનો ચ હોન્તિ. તસ્મા ચત્તારો મહારાજાનો અઞ્ઞમઞ્ઞંવા મનુસ્સાનં વા અવિહેઠનત્થાય તેસુ નાનારાજાનંવા નાનાસેનાપતિંવા થપેસું.

આટાનાટિયસુત્તંચેત્થવત્તબ્બં. તત્થ હિ યક્ખોયક્ખિનીગન્ધપ્પો ગન્ધપ્પી કુમ્ભણ્ડો કુમ્ભણ્ડી નાગો નાગીતિચતસ્સો અવરુદ્ધકજાતિયો આગતા. તત્થ સરીરોભાસસિરિસમ્પત્તિયુત્તો અમનુસ્સો યક્ખોતિય દેવોતિય દેવતાતિય વુચ્ચતિ. સરીરો ભાસ સિરિસમ્પત્તિરહિતો વિગચ્છરૂપો અમનુસ્સો યક્ખોત્વેવ વુચ્ચતિ. રુક્ખટ્ઠકવિમાને જાતો રુક્ખદેવતાનામ. રુક્ખસ્સ અબ્ભન્તરે જાતો ગન્ધપ્પોનામ. યો લોકે કટ્ઠયક્ખોતિ વુચ્ચતિ. પુબ્બે નિહીનકમ્મકતા કાચિ ગન્ધપ્પિયો મનુસ્સિત્થીનં સરીરબ્ભન્તરેસુપિ જાયન્તિ. યા વેદગન્થેસુ યોગિનીતિચ લોકે

જોગિનીતિય વુચ્ચન્તિ. અભિલક્ખિતરત્તીસુ ગોચરપસુત કાલે જુતિઅત્થેન જુણ્હાતિય વુચ્ચન્તિ, કુમ્ભણ્ડાનામ મહોદરા વિસાલક્ખા રક્ખસાએવ. યે લોકે ધન રક્ખકાતિ વુચ્ચન્તિ. તે હિ વેપુલ્લપબ્બતે મણિરતનં રક્ખન્તિ. અન્તો હિમવન્તે અબ્ભન્તર અમ્બરુક્ખે રક્ખન્તિ. એવં રતનટ્ઠાનાનિવા વનપ્પતિ રુક્ખેવા દિબ્બોસધરુક્ખેવા દિબ્બગન્ધરુક્ખેવા ઉદકસરેવા રક્ખિત્વા અસન્તિ ભક્ખન્તિ. તસ્મા રક્ખસાતિ વુચ્ચન્તિ. નાગો નાગીતિ એત્થ અન્તો પબ્બતેવા અન્તો પથવિયંવા નિબ્બત્તા વસુન્ધરદેવયક્ખજાતિયોપિ ઇધ નાગાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. યા મહાપરિનિબ્બાન સુત્તે ભૂમિચાલસુત્તપદે પથવી દેવતાતિ વુત્તા. યાસં કીળાપસુત વસેન કદાચિ ભૂમિચાલો હોતિ. યાસઞ્ચ મન્તપદાનિ વત્થુ વિજ્જાતિય ભૂમિવિજ્જાતિય બ્રહ્મજાલસુત્તે વુત્તાનિ. તેસુચ નાના ઇદ્ધિમન્તા અવરુદ્ધકા પાપાતિરતા કિબ્બિસકમ્મકારિનો કીળા સોણ્ડવસેનવા ઘાસસોણ્ડવસેનવા પેતેસુચનિરયેસુચ પકતિ વણ્ણેનવા સોણગિજ્ઝકાકાદિવણ્ણેનવા સત્તે વિહેઠયન્તા વિચરન્તિ. સબ્બઞ્ચે તં સુત્તન્તેસુવા જાતકેસુવા વેદગન્થેસુવા કુસલેહિ વેદિતબ્બન્તિ.

સહ પુઞ્ઞકારિનો તેત્તિંસ જના માઘેનનામ જેટ્ઠપુરિસેન સહ એત્થ નિબ્બત્તાતિ તેત્તિંસા. સાએવ **તાવતિંસા** નિરુત્તિ નયેન. કામઞ્ચેત્થ સબ્બચક્કવાળેસુપિ અયં દુતીયદેવ લોકો જનવસતસુત્તે આગત નયેન સક્કટ્ઠાનિયાનં પજાપતિ વરુણ ઈસાનાદીનં તેત્તિંસ દેવરાજૂનં નિબન્ધનો કાસો હોતિ. સહસ્સં ચાતુમહારાજિકાનં. સહસ્સં તાવતિંસાનન્તિ હિ અઙ્ગુત્તરે વુત્તં. માઘપુરિસા પન તેસુ સમુદાગતેસુ દેવરાજટ્ઠાનેસુ પચ્ચાજાતા હોન્તિ. એતરહિ ધરમાનાચ તસ્મા તેસં વસેન અયં વચનત્થો કતોતિ વેદિતબ્બો. અપરે પન યથા ઇન્દગોપકવણ્ણાભા. તાવ દિસ્સન્તિ તિંસતીતિ ઇમસ્મિં વિધુરજાતકે તાવ સદ્દો તિંસસદ્દપરિવારમત્તો હોતિ. તથા ઇધાપીતિ કત્વા તિંસમત્તાનં સક્કટ્ઠાનિયાનં દેવરાજકુલાનં નિવાસટ્ઠા નત્તા તાવતિંસાનામાતિ યુત્તં સિયા. અટ્ઠકથાસુ પન યથાવુત્તં નિરુત્તિનયં કપ્પેત્વા માઘવત્થૂસુચ તેસુ તેસુચ ઠાનેસુ સક્કાનં તેત્તિંસ સહાએવ વુત્તાતિપિ વદન્તિ. તં ન યુજ્જતિ. પાળિયંએવ બ્રહ્માસનઙ્કુમારો તેત્તિંસે અત્તભાવે અભિનિમ્મિનિત્વા દેવાનં તાવતિંસાનં પલ્લઙ્કેસુ નિસીદિત્વાતિ વુત્તત્તા. **યામો**તિ તસ્મિં દેવલોકે ઇસ્સરદેવકુલસ્સ નામં. તથા સુયામોતિચ. તં સહચરિતત્તા પન સો દેવ લોકોપિ તત્થ નિબ્બત્તદેવાપિ યામાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. વિપુલાય સિરિસમ્પત્તિયા સમન્નાગતત્તા નિચ્ચં તુસન્તિ અતિવિય હટ્ઠતુટ્ઠમુખા હોન્તિ એત્થાતિ **તુસિતા**. યથારુચિતે ભોગે સયમેવ નિમ્મિનિત્વા નિમ્મિનિત્વા રમન્તિ એત્થાતિ **નિમ્માનરતી**. અત્તનો રુચિં ઞત્વા પરેહિ નિમ્મિતેસુ ભોગેસુ વસં વત્તેન્તિ એત્થાતિ **પરનિમ્મિતવસવત્તી**. બ્રૂહન્તિ વડ્ઢન્તિ અતિપણીતેહિ ઝાનાદિ ગુણેહિ વુદ્ધિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જન્તીતિ **બ્રહ્માનો**. મહન્તા બ્રહ્માનો મહાબ્રહ્માનોતિ વત્તબ્બે મહાસદ્દસ્સ લોપો.

પરિસતિ ભવાતિ પારિસજ્જા. પરિસાસુ જાતાતિવા પારિસજ્જા. પરિચારિકાતિ અત્થો. મહાબ્રહ્માનં પારિસજ્જાતિ **બ્રહ્મ પારિસજ્જા**. પુરે ઉચ્ચે ઠાને ઓદહન્તિ તિટ્ઠન્તીતિ પુરોહિતા. મહાબ્રહ્માનં પુરોહિતાતિ **બ્રહ્મપુરોહિતા**. મહન્તા બ્રહ્માનો **મહાબ્રહ્માનો**. સહસ્સોબ્રહ્મા દ્વિસહસ્સોબ્રહ્મા. તિસહસ્સોબ્રહ્માતિઆદિના સઙ્ખારુપપત્તિસુત્તે આગતા અધિપતિબ્રહ્માનોતિ અત્થો. તત્થ સહસ્સોબ્રહ્માતિ ચક્કવાળસહસ્સમ્હિ ઇસ્સરો બ્રહ્મા. દ્વિસહસ્સોતિ દ્વીસુ ચક્કવાળ સહસ્સેસુ ઇસ્સરોતિ અત્થો. તયોપેતે એકતલ વાસિનો હોન્તિ. તત્થ લોકે મહાજના વિસું વિસું કુલદેવતાયોનામ ઉપટ્ઠહન્તિ. કેચિ મહાદેવંનામ ઉપટ્ઠહન્તિ. કેચિ વાસુદેવંનામ. કેચિ મહેસરંનામ. કેચિ પરમેસ્વારં નામાતિ. ઘરદેવતા ગામદેવતા રુક્ખદેવતાદયોપિ તેસં મહાદેવરાજાનં ઉપટ્ઠકાએવ સમ્પજ્જન્તિ. તત્થ મહાદેવરા જાનોવિય મહાબ્રહ્માનો દટ્ઠબ્બા. ઘરદેવતાદયોવિય બ્રહ્મ પુરોહિતાદટ્ઠબ્બા, મનુસ્સાવિય બ્રહ્મપારિસજ્જાદટ્ઠબ્બા. તત્થચ ઘર દેવતાદયો મહાદેવરા જાનો અદિસ્વાવ ઉપટ્ઠહન્તિ. મનુસ્સા ચ તેઉભોપિ

અદિસ્વાવ ઉપદ્દહન્તિ. એવમેવં બ્રહ્મપુરોહિતા મહાબ્રહ્માનોપિ નપસ્સન્તિ. મહાબ્રહ્માનં નિવાસટ્ઠાનંપિ નજાનન્તિ. બ્રહ્મપારિસજ્જાઉભોપિ નપસ્સન્તિ. ઉભિન્નંનિવાસટ્ઠાનંપિ નજાનન્તિ. યદા પન ઓળારિકં રૂપં માપેત્વા અત્તાનં દસ્સેન્તિ. તદા એવ પસ્સન્તિ. એસનયો ઉપરિભૂમીસુપિ. યં પન બ્રહ્મનિમન્તન સુત્તટ્ઠકથાયં વુત્તં બ્રહ્માનં પકતિરૂપં કસ્સચિ આપાતં ન ગચ્છતીતિ. તં બ્રહ્મપુરો હિતા દીનં ઉપરિમાનં બ્રહ્માનં પકતિરૂપં કસ્સચિ બ્રહ્મપારિસજ્જાદિનોવા દેવસ્સવા મનુસ્સસ્સવાઆપાતં નગચ્છતીતિ કત્વા વુત્તં. હેટ્ઠિમાનં પન પકતિરૂપં ઉપરિમસ્સ આપાતં આગચ્છિસ્સતિયેવ. તેનેવ હિ જનવસભસુત્તટ્ઠકથાયં હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમાહિ દેવા ઉપરિમદેવાનં ઓળારિકં કત્વા માપિતમેવ અત્તભાવં પસ્સિતું સક્કોન્તીતિ વુત્તં. તત્થદુતીયતલે **પરિત્તાભા**તિ બ્રહ્મપારિસજ્જાએવ. **અપ્પમાણાભા**તિ બ્રહ્મપુરોહિતા એવ. **આભસ્સરા**તિ મહાબ્રહ્માનોએવ. તસ્મિં તલે અધિપતિ બ્રહ્માનોએવાતિ અત્થો. હેટ્ઠિમતલતો પન વિસેસ કરણત્થં આભાવસેન નામગહણં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

તત્થ પરિત્તા આભા એતેસન્તિ પરિત્તાભા. અપ્પમાણા આભા એતેસન્તિ અપ્પમાણાભા. આભાસરન્તિ નિચ્છરન્તિ એતેસૂતિ આભસ્સરાતિ. તતીયતલે **પરિત્તસુભા**તિ બ્રહ્મપારિસજ્જાએવ. **અપ્પમાણસુતા**તિ બ્રહ્મપુરોહિતાએવ. **સુતકિણ્ણા**તિ મહાબ્રહ્મનોએવ. તસ્મિં તલે અધિપતિબ્રહ્માનો એવાતિ અત્થો. તત્થ સુભાતિ એકગ્ઘના અચલસણ્ઠિતા આભાએવ વુચ્ચન્તિ. પરિત્તા સુભા એતેસન્તિ પરિત્તસુભા. અપ્પમાણા સુભા એતેસન્તિ અપ્પમાણસુભા. સુતેહિ આકિણ્ણાતિ સુભાકિણ્ણા. સુભકિણ્હાતિપિ પઠન્તિ. તેસં આકારસ્સ રસ્સો અન્તિમણકારસ્સ ચ હકારો દટ્ઠબ્બો. ઇમેસુ પન દ્વીસુ તલેસુ પકતિકાયપ્પભા અધિમત્તા હોન્તિ. તસ્મા તાસં વસેન પરિત્તાભાતિઆદિકં નામં સિદ્ધં. ન બ્રહ્મપારિ સજ્જાતિઆદિકં. એવઞ્ચ કત્વા વેરઞ્જસુત્તે પથમતલવાસિનો બ્રહ્મકાયિકા દેવાતિ આગતા. દુતીયતલવાસિનો આભાદેવાતિ. તતીયતલવાસિનો સુભાદેવાતિ ચતુત્થતલે વિપુલં ફલં એતેસન્તિ **વેહપ્ફલા**. અથવા ઇઞ્જનજાતિકેહિ સોમનસ્સજ્ઝાનેહિ નિબ્બત્તાનં તિણ્ણં હેટ્ઠિમતલાનં તેજોસં વટ્ટાદિકેન અન્તરાયેન ભૂમિતલેન સહ આયુકપ્પનિવત્તિવસેન ઇઞ્જિતં પુઞ્ઞફલં અત્થિ. તેસુ હિ યં સુભાકિણ્ણાનં દેવાનં ચતુસટ્ઠિકપ્પાનીતિ વુત્તં. તં તસ્મિં તલે આદિકપ્પિકાનં વસેન વુત્તં. પચ્છિમિકાનં પન તેસટ્ઠિકપ્પ દ્વાસટ્ઠિકપ્પ એકસટ્ઠિ કપ્પાદિ વસેન ઇઞ્જિતં પટિલીનં પુઞ્ઞફલં હોતીતિ. આનેઞ્જજાતિકેન ઉપેક્ખાઝાનેન નિબ્બત્તાનં પન કેનચિ અન્તરાયેન તાદિસં ઇઞ્જિતં પુઞ્ઞફલં નામ નત્થિ. તસ્મા ઝાન સામત્થિયાનુરૂપં વિસેસેન ઈહિતં અભિવડ્ઢિતં પુઞ્ઞફલં એત્થ અત્થીતિ વેહપ્ફલા.

નત્થિ સઞ્ઞામુખેન ગહિતા ચત્તારો અરૂપક્ખન્ધા એતેસન્તિ અસઞ્ઞા. અસઞ્ઞાચ તે સત્તાચાતિ **અસઞ્ઞસત્તા**. ચિત્તચે તસિકાનં પન નત્થિતાય તેસં અસત્તપસઙ્ગતા સમ્ભવતીતિ સત્તગહણં કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એતે દ્વેપિ એકતલવાસિનો એવ હોન્તિ. એત્થપિ નિબ્બત્તકજ્ઝાનસ્સ હીનમજ્ઝિમપણીતતા વિસેસસ્સ અત્થિતાય તદનુરૂપં બ્રહ્માનંપિ પારિસજ્જ પુરોહિત મહાબ્રહ્મત્ત વિસેસો સમ્ભવતિયેવ. આયુવેમત્તતાય પન અઞ્ઞમઞ્ઞ અદસ્સનાદીનઞ્ચ નત્થિતાય પારિસજ્જાદિવસેન ભૂમિવિભાગો નત્થીતિ વેદિતબ્બો. એવં અવિહાદીસુપિ. ઓળારિકાનં કામરાગપટિઘાનુસયાનં નત્થિતાય સુદ્ધાનં અનાગામિઅરહન્તાનમેવ આવાસાતિ **સુદ્ધાવાસા**. તત્થ પથમભૂમિવાસિનો અપ્પકેન કાલેન અત્તનો ઠાનં નવિજહન્તીતિ અવિહા. અથવા, ઓળારિકાનં પઞ્ચન્નં સંયોજનાનં પહીનત્તા નત્થિ ચિત્તસ્સ વિહઞ્ઞનં સમથવિપસ્સ નાધમ્મેસુ અવિપ્ફારિકતાપત્તિ એતેસન્તિ **અવિહા**. દુતીયભૂમિ વાસિનો ન કેનચિ ચિત્તપરિળાહેન તપ્પન્તીતિ **અતપ્પા**. તતીય તલવાસિનો પરિસુદ્ધેહિ પસાદચક્ખુ દિબ્બચક્ખુ ધમ્મચક્ખુ પઞ્ઞા ચક્ખૂહિ સમ્પન્નત્તા સુટ્ઠુ પસ્સન્તીતિ **સુદસ્સા**. ચતુત્થભૂમિવાસિનો પન તતો અતિસયેન સુટ્ઠુ

દસ્સનભાવેન સમન્નાગતાતિ **સુદસ્સિનો**. અતિસયત્થે હિ અયં ઈકારોતિ. પઞ્ચમભૂમિ વાસિનો ઉપરિ અઞ્ઞસ્સ ભૂમન્તરગતસ્સ રૂપિબ્રહ્મુનો નત્થિતાય નત્થિ રૂપીનં સત્તાનં મજ્ઝે કેનચિ ગુણેન કનિટ્ઠભાવો એતેસન્તિ **અકનિટ્ઠા**.

આકાસાનઞ્ચાયતનભૂમીતિ એત્થ યત્તકં આકાસપદેસં ફરિત્વા આકાસાનઞ્ચાયતન સઞ્ઞિતા ચતુક્ખન્ધા પવત્તન્તિ. સો ખન્ધસહિતો આકાસપદેસો આકાસાનઞ્ચાયયનભૂમિ. એવં સેસાસુ. પુથુજ્જના સોતાપન્ના સકદાગામિનોચાપિ પુગ્ગલા સુદ્ધાવાસેસુ સબ્બથા સબ્બપકારેનપિ નલબ્ભન્તીતિ યોજના. એત્થચ સકદાગામીનં પટિક્ખેપેન અનાગામિ મગ્ગટ્ઠસ્સપિ તત્થ પટિક્ખેપો સિદ્ધો હોતીતિ ઉપરિમાનં તિણ્ણં અરિયાનમેવ તત્થ પટિલાભો ઇમાય ગાથાય વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. **સેસટ્ઠાનેસૂ**તિ પઞ્ચસુદ્ધાવાસતો અસઞ્ઞાપાયતોચ અવસેસેસુ એકવીસતિયા ઠાનેસુ, **અનરિયા**તિ પુથુજ્જના. [ભૂમિચતુક્કં]

૧૪૪. ઓક્કન્તિક્ખણેતિ પટિસન્ધિક્ખણે. પટિસન્ધિહિ ભવન્તરે ઓક્કમનં અનુપવિસનન્થિ અત્થેન ઓક્કન્તીતિ વુચ્ચતિ. તતો પરં ભવઙ્ગં હુત્વાતિ યોજના. કેચિ પન ભવઙ્ગપરિયોસાનેતિ પઠન્તિ. તં ન યુજ્જતિ. જાતિયા અન્ધો **જચ્ચન્ધો**. આદિસદ્દેન જાતિ બધિર જચ્ચઘાનક જાતિમૂગ જચ્ચેળ જચ્ચુમ્મત્તક પણ્ડક ઉભતો બ્યઞ્જનક નપુંસક મમ્માદયો સઙ્ગણ્હાતિ. તત્થ યસ્સ ચક્ખું ઉપ્પાદેતું અસમત્થેન કમ્મેન પટિસન્ધિ લદ્ધા. સો જચ્ચન્ધો નામ. એસનયો સેસેસુપિ. તત્થ પસાદસોત રહિતો જાતિબધિરો નામ. પસાદ ઘાનરહિતો જચ્ચ ઘાનકો નામ. પસાદજિવ્હારહિતો નામ નત્થિ. વચનરહિતો જાતિમૂગોનામ. દિસાવિદિસામત્તંપિ સઞ્ઞાપેતું અસક્કુણેય્યો જાતિએળો નામ. સબ્બકાલંપિ વિપલ્લટ્ઠચિત્તો જચ્ચુમ્મત્તકોનામ. કામહેતુ આસિત્તકાદિભાવેન વિપ્પકારપત્તો પણ્ડકોનામ. દ્વીહિ બ્યઞ્જનેહિ સમન્નાગતો ઉભતો બ્યઞ્જનકોનામ. ભાવદ્વય રહિતો નપુંસકોનામ. પકતિવચનેપિ એકમેકં અક્ખરં મહુસ્સાહેન ઉપ્પાદેન્તો વિબચ્છવચનો મમ્મોનામ. એત્થચ ચક્ખું ઉપ્પાદેતું સમત્થેન કમ્મેન લદ્ધપટિસન્ધિકસ્સ પવત્તિકાલે તંવા અઞ્ઞંવા કમ્મં ચક્ખું ઉપ્પાદેતિ. અસમત્થેનકમ્મેન લદ્ધપટિસન્ધિ કસ્સ પન વત્થુવિપન્નસ્સ પવત્તિકાલે અઞ્ઞંપિ કમ્મં ચક્ખું ઉપ્પાદેતીતિ નત્થિ. તસ્મા ગબ્ભસેય્યકાનંપિ જચ્ચન્ધભાવો પટિસન્ધિક્ખણેયેવ સિદ્ધોતિ વેદિતબ્બો. એસનયો સેસેસુ જાતિ બધિરાદીસુ. આયતનાનં પટિલાભો જાતીતિ વુત્તત્તા ચક્ખુસ્સ ઉપ્પજ્જનારહકાલો ચક્ખુસ્સ જાતિકાલોનામ. તદા અનુપ્પન્ન ચક્ખુકો જચ્ચન્ધોનામાતિ એવં અત્તનો અત્તનો ઉપ્પજ્જનારહ કાલવસેન તસ્સ તસ્સ આયતનસ્સ જાતિકાલો વેદિતબ્બો. એવઞ્હિસતિ જાતિમૂગાદયોપિ ઉપપન્નો હોન્તીતિચ વદન્તિ. વિભાવનિ યંપિ અયમત્થો વિભાવિતોતિ.

[૧૪૨] યં પન **વિભાવનિયં**

"અપરે પન જચ્ચન્ધોતિ પસુતિયંયેવ અન્ધો. માતુ કુચ્છિયં અન્ધો હુત્વા નિક્ખન્તોતિ અત્થો. તેન દુહેતુકતિહેતુકાનં માતુકુચ્છિયં ચક્ખુસ્સ અવિપજ્જનં સિદ્ધન્તિ વદન્તીતિ" વુત્તં. તં ન યુત્તં.

લોકે માતુકુચ્છિયંયેવ અન્ધો હુત્વા નિક્ખન્તસ્સપિ એકચ્ચસ્સ તં તં સિપ્પવિજ્જાઠાનેસુ પઞ્ઞાવેય્યત્તિયભાવસ્સ દિટ્ઠત્તા. થપેત્વા હિ મહાબોધિસત્તે અઞ્ઞેચ પચ્છિમભવિકે સત્તે અવસેસાનં દ્વિહેતુક તિહેતુકાનંપિ માતુકુચ્છિમ્હિ પરૂપક્કમેનવા માતુયા વિસમપયોગેનવા નાનાબાધેનવા ઉપ્પન્નાનંપિ ચક્ખુસોતાનં વિપત્તિનામ નત્થીતિ ન સક્કા નિયમેતુન્તિ. **ભુમ્મસ્સિતાનઞ્ચ વિનિપાતિકાસુરાનન્તિ** એત્થ ભૂમિયં જાતાતિ ભુમ્મા. ભૂમિસમ્બન્ધેસુ રુક્ખટ્ઠક પબ્બતટ્ઠક વિમાનેસુ નિબ્બત્તા આળવક સાતાગિર હેમવતાદયો મહિદ્ધિકા ભુમ્માદેવા. યે લોકે બલિહરણ વસેન પૂજનીયટ્ઠેન યક્ખાતિપિ વુચ્ચન્તિ. યે પન ભુમ્મદેવજાતિકાપિ સમાના અત્તનો

પુઅનિબ્બત્તસ્સ કસ્સચિ ભોગસુખસ્સ અભાવા કિચ્છજીવિ કપ્પત્તા વિચરન્તિ. તે તેસં મહિદ્ધિકાનં ભુમ્મદેવાનં પરંપર પારિસજ્જેસુ પરિયાપન્નત્તા ભુમ્મે દેવે સિતા નિસ્સિતાતિ અત્થેન ભુમ્મસ્સિતાનામ હોન્તિ. ભુમ્મિસ્સિતાતિપિ પાઠો. પુઅનિબ્બત્તસ્સ નિવાસટ્ઠાનસ્સ અભાવા રુક્ખગુમ્બલેણગુહાસુસાના દીસુ વિવિત્તેસુ ભૂમિપદેસેસુ નિસ્સાય વસન્તીતિ અત્થો. તેયેવ વિરૂપા હુત્વા ભવન્તરે નિપતન્તીતિ વિનિપાતિકા. વિનિપાતિકાચ તે હેટ્ઠાવુત્તટ્ઠેન અસુરાચાતિ વિનિપાતિકા સુરા. તે પન ગામસમીપેવા અન્તોગામેવા વિવિત્તટ્ઠાનેસુ વસિત્વા ગામવાસીહિ છડ્ડિતાનિ ભત્તસિત્થપૂવખજ્જમચ્છમંસાદીનિ પરિયેસિત્વાવા તાનિ અલભિત્વા દારકેવા ગિલાનેવા પીળેત્વાવા સક્કોન્તા પન અઞ્ઞેપિ મનુસ્સે તાસેત્વા પીળેત્વાવા જીવિતં કપ્પેન્તીતિ. તેસં વિનિપાતિકાસુરાનં. એકચ્ચાનન્તિ અધિપ્પાયો. ન હિ સબ્બે વિનિપાતિકા સુરાનામ અહેતુ કાએવાતિ સક્કા વત્તું. દ્વિહેતુકતિહેતુકાનંપિ સબ્ભાવતો. એવઞ્ચ કત્વા તેસં એકચ્ચાનં પિયઙ્કરમાતા ઉત્તરમાતા ધમ્મગુત્તા ફુસ્સમિત્તાદીનં ધમ્માભિસમયોપિ અટ્ઠકથાસુ વુત્તોતિ. એકચ્ચે યક્ખજાતિકાપિ રક્ખસજાતિકાપિ વેમાનિકપેતાપિ પરદત્તુપજીવિ પેતાપિ એત્થ સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા.

તેસૂતિ યથાવુત્તપટિસન્ધિ યુત્તેસુ પુગ્ગલેસુ. યસ્મા આયુપરિચ્છેદોનામ એકભૂમિપરિયાપન્નાનં સબ્બસત્તાનં અસેસસા ધારણનિયમપરિમાણવસેન પવત્તો. અપાયાનં મનુસ્સાનં ભુમ્મ દેવાનઞ્ચ તાદિસો નિયમપરિમાણોનામ નત્થિ. ન હિ સકલચક્ક વાળપરિયાપન્ના એકભૂમકા સબ્બનિરયા એકઆયુપરિચ્છેદા હોન્તિ. તિરચ્છાનાદીસુપિ એસેવનયો. તસ્મા વુત્તં **ચતુન્નં અપાયાન**ન્તિઆદિ. ચતુન્નં અપાયાનં આપાયિકપુગ્ગલાનં આયુપ્પમાણ ગણનાય નિયમો નત્થિ, તત્થ યેભુય્યેન કમ્મપમાણત્તા. તત્થ નિરયેસુ અબ્બુદાદીનં દસન્નં નિરયાનં ભગવતા વુત્તો આયુપરિચ્છેદોપિ તત્થ તત્થ નિબ્બત્તકેન કમ્મેનેવસિદ્ધોતિ વેદિતબ્બો. **મનુસ્સાન**ન્તિ ઇદં જમ્બુદીપગાસીનં વસેન વુત્તન્તિ વદન્તિ. તે સઞ્એવ હિ આયુકપ્પસ્સ આરોહણં ઓરોહણઞ્ચ અત્થિ. ન ઇતરદીપવાસીનં. તેસુ હિ ઉત્તરકુરુવાસીનં નિયમતો વસ્સ સહસ્સં હોતિ. ઇતરેસં દ્વિન્નં પઞ્ચવસ્સ સતાનીતિચ વદન્તિ. એવં સન્તે તેસુ દીપેસુ આદિકપ્પિકાનંપિ સોએવ પરિચ્છેદોતિ આપજ્જતિ. જમ્બુદીપવાસીનં પન સમવિસમાચારનિસન્દભૂતા ચન્દસૂરિયનક્ખત્તાદીનં વિસમસમગતિમૂલિકાઉતુઆહારાનં સમ્પત્તિ વિપત્તિયો તેસંપિ સાધારણાએવ હોન્તિ. તસ્મા તેસુપિ આયુપરિચ્છેદાનં આરોહણં ઓરોહણઞ્ચ નત્થીતિ નવત્તબ્બં. નિસન્દમત્તત્તા જમ્બુદીપગતિયા એકગતિકા નહોન્તીતિ પન વત્તબ્બં. તથા હિ પાળિયં ઉત્તરકુરુકા મનુસ્સા અમમા અપરિગ્ગહા. નિયતાયુકા અવસેસાયુનાતિ વુત્તં. તત્થ અવસેસાયુનાતિ અસઙ્ખ્યેય્યતો ઓરોહિત્વા નિચ્ચલં ઠિતેન વસ્સસહસ્સેનાતિ અત્થોતિ.

વિનિપાતિકાસુરાનન્તિ ઇદં નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં. સબ્બેસંપિ મહેસક્ખાનં અપ્પેસક્ખાનઞ્ચ ભુમ્મદેવાનં વેમાનિકપેતાદીનઞ્ચ ઇધ અધિપ્પેતત્તા. તેસઞ્હિ સબ્બેસંપિ કમ્મમેવ પમાણન્તિ. **ચાતુમહારાજિકાનંપનદેવાન**ન્તિ ઇદં ઉપરિમે ચાતુમહારાજિકે સન્ધાય વુત્તં. **દિબ્બાની**તિ તસ્મિં દેવલોકે સિદ્ધાનિ. **પઞ્ચ વસ્સસતાની**તિ ઇદઞ્ચ યેભુય્યવસેન વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. યસ્મા પન કસ્સપબુદ્ધસ્સ સાવકભૂતા સોતાપન્નદેવ પુત્તા આકાસટ્ઠ વિમાનેસુ નિબ્બત્તા યાવ નિમિરાજકાલાપિ તિટ્ઠન્તીતિ જાતકટ્ઠકથાયં વુત્તા. તસ્મા કેસઞ્ચિ આકાસટ્ઠદેવાનંપિ કમ્મપમાણતા સિદ્ધા હોતીતિ વેદિતબ્બં. ન ચેત્થ પુનપ્પુનં નિબ્બત્તિ ચિન્તેતબ્બા. ન હિ સોતા પન્નાનં સત્તક્ખત્તુતો પરં કામભવે પટિસન્ધિનામ અત્થિ. ન ચ તસ્મિં દેવલોકે સહસ્સક્ખત્તું નિબ્બત્તમાનાપિ તત્તકં કાલં સંપાપુણિતું સક્કોન્તીતિ. **મનુસ્સગણનાયા**તિ મનુસ્સાનં વસ્સગણનાય. મનુસ્સલોકે હિ પઞ્ઞાસવસ્સાનિ ચાતુમહારાજિકે એકો દિબ્બરત્તિદિવો હોતિ. તિંસરત્તિદિવા એકો દિબ્બમાસો. દ્વાદસમાસા એકં દિબ્બવસ્સં. તેન દિબ્બવસ્સેન તેસં

પઞ્ચવસ્સસતાનિ મનુસ્સગણનાય નવુતિવસ્સસતસહસ્સં હોતીતિ. **તતો**તિ ચાતુમહારાજિકાનં દેવાનં આયુપ્પમાણતો. **ચતુગુણ**ન્તિ આયુપમાણસ્સ દિગુણવુઙ્ઢિયાચેવ દિબ્બસ્સ રત્તિદિવસ્સ દિગુણવુઙ્ઢિયાચ વસેન ચતૂહિ ભાગેહિ ગુણિતં વડ્ઢિતન્તિ અત્થો. એસનયો સેસેસુપિ. તત્થ આયુપમાણસ્સ દિગુણવુઙ્ઢિનામ હેટ્ઠિમાનં દેવાનં આયુપમાણતો ઉપરિમાનં દેવાનં આયુપમાણસ્સ દિગુણવુઙ્ઢિ. એતેન તાવતિંસાનં દિબ્બં એકં વસ્સસહસ્સં. યામાનં દ્વેવસ્સસહસ્સાનિ. તુસિતાનં ચત્તારિ, નિમ્માનરતીનં અટ્ઠ. વસવત્તીનં દિબ્બાનિ સોળસવસ્સ સહસ્સાનિ આયુપ્પમાણં હોતીતિ સિદ્ધં હોતિ.

દિબ્બસ્સ રત્તિદિવસ્સ દિગુણવુઙ્ઢિનામ હેટ્ઠિમાનં દેવાનં રત્તિદિવતો ઉપરિમાનં રત્તિદિવસ્સ દિગુણવુઙ્ઢિ. એતેન મનુસ્સલોકે એકં વસ્સસતં તાવતિંસે એકો દિબ્બરત્તિદિવો. દ્વેવસ્સસતાનિ યામે. ચત્તારિ તુસિતે. અટ્ઠ નિમ્માનરતિયં. સહસ્સં છ ચવસ્સસતાનિ વસવત્તિયં એકો દિબ્બરત્તિદિવોતિ સિદ્ધં હોતિ. રત્તિદિવાનઞ્ચ દિગુણવુઙ્ઢિયા સિદ્ધાય માસસંવચ્છરાનંપિ દિગુણવુઙ્ઢિ સિદ્ધાવ હોતીતિ. એવઞ્ચસતિ યથાવુત્તાનિ તાવતિંસાદીનં દિબ્બવસ્સસહસ્સાદિનિપિ અત્તનો અત્તનો રત્તિદિવમાસસંવચ્છરેતિએવ વેદિતબ્બાનીતિ સિદ્ધં હોતિ. તથાચ સતિ ઉપરિમાનં આયુપરિમાણાનિ હેટ્ઠિમાનં આયુપરિમાણતો ચતુગુણાનીતિ સિદ્ધં હોતિ. તેન વુત્તં. **તતો ચતુગુણં તાવતિંસાનં. તતો ચતુગુણં યામાન**ન્તિઆદિ. દિબ્બગણનાય ચ તથા સિદ્ધાય સતિ મનુસ્સગણનાયપિ ચતુગુણભાવો સિદ્ધોયેવ હોતિ. તસ્મા મનુસ્સગણનાયપિ હેટ્ઠિમાનં નવુતિવસ્સસતસહસ્સાદીનિ ચતૂહિ ઉપરૂપરિગુણિતાનિ ઉપરિમાનં તિકોટિસટ્ઠિવસ્સસત સહસ્સાદિનિ ભવન્તીતિ કત્વા તાનિ સબ્બાનિપિ આદિઅન્તદસ્સન વસેન નિદ્દિસન્તો **નવસત**ન્તિ ગાથમાહ. વસ્સાનં નવસતં કોટિયો ચ એકવીસ કોટિયો ચ તથાસટ્ઠિવસ્સ સતસહસ્સાનિ ચ વસવત્તીસુ દેવેસુ આયુપ્પમાણં હોતીતિ યોજના.

યસ્મા અવિતક્કવિચારમત્તં ઝાનં ઓળારિકસ્સ વિતક્કસ્સ સમતિક્કમા પથમજ્ઝાનતો સુટ્ઠુબલવં હોતિ. તતોયેવ તતીયજ્ઝાનતોપિ નાતિદુબ્બલઞ્ચ હોતિ. તસ્મા તં તતીયજ્ઝાનેન એકતો હુત્વા સમતલે ભૂમન્તરે વિપાકં દેતીતિ વુત્તં **દુતીયજ્ઝાનવિપાકં તતિયજ્ઝાનવિપાકઞ્ચ દુતીયજ્ઝાનભૂમિય**ન્તિ. તેનેવચ ભૂમીનં ઠિતિક્કમોપિ ચતુત્થજ્ઝાન વસેનેવ સિદ્ધો. થેરેન પન હેટ્ઠા પઞ્ચકનયવસેનેવ ઝાનાનિ વુત્તાનિ. તસ્મા ઇધપિ તેનેવ નયેન વિપાકાનિ ગહેત્વા **ચતુત્થજ્ઝાનવિપાકં તતીયજ્ઝાનભૂમિય**ન્તિઆદિ વુત્તં. **તેસૂ**તિ તાહિ છહિ પટિસન્ધીતિ ગહિતપટિસન્ધિકેસુ. **કપ્પસ્સા**તિ ઇદં અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પં સન્ધાય વુત્તં. ચતુબ્બિધા હિ કપ્પામહાકપ્પો અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પો અન્તરકપ્પો આયુકપ્પોતિ, તત્થ આયુકપ્પોનામ તેસં તેસં સત્તાનં તંતં આયુપરિચ્છેદો વુચ્ચતિ. અન્તરકપ્પોનામ એકસ્સવિવટ્ટટ્ઠાયિઅસઙ્ખ્યેય્યસ્સ અબ્ભન્તરે મનુસ્સાનં આયુકપ્પસ્સ હાયનવડ્ઢનવસેન દિસ્સમાનન્તરા ચતુસટ્ઠિપભેદા ચૂળકપ્પા વુચ્ચન્તિ. પીસતિભેદાતિ કેચિ. અસીતિભેદાતિ અપરે. ચુદ્દસપ્પ ભેદાતિ વેદવિદૂ. યે લોકે મન્વન્તરકપ્પાતિ વુચ્ચન્તિ. એકમેકેન મનુનામકેન મહાસમ્મતરાજેન ઉપલક્ખિતા અન્તરકપ્પાતિ વુત્તં હોતિ. કેચિ પન એકસ્મિં વિવટ્ટટ્ઠાયિમ્હિ મહાસમ્મતરા જાનં એકમેવ ઇચ્છન્તિ. ચતુસટ્ઠિઅન્તરકપ્પા પન એકો અસઙ્ખ્યે કપ્પોનામ. સો ચતુબ્બિધો સંવટ્ટો સંવટ્ટટ્ઠાયી વિવટ્ટો વિવટ્ટટ્ઠાયીતિ. તત્થ વિનસ્સમાનો કપ્પો સંવટ્ટો. યથા વિનટ્ઠં તિટ્ઠમાનો કપ્પો સંવટ્ટટ્ઠાયી. વડ્ઢમાનો કપ્પો વિવટ્ટો. યથા વિવટ્ટં તિટ્ઠમાનો કપ્પો વિવટ્ટટ્ઠાયીતિ વેદિતબ્બો. તે પન ચત્તારો અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પા એકો મહાકપ્પોનામ. એત્થચ યો જનાયામવિત્થારે સેતસાસપરાસિમ્હિ વસ્સસત વસ્સસતચ્ચયેન એકેકબીજહરણેન પરિક્ખીણેપિ એકો મહાકપ્પો પરિક્ખયં નગચ્છતિ. એવં દિઘો મહાકપ્પોતિ વેદિતબ્બો.

તત્થ યદા કપ્પો તેજેન સંવટ્ટતિ. આભસ્સરતો હેટ્ઠા અગ્ગિના દય્હતિ. યદા આપેન સંવટ્ટતિ. સુભાકિણ્ણતો હેટ્ઠા ઉદકેન વિલીયતિ. યદા વાયુના સંવટ્ટતિ. વેહપ્ફલતો હેટ્ઠા વાતેન વિદ્ધંસતીતિ એવં અટ્ઠકથાયં વુત્તત્તા અયં લોકો નિરન્તરં સત્તસુ વારેસુ અગ્ગિના વિનસ્સતિ. અટ્ઠમે વારે ઉદકેન વિનસ્સતિ. પુન સત્તસુ અગ્ગિના. અટ્ઠમે ઉદકેનાતિ એવં અટ્ઠન્નં અટ્ઠકાનં વસેન ચતુસટ્ઠિવારેસુ અન્તિમે ઉદકવારે ઉદકં પહાય વાતવારો હોતીતિ અયમત્થો સિદ્ધો હોતિ. કથં. યં વુત્તં **આભસ્સરાનં અટ્ઠકપ્પાની**તિ. એતેન અટ્ઠમે વારે આપોસંવટ્ટો હોતિ. અન્તરા સત્તસુ સત્તસુ વારેસુ તેજોસંવટ્ટા હોન્તીતિ સિદ્ધં. યઞ્ચ વુત્તં **સુભાકિણ્ણાનં ચતુસટ્ઠિકપ્પાની**તિ. એતેન ચતુસટ્ઠિમે ચતુસટ્ઠિમે વારે વાતસંવટ્ટોહોતિ. અન્તરા તેસટ્ઠિયા વારેસુ તેજોસંવટ્ટા આપોસંવટ્ટાચ હોન્તીતિ સિદ્ધં હોતીતિ. તેનાહુ પોરાણા –

અગ્ગિના ભસ્સરા હેટ્ઠા, આપેન સુભાકિણ્ણતો;
વેહપ્ફલતો વાતેન, એવં લોકો વિનસ્સતિ.

સત્તસત્તગ્ગિના વારા, અટ્ઠમે અટ્ઠમે દકા;
ચતુસટ્ઠિ યદા પુણ્ણા, એકો વાયુવારો સિયાતિ.

એવઞ્ચ વિનટ્ઠે લોકે એકસ્મિં કપ્પેપિ પથમજ્ઝાનભૂમિ અવિનટ્ઠાનામ નત્થિ. તસ્મા **બ્રહ્મપારિસજ્જાનંદેવાનં કપ્પસ્સતતીયો ભાગો આયુપ્પમાણં, બ્રહ્મપુરોહિતાનંઉપડ્ઢકપ્પો, મહા બ્રહ્માનંએકોકપ્પો**તિ એત્થ અસઙ્ખ્યેય્ય કપ્પોવ સમ્ભવતિ. નમહાકપ્પો. તેન વુત્તં કપ્પસ્સાતિ ઇદં અસઙ્ખ્યેય્યકપ્પં સન્ધાય વુત્તન્તિ. આયુકપ્પં સન્ધાય વુત્તન્તિપિ યુજ્જતિયેવ. તેજોસંવટ્ટકપ્પેસુ હિ પથમજ્ઝાનતલં વિવટ્ટમાનં સબ્બપથમં વિવટ્ટતિ. સંવટ્ટમાનં સબ્બપચ્છા સંવટ્ટતિ. તસ્મા વિવટ્ટસ્સ પચ્છિમડ્ઢેન સંવટ્ટસ્સચ પુબ્બડ્ઢેન સહ એકં વિવટ્ટટ્ઠાયિકપ્પં ગહેત્વા દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ તસ્મિં તલે એકો આયુકપ્પોતિ સક્કા વત્તુન્તિ. દુતીય તલતો પટ્ઠાય પન મહાકપ્પોવ ગહેતબ્બો. અપ્પકં ઊનકંવા અધિકંવા ગણનૂપગં ન હોતીતિ કત્વા ઉપડ્ઢેહિ સહ સત્તકપ્પાનિ સન્ધાય આભસ્સરાનં અટ્ઠકપ્પાનીતિ વુત્તં. એવં ચતુસટ્ઠિકપ્પાનીતિ એત્થપીતિ. આકાસાનઞ્ચાયતનભવં ઉપગચ્છન્તીતિ **આકાસાનઞ્ચાયતનુપગા**, તેસં. એકોવ વિસયો આરમ્મણં યસ્સ તં એકવિસયં. **એકજાતિય**ન્તિ એકસ્મિં ભવે. [પટિસન્ધિચતુક્કં.]

૧૪૫. જનેતીતિ જનકં ઉપત્થમ્ભેતીતિ ઉપત્થમ્ભકં. ઉપપીળેતીતિ ઉપપીળકં. ઉપઘાતેતીતિ ઉપઘાતકં. તત્થ **જનકં નામ** પટિસન્ધિપવત્તીસુ વિપાકક્ખન્ધ કટત્તારૂપાનં નિબ્બત્તિકા કુસલાકુસલચેતના. તત્થ પટિસન્ધિનિબ્બત્તિકા કમ્મપથપત્તાવ દટ્ઠબ્બા. પવત્તિનિબ્બત્તિકા પન કમ્મપથં પત્તાપિ અપત્તાપિ અન્તમસો પઞ્ચદ્વારિકજવનચેતનાપિ સુપિનન્તે કુસલાકુસલચેતનાપીતિ. **ઉપત્થમ્ભકંનામ** વિપચ્ચિતું અલદ્ધોકાસાવા વિપક્કવિપાકા વા સબ્બાપિ કુસલાકુસલચેતના. સા હિ જનકભૂતાપિ સમાના અત્તનોવિપાકવારતો પુરેવા પચ્છાવા સભાગં કમ્મન્ત રંવાકમ્મનિબ્બત્તક્ખન્ધસન્તાનંવાઉપત્થમ્ભમાના પવત્તતિ. યથા ગન્થારબ્ભે રતનત્તયપણામચેતનાતિ. યં પન વિસુદ્ધિમગ્ગે ઉપત્થમ્ભકં પન વિપાકં જનેતું નસક્કોતીતિ વુત્તં. તં અલદ્ધવિપાકવારં સન્ધાય વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. ન હિ પચ્ચયસામગ્ગિયં સતિ કિઞ્ચિકમ્મં પવત્તિવિપાકમત્તસ્સપિ અજનકંનામ અત્થીતિ. તત્થ કમ્મન્તરસ્સ ઉપત્થમ્ભનંનામ અલદ્ધોકાસસ્સ અઞ્ઞસ્સ જનકકમ્મસ્સ ઓકાસકરણં. તં પન મરણાસન્નકાલે પાકટં. તદા હિ કુસલે જવિતે અઞ્ઞં પટિસન્ધિજનકં કુસલકમ્મં ઓકાસં લભતિ. અકુસલે જવિતે અઞ્ઞં અકુસલકમ્મન્તિ. વુત્તઞ્હેતં ઇતિ વુત્તકે –

ઇમસ્મિં ચાયં સમયે, કાલઙ્કરિયાથ પુગ્ગલો;
સગ્ગમ્હિ ઉપપજ્જેય્ય, ચિત્તમ્હિસ્સ પસાદિતં.

ઇમસ્મિં ચાયં સમયે, કાલઙ્કરિયાથ પુગ્ગલો;
નિરયે ઉપપજ્જેય્ય, ચિત્તમ્હિસ્સ પદૂસિતન્તિ.

પવત્તિકાલેપિ એતં બહુલં લબ્ભતિયેવ. કમ્મનિબ્બત્તખન્ધસન્તાનસ્સ ઉપત્થમ્ભનંનામ અઞ્ઞેન લદ્ધોકાસેન કુસલકમ્મેનવા અકુસલકમ્મેનવા નિબ્બત્તસ્સ ખન્ધસન્તાનસ્સ જીવિતન્તરાયે અપનેત્વા જીવિતપરિક્ખારે સમુદાનેત્વા ચિરતર પવત્તિકરણં. યથાહ –

અભિવાદનસીલિસ્સ, નિચ્ચં વુદ્ધાપચાયિનો;
ચત્તારો ધમ્મા વડ્ઢન્તિ, આયુ વણ્ણો સુખં બલન્તિ.

એત્થ પન કુસલંપિ અકુસલકમ્મનિબ્બત્તસ્સ ખન્ધસન્તાનસ્સ અકુસલંપિ કુસલકમ્મનિબ્બત્તસ્સ ઉપત્થમ્ભકંનામ નત્થીતિ નવત્તબ્બં. અકુસલ કમ્મ નિબ્બત્તસ્સપિ હિ મહિદ્ધિકાનં નાગસુપણ્ણાદીનં ખન્ધસન્તાનસ્સ પવત્તિકાલે પુબ્બકતં કુસલં વુત્તનયેન ઉપબ્રૂહનં કરોતિયેવ. તથાકુસલકમ્મનિબ્બત્તસ્સપિ કેસઞ્ચિ વિનિપાતિકાસુરાદીનં ખન્ધસન્તાનસ્સ પવત્તિકાલે પુબ્બકતં અકુસલં ચિરતરપ્પવત્તિં કરોતિયેવાતિ. **ઉપપીળકઉપઘાતકાનિપિ** વુત્તપ્પકારા કુસલાકુસલ ચેતનાયોએવ. તાપિ હિ જનકભૂતાપિ સમાના અત્તનો વિપાકવારતો પુરેવા પચ્છા વા વિપાકવાર ગહણ કાલેપિ વા કમ્મન્તરંવા કમ્મનિબ્બત્ત ખન્ધસન્તાનંવા દુબ્બલતરં કત્વાવા વિબાધયમાના સબ્બસોવા ઉપચ્છિન્દમાના પવત્તન્તીતિ. તત્થ ઉપપીળકે તાવ કમ્મન્તરસ્સ વિબાધનંનામ અઞ્ઞસ્સ જનકકમ્મસ્સ દુબ્બલભાવકરણં. કમ્મઞ્હિ નામ આયૂહનકાલે બલવન્તંપિ પચ્છા કતેન ઉજુપટિપક્ખેન કમ્મન્તરેન વિબાધિયમાનં પુન વિહતસામત્થિયં હોતિ. ઉપરિભૂમિ નિબ્બત્તકંપિ સમાનં હેટ્ઠાભૂમિયં નિબ્બત્તેતિ. મહેસક્ખેસુ મહિદ્ધિકેસુ નિબ્બત્તકંપિ સમાનં અપ્પેસક્ખેસુ નિબ્બત્તેતિ. તથા ઉચ્ચકુલેસુ નિબ્બત્તકંપિ નીચકુલેસુ. દીઘાયુકેસુ નિબ્બત્તકંપિ અપ્પાયુકેસુ. મહાભોગેસુ નિબ્બત્તકંપિ અપ્પભોગેસુ. પુરિસત્ત ભાવનિબ્બત્તકંપિ સમાનં ઇત્થત્તભાવંવા નપુંસકભાવં વા નિબ્બત્તેતિ. વણ્ણસમ્પત્તિનિબ્બત્તકંપિ દુબ્બણ્ણભાવં. ઇન્દ્રિયસમ્પત્તિનિબ્બત્તકંપિ અન્ધંવા બધિરંવા યંકિઞ્ચિ ઇન્દ્રિયવેકલ્લં. અઙ્ગપચ્ચઙ્ગ સમ્પત્તિજનકંપિ હત્થપાદાદિ અઙ્ગવેકલ્લં જનેતિ. તથા આયૂહનકાલે મહાનિરયેસુ નિબ્બત્તકંપિ અકુસલં પચ્છાકતેન બલવકુસલેન વિબાધિયમાનં ઉસ્સદેસુવા પેતેસુવા નિબ્બત્તેતિ. અજાતસત્તુ રાજા ચેત્થ નિદસ્સનં. ઉસ્સદેસુ નિબ્બત્તકંપિ પેતેસુવા તિરચ્છા નેસુવાતિ આદિસબ્બં વત્તબ્બં.

ઉપત્થમ્ભકંપિ તબ્બિપરિયાયેન વેદિતબ્બમેવ. તથા હિ કમ્મં નામ કતકાલેદુબ્બલંપિસમાનં પચ્છાસભાગેનબલવતાકુસલેનવા અકુસલેનવા ઉપત્થમ્ભીયમાનં સુટ્ઠુ બલવં હોતીતિ. કમ્મનિબ્બત્ત ખન્ધસન્તાનસ્સ વિબાધનંનામ અઞ્ઞેન કમ્મેન નિબ્બત્તસ્સ સત્તસ્સ ગહિતપટિસન્ધિતો પટ્ઠાય યદાકદાચિ સરીરે નાનાઅન્તરાયે ઉપ્પાદેત્વાવા ઠાનન્તરખેત્તવત્થુ ગોમહિંસ ધન ધઞ્ઞભોગ સમ્પત્તીનં પુત્તદારઞાતિ મિત્તાનઞ્ચ વિપત્તિં કત્વાવા દુક્ખુપ્પત્તિ કરણં. દુવિધઞ્હિ કમ્મફલંનામ વિપાકફલં નિસન્દફલન્તિ. તત્થ વિપાકફલંનામ કમ્મકારકસ્સેવ હોતિ. ન અઞ્ઞસ્સ. નિસન્દ ફલં પન અઞ્ઞેસંપિ સાધારણમેવ. ધમ્મપદે આનન્દસેટ્ઠિવત્થુ એત્થ વત્તબ્બં. ચક્ખાદીસુ પન કમ્મજસન્તતિસીસેસુ યેન કમ્મેન યંકિઞ્ચિ એકંવા દ્વેવા તીણિવા સબ્બસો ભિજ્જન્તિ.

ચક્ખુપાલત્થે રાદીનં વિય. તં કમ્મં ઉપઘાતકે સઙ્ગહિતન્તિ યુત્તં. ઉપઘા તકન્તિ પન ઉપચ્છેદકન્તિચ અત્થતો એકં. તથા હિ મજ્ઝિમટ્ઠ કથાયં પથમં ઉપચ્છેદકનામેન વત્વા ઉપઘાતકન્તિપિ એતસ્સેવ નામન્તિ વુત્તં. અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં પથમં ઉપઘાતકનામેન વત્વા ઉપચ્છેદકન્તિપિ તસ્સેવેતં નામન્તિ વુત્તં. વિસુદ્ધિ મગ્ગેપિ મરણસ્સતિનિદ્દેસે તદેવ કમ્મુપચ્છેદકકમ્મન્તિ વુત્તં. ઇધચ પરતો ઉપચ્છેદકકમ્મુનાતિ વક્ખતિ.

ઇમસ્સપિ કમ્મન્તરુપચ્છેદનં મરણાસન્નકાલે પાકટં. તદાહિ પથમં પાપકમ્મબલેન દુગ્ગતિનિમિત્તે ઉપટ્ઠહન્તે પુન કલ્યાણ કમ્મં તં પટિબાહિત્વા સુગતિનિમિત્તં દસ્સેત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તેતિ. કલ્યાણકમ્મબલેન સુગતિનિમિત્તે ઉપટ્ઠહન્તે પુન પાપકમ્મં તં પટિબાહિત્વા દુગ્ગતિનિમિત્તં દસ્સેત્વા અપાયે નિબ્બત્તેતિ. દુટ્ઠ ગામણિરઞ્ઞો સોણત્થેરપિતુચ વત્થૂનિ કથેતબ્બાનિ. અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં પન કુસલાકુસલકમ્મક્ખય કરસ્સ મગ્ગકમ્મસ્સપિ કમ્મન્તરુપચ્છેદકતા વુત્તા. અઙ્ગુલિમાલત્થેરાદીનં વિયાતિ. ઇમસ્મિં ભવે લદ્ધાનિ મહગ્ગતકમ્માનિ યેન અકુસલેન પરિહાયન્તિ. તસ્સપિ કમ્મન્તરુપચ્છેદકે સઙ્ગહો યુત્તો. દેવદત્તસ્સ વિયાતિ. કમ્મનિબ્બત્તખન્ધસન્તાનુપચ્છેદનં પન તસ્મિં તસ્મિં ભવે આયુ કમ્મેસુ વિજ્જમાનેસુ લદ્ધોકાસસ્સ કસ્સચિ અપરાધકમ્મસ્સ બલેન કલલકાલતો પટ્ઠાય અન્તરાવ કેનચિરોગેનવા ભયેનવા ઉપક્કમેનવા મરન્તાનં વસેન વેદિતબ્બં.

એત્થચ કમ્મન્તરસ્સવા કમ્મનિબ્બત્તખન્ધસન્તાનસ્સવા ઉપત્થમ્ભના દીનિ સન્ધાય ઇમેસં ચતુન્નંપિ કમ્માનં કુસલાકુસલભાવો વિસુદ્ધિમગ્ગે અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયઞ્ચ વુત્તો. મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં પન સંવણ્ણેતબ્બસુત્તાનુરૂપં કમ્મનિબ્બત્તખન્ધસન્તાનસ્સેવ ઉપત્થમ્ભનાદીનિ સન્ધાય ઉપત્થમ્ભકસ્સ કુસલભાવો ઉપપીળકઉપઘાતકાનં અકુસલભાવો વુત્તો. સો પન મજ્ઝિમટીકાયં અઙ્ગુત્તરટીકાયઞ્ચ અરુચ્ચમાનો વિય વુત્તો. મહાટીકાયં પન સો કેચિ વાદોપિ કતો. તત્થપન સંવણ્ણેતબ્બસુત્તાનુરૂપં વુત્તત્તા વિસું પાળિનયોતિ દટ્ઠબ્બો. ન ચ કેચિવાદો કત્તબ્બો. સુત્તસ્મિંહિ અપ્પાયુકસંવત્તનિકાએસા માણવપટિપદા, યદિદં પાણાતિપાતી હોતીતિઆદિના ઉપઘાતકં પાણાતિપાતવસેનેવ વુત્તં. ઉપપીળકઞ્ચ બત્વાબાધસંવત્તનિકા એસા માણવ પટિપદા, યદિદં સત્તાનં વિહેઠકજાતિકો હોતીતિઆદિના વિહિંસાદીનં વસેન વુત્તં. ઉપત્થમ્ભકઞ્ચ દીઘાયુકસંવત્તનિકા એસા માણવ પટિપદા. યદિદં પાણાતિપાતં પહાય પાણાતિપાતા પટિવિરતો હોતીતિઆદિના પાણાતિપાતવિરતિઆદીનં વસેન વુત્તં. સબ્બઞ્ચેતં મનુસ્સત્તં આગતસ્સેવ સત્તસ્સ વસેનાતિ એવં વિસું પાળિનયો વેદિતબ્બોતિ. મહાટીકાયં પન અઙ્ગુત્તરટીકાયઞ્ચ કમ્મન્તરુપત્થમ્ભનાદીનિ અનિચ્છન્તેહિ જનકાદિભાવોનામ વિપાકં પટિઇચ્છિતબ્બો. નકમ્મન્તિ વિપાકસ્સેવ ઉપઘાતકતા યુત્તા વિય દિસ્સતીતિ વુત્તં.

કિચ્ચવસેનાતિ જનનં ઉપત્થમ્ભનં ઉપપીળનં ઉપચ્છિન્દનન્તિ ચતુન્નં કિચ્ચાનં વસેન. તત્થ એકા પાણાતિપાતચેતના ચત્તારિ કિચ્ચાનિ સાધેતિ. સા હિ યાવ વિપચ્ચિતું ઓકાસં નલભતિ. તાવ ઉપત્થમ્ભનાદીસુ તીસુ કિચ્ચેસુ યંકિઞ્ચિ લદ્ધપચ્ચયં કિચ્ચં કરોતિ. યદા વિપચ્ચિતું ઓકાસં લભતિ. તદા એકાય ચેતનાય એકાએવ પટિસન્ધિ હોતીતિ એવં સાકેતપઞ્હે વુત્તનયેન એકં અપાયભવં જનેતિ. તતો પરં પન પટિસન્ધિજનનકિચ્ચં નત્થિ. પવત્તિ વિપાકજનનેન સહ ઇતરાનિ તીણિ કિચ્ચાનિ ભવસતસહસ્સેપિ કપ્પસતસહસ્સેપિ સાધેતિયેવ. ધમ્મદિન્નાયનામ ઉગ્ગસેન રઞ્ઞો દેવિયા વત્થુ એત્થ વત્તબ્બં. સા પન યદા અત્તનો વિપાકવારતો પુરે અરિયભૂતસ્સવા પુથુજ્જનભૂતસ્સપિ કલ્યાણ ચિત્તસમઙ્ગિનોવા ઉપચ્છેદનં કરોતિ. તદા ઉપચ્છિન્દિત્વા કમ્મન્ત રસ્સેવ ઓકાસં કરોતિ. સયં વિપાકં નજનેતિ. યદા પન પાપચિત્તસમઙ્ગિનો ખન્ધસન્તાનં ઉપચ્છિન્દતિ. તદાએવ ઉપચ્છિન્દિત્વા અત્તનો વિપાકં જનેતિ. સકિં લદ્ધપટિસન્ધિવારતો પન પટ્ઠાય અનેકેસુ અત્તભાવ સતસહસ્સેસુપિ ઉપચ્છેદનાદીનિયેવ કરોતિ. એત્થ મહામોગ્ગલાન ત્થેર વત્થુ સામાવતિ વત્થુ વગ્ગુમુદાતીરિયભિક્ખુ વત્થુ

દુસ્સિમાર કલાબુરાજવત્થૂનિ કથેતબ્બાનિ. યસ્મા પન ઇદં ઉપચ્છેદકકમ્મં નામ તિરચ્છાનગતાનં બહુલં લબ્ભતિ. તસ્મા સુટ્ઠુ બલવં અકુસલકમ્મં દુબ્બલસ્સ અકુસલકમ્મસ્સવા અકુસલકમ્મનિબ્બત્તખન્ધસન્તાનસ્સવા ઉપચ્છેદકંનામ ન હોતીતિ ન વત્તબ્બં. તેનેવ હિ મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં બહુકસ્મિઞ્હિ અકુસલકમ્મે આયૂહિતે બલવકમ્મં દુબ્બલ કમ્મસ્સ વિપાકં પટિબાહિત્વા અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં કરોતીતિ વુત્તં.

અપિચ પવત્તિયંપિ કમ્મન્તરજનિતં ભવઙ્ગસન્તાનં અનુપચ્છિન્દિત્વા પઞ્ચસુ ચક્ખુ સોત ઘાન જિવ્હા ભાવ દસક સઙ્ખાતેસુ સન્તતિ સીસેસુ અઞ્ઞતરસ્સ સન્તતિસીસસ્સ સબ્બસો ઉપચ્છિન્દનંપિ ઇમસ્સેવ કિચ્ચન્તિ યુત્તં. યં પન મહાટીકાયં અઙ્ગુત્તરટીકાયઞ્ચ ઉપપીળિકં અઞ્ઞસ્સ વિપાકં છિન્દતિ. ન સયં અત્તનો વિપાકં જનેતીતિ વુત્તં. તં અટ્ઠકથાયં સુખદુક્ખં પીળેતિ, અદ્ધાનં પવત્તિતું ન દેતીતિ ઇદં દિસ્વા વુત્તં સિયા. અદ્ધાનં પવત્તિતું નદેતીતિ એત્થ પન સુખસન્તાનંવા દુક્ખસન્તાનંવા ચિરકાલં પવત્તિતું નદેતિ ઇચ્ચેવત્થો. ન પન ઉપઘાતકં વિય ભવઙ્ગસન્તાનેન સહ અઞ્ઞસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકં છિન્દતીતિ.

[૧૪૩] યંપન **વિભાવનિયં**

> ‘‘જનકં કમ્મન્તરસ્સ વિપાકં અનુપચ્છિન્દિત્વાવ વિપાકં જનેતિ. ઉપઘાતકં ઉપચ્છેદનપુબ્બકન્તિ ઇદં તાવ અટ્ઠકથાસુ સન્નિટ્ઠાનન્તિ વુત્તં’’. તં ન સુન્દરં.

ઇધ પુબ્બકતેન ઉપચ્છેદનકકમ્મેન મરિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તાનં વત્થૂનં અટ્ઠકથાસુયેવ આગતત્તાતિ.

[૧૪૪] યઞ્ચ **તત્થ**

> અપરે પન આચરિયા વદન્તીતિઆદિના ઉપઘાતકસ્સ સયં વિપાકનિબ્બત્તકત્તા ભાવવચનં વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

તેનેવ કમ્મેન અપાયે નિબ્બત્તાનં દુસ્સિમાર કલાબુરાજા દીનં તસ્સ કમ્મસ્સ ઉપચ્છેદકકમ્મભાવેન અટ્ઠકથાસુ આગતત્તાતિ. [જનકચતુક્કં]

૧૪૬. ગરુકન્તિ અઞ્ઞેન કમ્મેન પટિબાહિતું અસક્કુણેય્યં કુસલપક્ખે મહગ્ગતકમ્મં અકુસલપક્ખે નિયતમિચ્છાદિટ્ઠિયા સહ પઞ્ચાનન્તરિયકમ્મં. એત્થ સિયા. મહગ્ગતકમ્મન્તિ કસ્મા વુત્તં. તઞ્હિ પમાદવસેનવા નીવરણધમ્મપવત્તિયાવા પરિહાયિયમાનં નિકન્તિબલેનવા પટિબાહિયમાનં વિપાકં ન દેતીતિ. તથા એકસ્સ બહૂસુ આનન્તરિયકમ્મેસુ કતેસુ એકસ્મિં વિપચ્ચન્તે સેસાનિ ન વિપચ્ચન્તીતિ. વુચ્ચતે, મહગ્ગતકમ્મં તાવથપેત્વા પમાદધમ્મનીવરણધમ્મનિકન્તિધમ્મે અત્તનો બલવતરઞ્ચ મહગ્ગતકમ્મન્તરં અઞ્ઞેન પુઞ્ઞકમ્મેન અપ્પટિબાહનિયટ્ઠેન ગરુકં નામ હોતિ. આનન્તરિયકમ્માનિ પન થપેત્વા અત્તનો બલવતરં આનન્તરિયકમ્મં અઞ્ઞેન કેનચિ ધમ્મેન અપ્પટિબાહનિયટ્ઠેનાતિ એવં યથારહં તેસં ગરુકતા વેદિતબ્બાતિ. **આસન્નન્તિ** મરણકાલે અનુસ્સરિતં તદા કતઞ્ચ. તત્થ તદાકતન્તિ અન્તિમ જવનવીથિતો પુબ્બભાગે આસન્ને કતં યંકિઞ્ચિ કુસલાકુસલકમ્મં. મિચ્છાદિટ્ઠિકમ્મં પન વિપસ્સનાદિવસેન પવત્તં સમ્માદિટ્ઠિકમ્મઞ્ચ અન્તિમજવનવીસિયંપિ કતન્તિ ગહેતબ્બં. યથાહ-મરણકાલે વાસ્સ હોતિ મિચ્છાદિટ્ઠિ સમ્માદિટ્ઠિ સમત્તા સમાદિન્નાતિ. એતેન તતો મિચ્છાદિટ્ઠિકમ્મતો અઞ્ઞં અન્તિમજવનવીથિયં પવત્તં કમ્મં પટિસન્ધિં જનેતું ન સક્કોતીતિ સિદ્ધં હોતીતિ.

આચિણ્ણન્તિ દીઘરત્તં અભિણ્હસો કતં. સકિં કરિત્વાપિવા પચ્છા પુનપ્પુનં સોમનસ્સજનકં સન્તાપજનકઞ્ચ. **કટત્તાકમ્મન્તિ** કારિયિત્થાતિ કમ્મન્તિ એવં કતકારણાએવ કમ્મન્તિ વત્તબ્બં કમ્મં. ગરુકાદિભાવેન વત્તબ્બં કમ્મં ન હોતીતિ અત્થો. તત્થ પુરિમાનિ તીણિ ઇમસ્મિં ભવે કતાનિ ઉપપજ્જવેદનીયકમ્માનિએવ. કટત્તાકમ્મં પન અતીતભવેસુ કતેહિ અપરપરિયાયવેદનીયેહિ સહ ઇમસ્મિં ભવે કતં ગરુકા સન્નાચિણ્ણભાવરહિતં કમ્મપથપત્તં યંકિઞ્ચિ ઉપપજ્જવેદનીયકમ્મં. મહાટીકાયં પન કટત્તાકમ્મં પુરિમ જાતીસુ કતંએવ ગહિતં. તં અટ્ઠકથાય ન સમેતિ. એતેહિ પન તીહિ મુત્તં પુનપ્પુનં લદ્ધાસેવનં કટત્તાવા પન કમ્મંનામ હોતીતિ હિ વુત્તં. ન ચ અતીતભવેસુ કતાનિ માતુઘાતકાદીનિપિ અપરપરિયાય કમ્માનિ એતેહિ તીહિ મુત્તાનીતિવા અમુત્તાનીતિવા પુનપ્પુનં લદ્ધાસેવનાનીતિવા અલદ્ધાસેવનાનીતિવા સક્કા વિસેસેતું. તદા હિ તાનિ ગરુક કમ્મસન્તાને પવત્તાનિપિ હોન્તિ. આસન્નવચિણ્ણકમ્મસન્તાને પવત્તાનિપીતિ.

અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયઞ્ચ એતેહિ પન તીહિ મુત્તં અઞ્ઞાણવસેનકતં કટત્તાવા પન કમ્મંનામાતિ વુત્તં. ન તાનિ અઞ્ઞાણવસેન કભાનીતિ સક્કા વિસેસેતું. તાનિ હિ પુરિમભવેસુ અઞ્ઞાણ વસેન કતાનિપિ હોન્તિ. ઞાણવસેન કતાનિપીતિ. તાનિ પન વિસેસનાનિ ઇમસ્મિં ભવે કતાનં ગરુકાદીહિ તીહિ મુત્તાનં સત્તમજવન કમ્માનં વસેન વુત્તાનીતિ તેહિ સહ પુરિમજાતીસુ કતાનિ અપરપરિયાય કમ્માનિ કટત્તા કમ્મંનામાતિ વેદિતબ્બાનિ. એવઞ્ચ કત્વા યત્થ તંપુબ્બકતં કમ્મન્તિ આગતં. તત્થપિ ઇમસ્મિં ભવેવા અતીતભવેસુવા પુબ્બકાલે કતન્તિ અત્થો વેદિતબ્બોતિ. ઇમેસુ પન ચતૂસુ કમ્મેસુ વિજ્જમાનેસુ ગરુકમેવ અનન્તરે ભવે પટિસન્ધિં દેતિ. ગરુકે અસતિ આસન્નં. આસન્ને અસતિ આચિણ્ણં. આચિણ્ણે અસતિ કટત્તાકમ્મં. તેનાહ **પાકદાનપરિયાયેના**તિ. પાકદાનવારેનાતિ અત્થો. એત્થ સિયા. કસ્મા ઇધ આસન્નં આચિણ્ણતો પથમં વુત્તં. નનુ પાળિયં આસન્નતો આચિણ્ણમેવ પથમં વુત્તં. યથાહ-યં ગરુકં યં બહુલં. યદાસન્નં. કટત્તાવા પન કમ્મન્તિ. અટ્ઠકથાસુચ તેનેવ કમેન પાકદાનવારો વિહિતોતિ. વુચ્ચતે, સભાવતો બલવદુબ્બલક્કમેન પાળિયં આચિણ્ણં પથમં વુત્તં. સો પન કમો કદાચિ પાકદાનપરિયાયોપિ સમ્ભવતીતિ કત્વા અટ્ઠકથાસુ તેનેવ કમેન પાકદાનવારો વિહિતો. આસન્નંપિ હિસમાનં ચિત્તં તોસેતુંવા સન્તાપેતુંવા અસક્કોન્તં હુત્વા દુબ્બલં બલવતો આચિણ્ણસ્સ નિવત્તકં ન હોતીતિ. યસ્મા પન મહાકમ્મવિભઙ્ગસુત્તે પુબ્બેવાસ્સતં કતં હોતિ કલ્યાણકમ્મં સુખવેદનીયં. પચ્છાવાસ્સતં કતં હોતિ કલ્યાણકમ્મં સુખવેદનીયં. મરણકાલેવાસ્સ હોતિ સમ્માદિટ્ઠિ સમત્તા સમાદિન્નાતિ એવં આચિણ્ણદુચ્ચરિતસ્સપિ એકચ્ચસ્સ આસન્નેન કલ્યાણ કમ્મેન સઞ્ઞગમનં વુત્તં. તથા પુબ્બેવાસ્સતં કતં હોતિ પાપકમ્મં દુક્ખવેદનિયં.લ. મિચ્છાદિટ્ઠિ સમત્તા સમાદિન્નાતિ એવં આચિણ્ણ સુચરિતસ્સપિ એકચ્ચસ્સ આસન્નેન પાપકમ્મેન અપાયગમનં વુત્તં. યસ્માચ ઉભિન્નંપિ બલવભાવે સતિ આસન્નમેવ પરિયત્તં ભવિતું અરહતિ. તસ્મા ઇધ થેરેન આસન્નમેવ પથમં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એત્થચ પુબ્બેવાસ્સકતં હોતીતિ ઇદં આસન્નાનુસ્સરિતકમ્મવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. તમ્બદાઠિકનામસ્સ ચોરઘાતકસ્સ મહાવાતકાલનામસ્સચ ઉપાસકસ્સ વત્થુ એત્થ કથેતબ્બન્તિ.

[૧૪૫] વિભાવનિયં પન

> અટ્ઠકથાયં આગતં જરઞ્ઞવોપમં દસ્સેત્વા આસન્નમેવ પથમં વિપાકં દેતીતિ એકંસેન વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ અટ્ઠકથાયં એવં એકંસેન વુત્તં. નચ ઉટ્ઠાતુંપિ અસક્કોન્તો સો જરઞ્ઞવો પજદ્ધારસ્સ આસન્ને ઠિતોપિ પથમતરં નિક્ખમિસ્સતીતિ. [ગરુકચતુક્કં]

૧૪૭. દિટ્ઠધમ્મો વુચ્ચતિ પચ્ચક્ખભૂતો પચ્ચુપ્પન્નો અત્તભાવો. વેદિતબ્બં અનુ ભવિતબ્બન્તિ વેદનીયં. ફલં. દિટ્ઠધમ્મે વેદનીયં ફલં એતસ્સાતિ **દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં**.

[૧૪૬] વિભાવનિયં પન

> ''દિટ્ઠધમ્મે વેદિતબ્બં વિપાકાનુભવન વસેનાતિ દિટ્ઠધમ્મવેદનીય''ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

દિટ્ઠેવ ધમ્મે વિપાકં પટિસંવેદેતીતિ હિ પાળિયં વુત્તં. એત્થ હિ વિપાકં પટિસંવેદેતીતિ એતેન ઇધ વેદનીયસદ્દો કમ્મસાધનો વિપાકાતિધેય્યોચ હોતીતિ દસ્સેતિ. એવઞ્ચ સતિ ઇધ અઞ્ઞપદત્થસમાસો એવ લબ્ભતિ. ન ઉત્તરપદત્થસમાસોતિ. દિટ્ઠધમ્મં ઉપેચ્ચ તસ્સ અનન્તરે પજ્જિત્વા પાપુણિત્વા વેદિતબ્બં ફલં એતસ્સાતિ **ઉપપજ્જવેદનીયં**. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં ઉપપજ્જ સદ્દસ્સ અત્થં વદન્તેન ઉપપજ્જિત્વાતિ વુત્તં. સુત્તપદેસુ પન ઉપપજ્જેવાતિ પાઠો દિટ્ઠો. તસ્મા દિટ્ઠધમ્મસ્સ સમીપે અનન્તરે પજ્જિતબ્બો ગન્તબ્બોતિ ઉપપજ્જો. દુતીયો અત્તભાવો ઉપપજ્જેવેદિતબ્બં ફલં એતસ્સાતિ ઉપપજ્જવેદનીયન્તિ એવમત્થો પાઠસ્સ વસેન વેદિતબ્બો. ઉપપજ્જાતિવા અનન્તરે ભવે પવત્તો એકો નિપાતો. યથા પચ્ચાતિ.

[૧૪૭] વિભાવનિયં પન

> ''દિટ્ઠધમ્મતો અનન્તરં ઉપપજ્જિત્વા વેદિતબ્બન્તિ ઉપવજ્જવેદનીય''ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ઉપપજ્જવા વિપાકં પટિસંવેદેતીતિ હિ પાળિયં વુત્તં. પરિયાયતિ પુનપ્પુનં આગચ્છતીતિ પરિયાયો. અપરોચ સો પરિયા યોચાતિ **અપરપરિયાયો**. દિટ્ઠધમ્મા નાગતા નન્તર ભવેહિ અઞ્ઞો અત્ત ભાવ પરિવત્તો. તે નેવ હિ મહાટીકાયં અઙ્ગુત્ત રટીકાયઞ્ચ અપરપરિયાયેતિ દિટ્ઠધમ્માનન્તરાનાગતતો અઞ્ઞસ્મિં અત્તભાવપરિયાયે અત્તભાવપરિવત્તેતિ વુત્તં. સુત્તપદેસુ પન અપરેવા પરિયાયેતિચ અપરાપરેવા પરિયાયેતિચ દ્વિધા પાઠો દિટ્ઠો. તત્થ પચ્છિમસ્મિં પાઠેસતિ ઇધ મજ્ઝે એકસ્સ અપરસદ્દસ્સ લોપો દટ્ઠબ્બો. સઙ્ગહપોટ્ઠકેસુ પન મજ્ઝે દીઘો યાકારનટ્ઠોચ અપરાપરિયસદ્દો દિસ્સતિ. સો બહૂસુ અટ્ઠકથાસુ નત્થિ. પાળિયાચ ન સમેતિ.

[૧૪૮] યઞ્ચ **વિભાવનિયં**

> ''અપરે અપરે દિટ્ઠધમ્મતો અઞ્ઞસ્મિં યત્થકત્થચિ અત્તભાવે વેદિતબ્બં કમ્મં અપરાપરિય વેદનીય''ન્તિ વુત્તં. તત્થ દિટ્ઠધમ્મતોતિ ઇદં તાવ નયુજ્જતિ.

ન હિ મજ્ઝે ઉપપજ્જભવં વજ્જેત્વા પથમો દિટ્ઠધમ્મોવ ઇધ તતીયે પદે અધિકતોતિ યુત્તો.

[૧૪૯] અત્થતો પન બ્યઞ્જનતોચ સબ્બં પાળિયા ન સમેતિ.

અપરેવા પરિયાયે વિપાકં પટિસંવેદેતીતિ હિ પાળિયં વુત્તં. અપરાપરેવા પરિયાયેતિવા. અહોસિનામકં કમ્મં **અહોસિકમ્મં**. અહોસિકમ્મં. ભવિસ્સતિકમ્મં. અત્થિકમ્મં. નતસ્સ વિપાકોતિ એવં વુત્તપાઠવસેન આચરિયેહિ તથાગહિતનામ ધેય્યં સબ્બસો અલદ્ધવિપાકવારં કમ્મન્તિ વુત્તં હોતિ. તત્થ સત્તસુ કુસલાકુસલજવનેસુ પથમજવનચેતના દિટ્ઠધમ્મવે દનીયંનામ. સા હિ અલદ્ધાસેવનતાય સબ્બદુબ્બલત્તા અચિરટ્ઠિ તિકાચ હોતિ

અપ્પતરવિપાકાચાતિ. પચ્ચયં લદ્ધા દિટ્ઠધમ્મેએવ અહેતુકમત્તં ફલં દત્વા વિગચ્છતિ. ન એકંપિ મરણકાલં અતિક્કમ્મ સન્તાનં અનુબન્ધિતું સક્કોતિ. પચ્ચયં પન અલભમાના અહોસિકંનામ હોતિ. પચ્ચયોતિચ અત્તનો ફલુપ્પત્તિયા ઓકાસદાયકો નાના ઇરિયાપથેસુ ઇટ્ઠાનિટ્ઠારમ્મણસમા ગમાદિકો યોકોચિ પચ્ચયોપિ યુજ્જતિયેવ. ટીકાસુ પન પટિપક્ખેહિ અનભિભૂતતાયાતિઆદિના મહન્તં કત્વા પચ્ચયો વુત્તો. સો કાકવલિયાદીનં વિય પાકટતરફલદાનં સન્ધાય વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. ન હિ કમ્મપથજવનસન્તાને પવત્તમાના ઇતરાપિવા પથમજવનચેતના ઇટ્ઠાનિટ્ઠસમાયોગવસેનપિ લદ્ધ પચ્ચયા કાચિ અત્તનો બલાનુરૂપં ફલં ન દેતીતિ અત્થિ. નચતાય દિય્યમાનં સબ્બંપિ ફલં મહાજનસ્સવા કમ્મકારકસ્સેવ વાપાકટમેવ સિયાતિ સક્કા વત્તુન્તિ. યં પન ઞાણવિભઙ્ગટ્ઠ કથાયં એકં દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં વિપાકં દેતિ. સેસાનિ અવિપાકાનીતિ વુત્તં. તં અલદ્ધપચ્ચયાનિ સેસાનિ સન્ધાય વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. ન હિ એકો દિટ્ઠધમ્મો એકસ્સેવ દિટ્ઠધમ્મવેદની યસ્સ ઓકાસોતિ સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ. અત્થસાધિકા પન સન્નિટ્ઠાપકભૂતા સત્થમજવનચેતના ઉપપજ્જ વેદનીયંનામ. સા હિ લદ્ધાસેવનતાય થોકં સારભૂતા હોતીતિ પથમચેતના વિય સીઘતરં વિપચ્ચિતું નસક્કોતિ. બલવતીચ હોતીતિ એકં ભવં જનેતું સક્કોતિ. પતિત જવ નેસુ પન અન્તિમજવનતાય મજ્ઝિમચેતનાયો વિય ચિરટ્ઠિતિકા ન હોતીતિ પચ્ચયં લદ્ધા અનન્તરે એવ ભવે પટિસન્ધિંવા પવત્તિ ફલમેવવા દત્વા વિગચ્છતિ. અલદ્ધા પન અહોસિકમ્મમેવ હોતિ. ન દુતીયં મરણકાલં અતિક્કમિતું સક્કોતિ. યંપન ઞાણવિભઙ્ગટ્ઠકથાયં એકં ઉપપજ્જવેદનીયં પટિસન્ધિં આકડ્ઢતિ. સેસાનિ અવિપાકાનીતિ વુત્તં. તંપિ પટિસન્ધિવિપાકં સન્ધાય વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. સેસાનિપિ હિ યાવ દુતીયચુતિ નાગચ્છતિ. તાવ લદ્ધપચ્ચયાનિ પવત્તિ વિપાકં દેન્તિયેવ. ઇધ મિસ્સક કમ્માનિ કત્વા અનન્તરભવે મિસ્સકકમ્મફલં અનુભોન્તાનિ વેમાનિક પેતવત્થૂનિ અઞ્ઞાનિચ તંતંકમ્મં કત્વા અનન્તરભવે એવ સુગતિ યં કબ્બિપાકભૂતં વિપત્તિં અનુભવન્તાનિ દુગ્ગતિયંવા તબ્બિપાકભૂતં સમ્પત્તિં અનુભવન્તાનિ અનેકાનિ વત્થુસતાનિ એત્થ કથે તબ્બાનીતિ.

[૧૫૦] યં પન **વિભાવનિયં**

> ‘‘સાચ પટિસન્ધિં દત્વાવ પવત્તિવિપાકં દેતિ. પટિસન્ધિયા પન અદિન્નાય પવત્તિવિપાકં દેતીતિ નત્થી’’તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

યથાવુત્તવત્થૂહિ સદ્ધિં વિરુજ્ઝનતો.

[૧૫૧] યઞ્ચ **તત્થ**

> ‘‘ચુતિ અનન્તરઞ્હિ ઉપપજ્જવેદનીયસ્સ ઓકાસો’’તિ કારણં વુત્તં. તંપિ અકારણં.

પુતિઅનન્તરતો પટ્ઠાય યાવજીવંપિ ઓકાસસમ્ભવતો.

[૧૫૨] યઞ્ચ **તત્થ**

> ‘‘પટિસન્ધિયા પન દિન્નાય જાતિસતેપિ પવત્તિવિપાકં દેતીતિ વુત્તં’’. તંપિ ન ગહેતબ્બં.

કમ્મસઙ્કરાપત્તિતો. અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયઞ્ચ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં ઉપપજ્જવેદનીયં અપરપરિયાય વેદનીયન્તિ તેસં સઙ્કમનં નત્થિ. યથાઠાનેયેવ પતિટ્ઠન્તીતિ વુત્તં. ન ચેત્થ પટિસન્ધિવસેન એવં વુત્તન્તિ સક્કા વત્તું.

તદત્થસાધકસ્સ અટ્ઠકથાપદેસસ્સવા વત્થુસ્સવા યુત્તિયાવા અભાવતોતિ. મજ્ઝે પન પઞ્ચજવન ચેતના અપરપરિયાય વેદનીયંનામ. એતા હિ સુટ્ઠુ બલવન્તી સારભૂતાચ હોન્તીતિ ન સીઘં વિપચ્ચિતું સક્કોન્તિ. ચિરટ્ઠિતિકા પન હોન્તિ. તસ્મા તતીયભવતો પટ્ઠાય યદા ઓકાસં લભન્તિ. તદા પઞ્ચવારે પટિસન્ધિં દત્વા સંસારપવત્તિયા સતિ કપ્પસતસહસ્સેપિ પવત્તિવિપાકં દેન્તીતિ. ઇમાનિયેવ પન તીણિ કમ્માનિ અત્તનો અત્તનો ખેત્તે સબ્બસો વિપાકવારં અલભમાનાનિ અહોસિકમ્મંનામ. ખેત્તઞ્ચ નેસં પઠમસ્સ દિટ્ઠ ધમ્મચુતિયા પરિચ્છિન્નં. દુતીયસ્સ અનાગતાનન્તરભવચુતિયા. તતીયસ્સ પરિનિબ્બાનચુતિયાતિ દટ્ઠબ્બં. [દિટ્ઠધમ્મચતુક્કં]

૧૪૮. પાકટ્ઠાનવસેનાતિ અપાયાદિકસ્સ વિપચ્ચનટ્ઠાનસ્સ વસેન તથા ચત્તારિ કમ્માનિનામ હોન્તીતિ યોજના. **તત્થા**તિ તેસુ અકુસલાદીસુ ચતૂસુ કમ્મેસુ. **કમ્મદ્વારવસેના**તિ કમ્મસિદ્ધિયા અઙ્ગભૂતાનં કાયાદિ કમ્મદ્વારાનં વસેન. પાણં અતિપાતેન્તિ એતેનાતિ **પાણાતિપાતો**. અતિપાતનઞ્ચેત્થ સરસતો પતિતું અદત્વા અન્તરાએવ પયોગબલેન પાતનં દટ્ઠબ્બં. અદિન્નં આદિયન્તિ એતેનાતિ **અદિન્નાદાનં**. અગમની યવત્થુસઙ્ખાતેસુ વત્થુકામેસુ મિચ્છા ચરન્તિ એતેનાતિ **કામેસુમિચ્છાચારો**. તત્થ પરપાણે પાણસઞ્ઞિનો તસ્સ જીવિતિન્દ્રિયસન્તાનુપચ્છેદકસ્સ કાયવચીપયોગસ્સ સમુટ્ઠાપિકા વધકચેતના પાણાતિપાતોનામ. સયમેવ અત્તનો જીવિતિન્દ્રિયં પાતેન્તસ્સ પાણાતિપાતોનામ નત્થિ. પરપરિગ્ગહિતે પરપરિગ્ગહિતસઞ્ઞિનો તતો વિયોગકારણસ્સ કાય વચીપયોગસ્સ સમુટ્ઠાપિકા અચ્છિન્દકચેતના અદિન્નાદાનંનામ. અગમનીયવત્થૂસુ મગ્ગેનમગ્ગપટિપાદકસ્સ કાયપયોગસ્સ સમુટ્ઠાપિકા અસ્સાદચેતના કામેસુમિચ્છાચારોનામ. કેચિ પનએત્થપિ અગમનીય વત્થુસઞ્ઞિનોતિ પદં ઇચ્છન્તિ. તં અટ્ઠકથાય ન સમેતિ. અગમયનીવત્થુ તસ્મિં સેવનચિત્તન્તિ હિ તત્થ વુત્તં. એતેન અગમનીયવત્થુમ્હિ સતિ ગમનીય સઞ્ઞાયવા અગમનીય સઞ્ઞાયવા સેવન્તસ્સ કમ્મપથો હોતિ યેવાતિ સિદ્ધં હોતિ. ઇતરથા અગમનીયવત્થુ તથા સઞ્ઞિતા તસ્મિં સેવનચિત્તન્તિ વુત્તં સિયાતિ.

અપરે પન સયં પયોગં કત્વા અત્તનિ પરેન કરીયમાનં મગ્ગેન મગ્ગપટિપાદનં અસ્સાદેન્તસ્સ સેવનચિત્તે સતિપિ નત્થિ કમ્મપ્પથભેદો. પયોગસ્સ અભાવાતિ વદન્તિ. સેવનચિત્તે પન સતિ પયોગો અપ્પમાણન્તિ એકે. એવઞ્ચ સતિ તિયઙ્ગિકોવ મિચ્છાચારો, ન ચતુરઙ્ગિકોતિ આપજ્જતિ. અટ્ઠકથાયં પન સેવન પયોગેન સહ ચતુરઙ્ગિકોવ વુત્તોતિ અઞ્ઞે. સેવનપયોગો પન યેભુય્યેન લબ્ભમાનત્તાયેવ વુત્તો. ન પન એકન્તઅઙ્ગભાવતો. ઇતરથા ઇત્થીનં યેભુય્યેન પયોગકિચ્ચં નત્થીતિ તાસં મિચ્છાચારો દુલ્લભો સિયાતિ ચ વદન્તિ. ભિક્ખુનિદૂસનંપિ એત્થેવ સઙ્ગય્હતિ. સા હિ રક્ખિતાસુ સઙ્ગહિતાતિ. ટીકાસુ પન સા ધમ્મરક્ખિતાપિ ન હોતિ. કુતો માતાદિરક્ખિતા. ધમ્મોતિ હિ ઇધ પાસણ્ડિયધમ્મોવ અટ્ઠકથાયં વુત્તોતિ વદન્તિ. સાસનધમ્મોપિ નન યુત્તો. સબ્રહ્મચારિ નિયોપિ ઉપજ્ઝાયિની આદિકા તસ્સા માતાદિટ્ઠાનિયાએવ હોન્તિ. તથા હિ સિક્ખાપદવિભઙ્ગટ્ઠકથાયં મિચ્છાચારોપિ દુસ્સીલાય.લ. સામણેરિયા, પુથુજ્જનભિક્ખુનિયા, સોતાપન્નાય, સકદાગામિનિયા, તતો અનાગામિનિયા વીતિક્કમો મહાસાવજ્જો. ખીણાસવાય પન એકન્તમહાસાવજ્જોવાતિ વુત્તં.

કસ્માપનેત્થ સુરાપાનં નગહિ તં. તંપિહિ અપાયસંવત્તનિ કભાવેન વુત્તં. યથાહ-સુરામેરયપાનં ભિક્ખવે આસેવિતં ભાવિતં બહુલીકતં નિરયસંવત્તનિકં તિરચ્છાનયોનિસંવત્તનિકં પેત્તિવિસયસંવત્તનિકં. યોચ સબ્બલહુકો સુરામેરય પાનસ્સ વિપાકો. સો મનુસ્સભૂતસ્સ ઉમ્મત્તકસંવત્તનિકો હોતીતિ. અટ્ઠકથાસુપિ કોટ્ઠાસતો પઞ્ચપિ પાણાતિપાતા દયો કમ્મપથાએવાતિ વુત્તન્તિ. વુચ્ચતે, મૂલટીકાયં તાવ તસ્સ સભાગત્તેન મિચ્છાચારે ઉપકારકત્તેન દસસુપિ કમ્મપથેસુ અનુપવેસોતિ વુત્તં. તત્થ સભાગત્તં ગહેત્વા વિભાવનિયં સુરાપાનંપિ એત્થેવ સઙ્ગય્હતીતિ વદન્તિ રસસઙ્ખાતેસુ કામેસુ મિચ્છાચારભાવતોતિ વુત્તં. ઉપકારકત્તં ગહેત્વા પટિસમ્ભિદામગ્ગટીકાયં

કુસલાકુસલાપિચ પટિસન્ધિજનકાયેવ કમ્મપથાતિ વુત્તા. વુત્તાવસેસા પટિસન્ધિજનને અનેકન્તિ કત્તા કમ્મ પથાતિ ન વુત્તાતિ ઇમસ્સ વાક્યસ્સ સંવણ્ણનાયં વુત્તાવસે સાતિ સુરાપાનાદયો તબ્બિરમણાદયોચ. સુરાપાનઞ્હિ મદસ્સ પચ્ચયો. મદો અપુઞ્ઞપથસ્સ. તબ્બિરતિપિ નિમ્મદતાય. સાચ પુઞ્ઞપથસ્સાતિ કમ્મપથૂપનિસ્સયાનિ તાનિ તદાસન્નકમ્મવસેન સન્ધિજનકાનિપિ હોન્તીતિ વુત્તં. તત્થ તદાસન્નકમ્મવસેનાતિ તસ્સ સુરાપાનસ્સવા સુરાપાનવિરતિયાવા આસન્ને પવત્તાનં તમ્મૂલકાનં અપુઞ્ઞકમ્માનંવા પુઞ્ઞકમ્માનંવા વસેનાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ-યો સુરં પિવિત્વા સુરામદહેતુ પાણા પાતાદીસુ યંકિઞ્ચિ કમ્મં કરોતિ, તસ્સ સુરાપાનં તસ્સતિ કમ્મસ્સ બલવૂપનિસ્સયો હોતિ પુબ્બચેતનાઠાનિયઞ્ચ. તદેવ વિસું પટિસન્ધિં જનેતિ, ન ઇતરન્તિ. યથા હિ પુબ્બાપરચેતના યોપિ કમ્મપથપત્તસ્સ કમ્મસ્સ પરિવારભૂતાએવ પટિસન્ધિં જનેન્તિ, ન ઇતરા. એવમિદંપીતિ. ન હિ કમ્મપથસુત્તેસુ સરૂપતો આગતાનિએવ પટિસન્ધિં જનેન્તિ. ન ઇતરાનીતિ સક્કા નિયમેતું. યાનિ પન એકન્તેન પટિસન્ધિજનનસામત્થિય યુત્તાનિ, તાનેવ તત્થ સરૂપતો વુત્તાનિ. યાનિપન પટિસન્ધિજનને અનેકન્તિકાનિ હોન્તિ. તાનિ તત્થસરૂપતો ન વુત્તાનીતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. તથા હિ પટિસમ્ભિદા મગ્ગટ્ઠકથાયં કુસલાકુસલાપિચ પટિસન્ધિજનકાયેવ કમ્મપથાતિ વુત્તા. વુત્તાવસેસા પટિસન્ધિજનને અનેકન્તિ કત્તા કમ્મપથાતિ ન વુત્તાતિ વુત્તં. તસ્મા ઇદંપિ પટિસન્ધિજનને અનેકન્તિકત્તા તત્થ સરૂપતો ન વુત્તન્તિચ. યં તદા સન્નકમ્મવસેન પટિસન્ધિજનકન્તિ પુબ્બે વુત્તં. તં તત્થ સરૂપતો વુત્તેસુ તદા સન્નકમ્મેસુ અનુપવિટ્ઠન્તિચ સક્કા વત્તુન્તિ. તસ્સ પન દુવિધં કિચ્ચં પટિસન્ધિજનનં કમ્મજનનઞ્ચાતિ. તત્થ પટિજનનતો કમ્મજનનમેવસ્સ મહન્તં મહાવિપ્ફારઞ્ચ હોતીતિ કત્વા સક્કેન દેવાનમિન્દેન કુમ્ભજાતકે –

> યં વે વિવિત્વા દુચ્ચરિતં ચરન્તિ,
> કાયેન વાચાય ચેતસાચ;
> નિરયં વજન્તિ દુચ્ચરિતં ચરિત્વા,
> તસ્સા પુણ્ણં કુમ્ભમિમં કિણાથાતિ.

એવં તદાસન્નકમ્મવસેનેવ તસ્સ અપાયગામિતા વુત્તા. તદુભયં પનસ્સ કિચ્ચં ગહેત્વા સુરામેરયપાનં ભિક્ખવે આસેવિતં.લ. સંવત્તનિકન્તિ અઙ્ગુત્તરે વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. અયઞ્હિસુત્તપદેસુ ધમ્મતા. યદિદં સંવત્તનિકન્તિ વુત્તટ્ઠાને યથાલાભયોજનાતિ. તથાહિ મૂલટીકાયંપુનબ્ભવંદેતિપુનબ્ભવાય સંવત્તેતીતિ પાઠે કમ્મસહજાતા પુનબ્ભવંદેતિ. કમ્મસહાયભૂતા અકમ્મસહજા તાપુનબ્ભવં સંવત્તેતીતિ વુત્તં. કેચિ પન ઇમમત્થં અનુપધારેત્વા ઇમાય પાળિયા તસ્સ વિસું એકન્તકમ્મપથભાવં મઞ્ઞન્તિ. યં પન કોટ્ઠાસતો પઞ્ચપિ કમ્મપથાએવાતિ અટ્ઠકથાવાક્યં. તત્થ એવસદ્દેન તેસં ચેતનાધમ્મત્તા ઝાનાદિકોટ્ઠાસિકત્તં નિવત્તેતિ. ચેતના હિ કમ્મપથં પત્તાપિ અપત્તાપિ કોટ્ઠાસતો કમ્મ પથકોટ્ઠાસિકાએવ હોતીતિ. તેનેવ મૂલટીકાયં કમ્મપથા એવાતિ કમ્મપથકોટ્ઠાસિકાએવાતિ વુત્તં. અનુટીકાયઞ્ચ કમ્મ પથકોટ્ઠાસિકાએવ. ન ઝાનાદિકોટ્ઠાસિકાતિ વુત્તં. કેચિપન ઇમમત્થં અસલ્લક્ખેત્વા ઇમિના વાક્યેન તસ્સ વિસું કમ્મપથભાવં વદન્તિ.

ખુદ્દકપાઠટ્ઠકથાયં પન સબ્બેનસબ્બં તસ્સ કમ્મપથભાવો પટિક્ખિત્તોયેવ, તત્થ હિ પુરિમાનં ચતુન્નં કાયકમ્માદિભાવઞ્ચ કમ્મપથભાવઞ્ચ વિસું વત્વા સુરાપાનંપત્વા કાયકમ્મમેવાતિ વુત્તં. એતેન વચીકમ્મભાવઞ્ચ કમ્મપથભાવઞ્ચ પટિક્ખિપતીતિ. ધાતુસંયુત્તટ્ઠકથા યઞ્ચ પટિક્ખિત્તો. યથાહ-તતીયંપઞ્ચકમ્મવસેન બુજ્ઝનકાનં અજ્ઝાસયવસેન વુત્તં. ચતુત્થં સત્તકમ્મપથવસેન પઞ્ચમં દસ કમ્મપથવસેનાતિ. તત્થ હિ તતીયે સુરાપાનમિસ્સકત્તા પઞ્ચકમ્મવસેન ઇચ્ચેવ વુત્તં. ન પઞ્ચકમ્મપથવસેનાતિ. એતાસુપિચ પટિસન્ધિજનને અનેકન્તિ

કત્તાએવ પટિક્ખિત્તોતિ ન નસક્કા વત્તું એવઞ્હિ સતિ સબ્બા પાળિઙ્કથાટીકાયો સંસન્દિતા હોન્તીતિ. **કાયકમ્મ**ન્તિ એત્થ કાયો તિવિધો સસમ્ભારકાયો પસાદકાયો ચોપનકાયોતિ. ઇધ કાયવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતો ચોપનકાયો અધિપ્પેતોતિ વુત્તં **કાયવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતે**તિ. ચોપનકાયો હિ કદાચિ કાયઙ્ગેન અત્તનોઅધિપ્પાયં પરસ્સ વિઞ્ઞા પનત્થાયપિ કરીયતીતિ કાયવિઞ્ઞત્તીતિ વુચ્ચતીતિ. સો ચેવચ કમ્માનં પવત્તિમુખત્તા દ્વારન્તિ કાયદ્વારં. તસ્મિઞ્હિ તેન તેન ઉપક્કમ કિચ્ચેન પવત્તમાનેએવ જીવિતિન્દ્રિયુપચ્છેદાદિકિચ્ચસિદ્ધિતો તંજન કસ્સ ચેતનાધમ્મસ્સ આયૂહન કિચ્ચનિબ્બત્તિચ કાયકમ્મનામ લાભોચ હોતીતિ. તસ્મિં કાયદ્વારે. એત્થચ યસ્માસબ્બાનિપિ કમ્માનિ પુબ્બઙ્ગમભૂતેન સમ્પયુત્તમનેન વિના નસિજ્ઝન્તિ. મનોપુબ્બઙ્ગમા ધમ્મા. મનોસેટ્ઠા મનોમયાતિ હિ વુત્તં. ધમ્માતિ ચેત્થ સુચરિતદુચ્ચરિતધમ્મા વુચ્ચન્તિ. તસ્મા મનોદ્વારં સબ્બકમ્મસાધારણત્તા કમ્માનિ વિસેસેતું નસક્કોતિ. અસાધારણભૂતા પન કાયવચીયો એવ સકોન્તિ. યસ્માચ પુરિમાનિ સત્તવિધાનિ કમ્માનિ કેવલં મનોમત્તેન નસિજ્ઝન્તિ. તંસમુટ્ઠિતેહિ પન કાય વચીપયોગેહિ એવ સિજ્ઝન્તિ. તસ્મા તેએવ તેસં કમ્માનં પવત્તિમુખસઙ્ખ્યં ગચ્છન્તીતિ વુત્તં **કાયદ્વારે**તિ. પરતો **વચીદ્વારે**તિ ચ.

યસ્મા પન કાયદ્વારે વુત્તિતો કાયકમ્મં નામ. વચીદ્વારે વુત્તિતો વચીકમ્મંનામાતિ એત્તકમત્તે વુત્તે પાણાતિપાતાદીનિ તીણિ કાયકમ્મંનામ. મુસાવાદાદીનિ ચત્તારિ વચીકમ્મંનામાતિ એવં દ્વારેન કમ્માનં નામવવત્થાનં અસિદ્ધં સિયા. કથં. યદા હિ પુરિમાનિ દ્વે આણત્તિવસેન અપ્પકેન વચીદ્વારે ભિજ્ઝન્તિ. તદા તાનિ કાયકમ્મન્તિ નામં જહેય્યું. વચીકમ્મન્તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છેય્યું કસ્મા વચીદ્વારે વુત્તિતો વચીકમ્મંનામાતિ વુત્તત્તા. દ્વેવા નેસં નામાનિ ભવેય્યું. ઉભયદ્વારેસુપિ સન્દિસ્સનતો. યદાપન મજ્ઝિમાનિ ચત્તારિ હત્થમુદ્દાદિવસેન અપ્પકેન કાયદ્વારે સિજ્ઝન્તિ. તદા તાનિપિ વચીકમ્મન્તિ નામં જહેય્યું. કાયકમ્મન્તિ સઙ્ખ્યં ગચ્છેય્યું. કસ્મા કાયદ્વારે વુત્તિતો કાયકમ્મંનામાતિ વુત્તત્તા. દ્વેવા નેસં નામાનિ ભવેય્યું. ઉભયદ્વારેસુપિ સન્દિસ્સનતો. એવઞ્ચસતિ પાણાતિપાતો.લ. મિચ્છાચારોચેતિ કાયકમ્મંનામાતિ ઇદં વવત્થાનમેવ નિરત્થકં સિયા. તથા પરતો મુસાવાદો.લ. પ્પલાપોચેતિ વચીકમ્મંનામાતિ. **બાહુલ્લવુત્તિતો**તિ વુત્તેપન એકમેકેન બાહુલ્લસદ્દેન છબ્બિધાનિ તાનિ વજ્જાનિ વજ્જેત્વા વુત્તપ્પકારં દ્વારેન કમ્મવવત્થાનં સિદ્ધં ભવતિ. યથા વનચરકો સઙ્ગામાવચરોતિ.

મનોકમ્માનિ પન દ્વારન્તરેસુ ચરન્તાનિપિ ચરણમત્તાનિ એવ હોન્તિ. ન દ્વારન્તરાનિ તેસં કમ્મસિદ્ધિયા અઙ્ગં હોન્તિ. તસ્મા તાનિ વિસું કતાનીતિ વેદિતબ્બં. યસ્મા પન કાયદ્વારસ્સ કાયોતિ નામં અનેકેસુ સુત્તસહસ્સેસુ સયમેવ સિદ્ધં પાકટઞ્ચ. તથા વચીદ્વારસ્સ વાચાતિ નામં. કુસલાકુસલ જવનચિત્તસઙ્ખાકસ્સ મનોદ્વારસ્સચ મનોતિ નામં. તસ્મા સબ્બત્થ કાયદ્વારં વચીદ્વારં મનોદ્વારન્તિ વુત્તે કમ્મેન દ્વારસ્સ વવત્થાન કિચ્ચંનામ નત્થિ. યત્થ પન કાયકમ્મદ્વારં વચીકમ્મદ્વારં મનોકમ્મદ્વારન્તિ આગતં. તત્થેવ દ્વારકથાદીસુ કમ્મેન દ્વારવવત્થાનંપિ વિસું વત્તબ્બં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં.

[૧૫૩] એતેન યં વુત્તં **વિભાવનિયં**

"કાયકમ્મસ્સચ પવત્તિમુખભૂતં કાયદ્વારન્તિ વુચ્ચતીતિ". તં પટિક્ખિત્તં હોતિ.

[૧૫૪] યઞ્ચ **તત્થ**

"તથા મુસાવાદાદિં કાયવિકારેન કરોન્તસ્સ વચીકમ્મં કાયદ્વારેપિ પવત્તતીતિ કમ્મેન દ્વારવવત્થાનંપિ નસિયાતિ" વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિ.

ન હિ કાયવિકારેન કરીયમાનં વચીકમ્મં કાયદ્વારે પવત્તમાનંપિ તસ્સ દ્વારસ્સ નામં ભિન્દિતુંવા અત્તનો નામં દાતુંવા સક્કોતિ. સભાવ સિદ્ધત્તા તસ્સ નામસ્સાતિ.

[૧૫૫] એતેનેવ યઞ્ચ **તત્થ**

> વુત્તં ‘‘તથા કાયકમ્મમેવ યેભુય્યેન કાયદ્વારે પવત્તતિ. ન ઇતરાનિ. તસ્મા કાયકમ્મસ્સ યેભુય્યેન એત્થેવ પવત્તનતો કાયકમ્મદ્વારભાવો સિદ્ધો. બ્રાહ્મણગામાદીનં બ્રાહ્મણગામાદિ ભાવોવિયાતિ’’. તંપિ પટિક્ખિત્તં હોતિ.

ન હિ કાયકમ્મદ્વારન્તિ નામં ઇધ વુત્તં અત્થીતિ. [કાયકમ્મં]

૧૪૯. મુસાતિ અભૂતત્થે નિપાતો. મુસા વદન્તિ એતેનાતિ **મુસાવાદો**. વિસતિ પરેસં અઞ્ઞમઞ્ઞસમ્મોદભાવસઙ્ખાતં સામઞ્ઞિરસં સંચુણ્ણેતિ પરિભિન્દતિ મિથુ ભેદં કરોતિ એતાયાતિ પિસુણા. અત્તનો પિયભાવં પરેસઞ્ચ મિત્તસુઞ્ઞભાવં કરોતિ એતાયાતિવા પિસુણા. નિરુત્તિનયેન. વદન્તિ એતાયાતિ વાચા. પિસુણાચ સા વાચાચાતિ **પિસુણવાચા**. યેન સુય્યતિ, તસ્સ હદયં ફરમાના ઉસતિ દહતીતિ ફરુસા. ફરુસાચ સા વાચાચાતિ **ફરુસવાચા**. સાધુજનેહિ અધિગન્તબ્બં સંસુખં હિતઞ્ચ ફલતિ વિસરતિ વિનાસેતિ હિતસુખમગ્ગં ભિન્દતીતિ સમ્ફં. તંવા ફલતિ ભિજ્જતિ એતેનાતિ સમ્ફં. અત્થધમ્માપગતસ્સ પટિભાણચિત્તસ્સ ભારતયુદ્ધસીતાહરણા દિકસ્સ વાચા વત્થુમત્તસ્સેતં નામં. યત્થ દિટ્ઠધમ્મહિતબુદ્ધિયાવા સમ્પરાયિક હિતબુદ્ધિયાવા ઉપાયદીપકં કિઞ્ચિ અત્થધમ્મવિનયપદં નત્થિ. સમ્ફં પલપન્તિપકારેન કથયન્તિ એતેનાતિ **સમ્ફપ્પલાપો**. તત્થ પરસ્સવિસં વાદનપુરેક્ખારેન વિસં વાદક કાયવચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા અકુસલચેતના મુસાવાદો. સો પરસ્સ અત્થભઞ્જનકોવ કમ્મપથભેદો. ઇતરો કમ્મમેવ. એત્થ ચ કમ્મ પથોતિ પટિસન્ધિજનકાનં કમ્માનં ઉટ્ઠાનમુખમગ્ગો વુચ્ચતિ. યથા હિ રજાનં ઉટ્ઠાનપદેસો રજપથોતિ વુચ્ચતિ. તથા લોકે સન્દિસ્સમાનેસુ સત્તાનં કાયવચીચિત્તાભિસઙ્ખરણકિચ્ચેસુયેહિ કિચ્ચેહિ પટિસન્ધિજનકાનિ કમ્માનિ ઉટ્ઠહન્તિ. યેસુવા કિચ્ચેસુ તાનિ ઉટ્ઠહન્તિ પવત્તન્તિ. તાનિ કાયવચીચિત્તા ભિસઙ્ખરણકિચ્ચાનિ પટિસન્ધિજનકાનં કમ્માનં ઉટ્ઠાનમુખમગ્ગત્તા કમ્મપથોતિ વુચ્ચન્તિ. કતમાનિ પન તાનીતિ. અઙ્ગસમ્પન્નાનિ અકુસલેસુ પાણઘાત કિચ્ચાદીનિ કુસલેસુ તબ્બિરમણકિચ્ચાદીનિ દસવિધાનિ કિચ્ચાનીતિ. કમ્માનિયેવ સુગતિદુગ્ગતીનં તદુપ્પજ્જનકસુખદુક્ખાનઞ્ચ પથભૂતત્તા કમ્મપથોનામાતિપિ વદન્તિ.

પરસ્સ ભેદપુરેક્ખારેન ભેદકકાયગચીપયોગસમુટ્ઠા પિકા સંકિલિટ્ઠચેતના પિસુણાવાચા. સાપિ પરે ભિન્નેયેવ કમ્મપથભેદો. અભિન્ને કમ્મમેવ. પરસ્સ મમ્મચ્છેદકકાય વચીપયોગસમુટ્ઠાપિકા દુટ્ઠચેતના ફરુસવાચા. એત્થચ મરન્તિ સત્તા, મરણમત્તંવા દુક્ખં નિગચ્છન્તિ એતસ્મિં ઘટ્ટિયમાનેતિ મમ્મં. દુટ્ઠવણો. મમ્મં છિન્દતિ ભિન્દતિ ઘટ્ટેતીતિ મમ્મચ્છેદકો. વણઘટ્ટનપયોગો. ઇધ પન મમ્મંવિયાતિ મમ્મં. જાતિઆદીસુ દસસુ અક્કોસવત્થૂસુ યંકિઞ્ચિ. મમ્મચ્છેદકોતિ જાતિઆદીસુ ઘટ્ટન વસેન પવત્તો ફરુસ કાયવચી પયોગો. અય મત્થો સીલક્ખન્ધ ટીકા વસેન વેદિતબ્બો. અથવા. મમાયતીતિ મમો. મિત્તો. મમસ્સ ભાવો મમ્મં. મેત્તાચિત્તં. મમ્મં છિન્દતીતિ મમ્મચ્છેદકો. અયંપિ અક્કોસિતબ્બસ્સ સમ્મુખાએવ કમ્મપથભેદોતિ કેચિ. પરમ્મુખાપીતિ અપરે. યથા પન પરં અક્કોસિત્વા ખમાપેન્તસ્સ ખમાપનકમ્મં પરસ્સ દૂરે ઠિતસ્સપિ મતસ્સપિ સમ્પજ્જતિ. એવં અક્કોસનકમ્મંપીતિ દીઘમજ્ઝિમટીકાકારા ઇચ્છન્તિ. અક્કોસાધિપ્પાયેન ચણ્ડા મહિંસી તં અનુબન્ધતૂતિવા ચોરા તં ખણ્ડા ખણ્ડિકં

કરોન્તૂતિવા મુદ્ધા તે ફલતુ સત્તધાતિવા એવમાદિના નયેન પરં અભિસપન્તસ્સપિ કમ્મપથભેદો હોતિયેવાતિય વદન્તિ.

અનત્થવિઞ્ઞાપન કાયવચીપયોગ સમુટ્ઠાપિકા પાપચેતના સમ્ફપ્પલાપો. સોપિ ભારતયુદ્ધ સીતાહરણાદિકેસુ પટિભાણચિત્તેસુ વાચાવત્થુમત્તેસુએવ કમ્મપથભેદો. સોચખો પરે તં અનત્થં સચ્ચતો ગણ્હન્તેયેવ. અગણ્હન્તે પન કમ્મમેવ. તથા રાજકથાદીસુ દ્વત્તિંસ તિરચ્છાન કથાપભેદેસુપિ કમ્મમેવ. તઞ્ચ ખો તદસ્સાદવસેન કથેન્તસ્સેવ. અત્થધમ્મવિનયનિસ્સિતં કત્વા કથેન્તસ્સ પન સબ્બંપિ સત્થકમેવ હોતીતિ વેદિતબ્બં. **વચીકમ્મ**ન્તિ એત્થ વચીતિ વાચાયેવ. સા ચતુબ્બિધા સદ્દવાચા વિરતિવાચા ચેતનાવાચા ચોપનવાચાતિ. ઇધ પન સદ્દસહિતા વચીવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતા ચોપન વાચા અધિપ્પેતાતિ વુત્તં **વચીવિઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતે**તિ. ચોપનવાચા હિ કદાચિ વાચઙ્ગેન અત્તનો અધિપ્પાયં પરસ્સ વિઞ્ઞાપનત્થાયપિ કરીયતીતિ વચીવિઞ્ઞત્તીતિ વુચ્ચતીતિ. સાયેવચ કમ્માનં પવત્તિ મુખત્તા દ્વારન્તિ વચીદ્વારં. તાય હિ તંતંવચીપયોગકિચ્ચેન પવત્તમાનાય એવ વિસંવાદનાદિકિચ્ચસિદ્ધિતો તંસમુટ્ઠાપકસ્સ ચેતનાધમ્મસ્સ આયૂહનક્રિયાનિબ્બત્તિય વચીકમ્મનામલાભોચ હોતીતિ. તસ્મિં વચીદ્વારે. યમેત્થ વત્તબ્બં, તં કાયકમ્મે વુત્તમેવાતિ. [વચીકમ્મં]

૧૫૦. અભિજ્ઝાયન્તિ અસ્સાદમત્તે અઠત્વા પરભણ્ડસ્સ અત્તનો પરિણામનવસેન અતિરેકતરં ઝાયન્તિ નિજ્ઝાયન્તિ એતાયાતિ **અભિજ્ઝા.** બ્યાપાદેન્તિ પરસત્તે વિનાસં આપન્ને કત્વા ચિન્તેન્તિ એતેનાતિ **બ્યાપાદો.** **મિચ્છાદિટ્ઠી**તિ એત્થ મિચ્છાતિ વિપરીતત્થે નિપાતો. અત્થિદિન્નન્તિઆદિનયપવત્તં સબ્બં સપ્પુરિસ મગ્ગં સપ્પુરિસપઞ્ઞત્તં ભિન્દિત્વા નત્થિ દિન્નન્તિઆદિનયેન તબ્બિપરી તતો પસ્સન્તિ એતાયાતિ મિચ્છાદિટ્ઠિ. તત્થ પરસન્તકં દિસ્વા કેવલં અસ્સાદનાભિનન્દનરજ્જનમત્તેસુ અઠત્વા અહોવત ઇદં મમસ્સાતિ એવં અત્તનો કત્વા ચિત્તેન પરિણામેન્તસ્સેવ અભિજ્ઝાકમ્મપથભેદો હોતિ. પરસન્તકભાવેયેવ થપેત્વા લાભાવતિમે. યે ઈદિસં પરિભુઞ્જન્તિ. અહોવતાહંપિ તાવકાલિકં પરિભુઞ્જેય્યં. યાચિત્વાવા કિણિત્વાવા અત્તનો કરેય્યં. અઞ્ઞંવા ઈદિસં લભેય્યન્તિ એવં અસ્સાદેન્તસ્સ કમ્મમેવ. વુત્તઞ્હેતં અટ્ઠકથાસુ પરભણ્ડવત્થુકે હિ લોભે ઉપ્પન્નેપિ ન તાવ કમ્મપથભેદો હોતિ. યાવ ન અહોવત ઇદં મમસ્સાતિ અત્તનો પરિણામેતીતિ. અન્તમસો ડંસમકસાદિકેપિ આરબ્ભ ઇમે નસ્સન્તુ વિનસ્સન્તુ. અહોવતિમે નસ્સેય્યું વિનસ્સેય્યું. અવટ્ઠિતાવા ભવેય્યું ચિરંવા નતિટ્ઠેય્યું. કદાવા નસ્સન્તિ વિનસ્સન્તીતિ એવં પર સત્તસ્સ ખન્ધજીવવિનાસં ચિન્તેન્તસ્સેવ બ્યાપાદો. ઇતરો કમ્મમેવ. વુત્તઞ્હેતં પરસત્તવત્થુકે હિ કોધે ઉપ્પન્નેપિ ન તાવ કમ્મપથભેદો હોતિ. યાવ ન અહોવતાયં ઉચ્છિજ્જેય્ય વિનાસેય્યાતિ તસ્સ વિનાસં ચિન્તેતીતિ. કમ્મસ્સવા કમ્મવિપાકસ્સવા સબ્બસો પટિબાહિકા નત્થિકાહે તુકાક્રિયવસેન તિવિધા નિયત મિચ્છાદિટ્ઠિએવ કમ્મપથભેદો. દસવત્થુકમિચ્છાદિટ્ઠિ પન નત્થિકદિટ્ઠિપભેદાએવ. સબ્બઞ્ઞુદેસનં પટિબાહિત્વા પવત્તા અરિટ્ઠકણ્ટકાદીનં દિટ્ઠિયોપિ કમ્મપથાએવાતિ વદન્તિ. વીસતિવત્થુકા સક્કાયદિટ્ઠિવા દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિગતાનિવાકમ્મમેવાતિ.

નિયતાતિ ચેત્થ યથા તીણિ લક્ખણાનિ યત્તકં પસ્સિત્વા સદ્ધાધિમોક્ખેન સન્નિટ્ઠાનં ગચ્છન્તસ્સ ચિત્તુપ્પાદો અત્તનો અનન્તરં ફલદાનનિયમેન નિયતો હોતિ. તત્તકં પસ્સન્તો કુસલેસુ ધમ્મેસુ નિયામં ઓક્કમતીતિ વુત્તો. તથાદિટ્ઠિટ્ઠા નાનિ કારણ પટિરૂપકાનિ યત્તકં પસ્સિત્વા મિચ્છાધિમોક્ખેન સન્નિટ્ઠાનં ગચ્છન્તસ્સ ચિત્તુપ્પાદોચુતિઅનન્તરેફલદાનનિયમેન નિયતો હોતિ. તત્તકં પસ્સિત્વા સન્નિટ્ઠાનં ગચ્છન્તો અકુસલેસુ ધમ્મેસુ નિયામં ઓક્કમતિ, અતેકિચ્છોનામ હોતિ. તથા પન અપસ્સિત્વા કેવલં મિચ્છાધિમોક્ખમત્તેન એવમેવ ભવિસ્સતીતિ સન્નિટ્ઠાનં ગન્ત્વા સકં આચરિયકં સમયં પગ્ગણ્હિત્વા ઠિતો અતેકિચ્છોનામ નહોતિ. કસ્મા, ફલદાન

નિયમાભાવાતિ. અયઞ્ચ અત્થો મિચ્છત્તત્તિકેન દીપેતબ્બો. તત્થ હિ ફલદાન નિયમવસેનેવ ઉભિન્નંપિ સમ્મત્તમિચ્છત્તધમ્માનં નિયતસઞ્ઞાપટિલાભો અટ્ઠકથાયં વુત્તોતિ. સુત્તન્તસંવણ્ણનાસુ પન ગહણનિયમવસેનાપિ તસ્સા નિયતભાવો વુત્તોતિ.

અઞ્ઞત્રાપિવિઞ્ઞત્તિયાતિ વિઞ્ઞત્તિદ્વયેન વિનાપિ. વિઞ્ઞત્તિદ્વયં અસમુટ્ઠાપેત્વાપીતિ અત્થો. અપિસદ્દેન પન વિઞ્ઞત્તિદ્વયેન સહાપીતિ દસ્સેતિ. ઇમાનિ હિ તીણિ કમ્માનિ યદા કાયઙ્ગવા ચઙ્ગાનિ અચોપેત્વા મનસ્મિંએવ સિજ્ઝન્તિ. તદાવિઞ્ઞત્તિયા વિનાવ પવત્તન્તિ. યદા પન તાનિ ચોપેત્વા કાયવચીદ્વારેસુ સિજ્ઝન્તિ, તદા વિઞ્ઞત્તિયા સહેવ પવત્તન્તીતિ. એતેન ઇમેસં તીસુપિ દ્વારેસુ પવત્તિં દીપેતિ. એવંસન્તેપિ ઇમાનિ મનોદ્વારેએવ બહુલં પવત્તન્તિ. કાયવચીદ્વારેસુ પન અપ્પકમેવ પવત્તન્તીતિ વુત્તં **મનસ્મિંયેવબાહુલ્લવુત્તિતો**તિ. તત્થ મનસ્મિં યેવાતિ કુસલા કુસલજવનચિત્તસઙ્ખાતે મનોદ્વારેએવ. એતેન પુરિમેસુપિ કાયદ્વારે વચીદ્વારેતિ પદેસુ એવસદ્દસમ્ભવો દીપિતો હોતિ. એવઞ્હિ સતિ તત્થપિ દ્વારેન કમ્મવવત્થાનં સુટ્ઠુતરં ઉપપન્નં હોતીતિ. ઇતરથા ઉપલક્ખણાદિવસેન અત્થન્તરપસઙ્ગોપિ સિયાતિ. અપિચ, ઇધ એવસદ્દેન અયંપિ વિસેસત્થો દીપિતો હોતિ. પાણવધાદીસુ હિ વધામિ નં અવહરામિ ન ન્તિઆદિના સંવિધાનાકારેન પવત્તા ચેતયિતક્રિયાએવ પધાનં હોતિ. સાચ કાયવચીપયોગેહિ વિના નસિજ્ઝતિ. તસ્મા તેસુ કાય વચી પયોગા કમ્મસિદ્ધિયા એકં અઙ્ગં હોન્તિ. તં સહજાતાચ અભિજ્ઝાદયો ચેતનાપક્ખિકાએવ હુત્વા અબ્બોહારિકત્તં ગચ્છન્તિ. પરભણ્ડા ભિજ્ઝાયનાદીસુ પન અભિજ્ઝાદીનં અત્તપધાનાનં કાયવચીદ્વારેસુ પવત્તાનંપિ કાય વચીપયોગાકમ્મસિદ્ધિયા અઙ્ગમેવ નહોન્તિ. તથા ચિન્તાપવત્તિ મત્તેનેવ તત્થ કમ્મસિદ્ધિતો. ઇતિ ઇમેસુ કમ્મેસુ કાય વચીદ્વારાનં સબ્બેનસબ્બં અઙ્ગભાવપટિક્ખિપનત્થં મનસ્મિં યેવાતિ એવ ગહણં ઇધેવ કતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેસુ પન દ્વારેસુ પવત્તિમત્ત સબ્ભાવં સન્ધાય બાહુલ્લસદ્દોપિ ઇધ ગહિતોતિ.

[૧૫૬] યં પન **વિભાવનિયં**

> ''વિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપક ચિત્તસમ્પયુત્તાચેત્થ અભિજ્ઝાદયો ચેતનાપક્ખિકાવ હોન્તીતિ'' વુત્તં. તં ઇધ ન યુજ્જતિ.

ન હિ વિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપકચિત્તસમ્પયુત્તાપિ કેવલં મનોકમ્મ કિચ્ચવિસેસેન પવત્તમાના અભિજ્ઝાદયો ચેતનાપક્ખિકા હોન્તિ. ચેતનાએવ પન અભિજ્ઝાદિપક્ખિકા હોતીતિ. [મનોકમ્મં]

૧૫૧. એત્થ ચ દસન્નંપિ ઇમેસં કમ્મપથાનં પુબ્બાપરચેતનાયો પટિસન્ધિઆકડ્ઢને અનેકન્તિકપક્ખં ગતાતિ પટિસમ્ભિદા મગ્ગટીકાયં વુત્તા. તસ્મા તાપિ ઇમં સત્તં મારેસ્સામિ ઇમં ભણ્ડં અદિન્નં આદિયિસ્સામીતિઆદિના નયેન આદિતો પટ્ઠાય પવત્તા બલવપચ્ચયે લદ્ધા પટિસન્ધિં આકડ્ઢન્તિ. અલદ્ધા નાકડ્ઢન્તીતિ યુત્તા. યાનિ પન કુસલાકુસલાનિ કમ્મપથભેદં અપ્પત્તાનિ હોન્તિ. તાનિ કાયદ્વારે દિસ્સમાનાનિ કાયકમ્માનિનામ હોન્તિ. વચીદ્વારે દિસ્સમાનાનિ વચીકમ્માનિનામ. સુદ્ધે મનોદ્વારે દિસ્સમાનાનિ મનોકમ્માનિનામાતિ વેદિતબ્બાનીતિ. **દોસમૂલેના**તિ દોસસઙ્ખાતમૂલેન દોસમૂલકચિત્તેનાતિ દ્વિધા અત્થો. તત્થ પુરિમો બ્યાપાદવજ્જેહિ દ્વીહિ યુજ્જતિ, પચ્છિમો તીહિપિ. **લોભમૂલેના**તિ એત્થ એસનયો. તત્થાપિતિ પુરિમો અભિજ્ઝાવજ્જેહિ દ્વીહિ યુજ્જતિ. પચ્છિમો તીહીતિ. **દ્વીહિ મૂલેહી**તિ કદાચિ દોસમૂલેન કદાચિ લોભમૂલેનાતિ એવં દ્વીહિ મૂલેહિ સમ્ભવન્તિ. મોહો પન સબ્બસાધારણત્તા વિસેસકરો ન હોતીતિ ઇધ ન ગહિતો.

[૧૫૭] યં પન **વિભાવનિયં**

> “નિધિપાઠકપમાણતો દુટ્ઠનિગ્ગહત્થં પરસન્તકં હરન્તાનં રાજૂનં બ્રાહ્મણાનઞ્ચ સબ્બમિદં બ્રાહ્મણાનં રાજૂહિ દિન્નં. તેસં પન સબ્બદુબ્બલભાવેન અઞ્ઞે ભુઞ્જન્તિ. અત્તસન્તકમેવ બ્રાહ્મણા પરિભુઞ્જન્તીતિ એવમાદીનિ વત્વા સકસઞ્ઞાય એવ યંકિઞ્ચિ હરન્તાનં કમ્મફલસમ્બન્ધાપવાદીનઞ્ચ મોહમૂલેના”તિ વુત્તં. તં ઇધ ન યુજ્જતિ.

સહજાતમૂલઞ્હિ ઇધ અધિપ્પેતં અસાધારણભૂતઞ્ચ. તેસઞ્ચ તથાહરન્તાનં હરણં હરણકાલે કદાચિદોસમૂલેન કદાચિ લોભમૂલેનાતિ એવં દ્વીહિ મૂલેહિ એવ સમ્ભવતીતિ. યો પન મોહો મહાસમ્મતાદીનંધમ્મિકરાજૂનં કાલે પવત્તં પોરાણક નિધિસત્થં થપેત્વા પચ્છા અધમ્મિકાનંરાજૂનં કાલે પવત્તેસુ યેભુય્યેન અધમ્મિકેસુ ધમ્મસત્થ રાજસત્થ સઞ્ઞાતેસુ નિધિપાઠેસુ ધમ્મિકસઞ્ઞીનં રાજૂનં ઉપ્પન્નો. યોચ રાજૂનં અભિસેકકાલે દિન્નઞ્ઞેવસમણબ્રાહ્મણાનંતિણકટ્ઠોદકન્તિ વચનં ઉપાદાય સબ્બમિદં બ્રાહ્મણાનં રાજૂહિ દિન્નન્તિ એવં સઞ્ઞીનં બ્રાહ્મણાનં ઉપ્પન્નો. યોચ નત્થિ સુકત દુક્કટાનં કમ્માનં ફલં વિપાકોતિ એવં દિટ્ઠિકાનં કમ્મફલસમ્બન્ધા પવાદીનં ઉપ્પન્નો. સોસબ્બોપિ ઉપનિસ્સયમોહો નામ હોતિ. સો ઇધ નાધિપ્પેતો. ઇતરથા લોભો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાય. દોસો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાય. મોહો નિદાનં કમ્માનં સમુદયાયાતિ વચનતો સબ્બેપિ અકુસલકમ્મ પથાતિ મૂલકાએવ ઇધ વત્તબ્બા સિયુન્તિ. એવંપનેત્થ વત્તબ્બં સિયા, કમ્મેસુચ કમ્મફલેસુચ સઞ્ઞાતકઞ્ઞાનં જનાનં કઞ્ઞા પરિયુટ્ઠાન ચિત્તેનસહેવતદનુરૂપાનિઅદિન્નાદાનાદીનિ ચત્તારિકમ્માનિ કરોન્તાનં તાનિ કમ્માનિ સુદ્ધેન મોહમૂલેન જાયન્તીતિ. એવઞ્હિ સતિ પરતો વિચિકિચ્છા ચેતનાય પટિસન્ધિજનકેસુ ગહણંપિ ઉપપન્નં હોતીતિ. [અકુસલકમ્મં].

૧૫૨. કામાવચરકુસલંપિ કાયદ્વારે પવત્તં કાય કમ્મન્તિ એત્થ દ્વે પરિયાયા વેદિતબ્બા. કથં, વક્ખમાનેસુ હિ પુઞ્ઞક્રિયવત્થૂસુ યંકિઞ્ચિ પુઞ્ઞક્રિયવત્થું કાયઙ્ગ ચોપેત્વા પવત્તિતં કાયકમ્મં નામ. વાચઙ્ગ ચોપેત્વા પવત્તિતં વચીકમ્મં નામ. કાયઙ્ગ વાચઙ્ગાનિ અચોપેત્વા મનોદ્વારેએવ પવત્તિતં મનોકમ્મં નામાતિ અયમેકો પરિયાયો. અયં પન મેત્તં કાયકમ્મં પચ્ચુપટ્ઠિતં હોતિ સબ્રહ્મચારીસુ આવિચેવ રહો ચ. મેત્તં વચીકમ્મં પચ્ચુપટ્ઠિતં હોતિ સબ્રહ્મચારીસુ આવિચેવ રહોચ. મેત્તં મનોકમ્મં પચ્ચુપટ્ઠિતં હોતિ સબ્રહ્મચારીસુ આવિચેવ રહોચાતિચ. સબ્બં કાયકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તં. સબ્બં વચીકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તં. સબ્બં મનોકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તન્તિ ચ.

> પદક્ખિણં કાયકમ્મં, વાચાકમ્મં પદક્ખિણં;
> પદક્ખિણં મનોકમ્મં, પણીહિતે પદક્ખિણે તિચ.

એવમાદીસુ સુત્તપદેસુ આગતો. અપિચ, અટ્ઠસાલિનિયં સકલાય નવકમ્મદ્વારકથાય અયમત્થો દીપેતબ્બો. તત્થ હિ દાનમયંપિ કાયવચી મનોકમ્મવસેન તિધા વિભત્તં. તથા સીલમયં ભાવનામયઞ્ચાતિ. યસ્મિં પન દુસ્સિલ્યે પવત્તમાને કાયો અપરિસુદ્ધો હોતિ. કાયસંવરો ભિજ્જતિ. યં પન કુસલં પવત્તમાનં તદઙ્ગપહાનાદિવસેન તં દુસ્સિલ્યં પજહિત્વા કાયદ્વારં સોધયમાનં કાયસંવરં પૂરયમાનં પવત્તતિ. તં કાયચોપન રહિતંપિ કાયઙ્ગ સંવરણ કિચ્ચત્તા કિચ્ચસીસેન કાયદ્વારે પવત્તં કાયકમ્મંનામ. કાયસુચરિતન્તિપિ વુચ્ચતિ. એત્થચ તં દુસ્સિલ્યં પજહિત્વાતિ યસ્મિં ચિત્તે ઉપ્પજ્જમાને પાણઘાતાદિકં કાયદુસ્સિલ્યં ઉપ્પજ્જેય્ય. તસ્સ ચિત્તસ્સ ઉપ્પજ્જિતું

અપ્પદાનવસેન તં કાયદુસ્સિલ્યં પજહિત્વા. કાયદ્વારં સોધ યમાનન્તિ યસ્મિં દુસ્સિલ્યે ઉપ્પજ્જમાને કાયઙ્ગં અસુદ્ધં હોતિ. તસ્સ ઉપ્પજ્જિતું અપ્પદાનવસેન કાયદ્વારં સોધયમાનં. કાયસંવરં પૂરયમાનન્તિ સયં કાયઙ્ગસંવરણકિચ્ચસમ્પાદનેન કાયસંવરં પૂરેન્તન્તિ અત્થો. વચીકમ્મેપિ એસેવ નયો. અવયેસં પન સબ્બંપિ કલ્યાણકમ્મં તીસુ દ્વારેસુ પવત્તંપિ મનોદ્વારંએવ સોધયમાનં મનોસંવરંએવ પૂરયમાનં પવત્તતીતિ મનોદ્વારે પવત્તં મનોકમ્મંનામ. મનોસુચરિતન્તિપિ વુચ્ચતિ. અયમેકો પરિયાયો. અયં પન અનેકસતેસુ કમ્મપથસુત્તેસુ આગતો. અપિચ, અટ્ઠસાલિનિયં સકલાય દ્વારકથાક અયમત્થો દીપેતબ્બોતિ. ઇમેસુ પન દ્વીસુ પરિયાયેસુ સત્તુસાસને કલ્યાણધમ્મપૂરણંનામ યાવદેવ પાપધમ્મપહાનત્થાય એવ હોતીતિ પચ્છિમોયેવ પધાનન્તિ વેદિતબ્બોતિ. દિય્યતિ એતેનાતિ **દાનં**. વત્થુપરિચ્ચાગચેતના. સીલયતીતિ **સીલં**. કાય વચીકમ્માનિ સાવજ્જાનિ નીવારેત્વા અનવજ્જાનિ સુસમાહિતાનિ કત્વા સમ્માદહતિ થપેતિ, ઉપરિમે કુસલધમ્મેચ ઉપધારેતિ. તેસં પતિટ્ઠા હુત્વા ધારેતીતિ અત્થો. ભાવેન્તિ એતાયાતિ **ભાવના**. અધિકુસલધમ્મે અનુપ્પન્નેવા ઉપ્પાદેન્તિ ઉપ્પન્નેવા વડ્ઢેન્તીતિ અત્થો. અપચાયન્તિ એતેનાતિ **અપચાયનં**. પૂજેન્તિ કાયવાચાહિ અત્તાનં નીચવુત્તિં દસ્સેન્તીતિ અત્થો.

વિસેસેન આવરન્તિ ઉસ્સુક્કં આપજ્જન્તીતિ બ્યાવટાનં ભાવો કમ્મંવા **વેય્યાવચ્ચં**. પજ્જિતબ્બાતિ પત્તિ. અત્તનિ લદ્ધપુઞ્ઞકોટ્ઠાસસ્સ નામં. પાપીયતીતિવા પત્તિ. પરેહિ અનુમોદન્તેહિ લદ્ધબ્બસ્સ પુઞ્ઞાનિસન્દસ્સેતં નામં. પત્તિં દદન્તિ એતેનાતિ **પત્તિદાનં**. તદેવ પરેહિ દિન્નં અનુમોદન્તિ. સાધુકારં દદન્તિ એતેનાતિ **પત્તાનુમોદનં**. ધમ્મં સુણન્તિ એતેનાતિ **ધમ્મસવનં**. ધમ્મં દેસેન્તિ એતાયાતિ **ધમ્મદેસના**. અત્થિ દિન્નં, અત્થિ યિટ્ઠં, અત્થિ હુતં, અત્થિ સુકતદુક્કટાનં કમ્માનં ફલં વિપાકોતિઆદિના દસવત્થુકં સમ્માદિટ્ઠિં ઉજું કરોન્તિ એતેનાતિ **દિટ્ઠિજુકમ્મં**. સબ્બાનિ પન તાનિ પુનેન્તિ ચિત્તસન્તાનં સોધેન્તિ એતેહીતિ પુઞ્ઞાનિ. પૂજનીયભાવં નિબ્બત્તેન્તીતિ પુઞ્ઞાનીતિપિ વદન્તિ. તાનિએવ અવસ્સં કત્તબ્બટ્ઠેન ક્રિયાનિચાતિ પુઞ્ઞક્રિયાનિ. તાનિયેવ સુખવિસેસાનં અધિટ્ઠાનટ્ઠેન વત્થૂનિચાતિ **પુઞ્ઞક્રિયવત્થૂની**તિ. એત્થ એકમેકં તિવિધં હોતિ પુરિમં મજ્ઝિમં પચ્છિમન્તિ. તત્થ દાને તાવ પટિગ્ગાહકસ્સ પરિચ્ચાગકરણં મજ્ઝિમંનામ. તતો પુબ્બે ઇમિના પચ્ચયેન દાનમયં પુઞ્ઞં પવત્તયિસ્સામીતિ એવં પચ્ચયુપ્પાદનતો પટ્ઠાય દાનં આરબ્ભ દાનં ઉદ્દિસ્સ તીસુ દ્વારેસુ પવત્તા કુસલચેતના પુરિમંનામ. પચ્છા ભાગે પન અત્તના દિન્નદાનં આરબ્ભ પુનપ્પુનં અત્તમનચિત્તં ઉપ્પાદેન્તસ્સ પવત્તા કુસલચેતના પચ્છિમંનામં. સબ્બંપિ ચેતં અકુસલે વુત્તનયેન બલવપચ્ચયે લદ્ધા પટિસન્ધિં દેતિ. અલદ્ધા ન દેતીતિ વેદિતબ્બં.

પુન હીન મજ્ઝિમપણીતવસેન તિવિધં હોતિ. તત્થ હીનેન છન્દેન ચિત્તેન વીરિયેન વીમંસાયવા પવત્તિતં હીનં, મજ્ઝિમેન છન્દાદિના પવત્તિતં મજ્ઝિમં, પણીતેન પણીતં. યસકામતાયવા પવત્તિતં હીનં. પુઞ્ઞફલકામતાયવા પવત્તિતં મજ્ઝિમં. કત્તબ્બમેવ વિદન્તિ અરિયભાવં નિસ્સાય પવત્તિતં પણીતં. અત્તુક્કંસન પરવમ્ભનાદીહિ ઉપક્કિલિટ્ઠંવા હીનં. અનુપક્કિલિટ્ઠં લોકિયસુખભાગિતાય પવત્તિતં મજ્ઝિમં. મગ્ગફલસુખભાગિતાય પવત્તિતં પણીતં. તણ્હાવસેનવા ભવભોગત્થાય પવત્તિતં હીનં. અત્તનો વિમોક્ખત્થાય પવત્તિતં મજ્ઝિમં. સબ્બસત્તવિમોક્ખત્થાય પવત્તિતં પારમિતાદાનં પણીતન્તિ અયમત્થો વિસુદ્ધિમગ્ગે સીલનિદ્દેસં નિસ્સાય વેદિતબ્બોતિ. યથા ચેત્થ, એવં સેસેસુપિયથા સમ્ભવં તિકદ્વયં વિભજિત્વા વત્તબ્બન્તિ. તત્થ સીલં નામભિક્ખુસીલં, ભિક્ખુનિસીલં, સામણેરસીલં, ગહટ્ઠસીલન્તિ ચતુબ્બિધં હોતિ. તત્થ પુરિમાનં દ્વિન્નં સમાદાનકિચ્ચં કમ્મવાચાય સિદ્ધંહોતિ. અન્તિમવત્થુઅજ્ઝાપન્નેનવા સિક્ખાપચ્ચક્ખાનેનવા કમ્મવાચાય ભિન્નાય સબ્બં સમાદાનં ભિન્નં હોતિ. સબ્બાનિ ઉપસમ્પન્ન સીલાનિ ભિન્નાનિ હોન્તિ. તદા ભિક્ખુપટિઞ્ઞં અવિજહિત્વા ઠિતો દુસ્સીલોનામ

હોતિ. થપેત્વાપન અન્તિમવત્થું અઞ્ઞસિક્ખા પદાનિ વીતિક્કમન્તસ્સ યં વીતિક્કમતિ. તસ્મિંયેવ સંવરભેદો હોતિ. ન સમાદાન ભેદો. ન હિ તં પુન કમ્મવાચાય સમાદાતબ્બન્તિ અત્થીતિ. પટિકમ્મં કરોન્તસ્સ પન સંવરો પાકતિકો હોતિ. સઞ્ચિચ્ચ વીતિક્કમન્તોવા પટિકમ્મં અકરોન્તોવા અલજ્જીનામ હોતિ. ન દુસ્સીલોતિ. એસનયો સામણેરસીલેપિ. તત્થ પન સરણગમનેનેવ સમાદાનંસિદ્ધં હોતિ. લિઙ્ગનાસનઙ્ગં કત્વા સરણગમને ભિન્ને સબ્બં સમાદાનં ભિજ્જતિ. ઇતરેસુ પન યં વીતિક્કમતિ, તસ્મિંયેવ સંવરભેદો હોતીતિ વેદિતબ્બં.

ગહટ્ઠસીલે પન પકતિ ગહટ્ઠાનં ગહણવસેનેવ સમાદાનં સિદ્ધં હોતિ. તસ્મા એકતોગણ્હન્તે સબ્બાનિ સમાદિન્નાનિ હોન્તિ. એકસ્મિંચ ભિન્ને સબ્બાનિ ભિન્નાનિ હોન્તિ. સબ્બાનિ પુન સમાદાતબ્બાનિ. વિસું વિસું ગણ્હન્તે પન યં વીતિક્કમતિ, એતદેવભિજ્જતિ. તદેવ પુન સમાદાતબ્બં હોતીતિ. પરિચ્છિન્નકાલા તિક્કમને પન સબ્બં સમાદાનં વૂપસમ્મતિયેવ. દુસ્સીલભાવો પનેત્થ પઞ્ચન્નં નિચ્ચસીલાનં ભેદેન વેદિતબ્બો. નિચ્ચાનિચ્ચેસુ પન યં નિચ્ચમેવ વટ્ટતિ. અનિચ્ચં નવટ્ટતિ સાવજ્જં હોતિ. તં નિચ્ચસીલં નામ. યં પન નિચ્ચંપિ વટ્ટતિ. મહન્તં પુઞ્ઞાભિસન્દં હોતિ. અનિચ્ચંપિ વટ્ટતિ સાવજ્જં ન હોતિ. તં અનિચ્ચસીલંનામ. તત્થ ભિક્ખુ ભાવે ઠિતસ્સ ભિક્ખુસીલં સામણેરભાવે ઠિતસ્સ સામણેરસીલં પકતિગહટ્ઠાનંપઞ્ચસીલં પબ્બજિતસઙ્ખેપગતાનં ઉપાસકાનં તાપસપરિબ્બાજકાનઞ્ચ દસસીલં નિચ્ચસીલંનામ. તેસઞ્હિ તં તં યથાસકં સીલં નિચ્ચં સુદ્ધં કત્વા રક્ખિતુમેવ વટ્ટતિ. અરક્ખન્તાનં ભિક્ખુભાવાદિકો સાવજ્જો હોતિ અસુદ્ધો. કસ્મા, અત્તનો અનુરૂપસ્સ આચારસ્સ વિપત્તિતો. પકતિગહટ્ઠાનં પન અટ્ઠઙ્ગુપોસથસીલં અનિચ્ચસીલંનામ. તઞ્હિ તેસં વુત્તનયેન નિચ્ચંપિ વટ્ટતિ. અનિચ્ચંપિ વટ્ટતિ. તથા દસસીલઞ્ચ. તઞ્હિ પકતિ ગહટ્ઠાનં અનિચ્ચસીલમેવ હોતિ. ગિહિનિવત્થં પહાય કાસાયવત્થધારણેન પબ્બજિતસઙ્ખેપગતાનં એવ નિચ્ચસીલં. યથા હિ પકતિમનુસ્સાનં પઞ્ચસીલં સમાદિન્નંપિ અસમાદિન્નંપિ નિચ્ચં રક્ખિતુમેવ વટ્ટતિ. વીતિક્કમિતું નવટ્ટતિ. તથા પબ્બજિતવેસધારીનં દસસીલં સમાદિન્નંપિ અસમાદિન્નંપિ નિચ્ચં રક્ખિતુમેવ વટ્ટતિ. વીતિક્કમિતું નવટ્ટતિ. વેસધારણેન સહ સિદ્ધત્તાતિ.

ઉપરિ વુચ્ચમાના સમથવિપસ્સનાવસેન દુવિધા ભાવના ભાવનાનામ. સા ઇધ અપ્પનં અપત્તાવ અધિપ્પેતા. ધમ્મવિનયપરિ યત્તિયા સહ અનવજ્જકમ્મસિપ્પવિજ્જાઠાનેસુ પરિચયકરણ ચેતનાપિ એત્થેવ સઙ્ગય્હતિ. રતનત્તયે પન માતાપિતૂસુ કુલેજેટ્ઠેસુ આચરિયેસુ ધમ્મિકસમણબ્રાહ્મણેસુ અઞ્ઞેસુચ ગુણવયવુડ્ઢેસુ યથારહં પચ્ચુટ્ઠાનં વન્દનં અઞ્જલિકરણં સામિચિકરણં વત્તપટિવત્તકરણન્તિ એવમાદિસબ્બં અપચાયનંનામ. તેસઞ્ઞેવ અઞ્ઞેસઞ્ચ આગન્તુકગમિકઅદ્ધિકાનં ગિલાનાનં જિણ્ણાનં કિચ્ચ કરણીયેસુ સબ્રહ્મચારીનં ચીવરકમ્માદીસુ પરેસં તંતંપુઞ્ઞ કમ્મેસુચ પરિસુદ્ધેન હિતફરણચિત્તેન અત્તનોકિચ્ચેસુ વિય કાયવાચાહિ વાયામકરણં વેય્યાવચ્ચંનામ. અત્તના કતસ્સ યસ્સકસ્સચિ પુઞ્ઞસ્સ પરેહિ સાધારણકરણં પત્તિદાનંનામ. પરેહિ દિન્નાય પત્તિયા અનુમોદનં અત્તમનતાપવેદનં પત્તા નુમોદનંનામ. અદિન્નસ્સ પુઞ્ઞસ્સ અનુમોદનં પન અનુમોદનમેવ હોતિ. ન પત્તાનુમોદનં. પત્તિયાએવ અભાવતો. પત્તિચ દુવિધા ઉદ્દિસિકા અનુદ્દિસિકાતિ. તત્થ અત્તાનં ઉદ્દિસિકં અનુમોદન્તસ્સેવ દિટ્ઠધમ્મવેદનીયં જાતન્તિ વેદિતબ્બં. ઇદં પન દ્વયં દાનપુઞ્ઞેસુએવ વિસેસતો પાકટં. તઞ્હિ ઉદ્દિસકં કત્વા દેવતાનંવા પરદત્તુપજીવિપેતાનંવા વેમાનિકપેતાનંવા વિનિપાતિકાસુરાનંવા દિન્નં અનુમોદિતઞ્ચ તેસં તઙ્ખણેએવ દિટ્ઠધમ્મ વેદનીયં જાતન્તિ. અત્થહિત પટિસંયુત્તાય ધમ્મકથાય યોનિસો મનસિકારે ઠત્વા સવનઞ્ચ કથનઞ્ચ ધમ્મસવનં ધમ્મ દેસનાચનામ. નિરવજ્જકમ્મસિપ્પવિજ્જાઠાનાનં સવનકથનચેતનાચ એત્થેવસઙ્ગય્હન્તિ.

નત્થિ દિન્નં નત્થિયિટ્ઠન્તિઆદિનયપવત્તાય દસવત્થુકાય મિચ્છા દિટ્ઠિયાવા ઇસ્સરનિમ્માનાદિદિટ્ઠિયાવા દિટ્ઠમઙ્ગલાદિદિટ્ઠિયાવા વિસુદ્ધં કત્વા તેહિ તેહિ વત્થૂહિવા યુત્તીહિવા કારણેહિવા કમ્મસકતા ञाणसङ्खाताय સમ્માદિટ્ઠિયા વોદાનકરણં દિટ્ઠુજુકમ્મંનામાતિ. યત્થ પન તિવિધમેવ પુઞ્ઞક્રિયવત્થુ આગતં. તત્થ પત્તિદાનાનુમોદનાનિ દાને સઙ્ગય્હન્તિ. ઇસ્સામચ્છેરાનં પટિપક્ખભાવેન તં સભાવત્તા. અપચાયનવેય્યાવચ્ચાનિ સીલે સઙ્ગય્હન્તિ. તેસં ચારિત્ત સીલત્તા. સેસાનિ તીણિ ભાવનામયે સઙ્ગય્હન્તિ. તં સભાવત્તા. કમ્મટ્ઠાનવિનિમુત્તો ધમ્મોનામ નત્થીતિ હિ વુત્તં. દિટ્ઠુજુકમ્મઞ્ચ ઞાણ વટ્ટનમેવાતિ. તીસ્વેવવા એતં સઙ્ગય્હતિ. દિટ્ઠુજુકમ્મં સબ્બેસં નિયમ લક્ખણન્તિતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. સતિયેવ હિ કમ્મસકતાઞાણે દાનાદીનિ તીણિ સમ્પજ્જન્તીતિ. **મનોકમ્મમેવા**તિ મનસ્મિંએવ કમ્મપથ કિચ્ચસિદ્ધિતો મનોકમ્મંએવ.

[૧૫૮] વિભાવનિયં પન

“વિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપકત્તા ભાવેન કાય દ્વારાદીસુ અપ્પવત્તનતોતિ” વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ વિઞ્ઞત્તિસમુટ્ઠાપકં અભિઞ્ઞાકુસલં કાયદ્વારાદીસુ પવત્તમાનંપિ કાયવચીકમ્મસઙ્ખ્યં ગચ્છતિ, કાયવાચાનં કમ્મપથ અઙ્ગભાવાસમ્ભવતોતિ. તઞ્ચ **ભાવનામયન્તિ** દાનસીલવસેન અપ્પવત્તનતો. કેવલં ભાવનાકમ્મવિસેસત્તા તઞ્ચ મહગ્ગત કુસલં ભાવનાકમ્મ મેવ હોતિ. યં પન પટિસમ્ભિદા મગ્ગે પથમજ્ઝાનેન નીવરણાનં. દુતીયેન વિતક્કવિચારાનં. તતીયેન પીતિયા. ચતુત્થેન સુખદુક્ખાનં પહાનં સીલં. વેરમણિ સીલં. ચેતના સીલં. સંવરો સીલં. અવીતિક્કમો સીલન્તિ વુત્તં. તં પરિયાયેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. **અપ્પનાપત્તન્તિ** ભાવના બલેન આરમ્મણે અનુપવિસિત્વા અચલટ્ઠિતિભાવેન પવત્તનતો અપ્પનાપત્તં કમ્મં હોતિ.

[૧૫૯] વિભાવનિયં પન

“પુબ્બભાગપવત્તાનં કામાવચરભાવતોતિ” કારણં વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ તેસં કામાવચરતામત્તં અપ્પનાપત્તિયા કારણં હોતીતિ. **ઝાનઙ્ગભેદેના**તિ વુત્તં. ઝાનભેદેનાતિ પન વત્તબ્બં. ઝાનઙ્ગભેદેનાતિવા ઝાનઙ્ગસમુદાયભેદેનાતિ અત્થો, ઝાનભેદેન ઇચ્ચેવ વુત્તં હોતિ. કુસલકમ્મં

૧૫૩. એત્થાતિ એતસ્મિં પાકટ્ઠાનચતુક્કે. **ઉદ્ધચ્ચરહિતન્તિ** ઉદ્ધચ્ચસહગતચેતનાવજ્જિતં. કસ્મા પન ઉદ્ધચ્ચચેતના ઇધ પજ્જિતાતિ. પટિસન્ધિઅનાકડ્ઢનતો. કથં વિઞ્ઞાયતીતિ ચે. ધમ્મસઙ્ગહે દસ્સનેન પહાતબ્બેસુ તં અવત્વા ભાવનાય પહાતબ્બેસુ એવ વુત્તત્તા. યથાહ-ચત્તારો દિટ્ઠિગતસમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદા વિચિકિચ્છાસહગતો ચિત્તુપ્પાદો, ઇમે ધમ્મા દસ્સનેન પહાતબ્બાતિચ, ઉદ્ધચ્ચસહગતો ચિત્તુપ્પાદો, ઇમેધમ્મા ભાવનાયપહા તબ્બાતિચ, સેસા પન ચત્તારો દિટ્ઠિગતવિપ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદા દ્વે પટિઘસમ્પયુત્તચિત્તુપ્પાદાચ સિયા દસ્સનેનપહાતબ્બા સિયા ભાવનાય પહાતબ્બાતિ તત્થ વુત્તા. કથઞ્ચ વિઞ્ઞાયતિ. યો દસ્સનેનપહાતબ્બેસુ ન વુત્તો, સો અકુસલધમ્મો પટિસન્ધિં નાકડ્ઢતીતિ. પટ્ઠાને દસ્સનેનપહાતબ્બધમ્મેસુએવ નાનાક્ખણિક કમ્મપચ્ચયસ્સ ઉદ્ધટત્તા ઇતરત્થ તસ્સ અનુદ્ધટત્તાતિ. યથાહ-સહજાતા દસ્સનેનપહાતબ્બા ચેતના સમ્પયુત્તકાનં ધમ્માનં ચિત્તસમુટ્ઠાનાનઞ્ચ રૂપાનં કમ્મપચ્ચયેનપચ્ચયો. નાનાક્ખણિકા દસ્સનેન પહાતબ્બા ચેતના વિપાકાનં ખન્ધાનં કટત્તાચ રૂપાનં કમ્મપચ્ચયેન પચ્ચયોતિચ સહજાતા ભાવનાય પહાતબ્બા ચેતનાસમ્પયુત્તકાનંધમ્માનં ચિત્તાસમુટ્ઠાનાનઞ્ચરૂપાનં કમ્મપચ્ચયેન પચ્ચયોતિચ. નચ નાનાક્ખણિક કમ્મપચ્ચયસત્તિયા વિના

વિપાકુપ્પાદનંનામ અત્થીતિ. યદિએવં સા પવત્તિવિપાકંપિ નજનેતીતિ સક્કા વત્તુન્તિચે.ન. પટિસમ્ભિદાવિભઙ્ગે તસ્સા વિપાકસ્સ ઉદ્ધટત્તા. યથાહ-કતમે ધમ્મા અકુસલા. યસ્મિં સમયે અકુસલં ચિત્તં ઉપ્પન્નં હોતિ ઉપેક્ખાસહગતં ઉદ્ધચ્ચસમ્પયુત્તં રૂપારમ્મણંવા.લ. ઇમે ધમ્મા અકુસલા. ઇમેસુ ધમ્મેસુ ઞાણં ધમ્મપટિસમ્ભિદા. તેસં વિપાકે ઞાણં અત્થપટિસમ્ભિદાતિ. તેનાહ **પવત્તિયં પન સબ્બંપિ દ્વાદસવિધ**ન્તિઆદિ.

[૧૬૦] યં પન **વિભાવનિયં**

> ‘‘અધિમોક્ખવિરહેન સબ્બદુબ્બલંપિ વિચિકિચ્છાસહગતં પટિસન્ધિં આકડ્ઢતિ. અધિમોક્ખસમ્પયોગેન તતો બલવન્તંપિ ઉદ્ધચ્ચસહગતં નાકડ્ઢતીતિ’’ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ અધિમોક્ખવિરહમત્તેન વિચિકિચ્છાસહગતં સબ્બદુબ્બલન્તિચ અધિમોક્ખસમ્પયોગમત્તેન ઉદ્ધચ્ચસહગતં તતો બલવન્તન્તિચ સક્કા વત્તું. સત્થરિ કઙ્ખતિ ધમ્મે કઙ્ખતીતિ એવમાદિના નયેન વુત્તાય વિચિકિચ્છાય અત્તનો વિસયે મહાહત્થિનાગસ્સ વિય બલવતરત્તા અતિવિય કાળકધમ્મત્તાચાતિ. તથા હિસા એકન્તેન દસ્સનેનપહાતબ્બેસુ પધાનભાવેન વુત્તા. તતોયેવચ પટિસન્ધિઆકડ્ઢનંપિ તસ્સા વિઞ્ઞાતબ્બં હોતીતિ. સભાવવિરુદ્ધત્તાયેવ પન વિચિકિચ્છાસહગતં અધિમોક્ખરહિતં હોતીતિ યુત્તં. તસ્મા ઉદ્ધચ્ચસહગતમેવ સબ્બદુબ્બલન્તિ વેદિતબ્બં. **સબ્બત્થાપી**તિ સુગતિદુગ્ગતિવસેન સબ્બસ્મિંપિ. **યથારહ**ન્તિ તેસુ લોકેસુ લદ્ધવત્થુદ્વારાનુરૂપં. **વિપચ્ચતી**તિ વિપાચેતિ વિપક્કભાવં આપાદેતિ. સબ્બંપિવાદ્વાદસવિધં અકુસલકમ્મં સત્તા કુસલપાકાનિ હુત્વા વિપચ્ચતિ, વિપક્કભાવં ગચ્છતીતિ અત્થો.

યસ્મા કુસલકમ્માનિ અપાયભૂમિયંપિ પવત્તિયં મહાસમ્પત્તિયો સમુટ્ઠાપેત્વા મહિદ્ધિકાનં નાગસુપણ્ણાદીનં સન્તાને સયમેવ અત્તનોવિપાકસ્સ ઓકાસં કત્વા સુખવિપાકં જનયન્તિ. અઞ્ઞેસંપિ આપાયિકાનં તેન તેન કારણેન ઇટ્ઠારમ્મણ સમાયોગે સતિ અત્તનો વિપાકસ્સ ઓકાસં લભિત્વા સુખવિપાકં જનયન્તિ. તસ્મા તથાપવત્તિયઞ્ચાતિઆદિ માહ. ન હિ તાનિ સુખવિપાકાનિ અકુસકમ્મસ્સ વિપાકાનિ ભવિતું અરહન્તિ. વુત્તેઞ્હેતં વિભઙ્ગે અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો, યં કાયદુચ્ચરિતસ્સ ઇટ્ઠો કન્તો મનાપો વિપાકો નિબ્બત્તેય્યાતિઆદિ. તત્થ મહાવિપાકાનિ સુગતિ કામલોકે અહેતુકાનિ અટ્ઠપિ સબ્બસ્મિં કામલોકે તેસુચ પઞ્ચચક્ખુવિઞ્ઞાણ સોતવિઞ્ઞાણ સમ્પટિચ્છન સન્તીરણ યુગળાનિ રૂપલોકે વિપચ્ચતીતિ વુત્તં યથારહં વિપચ્ચતીતિ. રૂપાવચર કુસલઞ્હિ કમ્મસમુટ્ઠાનરૂપાનિ જનયન્તંપિ સયં વિપચ્ચમાનં આરમ્મણન્તરે અઞ્ઞભૂમિક વિપાકભાવેન નવિપચ્ચતિ. કામવિરાગભાવનાભાવેન પન અપ્પનાપત્ત કમ્મ વિસેસત્તા કામતણ્હાય અવિસયભૂતે નિમિત્તા રમ્મણે અત્તના સબ્બસો સદિસેન મહગ્ગતભાવપત્તેન રૂપ વિપાકભાવેનેવ વિપચ્ચતિ. તસ્મા રૂપલોકેપિ તાનિ પઞ્ચવિપાકાનિ કામાવચરકુસલસ્સેવાતિ વેદિતબ્બાનીતિ. દ્વીસુ કમ્મસ્સ વિપચ્ચનટ્ઠાનેસુ પટિસન્ધિનામ મહન્તંઠાનં હોતિ. તસ્મા તદા વિપચ્ચન્તં કમ્મં અત્તનો સામત્થિયાનુરૂપં નાતિહીનં વિપાકં જનેતું સક્કોતિ. પવત્તિયં પન નાનાઠાનેસુ નાનાકિચ્ચેહિ વિપચ્ચતિ. તસ્મા તદા વિપચ્ચન્તં કમ્મં અત્તનો સામત્થિયાનુરૂપં વિપચ્ચેતું નસક્કોતિ. પઞ્ચવિઞ્ઞાણટ્ઠાનાદીસુ પરિત્તકેસુ વિપચ્ચમાનં ઠાના નુરૂપં વિપચ્ચતિ. તદારમ્મણટ્ઠાને વિપચ્ચમાનં યેભુય્યેન જવના નુરૂપં વિપચ્ચતિ. તસ્મા સોળસકમગ્ગો દ્વાદસકમગ્ગો અહેતુ કટ્ઠકન્તિ એવંએકેકસ્સ કમ્મસ્સ વિપાકપ્પભેદો પવત્તોતિતં પભેદંદસ્સેતું તત્થાપીતિઆદિમાહ.

કુસલં દુવિધં સમ્પજાનકતં અસમ્પજાનકતન્તિ. તત્થ કમ્મા યૂહનકાલે અન્તમસો હેટ્ઠા વુત્તં દિટ્ઠુજુકમ્મઞાણંપિ સુટ્ઠુ યોજેત્વા કતં સમ્પજાનકતંનામ. યથાહ-કમ્મઞ્ચ કમ્મફલઞ્ચ સદ્દહિત્વા કતં સમ્પજાનકતં નામાતિ. દિટ્ઠુજુકમ્મઞાણ મત્તંપિ અયોજેત્વા તં અસમ્પજાનકતં નામ. યથાહ-કમ્મંપિ કમ્મફલમ્પિ અજાનિત્વા કતં અસમ્પજાનકતં નામાતિ. તત્થ સમ્પજાનકતં તિહેતુકં હોતિ. અસમ્પજાનકતં દુહેતુકં. યથાહ-સમ્પજાનકરણં પન ચતુઞાણસમ્પયુત્તેહિ હોતિ. અસમ્પજાન કરણં ચતૂહિ ઞાણવિપ્પયુત્તેહીતિ. તત્થ એકમેકં ઉક્કટ્ઠં ઓમકન્તિ દુવિધં હોતિ. તત્થ કુસલસમયે પરિયુટ્ઠિતે નીવરણધમ્મેવા અત્તુક્કંસન પરવમ્ભનાદિકે પાપધમ્મેવા સુટ્ઠુ સોધેત્વા કતં ઉક્કટ્ઠં નામ. અસોધેત્વા કતં તેહિવોકિણ્ણં ઓમકંનામ. અપિચ, યં કત્વા પચ્છા લાભા વત મે. નચ વત મે અલાભા. સુલદ્ધં વત મે. નચ વત મે દુલ્લદ્ધં. યસ્સ મે ઈદિસં પુઞ્ઞં પસુતન્તિ એવં પુનપ્પુનં અનુમોદિતં. તં ઉક્કટ્ઠં. યં કત્વા પચ્છા યેનકેનચિ કારણેન દુક્કતં મયાતિ વિપ્પટિસારો ઉપ્પજ્જતિ. તંઓમકં. એવં ચતુબ્બિધસ્સ કમ્મસ્સ વસેન ચતુબ્બિધં વિપાક કોટ્ઠાસં વિભજિત્વા દસ્સેતું તથાપીતિઆદિ માહ. **તત્થાપી**તિ તસ્મિં કામાવચરકુસલેપિ. **તિહેતુકમુક્કટ્ઠ**ન્તિ ઉક્કટ્ઠભૂતં પણીતભૂતં ચતુબ્બિધં તિહેતુકં. **તિહેતુકપટિસન્ધિ**ન્તિ ચતુબ્બિધં તિહેતુક પટિસન્ધિવિપાકં. એત્થચ એકચેતના એકમેવ પટિસન્ધિં દેતિ. પવત્તિવિપાકં પન અસઙ્ખ્યેય્યેસુપિ ભવેસુ દેતિયેવ. એત્થ સિયા –

> એકપુપ્ફં યજિત્વાન, સહસ્સકપ્પકોટિયો;
> દેવેસુચ મનુસ્સેસુ, સેસેન પરિનિબ્બુતોતિ હિ વુત્તં.

તસ્મા એકા ચેતના એકમેવ પટિસન્ધિં દેતીતિ ઇદં ન યુજ્જતીતિ. ન ન યુજ્જતિ. પુબ્બાપરચેતનાહિ સદ્ધિં સહસ્સકપ્પ કોટિ પરિમાણસ્સ વત્તબ્બત્તા. ચિત્તઞ્હિનામ એકચ્છરક્ખણેપિ અનેકસત સહસ્સ કોટિસઙ્ખં ઉપ્પજ્જતિ. તતોચિરતરેકાલેવત્તબ્બમેવ નત્થીતિ. સહસ્સ કપ્પકોટિયોતિ ચ સહસ્સઆયુકપ્પકોટિયો સહસ્સ અત્તભાવકોટિયોતિ નેત્તિઅટ્ઠકથાયં વુત્તં. પુબ્બાપરચેતનાનઞ્ચ પટિસન્ધિદાનભાવો કોસલસંયુત્તકેન દીપેતબ્બો. એકપિણ્ડપાતદાનસ્મિંહિ એકાચેતનાદ્વે પટિસન્ધિયો ન દેતિ. પુબ્બપચ્છિમચેતનાવસેન સત્તક્ખત્તું સગ્ગે સત્તક્ખત્તું સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તોતિ હિ સંયુત્તટ્ઠકથાયં વુત્તં. તિહેતુ કંપિ કમ્મં પટિપક્ખેહિ અભિભુય્યમાનં વિહતસામત્થિયં હુત્વા તિહેતુકવિપાકં જનેતું ન સક્કોતિ. નચ તં અતિદુબ્બલંપિ સમાનં કોસલ્લસઙ્ખાતેન ઞાણેન યુત્તત્તા અતિબ્યામુળ્હપચ્ચય ભૂહં જચ્ચન્ધાદિવિપત્તિસહિતં અહેતુકવિપાકં જનેતીતિ વુત્તં તિહેતુકમોમકન્તિઆદિ. **દ્વાદસવિપાકાનિવિપચ્ચતિ**. અયં દ્વાદ સકમગ્ગોનામ **અહેતુકવિપાકાનેવ વિપચ્ચતિ**. ઇદં અહેતુ કટ્ઠકંનામ. એવં તિપિટકચૂળનાગત્થેરવાદવસેન વિપાકપ્પવત્તિં દસ્સેત્વા ઇદાનિ મોરવાપિવાસિ મહાદત્તત્થેરવાદં દસ્સેતું ગાથમાહ. સો હિ થેરોવિપાકાનં અસઙ્ખારિકતા સસઙ્ખારિકતાચ કમ્મવસેનેવ સિદ્ધાપિ કત્વા અસઙ્ખારં કમ્મં સસઙ્ખારવિપાકાનિ ન પચ્ચતિ. સસઙ્ખારંકમ્મં અસઙ્ખારવિપાકાનિ નવચ્ચતીતિ વદતિ.

યથા મુખનિમિત્તં નામ મુખે સન્નિસિન્ને સન્નિસીદતિ. ચલન્તે ચલતિ. એવં પયોગેન અસાધનીયાનં વિપાકાનં તિક્ખમન્દતા વિસેસભૂતો સઙ્ખારભેદો કમ્મવસેનેવ વત્તબ્બો. ન પયોગવસેન. ઇતરથા કમ્મવિસેસેન તિક્ખમન્દજાતાનં તેસં સન્નિહિતપચ્ચયમત્તેન મન્દતિક્ખતાપત્તિનામ સિયાતિ. અહેતુ કવિપાકાનં પન પરિદુબ્બલત્તા અપરિબ્યત્તોવ તિક્ખમન્દતા વિસેસોતિ ઉભયકમ્મનિબ્બત્તન્તિ અધિપ્પાયો. યસ્મા પન તેસં સસઙ્ખારાસઙ્ખારભાવો પટિસન્ધિવસેનવા તદારમ્મણવસેનવા ઉપ્પત્તિકાલે પુબ્બપયોગસઙ્ખાતસ્સ પચ્ચયવિસેસસ્સ ભાવાભાવેન વત્તું યુત્તો. ન કમ્માગમનવસેન, ન હિ કમ્મભવે સઙ્ખારો ભવન્તરે વિપાકાનિ વિસેસેતું યુત્તો. તસ્મા ઇમં વાદં કેચિવાદંનામ કરોન્તો **કેચના**તિ આહ.

ઇમસ્મિં કેચિવાદે અસઙ્ખારિકકમ્મે સસઙ્ખારિક વિપાકાનિ સસઙ્ખારિકકમ્મેચ અસઙ્ખારિકવિપાકાનિ વજ્જેત્વા ચતૂસુ તિહે તુકુક્કટ્ઠેસુ કમ્મેસુ અસઙ્ખારિકદ્વયે વિપાકાનિ પટિસન્ધિયં દ્વે, પવત્તિયં દ્વાદસ. સસઙ્ખારિકદ્વયે પટિસન્ધિયં દ્વે, પવત્તિયં દ્વાદસ. ચતૂસુ દ્વિહેતુકોમકકમ્મેસુ અસઙ્ખારિકદ્વયે પટિસન્ધિયં દ્વે, પવત્તિયં દસ. સસઙ્ખારિકદ્વયે પટિસન્ધિયં દ્વે, પવત્તિયં દસ. તથા ચતૂસુ દ્વિહેતુકુક્કટ્ઠેસુ. ચતૂસુ દ્વિહેતુકોમકેસુ પન પટિસન્ધિયં એકં અહેતુકં પવત્તિયં અટ્ઠઅહેતુકાનીતિ એવં વિપાકાનં દ્વે દ્વાદસકમગ્ગા ચત્તારો દસકમગ્ગા એકં અહેતુકટ્ઠકઞ્ચ હોન્તિ, તંસબ્બં સઙ્ગહેત્વા દસ્સેતું તેસન્તિ ગાથમાહ.

તેસન્તિ તેસં કેસઞ્ચિ થેરાનં વાદે. અટ્ઠસાલિનિયં પન તિહેતુકેન કમ્મેન પટિસન્ધિતિહેતુકાવ હોતિ. ન દુહેતુકા નચઅહેતુકા. દુહેતુકેન કમ્મેન પટિસન્ધિ દુહેતુકાપિ હોતિ અહેતુકાપિ. તિહેતુકા પન નહોતીતિ એવં પવત્તો મહાધમ્મરક્ખિતત્થેરવાદોપિ આગતો. તત્થ યથા દુહેતુકેન હીનેન કમ્મેન અહેતુકા પટિસન્ધિ અવસ્સં ઇચ્છિતબ્બા હોતિ. તથા તિહેતુકેનપિ હીનેન કમ્મેન દુહેતુકાપિ પટિસન્ધિ અવસ્સં ઇચ્છિતબ્બાયેવાતિ કત્વા ઇધ અયંવાદો થેરેન ન ગહિતોતિ વેદિતબ્બો. પટિસમ્ભિદામગ્ગે પન-ગતિસમ્પત્તિયા ઞાણસમ્પયુત્તે અટ્ઠન્નં હેતૂનં પચ્ચયા ઉપપત્તિ હોતિ. કુસલસ્સ કમ્મસ્સ જવનક્ખણે તયો હેતૂ કુસલા. નિકન્તિક્ખણે દ્વે હેતૂ કુસલા. પટિસન્ધિક્ખણે તયો હેતૂ અબ્યાકતાતિચ ગતિ સમ્પત્તિયા ઞાણ વિપ્પયુત્તે છન્નં હેતૂનં પચ્ચયા ઉપપત્તિ હોહિ. કુસલસ્સ કમ્મસ્સ જવનક્ખણે દ્વે હેતૂ કુસલા. નિકન્તિક્ખણે દ્વે હેતૂ અકુસલા. પટિસન્ધિક્ખણે દ્વે હેતૂ અબ્યાકતાતિચ એવં તિહેતુકેન કમ્મેન પટિસન્ધિ તિહેતુકાવ વુત્તા. દ્વિહેતુકેન કમ્મેન દ્વિહેતુકાવ. ન પન ગતિસમ્પત્તિયા ઞાણવિપ્પયુત્તે સત્તન્નં હેતૂનં પચ્ચયાતિઆદિના તિહેતુકેન કમ્મેન દ્વિહેતુકા પટિસન્ધિ વુત્તા. નચ ચતુન્નં હેતૂનં પચ્ચયાતિઆદિના દ્વિહેતુકેન કમ્મેન અહેતુકા પટિસન્ધીતિ.

તત્થ પન તીસુ ખણેસુ સહજાત હેતૂનં વસેન હેતુ મૂલકોવ અયં દેસનાવારોતિ કત્વા અનોકાસતાય અહેતુકપટિસન્ધિ તત્થ નવુત્તા. ન પન અલબ્ભમાનતાય. દ્વિહેતુક પટિસન્ધિ પન અનોકાસાયેવ નહોતિ. અલબ્ભ માનત્તાયેવ સા નવુત્તાતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. તસ્મા યુત્તિતો પાળિયેવ બલવતરાતિ કત્વા મહાધમ્મરક્ખિતત્થેરવાદોવ પાળિયા સમેતીતિ પટિસમ્ભિદામગ્ગટ્ઠકથાયં વુત્તો. ટીકાકારા પન કમ્મસરિક્ખક વિપાકદસ્સનત્થં સાવસેસ પાઠોવ મહાથેરેન વુત્તોતિ ઇચ્છન્તિ. એવઞ્ચ કત્વા અટ્ઠસાલિનિયંપિ તિપિટકચૂળનાગત્થેરવાદોવ પમાણં કત્વા વુત્તોતિ.

> **વિભાવનિયં** ઇદાનિ એકાય ચેતનાય દ્વાદસવિપાકાનિ એત્થેવ દસકમગ્ગોપિ અહેતુકટ્ઠકમ્પિતિ આગતસ્સ મોરવાપિવાસિ મહાધમ્મરક્ખિતત્થેરસ્સાતિ પાઠો.

મોરવાપિવાસિમહાદત્તત્થેરસ્સાતિ પન વત્તબ્બો. મહાધમ્મ રક્ખિતત્થેરવાદોપિ પન એત્થ એકદેસેન સઙ્ગહિતોયેવ. તસ્મિંપિ હિ અસઙ્ખારિકં કમ્મં અસઙ્ખારિકવિપાકમેવ દેતિ. નો સસઙ્ખારિકં . સસઙ્ખારિકં કમ્મં સસઙ્ખારિકવિપાકમેવ દેતિ. નો અસઙ્ખારિકન્તિ આગતમેવાતિ. [કામાવચરકમ્મં]

૧૫૪. રૂપાવચરકમ્મે **પરિત્ત**ન્તિ દુવિધં પરિત્તં અપગુણતા યવા હીનતાયવા. તત્થ યં પણીતેહિ છન્દાદીહિ યુત્તંપિ અભાવિતં હોતિ પટિલદ્ધમત્તં, તં અપગુણતાય પરિત્તંનામ. યં સન્ધાય યં અપગુણં હોતિ, ઉપરિ ઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું ન સક્કોતિ, ઇદં પરિત્તંનામાતિ અટ્ઠસાલિનિયં વુત્તં. યં પન સુભાવિતંપિ સમાનં હીનેહિ છન્દાદીહિ યુત્તં હોતિ. તં હીનતાય પરિત્તંનામ. યં સન્ધાય યસ્સ આયૂહનક્ખણે છન્દોવા હીનો હોતિ. વીરિયંવા, ચિત્તંવા,

વીમંસાવા, તં હીનંનામાતિ તત્થેવ વુત્તં. **મજ્ઝિમં**પિ દુવિધં. તત્થ નાતિપગુણ તાય મજ્ઝિમં સન્ધાય નાતિસુભાવિતો મજ્ઝિમોતિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. મજ્ઝિમેહિ છન્દાદીહિ યુત્તતાય મજ્ઝિમં સન્ધાય યસ્સ આયૂહનક્ખણે તે ધમ્મા મજ્ઝિમા હોન્તિ. તં મજ્ઝિમન્તિ અઙ્ઘ સાલિનિયં વુત્તં. **પણીતં**પિ દુવિધં. તત્થ અતિપગુણતાય પણીતં સન્ધાય સુભાવિતો વસિપ્પત્તો પણીતોતિ વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તં. પણીતેહિ પન છન્દાદીહિ યુત્તતાય પણીતં સન્ધાય યસ્સ આયૂહનક્ખણે તે ધમ્મા પણીતા હોન્તિ. તં પણીતન્તિ અઙ્ઘસાલિનિયં વુત્તં. તત્થ યાનિ અપગુણતાદિ વસેન પરિત્તાદીનિ વુત્તાનિ, તાનિ ઇધ નાધિપ્પેતાનિ. યાનિ પન હીનાદીહિ છન્દાદીહિ યુત્તતાય પરિત્તાદીનિ વુત્તાનિ, તાનેવ ઇધાધિપ્પેતાનિ. ઇમાનેવ હિ તિવિધાસુ ભૂમીસુ તિવિધં બ્રહ્મુપપત્તિભેદં સાધેન્તીતિ. ઇત્થીનં ઝાનેસુ વસીપત્તાનંપિ છન્દાદીનં અપણીતતાય મહાબ્રહ્મેસુ અનુપ્પજ્જનઞ્ચેત્થ સાધકં. તેનેવચ અઙ્ઘકથાયં છન્દાદિવસેન સિદ્ધાનિ હીન મજ્ઝિમ પણીતાનિ અઙ્ઘારસપભેદેન વિભજિત્વા ઇમાનિ અઙ્ઘારસ કમ્મદ્ધારાનિ નામ ઇમેહિ પભાવિતત્તા ઇમેસં વસેન અઙ્ઘારસખત્તિયા અઙ્ઘારસ બ્રાહ્મણા અઙ્ઘારસ વેસ્સા અઙ્ઘારસ સુદ્દા અઙ્ઘચત્તા લીસ ગોત્ત ચરણાનિ વેદિતબ્બાનીતિ વુત્તં. એતેન હિ દેવાનંપિ બ્રહ્મૂનંપિ લબ્ભમાનં ઉપપત્તિભેદં ઉપલક્ખેતીતિ.

[૧૬૧] વિભાવનિયં પન

> ''પટિલદ્ધમત્તં અનાસેવિતં પરિત્તન્તિ અવિસેસતોવ અઙ્ઘકથાયં વુત્તં. તથા નાતિ સુભાવિતં અમરિપુણ્ણવસીભાવં મજ્ઝિમં. અતિવિયસુભાવિતં પન સબ્બસો પરિપુણ્ણ વસીભાવં પણીત''ન્તિ વુત્તં. તં સબ્બં ઇધ નયુજ્જતિયેવ.

તઞ્હિ ઉપરિ ઝાનસ્સ પચ્ચયો ભવિતું સમત્થાસમત્થંવા હાન ભાગિયતાદિ વિસેસં વા સન્ધાય વુત્તં. ન પન ઉપપત્તિ ભેદજનક વિસેસન્તિ.

[૧૬૨] યઞ્ચ **તત્થ**

> ''આચરિયેન પનેત્થ પરિત્તંપિ ઈસકં લદ્ધાસેવનમેવ અધિપ્પેતન્તિ દિસ્સતિ. તથા હાનેન નામરૂપપરિચ્છેદે-
>
> સમાનાસેવને લદ્ધે, વિજ્જમાને મહબ્બલે;
> અલદ્ધા તાદિસં હેતુ, મભિઞ્ઞા ન વિપચ્ચતીતિ.
>
> સમાનભૂમિકતોવ આસેવન લાભેન બલવ ભાવતો મહગ્ગતધમ્માનં વિપાકદાનં વત્વા તદભાવતો અભિઞ્ઞાય અવિપચ્ચનં વુત્ત''ન્તિ વુત્તં. તંપિ વિચારેતબ્બમેવ.

યથા હિ અરિયમગ્ગચેતના અત્તના સમાનભૂમકજવનતો અલદ્ધાસેવનાપિ સમાના વિપાકં ન દેતીતિ નત્થિ. તથા આદિ કમ્મિકવીથિયં એકવારમત્તભૂતા સબ્બસમાપત્તિ વીથીસુચ સબ્બપથ મભૂતા મહગ્ગતચેતનાપિ સમાનભૂમકધમ્મતો અલદ્ધાસેવન તાય દુબ્બલત્તા વિપાકં નદેતીતિ નત્થીતિ ન ન સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ. એત્થ સિયા- તસ્સેવ રૂપાવચરસ્સ કુસલસ્સ કમ્મસ્સ કતત્તા ઉપચિતત્તા વિપાકં.લ. પથમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતીતિ વુત્તં. ન ચ સા ચેતના ઉપચિતાનામ હોતિ. સમાનભૂમક ધમ્મતો અલદ્ધાસેવનત્તાતિ.ન. મગ્ગચેતનાયપિ

અવિપાકતાપત્તિતો. સાપિહિ તસ્સેવ લોકુત્તરસ્સ કુસલસ્સ ઝાનસ્સ કતત્તા ભાવિતત્તા વિપાકં. લ. પથમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતીતિ વુત્તા. નચ સાપિ સમાનભૂમકધમ્મતો લદ્ધાસેવના હોતીતિ. ઉભયત્થ પન પથમસમન્નાહારતો પટ્ઠાય ઉપચિનિત્વા ભાવેત્વા આગતત્તા અસમાનભૂમિક જવનેહિપિ લદ્ધાસેવન ભાવં પટિચ્ચ ઉપચિતતા ભાવિતતાચ વુત્તાતિ સક્કા વત્તુન્તિ. તસ્મા આદિ કમ્મિકભૂતાપિ મહગ્ગતચેતના મરણા સન્ને લદ્ધા અબ્ભુણ્હા આસન્નકમ્મભૂતા વિપાકં નદેતીતિ ન વત્તબ્બા. અભિઞ્ઞાચેતના ચ સમાનભૂમકેહિપિ નાનાવજ્જનવીથિજવનેહિ સુટ્ઠુતરં લદ્ધાસેવનત્તા તિક્ખતરભૂતા કથં દુબ્બલાનામ સિયા. તેનેવ અયં વાદો અનુટીકાયં પટિક્ખિત્તો. વુત્તઞ્હિ તત્થ કેચિ પન સમાન ભૂમકતો આસેવનલાભેન બલવન્તાનિ ઝાનાનીતિ તાનિ વિપાકં દેન્તિ. અભિઞ્ઞા પન સતિપિ ઝાનભાવે તદભાવતો તસ્મિં તસ્મિં આરમ્મણે આગન્તુકત્તાવા દુબ્બલા. તસ્મા વિપાકં ન દેન્તીતિ વદન્તિ. તં અકારણં. પુનપ્પુનં પરિકમ્મવસેન અભિઞ્ઞા યપિ વસીભાવસમ્ભવતોતિ. ચતુત્થજ્ઝાનસમાધિસ્સ પન આનિસંસભૂતા અભિઞ્ઞાચેતના તસ્સ ફલસદિસા ફલટ્ઠાને ઠિતા, તસ્મા સા વિપાકં નદેતીતિ ઇચ્છન્તિ ટીકાકારા. તસ્સ પન ઇદ્ધિ વિકુબ્બનાદિકિચ્ચં વિપચ્ચનકિચ્ચતોપિ મહન્તતરં હોતિ. સબ્બથા મેનચ વિકુબ્બનાદિકિચ્ચં સાધેન્તિયા વિપચ્ચનથામેપિ તેન થામેન સહ પરિક્ખયં ગચ્છતિ. તસ્મા સા પુન વિપાકં નદેતીતિપિ યુજ્જતિયેવ. **પઞ્ચમજ્ઝાનન્**તિ અભિઞ્ઞાભાવં અપત્તં પરિત્તાદિભેદેન તિવિધં પઞ્ચમજ્ઝાનં. **તદે**વાતિ પઞ્ચમઝાનમેવ. **સઞ્ઞાવિરાગં ભાવેત્વા**તિ ચિત્તે સતિ રજ્જન દુસ્સન મુય્હનાનિ હોન્તિ. તસ્મિં અસતિ દિટ્ઠધમ્મનિબ્બાનપ્પત્તોનામ હોતીતિ એવં ચિત્તે એવ આદીનવં દિસ્વા અચિત્તકભવપત્થના સહિતં વાયોકસિણેવા કેસઞ્ચિ મતેન પરિચ્છિન્નાકાસ કસિણેવા સઞ્ઞાવિરાગં ભાવેત્વા. **અસઞ્ઞસત્તેસુ ઉપ્પજ્જન્તી**તિ યેન યેન ઇરિયાપથેન ઇધ મરન્તિ, તેનેવ તત્થ ઉપ્પજ્જન્તિ. કમ્મકિરિયવાદિતિત્થિયા એવાતિ અધિપ્પાયો. ન હિ અકમ્મકિરિયવાદીનં ઝાનભાવના નામ અત્થીતિ. **અનાગામિનો પન સુદ્ધાવાસેસુ ઉપ્પજ્જન્તી**તિ સુદ્ધાવાસેસુ પન અનાગામિનો એવ ઉપ્પજ્જન્તિ. ન અઞ્ઞે સકદાગામિઆદયોતિ અત્થો. એતેન અનાગામીનં અઞ્ઞસ્મિંપિ બ્રહ્મલોકે ઉપ્પત્તિ અપ્પટિસિદ્ધા હોતિ. અનાગામીસુચ સદ્ધાધિકો અવિહેસુ ઉપ્પજ્જતિ, વીરિયાધિકો અતપ્પેસુ. સતાધિકો સુદસ્સેસુ. સમાધાધિકો સુદસ્સીસુ. પઞ્ઞાધિકો અકનિટ્ઠેસૂતિ. યથાક્કમં ભાવેત્વા યથાક્કમં અરૂપેસુ ઉપ્પજ્જન્તીતિ યોજના. એત્થચ **પથમજ્ઝાનં પરિત્તં ભાવેત્વા**તિઆદિ સબ્બં પથમજ્ઝાનાદીનં યથા સકં વિપચ્ચનભૂમિ વવત્થાનવસેન વુત્તં. સમાપત્તિલાભિનો પન પુથુજ્જન સોતાપન્ન સકદાગામિનો અત્તના લદ્ધસમાપત્તીનં વિપચ્ચનભૂમીસુ ઇચ્છિતભૂમિયં નિબ્બત્તન્તિ. તેસુ પુથુજ્જનો નિકન્તિયા સતિ કામલોકેપિ નિબ્બત્તતિયેવ. ઇતરે પન ઝાને અપરિ હીને સતિ કામલોકેપિ નિબ્બત્તતિયેવ. ઇતરે પન ઝાને અપરિહીને સતિ કામભવે નિકન્તિનામ તેસં ન સમ્ભવતીતિ પરિહીનજ્ઝાનાએવ તત્થ નિબ્બત્તન્તિ.

[૧૬૩] વિભાવનિયં પન

તેસંપિ સોતાપન્નસકદાગામીનં નિકન્તિવસેન કામભવેનિબ્બત્તિં ઇચ્છન્તેન ''તથા કામભવેપિ કામાવચર કમ્મબલેન. ઇજ્ઝતિ ભિક્ખવે સીલવતો ચેતોપણિધિ વિસુદ્ધત્તાતિ હિ વુત્ત''ન્તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

તેહિ ઝાને અપરિહીને એકન્તેન બ્રહ્મલોકગામિનોએવ હોન્તિ. યતો તે ઝાનઅનાગામિનોનામાતિ વુચ્ચન્તિ. ઝાનપરિ હાનિચ તેસં તંતં પલિબોધ વસેનેવ હોતિ. ન પન કામ રાગાદિવસેન. કસ્મા, મગ્ગસહાયેન ઝાનેન સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભિતત્તા. વુત્તઞ્હેતં અઙ્ગુત્તરે-સહદસ્સનુપ્પાદા ભિક્ખવે અરિયસાવકસ્સ તીણિ સંયોજનાનિ મહીયન્તિ.લ. સો વિવિચ્ચેવ.લ. પથમં ઝાનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરતિ. તસ્મિં ચે સમયે ભિક્ખવે અરિયસાવકો કાલઙ્કરેય્ય. નત્થિ તસ્સ

સંયોજનં. યેન સંયોજનેન સંયુત્તો અરિયસાવકો પુન યિમં લોકં આગચ્છેય્યાતિ. એત્થચ તસ્મિં ચે સમયેતિઆદિના સો લદ્ધજ્ઝાનં અપરિહાપેત્વા ચે કાલઙ્કરોતિ. એકન્તેન બ્રહ્મલોકમેવ ગમિસ્સતિ. પરિહાપેન્તસ્સ પન તં સંયોજનં પાકતિમેવાતિ દસ્સેતિ. પટિસમ્ભિદામગ્ગટ્ઠકથાયઞ્ચ ઝાનલાભીનં પન અનાગામિસ્સચ બ્રહ્મલોકેયેવ પટિસન્ધિદાનતો પચ્ચયો નહોતીતિ વુત્તં. તત્થ ઝાનલાભીનન્તિ મહગ્ગતજ્ઝાનલાભીનં સોતાપન્ન સકદાગામીનં. પચ્ચયો નહોતીતિ તેસં વિપસ્સનાનિકન્તિ તણ્હા કામસુગતિપટિસન્ધિયા ન હોતીતિ અત્થો.

તસ્મા તેસં દ્વિન્નં સેખાનં કુપ્પધમ્માનંપિ સતં ઝાને વિજ્જમાને કામભવે નિકન્તિ નામ નત્થીતિ વેદિતબ્બં. અનાગામિસ્સ પન નિદ્દાયન્તસ્સેવ સત્થેન ગીવં છિન્દિત્વા મારીયમાનસ્સપિ ઝાનં અલભિત્વા ચવનંનામ નત્થિ. સો હિ સમાધિસ્મિં પરિપૂરકારીતિ વુત્તો. ઇત્થિયો પન અટ્ઠસમાપત્તિયો લભિત્વા અનન્તરે ભવે અકનિટ્ઠે નિબ્બત્તમાનાપિ અધિપતિભૂતેસુ મહાબ્રહ્મેસુ ન નિબ્બત્તન્તિ. હીનજ્ઝાસયત્તા પુરોહિત પારિસજ્જેસુએવ નિબ્બત્તન્તિ. તથાહિ અટ્ઠકથાસુ યં ઇત્થી બ્રહ્મત્તં કરેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ સુત્તપદસ્સ અત્થવચને બ્રહ્મત્તન્તિ મહાબ્રહ્મત્તં અધિપ્પેતં. ઇત્થી ચ ઇધ ઝાનં ભાવેત્વા કાલં કત્વા બ્રહ્મપારિસજ્જાનં સહબ્યતં ઉપપજ્જતિ, ન મહાબ્રહ્માનન્તિ વુત્તં. બ્રહ્મપારિસજ્જાનન્તિ ચેત્થ બ્રહ્મપુરોહિતાનંપિ સઙ્ગહણં વેદિતબ્બં. તે હિ બ્રહ્માનં પરિસભૂતા હોન્તીતિ. વુત્તઞ્હેતં સંયુત્તકે –

> અથખો ભિક્ખવે સિખીભગવા અભિતું ભિક્ખું આમન્તેસિ. પટિભાતુ તં બ્રાહ્મણ બ્રહ્મુનોચ બ્રહ્મપરિસાયચ બ્રહ્મપારિસજ્જાનઞ્ચ ધમ્મિકથાતિ.

પરિસભાવેચ સતિ પરિસાસુ જાતાપિનામ હોન્તીતિ. તત્થ બ્રહ્મુનોતિ મહાબ્રહ્મુનો. બ્રહ્મપરિસાયાતિ બ્રહ્મપુરોહિત ગણસ્સાતિ અત્થો. નનુ બ્રહ્મપારિસજ્જાનન્તિ વુત્તત્તા ન મહાબ્રહ્માનન્તિ એત્થેવ તેસં સઙ્ગહણં યુત્તન્તિ ચે. ન. યં ઇત્થી સક્કત્તં કરેય્ય, મારત્તં કરેય્ય, બ્રહ્મત્તં કરેય્ય, નેતંઠાનં વિજ્જતીતિ એવં અધિપતિ ભૂતેહિ સક્કાદીહિ સહ વુત્તત્તા ઇધ અધિપતિપટિક્ખિપનસ્સેવ સમ્ભવતો. તેનેવ હિ નેત્તિયં-ઇત્થી મહાબ્રહ્મા સિયાતિ, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ વુત્તં. એત્તાવતા વેહપ્ફલાદીસુ ઉપરિબ્રહ્મલોકેસુપિ પુરોહિતપારિસજ્જબ્રહ્માનં અત્થિતા સિદ્ધા હોતિ. તેનેવ સંયુત્તટ્ઠકથાયં થેરાનઞ્હિ ભણ્ડગાહકદહરા વિય બ્રહ્માનંપિ પારિસજ્જબ્રહ્માનો નામ હોન્તીતિ વુત્તં.

> **વિભાવનિયં** પન

> ''ઇત્થિયોપિ પન અરિયાવા અનરિયાવા અટ્ઠસમાપત્તિલા ભિનિયો બ્રહ્મપારિસજ્જેસુયેવ નિબ્બત્તન્તીતિ અટ્ઠકથાયં વુત્ત''ન્તિ વુત્તં.

તત્થ બ્રહ્મપારિસજ્જેસુયેવાતિ અકનિટ્ઠે નિબ્બત્તમાનાપિ બ્રહ્માનં પરિચારિક બ્રહ્મેસુએવ નિબ્બત્તન્તિ. ન મહાબ્રહ્મેસૂતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

> **મણિમઞ્જૂસાયં** પન

> બ્રહ્મપારિસજ્જેસુયેવ નિબ્બત્તન્તિ, ન બ્રહ્મપુરોહિતાદીસૂતિ વુત્તં. તં ન ગહેતબ્બં.

> યઞ્ચ **તત્થ**

સામાવતિયાદીનં પથમં બ્રહ્મપારિસજ્જેસુ નિબ્બત્તનં વુત્તં. તંપિ અટ્ઠકથાય ન સમેતિ.

યસ્મા પન તા ઇમસ્મિં અત્તભાવે અરિયફલાનિ સચ્છાકંસુ. તસ્મા તત્થ અનાગામિનિયો સુદ્ધાવાસેસુ ઉપ્પન્ના. ઇતરા કાચિ તાવતિંસેસુ કાચિ પરનિમ્મિતવસવત્તીસુ ઉપ્પન્ના ઇચ્ચેવ ઉદાનટ્ઠકથાયં વુત્તન્તિ. અપિચેત્થ વેહપ્ફલે અકનિટ્ઠે ચતુત્થારુપ્પેતિ તીસુ ભવગ્ગેસુ નિબ્બત્તા અરિયા અઞ્ઞત્થ નુપ્પજ્જન્તિ. સેસબ્રહ્મલોકેસુ નિબ્બત્તા હેટ્ઠાભૂમીસુ નુપ્પજ્જન્તીતિ. [કમ્મચતુક્કં].

૧૫૫. આયુક્ખયેન મરણં કમ્મક્ખયેન મરણન્તિઆદિના યોજેતબ્બં. તત્થ અપરિક્ખીણેયેવ કમ્માનુભાવે તસ્મિં તસ્મિં સત્તનિકાયે યથાનિયમિતસ્સ આયુપરિમાણસ્સ પરિક્ખયેન પરિપુણ્ણેન મરણં **આયુક્ખય મરણંનામ**. તસ્મિં તસ્મિં ભવે દુબ્બલેન કમ્મેન નિબ્બત્તસ્સ સત્તસ્સ અપરિક્ખીણેયેવ આયુપરિમાણે કેવલં કમ્મસત્તિપરિક્ખયેન અન્તરાવ મરણં **કમ્મક્ખય મરણંનામ**. તદુભયસ્સ સમં પરિક્ખયેન મરણં **ઉભયક્ખય મરણંનામ**. ધરમાનેપિ તદુભયે પુરિમભવેસુવા ઇમસ્મિંવાભવે કતેન ઉપઘાતકકમ્મેન અજ્ઝત્તબહિદ્ધાભૂતે નાનારોગાબાધ પથવીપવેસ અસનિપાતાદિકે જીવિતન્તરાયે સમુટ્ઠાપેત્વા દુસ્સિમારકલાબુરાજાદીનંવિય અન્તરાવ ઉપરોધિત ખન્ધસન્તાનસ્સ સત્તસ્સ મરણં **ઉપચ્છેદક મરણંનામ**. નનુ ચેત્થ મરન્તાનં નામ સબ્બેસંપિ તંતંભવં જનેન્તં કમ્મં ખિય્યતિયેવ. અથકસ્મા ઇતરેપિ વુત્તાતિ. વુચ્ચતે, સરસવસેનેવ હિ કમ્મસામત્થિયસ્સ ખયો ઇધ કમ્મક્ખયોતિ અધિપ્પેતો. યે પન દસવસ્સ વીસતિવસ્સ યાવ અસઙ્ખ્યેય્ય વસ્સાદિ વસેન નાનાઆયુકપ્પવિધાયકા તસ્મિં તસ્મિં સત્તનિકાયે સબ્બજન સાધારણા સત્તાનં અજ્ઝત્તબહિદ્ધસમ્ભૂતા ઉતુઆહારાનામ હોન્તિ. તે તસ્સ તસ્સ આયુકપ્પસ્સ ઠિતિકરા વુદ્ધિકરા હાનિકરાચાતિ તિવિધા હોન્તિ. તત્થ અકુસલમૂલેસુ વડ્ઢમાનેસુ હાનિકરા વડ્ઢન્તિ. કુસલમૂલેસુ વડ્ઢમાનેસુ બુદ્ધિકરા વડ્ઢન્તિ. ઉભયમૂલેસુ સમં ઠિતેસુ ઠિતિકરા સમં પવત્તન્તિ. તેસં વસેન સત્તાનં આયુકપ્પો કત્થચિ સદા ઠિતિભાગો હોતિ. કત્થચિ કદાચિ હાનિભાગો કદાચિ વુદ્ધિભાગો હોતિ. તયોપિ ચેતે ઠિતિકરાદયો તંતંસત્તનિકાયં અજ્ઝોત્થરમાના આયું પરિચ્છિન્દન્તા પવત્તન્તીતિ અસઙ્ખ્યેય્યાયુક સંવત્તનિકં ચક્કવત્તિસમ્પત્તિ સંવત્તનિકઞ્ચ કમ્મં દસવસ્સિકે કાલે વિપચ્ચમાનં તદનુરૂપંએવ ભોગઞ્ચ ઇસ્સરિયઞ્ચ દત્વા દસવસેન ખિય્યતિ. તં તં સત્તનિકાય પરિયાપન્ના સત્તા સન્તાનભૂતા રૂપધમ્મા સબ્બઞ્ઞુ બુદ્ધાનં ખન્ધસન્તાન ભૂતાપિ તગ્ગતિકા તદનૂવત્તિકા એવ હુત્વા પરિણમન્તિ અઞ્ઞત્ર ઇદ્ધિમય વિજ્જામય રસાયનવિધિ જીવિત સઙ્ખાર વિદૂહીતિ. વુત્તઞ્હેતં મહાપદાનસુત્તટ્ઠકથાયં –

> સબ્બેપિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા અસઙ્ખ્યેય્યાયુકા. કસ્મા તે અસઙ્ખ્યેય્યં ન અટ્ઠંસૂતિ. ઉતુભોજનવિપત્તિયા. ઉતુભોજનવસેન હિ આયુ હાયતિપિ વડ્ઢતિપીતિ.

તસ્મા પધાનનિસ્સયભૂતેસુ દ્વિસમુટ્ઠાનિક રૂપધમ્મેસુ તં તં આયુકપ્પવસેન પરિણમન્તેસુ જિય્યમાનેસુ યાવમહન્તંપિ કમ્મં અત્તનો વિપાકાધિટ્ઠાનસ્સ અભાવા ખિય્યતિયેવ. સોચસ્સ ખયો ન સરસેન હોતિ. અથખો આયુસઙ્ખારવિપત્તિયા એવ હોતીતિ ઇધ આયુક્ખયો વિસું ગહિતોતિ. એસનયો ઉપચ્છેદકમરણેપિ નેતબ્બો. તત્થ ઉપચ્છેદકમરણન્તિ અકાલમરણં વુચ્ચતિ. તઞ્હિપવત્તમાનં ઉપચ્છેદકકમ્મુનાવા પવત્તતિ. અઞ્ઞેહિવા અનેક સહસ્સેહિ કારણેહિ. તાનિ પન પાળિયં મૂલભેદતો સંખિપિત્વા અટ્ઠધા વુત્તાનિ. કતમાનિ પન તાનીતિ. અત્થિ વાતસમુટ્ઠાના આબાધા. અત્થિ વિત્તસમુટ્ઠાના. અત્થિ સેમ્હ સમુટ્ઠાના. અત્થિ સન્નિપાતિકા. અત્થિ ઉતુસમુટ્ઠાના. અત્થિ વિસમપરિહારજા. અત્થિ ઓપક્કમિકા. અત્થિ કમ્મવિપાકજા આબાધાતિ. તત્થ કમ્મવિપાકજા કેચિ ઉપપીળકકમ્મજાકેચિ ઉપચ્છેદકકમ્મજા. યસ્મા પન વાતો કુપ્પમાનો સીતુણ્હાદીહિ દસહિ કારણેહિ કુપ્પતિ. તેસુચ

એકમેવ કમ્મ વિપાકજં હોતિ. સેસાનિ પન અકમ્મવિપાકજાનીતિ મિલિન્દ પઞ્હે વુત્તં. યસ્માચ કમ્મવિપાકજાપિ આબાધા ઉપ્પજ્જમાના વાત કુપ્પનાદીહિ વિના ન ઉપ્પજ્જન્તિ. તસ્મા કેચિ વાતસમુટ્ઠાનાદયોપિ કમ્મવિપાકજા હોન્તિયેવાતિ દટ્ઠબ્બા.

તત્થ સન્નિપાતિકાતિ વાતાદીનં દ્વિન્નં તિણ્ણંવા સન્નિપતિતાનં વસેન પવત્તા. યે પન લોકે સત્તાનં પયોગમુત્તા સયં જાતા નાનાભયુપદ્દવા. તે ઉતુસમુટ્ઠાનેસુ સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. વિસમપરિહારજાતિ અનિસમ્મકારીનં અનેકવિધે વિસમે વિપત્તિમુખે અત્તાનં પયોજન્તાનં તતો તતોવા તત્થ તત્થ વા પતન પક્ખલનાદિવસેન પવત્તા. ઓપક્કમિકાતિ અત્તનાવા પરેહિ રાજચોરવેરીહિવા અમનુસ્સવાળયક્ખદેવતાહિવા વાળમિગાદીહિવા કતાનં પયોગાનં વસેન પવત્તા. કુપ્પિતા હિ દેવતા સકલં રજ્જંવા રટ્ઠંવા દીપકંવા એકપ્પહારેન અસેસં કત્વા વિનાસેન્તિ દણ્ડકરટ્ઠ મજ્ઝરટ્ઠ કલિઙ્ગરટ્ઠ માતઙ્ગરટ્ઠેસુ વિય. અનેકસહસ્સેવા વાળયક્ખે વિસ્સજ્જન્તિ વેસાલિયં વિય. રક્ખસેવા વિસ્સજ્જન્તિ સુવણ્ણભૂમિયંવિય. વુત્તઞ્હેતં અઙ્ગુત્તરે યક્ખા વાળે અમનુસ્સે ઓસ્સજ્જન્તિ. તેન બહુમનુસ્સા કાલં કરોન્તીતિ. અટ્ઠકથાયંપિ યક્ખાતિ યક્ખાધિપતિનો. વાળે અમનુસ્સે ઓસ્સજ્જન્તીતિ ચણ્ડે યક્ખે મનુસ્સપથે વિસ્સજ્જન્તિ. તે લદ્ધોકાસા મહાજનં જીવિતક્ખયં પાપેન્તીતિ વુત્તં. તત્થ વિસ્સજ્જન્તીતિ વિસમાચાર બહુલે મનુસ્સે દિસ્વા ભિન્નસદ્ધા યક્ખસેનાપતિનો મનુસ્સાનં અત્થાય પુબ્બેવિય આરક્ખંન ગણ્હન્તીતિ અત્થો. જનપદનગરનિગમગામેસુચેવ તસ્મિં તસ્મિં પુગ્ગલેચ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. અઙ્ગુત્તરે વુત્તા સત્થદુબ્ભિક્ખરોગ કપ્પાપિ ઇધ વત્તબ્બાતિ. કમ્મવિપાકજાતિ ઉપપીળકોપઘાતકાનં કમ્માનં વિપચ્ચનવસેન પવત્તા આબાધાતિ અત્થો. એવં અકાલમરણં ઉપચ્છેદકમ્મુનાવા અઞ્ઞેહિવા અનેકસહસ્સેહિ કારણેહિ હોતીતિ. યેહિ કેચિ લોકે દિસ્સન્તિ. પાણહરા જીવિતવિનાસકા નાનારોગાવા નાનાબાધાવા નાનાભયા નિવા નાના દણ્ડાવા નાના ઉપદ્દવુ પસગ્ગાવા. સબ્બે તે સકકમ્મ સમુટ્ઠિતાએવ અત્તનો સાધારણાતિ નત્થિ. પરકમ્મસમુટ્ઠિતાપિ અત્તનો સાધારણાએવ. સકકમ્મસમુટ્ઠિતાપિ પરેસં સાધારણાએવ. કમ્મેન વિના યતો કુતોચિ સમુટ્ઠિતાપિ અત્તનો વા પરેસંવા સાધારણાએવ. સબ્બસાધારણકમ્મસમુટ્ઠિતેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થિ. યથાહ-વિસુદ્ધિમગ્ગે.

> યથા ચતુમહાપથે થપિતે લક્ખમ્હિ સબ્બદિસાહિ આગતા સરસત્તિતોમરપાસાણાદયો નિપતન્તિ. એવં કાયેપિ સબ્બુપદ્દવા નિપતન્તીતિ.

યેસુચ રજ્જરટ્ઠાદીસુ તે ઉપ્પજ્જન્તિ. તત્થ યેજના ઉપાય કુસલાવા ન હોન્તિ. નચ પટિકારકુસલા. નાપિ પરિહાર કુસલા. કમ્મઞ્ચ યેસં દુબ્બલં હોતિ. ઉપ્પન્નો અનત્થો બલ વા. તેજના વિનાપિ ઉપચ્છેદકકમ્મુના તતો ન મુચ્ચન્તિ. મરણં વા મરણમત્તંવા દુક્ખં પાપુણન્તિયેવ. કલ્યાણભૂતંપિ હિ કમ્મં અત્તનો બલવતરં યતોકુતોચિ સમુટ્ઠિતં રોગંવા આબાધં વા ભયંવા દણ્ડંવા ઉપદ્દવુપસગ્ગંવા પટિબાહિતું નસક્કોતિ. રોગાદયોએવ તંખેપેન્તા પવત્તન્તિ. યથા હિ ઉદકં અત્તનો બલવતરં અગ્ગિં પટિબાહિતું ન સક્કોતિ. અગ્ગિએવ તં ખેપેન્તો પવત્તતીતિ એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. ઇમેસઞ્ચ સત્તાનં પકતિયાપિ કમ્મસ્સ દુબ્બલભાવો મહાનિદ્દેસે જરા સુત્તનિદ્દેસેન વિસુદ્ધિ મગ્ગેચ મરણસ્સતિ નિદ્દેસે આયુ દુબ્બલતોતિ પદસ્સ નિદ્દેસે ન દીપેતબ્બો. યથાહ –

> આયુનામેતં અબલં દુબ્બલં. તથા હિ સત્તાનં જીવિતં અસ્સાસપસ્સાસુપનિબન્ધઞ્ચેવ ઇરિયાપથુપનિબન્ધઞ્ચ સીતુણ્હુ પનિબન્ધઞ્ચ મહાભૂતુપનિબન્ધઞ્ચ આહારુપનિબન્ધઞ્ચાતિઆદિ.

તથા કાયબહુસાધારણતો અનિમિત્તતોતિ ઇમેસં પદાનં નિદ્દેસેનપિ પાકટોયેવ. કમ્મનિબ્બત્તસ્સ હિ આયુનો તિણગ્ગે ઉસ્સાવબિન્દુસ્સેવ પરિદુબ્બલભાવે પાળિયં અટ્ઠકથા યઞ્ચ વુત્તે કમ્મસાપિ તથેવ પરિદુબ્બલતા સિદ્ધા હોતીતિ. એવઞ્ચેતં સમ્પટિચ્છિતબ્બં. ઇતરથા સબ્બં પુબ્બેકતહેતુદિટ્ઠિનામ સિયા. યથાહ –

ઇધેકચ્ચો સમણોવા બ્રાહ્મણોવા એવંવાદી હોતિ એવં દિટ્ઠી. યં કિઞ્ચાયંપુરિસપુગ્ગલો પટિસંવેદેતિ સુખંવા દુક્ખંવા અદુક્ખમસુખંવા. સબ્બં તં પુબ્બેકતહેતૂતિ.

અયઞ્ચ અત્થો મિલિન્દપઞ્હે તીસુ ઠાનેસુ વિત્થારતો આગતો. યથાવુત્તેહિ પન અનેકસહસ્સેહિ કારણેહિ પવત્તમરણંપિ અકાલમરણતાસામઞ્ઞેન ઇધ ઉપચ્છેદકમરણે સઙ્ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

વિભાવનિયં

‘‘ઇદં પન નેરયિકાનં ઉત્તરકુરુવાસિનં કેસઞ્ચિ દેવાનઞ્ચ નહોતીતિ’’ વુત્તં.

યથા પન મહાટીકાયં કેસઞ્ચિ પેતાનં ઇતો ઞાતકે હિ દિન્નં પુઞ્ઞપત્તિ અનુમોદિત્વા તઙ્ખણેયેવ ચવિત્વા સુગતિયં નિબ્બત્તાનં કુસલભૂતં ઉપચ્છેદકં વુત્તં. તથા કેસઞ્ચિ નેરયિ કાનંપિ યમરઞ્ઞો સમનુયુઞ્જનકાલાદીસુ અત્તના કતપુઞ્ઞં અનુસ્સરિત્વા તઙ્ખણેયેવ ચવિત્વા સુગતિયં નિબ્બત્તાનં ઉપચ્છે દકમરણંનામ ન ન સક્કા વત્તું. કેસઞ્ચિ તાવતિંસાદીનં દેવાનઞ્ચ તં ઉપચ્છેદકમરણં હોતિયેવ. તથા હિ સુબ્રહ્મદેવ પુત્ત સંયુત્તટ્ઠકથાયં અથ રુક્ખં અભિરુળ્હા ઉપચ્છેદકકમ્માદિ વસેનએકપ્પહારેનેવ કાલઙ્કત્વા અવીચિમ્હિ નિબ્બત્તાતિ વુત્તં. તત્થ રુક્ખન્તિ તાવતિંસે પારિચ્છત્તકરુક્ખં. અભિરુળ્હાતિ આરુળ્હા પઞ્ચ સતદેવચ્છરાયો. મનોપદોસિક ખિડ્ડાપદોસિક દેવાનં મરણં મહાબોધિસત્તાનં દિઘાયુકે દેવલોકેવા બ્રહ્મલોકેવા નિબ્બત્તાનં અધિમુત્તિ કાલઙ્કિરિયા છન્નત્થેરગોધિકત્થેરાદીનંવિય સયમેવ સત્થં આહરિત્વા પરિનિબ્બાયન્તાનં મરણઞ્ચ એત્થેવ સઙ્ગય્હતીતિ દટ્ઠબ્બં. **તથાચા**તિ તેહિ પકારેહિચ. મરન્તાનં છન્નં દ્વારાનં અઞ્ઞતરસ્મિં પચ્ચુપટ્ઠાતીતિ સમ્બન્ધો. **મરણકાલે**તિ મરણાસન્નકાલે. **યથારહ**ન્તિ સુગતિદુગ્ગતિગામીનં અરહાનુરૂપં. યેપન ખીણાસવા કત્થચિ નુપ્પજ્જન્તિ. તેસુ સુક્ખવિપસ્સકાનં પકતિયા યથો પટ્ઠિતં નામરૂપ મેવ અન્તિમ જવનાનં આરમ્મણંહોતિ. સમાપત્તિલાભીનં પન ઝાનસમનન્તરે પરિનિબ્બાયન્તાનં કસિણનિમિત્તાદિકં. પચ્ચવેક્ખનસમનન્તરે પરિનિબ્બાયન્તાનં ઝાનઙ્ગાનિ અભિઞ્ઞાસમનન્તરે પરિનિબ્બાયન્તાનં અત્તનો કરજરૂપં. જીવિત સમસીસીનં પન અગ્ગમગ્ગસ્સ પચ્ચવેક્ખનસમનન્તરે પરિનિબ્બાયન્તાનં મગ્ગઙ્ગાદિનિ અન્તિમજવનાનં આરમ્મણં હોતીતિ. પરિનિબ્બાનચુતિચિત્તસ્સ પન સબ્બેસંપિ આદિતો અત્તનો અત્તનો પટિસન્ધિયાયથાગહિતં કમ્માદીસુ અઞ્ઞતરમેવ આરમ્મણં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. યેપન અનેજોસન્તિ મારબ્ભયં કાલમકરીમુનીતિ ઇમં સુત્તપદં દિસ્વા નિબ્બાનમેવ ભગવતો પરિનિબ્બાનચુતિયા આરમ્મણન્તિ વદન્તિ. તે તેન સયમેવ અભિધમ્મે આરમ્મણત્તિકેસુ અત્તનો અકોવિદતં દસ્સેન્તિ. યથાહ –

કતમે ધમ્મા પરિત્તારમ્મણા, સબ્બો કામાવચરવિપાકો ક્રિયમનોધાતુ ક્રિયાહેતુક મનોવિઞ્ઞાણ ધાતુ સોમનસ્સસહગતા. ઇમે ધમ્મા પરિત્તારમ્મણાતિ.

યસ્મા પન પરિનિબ્બાનંનામ સન્તિ અત્થાયેવ હોતિ. અજ્ઝાસયો ચસ્સ એકન્તેન સન્તિનિન્નોયેવ હોતિ. તસ્મા અનેજોસન્તિ મારબ્ભાતિ સુત્તપદં વુત્તં. તથા હિ અટ્ઠકથાયં સન્તિમારબ્ભાતિ અનુપાદિસેસં નિબ્બાનં આરબ્ભ પટિચ્ચ સન્ધાયાતિ વુત્તં. ન પન વુત્તં આરબ્ભ આલમ્બિત્વા આરમ્મણં કત્વાતિ. થેરગાથટ્ઠકથાયં પન

સન્તિમારબ્ભાતિ સન્તિં અનુપાદિસેસં નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વાતિ વુત્તં. તં મહાપરિનિબ્બાનપાળિયા તદટ્ઠકથાયચ નસમેતિ. તાસુ હિ ભગવતો પરિનિબ્બાનં ઝાનઙ્ગ પચ્ચવેક્ખનસમનન્તરન્તિ વુત્તં. એત્થચ પુરિમાનિ દ્વે સમનન્તરાનિ પરિનિબ્બાનસુત્તટ્ઠકથાસુ વુત્તાનિ. અભિઞ્ઞાસમનન્તરં ઉદાનટ્ઠકથાદિસુ આગતં. યથાહ-વુટ્ઠહિત્વા પરિનિબ્બાયીતિ ઇદ્ધિચિત્તતો વુટ્ઠહિત્વા ભવઙ્ગચિત્તેન પરિનિબ્બાયીતિ. અગ્ગમગ્ગસ્સ પચ્ચવેક્ખનસમનન્તરં પુગ્ગલપઞ્ઞત્તિટ્ઠકથાદીસુ આગતં. યથાહ-એકૂનવીસતિ મે પચ્ચવેક્ખનઞ્ઞાણે પતિટ્ઠાય ભવઙ્ગં ઓતરિત્વા પરિનિબ્બાયતીતિ. સંયુત્તટ્ઠકથાયં પન અરહત્તમગ્ગાનન્તરં ફલં. ફલાનન્તરં ભવઙ્ગતો વુટ્ઠાય પચ્ચવેક્ખનં. તં પન પરિપુણ્ણંવા હોતિ અપરિપુણ્ણંવા. તિખિણેન અસિના સીસે છિજ્જમાનેપિ એકંવા દ્વેવા પચ્ચવેક્ખનાનિ ઉપ્પજ્જન્તિયેવાતિ વુત્તં.

[૧૬૪] વિભાવનિયં પન

એવં વવત્થાનં અકત્વા યં વુત્તં. ''કત્થચિ પન અનુપ્પજ્જમાનસ્સ ખીણાસવસ્સ યથોપટ્ઠિતં નામરૂપધમ્માદિકમેવ ચુતિપરિયોસાનાનં ગોચરભાવં ગચ્છતિ. ન કમ્મ કમ્મનિ મિત્તાદયોતિ.'' તં ન સુન્દરં.

ન હિ તસ્સ ચુતિચિત્તં કમ્મકમ્મનિમિત્તાદયો આરમ્મણં નકરોતિ. નચ ચુતિયા ગહિતાનિ કમ્માદીનિનામ સબ્બસત્તાનંપિ ભવન્તરસ્સ અત્થાય ભવન્તીતિ. **અભિમુખીભૂત**ન્તિ કમ્મન્તરસ્સ ઓકાસં અદત્વા અત્તનો ઓકાસં કત્વા પચ્ચુપટ્ઠિતં. કમ્મંવા પચ્ચુપટ્ઠાતીતિ સમ્બન્ધો. **ઉપલદ્ધપુબ્બ**ન્તિ તસ્સ કમ્મસ્સ આરમ્મણ ભૂતાનિ દેય્યધમ્મ વત્થાદીનિ પરપાણાદીનિચ સન્ધાય વુત્તં. **ઉપકરણભૂત**ન્તિ કમ્મસિદ્ધિયા ઉપકરણભૂતાનિ પરિવારભૂતાનિચ પટિગ્ગાહકાદીનિ આવુધભણ્ડાદિનિચ સન્ધાય વુત્તં. યસ્માચ લક્ખણ સંયુત્તે ગવાદીનિ વધિત્વા રાસિકતાનિ અટ્ઠિપુઞ્જાદીનિ કમ્મનિમિત્તાનિ હુત્વા ઉપટ્ઠહન્તીતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. તસ્મા કમ્મસમ્બન્ધાનિ યાનિ કાનિચિ વત્થૂનિ વા આરમ્મણાનિવા ઇધ ઉપકરણે સઙ્ગહિ તાનીતિ દટ્ઠબ્બાનિ. **ઉપલભિતબ્બ**ન્તિ દુગ્ગતિનિમિત્તં સન્ધાય વુત્તં. **ઉપભોગભૂત**ન્તિ સુગતિનિમિત્તં. ઉભયંપિ વા યં કાયપટિબદ્ધં હુત્વા લભિતબ્બં હોતિ. તં ઉપલભિતબ્બંનામ. અપટિબદ્ધં હુત્વા કેવલં સુખદુક્ખાનુભવનત્થાય લભિતબ્બં ઉપભોગ ભૂતંનામ. એત્થચ અગ્ગિજાલ લોહકુમ્ભિ નિરયપાલ નિરયસુનખાદીનિ નિરયનિમિત્તં. તં પન કેસઞ્ચિ જનાનં અત્તનો વસનટ્ઠાનેવિય ઉપટ્ઠાતિ. કેસઞ્ચિ તતો તતો આગન્ત્વા અત્તાનં સંપરિવારેન્તં વિય ઉપટ્ઠાતિ. યથાહ-તસ્સ ગિલાનસેય્યાય નિપ્પન્નસ્સ નિરયો ઉપટ્ઠાતિ. સોણગિરિપાદતો મહન્તા મહન્તા સુનખા આગન્ત્વા ખાદિતુકામાવિય સંપરિવારેસુન્તિ. તથા દેવ નિમિત્તેપિ. યથાહ-નન્દવન ચિત્તલતાવન મિસ્સકવન ફારુસકવન વિમાનાનિચેવ દેવનાટકાનિચ પરિવારેત્વા ઠિતાનિવિય અહેસુન્તિ. કેસઞ્ચિ પન સયં તત્થ તત્થ પત્વા દિટ્ઠંવિય ઉપટ્ઠાતિ. કમ્બલયાનસદિસો માતુકુચ્છિવણ્ણો મનુસ્સનિમિત્તં. પબ્બતપાદ વનસણ્ડ નરકપપાતાદીનિ તિરચ્છાનગતાનં નિમિત્તાનીતિ. **કમ્મબલેના**તિ ઇદાનિ પટિસન્ધિં જનેતું પચ્ચુપટ્ઠિતસ્સ કમ્મસ્સ આનુભાવેન. ઇદઞ્ચ યેભુય્યવસેન વુત્તં. પકતિયા પન આચિણ્ણ ભૂતંવા તઙ્ખણકતંવા પરેન સરાપિતંવા સયમેવ અનુસ્સરિતંવા પકતિયાવ કુક્કુચ્ચંવા સોમનસ્સંવા જનેત્વા ઠિતંવા કમ્મંવા તસ્સનિમિત્તંવા અઞ્ઞેનપિ કારણબલેન પચ્ચુપટ્ઠાતિયે વાતિ દટ્ઠબ્બં. **તમેવ તતોપટ્ઠિતં આરમ્મણં આરબ્ભા**તિ ઇદઞ્ચ યેભુય્યવસેન વુત્તં. તતો હિ કેસઞ્ચિ પથમં કમ્મબલેનવા કારણન્તરેનવા પાપપક્ખિયેસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ પુન દુટ્ઠ ગામણિ રઞ્ઞો વિય પુબ્બકતં બલવન્તં પુઞ્ઞં અનુસ્સરન્તાનંવા સોણત્થેર વિતુ વિય તઙ્ખણેયેવ પસાદજનકં પુઞ્ઞં કરોન્તાનંવા પચ્છા કલ્યાણપક્ખિયાનિ ઉપટ્ઠહન્તિ. તથા કેસઞ્ચિ પથમં કલ્યાણ પક્ખિયેસુ ઉપટ્ઠહન્તેસુ ધમ્માસોકરઞ્ઞો વિય પચ્છા કેનચિ કારણેન દોમનસ્સં ઉપ્પાદેત્વા પાપકમ્મસ્સ ઓકાસં

કરોન્તાનં પાપપક્ખિયાનિ ઉપટ્ઠહન્તીતિ. **વિપચ્ચમાનક કમ્માનુરૂપન્તિ** યસ્સ વિપચ્ચમાનકં કમ્મં કુસલં હોતિ. તસ્સ પરિસુદ્ધં કુસલચિત્તસન્તાનં અભિણ્હં પવત્તતિ. યસ્સ તં અકુસલં હોતિ. તસ્સ ઉપકિલિટ્ઠં અકુસલ ચિત્તસન્તાનં અભિણ્હં પવત્તતીતિ અત્થો. તથા હિ અટ્ઠકથાયંપિ સુગતિગામીનં કુસલુપ્પત્તિ હેતુભૂતં પણીતં આરમ્મણં આપાતમાગચ્છતીતિચ દુગ્ગતિગામીનં અકુસલુપ્પત્તિ હેતુભૂતં હીનારમ્મણં આપાત માગચ્છતી તિચ વુત્તં. મૂલટીકાયં મહાટીકાયઞ્ચ આસન્ને અકુસલં દુગ્ગતિયં કુસલઞ્ચ સુગતિયં પટિસન્ધિયા ઉપનિસ્સયો હોતીતિ વુત્તં. એત્થ સિયા, યદા દેવચ્છરાદીનિ સગ્ગનિમિત્તાનિ ઉપટ્ઠહન્તિ. તદા તાનિ તણ્હાય અસ્સાદેન્તસ્સેવ સતો ચવન્તસ્સ કથન્તિ. વુચ્ચતે. ઉપકિલિટ્ઠંયેવ તસ્સ ચિત્તં. તસ્મા દુગ્ગતિએવ તસ્સ પાટિકઙ્ખિતબ્બાતિ વદન્તિ. યસ્મા પન પટિસમ્ભિદા મગ્ગે તાદિસિયા તણ્હાય કુસલકમ્મસ્સ સહકારિ કારણ ભાવો વુત્તો. યથાહ-નિકન્તિક્ખણે દ્વે હેતૂ અકુસલાતિ. તસ્મા સુગતિભવનિબ્બત્તનેપિ અયં તણ્હા એકન્તેન કુસલ કમ્મસ્સ નિયામકસહકારિપચ્ચયભૂતાતિ કત્વા તસ્સ તાનિવા દેવચ્છરાદીનિ કુસલકમ્મ કમ્મનિમિત્તાનિવા અસ્સાદેન્તસ્સેવ સતો ચવન્તસ્સ સાતણ્હા તદુપત્થમ્ભિકાએવ ભવિતું અરહતિ. ન તં પટિબાહિકાતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. યઞ્ચ નિમિત્તસ્સાદગધિતંવા ભિક્ખવે વિઞ્ઞાણં તિટ્ઠમાનં તિટ્ઠતિ, અનુબ્યઞ્જનસ્સાદગધિતં વા. તસ્મિં ચે ભિક્ખવે સમયે કાલઙ્કરેય્ય, ઠાનમેતં વિજ્જતિ. યં દ્વિન્નંગતીનં અઞ્ઞતરગતિં ગચ્છેય્ય, નિરયંવા તિરચ્છાન યોનિંવાતિઆદિત્તપરિયાયે વુત્તં. તંપિ અત્તનો પરેસં વા હત્થપાદાદીસુ ગધિતં તણ્હં સન્ધાય વુત્તં. નકમ્માદીસૂતિ સક્કા વત્તુન્તિ. **ઉપલભિતબ્બ ભવાનુરૂપન્તિ** ઉપલભિતબ્બો ભવો યદિ સુગતિભવો હોતિ, તં અસ્સાદનાકારેન. યદિ દુગ્ગતિભવો હોતિ, તં અનસ્સાદનાકારેનાતિ એવં ઉપલભિ તબ્બસ્સ ભવસ્સ અનુરૂપં. **તત્થોણતંવાતિ** તસ્મિં યથો પટ્ઠિતે આરમ્મણે ઓણમન્તંએવ. તથા હિ બાલપણ્ડિતસુત્તે તાનિસ્સ તસ્મિં સમયે ઓલમ્બન્તિ અજ્ઝોલમ્બન્તિ અભિપ્પલમ્બન્તીતિ વુત્તં. તત્થ તાનિસ્સાતિ અસ્સ પુગ્ગલસ્સ તાનિ પુઞ્ઞાપુઞ્ઞ કમ્માનિ. કમ્મસીસેન વુત્તાનિ કમ્મનિમિત્ત ગતિનિમિત્તાનિચ. ઓલમ્બન્તીતિ તસ્સ ચિત્તસન્તાનં અત્તનિએવ ઓણમન્તં અજ્ઝોણમન્તં અભિમુખીભૂતં કત્વા લમ્બન્તિ પલમ્બન્તિ. બન્ધિત્વા આકડ્ઢન્તાનિ વિય ઉપટ્ઠહન્તીતિ અત્થો. એવં પન તેસુ તથા ઓલમ્બન્તેસુ તંચિત્તસન્તાનં તેસુ નિન્નપોણપબ્ભારમેવ હોતીતિ વુત્તં તત્થોણતંવાતિ. તથા હિ અટ્ઠકથાયં કિલેસબલવિનામિતં સુત્વા તદેવં પવત્તમાનં તણ્હાઅવિજ્જાનં અપ્પહીનત્તા અવિજ્જાય પટિચ્છા દિતાદીનવે તસ્મિં વિસયે તણ્હા નામેતિ સહજાત સઙ્ખારા ખિપન્તીતિ વુત્તં. તત્થ તન્તિ વિઞ્ઞાણં. ચિત્તસન્તાનં ઇચ્ચેવ અત્થો. તસ્મિંવિસયેતિ કમ્માદિઆરમ્મણે. તણ્હાનામેતીતિ વટ્ટમૂલક તણ્હા તં તસ્મિં ઓણમન્તં કત્વા નિયોજેતીતિ અત્થો.

[૧૬૫] વિભાવનિયં પન

"તત્થોણતંવાતિ તસ્મિં ઉપપજ્જિતબ્બભવે ઓણતં વિય ઓણતંએવ વા"તિ વુત્તં. તં અટ્ઠકથાય ન સમેતિ.

અભિણ્હન્તિ નિરન્તરં. તથાપવત્તિ પન સણિકં મરન્તાનં એવ લબ્ભતિ. લહુક મરણેન મરન્તાનં પન ન લબ્ભતીતિ વુત્તં. **બાહુલ્લેનાતિ**

[૧૬૬] યં પન **વિભાવનિયં**

"બાહુલ્લેનાતિએત્થ અધિપ્પાયો યેભુય્યેન ભવન્તરેતિ એત્થ વુત્તનયેન દટ્ઠબ્બો"તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ તસ્મિં વુત્તાનં અસઞ્ઞિસત્તાનં ચિત્તસન્તાનસ્સ અભિઞ્ઞપ્પગત્તિપસઙ્ગોનામ અત્થિ. ચિત્તસન્તાનસ્સેવ તેસં અભાવતોતિ. ઇદાનિ અપરેન પકારેન કમ્મુ પટ્ઠાનં દસ્સેતું **તમેવવા પન.લ. દ્વારપત્તં હોતી**તિ વુત્તં. તત્થ **અભિનવકરણવસેન દ્વારપ્પત્તં હોતી**તિ પુબ્બે કતસઞ્ઞં અજનેત્વા તઙ્ખણે એવ કરણાકારં જનેત્વા અત્તાનં અભિનવં વિય કત્વા મનોદ્વારે તંસદિસજવનપ્પવત્તિવસેન પત્તં પાતુભૂતં હોતીતિ અત્થો. યથા હિ ઇમસ્મિંભવેપવત્તં કિઞ્ચિ પાકટં કમ્મં અસુકસ્મિં કાલે ઇદંનામમયાકતન્તિ એવં પુબ્બેકતસઞ્ઞં જનેત્વાપિ ઉપટ્ઠાતિ. ન તથા ભવન્તરે પવત્તં ભવપટિચ્છન્નંઞ્ચ ઇમસ્મિં ભવે પવત્તં અપાકટઞ્ચાતિ. અપિચ, ઇધેકચ્ચે બુદ્ધાદીસુ તીસુ વત્થુસુ દાનપૂજાદિવસેન આચિણ્ણબહુલા હોન્તિ. તે મરણન્તિ કાબાધબલેન વિસીદપ્પત્તા કિઞ્ચિ દુક્ખંઅજાનિત્વા વિસીદન્તરે પુબ્બે વિય ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાનં દેન્તાચેતિયં વન્દન્તા પૂજં કરોન્તા વિપ્પસન્નચિત્તા પમોદચિત્તા એવ હોન્તિ. તબ્બિપરીતેન પાપકમ્મબહુલાપિ વત્તબ્બાતિ. ઇદંપિ દ્વારપત્તમેવાતિ. સબ્બઞ્ચેતં લક્ખણ સંયુત્તટ્ઠકથાય દીપેતબ્બં. તત્થ અસિલોમપેતાદિ પત્થૂસુ તસ્સ ઉક્ખિત્તાસિકભાવોવ નિમિત્તં અહોસીતિ ચ. તસ્સ સત્તિયા વિજ્ઝનક ભાવોવ નિમિત્તં અહોસીતિચ. તસ્સ ઉસુના વિજ્ઝનકભાવોવ નિમિત્તં અહોસીતિચ. તસ્સ પતોદસૂચિયા વિજ્ઝનકભાવોવ નિમિત્તં અહોસીતિચ. તસ્સ સૂચીહિ પતોદનદુક્ખં પચ્ચનુભવિતું કમ્મમેવ નિમિત્તં કત્વા સૂચિલોમપેતો જાતોતિચ એવં બહુંદ્વાર પત્તવસેન કમ્મુપટ્ઠાનં વુત્તન્તિ. તત્થ હિ તસ્સ ઉક્ખિત્તાસિક ભાવોવ નિમિત્તં અહોસીતિ તસ્સ નિરયે પચિત્વા પુન આસન્ન મરણસ્સ તંકમ્મં તદા તસ્સ ઉક્ખિત્તાસિકસઞ્ઞં જનેત્વા દ્વાર પત્તવસેન નિમિત્તં અહોસીતિ અત્થો. એસનયો સેસેસુપીતિ. સોચ દ્વારપ્પત્તાકારો કમ્મકોટ્ઠાસિકો એવ હોતિ. તસ્સ સત્તસ્સચ અપાકટોનામ નત્થીતિ તસ્સ પટિસન્ધિયા ગહણયોગ્યતા જાતાતિ. **પચ્ચાસન્ન મરણસ્સા**તિ અન્તિમ જવનપવત્તિવસેન પુન આસન્નમરણસ્સ. **વીથિચિત્તા વસાનેવા**તિ કામભવતો ચવિત્વા કામભવેયેવ ઉપ્પજ્જમાનાનં જવન પરિયોસાનાનંવા તદારમ્મણ પરિયોસાનાનંવા વીથિચિત્તાનં અવસાને. ઇતરેસં પન જવનપરિયોસાનાનંએવ વીથિચિત્તાનં અવસાનેતિ અત્થો. અયમત્થો અટ્ઠકથાયંપિ વુત્તોયેવ. યથાહ-તં આરબ્ભ ઉપ્પન્નાય તદારમ્મણપરિયોસાનાય સુદ્ધાયવા જવનવીથિયા અનન્તરં ચુતિચિત્તં ઉપ્પજ્જતીતિ.

[૧૬૭] વિભાવનિયં પન

"તત્થ કામભવતો ચવિત્વા તત્થેવ ઉપ્પજ્જમાનાનં તદારમ્મણપરિયોસાનાનિ સેસાનં જવનપરિયોસાનાનીતિ ધમ્માનુસારણિયં વુત્ત"ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

અટ્ઠકથાયઞ્હિ પરિપુણ્ણં કત્વા વુત્તે કિંઅપરિપુણ્ણાય ધમ્મા નુસારણિયાતિ. **ભવઙ્ગક્ખયેવા**તિ ભવઙ્ગાવસાનેવા ઇચ્ચેવત્થો. યદિ દુવિધપીથિચિત્તતો પરં પઞ્ચવોકારે વત્થુરૂપં ચતુવોકારે ચિત્તસન્તાનં દ્વિચિત્તક્ખણાયુસેસં હોતિ. તદા એકસ્સ ભવઙ્ગસ્સ અવસાનેતિ વુત્તં હોતિ. એત્થચ સોમનસ્સ પટિસન્ધિકસ્સ દોમનસ્સચિત્તેન ચવન્તસ્સ આગન્તુકભવઙ્ગ સમ્ભવો. તં સમ્ભવેચ સતિ અઞ્ઞભવઙ્ગસમ્ભવોપિ અવારિ તોતિ સુવુત્તમેતં ભવઙ્ગક્ખયેવાતિ. **તસ્મિંનિરુદ્ધાવસાને**તિ તસ્મિં નિરુદ્ધે તસ્સ નિરુદ્ધસ્સ અવસાને. યે પન લોકે ચુતિ પટિસન્ધીનં અન્તરે એકો અન્તરાભવોનામ અત્થિ. યત્થ ઉપ્પન્નો સત્તો દિબ્બચક્ખુકો વિય ઇદ્ધિમા વિય ચ ખણેન ઇચ્છિતં ઠાનં ગન્તું સમત્થો. ઇતો ચુતા કેચિ તત્થ ઉપ્પજ્જિત્વા માતાપિતુ સમાગમાદીનિ આગમેન્તા સત્તાહંવા અતિરેક સત્તાહંવા તિટ્ઠન્તીતિ લદ્ધિં ગણ્હન્તિ. તેસં તંનિસેધેતું **તસ્સાનન્તરમેવા**તિ વુત્તં. સવત્થુકં પઞ્ચવોકારે અવત્થુકમેવવા ચતુવોકારે. **યથારહ**ન્તિ કુસલભૂતસ્સવા અકુસલભૂતસ્સ વા સઙ્ખારસ્સ અરહાનુરૂપં. અવિજ્જાતણ્હાનુસયા કુસલભૂતસ્સ અપ્પહીનટ્ઠેન અકુસલભૂતસ્સ પન સહજાતભાવેનાપિ પરિવારભૂતા મૂલભૂતાચ હોન્તીતિ અત્થો. પરિયુટ્ઠાનાવત્થં અપત્વા કુસલાબ્યાકતચિત્તસન્તાનેનપિ અવિરુદ્ધભાવેન અનુરૂપં. અનુબન્ધમાનોવા સેતિ,

અનુઅનુવાનિરન્તરં સેતીતિ અનુસયો. અનુસયભૂતાય અવિજ્જાય પરિક્ખિત્તોતિ **અવિજ્જાનુસયપરિક્ખિત્તો**. તણ્હાનુસયો મૂલં એતસ્સાતિ **તણ્હાનુસય મૂલકો**. અવિજ્જાનુસય મૂલકેન તણ્હાનુસય પરિક્ખિત્તેનાતિ પન વુત્તે સુટ્ઠુતરં યુજ્જતિ. અવિજ્જા હિ તણ્હાયપિ મૂલભૂતા હોતિ. તાય પટિચ્છાદિતાદીનવે એવ આરમ્મણે તણ્હાપવત્તિસમ્ભવતો. તણ્હા ચ પન સહકારિ કારણ ભાવેન તં તં સઙ્ખારં નિયોજેન્તી પવત્તતીતિ સઙ્ખારસ્સ પરિવારભૂતા બલવઆસન્ન સહાયભૂતા હોતીતિ.

એત્થચ અકુસલકમ્મ સહજાતાનંવા કમ્મનિકન્તિ નિમિત્તનિકન્તિ સહજાતાનંવા વિપ્પટિસાર સહ જાતાનંવા મરણાસન્ન જવન સહજાતાનંવા અવિજ્જાતણ્હાનંપિ ધમ્મતો અનુસયસદિસતાય અનુસય વોહારસમ્ભવો વેદિતબ્બો. અપિચ, અનુસયાનામ પટિસન્ધિજનને કુસલસઙ્ખારસ્સપિ બલવસહાયભૂતા હોન્તિ. તસ્મા ઇધ એકન્તાનુસયભૂતાએવ પરિયત્તાતિ કિંસહજાતાનં ગહણેનાતિ. તેનેવ અટ્ઠકથાયંપિ તણ્હા અવિજ્જાનં અપ્પહીનત્તાતિ એવં અપ્પહીનસદ્દેન એકન્તાનુસયાએવ ગહિતાતિ. **સઙ્ખારેના**તિ પટિસન્ધિજનકકમ્મસઙ્ખાતેન ચેતનાસઙ્ખારેન. તં સહજાતફસ્સાદિધમ્મસમૂહેનપિવા. સોપિ હિ ઉપનિસ્સયભાવે ન પટિસન્ધિં જનેતિયેવાતિ. અથવા, સઙ્ખારેનાતિ મરણસન્ન જવનવિઞ્ઞાણ સહજાતેન ચેતનાસઙ્ખારેન. તં સહજાત ફસ્સાદિધમ્મસમૂહેનપિવા. તદુભયંપિ હિ કમ્માદિવિસયે ખિપનક સઙ્ખારભાવેન પટિસન્ધિં જનેતીતિ. તથા હિ અટ્ઠકથાયં તણ્હા અવિજ્જાનં અપ્પહીનત્તા અવિજ્જાય પટિચ્છાદિતાદીનવે તસ્મિં વિસયે તણ્હા નામેતિ. સહજાતસઙ્ખારા ખિપન્તીતિ વુત્તં. મૂલટીકાયઞ્ચ સહજાતસઙ્ખારાતિ ચુતિઆસન્નજવનવિઞ્ઞાણસહજાતા ચેતના. સબ્બેપિવા ફસ્સાદયોતિ વુત્તં. સકલેન પન વચનેન અઞ્ઞમઞ્ઞેન અપ્પહીના અવિજ્જાકમ્માદિવિસયેવા ભવન્તરેવા આદીનવં પટિચ્છાદેતિ, તથા રૂપાયેવ તણ્હા તદુભયસ્મિં ચિત્તસન્તાનં નામેતિ. યથાવુત્તસઙ્ખારા તં તત્થ ખિપન્તિ. તસ્મિં અભિનવ વિઞ્ઞાણપાતુભાવં સાધેન્તીતિ દસ્સેતીતિ.

સમ્પયુત્તેહિ પરિગ્ગય્હમાનન્તિ ફસ્સાદીહિ સમ્પયુત્તધમ્મેહિ પરિવારેત્વા ગય્હમાનં. **સહજાતાન**ન્તિ નામરૂપધમ્માનં. **અધિટ્ઠાન ભાવેના**તિ નિસ્સયભાવેન. **પુબ્બઙ્ગમભૂત**ન્તિ પધાનભૂતં. પદ દ્વયેન વિજાનનધાતુયા અતિવિય મહાનુભાવભાવં દસ્સેતિ. યથા હિ લોકે એકસ્મિં મહાનુભાવે પુરિસવિસેસે જાયમાને પરિવારભૂતા સહજાતજનાચ તસ્સ ઉપભોગ પરિભોગભૂતા પાસાદકપ્પરુક્ખાદયોવ તેન સહ જાયન્તિ. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. **ભવન્તરપટિસન્ધાનવસેના**તિ એકસ્મિંભવે નિરુદ્ધે તેન સહ નિરન્તરં કત્વા ભવન્તરસ્સ પટિસન્દહન વસેન. **ઉપ્પજ્જમાનમેવ પતિટ્ઠાતિ** ન પુરિમભવે ઉપ્પજ્જિત્વા અનિરુજ્ઝિત્વા ઠિતિભાવેન ગન્ત્વા ભવન્તરે પતિટ્ઠાતીતિ અધિપ્પાયો. ન હિ ઉપ્પન્નુપ્પન્ના ધમ્મા પકતિકાલેપિ દેસન્તરંવા ખણન્તરંવાસઙ્કન્તા નામ અત્થિ. કુતો મરણકાલે ભવન્તરં. યઞ્ચ અનમતગ્ગો યં ભિક્ખવે સંસારો. પુબ્બકોટિ નપઞ્ઞાયતિ અવિજ્જાનીવરણાનં સત્તાનં તણ્હાસંયોજનાનં સન્ધાવતં સંસરતન્તિ વુત્તં, તંપિ પરિયાયેન વુત્તં. ચેસઞ્હિ અવિજ્જા તણ્હાસઙ્ખારાનં વસેન ભવન્તરે પટિસન્ધિ પાતુભવતિ. તેચ પુબ્બે યસ્સ સન્તાને પવત્તન્તિ, સો તેસં હેતુફલસમ્બન્ધેન ભવન્તરં સન્ધાવતિ સંસરતીતિ વુચ્ચતીતિ. તતોયેવચ તસ્સા પટિસન્ધિયા પુરિમભવપરિ યાપન્નેહિ હેતૂહિ વિના અનુપ્પજ્જનંપિ સિદ્ધં હોતીતિ. પટિઘોસ પદીપમુદ્દાદીનિ ચેત્થ નિદસ્સનાનીતિ.

એત્થાતિ મરણુપ્પત્તિટ્ઠાને. **મન્દપ્પવત્તાની**તિ કમ્મદુબ્બલભાવેન વત્થુદુબ્બલભાવેનચ મન્દં હુત્વા પવત્તાનિ. તસ્મા પચ્ચુપ્પન્ના લમ્બણકા લબ્ભતીતિ સમ્બન્ધો. **ધરન્તેસ્વેવા**તિ તિટ્ઠન્તેસુ એવ. **પટિસન્ધિ ભવઙ્ગાનંપી**તિ પટિસન્ધિયાપિ કતિપયભવઙ્ગાનંપિ. **ઇતિ કત્વા**તિ ઇમિના કારણેન. કામઞ્ચેત્થ અટ્ઠકથાયં ગતિનિમિત્તંનામ નિબ્બત્તનકઓકાસે એકો વણ્ણો ઉપટ્ઠાતીતિ વત્વા સબ્બેસુ ગતિનિમિત્તવારેસુ ગભિનિમિત્તં વણ્ણાયતનમેવ

મનોદ્વાર ગહિતમેવ પચ્ચુપ્પન્નમેવચ દસ્સિતં. તથાપિ છદેવલોકતો અત્તનો સન્તિકં આગતે દિબ્બરથેયેવ ગતિનિમિત્તં કત્વા ચવન્તાનં ધમ્મિકઉપાસક દુટ્ઠગામણિ અભયરાજાદીનં વસેન તંપિ કમ્મનિમિત્તંવિય છબ્બિધંપિ છદ્વારગહિતંપિ પચ્ચુપ્પન્નમતીતંપિ સમ્ભવતીતિ અધિપ્પાયેન તંકમ્મનિમિત્તેન નિબ્બિસેસં કત્વા **કામાવચરપટિસન્ધિયા.લ. ઉપલબ્ભતી**તિ વુત્તં. તથા ચવન્તા હિ દિબ્બવણ્ણોપિ દેવતાનં આનુભાવેન ચક્ખુના દિટ્ઠોયેવ હોતિ. દિબ્બો રથસદ્દોવા તૂરિયસદ્દોવા વચનસદ્દોવા સોતેન સુતોયેવ. દિબ્બગન્ધોપિ ઘાનેન ઘાયિતોયેવ. નિરયતો ઉગ્ગતેન અગ્ગિજાલેન દય્હમાનકાયેન ચવન્તાનં દેવદત્ત નન્દયક્ખ નન્દમાણ વકાદીનં ખુરચક્કે આસજ્જમાનાનં મિત્તવિન્દકાદીનઞ્ચ વસેન ફોટ્ઠબ્બંપિ સમ્ભવતિયેવ. રસધમ્માપિ યથા સમ્ભવં યોજેતબ્બાતિ. વુત્તઞ્ચ સચ્ચસઙ્ખેપે –

પઞ્ચદ્વારે સિયા સન્ધિ, વિના કમ્મં દ્વિગોચરેતિ.

મહાટીકાયંપિ અયમત્થો વુત્તોયેવ. યદા પન અન્તિમ જવનવીથિતો પુબ્બભાગે યથોપટ્ઠિતં ગતિનિમિત્તં અન્તિમજવનસ્સ આરમ્મણં હોતિ. તદા તં અતીતંપિ હોતિયેવાતિ. અટ્ઠકથાયં પન સન્તતિવસેન તસ્સ પચ્ચુપ્પન્નતાવ વુત્તા. તથા વણ્ણારમ્મણભાવો મનોદ્વારેન ગહિતભાવોચ યેભુય્યેન વુત્તોતિ વેદિતબ્બો. ઇતરથા કમ્મનિમિત્તંપિ પચ્ચુપ્પન્નભૂતં પઞ્ચદ્વારેએવ અટ્ઠકથાયં દસ્સિતન્તિ તંપિ મનોદ્વારગહિતં પચ્ચુપ્પન્નભૂતં પઞ્ચારમ્મણંવા ધમ્મારમ્મણંવા નસમ્ભવતીતિ વત્તબ્બં સિયા. નચ સક્કા તથા વત્તું. કસ્મા, ચક્ખું અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સન્તીતિઆદિના પટ્ઠાને વુત્તસ્સ છળારમ્મણ ભૂતસ્સ પુરેજાતપચ્ચયસ્સ મનોદ્વારિક મરણાસન્ન જવનાનમ્પિ ઇચ્છિતબ્બત્તા. તતોયેવચ તદનુબન્ધાય પટિસન્ધિયાપિ સમ્ભવ તોતિ.

[૧૬૮] વિભાવનિયં પન

તથા અવિચારેત્વા યંવુત્તં ‘‘પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણેસુ આપાતમાગતેસુ મનોદ્વારે ગતિનિમિત્તવસેન પઞ્ચદ્વારે કમ્મનિમિત્તવસેના’’તિ. તં ન સુન્દરં.

[૧૬૯] યઞ્ચ **તત્થ**

‘‘છદ્વારગહિતન્તિ કમ્મનિમિત્તં છદ્વારગહિતં ગતિનિમિત્તં છટ્ઠદ્વારગહિતન્તિ યથાસમ્ભવં યોજેતબ્બ’’ન્તિ વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિ.

એવઞ્હિ સતિ કમ્મં વિય ગતિનિમિત્તંપિ થેરેન ભિન્દિત્વા વુત્તં સિયા. નચ તં વુત્તનયેન પઞ્ચદ્વારગહિતં ન સમ્ભવતીતિ.

[૧૭૦] યઞ્ચ **તત્થ**

અટ્ઠકથાયં મૂલ ટીકાદીસુચ યેભુય્યવસેન વુત્તં સાવસેસપાઠં અવિચારેત્વા ‘‘અટ્ઠકથાયં પન ગતિનિમિત્તં મનોદ્વારે આપાતમાગચ્છતીતિ વુત્તત્તા તદારમ્મણાયચ પઞ્ચદ્વારિકપટિસન્ધિયા અદસ્સિતત્તા મૂલટીકાદીસુચ કમ્મ બલેન ઉપટ્ઠાપિતં વણ્ણાયતનં સુપિનં પસ્સન્તસ્સવિય દિબ્બ ચક્ખુસ્સ વિયચ મનોદ્વારેયેવ ગોચરભાવં ગચ્છતીતિ નિયમેત્વા વુત્તત્તા તેસં વચનં નસમ્પટિચ્છન્તિ આચરિયા’’તિ વુત્તં. તત્થપિ અસમ્પટિચ્છન્તાનં અઞ્ઞં કારણં નત્થિ અઞ્ઞત્ર અવિચારણાયાતિ.

પચ્ચુપ્પન્નમતીતન્તિ એત્થ યસ્સ જવનાવસાનાય પઞ્ચદ્વારિકવીથિયા ચવનં હોતિ. તસ્સ પટિસન્ધિયા દ્વિન્નઞ્ચ ભવઙ્ગાનં પચ્ચુપ્પન્ના રમ્મણતા ઉપલબ્ભતિ. યસ્સ તદારમ્મણાવસાનાય, તસ્સ પટિસન્ધિયા એવ. યસ્સ પન જવનાવસાનાય પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણાય મનોદ્વારિકવીથિયા ચવનં હોતિ, તસ્સ પટિસન્ધિયા છન્નઞ્ચ ભવઙ્ગાનં. યસ્સ પન તદારણાવસાનાય, તસ્સ પટિસન્ધિયા ચતુન્નઞ્ચ ભવઙ્ગાનન્તિ. એત્થચ આરમ્મણે બહુતરાયુકે બલવન્તેપિ વત્થુદુબ્બલભાવે સતિ કામસત્તાનંપિ જવનાવસાના વીથિ હોતિયેવાતિ દટ્ઠબ્બં. અટ્ઠકથાયં પન તદારમ્મણાવસાનાય એવ યોજિતત્તા મનોદ્વારે પટિસન્ધિતો પરં ચતુન્નં ભવઙ્ગાનં પઞ્ચદ્વારે પટિસન્ધિયાએવ પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણતા વુત્તા. તદારમ્મણ પરિયોસાનાયવા સુદ્ધાયવા જવનવીથિયાતિ વુત્તત્તા પન ઇધ જવનાવસાનાપિ યોજિતાતિ વેદિતબ્બા.

[૧૭૧] વિભાવનિયં પન

એવં અવિચારેત્વા યં વુત્તં ''મનોદ્વારે તાવ પટિસન્ધિયા ચતુન્નં ભવઙ્ગાનઞ્ચ પઞ્ચદ્વારે પટિસન્ધિયાએવ પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણતા લબ્ભતી''તિઆદિ. તં અનુપપન્નં.

એત્થચ યસ્મા પટિસન્ધિજનકસ્સેવ કમ્મસ્સ આરમ્મણંવા ઉપકરણંવા કમ્મનિમિત્તન્તિ અધિપ્પેતં. પઞ્ચદ્વારિકકમ્મઞ્ચ પટિસન્ધિજનકમેવ ન હોતિ. તસ્મા તદા પટિસન્ધિજનકં કમ્મં પુરિમભાગેએવ મનોદ્વારવસેન સિદ્ધં હોતિ. તસ્સચ આરમ્મણભૂતમેવ ઉપકરણભૂતમેવવા એકન્તેન કમ્મનિમિત્તંનામ હોતિ. યં પન પઞ્ચદ્વારિકસ્સ અન્તિમજવનસ્સ આરમ્મણં હોતિ. તં પુરિમેન નિરુદ્ધેન આરમ્મણેન વત્થુતો અભિન્નત્તાવા તસ્સદિસત્તાવા કમ્મનિમિત્તન્તેવ વુચ્ચતીતિ. તથા હિ વુત્તં મૂલટીકાયં પઞ્ચદ્વારે આપાતં આગચ્છન્તં પચ્ચુપ્પન્નં કમ્મનિમિત્તં આસન્નકતકમ્મારમ્મણ સન્તતિયં ઉપ્પન્નં તંસદિસઞ્ચ દટ્ઠબ્બન્તિ. તત્થ યેસુ દેય્યધમ્મવત્થૂસુ ચેતિયાદીસુવા યેહિ સત્થાદીહિવા પુબ્બે કમ્મં સિદ્ધં. તેસં પચ્ચક્ખે ધરમાનતં સન્ધાય સન્તતિયં ઉપ્પન્નન્તિ વુત્તં. તેહિ સદિ સવત્થૂનં ધરમાનતં સન્ધાય તંસદિસઞ્ચાતિ વુત્તં. સદિસવત્થૂનિપિ હિ કમ્મસ્સ લદ્ધોકાસકારણાનિ હોન્તિયેવ. યથા તં ઇતો પરિત્તકેન પાપકમ્મેન નિરયે ઉસ્સદસામન્તે નિબ્બત્તાનં પુબ્બે પુઞ્ઞકરણકાલે લદ્ધનિમિત્તસદિસં નિરયગ્ગિજાલાનં સદ્દં સુત્વાવા વણ્ણં દિસ્વાવા પુઞ્ઞં સરિત્વા ચવિત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તાનં અગ્ગિજાલાનિ વિયાતિ.

[૧૭૨] વિભાવનિયં પન

મૂલટીકાપાઠં અવિચારેત્વા તંસદિસઞ્ચાતિએત્થ નટ્ઠચકારં પાઠં દિસ્વા ''મનોદ્વારિક જવનાનં આરમ્મણભૂતેન સહ સમાનત્તા તદેકસન્તતિપતિતં ચુતિઆસન્નજવનગહિ તંપિ પચ્ચુપ્પન્નં વણ્ણાદિકં કમ્મનિમિત્ત ભાવેન વુત્ત''ન્તિ વુત્તં. તં અનુપપન્નમેવ.

અપિચ, અટ્ઠકથાયં અપરસ્સ મરણસમયે ઞાતકા અયં તાત તવત્થાય બુદ્ધપૂજા કરીયતિ. ચિત્તં પસાદેહીતિ વત્વા પુપ્ફદામધજપટાકાદિવસેન રૂપારમ્મણંવા ધમ્મસવનતૂરિયપૂજાદિ વસેન સદ્દારમ્મણંવા ધૂમવાસગન્ધાદિવસેન ગન્ધારમ્મણંવા ઇદં તાવ સાયસ્સુ, તવત્થાય દાતબ્બં દેય્યધમ્મન્તિ વત્વા મધુફાણિ તાદિવસેન રસારમ્મણંવા ઇદં તાવ ફુસસ્સુ, તવત્થાય દાતબ્બં દેય્યધમ્મન્તિ વત્વા ચીનપટ સોમારપટાદિવસેન ફોટ્ઠબ્બા રમ્મણંવા પઞ્ચદ્વારે ઉપસંહરન્તીતિ વુત્તં. તત્થ રૂપસદ્દગન્ધારમ્મણાનિ સન્ધાય ટીકાયં સન્તતિયં ઉપ્પન્નન્તિ વુત્તં. રસફોટ્ઠબ્બા રમ્મણાનિ સન્ધાય તંસદિસઞ્ચાતિ વુત્તં. તાનિ હિ પથમં સાયિત ફુસિતાનિ અઞ્ઞાનિ હોન્તિ. પચ્છા દિન્નાનિ અઞ્ઞાનીતિ એત્થચ એવં ઉપસંહટાનિ રૂપારમ્મણાદીનિ પથમં પઞ્ચદ્વારેન ગહેત્વા

અચવિત્વા પચ્છા પુન અત્થિ દાનિ એવરૂપાનીતિ સુદ્ધેન મનોદ્વારેન ગહેત્વા ચવન્તાનં તાનિ મનોદ્વારગહિતાનિ પચ્ચુપ્પન્નભૂતાનિ કમ્મનિમિત્તાનિ હોન્તીતિ વેદિતબ્બાનીતિ. પથમતતીયારુપ્પ પટિસન્ધીનં પઞ્ઞત્તિ ભૂતં દુતીયચતુત્થારુપ્પપટિસન્ધીનં મહગ્ગતભૂતન્તિ વુત્તં **યથારહ**ન્તિ. આરુપ્પેસુ ઉપરિભૂમિનિબ્બત્તાનં અરૂપીનં હેટ્ઠિમજ્ઝાનાનિ પટિપસ્સમ્ભન્તિ. ન ચ તે તાનિ પુન આયૂહન્તીતિ વુત્તં **હેટ્ઠિમારુપ્પ વજ્જિતા**તિ. પમાદપક્ખે પતિત્વા વિસ્સટ્ઠજ્ઝાનાનં તતોયેવચ અપ્પહીનેહિ ઓરમ્ભાવિય સંયોજનેહિ હેટ્ઠભાગં આકડ્ઢિત માનસાનં કામભવે ઉપ્પજ્જમાનાનં તેસં થપેત્વા તિહેતુ કુક્કટ્ઠભૂતં ઉપચારજ્ઝાનચેતનં અઞ્ઞં દુબ્બલકમ્મં ઓકાસં નલભતીતિ વુત્તં **તથા કામતિહેતુકા**તિ. તથા હિ અઙ્ગુત્તરટ્ઠ કથાયં-ન હિ તસ્સ ઉપચારજ્ઝાનતો બલવતરંનામ કમ્મં અત્થીતિ વુત્તં. ટીકાયઞ્ચ ન હિ તસ્સ.લ. અત્થીતિ ઇમિના તતો ચવન્તાનં ઉપચારજ્ઝાનમેવ પટિસન્ધિજનકં કમ્મન્તિ દીપેતીતિ વુત્તન્તિ. રૂપાવચરપટિસન્ધિ પન તેસં નત્થિયેવ. એવઞ્ચ કત્વા યમકેઅરૂપધાતુયા ચુતસ્સ અરૂપધાતું ઉપપજ્જન્તસ્સાતિવા અરૂપ ધાતુયા ચુતસ્સ કામધાતું ઉપપજ્જન્તસ્સાતિવા વુત્તં. ન પન વુત્તં અરૂપધાતુયા ચુતસ્સ રૂપધાતું ઉપપજ્જન્તસ્સાતિ. રૂપ લોકતો ચવન્તાનં પન અઞ્ઞં દુબ્બલકમ્મં ઓકાસં નલભતીતિ નવત્તબ્બં. એવંસન્તેપિ સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભિતનીવરણાનં તેસં અપ્પના પત્તજ્ઝાનવિસેસેન સુપરિભાવિતચિત્તસન્તાનત્તા જચ્ચન્ધાદિવિપત્તિ જનકં દ્વિહેતુકોમકકમ્મંપિ ઓકાસં ન લભતિ. કુતો અપાયગામિકમ્મન્તિ વુત્તં **અહેતુક રહિતા સિયુ**ન્તિ.

[૧૭૩] વિભાવનિયં પન

"ઉપચારજ્ઝાના નુભાવેનેવ દુહેતુક તિહેતુક પટિસન્ધિયો સિયુ"ન્તિ વુત્તં. તં વિચારેતબ્બં.

યદિ હિ તં પટિસન્ધિદાનં સન્ધાય વુત્તં સિયા. દુહેતુકપટિ સન્ધિ ન યુજ્જતિ. ન હિ સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભિતનીવરણાનં અપ્પનાવીથિયં પવત્તં ઉપચારજ્ઝાનં તિહેતુકોમકંનામ સમ્ભવતીતિ. અથ કમ્મન્તરસ્સ ઉપત્થમ્ભનં સન્ધાય વુત્તં સિયા. સયં બલવતરસ્સપિ સતો પટિસન્ધિં અદત્વા દુબ્બલસ્સ કમ્મન્તરસ્સ ઉપત્થમ્ભને કારણં નત્થીતિ. યસ્મા પન રૂપબ્રહ્માનં ઉપચારજ્ઝાનતો અઞ્ઞાનિપિ કાયવચીમનોકમ્મકુસલાનિ ઉપ્પજ્જન્તિયેવ તાનિયેવચ કાનિચિ તિહેતુકોમકાનિપિ કાનિચિ દ્વિહેતુકુક્કટ્ઠાનિપિ ભવન્તિ. ઓળારિકાનં પન નીવરણાનં સુટ્ઠુ વિક્ખમ્ભિતત્તા સવિપત્તિકપટિ સન્ધિજનકાનિ દ્વિહેતુકોમકાનિ તેસં નુપ્પજ્જન્તિ. અપરપરિયાય ભૂતાનિચ તાદિસાનિ તેસં ઓકાસં નલબ્ભન્તિ. નાનારમ્મણેસુચ નેસં છન્દોવા નિકન્તિવા પવત્તતિયેવ. યેન નાનાકમ્માનિપિ વિપચ્ચિતું ઓકાસં લભન્તિ. યેનચ તે ચક્ખુ સોતદ્વારેહિપિ તતો ચવન્તિ. તસ્મા એત્થ ઉપચારજ્ઝાનેન કારણં અવત્વા વુત્તનયેનેવ તંકારણં વત્તું યુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. કામતિહેતુમ્હા ચુતિયા પરં સબ્બા વીસતિ પટિસન્ધિયો સિયું. ઇતરા દુહેતુકાહેતુકચુતિતો પરં કામેસ્વેવ ભવેસુ દસપટિસન્ધિયો સિયુન્તિ યોજના. એવં પટિસન્ધિક્ખણે વિસયપ્પવત્તિયા સહ વીથિમુત્તચિત્તાનં પવત્તાકારં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પવત્તિકાલે પરંપરભવેસુચ દસ્સેતું **ઇચ્ચેવ**ન્તિઆદિમાહ. **પટિસન્ધિનિરોધાનન્તરતો**તિ પટિસન્ધિયા નિરોધસ્સ ભઙ્ગસ્સ અનન્તરકાલતો. **તમેવચિત્ત**ન્તિ તસ્સદિસે તબ્બોહારો દટ્ઠબ્બો. યથા તાનિયેવ ઓસધાનીતિ. **યાવ ચુતિચિત્તુપ્પાદા**તિ એત્થ ચુતિગ્ગહણેન તદાસન્ન વીથિચિત્તાનમ્પિ ગહણં દટ્ઠબ્બં. **અસતિ વીથિચિત્તુપ્પાદે**તિ અન્તરન્તરા વીથિચિત્તાનં ઉપ્પત્તિયા અસતિ. **ભવસ્સઅઙ્ગભાવેના**તિ ઉપપત્તિભવસ્સ અવિચ્છેદ કારણભાવેન. તસ્મિંતિ અવત્તમાને પચ્છાજાતપચ્ચયરહિતાનં રૂપધમ્માનં વસ્સોદક રહિતાનં તરુણસસ્સાનં વિય મિલાત ભાવપત્તિયા ઉપપત્તિભવો ઓચ્છિજ્જતીતિ. ચુતિચિત્તં હુત્વા નિરુજ્ઝતિ તમેવ ચિત્તન્તિ સમ્બન્ધો. **યથાક્કમં એવ**

પરિવત્તન્તા પવત્તન્તીતિ યાવ પરિનિબ્બાનચુતિયા યથાક્કમં પરિવત્તન્તા પવત્તન્તિએવ. ન પન પરસમયે વિય કદાચિ કત્થચિ નિવત્તિં પાપુણન્તીતિ અત્થો.

[૧૭૪] વિભાવનિયં પન

‘‘યાવ વટ્ટ મૂલ સમુચ્છેદા’’તિ વુત્તં, વટ્ટમૂલસમુચ્છેદો વુચ્ચતિ અરહત્તમગ્ગો. તતો પરંપિ યાવખન્ધપરિનિબ્બાના પવત્તન્તિયેવ.

ઇધાતિ ઇમસ્મિં ભવે. **ઇચ્ચયન્તિ** ઇતિ અયં. ઇતિસદ્દો આદિઅત્થો. યથા ઇહ પટિસન્ધિય ભવઙ્ગઞ્ચ આવજ્જનાદિ વીથિયોચ ચુતિચાતિ અયં ચિત્તસન્તતિ પવત્તતિ. તથા પુન ભવન્તરેપિ સન્ધિભવઙ્ગાદિકા અયંચિત્તસન્તતિ પરિવત્તતિ પરિવત્તમાના પવત્તતીતિ અત્થો. ઇદાનિ યસ્સ વિપસ્સના મગ્ગફલનિબ્બાનસ્સ અત્થાય ચિત્તચેતસિકાનં પભેદપવત્તિસઙ્ગહા પટ્ઠપિયન્તિ. તદત્થં દસ્સેન્તો ગાથમાહ. તત્થ **પટિસઙ્ખાયા**તિ પટિસઙ્ખાન સઙ્ખાતેન વિપસ્સના ઞાણેન પુનપ્પુનં ઞત્વા. **એતન્તિ** યથાવુત્તં ચિત્તચેતસિકાનં પભેદપવત્તિવિધાનં. **અધુવન્તિ** અનિચ્ચં. **અધિગન્ત્વા**તિ અધિગમસઙ્ખાતેન ચતુમગ્ગઞાણેન પતિલભિત્વા સચ્છિકત્વા. **પદન્તિ** સઉપાદિસેસં નિબ્બાનં. **બુધા**તિ પણ્ડિતા. સુટ્ઠુ અનુસય મત્તંપિ અસેસેત્વા સેસકિલેસેહિ સદ્ધિં ઉચ્છિન્નં યથા વુત્તેસુ ચિત્તચેતસિકેસુ અધિસયિતં તણ્હાસિનેહ સઙ્ખાતં બન્ધનં એતેહીતિ **સુસમુચ્છિન્ન સિનેહ બન્ધના**. સમન્તિ વૂપસમન્તિ વટ્ટદુક્ખસન્તાપા એતસ્મિન્તિ **સમો**. અનુપાદિસેસનિબ્બાનં. **એસ્સન્તી**તિ ગમિસ્સન્તિ. **ચિરાયા**તિ ચિરકાલં. સુન્દરં અધિગમાવહં સીલ ધુતઙ્ગસઙ્ખાતં વતં એતેસન્તિ **સુબ્બતા**. સુપરિસુદ્ધસીલસલ્લેખ વુત્તિનોતિ અત્થો. ચિરાય સુબ્બતા બુધા એતં અધુવં પટિસઙ્ખાય અચ્ચુતં પદં અધિગન્ત્વા સુસમુચ્છિન્નસિનેહબન્ધના સમં એસ્સન્તીતિ યોજના.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય વીથિમુત્ત સઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

રૂપ સઙ્ગહ પરમત્થદીપની

૧૫૬. એવં ચિત્તચેતસિકે દ્વીહિ પભેદપ્પવત્તીહિ દસ્સેત્વા ઇદાનિ યથાનુપ્પત્તં રૂપં દસ્સેન્તો આદિગાથ માહ. તત્થ એતં પરિમાણં અસ્સાતિ **એત્તાવં**. તેન એત્તવતા. નિપાતપદંવા એતં. **હિ** સદ્દો પદપૂરણે. પભેદોચ પવત્તિચ પભેદપ્પવત્તિયો. તાહિ સહ યે વત્તન્તિ તે **સપ્પભેદપ્પવત્તિકા**. એત્તાવતા સપ્પભેદપ્પવત્તિકા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા મયા વિભત્તા. ઇદાનિ રૂપં પવુચ્ચતીતિ યોજના. સઙ્ખેપતો ઉદ્દિસનં કથનં **સમુદ્દેસો**. સમુદ્દિટ્ઠસ્સ રૂપસ્સ પુન વિભજનં **વિભાગો**. સમુટ્ઠાતિ રૂપં એતેનાતિ **સમુટ્ઠાનં**. કમ્માદિ. કલા વુચ્ચન્તિ અવયવા. તા અપ્પેન્તિ પવિસન્તિ એત્થાતિ **કલાપો**. પિણ્ડીતિ અત્થો. **પવત્તિક્કમતો**તિ ઉપ્પત્તિક્કમતો. સલક્ખણતો સસમ્ભારતોચ મહન્તાનિ હુત્વા ભવન્તિ પાતુભવન્તીતિ **મહાભૂતાનિ**. તાનિ હિ અત્તનો સભાવતોપિ મહન્તાનિએવ હુત્વા પાતુભવન્તિ ઉપાદારૂપાનિ ઉપાદાયાતિ.

[૧૭૫] વિભાવનિયં પન **મહાટીકાયઞ્ચ**

"સસમ્ભારધાતુવસેનાતિ" વુત્તં. તં અનુપપન્નં.

ન હિ સસમ્ભારવત્થુવસેનેવ તેસં અયં વોહારો પવત્તોતિ સક્કા વત્તું. નચ સલક્ખણતો મહત્તેન વિના તેસં સસમ્ભારતો મહત્તંનામ સમ્ભવતીતિ. તસ્મા યં તેસં ઇન્દ્રિયાનિન્દ્રિયબદ્ધસન્તાનેસુ પથવિપબ્બતાદિવસેન સમુદ્દે મચ્છકચ્છપાદિવસેન સસમ્ભારતો મહત્તં. તંપિ સલક્ખણમહત્તમૂલકમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. મહાભૂતાતિવા લોકે વિસંવાદ કટ્ઠેન માયાકારાવા આવિસનગહણેસુ અચિન્તેય્યટ્ઠાનટ્ઠેન યક્ખાદયોવા વઞ્ચકટ્ઠેન યક્ખિનિયોવા વુચ્ચન્તિ. તેનેવટ્ઠેન તેહિ સદિસત્તા ઇમાનિપિ મહાભૂતાવિયાતિ મહાભૂતાનિ. ઉભયત્થપિચ મહન્તાનિ અભૂતાનિ અબ્ભુતાનિવા એતેસૂતિ નિબ્બચનં યુજ્જતિયેવ.

[૧૭૬] વિભાવનિયં પન

યક્ખિનિં વિસું ઉપમામત્તં કત્વા "મનાપવણ્ણસણ્ઠાના દીહિવા સત્તાનં વઞ્ચિકા યક્ખિનીઆદયો વિય મનાપ ઇત્થિપુરિસરૂપદસ્સનાદિના સત્તાનં વઞ્ચકત્તા મહન્તાનિ અભૂતાનિ એતેસૂતિ મહાભૂતાતિ" વુત્તં. તં અટ્ઠકથા ય ન સમેતિ.

અટ્ઠકથાયઞ્હિ મહાભૂતસામઞ્ઞતોતિ પદસ્સ વિત્થારે એવ માયાકારો યક્ખો યક્ખિનીતિ તયો મહાભૂતા વુત્તાતિ. **ચતુન્નઞ્ચમહાભૂતાનન્**તિ ઉપયોગત્થે સામિવચનં. **ઉપાદાયા**તિ દળ્હં નિસ્સાય. પવત્તન્તિ પાઠસેસો. ઉપાદાય રૂપન્તિવા સમાસપદં દટ્ઠબ્બં.

[૧૭૭] વિભાવનિયં પન

"ઉપાદાય પવત્તં રૂપં ઉપાદારૂપન્તિ" વુત્તં. તં ઇધ ન યુજ્જતિ.

ન હિ ઇમસ્મિં પાઠે કત્થચિ યકારવિરહો દિટ્ઠો. તથા હિ મૂલટીકાયં ઉપાદાયતિ નિસ્સયતીતિ ઉપાદાયં. તમેવ રૂપન્તિપિ વુત્તં. પથયતીતિ પથવી. સહજાતરૂપાનં પતિટ્ઠાન ભાવેન પક્ખાયતિ ઉપટ્ઠાતીતિ અત્થો. પુથુ મહન્તી

હુત્વા જાયતીતિપિ પથવી. પકારેન થવીયતિ સબ્બેસં રૂપસમ્ભારાનં અધિટ્ઠાનત્તા. અયં તેસં અધિટ્ઠાના પતિટ્ઠાના વત્થુભૂતા ભૂમિ ભૂતાતિઆદિના નાનાપ્પકારેન ગુણપદેન અભિત્થવીયતીતિ પથવી. સાએવ નિસત્તનિજીવટ્ઠેન ધાતૂતિ **પથવીધાતુ**. આપેતિ સહજાતરૂપાનિ બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતિ, અપ્પાયતિ વા તાનિ સુટ્ઠુ બ્રૂહેતિ વડ્ઢેતીતિ આપો. તાનિવા અવિપ્પકિણ્ણાનિ કત્વા ભુસો પાતિ રક્ખતિ, પિવતિવા વિવન્તો વિય તાનિ સઙ્ગણ્હતિ સમ્પિણ્ડેતીતિ આપો. સોયેવ ધાતૂતિ **આપોધાતુ.** તે જતિ તિક્ખભાવેન સમુજ્જલન્તો વિય સહજાતધમ્માનં મજ્ઝે પકાસતિ, તેજતિવા નિસેતિ સહજાતધમ્મે તિક્ખથામ બલે કરોતિ, પરિપાચેતિવા ઉસ્માપેતીતિ તેજો, સો એવ ધાતૂતિ **તેજોધાતુ**. વાયતિ સમીરેતિ દેસન્તરુપ્પત્તિ હેતુભાવેન ભૂતસઙ્ઘાટં દેસન્તરં ગમેતીતિ વાયો. વાયતિ વા સહજાતધમ્મે અપતમાને કત્વા વહતીતિ વાયો. સોએવ ધાતૂતિ **વાયોધાતુ**. તત્થ કક્ખળલક્ખણા પથવી. આબન્ધનલક્ખણો આપો. ઉણ્હત્તલક્ખણો તેજો. વિત્થમ્ભનલક્ખણો વાયો. એત્થ સિયા, કસ્મા પથવી કક્ખળલક્ખણાતિ વુત્તા. નનુ સા મુદુભૂતાપિ હોતીતિ. સચ્ચં, મુદુભૂતાપિ પન સા સેસભૂતત્તયં ઉપાદાય કક્ખળા ત્વેવ સઙ્ખ્યં ગચ્છતિ. અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપાદાયેવ પન અયંમુદુ અયં કક્ખળાતિ ભવતિ. તેનેવ મુદુકક્ખળાનં દીઘરસ્સાનં વિય અનવટ્ઠાનતા હોતિ. મુદુભૂતાપિ હિ તતો મુદુતરં પત્વા કક્ખળાનામ જાતા. કક્ખળાપિ કક્ખળતરં પત્વા મુદુભૂતાનામ જાતાતિ. આબન્ધનલક્ખણો આપોતિ વુત્તો. સોચ પકતિઉદકે અધિમત્તોતિ પકતિઉદકં બદ્ધં ઘનીભૂતમેવ સિયાતિ ચે. ન. આબન્ધિતબ્બાય પથવિયા તત્થ પરિદુબ્બલત્તાતિ, યત્થ પન પથવી બલવતી હોતિ તત્થેવ સો બદ્ધતરં આબન્ધતીતિ. ઉણ્હત્ત લક્ખણો તેજોતિ વુત્તો. એવઞ્ચસતિ સીતભાવો તેજોયેવ ન સિયાતિ ચે. ન. ઉસતિ દહતિ પરિપાચેતિ પરિણ તભાવં ગમેતીતિ ઉણ્હોનામ. સીતભાવોચ દહતિ પરિપાચેતિ તબ્ભાવં ગમેતિયેવાતિ. વુત્તઞ્ચ મૂલટીકાયં તેજોએવ હિ સીતં. હિમપાતસમયાદીસુ સીતસ્સ પરિપાચકતાદસ્સન તોતિ. વિત્થમ્ભન લક્ખણો વાયોતિ વુત્તો. સો પન ઘન થદ્ધેસુ સિલાથમ્ભાદીસુ નલબ્ભતીતિ ચે. ન. તત્થ હિ પથવી અત્તના સહજાતવાયુવિત્થમ્ભનં લભિત્વા થામપ્પત્તા થિરતરપ્પત્તાચ હુત્વા વહતીતિ. ચક્ખતીતિ **ચક્ખુ**. સમવિસમં આચિક્ખતિ સમવિસમજાનનસ્સ તમ્મૂલકત્તા. રૂપંવા અસ્સાદેતિ આપાતં આગતાગતસ્સ રૂપસ્સ અનિરાકરણતો. તંવા વિભાવેતીતિ અત્થો. સુણાતીતિ **સોતં**. સુણન્તિ સુય્યન્તિવા એતે નાતિ સોતં. ઘાયતીતિ **ઘાનં**. ઘાયન્તિ ઘાયિયન્તિવા એતેનાતિ ઘાનં. જીવિતનિમિત્તં રસો જીવિતન્તિ વુચ્ચતિ. તસ્મિં નિન્નતાય તં અવ્હાયતીતિ **જિવ્હા**. અથવા. જીવિતં વહતિ એતાયવા તં વહન્તિ પવત્તેન્તિ જીવિતવુત્તિસમ્પાદનત્તાતિ જિવ્હા. જીતિવા જયો પરાજયોવા વુચ્ચતિ. તદુભયં વહતિ વહન્તિવા એતાયાતિ જિવ્હા. સસમ્ભારજિવ્હા. યથાહ –

પુરિસસ્સ હિ જાતસ્સ, કુદારી જાયતે મુખે;
યાય છિન્દતિ અત્તાનં, નરો દુબ્ભાસિતં ભણન્તિ.

ઇધ પન તં સહચરિતત્તા જિવ્હાતિ પસાદરૂપમો વુચ્ચતિ. કુચ્છિતાનં કેસાદીનં પાપધમ્માનઞ્ચ આયો ઉપ્પત્તિટ્ઠાનન્તિ **કાયો**. સસમ્ભારકાયો. ઇધ પન તં સહચરિતો પસાદ કાયોએવ અધિપ્પેતો. પસીદન્તીતિ **પસાદા**. પસીદન્તિ વા એત્થ ચન્દમણ્ડલાદીનિ આરમ્મણનિમિત્તાનિ તત્થ સંસીદમાનાનિ વિય સરૂપતો સન્દિસ્સન્તીતિ પસાદા, સુપરિસુદ્ધઆદાસમણ્ડસદિસા કમ્મજમણ્ડા. ઇમે પન પઞ્ચ દટ્ઠુકામતાદિ નિદાન કમ્મસમુટ્ઠાન ભૂતપસાદ લક્ખણા રૂપાદિ અભિઘાતારહ ભૂતપસાદલક્ખણા વા ચક્ખુપસાદાદયો દટ્ઠબ્બા. તત્થ ચક્ખુ તાવ સેતમણ્ડલ પરિક્ખિત્તસ્સ કણ્હમણ્ડલસ્સ મજ્ઝે ઊકાસિરપમાણે અતિમુખે ઠિતાનં સરીરસણ્ઠાનુપ્પત્તિ પદેસભૂતે દિટ્ઠમણ્ડલે તેલમિવ સત્તપિચુપટલાનિ સત્તઅક્ખિપટલાનિ બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતિ. સોતં સોતબિલબ્ભન્તરે અઙ્ગુલિવેઠનાકારં

ઉપચિતતનુતમ્બલોમં પદેસં બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતિ. ઘાનં નાસિકબ્ભન્તરે અજપદસણ્ઠાનં પદેસં બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતિ. જિવ્હા સસમ્ભાર જિવ્હામજ્ઝે ઉપ્પલ દલગ્ગ સણ્ઠાનં પદેસં બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતિ. કાયો પન મહન્તિ યા કપ્પાસ પટલવટ્ટિયં આસિત્તતેલંવિય થપેત્વા પાચક તેજસ્સ પતિટ્ઠાનટ્ઠાનં કેસગ્ગ લોમગ્ગ નખગ્ગ સુક્ખચમ્માનિચ અવસેસં સકલસરીરં બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતીતિ. તે પન પઞ્ચ યથારહં પઞ્ચદ્વારિકચિત્તાનં વત્થુદ્વારભાવં સાધેન્તિ. તેસુચ એકેકસ્સ ચતસ્સો ચતસ્સો ધાતુયો સન્ધારણઆબન્ધન પરિપાચન સમુદીરણ કિચ્ચેહિ ઉપકારં કરોન્તિ. યથાખત્તિયકુમારસ્સ ચતસ્સો ધાતિયો ધારણ નહાપન મણ્ડન બીજન કિચ્ચેહીતિ. ઉતુચિત્તાહારાચ નં ઉપત્થમ્ભેન્તિ. યથા તં ખત્તિયકુમારં પિતુ જેટ્ઠભાતુ જેટ્ઠભગિનિયોવિય. આયુચ નં સુટ્ઠુ અનુપાલેતિ. યથા તં ખત્તિયકુમારં દિસાપામોક્ખો રાજસમ્મતો મહાભિસક્કોવિય. વણ્ણાદયોચ નં પરિવારેન્તિ. યથા તં ખત્તિયકુમારં સહજાતા અમચ્ચપુત્તા વિયાતિ. યસ્મા પન સત્તાનં ચિત્તં નામ વિચિત્તં હોતિ. ચિત્તવિચિત્તતાય સઞ્ઞાવિચિત્તા. સઞ્ઞાવિચિત્તતાય તણ્હાવિચિત્તા. તણ્હાવિચિત્ત તાય કમ્માનિ વિચિત્તાનિ. કમ્મવિચિત્તતાય કમ્મસમુટ્ઠાનાનિ ભૂતાનિ વિચિત્તાનિ. ભૂતવિચિત્તતાય ઇમે પસાદા વિચિત્તા. અઞ્ઞમઞ્ઞં અસદિસા હોન્તિ. તેહિ પસાદમણ્ડભૂતાપિ સમાના કેચિ રૂપસ્સેવ અભિઘાતારહા હોન્તિ, ન સદ્દાદીનં. કેચિ સદ્દાદીનં એવ, ન રૂપસ્સાતિ. તસ્મા તેસં અઞ્ઞમઞ્ઞઞ્ચ અઞ્ઞરૂપેહિચ લક્ખણતો અસંમિસ્સતા વેદિતબ્બાતિ.

રૂપયતીતિ **રૂપં**. વણ્ણવિસેસં આપજ્જિત્વા હદયઙ્ગતભાવં પકાસેતિ. પકતિયાપિ વા યંકિઞ્ચિદબ્બં સમવિસમંવા પકાસે તીતિ અત્થો. સપ્પતિ સોતવિઞ્ઞેય્યભાવં ગચ્છતીતિ **સદ્દો**. સદ્દયતીતિ સદ્દો. તં તં અત્થંવા અત્તનો વત્થુંવા આચિક્ખતીતિ અત્થો. સદતિવા તં તં દિસંવા દેસંવા ખણેન વિસ્સરતિ વિપ્ફરતીતિ સદ્દો. ગન્ધયતીતિ **ગન્ધો**. અત્તનો વત્થુંસૂચેતીતિ અત્થો. ગચ્છતીતિ ગો. વાતો. તેન ધારીયતીતિ ગન્ધો. રસીયતિ અસ્સાદીયતીતિ **રસો**. રસન્તિવા તં અસ્સાદેન્તીતિ રસો. ફુસીયતીતિ **ફોટ્ઠબ્બં**. ફુસનઞ્ચેત્થ પસાદેન સહ ઘટ્ટનં કલાપન્તરભૂતેહિ સદ્ધિં પટિહનનઞ્ચ વેદિતબ્બં. તદુભયંપિ આપો ધાતુયા નત્થીતિ વુત્તં **આપોધાતુવિવજ્જિત**ન્તિ. કસ્મા પન તં તસ્સા નત્થિ. નનુ સીતતાવા દ્રવતાવા ફુસિત્વા ગય્હતીતિ. વુચ્ચતે, સીતતા હિ તેજોયેવ, ન આપો. યદિ હિ સા આપોયેવ સિયા. પક્કુમિતે સન્તત્તે લોહરસેપિસ્સ સીતતા લબ્ભમાના સિયા. સો હિ રસો આપાધિકો હોતીતિ. એવં પન નલબ્ભતિ. તસ્મા સા તેજોયેવ, ન આપોતિ. અપિચ, સીતુણ્હાનં એકસ્મિં કલાપે સહ અપ્પવત્તનતો ઓરપારાનં વિય તેસં અનવટ્ઠાનતોચ વિઞ્ઞાયતિ. ન હિ સીતકલાપે ઉણ્હં, ઉણ્હકલાપેવા સીતં સહ પવત્તતિ. યસ્મિંચ વત્થુમ્હિ પુબ્બે સીતસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ. પચ્છા તતો સીતતરે આગતે તસ્મિંયેવ પુન ઉણ્હસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ. પુબ્બે ઉણ્હસઞ્ઞાયંપિ એસેવ નયો. તથા ઉણ્હે મન્દે સીતસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ. સીતે મન્દે ઉણ્હસઞ્ઞાતિ.

અથ પન દ્રવભાવભૂતો આપો ફુસિત્વા ગય્હતિ. અયો પિણ્ડાદીસુ આબન્ધનભૂતોપિ ફુસિત્વાવ ગય્હેય્ય. એવઞ્ચ સતિ યથા તેસુ ઇતરાનિ તીણિ ભૂતાનિ વિના ઇતરીતરેન વિસું વિસું કાયિક સુખદુક્ખાનં આરમ્મણભૂતાનિ હોન્તિ. તથા સોપિ વિના ઇતરેહિ વિસું કાયિકસુખદુક્ખાનં આરમ્મણભૂતોએવ સિયા. ન પન હોતિ. યઞ્હિ તાનિ અયોપિણ્ડાદીનિ ફુસન્તાનં કાયિકં સુખંવા દુક્ખંવા ઉપ્પજ્જતિ, તં સણ્હથદ્ધતા વસેનવા ઉપ્પજ્જતિ. સીતુણ્હતાવસેનવા અબ્ભન્તરથમ્ભનસ્સ મન્દગાળ્હતાવસેનવા. નો અઞ્ઞથાતિ. તસ્મા પુરિમભાગે તીણિ ભૂતાનિ ફુસિત્વાવા વણ્ણં દિસ્વાવા પચ્છા ભાગે સુદ્ધેન મનો વિઞ્ઞાણસન્તાનેન દીઘરસ્સાદિસણ્ઠાનંવા રત્તિયં અલાતચક્કં વા તંતંછિદ્દવિવરંવા જાનન્તા વિય પથમં દ્રવતાસહિતાનિ વિલીનાનિ મુદૂનિ તીણિ ભૂતાનિ પથવિં એવ વા ફુસિત્વા પચ્છા સુદ્ધેન મનો વિઞ્ઞાણસન્તાનેન વિસું દ્રવભાવં અદ્દતિન્તભાવં જાનન્તિ. એવં સન્તેપિ તં ફુસિત્વા જાનન્તા ઇચ્ચેવ મઞ્ઞન્તિ અવિસેસવિદુનોતિ. ગુન્નં અભિણ્હં ચરણટ્ઠાનં ગોચરો. ગોચરસદિસત્તા ઇધ ગોચરો.

ગોતિવા ઇધ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ વુચ્ચન્તિ. તાનિ વિઞ્ઞાણાધિટ્ઠિતાનિ હુત્વા એતેસુ ચરન્તિ. એતાનિવાતેસુ ચરન્તિ પવત્તન્તિ ઘટ્ટેન્તીતિ ગોચરા. તેયેવ ઇધ એકત્તં ઉપનેત્વા **ગોચરરૂપ**ન્તિ વુત્તં. ઇમાનિપન પઞ્ચ યથાક્કમં ચક્ખાદીસુ પટિહનન લક્ખણાનિ રૂપાદીનીતિ વેદિતબ્બાનિ.

ઇત્થી વુચ્ચતિ અવિસદાકારસણ્ઠિતં ખન્ધપઞ્ચકં. યસ્સ પન ધમ્મસ્સ આનુભાવેન તં તથા સણ્ઠાતિ પવત્તતિ. સો ઇત્થિ યા ભાવોતિ ઇત્થત્તં. પુરિસો વુચ્ચતિ વિસદાકારસણ્ઠિતં ખન્ધપઞ્ચકં. સેસં વુત્તનયમેવ. તત્થ ઇત્થિલિઙ્ગ ઇત્થિનિમિત્ત ઇત્થિ કુત્ત ઇત્થાકપ્પાનં હેતુભાવ લક્ખણં **ઇત્થત્તં**. પુરિસલિઙ્ગ પુરિસનિમિત્ત પુરિસકુત્ત પુરિસાકપ્પાનં હેતુભાવ લક્ખણં **પુરિસત્તં**. તત્થ લિઙ્ગન્તિ પધાનઙ્ગભૂતં મહાસણ્ઠાનં. નિમિત્તન્તિ પચ્ચઙ્ગભૂતં ખુદ્દકસણ્ઠાનં. કુત્તન્તિ કીળાલિલાદિ કિરિયાવિસેસો. આકપ્પોતિ ગમનાદિકો આકારવિકારો. સબ્બેપેતે ખન્ધપઞ્ચકસ્સ પવત્તિવિસેસાએવ. યે સદ્દસત્થેસુ લિઙ્ગન્તિ વુચ્ચન્તિ. યેસઞ્ચ વસેન અયં ઇત્થીએવ, ન પુરિસો. અયં પુરિસોએવ, ન ઇત્થીતિ સઞ્જાનન્તિ. યસ્મા પનેત્થ સણ્ઠાનાદીનં અવિસદાદિભાવોએવ અત્થતો ઇત્થિપુરિસતા હોતિ. તદુભયમુત્તભાવોચ નપુંસકતા. સોચ અક્ખરપદ સઞ્ઞાતેસુ વચનેસુ ચ વચનત્થેસુચ યથારહં સન્દિસ્સતિયેવ. તસ્મા ઇન્દ્રિયરહિતેસુપિ પદેસુચ રુક્ખાદીસુ પદત્થેસુચ પરિયાયેન ઇત્થિપુમનપુંસકતાસિદ્ધિ વેદિતબ્બાતિ.

[૧૭૮] યં પન **વિભાવનિયં**

‘‘ઇત્થીનં અઙ્ગજાતં ઇત્થિલિઙ્ગ’’ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ કત્થચિ પાળિયં અટ્ઠકથાસુચ નિમિત્તસદ્દોવિય લિઙ્ગસદ્દો અઙ્ગજાતે પાકટો દિટ્ઠોતિ.

[૧૭૯] યઞ્ચ **તત્થ**

‘‘ઇત્થિસણ્ઠાનં ઇત્થાકપ્પો’’તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

ન હિ લિઙ્ગસદ્દો વિય આકપ્પસદ્દો સણ્ઠાને પાકટો દિટ્ઠોતિ. સેસંપન તત્થ વુત્તં યંકિઞ્ચિ અટ્ઠકથાય અસમેન્તંપિ તેન પરિયાયેન યુજ્જતિયેવ. ભવન્તિ પવત્તન્તિ તંસહિતે ખન્ધસન્તાને એસા ઇત્થી, એસો પુરિસોતિ એવં પવત્તા સદ્દ બુદ્ધિયો એતેનાતિ ભાવો ભવન્તિવા પાતુભવન્તિ તંસહિતે ખન્ધસન્તાને લિઙ્ગાદીનિ એતસ્મિં સતીતિ ભાવો. સો એવ રૂપન્તિ **ભાવરૂપં**. હદન્તિ સત્તા તંતંઅત્થંવા અનત્થંવા પૂરેન્તિ એતેનાતિ હદયં. હદન્તિવા સત્તા ઇતો નાનાવિકક્કે ઓસજન્તિ મુઞ્ચન્તીતિ હદયં. હરન્તિવા પરિહરન્તિ તં સત્તા જીવિતંવિય દયન્તિ રક્ખન્તિચાતિ હદયં. વસન્તિ નિવસન્તિ ચિત્તચેત સિકાધમ્મા એત્થાતિ વત્થુ. હદયઞ્ચ તં વત્થુચાતિ **હદયવત્થુ**. ધાતુદ્વયનિસ્સયલક્ખણં **વત્થુરૂપં**. તં પન હદયકોસબ્ભન્તરે અડ્ઢપસતમત્તં લોહિતં બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતીતિ વેદિતબ્બં. ધમ્મસઙ્ગણિયં પન દેસનાભેદરક્ખનત્થં અવત્વા પટ્ઠાનેએવ તં વુત્તં. યથાહ-વત્થુ કુસલાનં ખન્ધાનં નિસ્સયપચ્ચયેન પચ્ચયો. વત્થુ અકુસલાનં ખન્ધાનં નિસ્સયપચ્ચયેન પચ્ચયોતિઆદિ. એત્થચ છહિ વત્થૂહિ અઞ્ઞં વત્થુનામ નત્થિ. તેસુચ પુરિમાનિ પઞ્ચ કુસલાદીનં નિસ્સયાએવ ન હોન્તિ. તસ્મા તેસં નિસ્સયભાવેન તત્થ વુત્તં વત્થુનામ વિસું એકં વત્થુરૂપમેવાતિ સિદ્ધન્તિ.

[૧૮૦] **વિભાવનિયં** પન

યં રૂપં નિસ્સાયાતિ પાઠસ્સ ઉદ્ધટત્તા રૂપસામઞ્ઞપસઙ્ગો હોતીતિ તં વિસોધેતું યુત્તિનામ વુત્તા. પટ્ઠાને પન બહૂસુ અનઞ્ઞસાધારણેસુ ઠાનેસુ વત્થુનામેન વિસેસેત્વા વુત્તત્તા સોપસઙ્ગો નત્થિયેવાતિ દટ્ઠબ્બં.

જીવન્તિ સહજાતધમ્મા યેનાતિ જીવિતં. તેસં જીવને આધિપચ્ચયોગેન તેસુ ઇન્દં ઇસ્સરં અત્તાનં કરોતીતિ ઇન્દ્રિયં. જીવિતઞ્ચ તં ઇન્દ્રિયઞ્ચાતિ જીવિતિન્દ્રિયં. સહજાતા નુપાલન લક્ખણં જીવિતિન્દ્રિયં. યથા હિ બીજનિબ્બત્તાનિ ઉપ્પલાદીનિ બીજેવિનટ્ઠેપિ ઉદકાનુપાલિતાનિ ચિરંપિ કાલં જીવન્તિ. એવમેવં નિરુદ્ધ કમ્મનિબ્બત્તાનિ કમ્મજરૂપાનિ કમ્મે અસન્તેપિ જીવિતાનુપાલિતાનિ સન્તતિવસેન વસ્સસતંપિ વસ્સસહસ્સંપિ કપ્પંપિ સોળસકપ્પસહસ્સાનિપિ જીવન્તિયેવ, તથા હિ જીવિતરહિતાનિ ઇતરરૂપાનિ જીવન્તાનિનામ નહોન્તિ. તાનિ હિ યેન એકેન ચિત્તેનવા ઉતુનાવા આહારેનવા જાયન્તિ. તસ્મિં નિરુદ્ધે નિરુજ્ઝન્તિ, પરં મુહુત્તમત્તંપિ સન્તાનં ઘટેતું નસક્કોન્તિ. તેસુ હિ ચિત્તજરૂપાનં સન્તતિપચ્ચુપ્પન્નં એકવીથિ એકજવનવાર એકસમાપત્તિવારેન પરિચ્છિન્નં હોતિ. ઉતુજાહારજાનઞ્ચ સભાગેક ઉતુઆહાર વસેન પરિચ્છિન્નં હોતિ. કમ્મજરૂપાનં પન વિસું સન્તતિપચ્ચુપ્પન્નંનામ નત્થિ. તેસં એકભવપરિચ્છિન્નં અદ્ધાપચ્ચુપ્પન્નમેવ હોતીતિ. યદિ એવં અરૂપધમ્માનં કથન્તિ. તેહિ જીવિતયોગેન જીવન્તાએવ હોન્તિ. એવંસન્તેપિ તેસં સન્તતિપચ્ચુપ્પન્નં દિસ્સતીતિ. વુચ્ચતે, અરૂપધમ્મેસુ વિપાકાનિ તાવ કમ્મજરૂપસદિસાનિ. તાનિપિ હિ અસતિ વીથિચિત્તુપ્પાદે યાવજીવંપિ એકસન્તતિવસેન પવત્તિસ્સન્તિયેવ. ઇતરાનિ પન યસ્સ આરમ્મણસ્સ આપાતાગતત્તા ઉપ્પજ્જન્તિ. તસ્મિં નિરુદ્ધે તદભાવેપિ તદારમ્મણા બહૂ ચિત્તસન્તતિયો જીવિતસ્સઅદ્ધાનફરણાનુભાવેન પવત્તન્તિયેવ. અપિચ, યાવખન્ધપરિનિબ્બાના અનન્તરપચ્ચયુપનિબન્ધેન અબ્બોચ્છિન્નં પવત્તમાનાય ચિત્તસન્તતિયાવસેનપિ અયમત્થો વત્તબ્બો. તેનેવ હિ કિલેસસીસં અવિજ્જા. પવત્તસીસં જીવિતિન્દ્રિયન્તિ વુત્તં.

[૧૮૧] વિભાવનિયં પન

આહારજાદીનં આહારાદિયેવ ઉપ્પત્તિયાપિ ઠિતિયાપિ કારણં હોતિ. કસ્મા, તક્ખણે ધરમાનત્તા. કમ્મ જાનં પન કમ્મં ઉપ્પત્તિયાએવ કારણં, ન ઠિતિયા. કસ્મા, તક્ખણાભાવતો. જીવિતેન પન અનુપાલિતત્તા એવ તેસં ખણટ્ઠિતિ સિદ્ધાતિ ઇમિના ધિપ્પાયેન યં વુત્તં "યથાસકં ખણમત્તટ્ઠાયીનંપિ હિ સહજાતાનં પવત્તિહેતુભાવેન અનુપાલકં. ન હિ તેસં કમ્મંયેવ ઠિતિકારણં હોતિ. આહારજાદીનં આહારાદિ વિય કમ્મસ્સ તક્ખણાભાવ તોતિ". તં ન યુત્તં.

ધમ્માનઞ્હિ ખણટ્ઠિતિનામ એકકલાપગતસહજાતપચ્ચયા યત્તાએવ હોતિ. ન નાનાકલાપગતજનકપચ્ચયાયત્તા. ઇતરથા ઉપ્પાદક્ખણે લબ્ભમાનાનં ઉપચયસન્તતીનં વિય ઠિતિક્ખણે લબ્ભમાનાય જરતાયપિ કુતોચિસમુટ્ઠાનતા પાળિયં વુત્તા સિયાતિ. અપિચ, ખણટ્ઠિતિનામ સભાવસિદ્ધાએવ. ન હિ ઉપ્પન્ના ધમ્મા પચ્ચયવેકલ્લેન અત્તનો ખણેસુ પરિપુણ્ણં અટ્ઠત્વા અન્તરાવ ભિજ્જન્તીતિ અત્થિ. નચ પચ્ચયાધિમત્તેન અતિરે કતરં તિટ્ઠન્તીતિ અત્થિ. તસ્મા ખણટ્ઠિતિયં ઉપત્થમ્ભયમાનાપિ આહારાદયો અનુપાલયમાનઞ્ચ જીવિતં પચ્છા બલવરૂપસન્તતિ પવત્તિઅત્થાયએવ ઉપત્થમ્ભેન્તિ પાલેતિચ. ન ખણટ્ઠિતિપવત્તિયાતિ. એત્તાવતા સબ્બેસંપિ ખણટ્ઠિતિનામ ધરમાનજનકાયત્તા વા જીવિતાયત્તાવા નહોતીતિ સિદ્ધં હોતિ. યદિ પન તં સન્તતિપવત્તિમેવ સન્ધાય વુત્તં સિયા, એવંસતિ યુજ્જેય્યાતિ. અટ્ઠ કથાયંપિ સન્તેપિચ અનુપાલન લક્ખણાદિમ્હિ વિધાને અત્થિક્ખણેયેવ તં તેધમ્મે પાલેતીતિઆદિવચને યથાસન્તતિટ્ઠિતિ લબ્ભતિ. તથા વિચારેત્વા ગહેતબ્બાતિ. ઇદં પન પાચકગ્ગિના સહ સકલં ઉપાદિન્નકસરીરં બ્યાપેત્વા તિટ્ઠતીતિ. કબળ

કરીયતીતિ કબળીકારો. આહરીયતિ અજ્ઝોહરીયતીતિ આહારો. કબળીકારોચ સો આહારોચાતિ **કબળીકારાહારો**. કબળીકારો આહારોતિપિ પાઠો. ઇદઞ્ચ સવત્થુક વચનં દટ્ઠબ્બં. અથવા, કબળીકારાહારભક્ખાનં સત્તાનં અત્તભાવં ભુસો હરતિ અદ્ધાનં પવત્તેતીતિ આહારો. ખજ્જ ભોજ્જાદિકે કબળીકારે આહારો તન્નિસ્સિતત્તા તપ્પરિયા પઞ્ઞત્તાચાતિ કબળીકારાહારો. ઇમસ્મિંઅત્થે સતિ નિબ્બત્તિત ઓજા એવ લબ્ભતિ. અત્થતો પન અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિનો રસસ્સ સારભૂતો ઉપત્થમ્ભબલકારો ભૂતનિસ્સિતો પરમસિનિદ્ધસિ નેહો ઇધ **આહારરૂપંનામ**. તત્થ અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિનો રસસ્સાતિ અજ્ઝોહરિત્વા આમાસયે પતિટ્ઠિતાનિ આહારવત્થૂનિ પાચકતેજેન વિવેચિતાનિ રસાદિભાવેન પઞ્ચધા વિભાગં ગચ્છન્તિ. તત્થ પણીત સિનિદ્ધ લહુક સિનેહ કોટ્ઠાસો રસોનામ. યે લોકે રસધાતૂતિ વુચ્ચતિ. સો પાચક તેજબલેન તતો ઉત્તરિત્વા રસહરણિધમનિજાલાનુસારેન હેટ્ઠાચ ઉદ્ધઞ્ચ સકલસરીરે અઙ્ગમઙ્ગાનિ અનુસરન્તો અનુફરન્તો અઙ્ગમઙ્ગાનુસારીતિ વુચ્ચતિ. તસ્સ સારભૂતો ઉપત્થમ્ભં બલં કરોતીતિ ઉપત્થમ્ભબલકારો. સો હિ આમાસયે પતિટ્ઠિત મત્તોવ સકલસરીરે ભૂતેસુ ઉપત્થમ્ભકબલં જનેતીતિ.

[૧૮૨] વિભાવનિયં પન

“અઙ્ગમઙ્ગા નસારિ રસહર સઙ્ખાતાતિ” પાઠો. સો દુપ્પાઠો.

તં પન સેન્દ્રિયકાયોપત્થમ્ભનલક્ખણં આહારરૂપં. ઓજાલક્ખણં વા. તત્થ ઉદયતિ પસવતીતિ **ઓજા**. અવસદ્દોવા રક્ખણે. રક્ખણઞ્ચેત્થ ઉપત્થમ્ભનમેવ. અવતિ જનેતિચાતિ ઓજા. કિં અવતિ. અત્તનો નિસ્સયવત્થું. કિંચ જનેતિ. આહારસમુટ્ઠાનરૂપં. ઉદયાનન્તરં રૂપં જનેતીતિ ઓજાતિપિ વદન્તિ. અઞ્ઞાપદેસરહિતેન કક્ખળત્તાદિના અત્તનો ભાવેન સિદ્ધં રૂપં **સભાવરૂપં**. ઉપ્પાદાદિના અનિચ્ચતાદિનાચ સઙ્ખતલક્ખણેન સહિતં રૂપં **સલક્ખણરૂપં**. ઉજુકતોવ કમ્માદીહિ પચ્ચયેહિ નિપ્ફાદિતં રૂપં **નિપ્ફન્નરૂપં**. રુપ્પનલક્ખણસમ્પન્નં નિપ્પરિયાયરૂપં **રૂપરૂપં**. યથા દુક્ખદુક્ખં અજ્ઝત્તઅજ્ઝત્તન્તિ. સઙ્ખતલક્ખણયુત્ત તાય અનિચ્ચતાદિકં લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા સમ્મસનારહં રૂપં **સમ્મસનરૂપં**. તે તે દબ્બસમ્ભારાવા રૂપકલાપાવા વિસુંવિસું ભુસો કાસન્તિ પકાસન્તિ એતેનાતિ આકાસો. નિસત્ત નિજીવટ્ઠેન ધાતુ. આકાસસઙ્ખાતા ધાતૂતિ **આકાસધાતુ**. પરિતો સમન્તતો છિન્દતિ કલાપન્તરભૂતાનિ કલાપન્તર ભૂતેહિ સદ્ધિં અસંમિસ્સં એકત્તં અનુપગમનં કરોતીતિ પરિચ્છેદો. તેહિવા પરિચ્છિન્દીયતિ અત્તનોવા પરેસંવા અકત્વામજ્ઝે વિસું થપીયતિ. તેસંવા છિદ્દવિવરમત્તભૂતો. ન વિસું એકો ઉપ્પાદસહિતો સભાવધમ્મો. નાપિ કસ્સચિ રૂપકલાપસ્સ પક્ખભૂતોતિ પરિચ્છેદો. વિકારલક્ખણરૂપાનિ હિ અસભાવધમ્મભૂતાનિપિ તંતં રૂપકલાપેસુ સન્દિસ્સમાનતા તંતંરૂપકલાપપક્ખિકાનિએવ હોન્તિ. અયં પન તેહિ રૂપ કલાપેહિ સબ્બસો વિમુત્તભાવેન બહિભૂતત્તા કસ્સચિ રૂપ કલાપસ્સ પક્ખભૂતો ન હોતીતિ. અસભાવધમ્મત્તાચ પન કેનચિ રૂપેન કુસન પરિયાયોપિ તસ્સ સબ્બસો નત્થીતિ કત્વા સો અસંકુટ્ઠં ચતૂહિ મહાભૂતેહીતિ પાળિયં વુત્તો. અટ્ઠકથાયં પન ઘનપિણ્ડવત્થૂસુ પટિઘફોટ્ઠબ્બસભાવાનં નાના કલાપગતભૂતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞસંકુટ્ઠતા અત્થીતિ કત્વા અસંકુટ્ઠં ચતૂહિ મહાભૂતેહીતિ એતેહિ અસંકુટ્ઠં અજટાકાસં કંથિતન્તિ વુત્તં. ટીકાયં પન અયં નિદ્દેસો અજટાકાસનિદ્દેસો નહોતિ, પરિચ્છેદરૂપનિદ્દેસોયેવ. સોચ ઘનપિણ્ડ વત્થૂસુએવ વેદિતબ્બો. તેસુચ ભૂતાનં અસંકુટ્ઠતાનામ નત્થિ. તસ્મા ભૂતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞઅબ્યાપિતા એકત્તં અનુપગતતાએવ. તત્થ અસંકુટ્ઠતાનામ યુત્તા સિયાતિ અધિપ્પાયેન અબ્યાપિકતા હિ અસંકુટ્ઠતાતિ વુત્તં. અત્થતો પન નાનાકલાપગતાનં ભૂતાનં પરિયન્તતા સઙ્ખાતો અન્તરાળધમ્મો. રૂપપરિચ્છેદલક્ખણં **પરિચ્છેદરૂપં**. યા પન ચલમાનેન કાયઙ્ગેન અત્તાનઞ્ચ અત્તસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ અધિપ્પાયઞ્ચ પચ્ચક્ખે ઠિતે જને વિઞ્ઞાપેતિ પાકટં કત્વા દસ્સેતિ. સયઞ્ચ તેન કાયઙ્ગેન તેહિ જનેહિ વિઞ્ઞાયતિ. સા **કાયવિઞ્ઞત્તિનામ**. યા ઉચ્ચારીયમાનેન વાચઙ્ગેન સદ્દેન અત્તાનઞ્ચ અત્તસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ

અધિપ્પાયઞ્ચ સોતપથે ઠિતે જને વિઞ્ઞાપેતિ. સયઞ્ચ તેનવાચઙ્ગેન તેહિ જનેહિ વિઞ્ઞાયતિ. સા **વચીવિઞ્ઞત્તિનામ**. અથવા, વિઞ્ઞાપેન્તિ જના વિઞ્ઞાયન્તિવા જનેહિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ ચિત્તાનિ એતાયાતિ વિઞ્ઞત્તિ. સસમ્ભારે અઙ્ગપચ્ચઙ્ગભૂતે કાયે પવત્તા વિઞ્ઞત્તિ કાયવિઞ્ઞત્તિ. ચોપન કાયસઙ્ખાતો કાયો એવવા વિઞ્ઞત્તિ કાયવિઞ્ઞત્તિ. ચિત્તજસદ્દસઙ્ખાતાય વાચાય પવત્તા વિઞ્ઞત્તિ વચીવિઞ્ઞત્તિ. ચોપનવાચા સઙ્ખાતા વાચા એવવા વિઞ્ઞત્તિ વચીવિઞ્ઞત્તિ. તત્થ ચિત્તવસેન યંકિઞ્ચિ કાયઙ્ગવિકારં કરોન્તસ્સ તંતંઅઙ્ગં સન્તમ્ભન્તા સન્ધારેન્તા ચાલેન્તા અઙ્ગમઙ્ગાનુસારિસઙ્ખાતા ચિત્તજવાતકલાપા તંતંઅઙ્ગં પૂરેત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પજ્જન્તાચ યથાવા તથાવા અનુપ્પજ્જિત્વા યસ્સ તેહિ ચિત્તજવાતકલાપેતિ સહજાતસ્સ ચોપનકાયસ્સ આનુભાવેન સબ્બે તે કલાપા યથાધિપ્પેતદિસાભિમુખાએવ ઉપ્પજ્જન્તિ. અયં ચોપનકાયસઙ્ખાતો આકારવિકારો કાયવિઞ્ઞત્તિ નામ. નિયામકસદિસી હિ અયં કાયવિઞ્ઞત્તિ. તેચ નાવાસદિ સાતિ. યથા હિ નિયામકો નાવાય મૂલભાગે ઠત્વા એકં મહાફિયં દળ્હં ગહેત્વા નદિસોતે ચારેત્વા સકલં મહાનાવં ઇચ્છિતદિસાભિમુખં નિયોજેતિ. ન યંવા તંવા દિસં ગન્તું દેતિ. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. એકચિત્તક્ખણિકા હિ વિઞ્ઞત્તિ તેસં મૂલભાગેએવ લબ્ભમાના તે યથાધિપ્પેતદિસાભિમુખે એવં કત્વા નિયોજેતીતિ સા નિયામકસદિસી હોતીતિ. એત્થચ યદેતં અટ્ઠકથાયં. એકજવનવીથિયં સત્તસુ જવનેસુ પથમ જવનસમુટ્ઠિતા વાયોધાતુ અત્તના સહજાતરૂપકાયં સંથમ્ભેતું સન્ધારેતું સક્કોતિ. અપરાપરં પન ચાલેતું નસક્કોતિ. દુતીયાદીસુપિ એસેવ નયો. સત્તમચિત્તેન પન સમુટ્ઠિતા વાયોધાતુ હેટ્ઠા છહિચિત્તેહિ સમુટ્ઠિતં વાયોધાતું ઉપત્થમ્ભનપચ્ચયં લભિત્વાઅત્તનાસહજાતં રૂપકાયં સંથમ્ભેતું સન્ધારેતું ચાલેતું અભિક્કમાપેતું સક્કોતીતિ વુત્તં. તં અભિક્કમામીતિ કાયં પઞ્ઞાપેન્તાનં અનેકસહસ્સેસુ જવન વારેસુ પવત્તમાનેસુ યસ્મિંવારે ચલનસઙ્ખાતં દેસન્તરપાપનં જાયતિ, તં સન્ધાય વુત્તં. ન હિ કતિપયજવનવારેહિ ચલનં જાયતિ. યદિ જાયેય્ય, ઇદ્ધિમન્તાનં ઇદ્ધિયાગમનં વિય સબ્બેસંપિ સીઘતરં ગમનં પઞ્ઞાયેય્ય. કસ્મા, એકચ્છરક્ખણેપિ અનેકકોટિસતસહસ્સચિક્કપવત્તિયા સમ્ભવતો. અયઞ્ચ અત્થો ઉપરિ અક્ખરુપ્પત્તિવિચારણાયં પાકટો ભવિસ્સતીતિ. તસ્મા તતો પુરિમવારેસુ સંથમ્ભનસન્ધારણાનિએવ સમ્પજ્જન્તીતિ વેદિતબ્બં. યા ચેત્થ સત્તયુગસકટોપમા વુત્તા, સાપિ નાનાજવનવીથીસુ સમુટ્ઠિતાનં વાયોધાતૂનં અપરાપરં ઉપત્થમ્ભનેચ યુજ્જતિયેવ. તથા હિ ચલનચિત્તજરૂપસન્તતિયં પવત્તાનિ ઉતુજરૂપસઙ્ઘાટાનિપિ વિઞ્ઞત્તિસહિતાનિ વિય તદાકારવન્તાનિ સવેગાનિ સવિપ્ફારાનિએવ પવત્તન્તિ. તસ્મા પુબ્બાપરપવત્તાનં નાના જવનવીથીનં અન્તરન્તરા ભવઙ્ગસમયેસુપિ અભિક્કમનાદિકં ચલનં સમ્પજ્જતિયેવ. એકાબદ્ધપવત્તાનિચ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપાનિનામ એકસ્સ વિસયે ઇતરાનિ એકસમુટ્ઠાનાનિ વિય સબ્બસો તદનુ પરિવત્તીનિ હોન્તીતિ ચિત્તજે ચલન્તે ઇતરાનિપિ ચલન્તિ યેવાતિ દટ્ઠબ્બં. ચલનઞ્ચેત્થ પચ્છિમપચ્છિમાનં રૂપકલાપસઙ્ઘાટાનં પુરિમ પુરિમાનં ઉપ્પન્નદેસતો દેસન્તરે યથાપવત્તસન્નિવેસાકારેન અપરાપરં ઉપ્પજ્જમાનં વેદિતબ્બં. ન હિ રૂપારૂપધમ્માનં ઉપ્પન્ન દેસે અનિરુજ્ઝિત્વા કેસગ્ગમત્તંપિ દેસન્તર સઙ્કમનંનામ અત્થિ. ઇતરથા ખણિકધમ્મતા અબ્યાપારધમ્મતા અવસવત્તિતાચ તેસં નસિયાતિ. યંકિઞ્ચિ વચીભેદં કરોન્તસ્સ કણ્ઠટ્ઠાનાદિ ગતઉપાદિન્નક પથવીધાતૂસુ ચલમાનકણ્ઠપદેસાદિગતચિત્તજ પથવીધાતૂનં સઙ્ઘટ્ટનસઙ્ખાતેન ઠાનકરણસન્નિપાતેન સહેવયો વચીઘોસસઙ્ખાતો ચિત્તજસદ્દો જાયતિ. સો યેન અત્તના સહ જાતેન આકારવિકારેન યથાધિપ્પાયં તંતં વણ્ણવિસેસત્તં ઉપગચ્છતિ. યેનચ સુણન્તાનં તંતંઅત્થજોતકો અક્ખરસન્નિપાતભૂતો પદબ્યઞ્જનવિસેસો ઉપલબ્ભતિ. સો ચોપનવાચાસઙ્ખાતો આકારવિકારો વચીવિઞ્ઞત્તિનામ. અટ્ઠકથાયં પન તસ્સા પન ચિત્તસમુટ્ઠાનાય પથવીધાતુયા ઉપાદિન્નઘટ્ટનસ્સ પચ્ચયભૂતો એકો આકારવિકારો વચી વિઞ્ઞત્તિનામાતિ વુત્તં. તત્થ ઉપાદિન્નઘટ્ટનસ્સ પચ્ચયભૂતોતિ કમ્મજભૂતાય ચતુજભૂતાયએવવા ઉપાદિન્નપથવીધાતુયા સહઘટ્ટનં પટિચ્ચ સદ્દવિસેસપવત્તિયા પચ્ચયભૂતોતિ અત્થો. ઘટ્ટનસ્સ પચ્ચયો પન ચલમાનકણ્ઠપદેસાદિવિકારભૂતો કાયઙ્ગવિસેસોએવ સિયા. વિકારદ્વયઞ્ચ અસંમિસ્સં કત્વા વેદિતબ્બન્તિ. એત્થચ

ઉપાદિન્નકપથવીહિ સહ ઘટ્ટનં ચિત્તજપથવીનં કિચ્ચં. યં પન તાસં યથાવા તથાવા અઘટ્ટેત્વા યથા ઇચ્છિતક્ખરં સમ્પજ્જતિ. તથા ઘટ્ટનપકારવિધાનં. ઇદં કાયવિઞ્ઞત્તિયા કિચ્ચં. ઘટ્ટનેન સહેવ ઉપ્પન્નસદ્દાનં તંતંવણ્ણત્ત પત્તિયા વિદહનમેવ વચીવિઞ્ઞત્તિયા કિચ્ચં. કુમ્ભથુનતલં વિયચ ઉપાદિન્નકપથવી. પહરણહત્થો વિય ચિત્તજપથવી. હત્થપરિ વત્તન વિકારો વિય કાયવિઞ્ઞત્તિ. સદ્દવિકારો વિય વચીવિઞ્ઞત્તિ. કુમ્ભથુનસ્સ નાનાસદ્દપભેદોવિય નાનાવણ્ણભેદોતિ. એત્થચ યદેતં અટ્ઠકથાયં ઇદં વક્ખામિ એતં વક્ખામીતિ ઉપ્પજ્જમાનં ચિત્તં અટ્ઠરૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતિ. તેસં અબ્ભન્તરે ચિત્ત સમુટ્ઠાના પથવીધાતુ ઉપાદિન્નકં ઘટ્ટયમાનાવ ઉપ્પજ્જતિ. તેન ધાતુઘટ્ટનેન સહેવ સદ્દો ઉપ્પજ્જતીતિચ પુરિમચિત્તસમુટ્ઠા નાય ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચંપિ નત્થીતિચ વુત્તં. તંપિ અનેકસતેસુ જવનવારેસુ પવત્તમાનેસુ યસ્મિંવારે પરિબ્યત્તં અક્ખરં પવત્તતિ, તં સન્ધાય વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. તેનેવ હિ મૂલ ટીકાયં ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચં નત્થિ લદ્ધાસેવનેન ચિત્તેનેવ ઘટ્ટનસ્સ બલવભાવતોતિ વુત્તં. એત્થચ લદ્ધાસેવનેનાતિ એતેન પુબ્બભાગે નાનાજવનવીથીહિ લદ્ધાસેવનભાવં દસ્સેતિ. પથમ જવનચિત્તસ્સપિ લદ્ધાસેવનતાય અધિપ્પેતત્તા. નચ એકજવન વારમત્તેન પરિબ્યત્તં એકક્ખરં સમ્પજ્જતીતિ સક્કા વિઞ્ઞાતું. કસ્મા, તસ્સ એકદ્વિઅચ્છરક્ખણમત્તેન કાલેન વત્તબ્બત્તા એકચ્છરક્ખણેચ અનેકસતસહસ્સાનં જવનવીથીનં પવત્તિસમ્ભવતો. વુત્તઞ્ચ –

> એકમત્તા તયો રસ્સા, દ્વિમત્તા દીઘમુચ્ચરે;
> તિમત્તો તુ ગીતો ઞેય્યો, બ્યઞ્જના અડ્ઢમત્તિકાતિ.

મિલિન્દપઞ્હેચ સાધિકે વીહિવાહસતે વીહિબીજાનિ એકચ્છરક્ખણે ઉપ્પન્નસ્સ ચિત્તસ્સ કલંપિ નઉપેન્તિ. કલભાગંપિ નઉપેન્તીતિ દીપિતં. એકક્ખરં ઉચ્ચારેન્તસ્સચ તત્તકંપિ કાલં ઉચ્ચારણચિત્તબ્યાપારો સન્દિસ્સતિયેવ. નચ પરમત્થતો એકમેવ સદ્દં ઉચ્ચારેમીતિવા સુણોમીતિવા સક્કા નિયમેત્વા ઉચ્ચારેતું સોતુઞ્ચ. તથા નિયમેન્તસ્સપિ સદ્દાનં પુબ્બાપરતો અનેકસતસહસ્સસ્સેવ ઉચ્ચારણ સવન સમ્ભવતો. એકમેવાતિ અભિમાનો પન સમૂહઘન સન્તતિઘનેહિ પટિચ્છન્નત્તાએવ હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. સેસમેત્થ કાયવિઞ્ઞત્તિયં વુત્તન યેન યથાસમ્ભવં વેદિતબ્બન્તિ. એત્થચ વિઞ્ઞત્તિસદ્દો કાયેન વિઞ્ઞાપેતિ વાચાય વિઞ્ઞાપેતીતિઆદિસુ બોધનત્થો. સુદિન્ન કણ્ડે તિક્ખત્તું વિઞ્ઞાપેતીતિઆદીસુ પવત્તનત્થો. ઇધ પન દુવિધોપિ યુજ્જતિ. એવઞ્હિ સતિ પરં બોધેતુકામતારહિ તેસુ સબ્બેસુ કાયઙ્ગવાચઙ્ગચોપનેસુપિ પવત્તકવિઞ્ઞત્તિયા લબ્ભમાનતા વેદિતબ્બા હોતીતિ. મૂલટીકાયં પન પરં બોધેતુકામતાય વિનાપિ અભિક્કમનાદિપવત્તનેન સો ચિત્ત સહભૂવિકારો અધિપ્પાયં વિઞ્ઞાપેતિ. સયઞ્ચ વિઞ્ઞાયતીતિ દ્વિધાપિ વિઞ્ઞત્તિયેવાતિ વુત્તં, તત્થ દ્વીસુ બોધનવિઞ્ઞત્તીસુ પુરિમા કાયવિઞ્ઞત્તિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગસ્સ ચલમાનવણ્ણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથિયા ચલમાનઙ્ગપચ્ચઙ્ગં કાયવિઞ્ઞાણવીથિયા ગહેત્વા પચ્છા સુદ્ધેન મનોદ્વારિકજવનેનએવ વિઞ્ઞાયતિ પચ્છિમાચ વચીવિઞ્ઞત્તિ ઉચ્ચારિયમાનં સદ્દં સોતવિઞ્ઞાણવીથિયા ગહેત્વા પચ્છા સુદ્ધેન મનોદ્વારિકજવનેનએવ વિઞ્ઞાયતિ, ન પઞ્ચદ્વારિકજવનેન. સા હિ અત્તાનં જાનન્તેએવ પરસત્તે અત્તના સમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ ચિત્તં વિઞ્ઞાપેતિ, ન અજાનન્તે. ઞાપક હેતુ હિ નામ અત્તાનં જાનન્તેએવ ઞાપેતબ્બં ઞાપેતિ, નો અજાનન્તે. એવઞ્ચ કત્વા કાયઙ્ગ ચોપનં દિસ્વાવા પરામસિત્વાવા સદ્દં સુત્વાવા પરસ્સ તંતંઅધિપ્પાયં જાનન્તાનં તિરચ્છાન ગતાનંપિ પથધં વિઞ્ઞત્તિજાનનં સિદ્ધં ભવતિ. તંજાનનેન વિના અધિપ્પાયજાનનસ્સ અસમ્ભવતો. વિઞ્ઞત્તિં જાનન્તાનંચ પુરિમસિદ્ધસઙ્કેત સમ્બન્ધ જાનનેન વિના અધિપ્પાયજાનનં ન સમ્ભવતીતિ મજ્ઝે વિસું પુબ્બસઙ્કેત સમ્બન્ધગહનંપિ ઇચ્છન્તિ, દ્વીસુ પન પવત્તકવિઞ્ઞત્તીસુ પરં અભિક્કમન્તં ચક્ખુવિઞ્ઞાણવીથિયા દિસ્વા અભિક્કમનવિઞ્ઞત્તિઞ્ચ અભિક્કમનચિત્તઞ્ચ મનોવિઞ્ઞાણવીથિયા જાનન્તિ. એસનયો

પટિક્કમનાદીસુ. તથા પરસ્સ કથં સોતવિઞ્ઞાણવીથિયા સુત્વા કથનવિઞ્ઞત્તિઞ્ચ કથનચિત્તઞ્ચ મનોવિઞ્ઞાણવીથિયા જાનન્તિ. પરં રત્તચિત્તેન કાયઙ્ગં ચાલેન્તં દિસ્વા ચલનવિઞ્ઞત્તિઞ્ચ રાગચિત્તઞ્ચ જાનન્તિ. રત્તસ્સ કથં સુત્વા કથન વિઞ્ઞત્તિઞ્ચ રાગચિત્તઞ્ચ જાનન્તિ. એસનયો સબ્બાસુ કાયિકવાચસિકક્રિયાસૂતિ. લહુનો ભાવો **લહુતા**. મુદુનો ભાવો **મુદુતા**. કમ્મનિ સાધુ કમ્મઞ્ઞં. કમ્મયોગ્યન્તિ અત્થો. કમ્મઞ્ઞસ્સ ભાવો **કમ્મઞ્ઞતા**.

અદન્ધતાલક્ખણા રૂપસ્સ લહુતા. અથદ્ધતા લક્ખણા રૂપસ્સ મુદુતા. સરીરક્રિયાનુકૂલકમ્મઞ્ઞભાવલક્ખણા રૂપસ્સ કમ્મઞ્ઞતા. અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિજહન્તિયોપિ એતા વિરુદ્ધપચ્ચયસપ્પાય પચ્ચયાનં વસેન અસંમિસ્સતો વેદિતબ્બા. તથા હિ અત્તનો કાયવિરુદ્ધં ઉતુંવા આહારંવા ચિત્તક્રિયંવા સેવન્તાનં સરીરગતા ધાતુયો કદાચિ સકલસરીરંવા સરીરેકદેસંવા ખોભેત્વા વિસેસતો પૂતિમુખ સપ્પસઙ્ખાતઆપો પરિયુટ્ઠાનં કત્વા કાયં અસય્હભારં વિય ગરું ભારિયં કરોન્તિ. ઇરિયા પથપરિવત્તને કાયભારિયનિમિત્તં દુક્ખં ઉપ્પાદેન્તિ. તદારૂપસ્સ લહુતા નપવત્તતિ. પુન અત્તનો સરીરસપ્પાયં ઉતુંવા આહારંવા ચિત્તકિરિયંવા સેવન્તાનં સો ધાતુક્ખોભો વૂપસમ્મતિ. કાયો સલ્લહુકો હોતિ. ઇરિયાપથપરિવત્તને કાય ભારિયનિમિત્તં દુક્ખંનામ નત્થિ. તદા સા પવત્તતિ. એસનયો સેસાસુપિ. વિસેસનતો પનેત્થ મુદુભાયં કટ્ઠમુખસપ્પસઙ્ખાત પથવીપરિયુટ્ઠાનં કત્વા સુક્ખકટ્ઠંવિય કાયં થદ્ધં કક્ખળંકરોન્તિ. ઇરિયાપથપરિવત્તને અઙ્ગમઙ્ગાનંછિજ્જનભિજ્જનાકારપત્તં થદ્ધં કક્ખળનિમિત્તં દુક્ખં ઉપ્પાદેન્તીતિ વત્તબ્બં. કમ્મઞ્ઞતાયં સત્થમુખસપ્પસઙ્ખાત વાયો પરિયુટ્ઠાનં વાયોવિસમં કત્વા દામરિકચોરપરિયુટ્ઠિતં પચ્ચન્તરટ્ઠં વિય કાયં વિવટ્ટમાનં કરોન્તિ, સબ્બઇરિયાપથેસુ સુખંનામ નત્થીતિ વત્તબ્બં. તેજોધાતુ પન તાસં સબ્બાસંપિ મૂલભૂતા હોતીતિ વેદિતબ્બા.

ઇમા પન અરોગિનો કલ્લભાવોવિય સુપરિમદ્દિતચમ્મસ્સ મુદુભાવોવિય સુદન્ધસુવણ્ણસ્સ કમ્મક્ખમભાવોવિય રૂપકાયસ્સ ઇરિયાપથપરિવત્તને સલ્લહુકતાદિવસેન સન્દિસ્સમાના વિસેસાકારા હોન્તીતિ કત્વા **વિકારરૂપં નામ**. ચયનં ચયો. પિણ્ડવસેન અભિનિબ્બત્તીતિ અત્થો. આદિતો ઉપરિતોચ ચયો **ઉપચયો**. પથમાભિનિબ્બત્તિ ઉપરુપરિવડ્ઢિચાતિ અત્થો. અયઞ્હિ ઉપસદ્દો ઉપઞ્ઞત્તન્તિઆદીસુ વિય પથમત્થો ઉપસિત્તન્તિઆદીસુ વિયચ ઉપરિ અત્થોતિ. વુત્તઞ્ચ મૂલટીકાયં ઉપસદ્દો પથમત્થો ઉપરિઅત્થોચ હોતીતિ. તેનેવહિ પાળિયં યો આયતનાનં આચયો, સો રૂપસ્સ ઉપચયો. યોરૂપસ્સ ઉપચયો, સા રૂપસ્સ સન્તતીતિ વુત્તં. તનનં વિત્થારણં તતિ. સમ્બન્ધા તતિ પુનપ્પુનંવા તતિ **સન્તતિ**. યથા પવત્તાનં આયતનાનં અદ્ધાનપૂરણવસેન પવત્તીતિ અત્થો. તત્થ ગબ્ભસેય્યકાનં સત્તાનં પટિસન્ધિક્ખણે રૂપાનં ઉપ્પાદો પથમાનિબ્બત્તિઅત્થેન ઉપચયોનામ. તતો પરં યાવ સબ્બપથમં ઉપ્પન્નાનં ચક્ખુ સોત ઘાનજિવ્હાનં ઉપ્પાદો, એત્થન્તરે રૂપાનં ઉપ્પાદો ઉપરિ વડ્ઢિઅત્થેન ઉપચયોનામ. તતો પરં યાવજીવં ચતુસન્તતિરૂપાનં ઉપ્પાદો સન્તતિનામ. વુત્તઞ્હેતં અટ્ઠકથાયં નદીતીરે નિખાતકૂપસ્મિં ઉદકુગ્ગમનકાલોવિય આચયો નિબ્બત્તિ. પરિપુણ્ણકાલોવિય ઉપચયો વડ્ઢિ. અજ્ઝોત્થરિત્વા ગમનકાલો વિય સન્તતિ પવત્તીતિ.

વિભાવનિયં પન

પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય યાવચક્ખાદિ દસકાનં ઉપ્પત્તિ. એત્થન્તરે રૂપુપ્પાદો ઉપચયોનામ. તતો પરં સન્તતિ નામાતિ વુત્તં. તંપિ તેન પરિયાયેન યુજ્જતિયેવ.

સંસેદજોપવાતિકાનં પન પટિસન્ધિક્ખણે રૂપાનં ઉપ્પાદો પથમા ભિનિબ્બત્તિ અત્થેન પરિપુણ્ણ વડ્ઢિ અત્થેનચ ઉપચયો નામ, તતો પરં રૂપાનં ઉપ્પાદો સન્તતિનામ. અપિચ, તિસમુટ્ઠાનિક રૂપાનંપિ વિસું વિસું સન્તતિપચ્ચુપ્પન્નંનામ અત્થિ. તસ્સચ એકેકસ્સ નિબ્બત્તિ વડ્ઢિ પવત્તિ વસેન તિસ્સો તિસ્સોઅવત્થા હોન્તિ. તત્થ એકેકસન્તતિયં આદિમ્હિ સન્તતિસીસરૂપાનં સબ્બપથમં ઉપ્પાદો નિબ્બત્તિનામ. તતો વડ્ઢનરૂપાનં ઉપ્પાદો વડ્ઢીનામ. વડ્ઢને સમત્તે અવટ્ઠિત્વા પબન્ધટ્ઠિતિવસેન વત્તનવસેનઉપ્પાદોપવત્તિનામ. તત્થ ચ નિબ્બત્તિવડ્ઢિયો ઉપચયોનામ. પવત્તિસન્તતિ નામ. સઙ્ખેપતો પન લોકે સબ્બાસુ ઇન્દ્રિયાનિન્દ્રિયબદ્ધરૂપપવત્તીસુ સન્દિસ્સમાને જાયન વડ્ઢન પવત્તનસઙ્ખાતે અવત્થાભેદે દિસ્વા ઉપચયસન્ત તિયો વેદિતબ્બા. તત્રાયં નયો-રુક્ખતિણાદીનિવા સાખા પત્તપુપ્ફફલાદીનિવા આદિમ્હિ જાયન્તિ. જાયિત્વા વડ્ઢન્તિ. વડ્ઢને સમત્તે અવટ્ઠિત્વા પબન્ધવસેન પવત્તિત્વા ભિજ્જન્તીતિ. જીરણં જરા, જીરન્તિ જિણ્ણભાવં ગચ્છન્તિ એતાયાતિ જરા. સાયેવ **જરતા**. ઉપ્પાદજરાભઙ્ગેહિ નિચ્ચલતિ નકમ્પતીતિ નિચ્ચો અસઙ્ખત ધમ્મો. ન નિચ્ચો અનિચ્ચો, સઙ્ખતધમ્મો. અનિચ્ચસ્સ ભાવો **અનિચ્ચતા**, ભઙ્ગો.

[૧૮૩] વિભાવનિયં પન

‘‘નિચ્ચધુવભાવેન ન ઇચ્ચં અનુગન્તબ્બન્તિ અનિચ્ચ’’ન્તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

નિચ્ચસદ્દો હિ સાસને લોકેચ પાકટો. સો એવ ઇધ નકારયુત્તો અનિચ્ચોતિ વુત્તોતિ. લક્ખીયન્તિ સલ્લક્ખીયન્તિ વિનિચ્છીયન્તિ ધમ્મા ઇમે સઙ્ખતાતિ એતેનાતિ લક્ખણં. સઙ્ખત ભાવજાનનનિમિતન્તિ અત્થો. યથાહ- અઙ્ગુત્તરે તીણિ માનિ ભિક્ખવે સઙ્ખતસ્સ સઙ્ખતલક્ખણાનિ. કતમાનિ તીણિ, ઉપ્પાદો પઞ્ઞાયતિ, વયો પઞ્ઞાયતિ, ઠિતસ્સ અઞ્ઞથત્તં પઞ્ઞાયતીતિ. નનુ પાળિયં જાતિનામ આગતા. તસ્મા સાપિ ઇધ વત્તબ્બાતિ વુત્તં **જાતિરૂપમેવા**તિઆદિ. **એત્થા**તિ રૂપસમુદ્દેસે. જનનં પાતુભવનં જાતિ. જાયન્તિવા એતાયાતિ જાતિ, **ઉપચય સન્તતિ નામેનપવુચ્ચતિ** તસ્સાજાતિયાતથા અવત્થાભેદયોગતોતિ અધિપ્પાયો. સા હિ આદિતો પટિસન્ધિરૂપાનિ પાતુભવન્તાનિ કરોતિ. પુન અપરિપુણ્ણાનિચ આયતનાનિ પૂરેતિ. પૂરિતાનિ ચ દીઘંપિ અદ્ધાનં અબ્બોચ્છિન્નં કત્વા પવત્તેતિ પબન્ધયતીતિ. **એકા દસવિધંપી**તિ મહાભૂતાદિભાવેન એકત્તં ઉપનયનવસેન એકા દસપભેદંપિ. કથં સરૂપવસેન અટ્ઠવીસતિવિધં હોતીતિ પુચ્છિત્વા **ભૂતપ્પસાદ વિસયા**તિઆદિના એકાદસવિધસ્સેવ સરૂપતો દસ્સનં અન્તોગધભેદાનં પુબ્બે વુત્તભાવેન સુપાકટત્તાતિ દટ્ઠબ્બં. તેનાહ-**અટ્ઠારસવિધ**ન્તિ.

ચત્તારિ ભૂતાનિ પઞ્ચપસાદા અગહિતગહણેન ચત્તારો વિસયા ગોચરા. દુવિધો ભાવો. એકં હદયં. ઇતિ ઇદં સોળસવિધં રૂપં જીવિતાહારરૂપેહિ સહ અટ્ઠારસવિધં હોતિ તથા એકો પરિચ્છેદો. દુવિધા વિઞ્ઞત્તિ. અગહિતગહણેન તિવિધો વિકારો. ચતુબ્બિધં લક્ખણન્તિ દસ અનિપ્ફન્નાચાતિ રૂપં સરૂપતો અટ્ઠવીસતિવિધં ભવેતિ યોજના. એત્થચ પચ્છિમાનિ દસરૂપાનિ સભાવતો અનુપલબ્ભમાનત્તા પચ્ચયેહિ નિપ્ફાદિતાનિ રૂપાનિ ન હોન્તીતિ **અનિપ્ફન્નાનિ નામ**. અપિ ચેત્થ અભિધમ્મે વિસું ઉદ્દિટ્ઠાનિ નિદ્દિટ્ઠાનિચ એતાનિ સભાવતો અનુપલબ્ભમાનાનીતિ વા પરમત્થતો અવિજ્જમાનાનીતિવા નસક્કા વત્તું. વોહારસિદ્ધ મત્તભાવં અતિક્કમ્મ તાદિસેન સુદ્ધધમ્મગતિયા સિદ્ધેન પરમત્થ લક્ખણેન ઉપલદ્ધત્તા. ઇતરથા નિબ્બત્તિલક્ખણરહિતં અસઙ્ખત નિબ્બાનંપિ સભાવતો અનુપલબ્ભમાનં પરમત્થતો અવિજ્જમાનઞ્ચ નામ સિયાતિ. તસ્મા નિબ્બત્તિ લક્ખણરહિતત્તાએવ એતાનિ અનિપ્ફન્નાનિનામ. ન સભાવતો અનુપલબ્ભમાનત્તાતિ યુત્તં સિયાતિ. [રૂપસમુદ્દેસો]

૧૫૭. રૂપવિભાગેસબ્બઞ્ચ પન એતં યથાસમુદ્દિટ્ઠં અટ્ઠવીસતિ વિધં રૂપં અહેતુકટ્ઠેન એકવિધમેવ. ન સહેતુકા હેતુક વસેન દુવિધં. તથાસપ્પચ્ચયટ્ઠેન એકવિધમેવ. ન સપ્પચ્ચયાપચ્ચય વસેન દુવિધન્તિ એવં પવત્તં એકવિધનયં તાવ દસ્સેતું **સબ્બઞ્ચા**તિઆદિમારદ્ધં.

[૧૮૪] વિભાવનિયં પન

એકવિધનયોપિ રૂપવિભાગોએવાતિ કત્વા ''યથા ઉદ્દિટ્ઠ રૂપાનં એકવિધાદિનયં દસ્સનત્થં સબ્બઞ્ચ પનેતન્તિઆદિ વુત્ત''ન્તિ વુત્તં. તં ન સમેતિ.

વક્ખતિ હિ –

અજ્ઝત્તિકાદિભેદેન, વિભજન્તિ યથારહન્તિ.

એતેન અજ્ઝત્તિકાદિભેદો એવ રૂપવિભાગોનામાતિ વિઞ્ઞાયતિ.

તત્થ સબ્બંપિ રૂપં હેતુસમ્પયોગા ભાવતો અહેતુક મેવ, ન કિઞ્ચિ સહેતુકં. કિઞ્ચિ અહેતુકન્તિ એવં વિભાગો અત્થીતિ અધિપ્પાયો. સપ્પચ્ચયં સાસવં સઙ્ખતં લોકિયન્તિ પાઠો. સપ્પચ્ચયં સઙ્ખતં લોકિયં સાસવન્તિ પન યુત્તો. પાળિયંપિ તથા દિટ્ઠત્તા સભાગયુગળસમ્ભવતોચાતિ. ઇતરાનિ પન પાળિકમેન અસમેન્તાનિપિ સભાગ યુગળત્તા ભાગતો યુત્તાનિએવ. તત્થ અત્તનો જનકેન પચ્ચયેન સહેવ વત્તતીતિ **સપચ્ચયં**. પચ્ચયેહિ સઙ્ગમ્મ કરીયતીતિ **સઙ્ખતં**. પઞ્ચુપાદા નક્ખન્ધસઙ્ખાતે લોકેએવ પરિયાપન્નન્તિ **લોકિયં**. અત્તાનં આરબ્ભ પવત્તેહિ આસવેહિ સહેવ વત્તતીતિ **સાસવં**. અકનિટ્ઠ બ્રહ્મસન્તાન ભૂતંપિ રૂપં કામતણ્હા વિસયભાવેન કામેએવ પરિયાપન્નત્તા **કામાવચરં**. નત્થિ અત્તના ગહિતં કિઞ્ચિ આરમ્મણંનામ અસ્સાતિ **અનારમ્મણં**. યો ધમ્મો અઞ્ઞેન પયોગેન પહીનોપિ સમુદયપહાને અસતિ અપહીનોવ હોતિ. પુન અવસ્સં ઉપ્પજ્જમાનત્તા. અપ્પહીનોપિ તસ્મિં સતિ પહીનોવ હોતિ. પુન અનુપ્પજ્જમાનત્તા. તાદિસો ધમ્મો પહાનવાયામસ્સ અટ્ઠાનત્તા અપ્પહાતબ્બોનામ. રૂપંપિ એદિસમેવ હોતીતિ વુત્તં **અપ્પહાતબ્બ મેવા**તિ. અટ્ઠાનત્તા પહાન વાયામં ન અરહતીતિ અત્થો. અથવા, વિના સમુદયપહાનેન પહાતું અસક્કુણેય્યોતિ અત્થો. યદિ એવં રૂપં ભિક્ખવે ન તુમ્હાકં. તં પજહથ. તં વો પહીનં દીઘરત્તં અત્થાય હિતાય સુખાય ભવિસ્સતીતિ ઇદં કથન્તિ. તંપિ તબ્બિસયસ્સ રાગસ્સ પહાનં સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. યથાહ –

રૂપે ખો રાધ યો છન્દો, યો રાગો, યાનન્દી, યા તણ્હા, તં પજહથ. એવં તંરૂપં પહીનં ભવિસ્સતિ ઉચ્છિન્નમૂલં તાલાવત્થુકતં અનભાવંકતં આયતિં અનુપ્પાદધમ્મન્તિ.

અયં નયો અઞ્ઞેસુપિ કુસલાદીસુ અપ્પહાતબ્બેસુ વેદિતબ્બોતિ. એવસદ્દો ચેત્થ પુરિમપદેસુપિ યોજેતબ્બો. ઇતિસદ્દો આદિઅત્થો, પકારત્થોવા. તેન પાળિયં આગતં ન હેતુ હેતુવિપ્પયુત્તન્તિઆદિં સઙ્ગણ્હાતિ. તસ્સ તસ્સ પુગ્ગલસ્સ અત્તભાવપરિયાપન્નો ધમ્મસમૂહો અજ્ઝત્તંનામ. તસ્મિંપિચ યત્થ તણ્હાય અતિરેકતરં દળ્હપરિગ્ગહો હોતિ. સો ચક્ખાદિકો ચિત્તેન સહ છબ્બિધો ધમ્મો **અજ્ઝત્તિકો નામ**. અજ્ઝત્તે વિદિતો પાકટોતિ કત્વા. તથા હિ સો અજ્ઝત્તજ્ઝત્તન્તિપિ વુત્તો. ઇતરાનિ પન રૂપાદિનિ ફસ્સાદીનિચ તદુપાદાય તણ્હાપરિગ્ગહસ્સ મન્દત્તા બાહિરાનિ નામ. યથા હિ લોકે મણિવા સુવણ્ણંવા રજતંવા બહિગેહે નિદહિત્વા થપિતં હોતિ. પચ્છિવા સુપ્પંવા ઘટોવા સરાવોવા અન્તો ગેહે થપિતો. તત્થ પચ્છિમાનિ છટ્ટેત્વાપિ પુરિમાનિ રક્ખન્તિ. તસ્મા તાનેવ

તણ્હાપરિગ્ગહદળ્હતાય અન્તોપરિભોગાત્વેવ વુચ્ચન્તિ. પચ્છિમાનિ પન બાહિર પરિભોગાત્વેવ. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. ઇધપિ હિ યદિ સક્કુણેય્ય. રૂપાદીનિ ફસ્સાદિનિચ સબ્બાનિ છડ્ડેત્વાપિ ચક્ખાદિકં છબ્બિધમેવ અવસ્સં રક્ખિસ્સન્તીતિ. ઇતિ તણ્હા પરિગ્ગહસ્સ દળ્હમન્દતા વસેનેવ તેસં દ્વિન્નં અજ્ઝત્તિક બાહિરતા વુત્તા. ન પવત્તિદેસવસેનાતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં.

[૧૮૫] યં પન **વિભાવનિયં**

‘‘અજ્ઝત્તિકરૂપં અત્થભાવસઙ્ખાતં અત્તાનં અધિકિચ્ચ ઉદ્દિસ્સ પવત્તત્તા. કામં અઞ્ઞેપિ અજ્ઝત્તસમ્ભૂતા અત્થિ. રુળ્હીવસેન પન ચક્ખાદિકમેવ અજ્ઝત્તિકન્તિ’’ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

[૧૮૬] યઞ્ચ **તત્થ**

‘‘અત્તસઙ્ખાતંપા ચિત્તં અધિકિચ્ચ તસ્સ દ્વારભાવેન પવત્તતીથિ અજ્ઝત્તં. તદેવ અજ્ઝત્તિકન્તિ’’ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

તસ્મિં અત્થે હિ સતિ ચિત્તસ્સ અજ્ઝત્તતા ન સમ્પજ્જતિ. અજ્ઝત્તધમ્મ અજ્ઝત્તિકમ્મોનઞ્ચ અવિસેસો આપજ્જતીતિ.

યં પન **તત્થ**

અથવા યદિ મયં ન હોમ, ત્વં કટ્ઠકલિઙ્ગરૂપમો ભવિસ્સતીતિ વદન્તા વિય અત્તભાવસ્સ સાતિસયં ઉપકારકત્તા ચક્ખાદિનેવ વિસેસતો અજ્ઝત્તિકાનીતિ વુત્તં. તં યુત્તતરં.

તથા ઉપકારાતિસયત્તાએવ હિ તેસુ સત્તાનં પરિગ્ગહ દળ્હતા હોતીતિ. સત્તવિધંપિ **દ્વારરૂપંનામ**. યથાક્કમં વીથિ ચિત્તાનં પાણાતિપાતાદિકમ્માનઞ્ચ પવત્તિમુખત્તા. તત્થ પન પઞ્ચ વિધં પસાદરૂપં ઉપપત્તિદ્વારંનામ. વિઞ્ઞત્તિદ્વયં કમ્મદ્વારંનામાતિ **ઓળારિકરૂપં** પકતિયા થૂલસભાવત્તા ઘટ્ટનસઙ્ખાતસ્સચ અત્તનો કિચ્ચસ્સ ઓળારિકત્તા. **સન્તિકેરૂપં** દૂરે પવત્તસ્સપિ સીઘતરં ઞાણેન ગહણયોગ્યત્તા. **સપ્પટિઘરૂપઞ્ચા**તિ એત્થ પટિહનનં પટિઘો. સો દુવિધો વિસયવિસયીનં પટિઘટ્ટનં મહા ભૂતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપટિઘટ્ટનન્તિ. તત્થ યેન પટિઘટ્ટનેન પસાદ દ્વારાનં ભવઙ્ગસ્સચ વિકારપ્પત્તિ હોતિ. ઇદં વિસયવિસયીનં પટિઘટ્ટનંનામ. યેન રુપ્પનલક્ખણાનં રૂપધમ્માનં રુપ્પન કુપ્પન ઘટ્ટન પીળન ભિજ્જનાદયો પવત્તન્તિ. ઇદં મહાભૂતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપટિઘટ્ટનં નામ. પટિઘેન સહ વત્તતીતિ સપ્પટિઘં.

[૧૮૭] વિભાવનિયં પન

‘‘યો સયં નિસ્સયવસેનચ સમ્પત્તાનં અસમ્પત્તાનઞ્ચ પટિમુખભાવો અઞ્ઞમઞ્ઞપતનં. સો પટિઘો વિયાતિ પટિઘો. યથાહિ પટિઘાતે સતિ દુબ્બલસ્સ ચલનં હોતિ. એવં અઞ્ઞમઞ્ઞપટિમુખભાવે સતિ અરૂપસભાવત્તા દુબ્બલસ્સ ભવઙ્ગસ્સ ચલનં હોતીતિ’’ એવં મહાભૂતઘટ્ટનં ઉપમામત્તં કત્વા વિસયવિસયિઘટ્ટનમેવ ગહિતં. તં અનુપપન્નં.

એવઞ્હિ સતિ યાનિ લોકે અજ્ઝત્તબહિદ્ધાસન્તાનેસુ ઘટ્ટનાનિ દિસ્સન્તિ. યેસં વસેન રૂપધમ્મેસુ અઞ્ઞમઞ્ઞં લગ્ગન બન્ધન થમ્ભન ધારણ ચલનાદીનિવા વટ્ટન હાયન છેદન ભેદન વિલીન વિકિરણાદીનિવા પવત્તન્તિ. તાનિ ઇધ અસઙ્ગહિતાનિ સિયું. નચ તાનિ અનુગ્ગહ ઉપઘાત વસેન પવત્તિભૂત સન્નિપાત સઙ્ઘાતં ઘટ્ટનંવિના અઞ્ઞપકારાનિએવ સક્કા ભવિતુન્તિ. ઇતરં સોળસવિધં વુત્તપટિપક્ખવસેન **સુખુમરૂપં દૂરેરૂપં અપટિઘરૂપઞ્ચ**. ઉપાદિન્નરૂપં નામ કત્થચિ યંકિઞ્ચિ સરીરટ્ઠકરૂપં વુચ્ચતિ. કત્થચિ કમ્મસમુટ્ઠાન મેવ તદુભયંપિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ તુસં આદિન્નપરામટ્ઠત્તા ઉપાદિન્નં નામ નિપ્પરિયાયતો પન કમ્મસમુટ્ઠાનમેવ ઉપાદિન્નંનામ. કસ્મા તસ્સેવ સત્તસન્તાને નિચ્ચકાલં પવત્તિવસેન સાતિસયં ભુસં આદિન્નગહિતપરામટ્ઠતાસમ્ભવતોતિ વુત્તં **કમ્મજંઉપાદિન્નરૂપન્તિ**. એતં મમાતિઆદિના તણ્હાદિટ્ઠીહિ ભુસં આદિયતીતિ ઉપાદિન્નં. અટ્ઠકથાયં પન તણ્હાદિટ્ઠીહિ ઉપેતેન કમ્મુના અત્તનો ફલભાવેન આદિન્નં ગહિતન્તિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. સહ નિદસ્સનેન **સનિદસ્સનં**. નિદસ્સનન્તિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણેન દટ્ઠબ્બભાવો વુચ્ચતિ. સો પન ધમ્મતો અનઞ્ઞત્તેપિ અઞ્ઞે વિય કત્વા ઉપચરીયતિ. એવઞ્હિ સતિ અત્થવિસેસબોધો હોતીતિ. નિદસ્સનન્તિવા ચક્ખુવિઞ્ઞાણકિચ્ચં વુચ્ચતિ. તેન સહ વત્તતીતિ સનિદસ્સનન્તિપિ યુજ્જતિયેવ. ચક્ખાદિદ્વયં અસમ્પત્તવસેન ગોચરગ્ગાહિકં. ઘાનાદિત્તયં સમ્પત્તવસેન ગોચરગ્ગાહિકન્તિ પઞ્ચવિધંપિ ગોચરગ્ગાહિકરૂપન્તિ યોજના. તત્થ પસાદે અલ્લીયિત્વા લગ્ગિત્વા ઉપ્પન્નં આરમ્મણં સમ્પત્તંનામ. કેસગ્ગમત્તંપિ મુઞ્ચિત્વા ઉપ્પન્નં અસમ્પત્તંનામ. કસ્મા પનેત્થ ચક્ખાદિદ્વયં અસમ્પત્તમેવ ગણ્હાતિ. ઘાનાદિત્તયં સમ્પત્તમેવાતિ, પચ્ચયવિસેસતો. આલોકો હિ રૂપગહણે ચક્ખુસ્સ પચ્ચયો. આકાસોચ સદ્દગહણે સોતસ્સાતિ ચક્ખુરૂપેસુચ અઞ્ઞમઞ્ઞં લગ્ગિત્વા ઉપ્પજ્જમાનેસુ આલોકપરિવારસ્સ ઓકાસો નત્થિ. તથા સોતસદ્દેસુચ આકાસપરિવારસ્સાતિ. વાયુઆપપથવિયો પન ઘાનાદિત્તયસ્સ ગન્ધાદિગહણે પચ્ચયા હોન્તિ. તત્થ વાયુનામ ગન્ધાકડ્ઢનકો નાસવાતોયેવ, સોચ સમ્પત્તસ્સેવ પચ્ચયો. આપોનામ જિવ્હાતેમનકો આપો, સોપિ સમ્પત્તસ્સેવ પચ્ચયો. ન હિ રસો સુક્ખજિવ્હાય ફરતીતિ. પથવીચ ઘટ્ટનત્થાય પચ્ચયો. ન હિ દુબ્બલપથવીસન્નિસ્સયો આલોકોવા રજોવાકાયે પતમાનોપિ પસાદે ઘટ્ટેતીતિ. ઇતિ પચ્ચયવિસેસતો તેસં સમ્પત્તાસમ્પત્તવસેન ગહણ વિસેસો હોતીતિ. તત્થ ચક્ખુસ્સ તાવ અસમ્પત્તગહણં પાકટં. તઞ્હિ સમીપે અક્ખિવણ્ણંવા ભમુકમૂલંવા નપસ્સતિ. દૂરે પન મહન્તં ચન્દમણ્ડલાદિકંવા ફલિકાદિતિરોહિતંવા વણ્ણં પસ્સતિ. દિસાદેસવવત્થાનઞ્ચસ્સ પઞ્ઞાયતીતિ. સોતસ્સ પન કથન્તિ, તત્થ હિ દૂરે સદ્દો ચિરેન સુય્યમાનો દિસ્સતિ પચ્છિમદિસાભાગે ઉપ્પન્નોપિ સદ્દો અન્તરા મહન્તે ચેતિયાદિકે અન્તરિતે સતિ દક્ખિણપસ્સતોવા સુય્યતિ. ઉત્તરપસ્સતોવા. અસુય્યમાનોવા હોતીતિ. વુચ્ચતે, ઉપ્પન્નો સદ્દસઙ્ઘાટો આસન્ને ઠિતાનં આદિતો પટ્ઠાય યાવ અવસાના કમેન પાકટીભૂતો હોતિ. પટિઘટ્ટનાનિઘંસોચ બલવા હોતિ. અહં સુણોમીતિ પવત્તા સલ્લક્ખણવીથિયો સીઘતરં નિરન્તરં વિય પવત્તન્તિ. દૂરે ઠિતાનં પન પટિઘટ્ટનાનિઘંસો મન્દતરો હોતિ. આદિતો અપાકટો. મજ્ઝેવા અવસાનેવા પિણ્ડવસેન પાકટીભૂતો. સલ્લક્ખણવીથિયો ચિરેન પરેન પવત્તન્તિ. તસ્મા તેસં લહું સુતો. ચિરેન સુતોતિ અતિમાનો હોતીતિ. અપિચ, સદ્દોનામ નિસ્સયધાતુપરંપરાય પવત્તિત્વા દૂરંપિ દેસં ગચ્છતિયેવ. એવં ગચ્છન્તોચ ગતગતટ્ઠાનેએવ ઠત્વા સવનૂપચારે ઠિતાનં સોતસહસ્સંપિ ઘટ્ટેતિ. મહન્તે પન ચેતિયાદિકે અન્તરિતે સતિ યતો આકાસો ઉજું વિવટો હોતિ. તતો દક્ખિણપસ્સતોવા ઉત્તરપસ્સતોવા ગતગતઠાનતોવસોતં ઘટ્ટેતિ. મન્દતરો પન સદ્દોઅસુય્ય માનોપિ હોતિ. એવં ગચ્છન્તોચ યાવ સોતપસાદે અલ્લીયિત્વા નુપ્પજ્જતિ. તાવ અસમ્પત્તોયેવ હોતિ. યો પન અલ્લી યિત્વા ઉપ્પજ્જતિ. સો સમ્પત્તોનામ હોતિ. ન સો સુય્યતીતિ. યદિ પન સોતં સમ્પત્તવિસયં સિયા. યથા અન્તો કુચ્છિગતો ગન્ધો બહિ નઘાયિયતિ. તથા અન્તો કુચ્છિગતો સદ્દોપિ બહિ નસુયેય્ય. ગન્ધસ્સ વિય દિસાદેસવવત્થાનં વિસ્સન સિયાતિ.

[૧૮૮] **વિભાવનિયં** પન

“ગન્ત્વા વિસયદેસં તં, ફરિત્વા ગણ્હતીતિ ચે. અધિટ્ઠાન વિધા નેપિ, તસ્સ સો ગોચરો સિયા.” તિપિ વિચારિતં. તં ન સુન્દરં.

ન હિ ચક્ખાદિદ્વયસ્સ બહિદ્ધા વિસયદેસગમનસઙ્ખો અત્થીતિ. ગોચરં ગણ્હાતીતિ **ગોચરગ્ગાહિકં**. પસાદ મણ્ડભૂતત્તા આપાતમાગતં આરમ્મણનિમિત્તં સમ્પટિચ્છતીતિ અત્થો.

વિભાવનિયં પન

વિઞ્ઞાણાધિટ્ઠિતં હુત્વા તંતં ગોચરગહણ સભાવત્તાતિ વુત્તં.

વણ્ણોતિ રૂપારમ્મણસ્સેતં નામં. **ઓજા**તિ આહાર રૂપ માહ. વિનિભુજ્જતીતિ વિનિબ્ભોગો. ઠાનતો દેસતો ઉપ્પત્તિકારણતો વિસુંવિસું વવત્થપીયતીતિ અત્થો. નવિનિબ્ભો ગોતિ અવિનિબ્ભોગો. સો એવ રૂપન્તિ **અવિનિબ્ભોગરૂપં**. આચરિયાનન્દત્થેરેનપનેત્થ ગન્ધરસઓજા કત્થચિ વિનીભુત્તા દિસ્સન્તીતિ પઞ્ચવિધમેવ અવિનિબ્ભોગરૂપં ઇચ્છિતં. તં પરતો આગમિસ્સતીતિ. [રૂપવિભાગો].

૧૫૮. કમ્મન્તિ એકા ચેતનાએવ. સાયેવ હિ પટ્ઠાને નાનાક્ખણિક કમ્મપચ્ચયભાવેન વુત્તા. યથાહ- નાનાક્ખણિકા કુસલાકુસલા ચેતના વિપાકાનં ખન્ધાનં કટત્તાચ રૂપાનં કમ્મપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ. **ચિત્ત**ન્તિ પન સસમ્પયુત્તધમ્મં અધિપ્પેતં. પટ્ઠાને ચેતસિકધમ્માનંપિ રૂપસમુટ્ઠાપનભાવેન વુત્તત્તા. યથાહ-હેતૂ હેતુસમ્પયુત્તકાનં ધમ્માનં તં સમુટ્ઠાનાનઞ્ચ રૂપાનં હેતુ પચ્ચયેન પચ્ચયોતિઆદિ. **ઉતૂ**તિ તેજોયેવ. સો હિ કપ્પસણ્ઠાપનવસેન સકલં ઓકાસ લોકંપિ નાનાસરીરસણ્ઠાપનવસેન સક લં રૂપમયં કાયં સત્તલોકંપિ નાનારુક્ખતિણાદીનં અબ્ભપટલમેઘવુટ્ઠિજલઅગ્ગિ વાતાદીનઞ્ચ સણ્ઠાપનવસેન સકલં સઙ્ખારલોકંપિ ઉદયતિ પસવતિ જનેતિ વડ્ઢેતિ. તસ્મા ઉતૂતિ વુચ્ચતીતિ. અરતિ ગચ્છતિ પવત્તતીતિ ઉતૂતિપિ વદન્તિ. **આહારો**તિ ઓજાએવ. રૂપવિરાગભાવનાભૂતં અરૂપકુસલં કમ્મજરૂપં નજનેતીતિ વુત્તં **પઞ્ચવીસતિવિધંપી**તિ. **અતિસઙ્ખત**ન્તિ અતીતકાલે યથાકા લન્તરે રૂપં જનેતિ, તથા વિસેસેત્વા સુટ્ઠુકતં. **અજ્ઝત્તિ કસન્તાને**તિ વુત્તં, અજ્ઝત્તસન્તાનેતિ પન વત્તબ્બં. અજ્ઝત્ત મેવ અજ્ઝત્તિકન્તિવા ઇકસદ્દસ્સ અત્થો દટ્ઠબ્બો. **પટિસન્ધિમુપાદાયા**તિ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણં ઉપાદાય. **ખણેખણે**તિ એકેકસ્સ ચિત્તસ્સ તીસુ તીસુ ખણેસુ. આચરિયાનન્દત્થેરો પન સબ્બેસંપિ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપાનં એકેકસ્સ ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણેએવ ઉપ્પાદં ભઙ્ગક્ખણેએવ નિરોધઞ્ચ આહ. અહં પનસ્સા ધિપ્પાયો-સબ્બાનિપિ ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપાનિ ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણેએવ ઉપ્પજ્જન્તિ, ન ભઙ્ગક્ખણે. યથાહ –

યસ્સવા પન સમુદયસચ્ચં નિરુજ્ઝતિ, તસ્સ દુક્ખસચ્ચં ઉપ્પજ્જતીતિ. નોતિ.

તથા તાનિ ચિત્તસ્સ ભઙ્ગક્ખણેએવ નિરુજ્ઝન્તિ. ન ઉપ્પાદક્ખણે. યથાહ –

યસ્સ કુસલા ધમ્મા અકુસલા ધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ, તસ્સ અબ્યાકતા ધમ્મા નિરુજ્ઝન્તીતિ. નોતિ.

અરૂપભવં સન્ધાય એતં યમકદ્વયં વુત્તં. રૂપાનિ પન ચિત્તસ્સ ભઙ્ગક્ખણેપિ ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પાદક્ખણેપિ નિરુજ્ઝન્તીતિ ચે. ન. એવઞ્હિ સતિ –

યસ્સવા પન સમુદયસચ્ચં નિરુજ્ઝતિ, તસ્સ દુક્ખસચ્ચં ઉપ્પજ્જતીતિ. અરૂપે તણ્હાય ભઙ્ગક્ખણે તેસં સમુદયસચ્ચં નિરુજ્ઝતિ. નોચ તેસં દુક્ખસચ્ચં ઉપ્પજ્જતિ. પઞ્ચવોકારે તણ્હાય ભઙ્ગક્ખણે તેસં સમુદયસચ્ચઞ્ચ નિરુજ્ઝતિ, દુક્ખસચ્ચઞ્ચ ઉપ્પજ્જતીતિચ.

ઇતરત્થચ

અરૂપે કુસલાનં ઉપ્પાદક્ખણે તેસં કુસલા ધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. નોચ તેસં અબ્યાકતા ધમ્મા નિરુજ્ઝન્તિ. પઞ્ચવોકારે કુસલાનં ઉપ્પાદક્ખણે તેસં કુસલા ધમ્માચ ઉપ્પજ્જન્તિ. અબ્યાકતા ધમ્માચ નિરુજ્ઝન્તીતિચ.

એવં પરિપુણ્ણપઞ્હાએવ ઉદ્ધટા સિયું. નોતિ પન પટિસેધોવ ઉદ્ધટો. તસ્મા નયિદં અરૂપભવં સન્ધાય વુત્તન્તિ સક્કા વત્તુન્તિ. ચિત્તજરૂપં સન્ધાય વુત્તન્તિ ચે. તમ્પિ ન. કમ્મજરૂપસ્સ વિગહણે વિરોધસ્સ યમકપાઠન્તરસ્સ અભાવતો. અનુલોમસ્સેવચ ભાવતો. યથાહ –

યસ્સવાપન યત્થ મનિન્દ્રિયં ન ઉપ્પજ્જતિ. તસ્સ તત્થ જીવિતિન્દ્રિયં નઉપ્પજ્જતીતિ. અસઞ્ઞસત્તાનં તેસં તત્થ મનિન્દ્રિયં ન ઉપ્પજ્જતિ. નોચ તેસં તત્થ જીવિતિન્દ્રિયં ન ઉપ્પજ્જતિ.

સબ્બેસં ચવન્તાનં પવત્તે ચિત્તસ્સ ભઙ્ગક્ખણે તેસં તત્થ મનિન્દ્રિયઞ્ચ નઉપ્પજ્જતિ. જીવિતિન્દ્રિયઞ્ચ નઉપ્પજ્જતીતિ.

એત્થ હિ અસઞ્ઞસત્તાનન્તિ એતેન રૂપજીવિતિન્દ્રિય મેવ વુત્તં. યદિચ તં ચિત્તસ્સ ભઙ્ગક્ખણેપિ ઉપ્પજ્જેય્ય, પુરિમકોટ્ઠાસે પવત્તે ચિત્તસ્સ ભઙ્ગક્ખણે અસઞ્ઞસત્તાનં તેસં.લ. જીવિતિન્દ્રિયં નઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તં સિયા, પચ્છિમકોટ્ઠાસેચ સબ્બેસં ચવન્તાનં ઇચ્ચેવ વુત્તં સિયાતિ. પચ્છિમકોટ્ઠાસે પન અરૂપ જીવિતિન્દ્રિયં સન્ધાય વુત્તન્તિ ચે. ન. તથા ગહણત્થં યમક પાઠન્તરાભાવતો સબ્બઞ્ઞુવિસયેચ ઠાને પાળિયો સંસન્દિત્વા બલવતિયા પાળિયુત્તિયાએવ ઠાતબ્બતોતિ. યસ્માચ રૂપધમ્મા નામ દન્ધપવત્તિનો હોન્તિ. અરૂપધમ્મા લહુપવત્તિનો ઠિતિક્ખણોચ તેસં વિસું ગણનૂપગો નત્થિ. તસ્મા અઞ્ઞોયેવ રૂપ ધમ્માનં ખણપબન્ધો. અઞ્ઞો અરૂપધમ્માનં. તત્થ સબ્બેપિ રૂપધમ્મા એકચિત્તક્ખણપરિમાણેન અત્તનો ઉપ્પાદક્ખણેન યુત્તા ખણે ખણે નિરન્તરમેવ ઉપ્પજ્જન્તિ. પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય સહુપ્પન્નત્તાચ પન દ્વિન્નં તેસં ઉપ્પાદાદિવા નિરોધન્તોવા યાવજીવંપિસહેવ હોતીતિપિ તસ્સ અધિપ્પાયોતિ. યમક પાળિયો પન નાનાત્થા, નાનાબ્યઞ્જના, ગમ્ભીરોચ સત્થુ અધિપ્પાયો. તસ્મા સુટ્ઠુ વિચારેત્વા સલ્લક્ખેતબ્બો. ન પન ધમ્મતા એસા યમકસ્સ. યદિદં યથાલાભયોજનાતિ કત્વા અત્તનો અધિપ્પાયે ઠત્વા દિટ્ઠં દિટ્ઠં યમકપાઠં યથાલાભયો જનાયએવ સક્કા યોજેતુન્તિ. રૂપવિરાગભાવનાવિસેસભૂતં અરૂપકુસલં તસ્મિં લોકે રૂપસહિતં પટિસન્ધિં નજનેતિ. સુદ્ધઅરૂપમેવ જનેતિ. તસ્મા રૂપસન્તતિસીસસ્સ સબ્બસો અભાવા તત્રુપ્પન્નાનિ સબ્બાનિ છચત્તાલીસચિત્તાનિ રૂપં જનેતું ન ન સક્કોન્તિ. અરૂપવિપાકા પન તત્થેવ નિયમુપ્પન્નાતિ અરૂપપાકસ્સેવ ગહણં કતં, તેનેવ અટ્ઠકથાયં, અઞ્ઞાનિપિ બહૂનિ આરુપ્પે ઉપ્પન્નાનિ અનોકાસત્થા રૂપં નસમુટ્ઠાપેન્તીતિ વુત્તં તત્થ અનોકાસતાનામ આદિતો પટ્ઠાય ઉપ્પન્નસ્સ રૂપસન્તતિસીસસ્સ અભાવો એવ દટ્ઠબ્બોતિ.

[૧૮૯] વિભાવનિયં પન

‘‘રૂપવિરાગભાવનાનિબ્બત્તત્તા હેતુનો તબ્બિધુરતાયા’’તિપિ કારણં વુત્તં. તં અકારણં.

રૂપારૂપવિરાગભાવનાભૂતમગ્ગનિબ્બત્તસ્સ લોકુત્તરવિપાકસ્સ રૂપોકાસે સતિ રૂપજનકતાદસ્સનતોતિ. ઝાનઙ્ગવિરહેન અઙ્ગદુબ્બલાનિપિ રૂપં ન જનેન્તીતિ દ્વિપઞ્ચવિઞ્ઞાણગહણં કતં. ઇતરા નિપિ પન પન્નરસકામરૂપ પટિસન્ધિચિત્તાનિ ખીણાસવાનં પરિનિબ્બાનચુતિ ચિત્તન્તિ ઇમાનિ ચિત્તાનિ રૂપં ન સમુટ્ઠાપેન્તિયેવ. એવંસન્તેપિ તાનિ સબ્બાનિપિ ભવઙ્ગકાલે અખીણાસવાનઞ્ચ ચુતિકાલે સમુટ્ઠાપેન્તીતિ તેસં ઇધ અગહણં દટ્ઠબ્બં.

[૧૯૦] વિભાવનિયં પન

> પટિસન્ધિચિત્તં પન ચુતિચિત્તઞ્ચ એકૂનવીસતિ ભવઙ્ગસ્સેવ અન્તોગધત્તા ચિત્તન્તરં ન હોતીતિ ન તસ્સ વજ્જનં કત’’ન્તિ વુત્તં. તત્થ એકૂનવીસતિ ભવઙ્ગસ્સેવાતિ ન વત્તબ્બં.

અરૂપવિપાકસ્સ સરૂપતો વજ્જિતત્તાતિ. કસ્મા પન યથા વુત્તાનિ પન્નરસ પટિસન્ધિચિત્તાનિ પટિસન્ધિક્ખણે રૂપં ન સમુટ્ઠાપેન્તીતિ, પરિદુબ્બલત્તા. ચિત્તઞ્હિનામ ઉપ્પાદક્ખણેએવ પરિપુણ્ણં પચ્ચયં લભિત્વા બલવં હોતિ. રૂપઞ્ચ ઠિતિક્ખણેવ.

તસ્મા અત્તનો બલવન્તક્ખણે ઉપ્પજ્જમાનભાવેન દુબ્બલં વત્થું નિસ્સાય ઉપ્પન્નત્તા સયંપિ પરિદુબ્બલં હોતીતિ સબ્બાનિપિ તાનિ તદા રૂપં નસમુટ્ઠા પેન્તીતિ. એત્થચ કેચિ અનન્તરાસેવનાદિપચ્ચયા ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણેએવ ફરન્તિ. રૂપસ્સ પન ઉપત્થમ્ભકભૂતા ઉતુઆહારા પચ્છાજાતપચ્ચયધમ્માચ ઠિતિક્ખણેએવફરન્તીતિ તેસં યથાક્કમં ઉપ્પાદક્ખણે ઠિતિક્ખણેચ પરિપુણ્ણપચ્ચયલાભો વેદિતબ્બો.

[૧૯૧] વિભાવનિયં પન

> ‘‘પચ્છાજાત પચ્ચયરહિતં પન આહારાદીહિચ અનુપત્થદ્ધં દુબ્બલવત્થું નિસ્સાય પવત્તત્તા અત્તનોચ આગન્તુકતાય કમ્મજરૂપેહિચ ચિત્તસમુટ્ઠાનરૂપાનં ઠાનં ગહેત્વા ઠિતત્તા’’તિ કારણં વુત્તં. તત્થ પચ્છાજાત પચ્ચય રહિતન્તિ ઇદં વિચારેતબ્બં.

પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિક્ખણે પચ્છાજાત પચ્ચય રહિતસ્સ પિઉતુસ્સ રૂપજનકભાવસ્સ વક્ખમાનત્તા. ન હિ અત્તના અવિજ્જમાનં પચ્છિમચિત્તં પુરિમચિત્તક્ખણે ઠિતસ્સ કસ્સચિ રૂપસ્સ પચ્છાજાત પચ્ચયો હોતિ. અત્થિ પચ્ચયેકદેસત્તા તસ્સ પચ્ચયસ્સાતિ. ખીણાસવાનં ચુતિચિત્તં પન પકતિયાવ વૂપસન્તવટ્ટમૂલે સન્તાને પવત્તત્તા સન્તતરં હોતિ. પુન આયુસઙ્ખારાનં પરિક્ખયેન દુબ્બલતરે પરિયન્તગતે ચ વત્થુમ્હિ નિસ્સિતત્તા દુબ્બલતરઞ્ચ હોતીતિ તં રૂપં નસમુટ્ઠાપેતીતિ, આચરિયાનન્દત્થેરો પન સબ્બસત્તાનંપિ ચુતિચિત્તં રૂપં નસમુટ્ઠાપેતીતિ ઇચ્છતિ. યથાહ-ખીણાસવાનં ચુતિચિત્તન્તિ વિસેસેત્વા વુત્તં.

> કામાવચરાનં પચ્છિમચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે યસ્સ ચિત્તસ્સ અનન્તરા કામાવચરાનં પચ્છિમચિત્તં ઉપ્પજ્જિસ્સતિ. રૂપાવચરે અરૂપાવચરે પચ્છિમભવિકાનં યેચ રૂપાવચરં અરૂપાવચરં ઉપપજ્જિત્વા પરિનિબ્બાયિસ્સન્તિ, તેસં, ચવન્તાનં તેસં વચી સઙ્ખારો નિરુજ્ઝિસ્સતિ, નોચ તેસં કાયસઙ્ખારો નિરુજ્ઝતીતિ –

પન વચનતો અઞ્ઞેસંપિ ચુતિચિત્તં રૂપં નસમુટ્ઠાપેતીતિ વિઞ્ઞાયતિ. ન હિ રૂપસમુટ્ઠાપક ચિત્તસ્સ ગબ્ભગમનાદિ વિનિબદ્ધાભાવે કાયસઙ્ખારાસમુટ્ઠાપનં અત્થિ, ન ચ યુત્તં ચુતોચ ચિત્તસમુટ્ઠાનઞ્ચસ્સ પવત્તતીતિ. નાપિ ચુતિચિત્તં રૂપં સમુટ્ઠાપેતીતિ પાળિ અત્થીતિ.

અનુટીકાયં પન

> તસ્મિં પાઠે તેસં ચવન્તાનં નોચ કાયસઙ્ખારો નિરુજ્ઝતીતિ વચનં ન કેવલં ચુતિચિત્તસ્સેવ રૂપસમુટ્ઠાપનાભાવં સાધેતિ, અથખો તતો પુરિમાનં સબ્બેસં મરણાસન્ન ચિત્તાનં રૂપસમુટ્ઠાપનાભાવંપિ સાધેતિયેવાતિ દીપેતિ. ચુતિ ચિત્તસ્મિંહિ કાયસઙ્ખારસ્સ નિરોધે પટિસિદ્ધે તતો પુબ્બે યાવ સત્તરસમચિત્તા એત્થન્તરે તસ્સ ઉપ્પાદોપિ પટિસિદ્ધોએવ હોતીતિ. સબ્બઞ્ચેતં વિચારેતબ્બં.

કાયસઙ્ખારોતિ હિ અસ્સાસપસ્સાસો વુચ્ચતિ. સોચ સુટ્ઠુ ઓળારિકો રૂપધમ્મોતિ નચુતિચિત્તે તન્નિરોધાભાવ વચનેન ઇતરાનિ સુખુમાનિપિ રૂપાનિ ચુતિચિત્તં નજનેતીતિ સક્કા વત્તું.

[૧૯૨] યઞ્ચ **તત્થ**

> ન હિ રૂપસમુટ્ઠાપકચિત્તસ્સ ગબ્ભગમનાદિ વિનિબદ્ધાભાવે કાયસઙ્ખારાસમુટ્ઠાપનં અત્થીતિ વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિ.

તાનિએવ હિ ગબ્ભગમનાદીનિ ઇમસ્સત્થસ્સ સાધકાનિ ભવિતું અરહન્તિ ઓળારિકસ્સ કાયસઙ્ખારસ્સ અસમુટ્ઠાપકંપિ ચિત્તં ઇતરં સુખુમરૂપં પન સમુટ્ઠાપેતિયેવાતિ.

[૧૯૩] યંપિ **તત્થ**

> ન ચ યુત્તં ચુતોચ ચિત્તસમુટ્ઠાનઞ્ચસ્સ પવત્તતીતિ વુત્તં. તંપિ અકારણં.

ન હિ ચુતિતો પરં કતિપયખણમત્તં ચિત્તજરૂપપવત્તિયા કોચિ વિરોધો અત્થીતિ.

યઞ્ચ **તત્થ**

> નાપિ ચુતિચિત્તં રૂપં સમુટ્ઠાપેતીતિ પાળિ અત્થીતિ વુત્તં. તત્થપિ ચુતિચિત્તં રૂપં નસમુટ્ઠાપેતીતિપિ નત્થિ, અઞ્ઞત્ર કાયસઙ્ખારાતિ ન ન સક્કા વત્તુન્તિ.

એવં પન યુત્તં સિયા, યથા રૂપધમ્મા આદિતો પટિસન્ધિકાલે એકચિત્તક્ખણમત્તે પચ્ચયપરિત્તતાયવા અત્તનો દન્ધવુત્તિ તાયવા દુબ્બલા હોન્તિ, તથા પરિયોસાનેપિ મરણકાલે પરિક્ખીયમાનપચ્ચયતાયવા નિરોધાસન્નતાયવા પરિદુબ્બલાએવ હોન્તીતિ સક્કા વત્તું. તસ્મા વત્થુસ્સ આદિઅન્તનિસ્સિતાનિ પટિસન્ધિચુતિચિત્તાનિ સમદુબ્બલાનિએવ હોન્તીતિ સક્કા વિઞ્ઞાતુન્તિ.

વિભાવનિયં પન

अभिधम्मत्थविकासनियञ्च પાળિવિરોધં મઞ્ઞમાનો કિઞ્ચિમત્તમ્પિ અવિચારેત્વા ટીકાસુ વુત્તનયમેવ સુટ્ઠુ વિકાસયિત્વા ગતોતિ.

પથમભવઙ્ગમુપાદાયાતિ પથમ ભવઙ્ગચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણતો પટ્ઠાય. **જાયન્તમેવા**તિ ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પાદક્ખણે ઉપ્પજ્જ માનમેવ, ન તિટ્ઠન્તં. નચ ભિજ્જમાનન્તિ અત્થો. કારણં વુત્તમેવ. **તત્થા**તિ તસ્મિં પઞ્ચસત્તતિવિધે ચિત્તે. **અપ્પનાજવનન્તિ** અભિઞ્ઞાદ્વયવજ્જિતં છબ્બીસતિવિધં અપ્પનાજવનચિત્તં. **ઇરિયાપથન્તિ** ગમનવજ્જિતં તિવિધંપિ ઇરિયાપથં.

[૧૯૪] વિભાવનિયં પન

"ગમનાદી"તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં ચલનફન્દનમત્તંપિ વિઞ્ઞત્તિયા વિના સિજ્ઝતિ. કુતો ગમનં. નચ યથાવુત્તં અપ્પનાજવનં વિઞ્ઞત્તિં સમુટ્ઠાપેતું સક્કોતીતિ. **પિ** સદ્દેન તં નકેવલં રૂપસમુટ્ઠાપકમત્તંતિ દસ્સેતિ. **સન્નામેતી**તિ સન્ધારેતિ અયમેવવા પાઠો સિયા, વક્ખમાનેહિ ચિત્તેહિ અભિસઙ્ખતં યથાપવત્તં ઇરિયાપથં અપતમાનં અચલમાનં ધારેતિ ઉપત્થમ્ભેતીતિ અત્થો. ઉપત્થમ્ભનઞ્ચેત્થ યથાપવત્તસ્સ ઇરિયાપથસ્સ રક્ખનમત્તં દટ્ઠબ્બં. નઉક્ખિપિત્વા વિય અભિનીહરણં. ઇતરથા થમ્ભનવિઞ્ઞત્તિયા પસઙ્ગો સિયાતિ. એત્થચ યથાનિસિન્નસ્સવા ઠિતસ્સવા ભવઙ્ગ ચિત્તે અબ્બોકિણ્ણે પવત્તમાને અઙ્ગાનિ ઓસીદન્તિ પતન્તિ. ન તથા ઇમસ્મિં છબ્બીસતિવિધે જાગરણચિત્તે વક્ખમાનેસુચદ્વત્તિંસ વિધેસુ જાગરણચિત્તેસુપવત્તમાનેસુ. તેસુ પન પવત્તમાનેસુ અઙ્ગાનિ ઉપત્થદ્ધાનિ હોન્તિ. ન ઓસીદન્તિ ન પતન્તિ. પુબ્બે યથા થપિતાનેવ પવત્તન્તીતિ વેદિતબ્બં.

[૧૯૫] વિભાવનિયં પન

"ન એવ મેતેસુ દ્વત્તિંસવિધેસુ વક્ખમાનેસુ ચ છબ્બીસતિ યા જાગરણચિત્તેસુ પવત્તમાનેસૂ"તિ પાઠો.

ન એવમેતેસુ છબ્બીસતિયા જાગરણચિત્તેસુ વક્ખમાને સુચ દ્વત્તિંસ વિધેસુ પવત્તમાનેસૂતિ પન પાઠો યુત્તો. **વોટ્ઠબ્બનન્તિ** મનોદ્વારે આવજ્જનમાહ. ન હિ પઞ્ચદ્વારિકાનિ જવન ચિત્તાનિપિ વિઞ્ઞત્તિં સમુટ્ઠાપેન્તિ. ઇરિયાપથુપત્થમ્ભન મત્તં વા પિસદ્દેન ગહિથં સન્ધાય વોટ્ઠબ્બનાદીનિ પઞ્ચદ્વારિકાનિપિ ગહિતાનિતિ દટ્ઠબ્બં. એત્થચ ઇરિયાપથોનામ ગમનાદિના તેન તેન અવત્થાવિસેસેન પવત્તા રૂપધમ્માએવ. એવં સન્તેપિ કિઞ્ચિચિત્તં રૂપ સામઞ્ઞમેવ જનેતિ ન તતોપરં. કિઞ્ચિ અઞ્ઞચિત્તસ્સ વસેન યથાપવત્તં ઇરિયાપથં રક્ખિતુંએવ સક્કોતિ, ન અપ્પવત્તં ઇરિયાપથં પવત્તેતું. કિઞ્ચિ વિઞ્ઞત્તિં સમુટ્ઠાપેત્વા અપ્પવત્તઞ્ચ ઇરિયાપથં પવત્તેતું સક્કોતિ. અઞ્ઞાનિચ કાયિક વાચસિક વિકારાનિ જનેતું સક્કોતિ. યાનિચ ચિત્તાનિ ઉત્તરકિચ્ચં જનેતું સક્કોન્તિ. તાનિ હેટ્ઠિમહેટ્ઠિમં કિચ્ચં જનેતું સક્કોન્તિયેવાતિ દસ્સનત્થં અયં વિભાગો કતોતિ વેદિતબ્બો.

[૧૯૬] યં પન **વિભાવનિયં**

"યંપન ચિત્તં વિઞ્ઞત્તિજનકં, તં એકંસતો ઇરિયાપથુ પત્થમ્ભકં. ઇરિયા પથસ્સ વિઞ્ઞત્તિયા સહ અવિનાભાવતો"તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ઇધ હિ ઇરિયાપથુપત્થમ્ભનંનામ વિઞ્ઞત્તિરહિતમેવા ધિપ્પેતં, ન વિઞ્ઞત્તિસહિતં. ઇતરથા અપ્પનાજવનાનંપિ વિઞ્ઞત્તિજનકતા આપજ્જેય્યાતિ. **સોમનસ્સજવનાનિ તેરસા**તિ હસિતુપ્પાદેન સદ્ધિં લોભમૂલતો મહા કુસલતો મહા ક્રિયતો ચ ચત્તારિચત્તારીતિ તેરસ સોમનસ્સજવનાનિ. તેસુપન કુસલા કુસલતો અટ્ઠપુથુજ્જનાનં. દિટ્ઠિવિપ્પયુત્તા કુસલકુસલતો છસેક્ખાનં. ક્રિયતો પઞ્ચખીણાસવાનન્તિ દટ્ઠબ્બં. સબ્બં કાયવચીમનોકમ્મં ઞાણપુબ્બઙ્ગમં ઞાણાનુપરિવત્તન્તિ વચનતો વિચારણકિચ્ચરહિતો હસિતુપ્પાદો સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં નસમ્ભવતીતિ એવં પવત્તો વાદો અટ્ઠકથાયં પટિક્ખિત્તોયેવ. તસ્મિંવાદે હિ સતિ ઇતરેસંપિ અહેતુકચિત્તાનં ઞાણવિપ્પયુત્તમહા ક્રિયજવનાનઞ્ચ બુદ્ધાનં અસમ્ભવો આપજ્જતિ. તસ્મા તેસં હસિતુપ્પાદચિત્તેન પવત્તસ્સ સિતકમ્મસ્સ પુબ્બાપરપવત્તાનં ઞાણાનં વસેન ઞાણપુબ્બઙ્ગમતા ઞાણાનુપરિવત્તતા ચ વેદિતબ્બાતિ. **સીતુણ્હોતુ સમઞ્ઞાતા**તિ ઇદં સીતં ઇદં ઉણ્હન્તિ એવં સબ્બ લોકિયમહાજનેહિ સુટ્ઠુ પરિચ્છિન્દિત્વા ઞાતા. **ઠિતિપ્પત્તાવા**તિ અત્તનો ઠિતિભાવં ઠિતિક્ખણંવા પત્તાએવ. ન પન ચિત્તમિવ જાયન્ત મત્તાતિ અત્થો. કારણં વુત્તમેવ.

[૧૯૭] યં પન **વિભાવનિયં**

> ‘‘પચ્છાજાતાદિપચ્ચયુપત્થમ્ભલાભેન ઠિતિક્ખણેએવ ઉતુઓજાનં બલવભાવોતિ વુત્તં તેજોધાતુ ઠિતિપ્પત્તાતિઆદિ’’. તત્થ પચ્છાજાતપચ્ચયવચનં હેટ્ઠા વિચારિતમેવ.

અપિચ, યદિ ઉતુનો બલવભાવો રૂપુપ્પાદનઞ્ચ પચ્છાજાતપચ્ચયાયત્તં સિયા. એવં સતિ સો પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠિતિક્ખણે રૂપં ન સમુટ્ઠાપેય્ય, તદા પચ્છાજાતપચ્ચયસ્સેવ અભાવતો. વક્ખતિચ **ઠિતિકાલમુપાદાય ઉતુસમુટ્ઠાના**તિ. એત્થચ **ઠિતિકાલ**ન્તિ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઠીતિકાલો વુત્તોતિ. તસ્મા પચ્છાજાતપચ્ચયવચનં વિચારેત્વા સમ્પટિચ્છિતબ્બન્તિ. **ઓજાસઙ્ખાતો આહારો**તિ કમ્મસમુટ્ઠાનાદિવસેન ચતુબ્બિધો અજ્ઝત્તસન્તાન ગતોઅસિતપીતખાયિતસાયિતવસેન ચતુબ્બિધો, બહિદ્ધસન્તા નગતોચ ઓજાસઙ્ખાતો દુવિધાહારો. તદુભયાપિચ સંસગ્ગ વસેન લદ્ધુપત્થમ્ભા એવરૂપં સમુટ્ઠાપેન્તીતિ વુત્તં **અજ્ઝોહરણ કાલે**તિ. એત્થચ બહિદ્ધાસમ્ભૂતેન ઉતુના સહ અજ્ઝત્ત સમ્ભૂતાનં ચતુસમુટ્ઠાનાનં ઉતુઓજાનં વિય બહિદ્ધાસમ્ભૂતાય ઓજાયપિ અજ્ઝત્તં રૂપસમુટ્ઠાનં સબ્બઅટ્ઠકથાસુ વુત્તં.

યથાહ-મજ્ઝિમટ્ઠકથાયં

> કબળીકારાહારો તાવ મુખે થપિતમત્તો એવ અટ્ઠરૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતિ. દન્તવિચુણ્ણિતં પન અજ્ઝોહરીયમાનં એકેકં સિત્થં અટ્ઠ અટ્ઠ રૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતીતિ.

આચરિયધમ્મપાલત્થેરેન પન યદિ બહિદ્ધસમ્ભૂતા ઓજા રૂપં સમુટ્ઠાપેય્ય, એવં સતિ યથા બહિદ્ધસમ્ભૂતો ઉતુ અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધાચ રૂપં સમુટ્ઠાપેતિ. તથા સા બહિદ્ધાપિ રૂપં સમુટ્ઠાપેય્ય. ન પન સમુટ્ઠાપેતિ. તસ્મા સા અજ્ઝત્તં પત્વાપિ રૂપં ન સમુટ્ઠા પેતિયેવ. એકન્તેન પન અજ્ઝત્તઓજાએવ સમુટ્ઠાપેતિ. સા પન તસ્સા ઉપત્થમ્ભનપચ્ચયોએવ હોતીતિ અધિપ્પાયેન મુખે થપિતમત્તોએવ. ન સઙ્ખાદિતો. તત્તકેનપિ અબ્ભન્તરસ્સ પચ્ચયો હોતિયેવ, કેનાહ અટ્ઠ અટ્ઠ રૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતીતિ મજ્ઝિમટીકાયં વુત્તં. યસ્મા પન ઉપાદિન્નકા ઉતુ ઓજાનામ સુટ્ઠુ પણીતરૂપા હોન્તિ, તસ્મા બહિદ્ધા ઓજાપિ અજ્ઝત્તં પત્વા તેન ઉતુના સુટ્ઠુ સેદિયમાના તાયચ ઓજાય સુટ્ઠુ ઉપત્થમ્ભીય માના સરીરે મેદસિનેહુપચયવસેન રૂપં સમુટ્ઠાપેતિયેવાતિ યુત્તં. અજ્ઝોહરણકાલેતિ ઇદઞ્ચ સુટ્ઠુ બલવભાવપ્પત્ત કાલં સન્ધાય વુત્તં. વિસુદ્ધિમગ્ગે પન માતરા પરિભુત્તાહારોપિ દારકસ્સ સરરં ફરિત્વા

રૂપં સમુટ્ઠાપેતિ. સરીરે મક્ખિતાહા રોપિ રૂપં સમુટ્ઠાપેતીતિ વુત્તં. મુખે થપિતમત્તોએવ અટ્ઠરૂપાનિ સમુટ્ઠાપેતીતિચ પુબ્બે વુત્તન્તિ. **ઠાન પત્તોવા**તિ અત્તનો ઠિતિક્ખણં પત્તોએવ. એત્થચ ચતૂસુ સમુટ્ઠાનેસુ ઉતુએવ મહન્તો મહાથામો મહાવિપ્ફારોચ હોતિ. સો હિ સકલસ્સપિ ઓકાસલોકસ્સ બહિદ્ધા સઙ્ખારલોકસ્સચ સમુટ્ઠા પકો વિનાસકો ચ હોતિ. સત્તલોકસ્સચ સોએવ મહન્તો અજ્ઝત્તસમ્ભારભૂતો હોતિ. ઇતરાનિ પન તીણિ તસ્સ પરિવારમત્તાનિએવ સમ્પજ્જન્તીતિ.

હદય ઇન્દ્રિય રૂપાનિ કમ્મજાનેવ, ન ચિત્તજાદિનિ. યદિએવં વિપ્પસન્નાનિ ખો તે આવુસો સારિપુત્ત ઇન્દ્રિયાનિ. કતરેન ત્વં એતરહિ વિહારેન વિહરસીતિ કસ્મા વુત્તન્તિ. ઇન્દ્રિયસમ્ભારાનં વણ્ણાનં સમાપત્તિ ચિત્તસમુટ્ઠિતાનં વિસદવિપ્પસન્નતાવસેન ઉપચરિ તત્તાતિ. તથા હિ એકાબદ્ધપવત્તાનિ ચતુજરૂપાનિ એકસ્મિં વિપ્પસન્ને સબ્બાનિ વિપ્પસન્નાનેવ હોન્તિ. મિલાતેચ મિલાતાનેવાતિ. ઉતુચિત્તાહારા પન તેસં નવન્નં ઉપત્થમ્ભનપચ્ચયા હોન્તીતિ વેદિતબ્બં. એત્થ ચ ઉપ્પલપદુમાનિ વિય કમ્મજરૂપાનિ દટ્ઠબ્બાનિ. તેસં બીજં વિય કમ્મં. કદ્દમોદકાનિ વિય ઉતુઆહારાદીનિ. **વિઞ્ઞત્તિ દ્વયં ચિત્તજમેવ**. તથા હિ તં ચિત્તસહભૂ ચિત્તાનુપરિવત્તિધમ્મેસુ ભગવતા નિદ્દિટ્ઠન્તિ. **સદ્દોચિત્તોતુજો**તિ કસ્મા વુત્તં. નનુનિધિકણ્ડસુત્તે સુવણ્ણતા સુસરતા સુસણ્ઠાનં સુરૂપતાતિઆદિના તાદિસેન કમ્મવિસેસેન સદ્દસમ્પત્તિનામ વુત્તાતિ. સચ્ચં, કમ્મવિસેસેન પન યથા સુવિસદો સુમધુરો સદ્દો પવત્તતિ, તથા ઠાનકરણગતાનં ઉપાદિન્નકસરીરાનં સુસણ્ઠિતતતા વાત સેમ્હાદીહિ અપલિબુદ્ધતાચ હોતિ. તસ્મા તમ્મૂલિકાસદ્દસમ્પત્તિ કમ્મફલેસુ પક્ખિપિત્વા સુસરતાતિ વુત્તા. ન એકન્તેન સદ્દસ્સ કમ્મજનિતત્તાતિ વેદિતબ્બા.

લહુતાદિત્તયં ઉતુચિત્તાહારેહિ સમ્ભોતીતિ કસ્મા વુત્તં. નનુ અપ્પાબાધસંવત્તનિકા એસા માણવ પટિપદા, યદિદં અવિહિંસાતિ વુત્તં. અપ્પાબાધ પચ્ચયસમુટ્ઠિતઞ્ચ એતં રૂપત્તયં. તથા હિ દન્ધત્તાદિ કર ધાતુક્ખોત પટિપક્ખપચ્ચય સમુટ્ઠાનતા એતસ્સ વુત્તાતિ. વુચ્ચતે, કમ્મજરૂપાનિનામ ઉદકે પક્ખિત્તાનિ સતપાકતેલાનિ વિય પકતિયાવ કમ્માનુરૂપં લહુ મુદુ કમ્મઞ્ઞ ભૂતાનિ હોન્તિ. તસ્મા તેસં વિસું લહુતાદિ વિકારોનામ નત્થિ. યતો તેસં એકસ્મિંભવે એકાઅદ્ધા પચ્ચુપ્પન્નતાવ લબ્ભતીતિ. એવઞ્ચ કત્વા યમકેસુપિ તેસં કાલભેદો પટિસન્ધિચુતિપરિચ્છિન્નેન અદ્ધા પચ્ચુપ્પન્નેનેવ ગહિતોતિ. યસ્મા પન ચિત્તંનામ નાનાનીવરણભેદવસેનવા સુખ દુક્ખ પીતિ પસ્સદ્ધિ સદ્ધા પઞ્ઞાદિ વસેનવા નાના ખણેસુ નાના અવત્થા યુત્તં હોતિ. તથા ઉતુઆહારાચ સપ્પાયા સપ્પાયભેદવસેન. તસ્મા તેહિ તીહિ સમુટ્ઠિત રૂપાનિએવ નાનાખણેસુ ગરુકલહુકાદિ વસેન નાનાવિકારયુત્તાનિ હોન્તિ. યતો તેસં સન્તતિ સમય વસેન કાલભેદો લબ્ભતિ. એવઞ્ચ કત્વા યમકેસુપિ અકમ્મજાનં પવત્તિકાલે ખણસન્તતિવસેનપિ કાલભેદો ગહિતોતિ. નનુ કમ્મવિપાકજા આબાધાતિ વુત્તં. સતિચ કમ્મ સમુટ્ઠાને આબાધરૂપે તતોવુટ્ઠાનભૂતો કમ્મજો લહુતાદિ ગુણોપિ વિસું લબ્ભમાનો સિયાતિ. ન. યેસઞ્હિ વસેન ઇમસ્મિં સરીરે કમ્મવિપાકજાનામ આબાધા ઉપ્પજ્જન્તિ. તાનિ ઉપપીળકુપ ઘાતકકમ્માનિપિ ગતિકાલપયોગ વિપત્તિયો લભમાનાનિ એવ સરીરટ્ઠકા પથવાદયો વાતપિત્તાદયોચ ઉતુસમુટ્ઠાના ધાતુયો ખોભેત્વા નાનાબાધે ઉપ્પાદેન્તિ. ઉતુસમુટ્ઠાનાસુ પન ખુબ્ભિતાસુ ઇતરાનિ તદનુગતિકાનિ એવ હોન્તિ. તેનેવ હિ સીતેનપિ રુપ્પતિ, ઉણ્હેનપિ રુપ્પતિ, જિગચ્છાયપિ રુપ્પતિ, વિપાસાયપિ રુપ્પતીતિઆદિના ઉતુપધાનોવ રૂપધમ્માનં રુપ્પનપચ્ચયો વુત્તોતિ. તસ્મા કેવલં કમ્મસમુટ્ઠાનો આબાધોનામ નત્થિ. યતો યથાવુત્તો કમ્મજો લહુતાદિગુણોનામ વિસું લબ્ભમાનો સિયાતિ.

યસ્મા પન અવિહિંસા કમ્મનિબ્બત્તા સત્તા તેસં ઉપપીળકાદીનં કમ્માનં સુવિદૂરતાયચેવ સરીરકોટ્ઠાસાનં ઘનસિનિદ્ધસણ્ઠિતિયા દુક્ખોભનિયતાયચ નિબ્બત્તભવે નિરાબાધા હોન્તિ. તસ્મા તદત્થં સન્ધાય અપ્પાબાધસંવત્તનિકા એસા માણવપટિપદા. યદિદં અવિહિંસાતિ વુત્તં, ન પન અપ્પાબાધનિમિત્તસ્સ લહુતાદિત્તયસ્સ કમ્મસમુટ્ઠાનતાય. એવઞ્ચ કત્વા રૂપકણ્ડેન કમ્મસ્સકટત્તારૂપેસુ એવ એતં રૂપત્તયં નિદ્દિટ્ઠન્તિ દટ્ઠબ્બં. રૂપકલાપાનામ એકસ્મિં પરમાણુસ્મિંપિ બહુવિધા હુત્વા પવત્તન્તિ. તસ્મા ચતુજરૂપ કલાપેસુ ઘનભાવેન પવત્તમાનેસુ કલાપન્તરભૂતા આકાસધાતુપિ દિસ્સમાનાએવ હોતીતિ કત્વા ચતુજેસુ તસ્સા ગહણં કતં. કામં સબ્બાનિપિ અનિપ્ફન્નરૂપાનિ કેનચિ પચ્ચયેન અનિપ્ફાદિતાનિ હોન્તિ. તેસુ પન ન તથા લક્ખણરૂપાનિ. યથા ઇતરાનિ ચિત્તાદિ પચ્ચય વિસેસેન દિસ્સમાન વિસેસાનિ હોન્તીતિ વુત્તં **લક્ખણરૂપાનિ ન કુતોચિ જાયન્તી**તિ. **જાયમાનાદિ રૂપાન**ન્તિ જાયમાન જિય્યમાન મિય્યમાનાનં રૂપકલાપાનં. **સભાવત્તા**તિ જાતિજરામરણસઙ્ખાતલક્ખણસભાવમત્તત્તા. એત્થચ રૂપકણ્ડે ઉતુસમુટ્ઠાનન્તિ ચ આહારસમુટ્ઠાનન્તિ ચ વુત્તં નત્થિ. પટ્ઠાને એવ વુત્તં.

એત્થ સિયા, જરતા અનિચ્ચતા પાળિયમેવ ન કુતોચિ સમુટ્ઠાનાતિ વુત્તા. તસ્મા ઇધપિ તાસં નકુતોચિ સમુટ્ઠાનેસુ ગહણં યુત્તં. ઉપચયસન્તતિયો પન પાળિયંપિ કુતોચિ સમુટ્ઠાનેસુ વુત્તા. અટ્ઠકથાયંપિ તાહિ સદ્ધિં વિસતિ કમ્મજરૂપાનિ સત્તરસ ચિત્તજરૂપાનિ ચુદ્દસ ઉતુજરૂપાનિ તેરસ આહારજ રૂપાનિ વુત્તાનિ. તસ્મા ઇધ તાસં નકુતોચિસમુટ્ઠાનતા નવત્તબ્બાતિ. વુચ્ચતે, રૂપજનકાનં જનનબ્યાપારોનામ અત્તના જનિતરૂપાનં ઉપ્પાદક્ખણે એવ ફરતિ. ન-તતો પરં, તસ્મા તસ્મિં ખણે લબ્ભમાના ઉપચયસન્તતિયોયેવ કુતોચિ જાતપરિયાયં અરહન્તિ, ન જરતા અનિચ્ચતાયોતિ કત્વા પાળિયં અટ્ઠકથા યંચ તાસંએવ કુતોચિ સમુટ્ઠાનેસુ ગહણં કતં. અપિચ, પુબ્બે અજાતા ધમ્મા પચ્ચયે સતિ જાયન્તિ. અસતિ ન જાયન્તીતિ અત્થિ. જાતા પન ધમ્મા પચ્ચયે સતિ જિય્યન્તિ, મિય્યન્તિ. અસતિ નજિય્યન્તિ નમિય્યન્તીતિ નત્થિ, તસ્મા પુરિમાનં દ્વિન્નં પવત્તિ એકન્તેન પચ્ચયાયત્તા હોતિ. પચ્છિમાનં દ્વિન્નં પવત્તિ પન એકન્તેન પચ્ચય નિરપેક્ખા હોતીતિ ઇમિના પરિયાયેન તાસં તેસુ ગહણં અગહણઞ્ચ વેદિતબ્બં. યં પન સુત્તપદેસુ જરામરણં ભિક્ખવે સઙ્ખતં પટિચ્ચ સમુપ્પન્નન્તિ વુત્તં. તં જાતિયા સતિએવ તદુભયં પઞ્ઞાયતિ. અસતિ ન પઞ્ઞાયતીતિ ઇમિના પરિયાયેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. ઇધ પન પુબ્બે વુત્તનયેન ઇતર અનિપ્ફન્નરૂપાનિ વિય ચત્તારિપિ એતાનિ ચિત્તાદિપચ્ચયવિસેસેન દિસ્સમાનવિસેસાનિ ન હોન્તીતિ ચતુન્નંપિ ન કુતોચિ જાતતા વુત્તા. એવંસન્તેપિ સારતરં પાળિનયં અતિધાવન્તો વિય હોતીતિ ઉપચયસન્ત તીનં કુતોચિ સમુટ્ઠાનેસુ સઙ્ગહોએવ સેય્યોતિ. [રૂપસમુટ્ઠાનનયો]

૧૫૯. એકો એવ જાતિ સઙ્ખાતો ઉપ્પાદો એતેસન્તિ **એકુપ્પાદા**. એકોએવ અનિચ્ચતાસઙ્ખાતો નિરોધો એતેસન્તિ **એકનિરોધા**. એકસદ્દો ચેત્થ સઙ્ખાને પવત્તો. તસ્મા તેન યાનિ રૂપાનિ એકાયએવ જાતિયા જાયન્તિ. એકાય એવ અનિચ્ચતાય નિરુજ્ઝન્તિ. તેસં પિણ્ડિ ઇધ રૂપકલાપોનામાતિ દસ્સેતિ. યે પન કલાપગત રૂપગણનાય એકસ્મિં કલાપેપિ અનેકાનિ જાતિઆદીનિ કપ્પેન્તિ, તેસં મૂલટીકાય નસમેતિ. યુત્તિચ નત્થિ. વુત્તઞ્હિ તત્થ એકેકકલાપ પરિયાપન્નાનં રૂપાનં સહેવ ઉપ્પાદાદિપવત્તિતો એકેકકલાપસ્સ ઉપ્પાદાદયો એકેકાવ હોન્તીતિ યથા એકેકસ્સ કલાપસ્સ જીવિતિન્દ્રિયં કલાપા નુપાલકં ઉપાદાય રૂપન્તિ વુચ્ચતિ. એવં કલાપુપ્પાદાદિ સભાવા જાતિઆદયો ઉપાદાયરૂપાનિચ્ચેવ વુચ્ચન્તિ. એવં વિકારપરિચ્છેદ રૂપાનિચ યોજેતબ્બાનીતિ. યદિચ યો આયતનાનં આચયો. સો રૂપસ્સ ઉપચયોતિચ યો રૂપસ્સ ઉપચયો. સારૂપસ્સ સન્તતીતિચ વુત્તત્તા તાનિ જાતિઆદીનિ લક્ખણરૂપાનિ વિસુંવિસું રૂપાનંએવ, નકલાપસ્સાતિ વુચ્ચેય્યું. ચતુન્નં મહાભૂતાનં ઉપાદાય પસાદો

રૂપીનં ધમ્માનં આયૂતિઆદિના વુત્તત્તા ચક્ખાદિ જીવિતાદીનિપિ એકસ્મિં કલાપે અનેકાનિએવ આપજ્જેય્યું. તસ્મા તથા કપ્પનં અકત્વા એકસ્મિં કલાપે અઞ્ઞાનિ ઉપાદારૂપાનિ વિય લક્ખણરૂપાનિપિ એકેકાનિએવાતિ નિટ્ઠં ગન્તબ્બન્તિ.

એકો સમાનો મહાભૂતસઙ્ખાતો નિસ્સયો એતેસન્તિ **એકનિસ્સયા**. એત્થ પન સમાનત્થે એકસદ્દો યુત્તો. ચતુન્નં ભૂતાનં નિસ્સયતાસમ્ભવતો. યાનિચએકુપ્પાદતાદીહિતીહિલક્ખણેહિ યુત્તાનિ. તાનિ એકન્તેન સહવુત્તીનિ નામ હોન્તીતિ વુત્તં **સહવુત્તિનો**તિ. દસપરિમાણાનિઅસ્સાતિદસકં. દસન્નં સમૂહો વા દસકં. ચક્ખુના ઉપલક્ખિતં દસકન્તિ **ચક્ખુદસકં**. ચક્ખુપધાનંવા દસકં ચક્ખુદસકં. એસનયો સેસેસુપિ. યસ્મા પન ચિત્તજો સદ્દો વિઞ્ઞત્તિવિકારેન વિના નપવત્તતિ. વિઞ્ઞત્તિવિકારોચ તેન સદ્દેન વિના નપવત્તતિ. તસ્મા ચિત્તજં સદ્દનવકંવા વચીવિઞ્ઞત્તિનવકંવા નસમ્ભવતીતિ અધિપ્પાયેન **વચીવિઞ્ઞત્તિ સદ્દે હિ ચ સહવચીવિઞ્ઞત્તિ દસક**ન્તિ વુત્તં. એત્થ પન વિઞ્ઞત્તિ વિકારો સદ્દેન વિના નપવત્તતીતિ ઇદં તાવ યુજ્જતિ. યા તાય વાચાય વિઞ્ઞત્તિ વિઞ્ઞાપના વિઞ્ઞાપિતત્તં. ઇદં તંરૂપં વચીવિઞ્ઞત્તીતિ હિ વુત્તં. વિઞ્ઞત્તિવિકારરહિતં પન ચિત્તજં સદ્દનવકં. અટ્ઠકથાસુ આગતમેવ. યથાહ-પટિચ્ચસમુપ્પાદ નિદ્દેસેસુ પટિસન્ધિક્ખણતો ઉદ્ધં પવત્તઉતુતોચેવ ચિત્તતોચ સદ્દનવકન્તિ.

મહાઅટ્ઠકથા નયેન વિઞ્ઞત્તિ રહિતો વિતક્ક વિપ્ફાર સદ્દોનામ અસોત વિઞ્ઞેય્યો ચિત્તજો સદ્દો લબ્ભતિ. સો પન સઙ્ગહકારેન પટિસિદ્ધો. યથાહ-પટ્ઠાનેપિ ચિત્તસમુટ્ઠાનં સદ્દાયતનં સોતવિઞ્ઞાણસ્સ આરમ્મણપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ આવતં. તસ્મા વિના વિઞ્ઞત્તિઘટ્ટનાય ઉપ્પજ્જમાનો અસોત વિઞ્ઞેય્યો વિતક્કવિપ્ફારસદ્દોનામ નત્થીતિ. વિસુદ્ધિમગ્ગે અસ્સાસ પસ્સાસે ચિત્તજં સદ્દનવકં વુત્તં. યથાહ-ચિત્તજે અસ્સાસ પસ્સાસ કોટ્ઠાસેપિ ઓજટ્ઠમકઞ્ચેવ સદ્દોચાતિ નવાતિ, સદ્દનવકેચ આગતે સદ્દલહુતાદિ દ્વાદસકંપિ આગતમેવ હોતિ. તસ્મા સુદ્ધટ્ઠકં, સદ્દનવકં, કાયવિઞ્ઞત્તિ નાકં, વચીવિઞ્ઞત્તિ દસકં, લહુતાદેકા દસકં, સદ્દલહુતાદિદ્વાદસકં, કાયવિઞ્ઞત્તિ લહુતાદિ દ્વાદસકં, વચીવિઞ્ઞત્તિસદ્દલહુતાદિ તે રસકન્તિ અટ્ઠચિત્તજકલાપા પચ્ચેતબ્બાતિ. સચ્ચસઙ્ખેપે પન સદ્દ લહુતાદિ દ્વાદસકં વિસું અગહેત્વા ચિત્તજ કલાપા સત્તેવ વુત્તા.

ટીકાસુ પનસ્સ **પોરાણટીકાયં**

> મહાટ્ઠકથાનયેન વિઞ્ઞત્તિરહિતે અસોત વિઞ્ઞેય્યે વિતક્ક વિપ્ફારસદ્દે સદ્દનવકં દસ્સેત્વા પુન વાદન્તરં દસ્સેન્તેન. અપિચ, મહાજનસન્નિપાતસ્સ દૂરતો અપઞ્ઞાયમાનક્ખરપદબ્યઞ્જનત્થો ચિત્તસમુટ્ઠાનનિઘોસસદ્દો અવિઞ્ઞત્તિકો એવાતિ વદન્તિ. તથા મિગપક્ખીનંચ અઞ્ઞમઞ્ઞં ભાસં અજાનન્તાનં અન્ધદમિળાદિનં અવિઞ્ઞત્તિકો ચિત્તસમુટ્ઠાનસદ્દો અત્થીતિ વુત્તં.

તત્થ વિઞ્ઞત્તિરહિતો અસોતવિઞ્ઞેય્યો વિતક્કવિપ્ફાર સદ્દો અટ્ઠસાલિનિયં પટિક્ખિત્તો. મહાજનસન્નિપાતસ્સ ચિત્ત સમુટ્ઠાન નિઘોસસદ્દોપિ આસન્ને ઠિતાનં પઞ્ઞાયમાનક્ખરપદ બ્યઞ્જનત્થો સવિઞ્ઞત્તિકોએવ હોતિ. ઇતરથા સબ્બેપિ ચિત્ત જસદ્દા દૂરતરે ઠિતાનં અપઞ્ઞાયમાન પદબ્યઞ્જનાએવ હોન્તીતિ સબ્બેપિ વિઞ્ઞત્તિરહિતા સિયુન્તિ. નચ મિગપક્ખિઆદીનં ચિત્તજો સદ્દો વિઞ્ઞત્તિરહિતો હોતિ. સમાનજાતિયાનં પરેસં અધિપ્પાયત્થ વિઞ્ઞાપનતોતિ.

પચ્છિમ ટીકાયં પનસ્સ

> સદ્દનવકં પનેત્થ અચ્છરા સઙ્ઘાત પાણિપ્પહારાદિ સદ્દ સહિતં અટ્ઠકમેવાતિ વુત્તં. તંપિ ન યુત્તં.

તાદિસો હિ સદ્દો ચિત્તપચ્ચયો ઉતુસમુટ્ઠાનોએવ. તસ્મા વિસુદ્ધિમગ્ગે વુત્તનયેન અસ્સાસપસ્સાસેવા અવચીઘોસેસુ કદાચિ ચિત્તસહિતેસુ ઉક્કાસિત ખિપિત વમિત છડ્ડિતસદ્દાદીસુ પિવા એતં સદ્દનવકં વેદિતબ્બન્તિ. ઉતુજકલાપેસુ પચ્છિમા દ્વેપિ કસ્મા બહિદ્ધા નલબ્ભન્તિ. નનુ બહિદ્ધાપિ રૂપાનં લહુ ગરુ મુદુ થદ્ધ કમ્મઞ્ઞતા દિસ્સન્તીતિ. સચ્ચં, તા પન ભૂતાનં ઓમત્તાધિમત્ત વસેન હોન્તિ, ન પન લહુતાદિત્તયવસેનાતિ દટ્ઠબ્બં. કસ્મા પન આકાસધાતુચ લક્ખણરૂપાનિચ રૂપકલાપેસુ નગહિતાનીતિ વુત્તં **કલાપાન**ન્તિઆદિ. આકાસધાતુકલાપાનં પરિચ્છેદ મત્તત્તા કસ્સચિ રૂપકલાપસ્સ અઙ્ગભૂતા અવયવભૂતા ન હોતિ, લક્ખણરૂપાનિચ સબ્બેસંપિ કલાપાનં ઉપ્પાદાદિ લક્ખણ મત્તત્તા વિકારરૂપાનિ વિય કલાપાનં ભેદકરાનિ અઙ્ગભૂતાનિ કલાપવિસેસપઞ્ઞાપનસ્સ કારણભૂતાનિ ન હોન્તિ. તસ્મા તાનિ તેસુ નગહિતાનીતિ દસ્સેતિ. એતેન એકુપ્પાદાતિઆદિના પુબ્બે વુત્તનિયમો નિપ્ફન્નરૂપાનઞ્એવ, ન અનિપ્ફન્નરૂપાનં. તેસં પન કલાપ ભેદ કરણ મેવ કલાપઙ્ગન્તિ ચ દીપેતિ. એવઞ્ચ કત્વા એકનિરોધઙ્ગરહિતસ્સપિ વિઞ્ઞત્તિદ્વયસ્સ કલાપભેદ કરત્તાએવ તેસુ ગહણં સુટ્ઠુ ઉપપન્નં હોતીતિ વેદિતબ્બન્તિ. [કલાપયોજના]

૧૬૦. **યથારહ**ન્તિ સભાવકા ભાવકાનં પરિપુણ્ણાપરિ પુણ્ણિન્દ્રિયાનઞ્ચ અરહાનુરૂપતો. **અનૂનાની**તિ પરિપુણ્ણાનિ. નઞ્હિ ઇદં નામરૂપં કામલોકે પવત્તિયં ન લબ્ભતીતિ અત્થીતિ.

[૧૯૮] વિભાવનિયં પન

"યથારહન્તિ સભાવકપરિપુણ્ણાયતનાનં અનુરૂપતો"તિ વુત્તં, તં ન સુન્દરં.

ન હિ અનૂનાનીતિ ઇદં પુગ્ગલવસેન વિસેસનં હોતીતિ. **સંસેદજાનઞ્ચેવઓપપાતિકાનઞ્ચા**તિ એત્થ મહાસીહનાદસુત્તે-

> ચતસ્સો ખો ઇમા સારિપુત્ત યોનિયો. કતમા ચતસ્સો, અણ્ડજા યોનિ જલાબુજા યોનિ સંસેદજાયોનિ ઓપપાતિકા યોનીતિ. યે ખો તે સારિપુત્ત સત્તા અણ્ડકોસં અભિનિબ્ભિજ્જ અભિનિબ્ભિજ્જ જાયન્તિ, અયં વુચ્ચતિ સારિપુત્ત અણ્ડજા યોનિ. યે ખો તે સારિપુત્ત સત્તા વત્થિકોસં અભિનિબ્ભિજ્જ અભિનિબ્ભિજ્જ જાયન્તિ. અયં વુચ્ચતિ સારિપુત્ત જલાબુજા યોનિ. યે ખો તેસારિ પુત્તસત્તાપૂતિમચ્છેવા જાયન્તિ. પૂતિકુણપેવા પૂતિકુમ્માસેવા ચન્દનિકાયવા ઓળિગલ્લેવા જાયન્તિ, અયં વુચ્ચતિ સારિપુત્ત સંસેદજા યોનિ. દેવા નેરકા એકચ્ચે ચ મનુસ્સા એકચ્ચેચ વિનિપાતિકા અયં વુચ્ચતિ સારિપુત્ત ઓપપાતિકા યોનીતિ વુત્તં.

અટ્ઠકથાયઞ્ચ અણ્ડે જાતા અણ્ડજા. જલાબુમ્હિ જાતા જલાબુજા. સંસેદે જાતા સંસેદજા. વિના એતેહિ કારણેહિ ઉપ્પત્તિત્વા વિય નિબ્બત્તા અભિનિબ્બત્તાતિ ઓપપાતિકા. અભિનિબ્ભિજ્જ જાયન્તીતિ ભિન્દિત્વા નિક્ખમનવસેન જાયન્તિ. પૂતિ કુણપેતિઆદીહિ અનિટ્ઠટ્ઠાનાનેવ દસ્સિતાનિ. ઇટ્ઠેસુ સપ્પિ તેલમધુફાણિતાદીસુ સત્તા જાયન્તિએવાતિ વુત્તં. એત્થચ પુરિમેસુ દ્વીસુ પાળિનયેન અણ્ડં વુચ્ચતિ અણ્ડકોસો. જલાબુવુચ્ચતિ વત્થિકોસો, તતો જાતા વિજાતા નિક્ખન્તાતિ અણ્ડજા જલાબુજાતિચ વુચ્ચન્તીતિ વેદિતબ્બા. તત્થ જરં જીરણં ભેદં યાતિ ઉપેતીતિ જલાબૂતિ સદ્દનીતિયં વુત્તં. જલં વુચ્ચતિ કલલં. તં આવુનાતિ પટિચ્છાદેતિ અવતિવા રક્ખતીતિ જલાબુ, ગબ્ભપલિવેઠનાસયો. સંસીદન્તિ એત્થાતિ સંસેદો. પૂતિમચ્છા દિકો સપ્પિતેલાદિકો

પદુમગબ્ભવેળુગબ્ભરુક્ખસુસિરપુપ્ફફલાદિ કોચ અલ્લકિલિન્નપદેસો. ઉપપત્તિક્ખણેએવ પરિપુણ્ણઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગત્તા તતો તતો ઉપ્પતિત્વા વિય જાયન્તીતિ ઓપપાતિકા.

વિભાવનિયં પન

> અણ્ડજાદયોપિ અણ્ડકોસાદિમ્હિ ઓક્કમન્તા ઉપ્પતન્તા એવ નામ હોન્તીતિ તેસંપિ ઓપપાતિકત્તપસઙ્ગં મઞ્ઞમાનો ઉપપાતો નેસં અત્થીતિ ઓપપાતિકાતિ વત્વા ઉક્કંસગતિ પરિચ્છેદવસેન ચેત્થ વિસિટ્ઠઓપપાતો ગહિતો. યથા અભિરૂપસ્સ કઞ્ઞા દાતબ્બાતિ વદતિ.

ઉક્કટ્ઠવસેનાતિ પરિપુણ્ણાયતનભાવસઙ્ખાતેન ઉક્કંસતાવેન, તત્થ ઓપપાતિકા અઙ્ગપચ્ચઙ્ગેહિ સહ સબ્બસો પરિપુણ્ણેન અત્તભાવેન જાયન્તિ. પુન તેસં વડ્ઢનકિચ્ચં નત્થિ. સંસેદજાનં પન આયતનાનિ એવ પરિપુણ્ણાનિ હોન્તિ. અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનિ પન પુન વડ્ઢિત્વાએવ પરિપુણ્ણાનિ જાતાનીતિ વેદિતબ્બં. **ઓમકવસેના**તિ અવકંસવસેન. **ચક્ખુસોતઘાનભાવસેકાનિકદાચિપિ ન લબ્ભન્તિ** જાતિબધિર જચ્ચઘાનકાનં અભાવકાનઞ્ચ સમ્ભવતોતિ અપ્પોયો. તત્થ તાનિ સબ્બાનિપિ સુગતિ દુગ્ગતિ જાતિયાનં અહેતુકસંસેદજાનં કદાચિ નલબ્ભન્તિ. સુગતિયં પન ઓપપાતિકભાવોનામ સેટ્ઠો અત્તભાવ પટિલાભોતિ નયેન કેનચિ ઓમકેન કમ્મેન લબ્ભતિ. તસ્મા સુગતિજાતિયાનં ઓપપાતિકાનં અપરિપુણ્ણિન્દ્રિયતાનામ નત્થિ અઞ્ઞત્ર અભાવકેહિ આદિકપ્પિકેહિતિ. દુગ્ગતિજાતિયાનંપિ પન તેસં કદાચિ ચક્ખુ સોત ભાવ વેકલ્લતાએવ વત્તબ્બા. ન ઘાનવેકલ્લતા. કામધાતુયં પન અઘાનકો ઓપપાતિકો નત્થીતિ હિ અટ્ઠ કથાયં વુત્તં. જિવ્હાવેકલ્લતાનામ સબ્બેસંપિ નત્થિ યેવાતિ વેદિતબ્બં. તથા હિ ધમ્મહદયવિભઙ્ગે –

> કામધાતુયા ઉપપત્તિક્ખણે કસ્સચિ એકાદસા યતનાનિ પાતુભવન્તિ. કસ્સચિ દસ. કસ્સચિઅપરાનિ દસ. કસ્સચિ નવ. કસ્સચિ સત્તાયતનાનિ પાતુભવન્તીતિ વુત્તં.

તત્થ કામધાતુયન્તિ કામલોકે. ઉપપત્તિક્ખણેતિ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે. કસ્સચિ એકાદસા યતનાનીતિઆદિસુ ચતૂસુ વાક્યેસુ સંસેદજોપપાતિકા વુત્તા. કસ્સચિ સત્તાયતનાનીતિ એત્થ પન ગબ્ભસેય્યકોવ વુત્તો. તત્થ યસ્મા સત્તાયતનં નામ પટિસન્ધિક્ખણે ન લબ્ભતિ. પવત્તિ કાલેયેવ લબ્ભતિ. તસ્મા એકાદસયતનાનીતિ વુત્તં. કસ્સચિ દસાતિ ચક્ખુવેકલ્લવસેન. કસ્સચિ અપરાનિ દસાતિ સોત વેકલ્લવસેન. કસ્સચિ નવાતિ ચક્ખુસોત દ્વય વેકલ્લ વસેન વુત્તં. યદિચ અઘાનકો ઓપપાતિકોનામ સિયા. તદા સુદ્ધજચ્ચઘાનકેન સદ્ધિં તયો દસકવારા વુત્તા સિયું. તથા જચ્ચન્ધઘાનક જચ્ચબધિરઘાનકેહિ સદ્ધિં તયો નવકવારા એકોચ અટ્ઠકવારો વુત્તો સિયા તિણ્ણં વિપન્નાનં વસેન. તથા અવુત્તત્તા પન નત્થિ અઘાનકો ઓપપાતિકોતિ વિઞ્ઞાયતીતિ. તસ્મિં પન વિભઙ્ગે ઇન્દ્રિયવારે નપુંસકાનં ઓપપાતિકાનન્તિ અવુત્તત્તા થપેત્વા આદિકપ્પિકે અભાવકોપિ ઓપપાતિકો નત્થિયેવાતિ. પાળિયં અવુત્તંપિ પન સંસેદજાનં વુત્તપકારં ચક્ખાદિવેકલ્લં અટ્ઠકથાવસેન વેદિતબ્બં. યથાહ-સત્તતિ ઉક્કંસતોવ રૂપાનિ સંસેદજોપપાત યોનીસુ. અથવા, અવકંસતો તિંસાતિ. તત્થ તિંસાતિ જિવ્હાકાય વત્થુ દસકાનં વસેન તિંસરૂપાનીતિ ચ વુત્તં. ઇદઞ્હિ વચનં સંસેદજાનં વસેન વુત્તન્તિ મહાટીકાયં વુત્તં. આચરિયા નન્દત્થેરેન પન યમકે ઘાનજિવ્હાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અવિનાભાવ વુત્તિતા વુત્તાતિ જિવ્હા વેકલ્લતા વિય ઘાનવેકલ્લતાપિ નત્થીતિ ઇચ્છિતં. ઇન્દ્રિય યમકે પન –

યસ્સવા પન ઇત્થિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ ઘાનિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ. અઘાનકાનં ઇત્થીનં ઉપપજ્જન્તીનં તાસં ઇત્થિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, નોચ તાસઙ્ઘાનિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિચ. યસ્સવા પન પુરિસિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ ઘાનિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિ. અઘાનકાનં પુરિસાનં ઉપપજ્જન્તાનં તેસં પુરિસિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતિ, નોચ તેસં ઘાનિન્દ્રિયં ઉપ્પજ્જતીતિચ વુત્તં.

તસ્મા અટ્ઠકથાયં વુત્તનયેન ઘાનવેકલ્લતાપિ અત્થીતિ યુત્તં.

વિભાવનિયં પન

અપરે પન યમકે ઘાનજિવ્હાનં સહચારિતા વુત્તાતિ અજિવ્હસ્સ અસમ્ભવતો અઘાનકસ્સપિ અભાવમેવ વણ્ણેન્તિ. તત્થાપિ યથા ચક્ખુસોતાનિ રૂપભવે ઘાન જિવ્હાહિ વિના પવત્તન્તિ. ન એવં ઘાનજિવ્હા અઞ્ઞમઞ્ઞં વિના પવત્તન્તિ. દ્વિન્નંપિ રૂપભવે અનુપ્પજ્જનતોતિ એવં વિસું વિસું કામભવે અપવત્તિ વસેન તેસં સહચારિતા વુત્તાતિ ન ન સક્કા વત્તુન્તિ વુત્તં. તં યુત્તં.

ઓકાસવારે હિ એકન્તસહચારિતા વુત્તમત્તેન પુગ્ગલેસુ એકન્તસહચારિતા ન સક્કા વત્તુન્તિ. ગબ્ભે માતુકુચ્છિમ્હિ સેન્તીતિ ગબ્ભસેય્યકા. રૂપાદીસુ ખન્ધેસુ સજ્જન્તિ લગ્ગન્તીતિ સત્તા. યથાહ-રૂપે ખો રાધ યો છન્દો, યો રાગો, યા નન્દિ, યા તણ્હા, તત્ર સત્તો, તત્ર વિસત્તો, તેન સત્તોતિ વુચ્ચતીતિઆદિ. ગબ્ભસેય્યાચ તે સત્તાચાતિ સમાસો. અણ્ડજાચેવ જલાબુજાચ. **તીણિદસકાનિ પાતુ ભવન્તિ**. યાનિ કલલન્તિ વુચ્ચન્તિ. **ભાવદસકં કદાચિ નલબ્ભતિ** નપુંસકસ્સાતિ અધિપ્પાયો. એવઞ્ચકત્વા ધમ્મહદયવિભઙ્ગે ગબ્ભસેય્યકાનં સત્તાનં અહેતુકાનં નપુંસકાનં ઉપપત્તિક્ખણે ચત્તારિન્દ્રિયાનિ પાતુભવન્તિ કાયિન્દ્રિયં મનિન્દ્રિયં જીવિતિન્દ્રિયં ઉપેક્ખિન્દ્રિયન્તિ વુત્તં. **તતોપર**ન્તિ ગબ્ભસેય્યકાનં પટિસન્ધિક્ખણતો પરં. **પવત્તિકાલે**તિ એકદસમે સત્તાહે. તથા હિ કથાવત્થુઅટ્ઠકથાયં સેસાનિ ચત્તારિ સત્તસત્તતિ રત્તિમ્હિ જાયન્તીતિ વુત્તં. તત્થ સેસાનીતિ કાયાયતન મનાયતનતો અવસેસાનિ ચત્તારિ ચક્ખુસોતઘાનજિવ્હા યતનાનિ. સત્તસત્તતિરત્તિમ્હીતિ એકાદસમસત્તાહસ્સ પરિયોસાનરત્તિમ્હિ. અયઞ્ચ અત્થો યમકટીકાય દીપેતબ્બો. વુત્તઞ્હિ તત્થ –

ગબ્ભસેય્યકસ્સ પચ્છિમભવિકસ્સ ઉપપજ્જન્તસ્સ એકદસ મસત્તાહા ઓરતો ઠિતસ્સ રૂપાયતનં નુપ્પજ્જિસ્સતિ, નોચ ચક્ખાયતનં નુપ્પજ્જિસ્સતીતિ.

યં પન યસ્સવા પન યત્થ રૂપાયતનં ઉપ્પજ્જિત્થ, તસ્સ તત્થ ઘાનાયતનં ઉપ્પજ્જતીતિ. કામાવચરા ચવન્તાનં અઘાનકાનં કામાવચરં ઉપપજ્જન્તાનં રૂપાવચરાનં તેસં તત્થ રૂપાયતનં ઉપ્પજ્જિત્થ. નોચ તેસં તત્થ ઘાનાયતનં ઉપ્પજ્જતીતિ એત્થ અઘાનકાનં કામાવચરં ઉપપજ્જન્તાનન્તિ વુત્તં.

તં યે એકાદસમસત્તાહા ઓરતો કાલઙ્કરિસ્સન્તિ. તેસં ઘાનાયતનાનિબ્બત્તકકમ્મેન ગહિતપટિસન્ધિકાનં વસેન વુત્તન્તિચ વુત્તં. એત્થચ ચક્ખુઘાનેસુ વુત્તેસુ સોતજિવ્હા અવુત્તાપિ અત્થતો સિદ્ધાએવ હોન્તીતિ.

[૧૯૯] યં પન **વિભાવનિયં**

"પવત્તિકાલેતિ સત્તમે સત્તાહેતિ" વુત્તં. તં ન ગહેતબ્બં.

અટ્ઠકથા વિરોધતો ઈદિસેસુ ચ ઠાનેસુ અટ્ઠકથા પમાણતોતિ.

[૨૦૦] યઞ્ચ **તત્થ**

> ‘‘ટીકાકારમતેન એકાદસમે સત્તાહે વાતિ’’ વુત્તં. તમ્પિ ન સુન્દરં.

નહિ અટ્ઠકથાયં નિદ્દિટ્ઠતો વુત્તો વિનિચ્છયો ટીકાકાર મતોનામ સક્કા વત્તુન્તિ.

[૨૦૧] યઞ્ચ **તત્થ**

> ‘‘કમેનાતિ ચક્ખુદસકપાતુભાવતો સત્તાહાતિક્કમેન સોતદસકં. તતો સત્તાહાતિક્કમેન ઘાન દસકં. તતો સત્તાહા તિક્કમેન જિવ્હાદસકન્તિ એવં અનુક્કમેનાતિ વુત્તં’’. તંપિ ન દટ્ઠબ્બ.

યથાવુત્ત અટ્ઠકથાવિરોધત્તા એવ.

[૨૦૨] યંપિ **તત્થ**

> ‘‘અટ્ઠકથાયંપિ હિ અયમત્થો દસ્સિતો વા’’તિ વુત્તં. તંપિ ન યુત્તં.

ન હિ સાનામ અટ્ઠકથા અત્થિ. યત્થ ઈદિસો ઉપ્પત્તિક્કમો દસ્સિતો સિયા. નનુ પટિચ્ચસમુપ્પાદટ્ઠકથાસુ ગબ્ભલેય્યકવસેનવા પુરિમંભવચક્કં વુત્તં. અનુપુબ્બપવત્તિદીપનતોતિ વુત્તન્તિ ચે.ન. તઞ્હિ વિઞ્ઞાણાદીનં પઞ્ચન્નં અઙ્ગાનં પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભાવપવત્તિક્કમેન પાળિયં આગતં પઞ્ચપદં સન્ધાય વુત્તન્તિ. આયતનનિદ્દેસટ્ઠકથાસુ પન સો પટિક્ખિત્તોયેવ. નચ અટ્ઠકથાસુ પટિક્ખિત્તો ઉપ્પત્તિક્કમો થેરેન ઇધ કમેનાતિ ઇમિના પાઠેન દસ્સિતોતિ સક્કા વત્તુન્તિ. તસ્મા **કમેના**તિ ઇધપિ દેસનક્કમેનાતિ અત્થો. દેસિતાનીતિ સમ્બન્ધોચ વેદિતબ્બો.

> **સચ્ચસઙ્ખેપ ટીકાયં** પન
>
> સાખાવત્થં અતિક્કમ્મ પચ્છા સત્તમે સત્તાહે ચક્ખુ સોતઘાનજિવ્હાદસકાચ ઉપ્પજ્જન્તિ. ટીકાકારોપન એકાદસમે સત્તાહેતિ આહાતિ વુત્તં. તંપિ નયુજ્જતિ ચેવાતિ.

એત્થ ચ કલલાદીનં ઉપ્પત્તિક્કમો સંયુત્તકે વુત્તો. યથાહ –

> પથમં કલલં હોતિ, કલલા હોતિ અબ્બુદં;
> અબ્બુદા જાયતે પેસિ, પેસિયા નિબ્બત્તતે ઘનો;
> ઘના પસાખા જાયન્તિ, કેસા લોમા નખાપિચાતિ.

અટ્ઠકથાયઞ્ચ વુત્તં. તત્થ પથમન્તિ પથમેન પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણેન તિસ્સોતિ વા ફુસ્સોતિવા નામં નત્થિ. અથખો તીહિ જાતિઉણ્ણંસૂહિ કતસુત્તગ્ગે સણ્ઠિતતેલબિન્દુપમાણં કલલં હોતિ. યં સન્ધાય વુત્તં –

> તિલતેલસ્સ યથા બિન્દુ, સપ્પિમણ્ડો અનાવિલો;
> એવં વણ્ણપટિભાગં, કલલં સંપવુચ્ચતીતિ.

કલલા હોતિ અબ્બુદન્તિ તસ્મા કલલા સત્તાહચ્ચયેન મંસધોવનઉદકવણ્ણં અબ્બુદંનામ હોતિ, કલલન્તિ નામં અન્ત રધાયતિ. વુત્તંપિ ચેતં –

સત્તાહં કલલં હોતિ, પરિપક્કસમૂહકં;
વિવત્તમાનં તબ્ભાવં, અબ્બુદંનામ જાયતીતિ.

અબ્બુદા જાયતે પેસીતિ તસ્માપિ અબ્બુદા સત્તાહચ્ચયેન વિલીન તિપુસદિસા પેસિનામ સઞ્જાયતિ. સા મરિચફાણિતેન દીપેતબ્બા. ગામદારકા હિ સુપક્કાનિ મરિચાનિ ગહેત્વા સાટકન્તરે ભણ્ડિકં કત્વા પીળેત્વા મણ્ડં આદાય કપાલે પક્ખિપિત્વા આતપે થપેન્તિ. તં સુક્ખમાનં સુક્ખમાનં સબ્બભાગેહિ મુચ્ચતિ. એવરૂપા પેસિ હોતિ. અબ્બુદન્તિ નામં અન્તરધાયતિ. વુત્તંપિ ચેતં –

સત્તાહં અબ્બુદં હોતિ, પરિપક્કસમૂહકં;
વિવત્તમાનં તબ્ભાવં, પેસિનામ પજાયતીતિ.

પેસિયા નિબ્બત્તતે ઘનોતિ તતો પેસિતો સત્તાહચ્ચ યેન કુક્કુટણ્ડસણ્ઠાનો ઘનોનામ મંસપેસિ પિણ્ડો નિબ્બત્તતિ. પેસીતિનામં અન્તરધાયતિ. વુત્તંપિ ચેતં –

સત્તાહં પેસિ ભવતિ, પરિપક્કં સમૂહકં;
વિવત્તમાનં તબ્ભાવં, ઘનોતિનામ જાયતીતિ;
યથા કુક્કુટિયા અણ્ડં, સમન્તં પરિમણ્ડલં;
એવં ઘનસ્સ સણ્ઠાનં, નિબ્બત્તં કમ્મપચ્ચયાતિચ.

ઘના પસાખા જાયન્તીતિ પઞ્ચમે સત્તાહે દ્વિન્નં હત્થપાદાનં સીસસ્સચ અત્થાય પઞ્ચપીળકા જાયન્તિ. યં સન્ધાયેતં વુત્તંપઞ્ચમે ખો ભિક્ખવે સત્તાહે પઞ્ચપીળકા જાયન્તિ. સણ્ઠન્તિ કમ્મ તોતિ. કેસા લોમા નખાપિચાતિ દ્વાચત્તાલીસમે સત્તાહે એતાનિ જાયન્તીતિ. એત્થ ચ છટ્ઠસત્તાહાદયો છસત્તાહા પસાદનિસ્સયાનં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગાનં અનુક્કમેન વડ્ઢિત્વા પરિણતકાલા હોન્તિ. ચક્ખાદીનિ પન એકાદસમ સત્તાહસ્સ પરિયો સાનદિવસે એકતો જાયન્તીતિ નિટ્ઠમેત્થ ગન્તબ્બં. યં પનેત્થ તિલતેલસ્સ યથાબિન્દૂતિઆદિના કલલસ્સ વણ્ણસણ્ઠાનં વુત્તં. તં થોકં વડ્ઢિતં સન્ધાય વુત્તં. ન પટિસન્ધિક્ખણે પવત્તમાનં. ન હિ તદા તાદિસં પકતિચક્ખુના દિટ્ઠં વણ્ણજાતંવા સણ્ઠાનંવા તસ્સ પઞ્ઞાયેય્યાતિ. અનુમાનતો પન એવં વેદિતબ્બં. એકાય ઊકાય સત્તમો ભાગો લિક્ખાનામ. લિક્ખાય છત્તિંસતિમો ભાગો રથરેણુનામ. રથરેણુસ્સ છત્તિંસતિમો. તજ્જારી નામ. તજ્જારિયા છત્તિંસતિમો અણુનામ. અણુસ્સ છત્તિંસતિમો ભાગો પરમાણુનામ. સો પન આકાસકોટ્ઠાસિકો મંસચક્ખુસ્સ આપાતં નાગચ્છતિ. દિબ્બચક્ખુસ્સેવ આગચ્છતીતિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. તેસં છત્તિંસ પરિમાનો અણુ પન તિત્તિચ્છિદ્દ તાલચ્છિદ્દેહિ પવિટ્ઠસૂરિયરસ્મીસુ વટ્ટિવટ્ટિ હુત્વા પરિબ્ભમન્તો પઞ્ઞાયતીતિ વુત્તં. સકલં પન કલાપત્તયપરિમાણમત્તભૂતં પટિસન્ધિક્ખણે પરમાણુતોપિ પરિત્તકમેવ સિયા. સો હિ સન્તાનાનુબન્ધવસેન પવત્તત્તા ખણે ખણે ઉપચિતરૂપકલાપસમૂહોએવ હોતીતિ હેટ્ઠિમ કોટિયા એકૂનપઞ્ઞાસકલાપપરિમાણોએવ સિયા. તતો પરિત્તકે સતિ સન્તાન ઘટનસ્સેવ અસમ્ભવતોતિ. યં પન મહાટીકાયં તે પન કલાપા પરમાણુપરિમાણા હોન્તીતિ વુત્તં. તં ધાતૂનં ચુણ્ણમનસિકારાનુરૂપમત્તવસેન વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. **દુતીયચિત્ત**ન્તિ પથમ ભવઙ્ગચિત્તં. **ઠિતિકાલ**ન્તિ પટિસન્ધિ ચિત્તસ્સ ઠિતિકાલં. **ઓજાફરણમુપાદાયા**તિ ગબ્ભસેય્યકાનં તાવ અબ્બુદભાવ પેસિભાવ ઘનભાવાદિ

પત્તકાલે માતુયા આમાસયગતાય અજ્ઝોહટાહાર સિનેહભૂતાય ઓજાય જલાબુમૂલા નુસારેન વત્થુસ્મિં ફરણકાલં ઉપાદાય, યથાહ –

> યઞ્ચસ્સ ભુઞ્જતિ માતા, અન્નં પાનઞ્ચ ભોજનં;
> તેન સો તત્થ યાપેતિ, માતુકુચ્છિગતો તિરોતિ.

અટ્ઠકથાયઞ્ચ તેન સો તત્થ યાપેતીતિ તસ્સ હિ નાતિતો ઉટ્ઠિતો નાળો માતુઉદર પટલેન એકાબદ્ધો હોતિ. સો ઉપ્પલદણ્ડકો વિય છિદ્દો. તેન આહારરસો સંસરિત્વા આહારસમુટ્ઠાનરૂપં સમુટ્ઠાપેતિ. એવં સો દસમાસે યાપેતિ. માતુકુચ્છિગતો તિરોતિ માતુયા તિરો કુચ્છિગતો. માતુકુચ્છિયા અબ્ભન્તરગતોતિ અત્થોતિ વુત્તં. તત્થ પન નાભિનાળસ્સ ઉટ્ઠિતકાલં સન્ધાય નાતિતો ઉટ્ઠિતો નાળોતિ વુત્તન્તિ ગહેતબ્બં. ન હિ અબ્બુદાદિકાલે તસ્સ નાતિનાળોનામ ઉટ્ઠિતો સિયાતિ. સંસેદજોપપાતિકાનં પન યંકિઞ્ચિ લદ્ધંવા અત્તનો ખેળંવા અજ્ઝોહરણકાલે ઓજાફરણં ઉપાદાય. તેન વુત્તં **ઓજાફરણમુપાદાયઆહારસમુટ્ઠાનાતિ** . **ચુતિચિત્તોપરિ સત્તરસમચિત્તસ્સા**તિ ચુતિચિત્તતો ઉપરિ પુબ્બકાલે સત્તરસમસ્સ ભવઙ્ગચિત્તસ્સ. **કમ્મજરૂપાનિ ન ઉપ્પજ્જ**ન્તિ તેસં તતો પટ્ઠાય અનુપ્પન્નત્તાયેવ તતો સત્ત રસમં ચુતિચિત્તંનામ હોતિ. નો અઞ્ઞથાતિ. **પુરેતર**ન્તિ તસ્સ સત્તરસમસ્સ ચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણંએવ સન્ધાય વુત્તં. **તતોપર**ન્તિ ચુતિચિત્તતો પરસ્મિં સોળસચિત્તક્ખણપરિમાણે ખણે. **ચિત્તજાહારજરૂપઞ્ચા**તિ ચિત્તજરૂપસન્તાનં આહારજ રૂપસન્તાનઞ્ચ વોચ્છિજ્જતિ અનુપાદિન્નકસન્તાને તેસં ઉપ્પત્તિયા અસમ્ભવતો. યમેત્થ વત્તબ્બં તં રૂપસમુટ્ઠાને વુત્તમેવ. ભાવદસકંનામ કામરાગનિદાનકમ્મસમુટ્ઠાનં હોતીતિ તબ્બિરાગ ભાવનાકમ્મનિબ્બત્તે રૂપલોકે તસ્સ અલાભો વુત્તો. **આહારજકલાપાનિચ ન લબ્ભન્તિ** અજ્ઝોહટા હારા ભાવતો, તતોયેવચ સરીરગતસ્સ અજ્ઝત્તાહારસ્સપિ રૂપસમુટ્ઠાના ભાવતો. આચરિયાનન્દત્થેરો પન તત્થ લબ્ભમાન રૂપકલાપેસુપિ ગન્ધરસાનં ઓજાયચ અભાવં વણ્ણેતિ. રૂપધાતુયા ઉપપત્તિક્ખણે પઞ્ચાયતનાનિ પાતુભવન્તિ ચક્ખાયતનં રૂપાયતનં, સોતા યતનં, મના યતનં, ધમ્માયતનન્તિ ચ, પઞ્ચધાતુયો પાતુભવન્તિ ચક્ખુધાતુ, રૂપધાતુ, સોતધાતુ, મનોવિઞ્ઞાણ ધાતુ, ધમ્મધાતૂતિચ, તયો આહારા પાતુભવન્તિ ફસ્સાહારો, મનોસઞ્ચેતના હારો, વિઞ્ઞાણા હારોતિ ચ વિભઙ્ગેવુત્તત્તા. એત્થચ પાળિયં રૂપલોકે ફોટ્ઠબ્બે પટિક્ખિત્તેપિ કિચ્ચન્તરસબ્ભાવા મહાભૂતાનં તત્થ પટિલાભો અવારિતો એવ હોતિ. ગન્ધાદીનં પન કિચ્ચન્તરમેવ નત્થિ. યેન તે ધમ્મમત્તભાવેપિ તિટ્ઠેય્યું તસ્મા તેસં અવચનં તત્થ અભાવમેવ દીપેતીતિ આચરિયસ્સ અધિપ્પાયો. તથા પન ભૂતચતુક્કં તત્થ અત્થિયેવ, યથાહ-અસઞ્ઞસત્તાનં એકં મહાભૂતં પટિચ્ચ તયો મહાભૂતાતિઆદિ. ફોટ્ઠબ્બાયતનં પન ફોટ્ઠબ્બ ધાતુચ તત્થ પટિક્ખિત્તા. તસ્મા સબ્બેસં સભાવધમ્માનં ધમ્મભાવે સમાનેપિ યેન કિચ્ચવિસેસેન ગન્ધો રસો ફોટ્ઠબ્બં કબળીકારાહારોતિચ વુચ્ચતિ. તસ્સ નત્થિતાય તેસં તેન નામે ન તત્થ અનુપલબ્ભમાનતં સન્ધાય વિભઙ્ગે કથાવત્થુમ્હિ યમકે સૂતિ સબ્બત્થ તેસં તત્થ પટિક્ખેપો. મહાભૂતાનં પન નિસન્દ ધમ્મમત્તભાવેન વિજ્જમાનાનં તેસં ધમ્માયતનધમ્મધાતૂસુ અનુપવેસોતિ યુત્તો સિયાતિ વદન્તિ. **તીણિદસકાનિ જીવિતનવકઞ્ચા**તિ એત્થ આચરિયાનન્દ મતિયા ચક્ખુસત્તકં સોતસત્તકં વત્થુસત્તકન્તિ એવં તીણિ સત્તકાનિ જીવિતછક્કઞ્ચાતિ વત્તબ્બં. **અભિરિચ્છતી**તિ અલબ્ભમાને પથમં વજ્જિતે તત્થ લબ્ભમાનતાવસેન અવસિસ્સતિ. અતિરેકંવા હોતીતિ અત્થો. એત્થચ રૂપલોકે વિય કામલોકે જીવિતનવકં કસ્મા વિસું ન વુત્તન્તિ. રૂપલોકે પન આહારુપત્થમ્ભકસ્સ અઞ્ઞસ્સચ સકલસરીરબ્યાપિનો અનુપાલક જીવિતસ્સ અભાવા એતદેવ તદુભયટ્ઠાને ઠત્વા સકલસરીરં અનુપાલેતીતિ પાકટં તત્થ જીવિતનવકન્તિ વિસું વુત્તં. કામલોકે પન અઞ્ઞાનિ ઉપત્થમ્ભકા નુપાલકાનિ બહૂનિ પાકટાનિચ હોન્તિ. તસ્મા જીવિતનવકં અપાકટન્તિ કત્વા વિસું ન વુત્તં સિયા. કામલોકેપિ પન એતં

અસિતાદિપાચકગ્ગિવસેન તસ્સેવચ ઉદયભૂતસ્સ સકલસરી રાનુપાલકસ્સ ઉસ્માસઙ્ખાતસ્સ કાયગ્ગિનો વસેન પાકટમેવ. યં સન્ધાય –

આયુ ઉસ્માચ વિઞ્ઞાણં, યદા કાયં જહન્તિમં;
અપવિદ્ધો તદા સેતિ, નિરત્થંવ કલિઙ્ગરન્તિ વુત્તં.

તત્થ આયૂતિ તેસુ દ્વીસુ અગ્ગીસુ પતિટ્ઠિતં જીવિતમેવ વુચ્ચતિ. ઉસ્માતિ તે દ્વે અગ્ગયો વુચ્ચન્તિ. યેસુ તિક્ખમન્દવસેન વિસમ ભૂતેસુ કાયે નાનાબાધા ઉપ્પજ્જન્તિ. યથાહ-બહ્વાબાધો હોતિ બહ્વાતઙ્કો. વિસમવેપાકિનિયા ગહણિયા સમન્ના ગતો હોતિ અતિઉણ્હાયઅતિસીતલાયાતિ. સમભૂતેસુ પન સત્તા નિરાબાધા હોન્તિ. યથાહ-અપ્પાબાધો હોતિ. અપ્પાતઙ્કો. સમવેપાકિનિયાગહણિયા સમન્નાગતોહોતિ. નાતિસીતાય નચ્ચુણ્હાય મજ્ઝિમાય પધાનક્ખમાયાતિ. કેચિ પન અસિતાદિપાચકગ્ગિસ્મિં એવ એતંમઞ્ઞન્તિ. થેરેનચનામરૂપપરિચ્છેદેજીવિતનવકં નામ, રૂપલોકે વિસું સિયાતિ વુત્તં.

વિસુદ્ધિમગ્ગે પન સેસેસુ ચતુસમુટ્ઠાનેસુ અટ્ઠસુ જીવિતનવ કઞ્ચેવ તીણિ ઓજટ્ઠમકાનિ ચાતિ તેત્તિંસ તેત્તિંસ રૂપાનિ પાકટાનિ હોન્તીતિ વુત્તં. તત્થ અટ્ઠસૂતિ પાચકગ્ગિઅસ્સાસ પસ્સાસવજ્જિતેસુ તીસુ તેજોકોટ્ઠાસેસુ પઞ્ચસુ વાયો કોટ્ઠાસેસૂતિ અટ્ઠસુ. ઇતિ કામલોકેપિ સકલસરીરબ્યાપીસુ તેજોવાયો કોટ્ઠાસેસુ લબ્ભમાનત્તા એતં સકલ સરીરેએવ દટ્ઠબ્બન્તિ. એત્થ સિયા, કસ્મા પનેત્થ કામલોકે વિય રૂપલોકે રૂપકલાપાનં નિરોધક્કમો ન વુત્તોતિ. વિસેસાભાવતો, રૂપલોકેપિ હિ મરણકાલે પન ચુતિચિત્તો પરિ સત્તરસમચિત્તસ્સ ઠિતિકાલ મુપાદાય કમ્મજરૂપાનિ નુપ્પજ્જન્તીતિઆદિકો નિરોધક્કમો કામલોકસદિસોયેવ. કેવલં પનેત્થ આહારજરૂપ નિરોધોનામ નત્થિ, તથા કળેવર નિક્ખેપોચ. તસ્મા તત્થપિ ચુતિચિત્તતો પરં સોળસચિત્તક્ખણ પરિમાણે એકસ્મિં ખણે ચિત્તજરૂપસન્તાનં વોચ્છિજ્જતિ. તતો પરં ઉતુસમુટ્ઠાનરૂપપરંપરા એકદ્વિતિ અચ્છરાકાલમત્તંપિ પવત્તિત્વા વોચ્છિજ્જતીતિ યુત્તં. નચ એત્તકમત્તેન કાલેન પવત્તમાનાયપિ રૂપસન્તતિયા મતકળેવરંનામ સક્કા લદ્ધું. પસ્સન્તાનં એકક્ખણેન વિય સરીરસ્સ અન્તરધાનસ્સ પઞ્ઞાયનતોતિ. યથાચ રૂપલોકે, તથા કામલોકેપિ ઉપપત્તિદેવાનં અઞ્ઞેસઞ્ચ ઓપપાતિકાનન્તિ. તેસઞ્હિ સરીરાનિ પટિસન્ધિક્ખણેયેવ સબ્બસો પરિપુણ્ણેન કમ્મજકાયેન નિબ્બત્તત્તા કમ્મજરૂપેહિ ઘનપૂરિતાનિ સલ્લહુકભરાનિ ચ હોન્તિ. ઇતરરૂપાનિ કમ્મજરૂપેસુ પતિટ્ઠાય પવત્તન્તિ. તસ્મા તેસં ચુતિકાલે કમ્મજરૂપેસુ નિરુદ્ધેસુ તાનિ તિન્ન પતિટ્ઠાનિ હુત્વા ચિરં સન્તાનં ઘટ્ટેતું નસક્કોન્તિ. થોકં પવત્તિત્વા સબ્બસો નિરુજ્ઝન્તિ. સરીરનિક્ખેપોનામ તેસં નત્થીતિ દટ્ઠબ્બં.

[૨૦૩] યં પન **વિભાવનિયં**

“મરણકાલે પન બ્રહ્માનં સરીરનિક્ખેપાભાવતો સબ્બેસંપિ તિસમુટ્ઠાનાનિ દ્વિસમુટ્ઠાનાનિચ સહેવ નિરુજ્ઝન્તી”તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

એવઞ્હિ સતિ સબ્બેસં રૂપબ્રહ્માનં મરણાસન્નચિત્તાનિ રૂપં નસમુટ્ઠાપેન્તીતિ આપજ્જતિ. ન હિ મરણાસન્ન ચિત્ત સમુટ્ઠિતાનિ રૂપાનિ કમ્મજરૂપેહિ સહેવ નિરુજ્ઝન્તીતિ સક્કા વત્તુન્તિ. યથાચતાનિ કમ્મજરૂપનિરોધતો થોકં પવત્તિત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. તથા ઉતુજરૂપાનિપિ ચિત્તજરૂપનિરોધતો થોકં પવત્તિત્વા નિરુજ્ઝન્તીતિ ન ન સક્કા વિઞ્ઞાતું. નચ તાવત્તકેન કાલેન તેસુ પવત્ત માનેસુપિ સરીરનિક્ખેપોનામ સક્કા ભવિતુન્તિ. બ્રહ્માનં પન થિન મિદ્ધાદીનં નીવરણજાતિયાનં અત્થિતાય તદનુરૂપં ચિત્તજરૂપાનં તદનુગતિકાનઞ્ચ ઉતુજરૂપાનં

લહુકગરુકતાદિવિકારો ન ન સમ્ભવતીતિ લહુતાદિત્તયંપિ ગહેત્વા વુત્તં **તેવીસરૂપેસૂ**તિ. ઘાનાદિત્તયભાવદ્વયવજ્જાનિ તેવીસરૂપાનિ હોન્તિ. તાનિયેવ ચક્ખુ સોતવત્થુ વિઞ્ઞત્તિદ્વયવજ્જાનિ અસઞ્ઞીનં સત્તરસેવ રૂપાનિ હોન્તીતિ યોજના. અસઞ્ઞીનં પન ગરુલહુતાદિપકારો ચિન્તે તબ્બો. ન વા ચિન્તેતબ્બો રૂપધમ્માનં રુપ્પનવિકારસ્સ બહુકારણત્તાતિ. **ઉપપત્તિય**ન્તિ કામરૂપાસઞ્ઞીનં પટિસન્ધિયા ઉપ્પાદક્ખણે. ઉપ્પાદક્ખણોએવ હિ એકન્તેન ઉપપત્તિખણોનામ હોતીતિ. **પવત્તેનૂ**તિ પટિસન્ધિયા ઠિતિક્ખણતો પટ્ઠાય સકલે પવત્તિકાલે પન **નકિઞ્ચિપિ નલબ્ભતિ**. લબ્ભતિયેવાતિ અધિપ્પાયો. ન હિ ઇદંનામ રૂપં પવત્તે નલબ્ભતિ. પટિસન્ધિયંએવ લબ્ભતીતિ અત્થીતિ. [રૂપપવત્તિક્કમો]

૧૬૧. એવં ચિત્તચેતસિક રૂપસઙ્ગહં કત્વા ઇદાનિ યથા નુપ્પત્તં નિબ્બાનસઙ્ગહં કરોન્તો **નિબ્બાનંપના**તિઆદિ માહ. નિબ્બાનં પન નિબ્બાનન્તિ પવુચ્ચતીતિ સમ્બન્ધો. **લોકુત્તરસઙ્ખાત**ન્તિ લોકુત્તરન્તિ ભગવતા કથિતં, યથાહ- કતમે ધમ્મા લોકુત્તરા. ચત્તારોચ અરિયમગ્ગા ચત્તારિચ સામઞ્ઞફલાનિ અસઙ્ખતાચ ધાતુ, ઇમે ધમ્મા લોકુત્તરાતિ. એતેન નિબ્બાનસ્સ પઞ્ઞત્તિમત્તભાવં નિવત્તેતિ. ન હિ લોકવોહારસિદ્ધા પઞ્ઞત્તિ લોકુત્તરાનામ સક્કા ભવિતુન્તિ. **ચતુમગ્ગઞાણેન સચ્છિકાતબ્બ**ન્તિ ચક્ખુમન્તેન ચન્દમણ્ડલંવિય ચક્ખુના પટિલદ્ધમગ્ગઞાણેહિ અરિયજનેહિ ચતૂહિ અરિયમગ્ગઞાણેહિ પચ્ચક્ખતો દટ્ઠબ્બં. પટિવિજ્ઝિતબ્બન્તિ અત્થો. તત્થ **ચતુમગ્ગઞાણેના**તિ એતેન તાદિ સમ્હા પટિપત્તિમગ્ગતો વિમુખાનં અન્ધપુથુજ્જનાનં જચ્ચન્ધાનં વિય ચન્દ મણ્ડલસ્સ તસ્સ અવિસયભાવં દસ્સેતિ. ન ચ જચ્ચન્ધાનં ચક્ખુમ્હિ અનુપલદ્ધમત્તેન ચન્દમણ્ડલં નત્થિનામ હોતીતિ. **સચ્છિકાતબ્બ**ન્તિ એતેન પરમત્થતો વિજ્જમાનભાવં દસ્સેતિ. યઞ્હિ કિઞ્ચિ પરમત્થતો વિજ્જમાનં નહોતિ. તં સરૂપતો કસ્સ પચ્ચક્ખંનામ ભવિસ્સતીતિ. તદુભયેન પનસ્સ પઞ્ઞવન્તાનં કલ્યાણકપુથુજ્જનાનં અનુમાનતો સિદ્ધતં દીપેતિ, ન હિ અનુમાનતોપિ અત્તનો બુદ્ધિયં અસિદ્ધસ્સ અપાકટસ્સ સચ્છિકિરિયાય વાયામોપિનામ અત્થિ. યેન સચ્છિકિરિયા સિદ્ધિયાતિ. એવં નિબ્બાનસ્સ પરમત્થતો વિજ્જમાનતં દસ્સેત્વા ઇદાનિ કેવલં વિજ્જમાનમત્તમેવ ન હોતિ. અથખો મહાતેજવન્તં મહોજવન્તઞ્ચ તં હોતીતિ દસ્સેતું **મગ્ગફલાનમાલમ્બણભૂત**ન્તિ વુત્તં. એતેન નિબ્બાનેન વિનામગ્ગ ફલાનં અકિચ્ચસિદ્ધિં દસ્સેતિ. તતો તસ્સ મહાતેજવન્ત તં મહોજવન્તતઞ્ચ દીપેતિ. યથા હિ મહિદ્ધિકો એકો રાજા હોતિ. તસ્સ રટ્ઠે એકસ્મિં મહાગામે એકો ગામભોજકો એકોચ ચોરજેટ્ઠકો મહાપરિવારો વસતિ. તેચ અઞ્ઞમઞ્ઞં વધાય પરિસક્કન્તા વિચરન્તિ. તત્થ ગામભોજકો નગરં ગન્ત્વા રાજાનં ઉપટ્ઠહિ. સો ન ચિરસ્સેવ રાજવલ્લભો હોતિ. રાજતો મહતિં આણં લભતિ. તં સુત્વા ચોરજેટ્ઠકો ઇદાનિ ઇધવસન્તસ્સ મમજીવિતં નત્થીતિ અત્તનો પરિવારેન સદ્ધિં અટ્ટવિં પવિટ્ઠો. ગામભોજકોચ તંઅટ્ટવિં પવિટ્ઠંપિ મુઞ્ચિતું અદત્વા ગહેત્વા વધિ. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. મહિદ્ધિકરાજા વિય હિ નિબ્બાનં. ગામ ભોજકો વિય ઞાણં. ચોરજેટ્ઠકો વિય મોહો. પરિવાર ચોરા વિય સેસકિલેસા. પુબ્બે રઞ્ઞો અનુપટ્ઠા નકાલે ગામભોજકો વિય પુથુજ્જનઞાણં. ઉપટ્ઠાનકાલે ગામ ભોજકો વિય મગ્ગઞાણન્તિ. તણ્હા પવત્તમાના અજ્ઝત્તબહિદ્ધાદિ ભેદેસુ ખન્ધાદિધમ્મેસુ વિનન્ધમાનાવ પવત્તતિ. યથાહ –

અન્તોજટા બહિજટા, જટાય જટિતા પજાતિ.

તસ્મા સા વેળુગુમ્બે વેળુસાખા વિય વિનનટ્ઠેન સંસિબ્બનટ્ઠેન વાનસમઞ્ઞં લભતીતિ વુત્તં **વાનસઙ્ખાતાયતણ્હાયા**તિ. **નિક્ખન્તત્તા**તિ નિસ્સટત્તા. તસ્સા વિસયભાવં અતિક્કમિત્વા ઠિતત્તાતિ અત્થો. એતેન વાનતો નિક્ખન્તન્તિ નિબ્બાનન્તિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. **સભાવતો**તિ સન્તિલક્ખણેન. અજ્ઝત્તસમ્ભૂતાનં તિવિધવટ્ટસન્તાપાનં નિબ્બુતિઅત્થેન. તેસં સબ્બસો અભાવટ્ઠેનાતિ અત્થો. **એકવિધંપી**તિ યથા ચિત્તં સભાવતો

એકવિધંપિ જાતિધમ્મત્તા જાતિભૂમિસમ્પયોગાદિ ભેદેન કાલ દિસાદેસપુગ્ગલભેદેનચ વત્થુતો ભિન્નમેવ હોતિ. ન તથા ઇદં નિબ્બાનં. ઇદં પન સભાવતોપિ વત્થુતોપિ અભિન્નમેવ હુત્વા એકવિધં હોતિ. ઇદઞ્હિ અનમતગ્ગે સંસારે અતીતે એતરહિ અનાગતેય પરિનિબ્બુતાનં બુદ્ધાનંવા પચ્ચેકબુદ્ધાનંવા બુદ્ધસાવકાનંવા સબ્બેસંપિ એકમેવ હોતિ. કસ્મા, અનિદ્દિસિતબ્બધમ્મત્તા. વિઞ્ઞાણં અનિદસ્સનં અનન્તં સબ્બતોપભન્તિ હિ ભગવતા વુત્તં. તત્થ વિઞ્ઞાણન્તિ સઙ્ખતધમ્માનં ખયનિરોધભાવેન સિદ્ધત્તા એતં તબ્ભાવેનએવ સુટ્ઠુ અભિબ્યત્તં કત્વા ઞાતબ્બં. અનિદસ્સનન્તિ અનિમિત્તધમ્મત્તા બાલપુથુજ્જનાનં દસ્સનવિસયભૂતેન કેનચિનિમિત્તેન નિદસ્સિતુંવા કાલભેદેન દિસાદેસપુગ્ગલસન્તાન ભેદેન હીનપણીતાદિભેદેન ચ ભિન્નં કત્વા નિદસ્સિતુંવા નારહતીતિ અત્થો. અનન્તન્તિ પુબ્બન્તાપરન્તવિરહિતં. સબ્બતોપભન્તિ વટ્ટદુક્ખપટિપક્ખસિદ્ધેહિ અનન્તેહિ ગુણોભાસેહિ સબ્બતો પભાવન્તન્તિ અત્થો. તથા અનિદ્દિસિતબ્બધમ્મત્તાચ પન અનમતગ્ગે સંસારે સબ્બાસુચ દિસાસુ અસુકસ્મિં નામ કાલે અસુકાયનામ દિસાય નત્થીતિ નવત્તબ્બં. કસ્મા, અરિયમગ્ગં ભાવેન્તેન યદા કદાચિ યત્થ કત્થચિ અવસ્સં અધિગન્તબ્બતાવસેન સબ્બદા સબ્બત્થ ચ લબ્ભમાનત્તા. વુત્તઞ્હેતં વિનયે, અઙ્ગુત્તરે, ઉદાનેચ –

> સેય્યથાપિ ભિક્ખવે યાકાચિ લોકે સવન્તિયો મહાસમુદ્દં અપ્પેન્તિ. યાચ અન્તલિક્ખા ધારા પપતન્તિ. ન તેન મહાસમુદ્દસ્સ ઊનત્તંવા પૂરત્તંવા પઞ્ઞાયતિ. એવ મેવ ખો ભિક્ખવે બહૂચેપિ ભિક્ખૂ અનુપાદિસેસાય નિબ્બાન ધાતુયા પરિનિબ્બાયન્તિ. ન તેન નિબ્બાનધાતુયા ઊનત્તં વા પૂરત્તંવા પઞ્ઞાયતીતિ.

અટ્ઠકથાસુચ ન તેન નિબ્બાનધાતુયા ઊનત્તંવા પૂરત્તંવા પઞ્ઞાયતીતિ અસઙ્ખ્યેય્યેપિ મહાકપ્પે બુદ્ધેસુ અનુપ્પજ્જન્તેસુ એકસત્તોપિ પરિનિબ્બાતું નસક્કોતિ. તદાપિ તુચ્છા નિબ્બાન ધાતૂતિ નસક્કા વત્તું. બુદ્ધકાલે પન એકેકસ્મિં સમાગમે અસઙ્ખ્યેય્યાપિ સત્તા અમતં આરાધેન્તિ. તદાપિ નસક્કા વત્તું પૂરા નિબ્બાનધાતૂતિ વુત્તં. બ્રહ્મનિમન્તનસુત્તેચ વિઞ્ઞાણં અનિદસ્સનં અનન્તં સબ્બતોપભન્તિ વુત્તં. અટ્ઠકથાયઞ્ચ સબ્બતોપભન્તિ સબ્બતો પભાસમ્પન્નં. નિબ્બાનતો હિ અઞ્ઞો કોચિ ધમ્મો પભસ્સરતરોવા જોતિવન્તતરોવા પરિસુદ્ધતરોવા પણ્ડર તરોવા નત્થિ. સબ્બતોવા પભૂતમેવ હોતિ. નકત્થચિ નત્થીતિ સબ્બતોપતં. પુરત્થિમદિસાદીસુ હિ અસુકદિસાયંનામ નિબ્બાનં નત્થીતિ નવત્તબ્બન્તિ વુત્તં.

એવંસન્તેપિ એતં નિરુદ્ધતેકાલિકધમ્મ સન્નિસ્સયેન વિઞ્ઞાય માનત્તા નિરુદ્ધધમ્મભેદેન ભિન્નં કત્વા ઉપચરિતું લબ્ભતીતિ વુત્તં **સઉપાદિસેસા**તિઆદિ. તત્થ ઉપાદીયતિ તણ્હાદિટ્ઠીહિ ભુસં ગણ્હીયતીતિ ઉપાદિ. ઉપાદિન્નખન્ધપઞ્ચકં. સોયેવ એકદેસેનવા અનવસેસેનવા પહીનેહિ કમ્મકિલેસેહિ સેસોતિ ઉપાદિસેસો. સંવિજ્જતિ તસ્મિં સન્તાને ઉપાદિસેસો યસ્સા અધિગતકાલેતિ સઉપાદિસેસા. **નિબ્બાનધાતૂ**તિ નિબ્બૂતિસ ભાવો. સઉપાદિસેસાચ સા નિબ્બાનધાતુચાતિ સમાસો. નત્થિ તસ્મિં સન્તાને ઉપાદિસેસો યસ્સા અધિગતકાલેતિ અનુપાદિસેસા, અનુપાદિસેસાચ સા નિબ્બાનધાતુચાતિ વિગ્ગહો. વુત્તઞ્હેતં ઇતિ વુત્તકે-દ્વે મા ભિક્ખવે નિબ્બાનધાતુયો. કતમા દ્વે, સઉપાદિસેસાચ નિબ્બાનધાતુ, અનુપાદિસેસાચ નિબ્બાનધાતૂતિઆદિ. તત્થ પુરિમા કિલેસનિબ્બાનંનામ. પચ્છિમા ખન્ધનિબ્બાનંનામ. પુરિમાવા દિટ્ઠધમ્મિક નિબ્બાનંનામ. પચ્છિમા સમ્પરાયિક નિબ્બાનંનામ. યથાહ-એકા હિ ધાતુ ઇધ દિટ્ઠધમ્મિકા સઉપાદિસેસા ભવનેત્તિ સઙ્ખયા. અનુપાદિસેસા પન સમ્પરાયિકાતિ. અઙ્ગુત્તરે પન સત્તનિપાતે ઉભતોભાગવિમુત્ત પઞ્ઞાપિ મુત્તાનં દ્વિન્નં ખીણાસવાનં ખન્ધુપાદિસેસવસેન કાયસક્ખિદિટ્ઠિપત્ત સદ્ધાવિમુત્તધમ્માનુસારીસઙ્ખાતાનં ચતુન્નં સેક્ખાનં આરદ્ધવિપસ્સ કસ્સચ યોગીકલ્યાણપુથુજ્જનસ્સ કિલેસુ પાદિસેસવસેન સઉપાદિસેસતા અનુપાદિસેસતાચ વુત્તા. તત્થેવ નવનિપાતે

અન્તરાપરિનિબ્બાયી, ઉપહચ્ચપરિનિબ્બાયી, અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી, ઉદ્ધં સોતઅકનિટ્ઠગામીતિ પઞ્ચન્નં અનાગામીનં સકદાગામિસ્સ તિણ્ણં સોતાપન્નાનન્તિ નવન્નં સેક્ખપુગ્ગલાનં કિલેસુપાદિસેસવસેન સઉપાદિસેસતા વુત્તા.

નેત્તિયં પન અરહત્તફલંપિ સઉપાદિસેસનિબ્બાનન્તિ વુત્તં. તં ઇધ નાધિપ્પેતં. એત્થચ મગ્ગક્ખણે કિલેસાનં ખયો સઉપાદિ સેસંનામ. ચુતિ અનન્તરે ખન્ધાનં અનુપ્પાદો અનુપાદિસેસંનામ. યસ્મા પન પટિસન્ધિવન્ધાનામ કિલેસેસુ સતિએવ જાયન્તિ. અસતિ નજાયન્તિ, તસ્મા તેપિ કિલેસક્ખયેન સહેવ ખિય્યન્તિ. યાવચુતિયા પવત્તમાનં પચ્ચુપ્પન્નખન્ધસન્તાનં પન ખીણાસવસ્સપિ પુરિમભવે પવત્તકમ્મકિલેસાનં ફલનિસન્દભૂતં સબ્બસત્તાનં ધમ્મ તાસિદ્ધં. તસ્મા તં ખીણેસુપિ કિલેસેસુ યાવચુતિયા પવત્ત તિયેવ. ચુતિક્ખણે તસ્સ નિરોધોપિ ધમ્મતાનિરોધો એવ. યો પન તદનન્તરે પુનભવસ્સ અનુપ્પાદો. સો કિલેસક્ખયેન સહેવ સિદ્ધો. ન કેવલં તદનન્તરે પુન ભવસ્સેવ. તતો પરંપિ અનમતગ્ગ સંસારે ભવપરંપરાય અનુપ્પાદોપિ તેન સહેવ સિદ્ધો. સબ્બઞ્ચેતં એકમેવ નિબ્બાનં. એવંસન્તેપિ ખન્ધાવસેસસ્સ ભાવા ભાવલેસં ઉપાદાય અયં ભેદો વુત્તોતિ વુત્તં **દુવિધં હોતિ કારણપરિયાયેના**તિ દુવિધ પઞ્ઞાપનસ્સ કારણલેસેનાતિ અત્થો.

યસ્મા પન સઙ્ખતધમ્માનામ સપલિબોધધમ્મત્તા નાનાપલિબોધેહિ નિચ્ચકાલં જનં પીળેન્તિ. સન્તસુખંનામ લદ્ધું નદેન્તિ. સનિમિત્ત ધમ્મત્તાચ કિલેસાનં જરામરણાદીનઞ્ચ સબ્બેસં અનત્થાનં વત્થુ ભૂતા ભૂમિભૂતા હોન્તિ. સપણિહિતધમ્મત્તાચ સબ્બદુક્ખાનં મૂલભૂતં આસાદુક્ખંનામ નિચ્ચકાલંપિ જનેન્તિ. તસ્મા તપ્પટિપક્ખસિદ્ધેન ગુણભેદેન તિવિધંભેદં દસ્સેતું **સુઞ્ઞત**ન્તિઆદિ માહ. તત્થ સબ્બપલિબોધ વિવિત્તત્તા સુઞ્ઞતં. સક્કાયદિટ્ઠિયા હિ સતિ બાલાનં યત્તકા પાપકમ્મપલિબોધા અપાય દુક્ખપલિબોધાચ સન્દિસ્સન્તિ. પણ્ડિતાનંચ તતો અત્તાનં રક્ખનત્થં યત્તકા કલ્યાણકમ્મપલિબોધા સન્દિસ્સન્તિ. સક્કાયદિટ્ઠિનિરોધોયેવ સબ્બે તે સક્કાયદિટ્ઠિમૂલકે પલિબોધે નિરોધેતું સક્કોતિ. ન વિના તેન અઞ્ઞો કોચિ. તસ્મા સોનિરોધો તેહિ પલિબોધેહિ વિવિત્તો હોતિ, તથા રાગક્ખયોયેવ રાગમૂલકે પલિબોધે નિરોધેતું સક્કોતિ. ન વિના તેન અઞ્ઞો કોચિ. દોસક્ખયોયેવ દોસમૂલકે. મોહક્ખયોયેવ મોહમૂલકેતિઆદિ વત્તબ્બં. ઇતિ નિબ્બાનં સબ્બપલિ બોધેહિ વિવિત્તત્તા સુઞ્ઞતંનામ.

નિમિત્તં વુચ્ચતિ ઉપ્પાદપવત્તમૂલકો ઓળારિકાકારો. યેન સમન્નાગતા સઙ્ખતધમ્મા સબ્બેસં કિલેસાનં જરામરણાનઞ્ચ વત્થુભૂતા ભૂમિભૂતા હોન્તિ. તથા સબ્બેસં મારાનં સબ્બેસં વેરાનં સબ્બેસં રોગાદિ અનત્થાનં વત્થુભૂતા ભૂમિભૂતા હોન્તિ. યતો તે મારધેય્યાતિપિ મચ્ચુધેય્યાતિપિ વુચ્ચન્તિ. કાલ દિસા દેસ સન્તાનાદિ ભેદેન હીનપણીતાદિ ભેદેનચ ભેદં ગચ્છન્તિ. નિબ્બાનં પન સબ્બેસં નિમિત્તધમ્માનં ખયનિરોધભાવેન સિદ્ધત્તા નત્થિ. તસ્મિં નિમિત્તન્તિ **અનિમિત્તં**. તઞ્હિ સબ્બેસં કિલે સાદીનં અનત્થાનં વત્થુભૂતે નિમિત્તધમ્મે વિદ્ધંસેત્વા તેસં અનત્થાનં અભાવં સાધેન્તં નિચ્ચં તિટ્ઠતિ. નચ તં કાલભેદેન ભિન્નં હોતિ. ઇદં અતીતે અસુકકપ્પે અસુકબુદ્ધસ્સ નિબ્બાનં, ઇદં અનાગતે, ઇદં એતરહીતિ. નાપિ દિસાભેદેન ભિન્નં. ઇદં દસસુ દિસાસુ અસુકાયનામ દિસાય નિબ્બાનં, ઇદં અસુકાય નામાતિ. નચાપિ દેસભેદેનવા સન્તાનભેદેનવા ભિન્નં. ઇદં મનુસ્સલોકે ઇદં દેવલોકે ઇદં બ્રહ્મલોકેતિ વા ઇદં મનુસ્સાનં ઇદં દેવાનં ઇદં બ્રહ્માનન્તિવાતિ. તથા પણીતાદિ ભેદેન ભિન્નં ન હોતિ. ઇદં સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં. ઇદં પચ્ચેકબુદ્ધાનં. ઇદં બુદ્ધસાવકાનન્તિ.

પણિહિતં, પણિધાનં, પણિધિ, પત્થના, આસા, જીઘચ્છા, પિપાસાતિ અત્થતો એકં. સઙ્ખતધમ્માચ લબ્ભમાનાપિ ભિજ્જનધમ્મત્તા પુનપ્પુનં લદ્ધું આસા દુક્ખંનામ વડ્ઢેન્તિ. આસાદુક્ખસ્સ પરિયન્તોનામ નત્થિ.

સબ્બઞ્ચ દુક્ખં આસામૂલકં હોતિ. આસાસદિસં દુક્ખનિદાનંનામ નત્થિ, નિબ્બાનં પન સયં પિપાસવિનયધમ્મત્તા આસાસઙ્ખાતં સબ્બં તણ્હાપણિધિંવા છન્દપણિધિંવા વિનેન્તં વિધમેન્તં વત્તતીતિ નત્થિ. તસ્મિં પણિહિતન્તિ **અપ્પણીહિતં**. એત્થચ દુવિધં સુખં વેદયિતસુખં સન્તિસુખન્તિ. તત્થ મનુસ્સ દિબ્બ બ્રહ્મ સમ્પત્તિયો લભિત્વા અનુભવનવસેન પવત્તં પીતિસોમનસ્સ સુખં વેદયિતસુખંનામ. તં પન ખણેખણે વિજ્જુવિય ભિજ્જનધમ્મં. સમ્પત્તિયોચ અનિચ્ચધમ્મા. સબ્બે તે અપરિયન્તં આસાદુક્ખં ભિય્યો વડ્ઢેન્તિયેવ. તસ્મા સબ્બં વેદયિતસુખંનામ આસા દુક્ખજનકત્તા એકન્તેન દુક્ખમેવ હોતિ. યથાહ-યંકિઞ્ચિ વેદયિતં, સબ્બં તં દુક્ખસ્મિન્તિ. ધમ્મસેનાપતિનાચ કતમં તં આવુસો સારિપુત્ત નિબ્બાને સુખં, યદેત્થ વેદયિતં નત્થીતિ પુટ્ઠેન એતદેવેત્થ આવુસો નિબ્બાને સુખં, યદેત્થ વેદયિતં નત્થીતિ વુત્તં. સન્તિસુખંનામ અત્તનિ ઉપ્પન્નાનંવા ઉપ્પજ્જિતું પચ્ચુપટ્ઠિ તાનંવા કિલેસાદીનં અપાયદુક્ખાદીનઞ્ચ અત્તનો સમ્માપયોગં પટિચ્ચ વિમુચ્ચનસુખં. એતદેવેત્થ એકન્તસુખં અચલસુખં. એતસ્મિઞ્હિ અસતિ પુથુજ્જનાનં મનુસ્સ દિબ્બબ્રહ્મસમ્પત્તિયો અનુભવન્તાનંપિ અવસ્સં પત્તબ્બટ્ઠેન પચ્ચુપટ્ઠિતાનેવ હોન્તિ અવિચિનિરય ભયાદીનીતિ. તસ્મા સબ્બસ્સ વેદયિતસુખમૂલકસ્સ આસાદુક્ખસ્સ સન્તિસુખદીપકં ઇદં અપ્પણિહિતપદં નિબ્બાનસ્સ એકં મહન્તં ગુણપદં હોતીતિ.

આકાર ભેદેનાતિ તિવિધસ્સ સુઞ્ઞતાદિકસ્સ ગુણકોટ્ઠાસસ્સ ભેદેન. એત્થચ યદેતં અનમતગ્ગે સંસારે અજ્ઝત્તં અનુસયિત્વા આગતાનં કિલેસાનં મગ્ગક્ખણે અજ્ઝત્તમેવ નિરુજ્ઝનં ખિય્યનં. તં ખયધાતુ નિરોધધાતુ સઙ્ખાતં એકં ધમ્માયતનં હોતિ. એકા ધમ્મધાતુ હોતિ. એકો પરમત્થધમ્મો હોતિ. ખયટ્ઠેન નિરોધટ્ઠેન સભાવતો વિજ્જમાનત્તા, ન હિ તં પઞ્ઞત્તિરૂપં હોતિ. કાયે ઞાણેચ સરૂપતો ઉપલદ્ધત્તા, દુવિધઞ્હિ નિબ્બાનસ્સ સચ્છિકરણં કાયસચ્છિકરણં ઞાણસચ્છિકરણઞ્ચ. યથાહ-છન્દજાતો ઉસ્સહતિ. ઉસ્સહિત્વા તુલેતિ. તુલયિત્વા પદહતિ. પહિતત્તો સમાનો કાયેનચેવ પરમત્થસચ્ચં સચ્છિકરોતિ. પઞ્ઞાયચ તં પટિવિજ્ઝ પસ્સતીતિ. તત્થ અનમતગ્ગે સંસારે અજ્ઝત્તં નિચ્ચં સન્તાપેત્વા પરિદય્હિત્વા આગતાનં કિલેસાનં મગ્ગક્ખણે અજ્ઝત્તમેવ નિરુજ્ઝનં નિબ્બાયનં કાયસચ્છિકરણંનામ. એવં કાયેન સચ્છિકત્વા પુન પચ્ચવેક્ખન્તો અજ્ઝત્તં તં નિરુજ્ઝનં ઞાણેન પચ્ચક્ખતો પસ્સતિ. નિરુદ્ધા મે કિલેસાતિ જાનાતિ, ઇદં ઞાણસચ્છિકરણંનામ. તેસુ કાય સચ્છિકરણં અનન્તં અપરિમાણં વટ્ટદુક્ખં ખેપેતિ. ઞાણસચ્છિકરણં અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પાદેતિ. પઞ્ઞત્તિધમ્મેસુ એવ રૂપં સચ્છિકરણંનામ નત્થીતિ. તસ્સ પન નિરુજ્ઝનસ્સ સુઞ્ઞતધમ્મત્તા મન્દબુદ્ધીનં તસ્મિં તુચ્છસઞ્ઞા નિરત્થકસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ. અનિમિત્ત ધમ્મત્તા તસ્મિં અભાવમત્તસઞ્ઞા પરમત્થતો અવિજ્જમાનસઞ્ઞા સણ્ઠાતિ. અપ્પણિહિતધમ્મત્તા તણ્હાવસિકા જના તસ્મિં સુખં નામ કિઞ્ચિ નત્થીતિ મઞ્ઞન્તિ.

યે પન યથાવુત્તં ખયનિરોધમત્તં નિબ્બાનંનામ નહોતિ. તઞ્હિ અભાવમત્તં પઞ્ઞત્તિરૂપં હોતિ. નિબ્બાનઞ્ચનામ ગમ્ભીરાદીનં અનન્તગુણાનં વત્થુ હોતિ, નચ અભાવમત્તં તેસં વત્થુ ભવિતું અરહતિ. નિબ્બાનં પરમં સુખન્તિ વુત્તં. નચ અભાવમત્તે કિઞ્ચિ સુખંનામ સક્કાલદ્ધું. તસ્મા યો તસ્સ ખયનિરોધસ્સ પચ્ચયો અત્થિ. યસ્સચ આનુભાવેન સો ખયનિરોધો સિજ્ઝતિ. એત દેવ નિબ્બાનં નામાતિ ઇચ્છન્તિ. તેસંપિ વટ્ટદુક્ખ સન્તિતો અતિરેકપયોજનંનામ નલબ્ભતિ. નિબ્બાનસ્સચ ગુણપદાનિ નામ અનન્તાનં વટ્ટધમ્માનં પટિપક્ખવસેન સિજ્ઝન્તિ, નો અઞ્ઞથા. તસ્મા યત્તકાનિ અગુણપદાનિ વટ્ટધમ્મેસુ લબ્ભન્તિ, તત્તકાનિ તેસં ખય નિરોધે અનન્તાનિ ગુણપદાનિ હુત્વા સિજ્ઝન્તિ. યો ખયનિરોધોપિ તાવ વિસું ધમ્મભાવેનવિઞ્ઞાતું દુક્કરોગમ્ભીરો હોતિ. યતો તં અભાવમત્તં પઞ્ઞત્તિરૂપં મઞ્ઞન્તિ. ગુણપદાનં પનસ્સ ગમ્ભીરભાવે વત્તબ્બમેવનત્થિ. સન્તિસુખઞ્ચ નામ વટ્ટદુક્ખાનં વૂપસન્તતાએવ. તેસં વૂપસમો સુખોતિ હિ વુત્તં. વૂપસન્તતાતિચ તેસં સબ્બસો ખયનિરોધોએવાતિ

વટ્ટદુક્ખપરિયાપન્નાનં સબ્બ વેદયીતસુખાનં ઉક્કંસગતા તસ્સ ખયનિરોધસ્સ પરમસુખતા સિદ્ધા હોતીતિ. તસ્સ પન પરમત્થતો વિજ્જમાનભાવે તાવ ઇદં સુત્તં.

> અત્થિ ભિક્ખવે અજાતં અભૂતં અકતં અસઙ્ખતં. નો ચે તં ભિક્ખવે અભવિસ્સ અજાતં અભૂતં અકતં અસઙ્ખતં, ન યિમસ્સ જાતસ્સ ભૂતસ્સ કતસ્સ સઙ્ખતસ્સ નિસ્સરણં પઞ્ઞાયેથ. યસ્માચ ખો ભિક્ખવે અત્થિ અજાતં અભૂતં અકતં અસઙ્ખતં, તસ્મા જાતસ્સ ભૂતસ્સ કતસ્સ સઙ્ખતસ્સ નિસ્સરણં પઞ્ઞાયતીતિ.

તત્થ અજાનનં અજાતં. જાતિક્ખયોતિ અત્થો. અભવનં અભૂતં. અભાવોતિ અત્થો. અકરણં અકતં. અસઙ્ખરણં અસઙ્ખતં. ઉપ્પાદેતુંવા પવત્તેતુંવા સઙ્ખારદુક્ખસ્સ અભાવોતિ અત્થો. જાતિક્ખયોતિવા વિસું એકા ધમ્મધાતુ હોતિ. તસ્મા વિસું ધમ્મભાવં સન્ધાય નત્થિ જાતં એત્થાતિ અજાતન્તીપિ યુજ્જતિયેવ. ઇદં વુત્તં હોતિ, સઙ્ખતધમ્માનામ પચ્ચયે સતિ જાયન્તિ. અસતિ ન જાયન્તીતિ જાતં વિય અજાતંપિ તેસં અત્થિ. પરમત્થતો વિજ્જમાનં હોતીતિ અત્થો. યદિચ અજાતંનામ નત્થિ, જાતમેવ અત્થિ. એવંસતિ અત્તનિ કિલેસાનં અજાતત્થાય સમ્મા પટિપજ્જન્તાનંપિ સબ્બે કિલેસધમ્મા જાતાયેવ સિયું. નો અજાતા. કસ્મા, અજાતસ્સનામ નત્થિતાયાતિ. એસનયો સબ્બેસુ દુચ્ચરિતધમ્મેસુ અપાયદુક્ખવટ્ટદુક્ખેસુ, દિટ્ઠધમ્મેચ સબ્બેસુ રોગાબાધભયુપદ્દવેસુ. એવઞ્ચ સતિ લોકે સબ્બે પુરિસકારા પુરિસથામા પુરિસપરક્કમા નિરત્થકા એવ સિયુન્તિ ઇમમત્થં સન્ધાય નો ચેતં ભિક્ખવે.લ. પઞ્ઞાયેથાતિ વુત્તં. યસ્મા પન અજાતંનામ એકન્તેન અત્થિયેવ. તસ્મા અત્તનિ અજાતત્થાય સમ્માપટિપજ્જન્તાનં તે એકન્તેન નજાયન્તિ. એવં સતિ સબ્બે પુરિસકારા પુરિસથામા પુરિસપરક્કમા સત્થકા એવ હોન્તીતિ ઇમમત્થં સન્ધાય યસ્માચ ખો ભિક્ખવેતિઆદિ વુત્તં. એત્તાવતા અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખાર નિરોધો. સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધો.લ. દુક્ખક્ખન્ધસ્સ નિરોધો હોતીતિ એવં વુત્તસ્સ નિરોધસ્સ પરમત્થતો વિજ્જમાનભાવં દસ્સેતિ. અત્થિ સદ્દસ્સ વિજ્જમાનત્થવચનત્તા. તત્થ નિરોધો દુવિધો જાતનિરોધો અજાતનિરોધોતિ. તત્થ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરોધો જાતનિરોધોનામ. મચ્ચૂતિચ મરણન્તિચ એતસ્સેવનામં. અજ્ઝત્તપરિયા પન્નાનં કિલેસાદીનં ઉપ્પાદસ્સપિ સબ્બસો અભાવો અજાત નિરોનામ. યો સબ્બસઙ્ખારસમથો સબ્બુપધિનિસ્સગ્ગો તણ્હક્ખયો વિરાગો નિરોધો નિબ્બાનન્તિ વુચ્ચતિ. અયમિધાધિપ્પેતો, અયમેવ હિ સબ્બપલિબોધેહિ સુઞ્ઞત્તા સુઞ્ઞતોનામ. કિલેસાનં જારામરણાદીનઞ્ચ વત્થુભૂતસ્સ નિમિત્તસ્સ અભાવા અનિમિત્તોનામ. સબ્બદુક્ખાનં નિદાનભૂતસ્સ આસાદુક્ખસ્સ અભાવા અપ્પણિહિતોનામ. તેન વુત્તં **સુઞ્ઞતંઅનિમિત્તં અપ્પણિહિતઞ્ચે**તિ તિવિધં હોતીતિ. **પદન્તિ**આદિ નિબ્બાનસ્સ વેવચનાનિ. તઞ્હિ વિસું અસંમિસ્સો કેવલો ઉપલબ્ભમાનો એકો પરમત્થ ધમ્મોતિ પદં નામ. કોટ્ઠાસત્થો હિ પદસદ્દો. યથા પદસો ધમ્મં વાચેય્યાતિ. ચવનાભાવેન **અચ્ચુતં**. પુબ્બન્તાપરન્તે અતિક્કમ્મ પવત્તત્તા **અચ્ચન્તં**. સઙ્ખરણકિચ્ચરહિતત્તા **અસઙ્ખતં**. અત્તનો ઉત્તરિતરસ્સ કસ્સચિ ધમ્મસ્સ અભાવતો **અનુત્તરન્તિ**. **વાનમુત્તા** તણ્હા વિમુત્તા, મહન્તે સીલક્ખન્ધાદિકે ધમ્મે એસિંસુ અધિગચ્છિંસૂતિ **મહેસયો**, બુદ્ધા.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય રૂપનિબ્બાન સઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

સમુચ્ચય સઙ્ગહ પરમત્થદીપની

૧૬૨. એવં છહિ પરિચ્છેદેહિ ચત્તારો પરમત્થે દસ્સેત્વા ઇદાનિ તેસં તંતંરાસિસઙ્ગાતં સમુચ્ચયં દસ્સેન્તો આદિગાથ માહ. યે સલક્ખણા દ્વાસત્તતિવિધા વત્થુધમ્મા મયા વુત્તા. ઇદાનિ તેસં સમુચ્ચયં યથાયોગં પવક્ખામીતિ યોજના. તત્થ **સલક્ખણાવત્થુધમ્મા**તિ પદેહિ દસવિધાનિ અનિપ્ફન્નરૂપાનિ પટિક્ખિપતિ. ન હિ તાનિ અત્તનો આવેનિકભૂતેન સભાવ લક્ખણેન અનિચ્ચતાદિ સામઞ્ઞલક્ખણેનચ સલક્ખણાનિ હોન્તિ. એકન્તપરમત્થતાય અભાવતો. તતોયેવચ વત્થુધમ્માચ નહોન્તિ. સરૂપતો અનુપલબ્ભમાનત્તા. દબ્બવાચકો હિ ઇધ વત્થુસદ્દો. દબ્બઞ્ચનામ ઇધ સરૂપતો લબ્ભમાનો સભાવો એવ. એતેન નિબ્બાનસ્સપિ મગ્ગફલ પચ્ચવેક્ખનઞાણેસુ સરૂપતો લબ્ભમાન સભાવતા વુત્તા હોતિ. અનિપ્ફન્નરૂપાનં વિય ચ વત્થુધમ્મ સન્નિસ્સયેન દિસ્સમાનધમ્મમત્તભાવં વા પઞ્ઞત્તિધમ્માનં વિય પરિકપ્પિતાકારમત્તભાવંવા સસવિસાણ કચ્છપલોમાદીનં વિય સબ્બસો અભૂત પરિકપ્પિત મત્તભાવંવા નિવારેતીતિ વેદિતબ્બં. એત્થચ **દ્વાસત્તતિવિધાસલક્ખણાવત્થુધમ્મા**તિ વચને પયોજનં નદિસ્સતિ. તેસુ હિ દ્વાસત્તતિવિધેસુ એકચ્ચે એવ ધમ્મા પુરિમેસુ તીસુ સઙ્ગહેસુ આગતા. પચ્છિમેચ સબ્બસઙ્ગહે અનિપ્ફન્નરૂપાનિપિ અધિપ્પેતાનિએવાતિ. એત્થચ વત્થુધમ્માસલક્ખણાતિ પદેહિ અનિપ્ફન્નરૂપાનં સલક્ખણતા પટિક્ખિપને યં વત્તબ્બં. તં રૂપસમુદ્દેસ દીપનિયં વુત્તમેવાતિ. એકન્તાકુસલજાતિયાનં આસવ ચતુક્કાદીનં સઙ્ગહો **અકુસલસઙ્ગહો**, ન અકુસલ સમ્પયુત્તત્તાયેવ અકુસલભૂતાનં ચિત્તફસ્સાદીનન્તિ. કુસલા કુસલાબ્યાકતમિસ્સકાનં સઙ્ગહો **મિસ્સકસઙ્ગહો**.

બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં, બુજ્ઝન્તિ એતાયાતિ કત્વા. બોધિયા પક્ખા બોધિપક્ખા. બોધિસમ્ભારાતિ અત્થો. બોધિ પક્ખેસુ ભવા અન્તોગધાતિ બોધિપક્ખિયા. તેસં સઙ્ગહોતિ **બોધિપક્ખિયસઙ્ગહો**. સબ્બેસં અનવસેસાનં પરમત્થધમ્માનં સઙ્ગહો **સબ્બસઙ્ગહો**. ચિરપારિવાસિયટ્ઠેન મદનિયટ્ઠેનચ આસવ સદિસત્તા **આસવા**. યદિચ તદુભયટ્ઠેન આસવાનામ સિયું. ઇમે લોભાદયો એવ આસવાનામ સિયું. પુપ્ફાસવાદયો હિ લોકે છ પઞ્ચ રત્તિમત્તં વા સત્તટ્ઠરત્તિમત્તં વા સયંપિ કુમ્ભેસુ પરિવાસં ગણ્હન્તિ. કુમ્ભેચ પરિવાસં ગાહાપેન્તિ. ઇમે પન અનમતગ્ગે સંસારે સયંપિ સત્તસન્તાને પરિવાસં ગણ્હન્તિ. સત્તસન્તાનઞ્ચ પરિવાસં ગાહાપેન્તિ. સકલં સત્તસન્તાનં સદા આસવપૂરિતમેવ હોતિ. યથાહ-ચક્ખું લોકે પિયરૂપં સાતરૂપં એત્થેસા તણ્હા ઉપ્પજ્જમાના ઉપ્પજ્જતિ. એત્થ નિવીસમાના નિવીસતીતિઆદિ. તત્થ એસા તણ્હા પરિયુટ્ઠાનવસેન ઉપ્પજ્જમાના એત્થેવ ઉપ્પજ્જતિ. ઉપ્પજ્જિત્વાચ પુન અનુસયભાવેન પરિવાસં કત્વા નિવીસમાના એત્થેવ નિવીસતીતિ અત્થો. યાવચ અરિયમગ્ગધોવનં નલબ્ભતિ. તાવ સન્તાનં ગૂથપૂરિતકૂપં વિય દુબ્બિસોધં કત્વા પવત્તતિ. પુપ્ફાસવાદયોચ મદં જનેન્તા મુહુત્તમેવ જનેન્તિ. ઇમે પન યાવ અરિયમગ્ગં નલભતિ. તાવ નિચ્ચમદં જનેન્તિ. તસ્મા એકન્તેન ઇમેયેવ ચિરપારિવાસિયટ્ઠેન મદનિ યટ્ઠેનચ આસવાનામ ભવિતું અરહન્તીતિ.

વિસન્દનટ્ઠેનવા આસવસદિસત્તા આસવા, યથા હિ કુથિત કુટ્ઠિનો મહાવણમુખેહિ યૂસસઙ્ખાતો આસવો વિસન્દિત્વા પિલોતિકખણ્ડાનિ દૂસેતિ, એવં ઇમેપિ છહિદ્વારેહિ વિસન્દિત્વા છળારમ્મણાનિદૂસેન્તીતિ. આયતંવા સંસારદુક્ખં સવન્તિપસવન્તિ વટ્ટેન્તીતિ આસવા. અથવા, ભવતો આભવગ્ગા ધમ્મતો આગોત્રતુમ્હા સવન્તિ આરમ્મણકરણવસેન પવત્તન્તીતિ આસવા. આસદ્દસ્સ અવધિઅત્થજોતકત્તા. અવધિચ દુવિધો મરિયાદવિસયો અભિવિધિવિસયોચાતિ તત્થ યસ્સ સમ્બન્ધિનીક્રિયા અવધિભૂતં અત્તાનં બહિકત્વા પવત્તતિ. સો મરિયાદવિસયો નામ. યથા આપાતલિપુત્તા દેવો વુટ્ઠોતિ. યસ્સ સમ્બન્ધિનીક્રિયા અવધિભૂતં અત્તાનં બ્યાપેત્વા અન્તો કત્વા

પવત્તતિ, સો અભિવિધિવિસયોનામ. યથા આબ્રહ્મલોકા ભગવતો કિત્તિસદ્દો અબ્ભુગ્ગતોતિ. ઇધ પન અભિવિધિવિસયો દટ્ઠબ્બો. તસ્મા ભવગ્ગઞ્ચ ગોત્રભુઞ્ચ બ્યાપેત્વા અન્તો કત્વા સવન્તીતિ અત્થો વેદિતબ્બો.

[૨૦૪] **વિભાવનિયં** પન

અવધિચ મરિયાદઅભિવિધિવસેન દુવિધોતિ વત્વા પુન તં વિભાવેન્તો ''તત્થ આપાતલિપુત્તા દેવો વુટ્ઠોતિઆદીસુવિય ક્રિયં બહિકત્વા પવત્તો મરિયાદો. આભવગ્ગાસદ્દો અબ્ભુગ્ગતોતિઆદીસુવિય ક્રિયં બ્યાપેત્વા પવત્તો અભિવિધી''તિ વદતિ. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ અવવિધિવિસયભૂતો ભવગ્ગો લોકત્તયબ્યાપકં સદ્દસ્સ અબ્ભુગ્ગમનક્રિયં બ્યાપેત્વા પવત્તતિ. નચ અવધિભૂતો અત્થો ક્રિયં બહિવા અન્તોવા કત્વા પવત્તતીતિ યુત્તો. ક્રિયાએવ પન તં બહિવા અન્તોવા કત્વા પવત્તતીતિ યુત્તો. એવઞ્ચ કત્વા મૂલટીકાયં-દુવિધોહિ અવધિ અભિવિધિવિસયો અનભિવિધિવિસયોચ. અભિવિધિવિસયં ક્રિયાબ્યાપેત્વા પવત્તતિ, આભવગ્ગા ભગવતો યસો ગતોતિ. ઇતરં બહિકત્વા, આપાતલિપુત્તા વુટ્ઠો દેવોતિ. કામેતિ ઇચ્છતીતિ કામો. સોએવ આસવોતિ **કામાસવો**. કામીયતિવા ઓળારિકેન કામેન ઇચ્છીયતીતિ કામો. પઞ્ચકામગુણમુખેન દેસિતો સબ્બો કામાવચરધમ્મો. ઇધ પન તં નામેન તદારમ્મણા તણ્હાએવ અધિપ્પેતા, કામોએવ આસવોતિ કામાસવો. કામાવચરધમ્મેસુ અસ્સાદનાભિનન્દન વસેન પવત્તો કામરાગો. થેરેન પન અયમત્થોવ ઇચ્છિતો. વક્ખતિ હિ **કામભવ નામેન તબ્બત્થુકા તણ્હા અધિપ્પેતા**તિ.

[૨૦૫] **વિભાવનિયં** પન

પુરિમત્થોવ વુત્તો. સો અનુપપન્નો, થેરમતાનુગતસ્સ ઇધાધિપ્પેતસ્સ અત્થસ્સ અવુત્તત્તા.

ભવાસવોતિ એત્થ દુવિધો ભવો કમ્મભવો ઉપપત્તિભવો ચ. તત્થ મહગ્ગતકુસલધમ્મા કમ્મભવો. તંનિબ્બત્તા વિપાક ધમ્મા ઉપપત્તિભવો. ઇધપિ ભવસદ્દેન તદારમ્મણા તણ્હાએવ અધિપ્પેતા. ભવોએવ આસવોતિ ભવાસવો. તસ્મિં દુવિધે ભવે નિકન્તિવસેન પવત્તો રૂપારૂપરાગો.

[૨૦૬] યં પન **વિભાવનિયં**

''સસ્સત દિટ્ઠિસહગતોચ રાગો એત્થેવ સઙ્ગય્હતી''તિ વુત્તં. તં ન યુત્તં.

ભવાસવો ચતૂસુ દિટ્ઠિગત વિપ્પયુત્ત લોભસહગતેસુ ચિત્તુપ્પાદેસુ ઉપ્પજ્જતીતિ હિ અટ્ઠકથાકણ્ડે વુત્તં. યત્થ પન કામતણ્હા ભવતણ્હા વિભવતણ્હાતિ આગતં. તત્થેવ સસ્સતદિટ્ઠિ સહગતો રાગો યાકાચિ કુસલાકુસલ કમ્મભવનિકન્તિ યાકાચિ ઉપપત્તિભવપત્થના. સબ્બા ભવતણ્હાયં સઙ્ગહિતાતિ યુત્તા. ઇધ પન યથાવુત્તં ભવાસવં થપેત્વા સબ્બો લોભો કામાસવે એવ સઙ્ગહિતોતિ યુત્તોતિ.

[૨૦૭] એતેનેવ યઞ્ચ **તત્થ** વુત્તં.

''તતિયો ભાદિટ્ઠિસહગતો''તિ. તંપિ પટિક્ખિત્તં હોતિ.

યાકાચિ દિટ્ઠિ **દિટ્ઠાસવો**. યોકોચિ મોહો **અવિજ્જાસવો**. એત્થ સિયા, કસ્મા ઇમે એવ આસવાતિ વુત્તા. નનુ અઞ્ઞેપિ માનાદયો ચિરપારિવાસિયટ્ઠાદિયુત્તા એવ હોન્તીતિ. સચ્ચં. ઇમેસુ પન કામાસવે પરિવુટ્ઠે સતિ સબ્બેકામવિસયા માનાદયો પરિવુટ્ઠાએવ હોન્તિ. તસ્મિં વિમુત્તે વિમુત્તાએવ, તથા ભવાસવે પરિવુટ્ઠે સતિ ભવવિસયા. દિટ્ઠાસવેચ પરિવુટ્ઠે સતિ દિટ્ઠિવિસયાતિ. અવિજ્જાપન તેસં તિણ્ણંપિ મૂલભૂતાતિ. ઇતિ ઇમે એવ પારિવાસિયટ્ઠાદીસુ પધાનભૂતા હોન્તિ. ઇતરે પન તદનુબન્ધમત્તાએવ સમ્પજ્જન્તીતિ ન તે આસવાતિ વિસું વત્તું અરહન્તીતિ. અત્તનિ પતિતં જનં અનસ્સાસિકં કત્વા અજ્ઝોત્થ રન્તો હનતિ મારેતીતિ **ઓઘો**. પકતિમહોઘો. તથા અવહનનટ્ઠેન દુત્તરટ્ઠેનચ ઓઘસદિસાતિ ઓઘા. યદિચ અવહઞ્ઞનટ્ઠેચ દુત્તરટ્ઠેનચ ઓઘાનામ સિયુન્તિઆદિકો પસઙ્ગો માનાદીનઞ્ચ ઓઘભાવ પરિહારો વુત્ત નયેન વેદિતબ્બો.

વટ્ટસ્મિંવા ભવયન્તકેવા સત્તે યોજેન્તીતિ **યોગા**. ભવન્તરચુતિયા સહ ભવન્તરપટિસન્ધિં ગન્તેન્તિ ઘટેન્તીતિ **ગન્થા. અભિજ્ઝા**તિ સબ્બસ્સ રાગસ્સેતં નામં. તસ્મા રૂપારૂપ રાગાપિ એત્થ સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. **બ્યાપાદો**તિપિ સબ્બો દોસો એવ. **ઇદં સચ્ચાતિ નિવેસો**તિ ઇદમેવ સચ્ચં, મોઘમઞ્ઞન્તિ પવત્તો મિચ્છાભિનિવેસો. વટ્ટદુક્ખતો વિમુત્તિયા અમગ્ગભૂતંયેવ ગોસીલગોવતાદિકં પરતો આમસનં તથા તથા કપ્પેત્વા ગહણં **સીલબ્બતપરામાસો**. એત્થચ પરતોતિ ભૂતસભાવપચ્ચનિકતોતિ અત્થો. કાયસદ્દો પન સબ્બત્થ રૂપકાયે નામકાયેચ પવત્તોતિ અતિતકાયેન પચ્ચુપ્પન્ન કાયં પચ્ચુપ્પન્નકાયેનચ અનાગતકાયં ગન્થેતિ ઘટેતીતિ **કાયગન્થો**. અથવા, કાયે ગણ્ઠોતિ કાયગણ્ઠો. અજ્ઝત્ત ગણ્ઠોતિ અત્થો. નિગણ્ઠોનાટપુત્તોતિઆદીસુવિય ગણ્ઠસદ્દો ગણ્ઠિયં પવત્તો. ભુસં આદિયન્તિ અમુઞ્ચનગાહં ગણ્હન્તીતિ **ઉપાદાનાનિ**. કિલેસભૂતો કામોએવ ઉપાદાનં **કામુ પાદાનં**. વત્થુભૂતંવા કામં ઉપાદિયતીતિ કામુપાદાનં.

દ્વાસટ્ઠિદિટ્ઠિયો તિવિધ મહાદિટ્ઠિયો અઞ્ઞાપિવા સાસને લોકેચ સન્દિસ્સમાના વિપરીતગાહભૂતા દિટ્ઠિયો **દિટ્ઠુપાદાનં**. યથાગહિતંવા પુરિમદિટ્ઠિં ઇદમેવ સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ ઉપાદિયતીતિ દિટ્ઠુપાદાનં. ગોણકુક્કુરાદીનં તંતંપકતિચારિત્તં સીલં નામ. તમેવ સુટ્ઠું સમાદિન્નં વતંનામ. તદુભયં સંસારમુત્તિયા મગ્ગોતિ દળ્હગહણં **સીલબ્બતુ પાદાનં નામ. અત્તવાદુપાદાનન્**તિ એત્થ અત્તા વુચ્ચતિ પરિકપ્પબુદ્ધિયા ગહિતો એકેકસ્મિં સત્ત સન્તાને પધાનિસ્સરો. યં લોકિયમહાજના સત્તોતિવા પુગ્ગલોતિવા જીવોતિવા તથાગતોતિવા લોકોતિવા સઞ્ઞાનન્તિ. યઞ્ચ નાનાતિત્થિયા ઇસ્સરનિમ્મિતંવા અધિચ્ચસમુપ્પન્નંવા અચ્ચન્તસસ્સતંવા એકચ્ચસસ્સતંવા ઉચ્છેદંવા પઞ્ઞપેન્તીતિ. તં અત્તાનં અભિવદન્તિચેવ ઉપાદિયન્તિચ સત્તા એતેનાતિ અત્તવા દુપાદાનં. વીસતિવિધા સક્કાયદિટ્ઠિ. તત્થ અભિવદન્તીતિ વિસિટ્ઠં પધાનં કત્વા વદન્તિ. ઉપાદિયન્તીતિ દળ્હં આદિયન્તિ. યથાહ –

તત્થ કતમા સક્કાયદિટ્ઠિ. ઇધ અસ્સુતવા પુથુજ્જનો રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિ. રૂપવન્તંવા અત્તાનં. અત્તનિ વા રૂપં. રૂપસ્મિંવા અત્તાનં. વેદનં અત્તતો સમનુપસ્સતિ. વેદનાવન્તંવા અત્તાનં. અત્તનિવા વેદનં. વેદનાપવા અત્તાનં. સઞ્ઞં. સઙ્ખારે. વિઞ્ઞાણન્તિ.

તત્થ રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતીતિ રૂપમેવ અત્તાતિ ગણ્હાતિ. રૂપવન્તંવા અત્તાનન્તિ અત્તા મે રૂપવાતિ ગણ્હાતિ. અત્તનિ વા રૂપન્તિ અત્તાનં પટિચ્ચ રૂપં તિટ્ઠતીતિ ગણ્હાતિ. રૂપસ્મિંવા અત્તાનન્તિ રૂપં પટિચ્ચ અત્તા તિટ્ઠતીતિ ગણ્હાતિ. કથં રૂપકાયં ઉદ્દિસ્સ અજ્જ અહં થદ્ધોમ્હીતિ વા અજ્જ અહં મુદુકોમ્હીતિવા વદન્તો પથવિ સઙ્ખાતં રૂપં અત્તતો સમનુપસ્સતિનામ. અજ્જ મમ કાયો થદ્ધોતિવા મુદૂતિવા વદન્તો સેસધમ્મેવા ધમ્મમુત્તકંવા અત્તાનં ગહેત્વા તં અત્તાનં પથવીવન્તં સમનુપસ્સતિનામ. અજ્જ થદ્ધભાવોવા મુદુભાવોવા મયિ જાતોતિ વદન્તો

અત્તનિ પથવિંસ મનુપસ્સતિનામ. અજ્જાહં થદ્ધભાવે ઠિતોમ્હિ મુદુભાવે ઠિતો મ્હીતિ વદન્તોપથવિમ્હિ અત્તાનં સમનુસ્સતિનામ. અયં પથવિમ્હિ ચતુરાવત્થિકાય સંક્કાયદિટ્ઠિયા પવત્તાકારો. સેસેસુ સત્તવીસતિરૂપેસુ યથાસમ્ભવં વત્તબ્બો. અહં મરામિ મરિસ્સામીતિઆદિના હિ અનિચ્ચતાયંપિ સાદિટ્ઠિ પવત્તતિયેવ. સેસરૂપેસુ વત્તબ્બં નત્થિ. ઇદં નામ અહં પુબ્બે સંભુઞ્જિં. અજ્જ સંભુઞ્જામિ. પરતો સંભુઞ્જિસ્સામીતિવા સુખિતોમ્હિ દુક્ખિતોમ્હીતિવા વેદનં અત્તતો સમનુપસ્સતિ. અજ્જ મમ કાયો સુખિતો દુક્ખિતોતિવા મમચિત્તં સુખિતં દુક્ખિતન્તિવા અત્તાનં વેદનાવન્તં સમનુપસ્સતિ. અજ્જસુખંવા દુક્ખંવા મયિજાતન્તિ અત્તનિ વેદનં સમનુપસ્સતિ. અજ્જાહં સુખિત ભાવે ઠિતોમ્હિ દુક્ખિતભાવે ઠિતોમ્હીતિ વેદનાય અત્તાનં સમનુપસ્સતીતિ.

સઞ્ઞાય સબ્બેસુચ પઞ્ઞાસમત્તેસુ સઙ્ખારેસુ વિસું વિસું વિત્થારેત્વા વત્તબ્બો. અહં પસ્સામીતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં અત્તતો સમનુપસ્સતિ. દસ્સનં મેતિ અત્તાનં વિઞ્ઞાણવન્તં સમનુપસ્સતિ. મયિદસ્સનંનામ અત્થીતિ અત્તનિ વિઞ્ઞાણં સમનુપસ્સતિ, અહં દસ્સને સમત્થોમ્હીતિ વિઞ્ઞાણસ્મિં અત્તાનં સમનુપસ્સતિ. એસે વનયો સેસેસુ પઞ્ચસુ વિઞ્ઞાણેસૂતિ. અહ મસ્મિ અહં એકો સત્તો એકોપુગ્ગલો એકો જીવો એકો લોકો એકો નરો મનુસ્સો દેવોસક્કો બ્રહ્માતિવા અહંગચ્છામિ અહં તિટ્ઠામિ અહં નિસીદામિ અહં નિપ્પજ્જામિ અહં સમિઞ્જેમિ પસારેમીતિઆદિના વા ખન્ધપઞ્ચકંવા એકમેકંવા ખન્ધં સમૂહતો ગહેત્વા પવત્તિપિ વત્તબ્બા. અપરિઞ્ઞાતવત્થુકાનઞ્હિ એકમુહુત્ત મત્તેપિ યંકિઞ્ચિ અત્તનોવા પરસ્સવા અત્તપટિસંયુત્તવચનં કથેન્તાનં ચિત્તંવા વચનંવા યથાવુત્તે રૂપારૂપધમ્મે કદાચિ અત્તતો ઉપાદિયિત્વા પવત્તતિ. કદાચિ અત્તપરિવાર ભાવેન. કદાચિ અત્તનિસ્સિતભાવેન. કદાચિ અત્તનિસ્સયભાવેન. કદાચિ એકેકધમ્મવસેન. કદાચિ સમૂહધમ્મવસેનાતિ.

યસ્મા પન અત્તનિમિત્તંનામ વસવત્તનાકારં પટિચ્ચ ઉપટ્ઠાતિ. વસવત્તના કારોચ રૂપારૂપધમ્માનં પચ્ચયાયત્ત વુત્તિકત્તં ખણિ કત્તઞ્ચ સુટ્ઠુ પસ્સન્તાનં નત્થિ. તસ્મા પરિઞ્ઞાતવત્તુકાનં અત્ત પટિસંયુત્તવચનં કથેન્તાનંપિ ચિત્તં પદુમિનિપત્તે ઉદકબિન્દુ વિય તેસુ ધમ્મેસુ અલગ્ગિત્વાએવ પવત્તતીતિ વેદિતબ્બં. સત્તાનં ચિત્તસન્તાને કુસલે ધમ્મે અનુપ્પન્નેવા ઉપ્પાદેતું ઉપ્પન્નેવા વા સેતું અદત્વા નીવારેન્તીતિ **નીવરણાનિ**. કામનટ્ઠેન કામો, છન્દનટ્ઠેનછન્દોતિ કામચ્છન્દો. બલવરાગો. સોએવનીવરણન્તિ **કામચ્છન્દનીવરણં**. પટ્ઠાનેઆરુપ્પેકામચ્છન્દં નીવરણં પટિચ્ચઉદ્ધચ્ચનીવરણન્તિ વુત્તત્તા પન થપેત્વા રૂપારૂપરાગે અવસેસો સબ્બોલોભો કામચ્છન્દે અસઙ્ગહિતોનામ નત્થિ. ઝાનપટિપક્ખભાવોપન પઞ્ચકામગુણિકરાગસ્સેવ હોતીતિ વેદિતબ્બો. બ્યાપજ્જનં **બ્યાપાદો**. ચિત્તસ્સ પૂતિભાવોતિ અત્થો. યોકોચિદોસો. કસ્મા પનેત્થ **થિનમિદ્ધ નીવરણન્તિ** ચ **ઉદ્ધચ્ચ કુક્કુચ્ચ નીવરણન્તિ** ચ દ્વે દ્વે ધમ્મા એકં નીવરણં કત્વા વુત્તાતિ. કિચ્ચતો પચ્ચયતો પટિપક્ખતોચ સદિસત્તા. તથા હિ કિચ્ચતો તાવ થિનમિદ્ધદ્વયં ચિત્તુપ્પાદાનં લીનભાવા પાદનકિચ્ચં. ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચદ્વયં અવૂપસન્તભાવાપાદનકિચ્ચં. પચ્ચયતો પુરિમદ્વયં તન્દિવિજમ્ભિ તતાપચ્ચયં. પચ્છિમદ્વયં ઞાતિબ્યસનાદિવિતક્કપચ્ચયં. પટિપક્ખતો પુરિમદ્વયં વીરિયપટિપક્ખં. પચ્છિમદ્વયં સમથપટિપક્ખન્તિ.

અનુસેન્તીતિ **અનુસયા**. અનુરૂપં કારણં લભિત્વા ઉપ્પજ્જન્તીતિ અત્થો. અનુઅનુ સેન્તીતિવા અનુસયા. યાવ મગ્ગં નપટિલભતિ. તાવ અન્તરા અપરિક્ખિય્યમાના હુત્વા કારણલાભે સતિ પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જન્તીતિ અત્થો. ઉપ્પજ્જનઞ્ચેત્થ અપ્પહીનટ્ઠેન ઉપ્પજ્જના રહભાવો વેદિતબ્બો. ન પન સરૂપતો ઉપ્પત્તિ, કથં વિઞ્ઞા યતીતિ ચે. યસ્સ કામરાગાનુસયો ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સેવ પટિઘાનુસયો ઉપ્પજ્જતીતિ વુત્તત્તા. એવઞ્ચ કત્વા પાળિયં પુથુજ્જનસ્સ સત્તપિ અનુસયા અનુસયવારે સહ અનુસેન્તીતિ ઉપ્પજ્જનવારે સહ ઉપ્પજ્જન્તીતિ વુત્તા. યથાહ

પુથુજ્જનસ્સ અવિજ્જાનુસયોચ અનુસેતિ. કામરાગ. પટિઘ. માન. દિટ્ઠિ. વિચિકિચ્છા. ભવરાગનુસયોચ અનુસેતીતિ. તથા ઉપ્પજ્જનવારેપીતિ.

અપિચ, સરૂપતો પરિયુટ્ઠાનં અપત્વા સન્તાને પવત્તમાનેહિ કુસલાકુસલા બ્યાકતચિત્તુપ્પાદેહિ સહ અનુરૂપા અવિરુદ્ધા હુત્વા સેન્તિ. વિસું સમ્પયુત્તધમ્મભાવેન અવુટ્ઠિતા હુત્વા સયિતા હોન્તીતિ અનુસયા. અનુ અનુ સેન્તીતિવા અનુસયા. પકતિયા યથાનુસયિતેસુએવ કામરાગાદીસુ પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જિત્વા દિગુણ તિગુણાદિ વસેન પુનપ્પુનં સેન્તિ. સયનાકારેન ઉપરુપરિ પલિવેઠેન્તીતિ અત્થો.

તીસુ રાગાદીનં અવત્થાસુ પથમાવત્થાય ઠિતાનં કામરાગા દીનમેતં અધિવચનં. તિસ્સો હિ અવત્થા અનુસયાવત્થા પરિયુટ્ઠાનાવત્થા વીતિક્કમાવત્થાતિ. તત્થ યે કામરાગાદયો ઉપ્પજ્જિત્વા કાયઙ્ગવાચઙ્ગં ચાલેન્તિ, તેસં તથાપવત્તા અવત્થા વીતિક્કમાવત્થાનામ. યે મનસ્મિં એવ જવનચિત્તસહજાતા હુત્વા પવત્તન્તિ, તેસં તથાપવત્તા અવત્થા પરિયુટ્ઠાનાવત્થાનામ. યે પન જવનસહજાતભાવંપિ અપત્વા વાસનાધાતુયો વિય ચિક્કસન્તાના નુસયિતા હુત્વા પરિયુટ્ઠાનપ્પત્તિયા બીજભાવેન તિટ્ઠન્તિ, સુભનિમિત્તાદિકેચ આરમ્મણે આપાતમાગતે યેસં વસેન આવજ્જનં રાગાદિપાતુભાવત્થાય અયોનિસો ભવઙ્ગં આવટ્ટેતિ, અભાવિતઞ્ચ ચિત્તં યેસં વસેન દમથં નઉપેતિ, તેસં તથા પવત્તા અવત્થા અનુસયાવત્થાનામ. તદવત્થિકા કામરાગાદયો અનુસયાનામ. તે પન અપરમત્થભૂતાપિ ન હોન્તિ. એકન્તપરમત્થજાતિકત્તા. નચ કુસલાબ્યાકતભૂતા એકન્તાકુસલજાતિકત્તા. નાપિ કુસલાબ્યાકતવિરુદ્ધા, વિસું સમ્પયુત્તધમ્મભાવેન અનુપલદ્ધત્તા. નાપિ કાલત્તયવિનિમુત્તા, તેકાલિકધમ્મસન્નિસ્સયેન પવત્તનતો. યદા પન તે સમુટ્ઠ હિત્વા પરિયુટ્ઠાનભાવં ગચ્છન્તિ, તદા વિસું સમ્પયુત્તધમ્મ ભાવઞ્ચ ગચ્છન્તિ. સારમ્મણાદિભાવોચ તેસં પરિબ્યત્તો હોતિ. એતદત્થં સન્ધાય કથાવત્થુમ્હિ તેસં સારમ્મણધમ્મભાવો સઙ્ખારક્ખન્ધભાવોચ પતિટ્ઠાપિતો હોતીતિ.

યથા પન ફલધારિમ્હિ રુક્ખમ્હિ વિસકણ્ટકે દિન્ને રુક્ખાનુસયિતો ફલુપ્પત્તિયા પચ્ચયભૂતો સિનેહો પરિક્ખયં ગચ્છતિ. સમયે ઉપ્પજ્જિસ્સમાનાનિ ફલાનિ નુપ્પજ્જન્તિ. એવં સાનુસયે ચિત્ત સન્તાને યસ્મિં ખણે મગ્ગો પાતુભવતિ, તસ્મિં સહમગ્ગુપ્પાદા સો સો અનુસયો પરિક્ખયં ગચ્છતિ. પરિક્ખીણસ્સ પન પુન પરિયુટ્ઠાનંનામ નત્થિ, કુતો વીતિક્કમોતિ ઇમમત્થં સન્ધાય મગ્ગો અનાગતસામઞ્ઞં કિલેસજાતં પજહતીતિ તત્થ તત્થ વુત્તો. તત્થ અનાગતસામઞ્ઞન્તિ અનાગતસમ્મતં, ન એકન્ત અનાગતં. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં મગ્ગો યેકિલેસે પજહતિ, તે અતીતાકિવા અનાગતાતિવા પચ્ચુપ્પન્નાતિવા નવત્તબ્બાતિ વુત્તં. એતેનચ મગ્ગો કિલેસમુખેન યાનિ કુસલાકુસલકમ્માનિચ ઉપાદિન્નકખન્ધપઞ્ચકેચ પજહતિ, તે અતીતાતિવાઅનાગતાતિવા પચ્ચુપ્પન્નાતિવા નવત્તબ્બાતિ દીપેતિ. યદિ એવં મગ્ગેન પહીના સબ્બે તેભૂમકધમ્મા કાલવિમુત્તાનામ અતઙ્ખતા નામ અપચ્ચયાનામ સિયુન્તિ.ન. તેકાલિકજાતિકત્તા સઙ્ખત સપચ્ચયજાતિકત્તા ચ. તે હિ મગ્ગે અનુપ્પન્ને ઇમે નામધમ્મા ઉપ્પજ્જિસ્સન્તિ નિરુજ્ઝિસ્સન્તીતિ એવં સઙ્ખતલક્ખણં આહચ્ચ ઞાણેન ગહિતત્તા લક્ખણવસેન તેભૂમકાદિભાવં ભજન્તીતિ. એવઞ્ચ કત્વા વિસું સમ્પયુત્તધમ્મભાવં અપત્તાનં અનુસયાવત્થાય વા વાસનાવત્થાયવા કમ્મસમઙ્ગીતાવત્થાયવા આસયજ્ઝાસયા ધિમુત્તિચરિતવત્થાસુવા ઠિતાનં સભાવાનં જાતિવસેન પરમત્થ ધમ્મતા અકુસલાદિતાચ પચ્ચેતબ્બા હોતીતિ.

[૨૦૮] વિભાવનિયં પન

‘‘અપ્પહીના હિ કિલેસા કારણલાભે સતિ ઉપ્પજ્જના રહા સન્તાને અનુઅનુસયિતા વિય હોન્તીતિ તદવત્થા અનુસયાતિ વુચ્ચન્તિ. તે પન નિપ્પરિયાયતો અનાગત કિલેસા. અતીતપચ્ચુપ્પન્નાપિ તંસભાવત્તા તથા વુચ્ચન્તી’’તિ વુત્તં. તત્થ અનુસયાનામ સન્તાને કદાચિપિ અનુપ્પન્ન પુબ્બા અનાગત કિલેસા એવાતિ કત્વા સન્તાને અનુ અનુસયિતા વિય હોન્તીતિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ તે અનુઅનુસયિતા વિય હોન્તિ. એકન્તેન અનુસયિતાએવ હોન્તીતિ.

[૨૦૯] યઞ્ચ **તત્થ**

‘‘તે પન નિપ્પરિયાયતો અનાગતકિલેસા’’તિ વુત્તં. તંપિ ન યુત્તં.

ન હિ મગ્ગેન અપ્પહીના અનુસયા અનાગતાનામ હોન્તિ. પહીનાપિચ નિપ્પરિયાયતો અનાગતાતિ નસક્કા વત્તું. અનાગત સામઞ્ઞસ્સ અધિપ્પેતત્તાતિ. એતેન અતીતપચ્ચુપ્પન્નાપિ તંસભાવત્તાતથા વુચ્ચન્તીતિ ઇદંવિપટિક્ખિત્તં હોતિ. અપિચ, ઉપ્પાદટ્ઠિતિભઙ્ગ પત્તાનંએવ એકન્તેન તેકાલિકતા હોતીતિ તદપત્તાનં અનુસયાનં પચ્ચુપ્પન્નતા પરિયાયોવ વત્તું યુત્તો. એવઞ્ચ કત્વા પાળિયં યસ્સ કામરાગનુસયો ઉપ્પજ્જતિ, તસ્સ પટિઘાનુસયો ઉપ્પજ્જતીતિઆદિના પચ્ચુપ્પન્નકાલિકો ઉપ્પાદવારો એવ વુત્તો, ન નિરોધવારો, નચ અતીતાનાગત વારાતિ. યં પન પટિસમ્ભિદામગ્ગે હઞ્ચિ પચ્ચુપ્પન્ને કિલેસે પજહતિ. તેન હિ રત્તો રાગં પજહતિ, દુટ્ઠો દોસં, મુળ્હો મોહન્તિ વુત્તં. તં પરિયુટ્ઠાનપત્તાનં એકન્તપચ્ચુપ્પન્નક્ખણં સન્ધાય વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં વત્તમાનુપ્પન્નં ભુત્વા વિગતુપ્પન્નં ઓકાસકતુપ્પન્નં સમુદાચારુપ્પન્નન્તિ ચતુબ્બિધં ઉપ્પન્નં ન મગ્ગવજ્ઝં. ભૂમિલદ્ધુપ્પન્નં આરમ્મણા ધિગ્ગહિ તુપ્પન્નં અવિક્ખમ્ભિતુપ્પન્નં અસમુગ્ઘાટિતુપ્પન્નન્તિ ચતુબ્બિધં મગ્ગવજ્ઝન્તિ વુત્તં. તત્થ વત્તમાનુપ્પન્નં સમુદા ચારુપ્પન્નન્તિ ઇદં દ્વયં ખણપચ્ચુપ્પન્નમેવ. ભુત્વાવિગતુપ્પન્નં અતીતમેવ. ઓકાસ કતુપ્પન્નં અનાગતમેવ. તદુભયં પન પચ્ચુપ્પન્નસમીપત્તા ઉપ્પન્નન્તિ વુત્તં. સમીપપચ્ચુપ્પન્નન્તિ વુત્તં હોતિ.

ભૂમિલદ્ધુપ્પન્નંનામ અત્તનો ખન્ધેસુ અનુસયિતાનં મગ્ગેન અપ્પહીનાનં અનુસયાનંએવ નામં. આરમ્મણાધિગ્ગહિતુપ્પન્નં નામ સુભનિમિત્તાદિકે આરમ્મણે સકિં જવિત્વા યાવ તમ્મૂલકો પરિયુટ્ઠાનવેગો ન વૂપસમ્મતિ, તાવ અધિમત્તથામગત ભાવેન ઠિતાનં તેસઞ્ઞેવ નામં. અનુસયા હિ નામ અનમતગ્ગે સંસારે પુનપ્પુનં પરિયુટ્ઠાનપત્તાનં કિલેસાનં વસેન ઉપરુપરિ થિર તર દળ્હતર પત્તિયા પકતિયાપિ થામગતાએવનામ હોન્તિ. ન યેનવા તેનવા વાયામેન પજહિતું સક્કુણેય્યા. એવં સન્તેપિ યદા યો યો અનુસયો પચ્ચયલાભેન પરિયુટ્ઠાન બહુલો હોતિ, તદા સો સો વિસેસેન અધિમત્તથામ ગતભાવં પત્વા ઠિતો હોતિ. યદા યો યો પટિપક્ખધમ્મ સમાદાનેન નિગ્ગહપત્તો હોતિ, તદા સો સો મન્દથામ ગતભાવં પત્વા ઠિતો હોતીતિ. અવિક્ખમ્ભિતુપ્પન્નંનામ સમથ વિપસ્સનાહિ સુટ્ઠુઅનિગ્ગહિતાનં તેસઞ્ઞેવ નામં. અસમુગ્ઘાટિ તુપ્પન્નંનામ મગ્ગેન અપ્પહીનાનં ભૂમિલદ્ધાનં તેસંએવ નામન્તિ. યસ્મા પન લોકુત્તરધમ્માનામ કિલેસાનં અચ્ચન્તપટિપક્ખા હોન્તીતિ હેટ્ઠિમા મગ્ગટ્ઠફલટ્ઠા સેક્ખા અત્તનો મગ્ગફલક્ખણેસુ ઉપરિ મગ્ગાજ્ઝેહિપિ અનુસયેહિ સાનુસયાતિવા નિરાનુસયાતિવા થામવતાતિવા અથામગતાતિવા નવત્તબ્બા. તસ્મા અનુસયાનં તાદિસે પચ્ચુપ્પન્ન ભાવે સતિપિ હઞ્ચિ પચ્ચુપ્પન્ને કિલેસે પજહતિ. તેનહિ થામગતો અનુસયં પજહતીતિ વુત્ત દોસો નત્થીતિ વેદિતબ્બોતિ. કામરાગોએવ અનુસયો **કામરાગાનુસયો**.

સંયોજેન્તિ બન્ધન્તીતિ **સંયોજનાનિ**, તાનિ પન સક્કાયદિટ્ઠિ વિચિકિચ્છા સીલબ્બતપરામાસો કામચ્છન્દો બ્યાપાદોતિ પઞ્ચ ઓરમ્ભાગિયાનિ. રૂપરાગો અરૂપરાગો માનો ઉદ્ધચ્ચં અવિજ્જાતિ પઞ્ચ ઉદ્ધંભાગિયાનીતિ સુત્તન્તે અભિધમ્મેચ દસસંયોજનાનિ આગતાનિ. ઇતરાનિ પન અભિધમ્મેએવ આગતાનીતિ તતો વિસેસકરણત્થં **સુત્તન્તે**તિ વુત્તં. કમો પન દ્વિન્નંપિ પાળિયા નસમેતિ. સભાગ ધમ્મસઙ્ગહવસેન પન ઇધ અઞ્ઞથા કમો વુત્તો સિયાતિ. ચિત્તં કિલિસ્સન્તિ વિબાધેન્તિ ઉપતાપેન્તિચાતિ **કિલેસા**. કિલિસ્સન્તિવા મલીનભાવં નિહીનભાવઞ્ચ ગચ્છન્તિ સત્તા એતેહીતિ કિલેસા. **કામભવનામેના**તિ વત્થુકામદીપકેન કામનામેન રૂપારૂપભવદીપકેન ચ ભવનામેન. તાદિસં કામ ભવસઙ્ખાતં આરમ્મણભૂતં વત્થુ એતિસ્સાતિ **તબ્બત્થુકા. તથા પવત્ત**ન્તિ સીલબ્બતાનિ પરતો આમસનાકારેન ઇદં મે સચ્ચં મોઘમઞ્ઞન્તિ અભિનિવિસનાકારેન ખન્ધેસુ અત્તાભિનિવેસાકારેનચ પવત્તં. **વત્થુતો**તિ સભાવધમ્મતો. અયં પાપસઙ્ગહો અકુસલઙ્ગહો નવધા વુત્તોતિ યોજના. [અકુસલસઙ્ગહો]

૧૬૩. મિસ્સક સઙ્ગહે પાણાતિપાતાદીનિ પાપકમ્માનિ કરોન્તાનંપિ ચિત્તસ્સ આરમ્મણે ઉજુકરણંનામ ઝાનેન વિના ન સિજ્ઝતીતિ વુત્તં **સત્તઝાનઙ્ગાની**તિ. કલ્યાણેવા પાપકેવા આરમ્મણે ઉજુકં ચિત્તપટિપાદનસઙ્ખાતસ્સ ઉપનિજ્ઝાયન કિચ્ચસ્સ અઙ્ગાનીતિ અત્થો. તત્થ દોમનસ્સં અકુસલજ્ઝાનઙ્ગં. સેસાનિ કુસલાકુસલાબ્યાકતાનીતિ. કલ્યાણકમ્મ પાપકમ્મસઙ્ખાતાસુ સુગતિ દુગ્ગતિ વિવટ્ટસઙ્ખાતાસુચ નાનાદિસાસુ તંતંદિસાતિ મુખપ્પવત્તિસઙ્ખાતા ચિત્તસ્સ ગતિનામ સમ્માવા મિચ્છાવા પવત્તેહિ દસ્સનાદીહિ એવ સિજ્ઝતીતિ વુત્તં **દ્વાદસમગ્ગઙ્ગાની**તિ. ચિત્તસ્સ ઉજુગતિયાવા વઙ્કગતિયાવા ગમનસ્સ પથઙ્ગાનિ ઉપાયઙ્ગાનીતિ અત્થો. તત્થ મિચ્છાદિટ્ઠિ મિચ્છાસઙ્કપ્પ મિચ્છાવાયામ મિચ્છાસમાધયો પાપકમ્મ દુગ્ગતિભવ સઙ્ખાતાસુ અહિતદિસાસુ ચિત્તસ્સ વઙ્કગતિયા ગમનસ્સ ઉપાયઙ્ગાનિ, ઇતરાનિ કલ્યાણકમ્મ સુગતિભવ વિવટ્ટધમ્મસઙ્ખાતાસુ હિતદિસાસુ ઉજુગતિયાતિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ પાણાતિપાતકમ્મે વિતક્ક વિચાર દોમનસ્સેકગ્ગતા સઙ્ખાતં ચતુરઙ્ગિકજ્ઝાનં મિચ્છાસઙ્કપ્પ મિચ્છાવાયામ મિચ્છાસમાધિ સઙ્ખાતો તિયઙ્ગીકમગ્ગોચ વેદિતબ્બો. એવં સેસેસુ સુચરિતદુચ્ચરિતકમ્મેસુ ઝાનમગ્ગા ઉદ્ધરિતબ્બા. વિભઙ્ગે પન સુત્તન્તેસુચ મિચ્છાવાચા મિચ્છાકમ્મન્તો મિચ્છાઆજીવો મિચ્છાસતીતિ ઇમેપિ ચત્તારો આગતા. ઇમે પન વિસું ચેતસિકધમ્મા નહોન્તિ. તથા તથા પવત્તાનં ચતુન્નં ખન્ધાનં અધિવચનન્તિ કત્વા ઇધ નગહિતા.

[૨૧૦] યં પન **વિભાવનિયં**

> ''સુગતિ દુગ્ગતીનં નિબ્બાનસ્સ ચ અભિમુખં પાપનતો મગ્ગા; તેસં પથભૂતાનિ અઙ્ગાનિ મઙ્ગાની''તિ વુત્તં; તં ન સુન્દરં;
> ન હિ અઙ્ગાનિ મગ્ગાનં પથભૂતાનિનામ હોન્તિ; મગ્ગસદ્દોયેવ પથપરિયાયો અટ્ઠકથાસુ વુત્તો ન અઙ્ગસદ્દોતિ;

[૨૧૧] યઞ્ચ **તત્થ**

> ''મગ્ગસ્સવા અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ અઙ્ગાનિ મગ્ગઙ્ગાની''તિ વુત્તં. તંપિ અનુપપન્નં.

ઇધ હિ કત્થચિ ચિત્તે તિયઙ્ગિકો કત્થચિ ચતુરઙ્ગિકોતિઆદિના નાનામગ્ગોવ અધિપ્પેતોતિ. આધિપચ્ચટ્ઠેન **ઇન્દ્રિયાનિ**. કિઞ્ચ આધિપચ્ચં. અત્તાધીનવુત્તિકે ધમ્મે અત્તનો ગતિયં સબ્બસો વત્તેતું સમત્થભાવો. ઇતિ તેસુ તેસુ કિચ્ચેસુ અત્તનો આધિપચ્ચસઙ્ખાતં ઇન્દટ્ઠં કરોન્તિ સાધેન્તીતિ ઇન્દ્રિયાનિ. ઇન્દટ્ઠં કારેન્તીતિપિ ઇન્દ્રિયાનિ. ઇસ્સરા અધિપતિનોતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ પઞ્ચચક્ખાદીનિ દસ્સનાદિકિચ્ચેસુ ચક્ખુવિઞ્ઞાણાદીનં ઇસ્સરાહોન્તિ.

બલવદુબ્બલમન્દ તિક્ખાદીસુ અત્તાકારાનુવત્તાપનતો. ભાવદ્વયં ઇત્થાકારાદિવસેન પવત્તિયં ચતુસમુટ્ઠાનિક રૂપાનં સકલખન્ધપઞ્ચકસ્સેવ વા ઇસ્સરો હોતિ. અઞ્ઞથા અપ્પવત્તિતો. તથા હિ યસ્મિં સન્તાને પટિસન્ધિયં ઇત્થિભાવો પવત્તતિ. તસ્મિં સબ્બે કમ્માદિપચ્ચયા ચતુસમુટ્ઠાનરૂપસન્તતિં સમુટ્ઠાપેન્તા ઇત્થાકારસહિતમેવ સમુટ્ઠાપેન્તિ, નો અઞ્ઞથા. છન્દચિત્તાધિપ્પાયાપિ તસ્મિં મન્દાકારસહિતાવ પવત્તન્તિ. તબ્બિપરીતેન પુરિસસન્તાનં વેદિતબ્બં. જીવિતદ્વયં રૂપા રૂપસન્તતીનં રત્તિ દિવ માસ સંવચ્છરાનુક્કમેન અદ્ધાનફરણે સહજાતધમ્માનં ઇસ્સરો હોતિ. તેસં તદાયત્તવુત્તિ કત્તા. મનો વિજાનનકિચ્ચે. વેદનાપઞ્ચકં તથા તથા આરમ્મણરસાનુભવને. સદ્ધા આરમ્મણાવીમુચ્ચને. વીરિયં કમ્મનિ અલીન વુત્તિભાવે. સતિ આરમ્મણુપટ્ઠાને. સમાધિ આરમ્મણે નિચ્ચલટ્ઠિ તિયં. પઞ્ઞા અસમ્મોહકિચ્ચે સમ્પયુત્તધમ્માનં ઇસ્સરો હોતિ. અનઞ્ઞાભિભવનીયભાવેન પવત્તનતો. યથા હિ સિલાયં પથવી સહજાતેહિ અનભિભવનીયા હોતિ. અત્તનાવતે અભિભવિત્વા વિસું અવિજ્જમાનેવિય કત્વા પવત્તતિ. યથા ચ ઉદકે આપો અગ્ગિમ્હિ તેજો વાતે વાયો. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં.

અઞ્ઞાયિત્થ પટિવિજ્ઝિત્થાતિ અઞ્ઞાતં. ન અઞ્ઞાતં અનઞ્ઞાતં. ચતુસચ્ચધમ્મો. અમતંવા પદં. અનઞ્ઞાતં ઞસ્સામિ જાનિસ્સામીતિ અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામિ. આખ્યાતિકંપિ હિ પદં સઞ્ઞાસદ્દભાવે ઠિતં નામિકટ્ઠાને તિટ્ઠતિ. યથા મક્ખલિગોસાલો એહિપસ્સિ કોતિ. એવઞ્હિ સતિ તસ્સ પદન્તરેન સહ સમાસભાવો નવિરુજ્ઝતીતિ. અનઞ્ઞાતઞ્ઞસ્સામીતિ એવં પટિપન્નસ્સ ઇન્દ્રિયં **અનઞ્ઞા તઞ્ઞસ્સામીતિન્દ્રિયં**. આદિમનસિકારતો પટ્ઠાય તાદિસેન ઉસ્સાહેન સહ વિપસ્સનં આરભન્તસ્સ તસ્મિં ઉસ્સાહે અપટિપસ્સદ્ધેયેવ સોતામત્તિમગ્ગં પટિલભન્તસ્સ ઇન્દ્રિયન્તિ વુત્તં હોતિ. આજાનાતીતિ અઞ્ઞં. તમેવ ઇન્દ્રિયન્તિ **અઞ્ઞિન્દ્રિયં**, પથમમગ્ગેન અનઞ્ઞાતં ઞત્વાપિ કિલેસપ્પહાનકિચ્ચસ્સ અપરિનિટ્ઠિતત્તા તસ્સ જાનનકિચ્ચસ્સ વિપ્પકતભાવેન યથા દિટ્ઠે તસ્મિં ચતુસચ્ચધમ્મે અમતપદેએવ વા પુનપ્પુનં જાનનકિચ્ચ યુત્તાનં ઇન્દ્રિયન્તિ વુત્તં હોતિ. **અઞ્ઞાતાવિન્દ્રિયન્**તિ અઞ્ઞા તાવિનો પરિનિટ્ઠિત આજાનન કિચ્ચસ્સ ખીણાસવસ્સ ઇન્દ્રિયન્તિ અઞ્ઞાતાવિન્દ્રિયં. તિવિધં પેતં તથારૂપે જાનને સમ્પયુત્ત ધમ્માનં ઇસ્સરો હોતીતિ વેદિતબ્બં.

તત્થ ઇમેસં સત્તાનં પાકટે રૂપકાયે અત્તગાહદળ્હત્તં તબ્બિમુત્તિચ ઇમેસં અપરિઞ્ઞાય પરિઞ્ઞાયચ હોતીતિ દીપેતું આદિતો પઞ્ચ પસાદિન્દ્રિયાનિ વુત્તાનિ. તસ્સ અત્તસ્સ ઇત્થિપુમ તાભેદો ઇમેસં વસેન હોતિ. તસ્મિં વા ઇત્થિપુરિસ ગાહો તબ્બિમુત્તિચ ઇમેસં અપરિઞ્ઞાય પરિઞ્ઞાયચ હોતીતિ દીપેતું કદનન્તરં ભાવિન્દ્રિયદ્વયં વુત્તં. સોચ અત્તા ઇમસ્સ વસેન જીવસઞ્ઞં લભતિ. તસ્મિંવા જીવગાહો તબ્બિમુત્તિચ ઇમસ્સ અપરિઞ્ઞાય પરિઞ્ઞાયચ હોતીતિ દીપેતું તદનન્તરં જીવિતિન્દ્રિયં વુત્તં. ઇદં પન ભાવિન્દ્રિયતો પુરે વત્તબ્બંપિ રૂપારૂપ મિસ્સકત્તા ઇધ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. નામકાયે અત્તગાહદળ્હત્તં તબ્બિમુત્તિચ ઇમસ્સ અપરિઞ્ઞાય પરિઞ્ઞાયચ હોતીતિ દીપેતું નામિન્દ્રિયેસુ મનિન્દ્રિયં આદિતો વુત્તં. સોચ અરૂપી અત્તા ઇમેસં વસેન સંકિલિટ્ઠો વિપ્ફન્દિતોચ હોતિ. તસ્મિંવા સુખિતદુક્ખિતગાહો તબ્બિમુત્તિચ ઇમેસં અપરિઞ્ઞાય પરિઞ્ઞાયચ હોતીતિ દીપેતું તદનન્તરં પેદનિન્દ્રિયપઞ્ચકં વુત્તં. તસ્સ સંકિલિટ્ઠસ્સ વોદાનપ્પત્તિયા તંતંગાહવિમુત્તિયાવા પટિપત્તિદસ્સનત્થં તદનન્તરં સદ્ધાદિપઞ્ચિન્દ્રિયં વુત્તં. તાય પટિપત્તિયા વોદાનપ્પત્તિ યા આદિ મજ્ઝ પરિયોસાન દસ્સનત્થં અન્તે તીણિ લોકુત્તરિન્દ્રિયાનિ વુત્તાનીતિ.

[૨૧૨] વિભાવનિયં પન

''એત્તાવતા અધિપ્પેતત્થસિદ્ધીતિ અઞ્ઞેસં અગહણન્તિ'' વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

નહિ સન્તેસુપિ અઞ્ઞેસુ ઇન્દ્રિયભાવારહેસુ ધમ્મેસુ એત્તાવતા અધિપ્પેતત્થસિદ્ધિયા તેસં અઞ્ઞેસં ભગવતો થેરસ્સચ અગહણન્તિ યુત્તં વત્તું. ઇન્દ્રિયભાવારહસ્સ અઞ્ઞસ્સ અસમ્ભવતો. યદિ હિ સમ્ભવેય્ય, સતંપિ સહસ્સંપિ ગણ્હિસ્સતિયેવાતિ. બલિયન્તિ ઉપ્પન્નુપ્પન્ને પટિપક્ખધમ્મે સહન્તિ મદ્દન્તીતિ **બલાનિ**. યથા અબલાનં બલિયન્તિ. મદ્દન્તેનં પરિસ્સયાતિ. એત્થચ અબલાતિ દુબ્બલા. નન્તિ હીનવીરિયં જનં. બલિયન્તીતિ બલસા કરોન્તિ અજ્ઝોત્થરન્તિ. પરિસ્સયાતિ અબલા રાગાદિ પરિસ્સયાતિ અત્થો. અપિચ, પટિપક્ખધમ્મેહિ અકમ્પિયટ્ઠેન અક્ખો ભણિયટ્ઠેન બલાનિનામ. તસ્મા અસ્સદ્ધિયસઙ્ખાતેન પટિપક્ખધમ્મેન કમ્પેતું અસક્કુણેય્યતા **સદ્ધાબલં**નામ. કોસજ્જસઙ્ખાતેન કમ્પેતું અસક્કુણેય્યતા **વીરિયબલં**નામ. મુટ્ઠસચ્ચેન કમ્પેતું અસક્કુણેય્યતા**સતિબલં**નામ. ઉદ્ધચ્ચેન કમ્પેતું અસક્કુણેય્યતા**સમાધિબલં**નામ. અવિજ્જાયકમ્પેતું અસક્કુણેય્યતા **પઞ્ઞાબલં** નામ. સેસદ્વકદ્વયં પન અઞ્ઞમઞ્ઞં પટિપક્ખેનયોજેતબ્બં.

[૨૧૩] વિભાવનિયં પન

> પાપબલદ્દકં પટિપક્ખેન યોજેતું નલબ્ભતીતિ કત્વા "અહિરિકાનોત્તપ્પદ્વયં પન સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવે નેવાતિ" વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવોતિચ પટિપક્ખેહિ અકમ્પિયતા તિચ અત્થતો નાનત્તાભાવતોતિ. વીરિયસમાધિબલાનિ કુસલાકુસલાબ્યાકતાનિ. અહિરિકાનોત્તપ્પાનિ અકુસલબલાનિ. સેસાનિ કુસલાબ્યાકતાનીતિ. **અધિપતી**તિ એત્થ પતીતિ સામિ ઇસ્સરો. સો પન પદેસ ઇસ્સરો સકલિસ્સરોતિ દુવિધો. તત્થ ઇન્દ્રિયાનિ પરેસં વિસયે સયં પરવસે વત્તિત્વા અત્તનો વિસયેએવ પરેહિ અત્તનો વસે વત્તાપેન્તીતિ પદેસિસ્સરા નામ. પુબ્બાતિ સઙ્ખારવસેન પુબ્બાગમનવસેન વા વિસેસેત્વા પવત્તં અધિપતિટ્ઠાનં પત્વા પન અઞ્ઞો દુતિયો ઇસ્સરોનામ નત્થિ. તસ્મા અધિકો પતીતિ અધિપતિ. અત્તા ધીનવુત્તીનં પતીતિ અધિપતીતિચ વદન્તિ.

છન્દોએવ અધિપતીતિ છન્દાધિપતિ. છન્દવતો કિંનામ કમ્મં નસિજ્ઝતીતિ એવં પુબ્બાભિસઙ્ખારવસેનવા પુબ્બે અતીતભવેસુ સુટ્ઠુ આસેવિતછન્દાગમનવસેનવા તેસુ તેસુ કલ્યાણ પાપકમ્મેસુ સમ્પયુત્તધમ્મે મહોઘોવિય તિણપણ્ણકસટે અત્તપરાધીને નિચ્ચં પગ્ગહિતધુરે કત્વા પવત્તો કત્તુકમ્યતા છન્દો. એસ નયો સેસેસુપિ. નનુ ચેત્થ પચ્છિમા તયો ધમ્મા અધિપતિભાવં ગણ્હન્તા ઇન્દ્રિયભાવં અવિજહિત્વાવ ગણ્હન્તીતિ અધિપતિભૂતાવ સમાના ઇન્દ્રિયકિચ્ચવસેન પરવસેપિ વત્તન્તીતિ. સચ્ચં, અઞ્ઞં પન અધિપતિકિચ્ચં, અઞ્ઞં ઇન્દ્રિયકિચ્ચન્તિ નત્થેત્થ દોસોતિ. યથા હિ રાજા ચક્કવત્તી એકસ્સ અત્તનો પુરોહિતસ્સ સન્તિકે એકં દિબ્બવિજ્જં ગણ્હાતિ. ન એત્તાવતા રાજા ચક્કવત્તિનામ નહોતિ. નચ વિજ્જાહેતુ અઞ્ઞસ્સ વસેન વત્તતિ. અઞ્ઞઞ્હિ ચક્કવત્તિ રજ્જકિચ્ચં, અઞ્ઞં વિજ્જાગહણ કિચ્ચન્તિ. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. તત્થ અધિપતિકિચ્ચંનામ તંતંકિચ્ચ વિસેસં અનપેક્ખિત્વા અતુલ્યબલેન અભિભવિત્વા સહજાત ધમ્મે અત્તનો અત્તનો કિચ્ચેસુ અનિવત્તમાને કત્વા ધુર વાહિતા. ઇન્દ્રિયકિચ્ચં પન વિજાનનાદિકિચ્ચં આરબ્ભ પવુચ્ચતીતિ.

આહરન્તિ સહજાતાદિપચ્ચયસામઞ્ઞતો અતિરેકેન અસાધારણપચ્ચયસત્તિવિસેસેન હરન્તિ પવત્તેન્તીતિ **આહારા**. આહરન્તિવા અજ્ઝત્તસમ્ભૂતા તે તે પચ્ચયધમ્મા પચ્ચયુપ્પન્નધમ્માચ અત્તાનઞ્ચેવ અત્તનો અત્તનો પચ્ચયકિચ્ચં પચ્ચયુપ્પન્નકિચ્ચઞ્ચ સુટ્ઠુ હરન્તિ વહન્તિ એતેહીતિ આહારા. યથાહસબ્બે સત્તા આહારટ્ઠિતિકાતિ. એત્થચ સબ્બે સત્તાતિ એતેન સબ્બે અજ્ઝત્તસમ્ભૂતા પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા વુત્તા. આહારટ્ઠિતિકાતિ

પચ્ચયટ્ઠિતિકા. યથારહં ચતુવીસતિપચ્ચયેહિ ઠિતિસભાવાતિ અત્થો. નનુચેત્થ પચ્ચયાહારોવ વુત્તો. ન આહારપચ્ચયો. ઇધ પન ચતુબ્બિધો આહારપચ્ચયધમ્મોવ વુત્તોતિ. સચ્ચં, પચ્ચયટ્ઠેન પન આહારનામકાનં સબ્બેસં ચતુવીસતિપચ્ચયધમ્માનં મજ્ઝે યેધમ્મા ચત્તારો આહારાતિ વિસેસેત્વા વુત્તા. તે તેસં પચ્ચયાહારાનંપિ આહારભૂતાતિ સિદ્ધા હોન્તીતિ. ઇમસ્મિં અત્થે ચતુન્નં આહારાનં મહન્ત ભાવો પાકટો હોતીતિ.

તત્થ યથા યવબીજાનંવા સાલિબીજાનંવા આનુભાવો નામ કળિરઙ્કુરાનં ઉપ્પાદાન પધાનં હોતિ. તતોપરં પન સસ્સભાવં પત્વા છ પઞ્ચ માસે વઙ્ઢિયાવા ઠિતિયાવા પથવિ રસઆપોરસાનં આનુભાવો પધાનં હોતિ. એવમેવં કબળી કારાહારૂપજીવીનં કામસત્તાનં કમ્મસ્સ આનુભાવોનામ પટિસન્ધિરૂપુપ્પાદને પધાનં હોતિ. તતોપરં પન યાવતાયુકં વઙ્ઢીયાવાઠિતિયાવા ઉતુઆહારાનં આનુભાવો પધાનં હોતિ. કમ્મજરૂપાનિ હિ યાવ આસન્નમરણા પવત્તમાનાનિપિ ઉતુઆહારેહિ અનુગ્ગહિતાનિએવ પવત્તન્તિ. ઉતુચ આહારુ પત્થમ્ભિતોયેવ અત્તનો કિચ્ચં કરોતિ. તસ્મા તેસં સત્તાનં ચતુસન્તતિરૂપં કબળીકારાહારેન અનુપત્થમ્ભીયમાનં ચિરં નપવત્તતિ. ઉપત્થમ્ભીયમાનંએવ યાવતાયુકં પવત્તતિ. યથાચ સકુણાવા ડંસમકસા દયોવા તુણ્ડેન આહારં ગહેત્વા અત્તભાવં પોસેન્તિ. તુણ્ડે અસન્તે આહારં અલભન્તા મરન્તિ. એવમેવ ઇમે સત્તા ફસ્સેન આરમ્મણેસુ રસં ગહેત્વા વેદનાસઙ્ખાતં ઉપભોગપરિભોગં સમ્પાદેત્વા તણ્હાવેપુલ્લં પત્વા તિવિધં વટ્ટં પૂરેત્વા યાવજ્જતનાપિ વટ્ટે અનુકણ્ઠમાના પવત્તન્તિ.

યદિ હિ ફસ્સોનામ ન સિયા, આરમ્મણરસં અલભિત્વા વેદના પરિભોગરહિતેન તણ્હુપ્પત્તિયા ઓકાસો નત્થીતિ તિવિધવટ્ટમેવ નસિયાતિ. યથાચ તે સકુણાદયો પક્ખે વિયૂહિત્વા અન્તરા અપતમાના રુક્ખતો રુક્ખં વનતો વનં વિચરિત્વા અત્તાનં યાપેન્તિ. પક્ખેસુ અસન્તેસુ ગમનં અસમ્પાદેન્તા પતિત્વા મરન્તિ. એવમેવં ઇમે સત્તા આયૂહનલક્ખણાય ચેતનાય ચેતયિત્વા કમ્મસમઙ્ગિતં સમ્પાદેત્વા ભવતો ભવં વિચરિત્વા યાવજ્જતના વટ્ટે સંસરન્તિ. યદિ હિ ચેતનાનામ ન સિયા, કમ્મવટ્ટસ્સ અભાવો. તદભાવેચ વિપાકવટ્ટસ્સ અભાવો. તદભાવેચ તદનુસયિતસ્સ કિલેસવટ્ટસ્સ અભાવોતિ વટ્ટંનામ ન સિયાતિ. યથાચ તે સકુણાદયો ચક્ખુના ગોચરટ્ઠાનંવા તંતંદિસાભાગંવા વિભાવેત્વા યાવજીવં અત્તાનં યાપેન્તિ. ચક્ખુસ્મિં અસન્તે કિઞ્ચિગહેતબ્બવત્થુંવા ગન્તબ્બટ્ઠાનંવા અલભિત્વા તત્થેવ મરન્તિ. એવમેવં સમ્પયુત્તા ધમ્મા આરમ્મણવિજાનલક્ખણેન વિઞ્ઞાણેન તંતંઆરમ્મણં લભિત્વા તસ્મિં તસ્મિં ફસ્સાદયો ઉપ્પાદેત્વા તિવિધં વટ્ટં વટ્ટેન્તિ. યદિ હિ વિઞ્ઞાણંનામ ન સિયા, ફસ્સાદીનં આરમ્મણલાભોયેવ નત્થીતિ વટ્ટમેવ ન સિયાતિ. તેનાહ **ચત્તારો આહારા.લ. વિઞ્ઞાણં ચતુત્થ**ન્તિ. સંયુત્તકેચ –

> ચત્તારોમે ભિક્ખવે આહારા ભૂતાનં વા સત્તાનં ઠિતિયા સમ્ભવેસીનંવા સત્તાનં અનુગ્ગહાય કબળીકારો આહારો ઓળારિકોવા સુખુમોવા, ફસ્સો દુતીયો, મનોસઞ્ચેતના તતીયા, વિઞ્ઞાણં ચતુત્થન્તિ વુત્તં.

તત્થ ભૂતાનન્તિ વુદ્ધિપ્પત્તાનં. સમ્ભવેસીનન્તિ કલલાદિ કાલે ઠિતાનં. ચતુન્નંપન આહારાનં યથાસમ્ભવં અનમતગ્ગે સંસારવટ્ટેવા તસ્મિં તસ્મિં ભવેવા ઠિતિયાવા અનુગ્ગહાયવા પવત્તિ આકારો વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. અટ્ઠકથાયં પન કોપનેત્થ આહારો. કિં આહારેતીતિ. કબળીકારા હારો ઓજટ્ઠમકરૂપાનિ આહારેતિ. ફસ્સાહારો તિસ્સો વેદના. મનોસઞ્ચેતનાહારો તયો ભવે. વિઞ્ઞાણા હારો પટિસન્ધિનામરૂપન્તિ વુત્તં. તં પાકટફલવસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઓજટ્ઠમકરૂપુપ્પાદનં પન કબળીકારાહારસ્સ મહન્તં કિચ્ચં નહોતિ. ચતુસન્તતિરૂપુપત્થમ્ભનમેવ મહન્તં. તેનેવ હિ પાળિયં ઠિતિયાતિચ અનુગ્ગહાયાતિચ વુત્તં.

અપિચ યથા ઉપનિસ્સયાસેવનપચ્ચયા સુત્તન્તિ કપરિયાયા અભિધમ્મપરિયાયાતિચ દુવિધા હોન્તિ. તથા આહારપચ્ચયોપિ દુવિધો. તત્થ યં વુત્તં મનોસઞ્ચેતનાહારો તયોભવેતિ. તં સુત્તન્તિકપરિયાયં સન્ધાય વુત્તં. નહિ પટ્ઠાને અરૂપા હારા અસહજાતાનં ધમ્માનં આહારટ્ઠેન પચ્ચયાનામ હોન્તીતિ. **પઞ્ચવિઞ્ઞાણેસુ ઝાનઙ્ગાનિ નલબ્ભન્તિ**. તાનિ હિ દુબ્બલકિચ્ચટ્ઠાનવત્થુકત્તા રૂપાદીસુ અભિનિપાતમત્તાનિ હોન્તીતિ ન તેસુ વિજ્જમાના વેદના એકગ્ગતા ઝાનકિચ્ચં સાધેન્તીતિ. વિતક્કપચ્છિમકં ઝાનન્તિચ વુત્તં. ઝાનઙ્ગાનં નાયકભૂતોચ વિતક્કો તેસુ નત્થીતિ તત્થ તાવેદના એકગ્ગતાયો તં ન સાધેન્તીતિ. વીરિયુપત્થમ્ભરહિતા ધમ્મા સમ્પયુત્તધમ્મેસુ થિરભાવપ્પત્તા નહોન્તીતિ અવીરિયેસુ સોળસાહેતુકચિત્તેસુ સમાધિબલકિચ્ચં ન સાધેતિ. વીરિયપચ્છિમકં બલન્તિ હિ વુત્તન્તિ આહ **અવીરિયેસુ બલાનિ નલબ્ભન્તી**તિ. હેતુરહિતા ચ ધમ્મા વટ્ટસ્સ વિવટ્ટસ્સચ પત્તિયા પથભાવં નગચ્છન્તિ. હેતુપચ્છિમકો મગ્ગોતિ હિ વુત્તન્તિ આહ **અહેતુકેસુ મગ્ગઙ્ગાનિ ન લબ્ભન્તી**તિ. વિચિકિચ્છાસમ્પયુત્તેચિત્તે એકગ્ગતા અધિમોક્ખરહિ તત્તા એકન્તેન સંસપ્પનસભાવાય વિચિકિચ્છાય અભિભૂતત્તા ચ મગ્ગિન્દ્રિયબલભાવાય બલવતી નહોતીતિ વુત્તં **વિચિકિચ્છા ચિત્તે એકગ્ગતા મગ્ગિન્દ્રિયબલભાવં ન ગચ્છતી**તિ. **દ્વિહેતુક તિહેતુક જવનેસ્વેવા**તિ એત્થ દ્વિહેતુક તિહેતુકસદ્દેન મોમૂહદ્વયહસનજવનાનિ નિવત્તેતિ. જવનસદ્દેન તિભૂમકાનિ દ્વિહેતુકતિહેતુકવિપાકાનિ નિવત્તેતિ.

[૨૧૪] વિભાવનિયં પન

“દ્વિહેતુકતિહેતુકગહણેન એકહેતુકેસુ અધિપતીનં અભાવં દસ્સેતી”તિ વુત્તં, જવનભાવસામઞ્ઞત્તા પન હસનચિત્તેપિ તેસં અભાવો દસ્સેતબ્બોયેવ હોતીતિ.

યથાસમ્ભવન્તિ લદ્ધપુબ્બાતિ સઙ્ખારસ્સ લદ્ધપુબ્બાગમસ્સ ચ એકેકસ્સ અધિપતિનો સમ્ભવાનુરૂપં **એકોવ લબ્ભતિ**. ન દુતિયો. ઇતરથા અધિપતિએવ નસિયાતિ. એવઞ્ચ કત્વા પટ્ઠાને યથા ઇન્દ્રિયપચ્ચયવિભઙ્ગે અરૂપિનોઇન્દ્રિયા સમ્પયુત્તકાનંધમ્માનં તંસમુટ્ઠાનાનઞ્ચ રૂપાનં ઇન્દ્રિયપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ વુત્તં. ન તથા અધિપતિપચ્ચયવિભઙ્ગે. તત્થ પન છન્દાધિપતિ છન્દસમ્પયુત્તકાનન્તિઆદિના એકેકાધિપતિ વિભાગવસેનેવ વુત્તન્તિ. એવઞ્હિ સતિ અધિપતિ ઇન્દ્રિયાનં વિસેસો પાકટો હોતીતિ. **નવેરિતા**તિ નવ ઈરિતા કથિતા. કુસલા કુસલા બ્યાકતેહિ સમાકિણ્ણો **કુસલાદિ સમાકિણ્ણો**. [મિસ્સકસઙ્ગહો]

૧૬૪. ચત્તારિ સચ્ચાનિ બુજ્ઝતીતિ બોધિ. બુજ્ઝન્તિવા તાનિ તં સમઙ્ગિનો એતાયાતિ બોધિ. ચતુમગ્ગઞાણં. વુત્તઞ્હેતં મહા નિદ્દેસે બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ-ઞાણન્તિ. પક્ખોતિ કોટ્ઠાસો સમ્ભારો. બોધિયા પક્ખે ભવાતિ બોધિપક્ખિયા. અધિસીલા ધિચિત્તા ધિપઞ્ઞા સઙ્ખાતાસુ તીસુ સિક્ખાસુ પરિયાપન્નાનં સત્થુસાસનધમ્માનં એતંનામં. તે પન કોટ્ઠાસતો સત્ત વિધા હોન્તીતિ આહ **ચત્તારોસતિપટ્ઠાના**તિઆદિ. સમ્પયુત્ત ધમ્મેસુ પમુખા પધાના હુત્વા કાયાદીસુ આરમ્મણેસુ તિટ્ઠન્તિ નાનારમ્મણેસુ ચિત્તગમનં નિવત્તેત્વા તેસ્વેવ કાયાદીસુ ચિત્ત નિબન્ધનવસેન પવત્તન્તીતિ પટ્ઠાનાનિ. સતિએવ પટ્ઠાનાનીતિ સતિ પટ્ઠાનાનિ. ચત્તારિસતિપટ્ઠાનાનીતિ વત્તબ્બે ધમ્મભાવં અપેક્ખિત્વા ચત્તારોસતિપટ્ઠાના તિવુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. કાયેઅનુપસ્સના **કાયા નુપસ્સના**. રૂપકાયે રૂપસમૂહે અસ્સાસપસ્સાસાદિકસ્સ અવયવકાયસ્સ તંતંકાયભાવેનવા અનિચ્ચાદિભાવેનવા યાવ તસ્મિં તસ્મિં કાયે સમ્મોહો પહિય્યતિ. તાવ પુનપ્પુનં નિરન્તરં સમનુપસ્સનાતિ અત્થો. નવપ્પભેદાસુ વેદનાસુ સુખવેદનાદિ કાયઅવયવવેદનાય તંતં વેદનાભાવેન ઉદયબ્બયવસેન ચ અનુપસ્સના **વેદનાનુપસ્સના**. સોળસ પભેદેસુ સરાગા દીસુ ચિત્તેસુ સરાગાદિકસ્સ અવયવચિત્તસ્સ તંતં ચિત્તભાવેન ઉદયબ્બયવસેનચ અનુપસ્સના

ચિત્તાનુપસ્સના. પઞ્ચપભેદેસુ નીવરણાદીસુ ધમ્મેસુ કામચ્છન્દાદિકસ્સ અવયવધમ્મસ્સ તં તં ધમ્મભાવેન ઉદયબ્બયવસેનચ અનુપસ્સના **ધમ્માનુપસ્સના**.

[૨૧૫] યં પન **વિભાવનિયં**

''કુચ્છિતાનં કેસાદીનં આયોતિ કાયો. અસ્સાસ પસ્સાસાનંવા સમૂહો કાયો''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દર મેવ.

[૨૧૬] યઞ્ચ **તત્થ**

''કાયસ્સ અનુપસ્સના કાયાનુપસ્સના''તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં.

કાયે કાયાનુપસ્સી વિહરતીતિ હિ વુત્તં. એતેન હિ કાયે અનુપસ્સના કાયાનુપસ્સનાતિ અયમત્થોવ પધાનતો દસ્સિતોતિ.

[૨૧૭] યઞ્ચ **તત્થ**

''વેદનાનં વસેન અનુપસ્સના''તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરં. વેદનાસુ વેદનાનુપસ્સીતિ હિ વુત્તં. તથા ચિત્તાનુપસ્સના પદેપિ.

[૨૧૮] યંપિ **તત્થ**

''સઞ્ઞાસઙ્ખારાનં ધમ્માનં ભિન્નલક્ખણાનમેવ અનુપસ્સના ધમ્માનુપસ્સના''તિ વુત્તં. તંપિ ન સુન્દરમેવ.

ન હિ કત્થચિ પાળિયં સઞ્ઞાસઙ્ખારાવ વિસેસેત્વા ધમ્માતિ વુત્તા અત્થીતિ. પાળિયઞ્હિ છનીવરણા પથમં ધમ્માતિ વુત્તા. તતો પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. તતો દ્વાદસાયતનાનિ. તતો સત્તબોજ્ઝઙ્ગા. તતો ચત્તારિ સચ્ચાનીતિ. યદિએવં એકાય ધમ્માનુપસ્સનાય વુત્તાય ઇતરાપિ સિદ્ધાતિ સતિપટ્ઠાનં એકમેવ વત્તબ્બં, ન ચત્તારોતિ.ન. યો હિ ધમ્માનુપસ્સનાયં રૂપક્ખન્ધો વુત્તો. સો રુપ્પનલક્ખણાનુપસ્સનવસેન વુત્તો. રુપ્પનલક્ખણઞ્હિ નિબ્બત્તિતપર મત્થધમ્મો. સોચ તથા અનુપસ્સન્તસ્સ વિસેસતો સુખુમસ્સ અત્તવિપલ્લાસસ્સ પહાનાય હોતીતિ. કાયોતિ પન તંતં સમૂહભૂતરૂપધમ્મવસેન વેદિતબ્બો. નરુપ્પનલક્ખણવસેન. નચ તંતં કાયભાવેન ગહિતો તંતં રૂપધમ્મસમૂહો નિબ્બત્તિત પરમત્થધમ્મોનામ હોતિ. પઞ્ઞત્તિમિસ્સકત્તા. સોચ તથા અનુપસ્સન્તસ્સ વિસેસતો ઓળારિકસ્સ સુભાદિ વિપલ્લાસસ્સ પહાનાય હોતીતિ. તથા વેદનાચિત્તેસુપિ ઓળારિકવિપલ્લાસો સુખુમવિપલ્લાસોતિ દ્વે દ્વે વિપલ્લાસા હોન્તિ. તત્થ અત્તુપનિબન્ધા નિચ્ચસુખ વિપલ્લાસા ઓળારિકા. અત્તવિપલ્લાસો સુખુમો. તત્થ વેદના ચિત્તા નુપસ્સના ઓળારિકવિપલ્લાસાનં પહાનાય વિસું વુત્તા. ધમ્મેસુ વેદનાક્ખન્ધવિઞ્ઞાણક્ખન્ધા સુખુમ વિપલ્લાસ પહાનાયાતિ. તસ્મા ચત્તારોવ સતિપટ્ઠાના વત્તબ્બાતિ. સમ્મા પદહન્તિ એતેહીતિ **સમ્મપ્પધાનાનિ**. કામં તચોચ ન્હારુચ, અટ્ઠિચ અવસિસ્સતુ. ઉપસ્સુસ્સતુ મે સરીરે મંસલોહિતં. યન્તં પુરિસથામેન પુરિસપરક્કમેન પત્તબ્બં. ન તં અપત્વા વીરિયસ્સ સણ્ઠાનં ભવિસ્સતીતિ એવં અનિવત્તનવુત્તિ વસેન પવત્તસ્સ સમ્માવાયામસ્સ એતં નામં. સો પન તથા પવત્તો એકોપિ સમાનો કિચ્ચસિદ્ધિવસેન ચતુધા હોતીતિ. વુત્તં **ઉપ્પન્નાનન્તિ**આદિ.

તત્થ **ઉપ્પન્નાનંપાપકાનન્તિ** અસુકસ્મિં કાલે દેસે ઠાને વા અહં ઇદઞ્ચિદઞ્ચ નામ પાપં અકાસિં, ઇદઞ્ચિદઞ્ચનામ મય્હં ઉપ્પન્નન્તિ એવં અત્તનો સન્તાને ઉપ્પન્નભાવેન વિદિતાનં અકુસલાનં. **પહાનાયા**તિ તેસં અત્તનો સન્તાને અજ્જતગ્ગે યાવપરિનિબ્બાનાપુન અનુપ્પાદધમ્મતાપાદનકરણત્થં. **વાયામો**તિ સીલ પૂરણ સમથ વિપસ્સનાભાવનાકમ્મેસુ દળ્હં વાયામો. **અનુપ્પન્નાનન્તિ** અત્તનો સન્તાને ઉપ્પન્નપુબ્બન્તિ અવિદિતાનં પરસન્તાનેસુવા સુત્તન્તેસુવા દિસ્વાવા સુત્વાવા વિદિતાનં. **અનુપ્પાદાયા**તિ યેસં અકુસલ મૂલાનં અત્થિતાય ઇમેસં સત્તાનં ઈદિસાનિ કિલેસજાતાનિ વા પાપકમ્માનિવા ઉપ્પજ્જન્તિ. તાનિ મયિ વિજ્જન્તિએવ. અહંપિ તેહિ કિલેસેહિવા કમ્મેહિવા અપરિમુત્તોયેવ. અહંપિ સ્વેવા પરસુવેવા ભવન્તરેસુવા તાનિ અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેસ્સા મિયેવાતિ એવં પચ્ચવેક્ખિત્વા તેસં અકુસલમૂલાનં અત્તનો સન્તાને ઉપ્પત્તિયા પચ્ચયસમુચ્છિન્દનત્થં. **અનુપ્પન્નાનંકુસલાનન્તિ** ચતુભૂમકેસુ કુસલધમ્મેસુ સત્તવિસુદ્ધિપભેદેસુ ઇમેનામ વિસુદ્ધિધમ્મા મયા અપ્પત્તા અનધિગતાએવ હોન્તીતિ એવં ઞત્વા સમયે અનતિક્કન્તેએવ અપ્પત્તાનં અનધિગતાનં ઉપરિ વિસુદ્ધિધમ્માનં અધિગમનત્થાય.

ઉપ્પન્નાનં કુસલાનં ભિય્યો ભાવાયાતિ યાનિ સીલાદીનિ કુસલાનિ મયિ ઉપ્પન્નાનિ. તાનિ યાવ નિયામં નઓક્કમન્તિ, તાવ મય્હં એતાનીતિ વત્તું નારહન્તિ. સ્વેવા પરસુવેવા ભવન્તરં પત્વાવા ભિજ્જિસ્સન્તિ યેવાતિ એવં પચ્ચવેક્ખિત્વા અત્તનો સન્તાને ઉપ્પન્નાનં તેસં સબ્બસો અકુપ્પધમ્મતાપાદનવસેન સુઠુતરં વડ્ઢનત્થાય. એતેસુ પન ચતૂસુ મુખેસુ યેન કેનચિ એકેન મુખેન ઉપ્પન્નો વાયામો ચતુકિચ્ચસાધકોએવ હોતીતિ વેદિતબ્બો. અટ્ઠકથાયં પન મગ્ગક્ખણે એવ એકસ્સ તસ્સ ચતુકિચ્ચસાધકતા વુત્તાતિ.

ઇજ્ઝનં ઇદ્ધિ, તસ્સ તસ્સ યોગકમ્મસ્સ સિદ્ધિ સમિદ્ધિ નિબ્બત્તીતિ અત્થો. સા પન સઙ્ખેપતો અભિઞ્ઞેય્યાનં ધમ્માનં અભિઞ્ઞાસિદ્ધિ, પરિઞ્ઞેય્યાનં પરિઞ્ઞાસિદ્ધિ, પહાતબ્બાનં પહાનસિદ્ધિ, સચ્છિકા તબ્બાનં સચ્છિકરણસિદ્ધિ, ભાવેતબ્બાનં ભાવનાસિદ્ધીતિ પઞ્ચવિધા હોતિ. ઇજ્ઝતીતિવા ઇદ્ધિ સત્થુસાસને યોગકમ્મેન ઇજ્ઝન્તાનં સબ્બેસં મહગ્ગત લોકુત્તરધમ્માનં નામં. પજ્જતિ એતેનાતિ પાદો. ઇદ્ધિયા પાદોતિ **ઇદ્ધિપાદો**. ઇદ્ધિપત્તિયા બલવુપાયો પધાનકારણન્તિ વુત્તં હોતિ. સો પન ચતુન્નં અધિપતિધમ્માનં વસેન ચતુધા હોતીતિ વુત્તં **ચત્તારો ઇદ્ધિપાદા**તિઆદિ. અધિપતિભૂતો છન્દોવ ઇદ્ધિપાદોતિ **છન્દિદ્ધિપાદો**. એસનયો સેસેસુપીતિ. એત્થચ સબ્બે મહગ્ગતાનુત્તરભૂતા ઉત્તરિમનુસ્સ ધમ્માનામ નપાકતિકેન છન્દેનવા વીરિયેનવા ચિત્તેનવા પઞ્ઞાય વા અધિગન્તબ્બા હોન્તિ. યેન કેનચિ પલિબોધેન પટિબાહિતું અસક્કુણેય્યેન અધિપતિભાવપત્તેન છન્દાદિનાએવ અધિગન્તબ્બા. તસ્મા ઇમે ચત્તારો ધમ્મા અધિપતિભૂતાવ ઇધ અધિપ્પેતાતિ દટ્ઠબ્બાતિ.

[૨૧૯] યંપન **વિભાવનિયં**

> ''ઇજ્ઝતિ અધિટ્ઠાનાદિકં એતાયાતિ ઇદ્ધિ, ઇદ્ધિવિધઞ્ઞાણં. ઇદ્ધિયા પાદો ઇદ્ધિપાદો''તિ વુત્તં. તં સંયુત્તકે કતમાચ ભિક્ખવે ઇદ્ધિ. ઇધ ભિક્ખવે ભિક્ખુ અનેકવિહિતં ઇદ્ધિવિધં પચ્ચનુભોતિ. એકોપિ હુત્વા બહુધા હોતિ.લ. યાવ બ્રહ્મલોકાપિ કાયેન વસં વત્તેતિ. અયં વુચ્ચતિ ભિક્ખવે ઇદ્ધીતિ ઇમાય પાળિયા સમેતિ. એવંસન્તેપિ ઇધ અભિધમ્મપરિયાયોવ અધિપ્પેતોતિ તં ન યુજ્જતિયેવ.

વિભઙ્ગે પન પથમવારે લોકિય લોકુત્તરમિસ્સકા ચિત્ત ચેતસિકરાસીએવ ઇદ્ધિપાદાતિ વુત્તા. અટ્ઠકથાયઞ્ચ- પથમજ્ઝાન પરિકમ્મંહિ ઇદ્ધિપાદોનામ. પથમજ્ઝાનં ઇદ્ધિનામ.લ. નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞાયતનજ્ઝાનપરિકમ્મં

ઇદ્ધિપાદોનામ. નેવસઞ્ઞાનાસઞ્ઞા યતનજ્ઝાનં ઇદ્ધિનામ. સોતાપત્તિમગ્ગસ્સ વિપસ્સના ઇદ્ધિપાદો નામ. સોતાપત્તિમગ્ગો ઇદ્ધિનામ.લ. અરહત્તમગ્ગસ્સ વિપસ્સના ઇદ્ધિપાદોનામ. અરહત્તમગ્ગો ઇદ્ધિનામાતિચ. પથમજ્ઝાનં ઇદ્ધિપાદોનામ. દુતિયજ્ઝાનં ઇદ્ધિનામ. લ. આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનજ્ઝાનં ઇદ્ધિ પાદોનામ. નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞા યતનજ્ઝાનં ઇદ્ધિનામ. સોતા પત્તિમગ્ગો ઇદ્ધિપાદોનામ. સકદાગામિમગ્ગો ઇદ્ધિનામ.લ. અરહત્તમગ્ગો ઇદ્ધિનામાતિ ચ વુત્તં. તંતં પાદકજ્ઝાનં ઇદ્ધિપાદોનામ. તતો તતો વુટ્ઠહિત્વા ઉપ્પાદિતમગ્ગો ઇદ્ધિનામાતિપિ વત્તું વટ્ટતિયેવ. ઇધ પન ઉત્તરચૂળભાજનિયે આગતનયેન ચત્તારો અધિપતિધમ્માએવ ઇદ્ધિપાદાતિ વુત્તા.

તત્થ પન લોકુત્તરભૂતાએવ અધિપ્પેતા. ઇધ લોકિય લોકુત્તર મિસ્સકભૂતાતિ. ઇન્દ્રિયબલાનિ અત્થતો હેટ્ઠા વુત્તાનેવ. પાકટટ્ઠાનતો પન ચતૂસુ સોતાપત્તિયઙ્ગેસુ સદ્ધાય થામો વેદિતબ્બો. યથાહ-કત્થ ભિક્ખવે સદ્ધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. ચતૂસુ સોતાપત્તિયઙ્ગેસુ એત્થ સદ્ધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બન્તિ. ચતૂસુ સમ્મપ્પધાનેસુ વીરિયસ્સ. યથાહ-કત્થ ભિક્ખવે વીરિયિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. ચતૂસુ સમ્મપ્પધાનેસુ એત્થ વીરિયિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બન્તિ. ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સતિયા. યથાહ-કત્થ ભિક્ખવેસતિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુએત્થ સતિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બન્તિ. ચતૂસુ ઝાનેસુ સમાધિસ્સ. યથાહ-કત્થ ભિક્ખવે સમાધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. ચતૂસુ ઝાનેસુ એત્થ સમાધિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બન્તિ. ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ પઞ્ઞાય થામો વેદિતબ્બો. યથાહ-કત્થ ભિક્ખવે પઞ્ઞિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બં. ચતૂસુ અરિયસચ્ચેસુ એત્થ પઞ્ઞિન્દ્રિયં દટ્ઠબ્બન્તિ. સમ્બોધિ વુચ્ચતિ ચતૂસુ મગ્ગેસુ ઞાણં, સમન્તતો બુજ્ઝતિ પટિવિજ્ઝતિ બુજ્ઝન્તિ વા એતાયાતિ કત્વા. સા હિ ચતુસચ્ચધમ્મં બુજ્ઝમાના એકક્ખણે સોળસહિ અત્થેહિ સદ્ધિં સમન્તતો બુજ્ઝતિ, ન એકદેસ તોતિ તસ્સા સમ્બોધિયા સમુટ્ઠાપનટ્ઠેન સમ્બોધિયા અઙ્ગો સહકારીબલવપચ્ચયોતિ **સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. સતિએવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો **સતિસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. સા હિ કાયાદીસુ ચતૂસુ અત્તનો ગોચરેસુ ભાવનાવસેન સુટ્ઠુસંવટ્ઠમાના અનુપુબ્બેન સબ્બપમાદ પક્ખં વિધમેત્વા સબ્બં અપ્પમાદપક્ખઞ્ચ પૂરેત્વા ચતુમગ્ગઞ્ઞાણ સઙ્ખાતં સમ્બોધિં સમુટ્ઠાપેતીતિ. વિપસ્સનાય ભૂમિભૂતે અજ્ઝત્ત બહિદ્ધાધમ્મે વિચિનાતિ કક્ખળત્તકુસનાદીહિ અનિચ્ચતાદીહિચ વિવિધા કારેહિ ચુણ્ણવિચુણ્ણં કુરુમાનોવિય તેસુ દટ્ઠબ્બાકારં અસેસં ઉપધારેતીતિ ધમ્મવિચયો. સોએવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ **ધમ્મવિચય સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. સોપિ હિ અત્તનો ગોચરભૂતેસુ તેસુ ધમ્મેસુ ભાવનાવસેન સુટ્ઠુસંવટ્ઠમાનો અનુપુબ્બેન સબ્બંસમ્મોહ પક્ખં વિધમેત્વા સબ્બં અસમ્મોહપક્ખં પૂરેત્વા સયં ચતુમગ્ગઞાણ સમ્બોધિ હુત્વા સમુટ્ઠહતીતિ. સમ્મપ્પધાનવીરિયમેવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ **વીરિયસમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. તમ્પિ હિ ચતુબ્બિધેસુ અત્તનો ગોચરેસુ ભાવનાવસેન સુટ્ઠુ સંવટ્ઠમાનં અનુપુબ્બેન સબ્બં કુસલેસુ ધમ્મેસુ લીનસઙ્કોચ કોસજ્જપક્ખં કિલેસજાતં વિધમેત્વા સબ્બં ધુરસંપગ્ગહપક્ખં પૂરેત્વા વુત્તપ્પકારં સમ્બોધિં સમુટ્ઠા પેતીતિ.

પીતિયેવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો **પીતિ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. સાપિ હિ વુત્તપ્પકારેસુ ગોચરેસુ સુટ્ઠુ સંવટ્ઠમાના કુસલેસુ ધમ્મેસુ સબ્બં ચિત્તસ્સ અરતિઉક્કણ્ઠપક્ખં વિધમેત્વા સબ્બં ધમ્મરતિ ધમ્મનન્દિધમ્મારામ પક્ખં પૂરેત્વા વુત્તપ્પકારં સમ્બોધિં સમુટ્ઠાપેતિ. પસ્સદ્ધિએવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો **પસ્સદ્ધિ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. સાપિ હિ વુત્તપકારેસુ ગોચરેસુ ભાવનાવસેન સુટ્ઠુ સંવટ્ઠમાના સબ્બં ચિત્તસ્સ સારમ્ભ દરથપક્ખં વિધમેત્વા સબ્બં વૂપસન્તસીતલપક્ખં પૂરેત્વા વુત્તપ્પકારં સમ્બોધિં સમુટ્ઠાપેતિ. સમાધિએવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ **સમાધિ સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. તસ્સ સમ્બોધિસમુટ્ઠાપનતા પાકટા. તત્રમજ્ઝત્તતા સઙ્ખાતા ઉપેક્ખાએવ સમ્બોજ્ઝઙ્ગોતિ **ઉપેક્ખા સમ્બોજ્ઝઙ્ગો**. સાપિહિ વુત્તપ્પકારેસુ સતિઆદીનં ગોચરેસુ ભાવનાવસેન સુટ્ઠુ સંવટ્ઠમાના સબ્બં ચિત્તસ્સ લીનુદ્ધચ્ચપક્ખં વિધમેત્વા સમવાહિતપક્ખં પૂરેત્વા વુત્તપ્પકારં સમ્બોધિં સમુટ્ઠાપેતીતિ. સમ્મા અવિપરીતતો દસ્સનં **સમ્માદિટ્ઠિ**. સા પન દુક્ખે ઞાણં, દુક્ખસમુદયે ઞાણં, દુક્ખનિરોધે ઞાણં, દુક્ખનિરો ધગામિનિપટિપદાય ઞાણન્તિ ચતુબ્બિધા હોતિ. સમ્મા અવિપરીતતો

સંકપ્પનં **સમ્માસઙ્કપ્પો**. યથા સમ્માદિટ્ઠિ દટ્ઠબ્બસભાવેસુ ફરમાના પવત્તતિ તથા તસ્સા સંવિધાનન્તિ અત્થો. તેનેવ હિ સો પઞ્ઞાક્ખન્ધે સઙ્ગહિતોતિ. યથાહ-યાચાવુસો વિસાખ સમ્માદિટ્ઠિ, યોચ સમ્માસઙ્કપ્પો, ઇમે ધમ્મા પઞ્ઞાક્ખન્ધે સઙ્ગહિતાતિ. **સમ્માવાચા** દયો પુબ્બે વુત્તત્થાયેવ. સમ્મા વાયમન્તિ એકેનાતિ **સમ્માવાયામો**. ચતુકિચ્ચસાધકં સમ્મપ્પધાન વીરિયં. પસ્સદ્ધિદ્વયં પસ્સદ્ધિસામઞ્ઞેન એકં કત્વા **ચુદ્દસેતે સભાવતો**તિ વુત્તં. **સત્તધા**તિ વુત્તપ્પકારાનં સતિપટ્ઠાનચતુક્ક સમ્મપ્પધાનચતુક્કાદીનં વસેન સત્તધા. ઇદાનિ તેસં ચુદ્દસન્નં કિચ્ચાનં ઠાનભેદં દસ્સેતું **સઙ્કપ્પપસ્સદ્ધિચા**તિઆદિમાહ.

[૨૨૦] યંપન **વિભાવનિયં**

"સત્તધા તત્થ સઙ્ગહોતિ વત્વા પુન તં દસ્સેતું સઙ્કપ્પપસ્સદ્ધિચાતિઆદિમાહા"તિ વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

ન હિ તત્થ સત્ત સરૂપં લબ્ભતીતિ. સઙ્કપ્પો વિરતિત્તયઞ્ચ એકં મગ્ગઙ્ગટ્ઠાનં પાપુણાતિ. પસ્સદ્ધિચ પીતિચ ઉપેક્ખાચ એકં બોજ્ઝઙ્ગટ્ઠાનં. છન્દોચ ચિત્તઞ્ચ એકં ઇદ્ધિપાદટ્ઠાનન્તિ એવં નવધમ્મા એકટ્ઠાનિકા હોન્તિ. એકં વીરિયં ચતુસમ્મપ્પધાન ઇદ્ધિ પાદિન્દ્રિય બલબોજ્ઝઙ્ગ મગ્ગઙ્ગ વસેન નવટ્ઠાનિકં. એકા સતિ ચતુસતિપટ્ઠાન ઇન્દ્રિય બલ બોજ્ઝઙ્ગ મગ્ગઙ્ગ વસેન અટ્ઠટ્ઠાનિકા. એકો સમાધિ ઇન્દ્રિય બલ બોજ્ઝઙ્ગ મગ્ગઙ્ગ વસેન ચતુટ્ઠાનિકો. એકાપઞ્ઞા ઇદ્ધિપાદિન્દ્રિય બલ બોજ્ઝઙ્ગ મગ્ગઙ્ગ વસેન પઞ્ચટ્ઠાનિકા. એકા સદ્ધા ઇન્દ્રિય બલ વસેન દુટ્ઠાનિકાતિ. તે પન સત્તતિંસ પભેદા ધમ્મા પુબ્બભાગે નાનારમ્મણા નાનાખણિકાચ હોન્તિ. મગ્ગફલેસુ પન નવટ્ઠાનિકં વીરિયં એકમેવ નિબ્બાનં આરમ્મણંકત્વા નવસુઠાનેસુ અત્ત પટિપક્ખાનં પાપ ધમ્માનં પચ્ચય ચમુગ્ઘાતવસેન નવ કિચ્ચાનિ સાધયમાનં એકમેવ પવત્તતિ. એસ નયો અટ્ઠટ્ઠાનિકાદીસુ. તસ્મા તે એકક્ખણે એકચિત્તે સબ્બે એકતો ઉપલબ્ભન્તીતિ વુત્તં **સબ્બે લોકુત્તરે હોન્તી**તિ. **નવાસઙ્કપ્પ પીતિયો**તિ એત્થ વાસદ્દો ક્વચિ સદ્દત્થો. સઙ્કપ્પો ક્વચિ દુતીયજ્ઝાનિકા દિકેપીતિચ ક્વચિ ચતુત્થજ્ઝાનિકાદિકે લોકુત્તરે નહોન્તીતિ અત્થો.

લોકિયેપીતિ સીલવિસોધનાદિવસેન પવત્તે કામા વચરકુસલાદિકે લોકિયકુસલ ક્રિયચિત્તુપ્પાદેપિ. **યથા યોગ**ન્તિ સીલવિસોધનકમ્મ સમથકમ્મનામરૂપપરિગ્ગહાદિકમ્મેસુ યુજ્જિતબ્બાનં વિરતિત્તયાદીનં અનુરૂપં. **છબ્બિસુદ્ધિપવત્તિય**ન્તિ સીલ વિસુદ્ધાદીનં છન્નં વિસુદ્ધીનં અનુક્કમેન પવત્તિકાલે. એતેન દિટ્ઠેવ ધમ્મે મગ્ગફલપતિટ્ઠાભાવત્થાય પૂરિતે ચતુપારિસુદ્ધિ સીલેપિ સદ્ધાસતિઆદયો બોધિપક્ખિયેસુ સઙ્ગહિતા એવ હોન્તિ. તથા મગ્ગપાદકત્થાય ઉપ્પાદિતેસુ મહગ્ગતજ્ઝાનેસુ મીતિ દસ્સેતિ. તથા હિ બોજ્ઝઙ્ગસંયુત્તકે –

> એવં ભાવિતો ખો કુણ્ડલિય ઇન્દ્રિયસંવરો તીણિ સુચરિતાનિ પરિપૂરેતિ. એવં ભાવિતાનિ તીણિ સુચરિતાનિ ચત્તારો સતિપટ્ઠાને પરિપૂરેન્તિ. એવં ભાવિતા ચત્તારો સતિપટ્ઠાના સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે પરિપૂરેન્તિ. એવં ભાવિતા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે વિજ્જાવિમુત્તિયો પરિપૂરેન્તીતિ વુત્તં.

અટ્ઠકથાયંપિ નકેવલં બલવવિપસ્સના મગ્ગફલેસુએવ બોજ્ઝઙ્ગે ઉદ્ધરન્તિ. વિપસ્સનાપાદક કસિણજ્ઝાન આનાપાણા સુક બ્રહ્મવિહારજ્ઝાનેસુપિ ઉદ્ધરન્તીતિ વુત્તં. [બોધિપક્ખિયસઙ્ગહો]

૧૬૫. સબ્બસઙ્ગહે **પઞ્ચક્ખન્ધા**તિ પઞ્ચ રાસયો. અતીતાદિ ભેદ ભિન્નાનં રૂપાનં ખન્ધો રાસીતિ **રૂપક્ખન્ધો**. એકસ્મિં રુપ્પન લક્ખણે રાસિં કત્વા ઞાણેન પરિગ્ગહિતા રૂપધમ્માએવ. તથા એકસ્મિં વેદયિતલક્ખણે સઞ્જાનન લક્ખણે રાસિં કત્વા પરિગ્ગહિતા અતીતાદિભેદભિન્ના વેદનાસઞ્ઞાયો **વેદનાક્ખન્ધો સઞ્ઞાક્ખન્ધો** ચનામ.

સઙ્ખરોન્તીતિ સઙ્ખારા. ફસ્સ ચેતના દયો. તેહિ છસુવા ઉપપત્તિદ્વારેસુ તીસુવા કમ્મદ્વારેસુ એકતો સઙ્ગમ્મ સમાગમ્મ કુસનચેતયિતાદીહિ અત્તનો અત્તનો કિચ્ચેહિ દસ્સનસવનાદીનિ સાધારણકિચ્ચાનિવા કાયિક વાચસિકમાનસિકાનિવા સયન નિસજ્જટ્ઠાન ગમન કથન ચિન્તનાદીનિ સબ્બાનિ કિચ્ચાનિ કરોન્તિ વિદહન્તીતિ. વુત્તઞ્હેતં સંયુત્તકે –

> કિઞ્ચ ભિક્ખવે સઙ્ખારે વદેથ. સઙ્ખતં અભિસઙ્ખરોન્તીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્મા સઙ્ખારાતિ વુચ્ચન્તિ. કિઞ્ચ સઙ્ખતં અભિ સઙ્ખરોન્તિ, રૂપં રૂપત્થાય સઙ્ખતં અભિસઙ્ખરોન્તિ. વેદનં વેદનત્થાય સઙ્ખતં અભિસઙ્ખરોન્તિ. સઞ્ઞં સઞ્ઞત્થાય સઙ્ખત અભિસઙ્ખરોન્તિ. સઙ્ખારે સઙ્ખારત્થાય સઙ્ખત મભિસઙ્ખરોન્તિ. વિઞ્ઞાણં વિઞ્ઞાણત્થાય સઙ્ખત મભિ સઙ્ખરોન્તીતિ. સઙ્ખત મભિસઙ્ખરોન્તીતિ ખો ભિક્ખવે તસ્મા સઙ્ખારાતિ વુચ્ચન્તીતિ.

તત્થ રૂપં રૂપત્થાય સઙ્ખતમભિસઙ્ખરોન્તીતિ યસ્મિં યસ્મિં કાલે સયન નિસજ્જાદિવસેન પવત્તા યા યા રૂપવિકતિ ઇચ્છીયતિ, તસ્મિંતસ્મિં કાલે તસ્સા તસ્સા રૂપવિકતિયા જાતત્થાય ઇરિયાપથ પરિવત્તનાદિ વસેન તં તં રૂપવિકતિં સઙ્ખતં અભિસઙ્ખરોન્તીતિ અત્થો. ખજ્જભોજ્જાદિકં વત્થાલઙ્કારાદિકં મઞ્ચ પીઠ ગેહ રથાદિકં સબ્બં ઉપભોગ પરિભોગભૂતં બાહિર રૂપંપિ ગહેત્વા યોજેતું વટ્ટતિયેવ. વેદનન્તિ દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ સબ્બંપિ વેદનં. તત્થ દિટ્ઠધમ્મિકં વેદનં સઙ્ખતં અભિસઙ્ખરોન્તા ચિત્તકમ્મનચ્ચગીતાદીનિ તં તં વેદનુપકરણાનિ સમ્પાદન વસેન સમ્પરાયિકઞ્ચ અભિસઙ્ખરોન્તા માનુસકંવા દિબ્બંવા તંતં વેદનં પત્થેત્વા દાન સીલાદિ સમ્પાદન વસેન અભિસઙ્ખરોન્તિ. એસનયો સેસેસુપિ. સઙ્ખારેસુ પન ફસ્સં ફસ્સત્થાય ચેતનં ચેતનત્થાયાતિઆદિના દાનં દાનત્થાય સીલં સીલત્થાય પાણાતિપાતં પાણાતિપાતત્થાયાતિઆદિના વા સબ્બં લોકપવત્તિં ઞત્વા વિત્થારેતબ્બાતિ. એત્થ સિયા, કસ્મા સઙ્ખારેસુ પાકટા ચેતનાદયો વિતક્કાદયો લોભાદયો સદ્ધાસતિપઞ્ઞાદયોચ ધમ્મે વિસું વિસું ખન્ધભાવેન અવત્વા વેદનાસઞ્ઞાવ વુત્તાતિ. વુચ્ચતે.

યથા હિ છેકો મહાભિસક્કો ભેસજ્જમૂલાનિ ગહેત્વા ચુણ્ણં કરોન્તો તેસુ મૂલેસુ ઇમાનિ થૂલાનિપિ મુદૂનિ હોન્તિ. ઇમાનિ ખુદ્દકાનિપિ કક્ખળાનિ હોન્તીતિ ઞત્વા તતો પથમતરં કક્ખળાનિ વિસું ઉદ્ધરિત્વા સુટ્ઠુ કોટ્ટેત્વા ચુણ્ણં કરોતિ. સેસાનિ પન સબ્બાનિ મુદૂનિ એકતો કત્વા કોટ્ટેત્વા ચુણ્ણં કરોતિ. તતો ઉભયાનિ મિસ્સેત્વા સિલાયં પિસેત્વા ભેસજ્જકમ્મે ઉપનેતિ. એવં કરોન્તો નકિલમતિ. એવમેવં ભગવાપિ નામરૂપધમ્મેસુ તિલક્ખણં આરોપેત્વા નિચ્ચસુખઅત્ત વિપલ્લાસાનં પહાનત્થાય અનુયુઞ્જન્તા દેવમનુસ્સા વિભાગે અકતે તીસુ ધમ્મેસુ કિલમિસ્સન્તીતિ ઞત્વા નામધમ્મેસુ વેદનાસઞ્ઞાચિત્તસઙ્ખાતે તયો ધમ્મે વિસું ઉદ્ધરિત્વા એકમેકં ખન્ધં નામ કત્વા દેસેસિ. તથા હિ યથા મચ્છાનામ ઉદકે સતિ ઉક્કણ્ઠિતા નામ નત્થિ. અસતિ પન એકન્તેન ઉક્કણ્ઠિતાયેવ હોન્તિ. યથાવા મધુકરાવા ભમરાવા યસ્મિં વને પુપ્ફરસ ફલરસે લભન્તિ, તત્થ ઉક્કણ્ઠિતાનામ નત્થિ. અલભમાના પન એકન્તેન ઉક્કણ્ઠિતાએવ હોન્તિ. એવમેવ ઇમેસં સત્તાનં સુખ સઞ્ઞિતેસુ પતિસરણેસુ વેદનાસદિસં પતિસરણંનામ નત્થિ. મનુસ્સદેવબ્રહ્મસમ્પત્તિયો અસ્સાદેન્તાપિ સુખવેદનત્થાયએવ અસ્સાદેન્તિ. યદિચ તાહિ વિના યથિચ્છિતં સુખવેદનં લભેય્યું. કોનામ તા સાદિયિસ્સતિ. તથા ફસ્સચેતનાદીહિ વિતક્કવિચારવીરિયાદીહિ લોભદોસાદીહિ સદ્ધાસતિપઞ્ઞાદીહિ ચ સઙ્ખારક્ખન્ધધમ્મેહિ દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકઞ્ચ યંકિઞ્ચિ સઙ્ખતં અભિસઙ્ખરોન્તાપિ સુખવેદનત્થાયએવ અભિસઙ્ખરોન્તિ. યદિચ તાદિસેન અભિસઙ્ખરણેન વિનાપિ યથિચ્છિતં સુખં લભેય્યું, તેહિ ધમ્મેહિ અત્થો નત્થીતિ કોનામ તે ધમ્મે અભિસઙ્ખરિસ્સતીતિ.

ઇતિ સુખસઞ્ઞિતેસુ ધમ્મેસુ વેદનાનામ ઇમેસં સત્તાનં પરમુક્કંસગતં સુખસઞ્ઞિતટ્ઠાનં હોતિ. તસ્મા ભગવા તં વિસું એકં ખન્ધં કત્વા ખન્ધદેસનં દેસેતીતિ. તથા ઇમેસં સત્તાનં અત્તસઞ્ઞિતેસુ પતિસરણેસુ સઞ્ઞાસદિસં પતિસરણં નામ નત્થિ. તથા હિ તસ્મિં તસ્મિં સત્તનિકાયે ઉપ્પન્ના તે તે સત્તા અત્તાનો અત્તનો વિસયેસુ સબ્બં જાનિતબ્બં સઞ્ઞાય સઞ્જાનિત્વા વિઞ્ઞુત્તં આપજ્જન્તિ. તથા વિઞ્ઞુત્તં આપજ્જન્તા યત્તકં પરે જાનન્તિ. તત્તકં મયંપિ જાનામ. કો અમ્હાકં ઉત્તરિતરોતિ એવં લોકે ઞાણસમ્ભમં સઞ્ઞં પરમં અત્તાનં કત્વા વિચરન્તિ. ઇતિ અત્તસઞ્ઞિતેસુ ધમ્મેસુ સઞ્ઞાનામ ઇમેસં સત્તાનં પરમુક્કં સગતં અત્તસઞ્ઞિતટ્ઠાનં હોતિ. તસ્મા ભગવાતંપિ વિસું એકં ખન્ધં કત્વા ખન્ધદેસનં દેસેતીતિ. તથા ઇમેસં સત્તાનં નિચ્ચસઞ્ઞિતેસુ પતિસરણેસુ ચિત્તસદિસં પતિસંરણં નામ નત્થિ. તથા હિ સત્તા સુખં દુક્ખંનામ અનિચ્ચં સુખપત્તાનં દુક્ખં નત્થિ. દુક્ખ પત્તાનં સુખં નત્થીતિવા. સઞ્ઞાનામ અનિચ્ચા, કદાચિ પમુસ્સતિ કદાચિ નપમુસ્સતીતિવા. વીરિયંનામ અનિચ્ચં. કદાચિ આરભતિ, કદાચિ ન આરભતીતિવા. લોભોનામ અનિચ્ચો. કદાચિ ઉપ્પજ્જતિ, કદાચિ નઉપ્પજ્જતીતિવા. દોસોનામ અનિચ્ચો. કદાચિ ઉપ્પજ્જતિ, કદાચિ ન ઉપ્પજ્જતીતિવા. સદ્ધાનામ અનિચ્ચા. કદાચિ પસન્નચિત્તો હોતિ, કદાચિ અપ્પસન્નચિત્તો હોતીતિવા. પઞ્ઞાનામ અનિચ્ચા. જાનિતબ્બંપિ કદાચિ જાનાતિ, કદાચિ ન જાનાતીતિવા એવં ચેતસિકધમ્માનં અનિચ્ચ ભાવોનામ કેસઞ્ચિ લોકિયજનાનંપિ પાકટો હોતિ. ન પન ચિત્તસ્સ. ન હિ સત્તા ચિત્તંનામ અનિચ્ચં. કદાચિ ઉપ્પજ્જતિ, કદાચિ ન ઉપ્પજ્જતીતિ ગણ્હન્તિ. તં પન સયં નિચ્ચં પવત્તમાનં હુત્વા કદાચિ સુખેન યુત્તં હોતિ, કદાચિ દુક્ખેનાતિઆદિના તસ્મિં નિચ્ચસઞ્ઞમેવ ઉપ્પાદેન્તીતિ. ઇતિ ચિત્તંનામ નિચ્ચસઞ્ઞિતેસુ ધમ્મેસુ પરમુક્કં સગતં નિચ્ચસઞ્ઞિતટ્ઠાનં હોતિ. તસ્મા ભગવા તંપિ વિસું એકં ખન્ધં કત્વા ખન્ધદેસનં દેસેતીતિ.

[૨૨૧] યંપન **વિભાવનિયં**

''ભાજન ભોજન બ્યઞ્જન ભત્તકારક ભુઞ્જક વિકપ્પવસેન પઞ્ચેવ વુત્તા''તિ વત્વા તં વિભાવન્તેન ''રૂપઞ્હિ વેદના નિસ્સયત્તા ભાજનટ્ઠાનિયં. વેદના ભુઞ્જિતબ્બત્તા ભોજનટ્ઠાનિયા. સઞ્ઞા વેદનસ્સાદ લાભ હેતુત્તા બ્યઞ્જનટ્ઠાનિયા. સઙ્ખારા અભિસઙ્ખરણતો ભત્તકારકટ્ઠાનિયા. વિઞ્ઞાણં ઉપભુઞ્જકત્તા ભુઞ્જકટ્ઠાનિયં. એત્તાવતાચ અધિપ્પે તત્થસિદ્ધીતિ પઞ્ચેવ વુત્તા''તિ વુત્તં. તં સારતો નદટ્ઠબ્બં.

ન હિ તં અટ્ઠકથાયં એતપ્પરમવિનિચ્છયે આગતં. ઉપમાદીપનેએવ આગતં. ન ચ ભગવતા ભાજનાદિવિકપ્પસિદ્ધિમત્તં ઉદ્દિસ્સ પઞ્ચેવ ખન્ધા વુત્તાતિ સક્કા વત્તું. તથાસિદ્ધસ્સ અત્થસ્સ પયોજનાભાવતોતિ.

[૨૨૨] યઞ્ચ **તત્થ**

''દેસનાક્કમેપિ ઇદમેવ કારણં. યત્થ ભુઞ્જતિ, યઞ્ચ ભુઞ્જતિ, યેનચ ભુઞ્જતિ, યોચ ભોજકો, યોચ ભુઞ્જિતા. તેસં અનુક્કમેન દસ્સેતુકામત્તા''તિ વુત્તં. તંપિ અસારં.

ચતુન્નં ઉપાદાનાનં વિસયભૂતા ખન્ધા ઉપાદાનક્ખન્ધા. સબ્બ સભાગધમ્મ પરિયાદાનવસેન સાસવા અનાસવાચ ધમ્મા પઞ્ચક્ખન્ધાતિ વુત્તા, વિપસ્સના ભૂમિપરિગ્ગહવસેન સાસવાએવ **પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા**તિ વુત્તા. આયતન્તિ અત્તનો ફલુપ્પત્તિયા ભુસં ઉસ્સહન્તા વિય હોન્તીતિ **આયતનાનિ**. આયતનસદ્દો પન છસુ અજ્ઝત્તિકેસુ દ્વારધમ્મેસુ પવત્તમાનો સઞ્જાતિદેસટ્ઠેન નિવાસટ્ઠાનટ્ઠેન આકરટ્ઠેન, છસુ બાહિરેસુ આરમ્મણધમ્મેસુ પવત્તમાનો સમોસરણટ્ઠેન, ઉભયત્થપિ કારણટ્ઠેન પવત્તતિ. તત્થ ચિત્ત ચેતસિકા ધમ્મા એકસ્મિંવા ભવે અનમતગ્ગેવા સંસારે

પુનપ્પુનં સહ જાયમાના ચક્ખાદીસુ છસુ દ્વારપદેસેસુએવ જાયન્તિ, ન અઞ્ઞત્થ. સન્તાનાનુબન્ધવસેન નિવસન્તાપિ તેસ્વેવ નિવસન્તિ, ન અઞ્ઞત્થ. આકિરિત્વા થપિતા વિય પવત્તમાનાપિ તેસ્વેવ પવત્તન્તિ, ન અઞ્ઞત્થ. તસ્મા ચક્ખાદીનિ છસઞ્ઞાતિદેસટ્ઠેન નિવાસટ્ઠાનટ્ઠેન આકરટ્ઠેનચ આયતનાનિનામ. દેવાયતનં વિય અધિટ્ઠાનટ્ઠેનાતિપિ વત્તું વટ્ટતિયેવ.

યથાચ સમ્પન્નપુપ્ફફલેસુ ખેમેસુ રુક્ખેસુ તતો તતો પક્ખિનો નિલિનત્થાય આહારત્થાયચ નિચ્ચં સમોસરન્તિ. એવં રૂપાદીસુ છસુઠાનેસુ તતો તતો ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા આરમ્મણકરણત્થાય નિચ્ચં સમોસરન્તિ. તસ્મા રૂપાદીનિ છ સમોસરણટ્ઠેન આયતનાનિનામ. તદુભયાનિ પન તેસં ચિત્ત ચેતસિકાનં કારણટ્ઠેન આયતનાનિનામ. ચક્ખુચ તં આયતનઞ્ચાતિ **ચક્ખાયતનં**. એવં સેસાનિ. તત્થ ચક્ખુસોતાનિ સત્તાનં હિતક્રિયાસુ બહુપકારત્તા કામરૂપ બ્યાપિતત્તા ચ પાકટાનીતિઆદિમ્હિ વુત્તાનિ. તેહિ આસન્નત્તા તદનન્તરં ઘાનં. તતો જિવ્હાતિ ઇમાનિ ચત્તારિ પદેસાયતનાનિનામ. તતો સકલકાયબ્યાપકો કાયો. તતો તેસં સબ્બેસં ગોચરવિસયગ્ગાહકં મનોતિ. સેસાનિ પન તેસં વિસયત્તા તદનુક્કમેનેવ વુત્તાનીતિ.

કસ્સચિ પન પુગ્ગલસ્સવા સત્તસ્સવા મનુસ્સસ્સવા દેવસ્સવા બ્રહ્મુનોવા વસે અવત્તિત્વા અત્તનોએવ સભાવં ધારેન્તીતિ **ધાતુયો**. વિસું વિસું વવત્થિતસભાવત્તાવા યથાસભાવં ધારીયન્તિ સલ્લક્ખીયન્તિ વવત્થપીયન્તીતિ ધાતુયો. અપિચ, નિસ્સત્ત નિજ્જીવટ્ઠેન ધાતુયો. તત્થ નિસ્સત્તટ્ઠેનાતિ સત્તાકારા ભાવટ્ઠેન સત્તકિચ્ચાભાવટ્ઠેન. કો પનેત્થ સત્તાકારો કિં સત્તકિચ્ચન્તિ. જીવયોગો સત્તાકારો. ઈહાચ બ્યાપારો ચ સત્તકિચ્ચં. નિજ્જીવટ્ઠેનાતિ એકસ્મિં ભવે યાવ નમરતિ. ભવપરંપરાયવા યાવ સંસારો ન નિવત્તતિ. તાવ અભિજ્જમાનો અચ્છિજ્જમાનો એકોવ વત્તતીતિ એવં ગહિતસ્સ જીવસ્સ અભાવટ્ઠેન. ચક્ખાદયોચ ધમ્મા સબ્બસો સત્તાકારરહિતા સત્ત કિચ્ચરહિતાચ હોન્તિ. નચ સયં જીવાનામ હોન્તિ. નાપિ જીવયોગાતિ. ઇતિ નિસ્સત્તટ્ઠેન નિજ્જીવટ્ઠેનચતેધાતુયોનામાતિ. તેસં પન દટ્ઠબ્બાકારો અટ્ઠકથાયં વુત્તો. યથાહ-ભેરિતલં વિય ચક્ખુધાતુ દટ્ઠબ્બા. દણ્ડો વિય રૂપધાતુ. સદ્દોવિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ. તથા આદાસતલં વિય ચક્ખુધાતુ. મુખં વિય રૂપધાતુ. મુખનિમિત્તં વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ. અથવા, ઉચ્છુયન્ત કિલયન્તં વિય ચક્ખુધાતુ. યન્તચક્કયટ્ઠિ વિય રૂપધાતુ. ઉચ્છુરસ તેલાનિ વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ. તથા અધરારણિ વિય ચક્ખુધાતુ. ઉત્તરારણિ વિય રૂપધાતુ. અગ્ગિ વિય ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુ. એસનયો સોતવિઞ્ઞાણધાતુઆદીસુ. મનોધાતુ પન યથાસમ્ભવતો ચક્ખુવિઞ્ઞાણધાતુઆદીનં પુરેચરાનુચરા વિય દટ્ઠબ્બા.

ધમ્મધાતુયા વેદનાક્ખન્ધો સલ્લમિવ સૂલમિવચ દટ્ઠબ્બો. સઞ્ઞા સઙ્ખારક્ખન્ધા વેદનાસલ્લ સૂલયોગા આતુરા વિય દટ્ઠબ્બા. પુથુજ્જનાનંવા સઞ્ઞા આસા દુક્ખજનનતો રિત્તમુટ્ઠિ વિય અયથાભુચ્ચનિમિત્તગાહતો વનમિગોવિય. સઙ્ખારા પટિસન્ધિયં પક્ખિપનતો અઙ્ગારકાસુયં ખિપનપુરિસા વિય. જાતિદુક્ખાનુબન્ધતો રાજપુરિસાનુબન્ધચોરો વિય. સબ્બાનત્થાવહસ્સ ખન્ધસન્તાનસ્સ હેતુતો વિસરુક્ખબીજાનિ વિય. રૂપં નાનાવિધુપદ્દવનિમિત્તતો ખુર ચક્કંવિય દટ્ઠબ્બં. અસઙ્ખતાપિધાતુ અમતતો સન્તતો ખેમતો ચ દટ્ઠબ્બા. કસ્મા, સબ્બાનત્થપટિપક્ખભૂતત્તા. મનોવિઞ્ઞાણધાતુ ગહિતારમ્મણં મુઞ્ચિત્વાપિ અઞ્ઞં ગહેત્વા પવત્તનતો વનમક્કટો વિય, દુદ્દમનતો અસ્સખલુઙ્કો વિય, યત્થ કામનિપાતિતો વેહાસં ખિત્તદણ્ડો વિય, લોભદોસાદિ નાનાપ્પકાર કિલેસયોગતો રઙ્ગનટો વિય દટ્ઠબ્બાતિ. **અરિયસચ્ચાની**તિ એત્થ સન્તસ્સ ધમ્મસ્સ ભાવો સચ્ચં. સન્તસ્સાતિ ભૂતસ્સ તથસ્સ અવિપરીતસ્સ. અપિચ, કેનટ્ઠેન સચ્ચન્તિ. તથટ્ઠેન અવિતથટ્ઠેન અનઞ્ઞથટ્ઠેન. યઞ્હિ ચક્ખુસ્સ દુક્ખત્તં, તં તથં હોતિ અવિતથં અનઞ્ઞથં. દુક્ખદુક્ખ સઙ્ખારદુક્ખ વિપરિણામદુક્ખ સઙ્ખાતેહિ તીહિ દુક્ખેહિ તં

સમઙ્ગિપુગ્ગલસ્સ અભિણ્હપીળનતો. તત્થ સઙ્ખારદુક્ખં નામ કમ્મજાનં ઉપ્પત્તિયા પગેવ તંતંકમ્મા ભિસઙ્ખરણદુક્ખં. તથા ઉતુજાદીનં ઉપ્પત્તિયા પગેવ તંતં ઉતુચિત્તાહારાનં અભિસઙ્ખરણદુક્ખં.

ચક્ખુ હિ નામ રૂપિબ્રહ્માનંપિ પુરિમભવે ઝાનભાવના સઙ્ખાતં મહન્તં કમ્માભિસઙ્ખરણ દુક્ખં અનુભવન્તાનંયેવ ઉપ્પજ્જતિ. નો અઞ્ઞથા. કામસત્તાનં પન પુરિમભવે કમ્મસઙ્ખારદુક્ખં અનુભવિત્વા ઉપ્પન્નંપિ યાવજીવં પવત્તિયા આહારાદિસઙ્ખારદુક્ખઞ્ચ પટિજગ્ગન દુક્ખઞ્ચ અનુભવન્તાનઞ્ઞેવ પવત્તતિ, નો અઞ્ઞથા. પવત્તમાનઞ્ચ પચ્ચયવેકલ્લેવા જાતે અન્તરાયેવા આગતે યદાકદાચિ ભિજ્જતિ. મરણકાલં પત્વા પન એકન્તેન ભિજ્જતિયેવ. તસ્મા તં અસ્સાદેત્વા તદત્થાય કમ્મંવા આહારાદિપચ્ચયંવા પટિજગ્ગનં વા સઙ્ખરોન્તાનં અનમતગ્ગે સંસારે સઙ્ખારદુક્ખસ્સ પરિયન્તોનામ નત્થિ. ઇતિ સબ્બં ચક્ખુ અપરિયન્તેન સઙ્ખારદુક્ખેન પુગ્ગલં અભિણ્હં પીળેતિયેવ. ઇદમસ્સ સઙ્ખારદુક્ખં. ઇદં ચક્ખુ નામ પચ્ચયવેકલ્લેવા જાતે અન્તરાયેવા આગતે યદા કદાચિ ભિજ્જનજાતિકં. તસ્મા તસ્સ ભિજ્જનભયેન પગેવ પચ્ચય સમ્પાદનદુક્ખં રક્ખાવરણગુત્તિસંવિધાનદુક્ખં ભિજ્જનનિમિત્તાનિ દિસ્વા વા ભિજ્જમાનેવા ભિન્નેવા સોચનપરિદેવનાદિદુક્ખઞ્ચ વિપરિણામ દુક્ખંનામ. ઇતિ સબ્બં ચક્ખુ અપરિયન્તેન વિપરિણામદુક્ખેન પુગ્ગલં અભિણ્હં પીળેતિયેવ. ઇદમસ્સ વિપરિણામદુક્ખં. દુક્ખદુક્ખં પન તદુભયેન દુક્ખેન સહેવ સિજ્ઝતિ. એવં ચક્ખુ દુક્ખદુક્ખ સઙ્ખાર દુક્ખ વિપરિણામ દુક્ખસઙ્ખાતેહિ તીહિ દુક્ખેહિ તં સમઙ્ગિપુગ્ગલં અભિણ્હં પીળેતિયેવ. યઞ્ચ તસ્સ તથાપીળનં, તં તથં હોતિ, અવિતથં, અનઞ્ઞથં. તસ્મા ચક્ખુ દુક્ખસચ્ચંનામ. એસ નયો સોતાદીસુ તેભૂમકધમ્મેસુ.

સેસસચ્ચેસુપિ યં લોભસ્સેવ દુક્ખસમુદયત્તં. યં નિબ્બાનસ્સેવ દુક્ખનિરોધત્તં. યં અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગસ્સેવ દુક્ખનિરોધમગ્ગત્તં તં કથં હોતીતિઆદિના વત્તબ્બં. યાવચ લોભો ન પહિય્યતિ. તાવ ચક્ખાદીનિ અસ્સાદેતિયેવ. યાવચ તાનિ અસ્સાદેતિ. તાવ તેસં પવત્તિયા કમ્માદીનિ સઙ્ખરોન્તિયેવ. યાવચ કમ્માદીનિ સઙ્ખરોન્તિ. તાવ ચક્ખાદીનિ પવત્તન્તિયેવ. યાવચતાનિ પવત્તન્તિ. તાવ તેસં વુત્તપ્પકારેહિ સઙ્ખાર દુક્ખાદીહિ નમુચ્ચતિયેવ. તસ્મા લોભસ્સ દુક્ખસમુદયત્તં તથં હોતિ. ચક્ખાદીસુચ પવત્તમાનેસુ વુત્તપ્પકારં સબ્બં દુક્ખં આગચ્છતિયેવ. અપવત્તમાનેસુ નાગચ્છતિ. તસ્મા તેસં પવત્તિનિરોધભૂતસ્સ નિબ્બાનસ્સેવ દુક્ખનિરોધત્તં તથં હોતિ. તથા લોભપહાનતો અઞ્ઞો દુક્ખમુત્તિમગ્ગોનામ નત્થિ. અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગોચ ઉપ્પજ્જ માનો એકન્તેન તં પજહતિ. તસ્મા અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગસ્સેવ દુક્ખનિરોધમગ્ગત્તં તથં હોતિ, અવિતથં, અનઞ્ઞથન્તિ.

એવંસન્તેપિ સચ્ચસદ્દો પરિયાય સચ્ચેસુપિ વત્તતીતિ વુત્તં **ચત્તારિઅરિયસચ્ચાની**તિ. તત્થ દુક્ખસચ્ચે તાવ સક્કાયપરિયા પન્ના અજ્ઝત્તધમ્માએવ અરિયસચ્ચંનામ. તેયેવ હિ અસ્મિમાનસ્સ અધિટ્ઠાનભૂતા હુત્વા યાવતં માનં ન સમૂહનતિ. તાવ દુક્ખકિચ્ચં કરોન્તિ. દુક્ખપરિઞ્ઞાચનામ યાવદેવ અસ્મિમાનસમુગ્ઘાતાય હોતિ. અસ્મિમાનોચ તેસ્વેવ અજ્ઝત્તધમ્મેસુ નિવિસતીતિ તેસુ પરિઞ્ઞાતેસુ પરિઞ્ઞાકિચ્ચં સિદ્ધમેવ હોતીતિ. તબ્બિપરી તેન પન અનિન્દ્રિય બદ્ધધમ્મા મગ્ગફલધમ્માચ અટ્ઠઙ્ગિકવજ્જા ઉદયબ્બય પીળનતો સઙ્ખારદુક્ખવિપરિણામદુક્ખેહિચ અપરિમુત્તત્તા દુક્ખસચ્ચં નામ. સમુદયસચ્ચે એકો લોભોયેવ અરિયસચ્ચંનામ. સોહિ અત્તસમઙ્ગિનો સત્તે અત્તનિચ આરમ્મણધમ્મેસુચ અસ્સાદં જનયિત્વા નિચ્ચં વટ્ટદુક્ખતો અનુક્કણ્ઠમાને કરોતીતિ તેસં લોભસદિસો અઞ્ઞો ઞાતિવા મિત્તોવા સહાયોવા અત્તાવા અત્તનિયંવા નત્થિવિય ખાયતિ. તસ્મા તંસદિસો અઞ્ઞો કોચિ વટ્ટદુક્ખસંવિધાયકોનામ નત્થિ. તઞ્ચ પજહિતું સક્કોન્તસ્સ અઞ્ઞો દુજ્જહોનામ નત્થિ. અવસેસાપન સબ્બેપિ સાસવા કુસલાકુસલધમ્મા સમુદયસચ્ચંનામ.

એત્થ સિયા, નનુ અવિજ્જાપિ સબ્બસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ મૂલભાવેન વુત્તાતિ સાપિ સમુદયે અરિયસચ્ચેએવ વત્તબ્બાતિ. વુચ્ચતે, યથાહિ એકો છેકો ઉય્યાનપાલો સમ્પત્તિયુત્તં ભૂમિ ભાગં લભિત્વા અત્તનો ઞાણબલેન ભૂમિભાગઞ્ચ નાનાબીજાનિચ અભિસઙ્ખરિત્વા નન્દનસદિસં ઉય્યાનં માપેસિ. તત્થ ભૂમિ ઉય્યાન પાલસ્સ બીજાનં રુક્ખાનઞ્ચ પતિટ્ઠાનકિચ્ચં સાધેતિ. બીજાનિચ અઙ્કુરુપ્પાદનકિચ્ચં સાધેન્તિ, ઉય્યાનપાલોયેવ પન સબ્બકિચ્ચાનિ સાધેતિ. સો હિ ભૂમિયં બીજેસુ રુક્ખેસુચ યંયં કત્તબ્બં હોતિ. તં સબ્બં કરોતિ. મમેતન્તિ પરિગ્ગણ્હાતિ રક્ખતિ. તતો ઉપ્પન્ને ભોગે ભુઞ્જતિ. તસ્મા કો ઇદં માપેસિ, કસ્સેદં ઉય્યાનન્તિ વુત્તે ઉય્યાનપાલોયેવ માપેસિ. તસ્સેદં ઉય્યાનં ઇચ્ચેવ વુચ્ચતિ. ન ભૂમિં માપેસિ. બીજાનિ માપેન્તિ. તેસં ઇદં ઉય્યાનન્તિ વુચ્ચતિ. કા પન ઉય્યાનસમ્પત્તિયા પચ્ચયપરંપરાતિ વુત્તે પન ભૂમિએવ આદિતો વત્તબ્બા. ન ઉય્યાનપાલો. નચ બીજાનીતિ. એવં સમ્પદમિદં દટ્ઠબ્બં. પટિચ્ચસમુપ્પાદ નયઞ્હિ પત્વા પચ્ચયપરં પરવસેન દુક્ખ ધમ્માનં પવત્તિ નિવત્તિવિધાને અવિજ્જાએવ આદિ પભવપધાનભૂતા હોતિ, ન તણ્હા. સચ્ચદેસનાયં પન તેસં નિબ્બત્તકધમ્મવિધાને તણ્હાએવ સામિજેટ્ઠક પધાનભૂતા હોતિ. ન અવિજ્જાતિ નત્થિ સમુદયારિયસચ્ચભાવે અવિજ્જાય ઓકાસોતિ દટ્ઠબ્બો. કિલેસાનં તદઙ્ગનિરોધવિક્ખમ્ભન નિરોધા નિરોધસચ્ચંનામ. નિબ્બાનં નિરોધારિયસચ્ચંનામ. છસુ લોકિયવિસુદ્ધીસુ મગ્ગઙ્ગાનિ મગ્ગસચ્ચં નામ. અટ્ઠઙ્ગિકો લોકુત્તરમગ્ગોએવ મગ્ગઅરિયસચ્ચંનામાતિ.

અરિયસદ્દો ચેત્થ કત્થચિ કદાચિ કેસઞ્ચિ કુતોચિ કથઞ્ચિ અવિતથભાવેન ઉત્તમત્થવાચકોતિ. વિભાવનિયં પન અટ્ઠકથાયં વુત્તનયેન સચ્ચસદ્દસ્સ અત્થો વિભાવિતો **દુક્ખંઅરિય સચ્ચ**ન્તિ એત્થ પીળનટ્ઠો, સઙ્ખતટ્ઠો, સન્તાપટ્ઠો, વિપરિણામટ્ઠોતિ ઇમેહિ ચતૂહિ અત્થેહિ ચક્ખાદિકસ્સ એકેકસ્સ તેભૂમકધમ્મસ્સ દુક્ખસચ્ચતા વેદિતબ્બા. તત્થ સઙ્ખતટ્ઠ વિપરિણામટ્ઠા પુબ્બે સઙ્ખાર દુક્ખવિપરિણામદુક્ખેસુ વુત્તનયાએવ. પદત્થતોપન પચ્ચયેહિ સઙ્ખરીયતીતિ સઙ્ખતો. પગેવ કમ્માદિપચ્ચયાભિસઙ્ખરણદુક્ખેન વિના ન ઉપ્પજ્જતિ, નપવત્તતીતિ વુત્તં હોતિ. વિરૂપો હુત્વા પરિણામો વિપરિણામો. પરિહાનિચેવ પરિભેદોચ. પીળનટ્ઠોતિ એત્થ પીળિતબ્બન્તિ પીળનં. પીળેતીતિ પીળનં. પીળીયતે પીળનં. અત્થોતિ સભાવો. પીળનં અત્થો યસ્સાતિ વિગ્ગહો. તત્થ યથા એકિસ્સા દુગ્ગતિત્થિયા કુચ્છિમ્હિ પુત્તો ઉપ્પજ્જતિ. સોચ નાનારોગેહિ સયં નિચ્ચં પીળિતો હુત્વા પટિજગ્ગનદુક્ખેહિ માતરઞ્ચ નિચ્ચં પીળેતિયેવ. યઞ્ચ તસ્સા કુચ્છિમ્હિ તાદિસસ્સ પુત્તસ્સ ઉપ્પજ્જનં, તઞ્ચ તસ્સા ઇત્થિયા પીળનકિચ્ચમેવ હોતિ. એવમેવં યે ચક્ખાદયો ધમ્મા જરામરણેહિ નિચ્ચં પીળીયન્તિ, તે પટિજગ્ગનદુક્ખેહિ તં સમઙ્ગીનં પુગ્ગલં નિચ્ચં પીળેન્તિયેવ. યઞ્ચ તસ્સ સન્તાને તેસં ઉપ્પજ્જનં, તઞ્ચ તસ્સ પીળનકિચ્ચમેવાતિ. યથાહયો ભિક્ખવે ચક્ખુસ્સ ઉપ્પાદો ઠિતિ અભિનિબ્બત્તિ પાતુભાવો. દુક્ખસ્સેસો ઉપ્પાદો. રોગાનં ઠિતિ જરામરણસ્સ પાતુભાવો. યો ભિક્ખવે સોતસ્સ ઘાનસ્સ જિવ્હાય કાયસ્સ મનસ્સ ઉપ્પાદોતિઆદિ.

સન્તાપટ્ઠોતિ રાગગ્ગિઆદીહિ એકાદસહિ અગ્ગીહિ ભુસં પરિદય્હનટ્ઠો. યથાહ –

> ચક્ખું આદિત્તં. કેન આદિત્તં. રાગગ્ગિના આદિત્તં. દોસગ્ગિના. મોહગ્ગિના. જાતિયા. જરાય. મરણેન. સોકેન. પરિદેવેન. દુક્ખેન. દોમનસ્સેન. ઉપાયાસેન આદિત્તન્તિ વદામિ. સોતં આદિત્તં. ઘાનં આદિત્તં. જિવ્હા આદિત્તા. કાયો આદિત્તો. મનો આદિત્તોતિ.

આદિપનં સન્તાપનં પરિદય્હનન્તિ ઇધ અત્થતો એકન્તિ. એત્થ સિયા, અરિયમગ્ગોપિ ચિરકાલં પારમિતાભિસઙ્ખરણદુક્ખેન અન્તિમભવેચ સીલાદિવિસુદ્ધિભાવનાભિસઙ્ખરણદુક્ખેન પુગ્ગલં સુસં પીળેતિયેવ. તથા

વિપરિણામધમ્મોચ. તસ્મા સોપિ પિળનાદિઅત્થેન દુક્ખસચ્ચસઙ્ખ્રો સિયાતિ.ન. સબ્બદુક્ખસન્તિ વંહત્તા. સો હિ વુત્તપ્પકારં અભિસઙ્ખારણદુક્ખં પરિપુણ્ણં અનુભૂતસ્સ પુગ્ગલસ્સ સકિં ઉપ્પજ્જમાનો સબ્બં કિલેસજાતં ખેપેન્તો ઉપ્પજ્જતિ. નિરુજ્ઝમાનોચ સબ્બં આયતિં અનમતગ્ગે સંસારે વટ્ટદુક્ખં વૂપસમેન્તો નિરુજ્ઝતિ. વૂપસન્તંચ અનાગત દુક્ખં ઉપાદાય વુત્તપ્પકારં અભિસઙ્ખારણદુક્ખં ગણનુપગં નહોતિ. ભિજ્જન્તોચ અનુત્તરં વિમુત્તિસુખં દત્વાવ ભિજ્જતિ. તસ્મા તસ્સ વિપરિણામપચ્ચયાપિ પુગ્ગલસ્સ કાચિ હાનિનામ નત્થીતિ ન સો દુક્ખસચ્ચસઙ્ખ્રોતિ. લોકિયધમ્મા પન ઉપ્પજ્જમાના પવત્ત માનાચ પુબ્બે વુત્તપકારેહિ સઙ્ખારદુક્ખેહિ ભુસં પીળેત્વા એવ ઉપ્પજ્જન્તિ પવત્તન્તિચ. નિરુજ્ઝમાના મહન્તં પરિળાહદુક્ખં જનેત્વા અપરિયન્તે ખુરચક્કસદિસે વટ્ટદુક્ખયન્તે પુગ્ગલં યોજેન્તાવ નિરુજ્ઝન્તિ. તસ્મા તેએવ પીળનાદિઅત્થેહિ એકન્તદુક્ખા હોન્તીતિ. એતેન નિબ્બાનસ્સપિ સમ્પાપકપચ્ચયાભિસઙ્ખારણલેસં ગહેત્વા દુક્ખસચ્ચત્તપસઙ્ગો નિવત્તિતો હોતીતિ.

દુક્ખસમુદયો અરિયસચ્ચન્તિ એત્થ ભવાભવસઙ્ખાતં દુક્ખક્ખન્ધં સમુદેતિ. પુનપ્પુનં અબ્બોચ્છિન્નં કત્વા ઉદયતિ ઉટ્ઠાપેતિ વટ્ટેતિવાતિ દુક્ખસમુદયો, આયૂહનટ્ઠો, નિદાનટ્ઠો, સંયોગટ્ઠો, પલિબોધટ્ઠોતિ ચતૂહિ અત્થેહિ લોભસ્સ દુક્ખસમુદયતા વેદિતબ્બા. તત્થ આયૂહનટ્ઠોતિ ભવાભવ સઙ્ખાતસ્સ એકેકસ્મિં ભવેપિ વત્થુકામપટિસંયુત્તસ્સ દુક્ખક્ખન્ધસ્સ ભિય્યો પરિબ્યૂહનટ્ઠો રાસિકરણટ્ઠો નિદાનટ્ઠોતિ તદેવ નિરન્તરં કત્વા અનુપ્પદાનટ્ઠો નિય્યાતનટ્ઠોતિ વુત્તં હોતિ. સંયોગટ્ઠોતિ દુક્ખક્ખન્ધસ્મિંએવ દળ્હં બન્ધનટ્ઠો. પલિબોધટ્ઠોતિ તતો તસ્સ તસ્સ મુચ્ચનુપાયસ્સ નીવારણ વસેન પલિબુન્ધનટ્ઠો ઉપરુન્ધનટ્ઠોતિ અત્થો. **દુક્ખનિરોધો અરિયસચ્ચ**ન્તિ એત્થ વટ્ટદુક્ખસ્સ નિરુજ્ઝનં અનુપ્પાદ ધમ્મતાપત્તિ વસેન ખિય્યાનં દુક્ખનિરોધો. દુક્ખં વા નિરુજ્ઝતિ નપવત્તતિ એતસ્મિન્તિ દુક્ખનિરોધો. નિસ્સરણટ્ઠો વિવેકટ્ઠો, અસઙ્ખતટ્ઠો, અમતટ્ઠોતિ ચતૂહિ અત્થેહિ નિબ્બાનસ્સ દુક્ખનિરોધતા વેદિતબ્બા. તત્થ નિસ્સરણટ્ઠોતિ નિસ્સરણ વિમુત્તિયા વિમુચ્ચનટ્ઠો. વિવેકટ્ઠોતિ વટ્ટદુક્ખપલિબોધતો વિવિચ્ચનટ્ઠો. અસઙ્ખતટ્ઠોતિ સઙ્ખારદુક્ખસ્સ અભાવટ્ઠો. અમતટ્ઠોતિ મરણદુક્ખસ્સ અભાવટ્ઠોતિ.

દુક્ખનિરોધગામિનિપટિપદાતિ એત્થ દુક્ખનિરોધં ગમેતિ સમ્પાપેતીતિ દુક્ખનિરોધગામિની. અત્તનો સન્તાને પટિલાભકરણ વસેન પટિપજ્જિતબ્બાતિ પટિપદા. દુક્ખનિરોધગામિનીચ સા પટિપદા ચાતિ વિગ્ગહો. નિય્યાનટ્ઠો, હેત્વટ્ઠો, દસ્સનટ્ઠો, અધિપતેય્યટ્ઠોતિ ચતૂહિ અત્થેહિ અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગસ્સ દુક્ખનિરોધમગ્ગતા વેદિતબ્બા. તત્થ નિય્યાનટ્ઠોતિ અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારાતિઆદિકં વટ્ટસોતં પટિનિવત્તેત્વા અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધોતિઆદિકં વટ્ટપટિસોતં અભિમુખં નિગ્ગમનટ્ઠો. હેત્વટ્ઠોતિ સબ્બેસં અરિયગુણાનં સુપ્પતિટ્ઠિતભાવ સાધનટ્ઠો. દસ્સનટ્ઠોતિ અઞ્ઞાણઅદસ્સનસઙ્ખાતસ્સ સમ્મોહસ્સ પહાન વસેન ચતુસચ્ચધમ્મસ્સ પટિવિજ્ઝનટ્ઠો. અધિપતેય્યટ્ઠોતિ તણ્હા દાસબ્યવિમુત્તિયા ભૂજિસ્સભાવપત્તિવસેન સયમેવ અત્તનો અધિપતિ હુત્વા વિરોચનટ્ઠો. લોકિયમગ્ગા હિ તણ્હાય આરમ્મણભાવે ઠિતા તણ્હાદાસબ્યં નાતિવત્તન્તીતિ. એત્થચ ઇમે સત્તાનામ એકન્તેન દુક્ખપટિક્કૂલા હોન્તિ દુક્ખભીરુકા. યેચ અત્તનિ દુક્ખં જનેન્તિ. તેસુ વેરિસઞ્ઞં ઉપ્પાદેન્તિ. અત્તનો પન એકન્તદુક્ખંવા એકન્તદુક્ખજનકંવા તે નજાનન્તિ. તસ્મા તે અત્તનો દુક્ખમુત્તિયા યં યં કમ્મં આયૂહન્તિ. તં તં અત્તનો દુક્ખવડ્ઢિયાએવ સમ્પજ્જતિ. કિં પન એકન્તદુક્ખં, કિંચ એકન્ત દુક્ખજનકન્તિ. અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નભૂતા અત્તનો અત્તનો અત્તહાવપરિયાપન્ના તેભૂમકધમ્માએવ અત્તનો અત્તનો એકન્તદુક્ખાનામ. કસ્મા, તેહિ મુત્તેએવ સબ્બદુક્ખેહિ મુચ્ચનતો, અમુત્તેચ અમુચ્ચનતોતિ. અત્તનો તણ્હાએવ અત્તનો એકન્તદુક્ખજનકંનામ. કસ્મા, તાય પહીનાયએવ એકન્ત દુક્ખેહિ મુચ્ચનતો, અપહીનાયચ અમુચ્ચનતોતિ.

તથા ઇમે સત્તા એકન્તેન સુખકામા હોન્તિ સુખાભિનન્દિનો. યેચ અત્તનિ સુખં જનેન્તિ. તેસુ પિયમિત્તસઞ્ઞં ઉપ્પાદેન્તિ. અત્તનોપન એકન્તસુખંવા એકન્તસુખમગ્ગંવાતે નજાનન્તિ. તસ્મા તે અત્તનો સુખવડ્ઢિયા યં યં કમ્મં આયૂહન્તિ. તં તં અત્તનો દુક્ખવડ્ઢિયાએવ સમ્પજ્જતિ. કિં પન એકન્તસુખં કોચ એકન્ત સુખમગ્ગોતિ. એકન્તદુક્ખધમ્મસ્સ અભાવોએવ અત્તનો એકન્ત સુખંનામ. એકન્તદુક્ખજનકસ્સ પહાનમગ્ગોએવ અત્તનો એકન્ત સુખમગ્ગોનામાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો ઇમાનિ ચતુસચ્ચપદાનિ કથેસીતિ વેદિતબ્બં.

[૨૨૩] યં પન **વિભાવનિયં**

‘‘દુક્ખસ્સ અનુપ્પાદનિરોધો એત્થ એતેનાતિવા દુક્ખનિરોધો’’તિ વુત્તં. તત્થ એતેનાતિ ઇદં નયુજ્જતિ.

ન હિ નિબ્બાનં દુક્ખસ્સ અનુપ્પાદનિરોધ ક્રિયાસાધને દુક્ખેન સહકારી કારણં હોતીતિ. **સેસચેતસિકા**તિ વેદના સઞ્ઞાહિ સેસા પઞ્ઞાસ ચેતસિકા. અતીતાદિવસેન તિવિધ ભિન્નાનં અજ્ઝત્તાદિ ઓળારિકાદિ હીનાદિ દૂરાદિવસેન દુવિધભિન્નાનઞ્ચ ધમ્માનં રાસટ્ઠેન ખન્ધવોહારો હોતિ. નિબ્બાનસ્સ પન તાદિ સો ભેદો નત્થીતિ વુત્તં **ભેદાભાવેના**તિઆદિ. તઞ્હિ અતીતાદિકે તિવિધભેદે એકંપિ ન હોતિ. કસ્મા. અનિદ્દિસિતબ્બ ધમ્મત્તા. તઞ્હિ તેકાલિકધમ્માનં ખયવિરાગનિરોધભૂતો અનિમિત્ત ધમ્મોયેવ હોતિ. તસ્મા ઇદં અતીતે અસુકબુદ્ધકાલે નિબ્બાનં. ઇદં અનાગતે. ઇદં એતરહીતિ એવં કાલભેદેન નિદ્દિસિતબ્બં નહોતિ. તથા દિસા દેસઠાનભેદેન પરિનિબ્બુતપુગ્ગલભેદેન ચ. કેવલં પન અનમતગ્ગે સંસારવટ્ટે યત્તકાનિ અનત્થ પદાનિ દિસ્સન્તિ. તપ્પટિપક્ખસિદ્ધેહિ ગુણપદેહિએવ તં કથે તબ્બન્તિ. દુકેસુ પન અજ્ઝત્તદુકં પત્વા તં બહિદ્ધાએવ હોતિ. ન અજ્ઝત્તં. ઓળારિકદુકં પત્વા સુખુમમેવ હોતિ, ન ઓળારિકં. હીનદુકં પત્વા પણીતમેવ હોતિ, ન હીનં. દૂરે દુકં પત્વા દૂરેએવ હોતિ, ન સન્તિકેતિ. **ખન્ધસઙ્ગહનિસ્સટ**ન્તિ ખન્ધસઙ્ગહતો વિમુત્તં.

દ્વારાલમ્બણભેદેનાતિ દ્વારછક્ક આરમ્મણછક્કાનં ભેદેન. આયતનાનિ દ્વાદસ ભવન્તીતિ યોજના. એત્થચ દ્વારછક્કં ધમ્મારમ્મણંએવાતિ સેસધમ્માલમ્બણં સન્ધાય આરમ્મણછક્કં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **દ્વારા.લ. પરિયાયેના**તિ છન્નં દ્વારાનં છન્નં આલમ્બણાનં તેસુ દ્વારાલમ્બણેસુ ઉપ્પન્નાનં વિઞ્ઞાણાનઞ્ચ કમેન ધાતુયો અટ્ઠારસ ભવન્તીતિ યોજના. એત્થપિ દ્વારછક્કે મનોદ્વારં વિઞ્ઞાણેકદેસમેવ હોતિ. દ્વારછક્કં વિઞ્ઞાણસત્તકઞ્ચ ધમ્મા લમ્બણેકદેસમેવાતિ. મગ્ગો લોકુત્તરો મગ્ગોનામ મતોતિ યોજના. મગ્ગયુત્તા એકૂનતિંસધમ્મા ફલભૂતાચ સત્તતિંસ ધમ્મા ચતુસચ્ચ વિનિસ્સટા ચતૂહિ અરિયસચ્ચેહિ વિનિસ્સટા વિમુત્તા. યમેત્થ વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા વુત્તમેવાતિ.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય સમુચ્ચય સઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

પચ્ચય સઙ્ગહ પરમત્થદીપની

૧૬૬. એવં સત્તહિ પરિચ્છેદેહિ પથમસ્સ નામરૂપપરિચ્છેદ ઞાણસ્સ વિધાનં દસ્સેત્વા ઇદાનિ દુતીયસ્સ પચ્ચયપરિગ્ગહઞાણસ્સ વિધાનં દસ્સેન્તો **યેસંસઙ્ખતધમ્માન**ન્તિઆદિ માહ. ઇદાનિ યેસં સઙ્ખતધમ્માનં સઙ્ખતાસઙ્ખતભૂતા યેધમ્મા યથા યેહિ હેતાદીહિ પચ્ચયાકારેહિ પચ્ચયા ઉપકારકા હોન્તિ. તં વિભાગં તેસં સઙ્ખતધમ્માનં પચ્ચયુપ્પન્નભૂતાનં વિભાગઞ્ચ તેસં પચ્ચયધમ્માનં વિભાગઞ્ચ તેસંપચ્ચયાકારાનં ઇહ વિભાગઞ્ચ ઇમસ્મિં વુચ્ચમાને પચ્ચયસઙ્ગહે યથારહં પવક્ખામીતિ યોજના.

[૨૨૪] વિભાવનિયં પન

''પચ્ચયે દસ્સેતુ''ન્તિ વુત્તં. તં તં વિભાગન્તિ ઇમિના ન સમેતિ.

[૨૨૫] યઞ્ચ **તત્થ**

''ઇહ ઇમસ્મિં સમુચ્ચય સઙ્ગહાનન્તરે ઠાને''તિ ઇહ સદ્દસ્સ અત્થવિભાવનં વુત્તં. તંપિ ન યુજ્જતિ.

એતસ્મિઞ્હિ અત્થે સતિ ઇદાનિ સદ્દો નિરત્થકો હોતીતિ, પટિચ્ચ ફલં સમુપ્પજ્જતિ એતસ્માતિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો. તત્થ પટિચ્ચાતિ અવિના, અમુઞ્ચિત્વાતિ અત્થો. અવિજ્જાદિકો પચ્ચયધમ્મોતિ વણ્ણેન્તિ. અથવા, સમુપ્પજ્જનં સમુપ્પાદો. સહજાતધમ્મેહિ સહેવ કલાપવસેન અભિનિબ્બત્તિ પાતુભાવોતિ અત્થો. યથાસકં પચ્ચયં પટિચ્ચ તેન અવિનાભાવીહુત્વા સમુપ્પાદો પટિચ્ચ સમુપ્પાદો, અત્થતો પન સબ્બેસં પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નભૂતાનં સઙ્ખત ધમ્માનં પચ્ચયાયત્તવુત્તિતાસઙ્ખાતં સબ્બસઙ્ખતસાધારણં એકં સામઞ્ઞલક્ખણં. યં ઇદપ્પચ્ચયતાતિચ વુચ્ચતિ. તત્થચ ઇદપ્પચ્ચય તાતિ અયં ઇમસ્સ પચ્ચયો અયં ઇમસ્સ પચ્ચયોતિ એવં નિદ્દિસિતબ્બો અયં પચ્ચયો એતેસન્તિ ઇદપ્પચ્ચયા. સઙ્ખતધમ્મા. ઇદપ્પચ્ચયાનં ભાવો ઇદપ્પચ્ચયતા. યથાવુત્ત સામઞ્ઞલક્ખણં એવાતિ અત્થો વેદિતબ્બો, ન પટિચ્ચ ફલં સમુપ્પજ્જતિ એતસ્માતિ પટિચ્ચસમુપ્પાદો. અવિજ્જાદિકો પચ્ચયધમ્મોતિચ ઇમેસં પચ્ચયા ઇદપ્પચ્ચયા. ઇદપ્પચ્ચયાએવ ઇદપ્પચ્ચયતાતિચ. વિસુદ્ધિમગ્ગે પન સમુપ્પજ્જનં સમુપ્પાદોતિ અયમત્થો પટિક્ખિત્તો. પાળિયં પન અયમેવ અધિપ્પેતો વિય દિસ્સતિ. યથાહ –

> કતમોચ ભિક્ખવે પટિચ્ચસમુપ્પાદો. જાતિપચ્ચયા ભિક્ખવે જરામરણં, ઉપ્પાદાવા તથાગતાનં અનુપ્પાદાવા તથાગતાનં ઠિતાવ સા ધાતુ, ધમ્મટ્ઠિતતા ધમ્મનિયામતા ઇદપ્પચ્ચયતાતિ.લ. અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા ઉપ્પાદાવા.લ. ઇદપ્પચ્ચયતા. ઇતિ ખો ભિક્ખવે તત્ર તથતા અવિતથતા અનઞ્ઞથતા ઇદપ્પચ્ચયતા. અયં વુચ્ચતિ ભિક્ખવે પટિચ્ચસમુપ્પાદોતિ.

એત્થ હિ ઠિતાવ સા ધાતૂતિઆદિના તત્ર તથતા અવિતથતાતિઆદિનાચ યથાવુત્તં ઇદપ્પચ્ચયતા સઙ્ખાતં સામઞ્ઞ લક્ખણમેવ પટિચ્ચસમુપ્પાદોનામાતિ દસ્સેતિ. ન ચેત્થ ભાવસાધને કતે સતિ પટિચ્ચસદ્દેન સહ સમુપ્પાદસદ્દસ્સ અસમાનકત્તુતાસઙ્ખાતો બ્યઞ્જનયુત્તિવિરોધો અત્થિ. યો પટિચ્ચ ક્રિયાય કત્તા, તસ્સેવ સમુપ્પાદક્રિયાયપિ કત્તુતા સમ્ભવતો. ન હિ ક્રિયાનામ કત્તુરહિતાસમ્ભવતીતિ. સઙ્ખતધમ્મેસુચ ગમ્ભીરેસુ સતિ અનિચ્ચતાદિલક્ખણં વિય ઇદંપિ સઙ્ખતલક્ખણં ગમ્ભીરમેવ હોતીતિ નયિધ ગમ્ભીરવચનવિરોધો સમ્ભવતિ. અથખો સઙ્ખતધમ્મતો સઙ્ખતલક્ખણમેવ ગમ્ભીરતરં હોતીતિ. તાદિસેન પન સામઞ્ઞલક્ખણેન સમ્પન્ના યથાવુત્તા

અવિજ્જાદયો સઙ્ખતધમ્મા પટિચ્ચસમુપ્પન્નાનામ. યથાહ-કતમેચ ભિક્ખવે પટિચ્ચસમુપ્પન્નાધમ્મા જરામરણં ભિક્ખવે પટિચ્ચસમુપ્પન્નં.લ. અવિજ્જા ભિક્ખવે પટિચ્ચસમુપ્પન્નાતિ. ઇતિ સબ્બેસં પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્ન ભૂતાનં સઙ્ખતધમ્માનં પચ્ચયા સત્ત વુત્તિતાસઙ્ખાતો પટિચ્ચસમુપ્પાદોચ સો નીયતિ ઞાયતિ પટિવિજ્ઝીયતીતિ કત્વા નયોચાતિ **પટિચ્ચસમુપ્પાદનયો**. પઠપેતિ સઙ્ખતધમ્મે નાનાપકારેહિ પચ્ચયભેદેહિ પવત્તેતિ દેસેતિ એત્થાતિ પટ્ઠાનં. મહાપકરણં. પટ્ઠાને દેસિતો નયો **પટ્ઠાનનયો**.

તસ્મિં તસ્મિં પચ્ચયધમ્મે ભાવે વિજ્જમાને સતિ તે તે ભવન્તિ સીલેનાતિ તબ્ભાવભાવિનો. સઙ્ખતધમ્મા. તેસં ભાવો તબ્ભાવભાવિભાવો, ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ. ઇમસ્સ ઉપ્પાદા ઇદં ઉપ્પજ્જતીતિ એવં પવત્તો સઙ્ખતધમ્મનિયામો. તબ્ભાવભાવિભાવોએવ આકારો તબ્ભાવભાવિભાવાકારો. સો એવ **તબ્ભાવભાવિભાવાકારમત્તં**. મત્તસદ્દેન હેતાદિપચ્ચય સત્તિનિયમં નિવત્તેતિ. તેન ઉપલક્ખિતો નયો પટિચ્ચસમુપ્પાદ નયો. **આહચ્ચપચ્ચયટ્ઠિતિં આરબ્ભા**તિ એત્થ હેતુ આરમ્મણા દિવસેન તથાતથા ઉપકારકતાસઙ્ખાતો પચ્ચયસત્તિ વિસેસો આહચ્ચપચ્ચયટ્ઠિતિનામ. સો હિ અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારાતિઆદીસુ વિય પચ્ચયધમ્મુદ્ધારમત્તે અટ્ઠત્વા હેતુપચ્ચયો આરમ્મણપચ્ચહોતિઆદિના પચ્ચયસત્તિ વિસેસુદ્ધારવસેન આહચ્ચ મત્થકં પાપેત્વા દેસિતત્તા આહચ્ચપચ્ચયટ્ઠિતીતિ વુચ્ચતિ. પચ્ચયધમ્મા તિટ્ઠન્તિ અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નાભિસઙ્ખરણ કિચ્ચં પત્વા અનોસક્કમાના હુત્વા પવત્તન્તિ એતાયાતિ કત્વા. **આરબ્ભા**તિ પટિચ્ચ. **વુચ્ચતી**તિ ભગવતા કથીયતિ.

ઉભયં પન વોમિસ્સિત્વા પપઞ્ચેન્તિ આચરિયાતિ ઇદં પટિચ્ચ સમુપ્પાદં પપઞ્ચેન્તે સન્ધાય વુત્તં. તેહિ તં પપઞ્ચયન્તા પટ્ઠાન નયંપિ આહરિત્વા પપઞ્ચેન્તીતિ. યથા સૂરિયો ઉદયન્તો અન્ધકારે વિધમેત્વા દબ્બસમ્ભારે મહાજનસ્સ પાકટે કરોતિ. એવમેવં ઉપ્પન્નં ચતુસચ્ચઞાણં અવિજ્જન્ધકારં વિધમિત્વા ચતુસચ્ચ ધમ્મં વિદતિ પાકટં કરોતીતિ વિજ્જા. તપ્પટિપક્ખત્તા મોહો અવિજ્જાનામ. સો હિ ઉપ્પજ્જમાનો ધમ્મેસુ અઞ્ઞાણઅદસ્સન સઙ્ખાતં અન્ધકારં જનેત્વાવ ઉપ્પજ્જતિ. પટિચ્ચ ફલં એતિ આગચ્છતિ એતસ્મા એતેનાતિ વા પચ્ચયો. અવિજ્જાચ સા પચ્ચયો ચાતિ **અવિજ્જાપચ્ચયો**. તસ્મા અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારા સમ્ભવન્તીતિ સમ્બન્ધો. સઙ્ખતં કાયવચીમનોકમ્મં અભિસઙ્ખરોન્તિ સત્તા એતેહીતિ **સઙ્ખારા**. વિજાનાતીતિ **વિઞ્ઞાણં**. વિજાનન્તિ સત્તા એતેનાતિ વા વિઞ્ઞાણં. આરમ્મણે નમતીતિ **નામં**. રુપ્પતિ વિકારં આપજ્જતીતિ **રૂપં**. અધિટ્ઠાનટ્ઠેન **આયતનં**. દેવાનં દેવાયતનમિવ. ફુસતીતિ **ફસ્સો**. ફુસન્તિ સમ્પયુત્તકા ધમ્મા એતેનાતિ વા ફસ્સો. વેદયતીતિ **વેદના**. વેદયન્તિ પચ્ચનુભવન્તિ સત્તા એતાયાતિવા વેદના. તસ્સતિ પરિતસ્સતીતિ **તણ્હા**. નિચ્ચપિપાસવસેન આરમ્મણહેતુ નિચ્ચં ચઞ્ચલતિ પત્થેતિ વાતિ અત્થો. તસ્સન્તિ પરિતસ્સન્તિ ચઞ્ચલન્તિ સત્તા એતાયાતિ વા તણ્હા. ઉપાદિયતીતિ **ઉપાદાનં**. અમુઞ્ચગાહં ગણ્હાતીતિ અત્થો. ઉપાદિયન્તિ સત્તા એતેનાતિ વા ઉપાદાનં.

ભવતિ વડ્ઢતીતિ **ભવો**. ભવન્તિ જાયન્તિ વડ્ઢન્તિ સુખદુક્ખાનિ એતેનાતિ વા ભવો. જનનં **જાતિ**. જાયન્તિ પાતુભવન્તિ સઙ્ખત ધમ્મા એતાયાતિ વા જાતિ. જીરણં **જરા**. જીરન્તિ જિણ્ણભાવં ગચ્છન્તિ એતાયાતિ વા જરા. સોચનં **સોકો**. સોચન્તિ ચિત્તપરિળાહં ગચ્છન્તિ એતેનાતિ વા સોકો. પરિદેવનં **પરિદેવો**. તં તં પવત્તિં પરિકિત્તેત્વા દેવન્તિ કન્દન્તિ એતેનાતિ વા પરિદેવો. ખમિતું સહિતું દુક્કરન્તિ **દુક્ખં**. દુમ્મનસ્સ વિરૂપચિત્તસ્સ ભાવો **દોમનસ્સં**. ભુસો આયાસનં **ઉપાયાસો**. આયાસનન્તિ અનસ્સાસનં. વિસીદનન્તિ અત્થો. **એવ**ન્તિ ઇમિના યથાવુત્તેન. અવિજ્જાદિ સઙ્ખારાદિપચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્ન પરંપરવિધિના સમુદયો હોતીતિ સમ્બન્ધો. **એતસ્સકેવલસ્સદુક્ખક્ખન્ધસ્સા**તિ અવિજ્જાદિકસ્સ એતસ્સ સકલસ્સ દુક્ખરાસિસ્સ કેનચિ સુખેન અસંમિસ્સસ્સ વા દુક્ખરાસિસ્સ અભિનિબ્બત્તિ હોતીતિ અત્થો. એત્થચ દુવિધો પટિચ્ચસમુપ્પાદનયો સુત્તન્તિકનયો

અભિધમ્મનયોતિ. તત્થ સુત્તન્તિકનયેન તાવ અવિજ્જા ચતુબ્બિધા દુક્ખપટિચ્છાદિકા સમુદયપટિચ્છાદિકા નિરોધપટિચ્છાદિકા મગ્ગપટિચ્છાદિકાચાતિ. અભિધમ્મનયેન પન પુબ્બન્તપટિચ્છાદિકા અપરન્ત પટિચ્છાદિકા પુબ્બન્તાપરન્તપટિચ્છાદિકા પટિચ્ચસમુપ્પાદપટિચ્છાદિકાતિ ચતૂહિ સદ્ધિં અટ્ઠ વિધાતિ વેદિતબ્બા.

સઙ્ખારા સુત્તન્તિકનયેન સાસવા કુસલાકુસલચેતના અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારો આનેઞ્જા ભિસઙ્ખારોતિ પન તિવિધા હોન્તિ. તત્થ દ્વાદસ અકુસલચેતના અપુઞ્ઞાતિ સઙ્ખારોનામ. કામરૂપ કુસલચેતના પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારોનામ. અરૂપકુસલચેતના આનેઞ્જાતિસઙ્ખારોનામ. અભિધમ્મનયેન પન સબ્બાપિ લોકિયલોકુત્તરભૂતા કુસલાકુસલચેતના સઙ્ખારાનામ. કિરિયચેતના પન સબ્બાપિ વિભઙ્ગે નગહિતા. અટ્ઠકથાયઞ્ચ કિરિયધમ્માનં પન યસ્મા નેવ અવિજ્જા ન કુસલા કુસલમૂલાનિ ઉપનિસ્સયપચ્ચયત્તં લભન્તિ. તસ્મા કિરિયવસેન પચ્ચયાકારો નવુત્તોતિ વુત્તં. અવિજ્જાય કુસલાકુસલમૂલા નિચ કિરિયધમ્માનં ઉપનિસ્સય પચ્ચયા ન હોન્તિ. તસ્મા કિરિયધમ્મા પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાયં નગહિતાતિ વુત્તં હોતિ. સંયુત્તેપિ યતો ખો ભિક્ખવે ભિક્ખુનો અવિજ્જા પહીના હોતિ. વિજ્જાઉપ્પન્ના. સો અવિજ્જા વિરાગા વિજ્જુપ્પાદા નેવ પુઞ્ઞાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોતિ. ન અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારં. ન આનેઞ્જાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખરોતીતિ વુત્તં. અત્તનો અનુરૂપપચ્ચયવસેન પન તેસંપિ પટિચ્ચ સમુપ્પાદો અવારિતોયેવ. નહિ કોચિ પટિચ્ચસમુપ્પાદરહિતો સઙ્ખતધમ્મોનામ અત્થીતિ. એસ નયો વિઞ્ઞાણાદીસુપીતિ. **વિઞ્ઞાણ**ન્તિ બાત્તિંસવિધં લોકિયવિપાકવિઞ્ઞાણં સુત્તન્તિકનયેન. અભિધમ્મનયેન પન કિરિયચિત્તવજ્જિતં એકૂનસત્તતિવિધં લોકિયલોકુત્તરવિઞ્ઞાણં. **નામરૂપ**ન્તિ લોકિય વિઞ્ઞાણ સહજાતં વેદનાદિખન્ધત્તયં પટિસન્ધિયં કમ્મજરૂપં પવત્તિયં ચિત્તજ રૂપઞ્ચ સુત્તન્તિકનયેન. અભિધમ્મનયેન પન સબ્બં કુસલાકુસલ વિપાકસમ્પયુત્તં ખન્ધત્તયં વુત્તપ્પકારરૂપઞ્ચ. અટ્ઠકથાયં પન લદ્ધપચ્છાજાતપચ્ચયં સબ્બંપિ ચતુસમુટ્ઠાનરૂપં ગહિતમેવ.

[૨૨૬] વિભાવનિયં પન

“તદુભયંપિ ઇધ પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણસહગત”ન્તિ વુત્તં. તં અનુપપન્નં.

સળાયતનન્તિ છ અજ્ઝત્તિકાયતનાનિ એવ સબ્બત્થ પાળિયં વિભત્તાનિ. એકચ્ચે પન આચરિયા બાહિરાયતનાનિ ફસ્સસ્સ પચ્ચયા હોન્તીતિ કત્વા તાનિપિ ઇધ ગણ્હન્તિ. તંપિ નિદાનવગ્ગ પાળિયા સમેતિયેવ. યથાહ –

> કતમોચ ભિક્ખવે લોકસ્સ સમુદયો. ચક્ખુઞ્ચ પટિચ્ચ રૂપેચ ઉપ્પજ્જતિ ચક્ખુવિઞ્ઞાણં. તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો. ફસ્સપચ્ચયા વેદના. વેદનાપચ્ચયા તણ્હા.લ. દોમનસ્સુપાયાસા સમ્ભવન્તીતિ અયં લોકસ્સ સમુદયો. સોતઞ્ચ.લ. મનઞ્ચ પટિચ્ચ ધમ્મેચ ઉપ્પજ્જતિ મનોવિઞ્ઞાણં. તિણ્ણં સઙ્ગતિ ફસ્સો.લ. લોકસ્સ સમુદયોતિ.

ફસ્સવેદનાદયોપિ નયદ્વયે તં તં વિઞ્ઞાણસમ્પયુત્તા વેદિતબ્બા. **તણ્હુપાદાનાનિ** પાકટાનિ. **ભવો** દુવિધો કમ્મભવો ઉપપત્તિભવોચ. લોકિયકુસલાકુસલભૂતા ચેતનાચ. ચેતનાસમ્પયુત્તા અભિજ્ઝાદયો અનભિજ્ઝાદયોચ કમ્મભવો. યથાહ-સબ્બંપિ ભવગામિકમ્મં કમ્મભવોતિ. કમ્મનિબ્બત્તા પન સબ્બેપિ લોકિયવિપાકક્ખન્ધા સબ્બાનિચ કમ્મજરૂપાનિ ઉપપત્તિભવો સુત્તન્તિકનયેન. અભિધમ્મનયેન પન લોકુત્તર ખન્ધાપિ વિભઙ્ગે આગતાએવ. **જાતિજરામરણાનિ** સબ્બેસં સઙ્ખત ધમ્માનં લક્ખણપત્તાનિ. સોકાદીસુ ઞાતિબ્યસનાદીહિ ફુટ્ઠસ્સ

સોચનાકારેન પવત્તા દોમનસ્સવેદના **સોકોનામ**. રોદનાકારેન પવત્તો અનિટ્ઠો ચિત્તજસદ્દો **પરિદેવોનામ**. કાયિકા દુક્ખવેદના **દુક્ખંનામ**. ચેતસિકા દુક્ખવેદના **દોમનસ્સંનામ**. ઞાતિબ્યસનાદિનિમિત્તં સંસીદનવિસીદનાકારપવત્તો દોસો **ઉપાયાસોનામ**. અયમેત્થ વિભાગો. યેસં પન ખન્ધદુક્ખે અવિજ્જા અપ્પહીના હોતિ. તેસં ઇતરસચ્ચેસુપિ સા અપ્પહીનાએવ હોતીતિ તે ખન્ધપવત્તિયંએવ સુખસઞ્ઞં લભન્તિ. ખન્ધનિરોધે દુક્ખસઞ્ઞં. ખન્ધપવત્તિમગ્ગેએવ સુખમગ્ગસઞ્ઞં લભન્તિ. ખન્ધનિરોધમગ્ગે દુક્ખમગ્ગસઞ્ઞં. તસ્મા ખન્ધપવત્તિપચ્ચયભૂતા પુઞ્ઞા પુઞ્ઞાનેઞ્જાભિસઙ્ખારધમ્માએવ તેસં અવિજ્જાનિવુટાનં સુખકામાનં દુક્ખપટિકૂલાનં સત્તાનં પટિસરણા હોન્તીતિ વુત્તં **અવિજ્જાપચ્ચ યાસઙ્ખારા**તિ. એત્થચ વિસેસતો પચ્ચુપ્પન્નખન્ધપટિચ્છાદિકાય અવિજ્જાય દુચ્ચરિતભૂતા અપુઞ્ઞાભિસઙ્ખારા સમ્ભવન્તિ. અનાગત ખન્ધપટિચ્છાદિકાય અવિજ્જાય સુચરિતભૂતા પુઞ્ઞાનેઞ્જાભિસઙ્ખારા સમ્ભવન્તીતિ વેદિતબ્બા. સઙ્ખારેસુ સતિ અપ્પહીનભવતણ્હાનં સત્તાનં ચુતિઅનન્તરં પુનભવાભિનિબ્બત્તિયા કોચિ વિબન્ધો નામ નત્થિ. તસ્મા સઙ્ખારપચ્ચયા વિઞ્ઞાણં નામરૂપં સળાયતનં ફસ્સો વેદનાતિ ઇમે અત્તભાવસઞ્ઞિતા પઞ્ચધમ્મા ભવન્તરે પાતુ ભવન્તિ. તત્થ પન વિઞ્ઞાણમેવ પધાનં જેટ્ઠકં હોતીતિ વુત્તં. **સઙ્ખારપચ્ચયાવિઞ્ઞાણ**ન્તિ વિઞ્ઞાણેચ સતિ તસ્સ ઉદયભૂતાનં નામરૂપાનં ઉપ્પત્તિયા વિબન્ધોનામ નત્થીતિ વુત્તં. **વિઞ્ઞાણપચ્ચયાનામ રૂપ**ન્તિ. એત્તાવતા સામઞ્ઞતો પરિપુણ્ણોનામ કાયો રૂપ કાયોચ વુત્તો હોતિ. એવંસન્તેપિ તેસુ દ્વીસુ કાયેસુ યેધમ્મા સત્તપઞ્ઞત્તિયા પધાનઙ્ગભૂતા હોન્તિ. યેહિચ ફસ્સા દીનિ ઉપરિ અઙ્ગાનિ આગતાનિ હોન્તિ. યેસુચ સત્તા અત્તગાહં દળ્હતરં ગણ્હન્તિ. તે વિસું નીહરિત્વા દસ્સેતું **નામરૂપપચ્ચયા સળાયતન**ન્તિ વુત્તં. નામરૂપે સતિ તેસંપિ ઉપ્પત્તિયા વિબન્ધો નત્થિયેવ. સળાયતનસમુટ્ઠિતોચ ફસ્સો સળાયતને સતિ એકન્તેન સમ્ભવતીતિ વુત્તં **સળાયતનપચ્ચયાફસ્સો**તિ. ફસ્સસમુટ્ઠિતાચ વેદના ફસ્સે સતિ એકન્તેન સમ્ભવતિયેવાતિ વુત્તં **ફસ્સપચ્ચયાવેદના**તિ. સુખવેદનાસદિસો તણ્હાય અવસ્સયોનામ નત્થીતિ વુત્તં **વેદનાપચ્ચયાતણ્હા**તિ. કામુપાદાનઞ્ચનામ એકસ્મિં આરમ્મણે પુનપ્પુનં સમુદાચરિત્વા દળ્હત્તપ્પત્તા તણ્હાએવ, દિટ્ઠિયોચ અત્તનિચ અત્તનો આરમ્મણેસુચ અસ્સાદન ખમન રોચન ભૂતાય તણ્હાય વસેન દળ્હત્તં આપજ્જન્તીતિ વુત્તં **તણ્હાપચ્ચયાઉપાદાન**ન્તિ. ઉપાદિયન્તાચ તસ્સ તસ્સ ઉપાદાનિયસ્સ અત્થસ્સ હિતવુડ્ઢિસઞ્ઞિતં તંતં કમ્મભવં આયૂહન્તિયેવાતિ વુત્તં **ઉપાદાનપચ્ચયાભવો**તિ. ભવસદ્દો હેત્થ વડ્ઢિપરિયાયો. યથા –

સુવિજાનો ભવં હોતિ, દુવિજાનો પરાભવોતિ.

કમ્મભવે સતિ એકન્તેન પુનભવોપિ સમ્ભવતીતિ વુત્તં **ભવપચ્ચયાજાતી**તિ. જાતિયાચ સતિ એકન્તેન જરામરણં હોતિયેવાતિ વુત્તં **જાતિપચ્ચયાજરામરણ**ન્તિ. અયમેત્થ તબ્ભાવભાવિભાવવિધિ. સોકાદિવચનઞ્ચેત્થ ઈદિસેન તબ્ભાવ ભાવિભાવેન પવત્તસ્સ સકલસ્સ વટ્ટધમ્મસ્સ આદીનવરાસિદસ્સ નત્થં વુત્તન્તિ. **એત્થા**તિ ઇમસ્મિં પચ્ચયસઙ્ગહે. **તત્થા**તિ તસ્મિં પટિચ્ચસમુપ્પાદનયે. અદ્ધાનવન્તે ધમ્મે ભુસો ધારેતીતિ અદ્ધા. કાલો. સો હિ તેકાલિકે ધમ્મે સન્તાનાનુપબન્ધવસેન કપ્પપરંપરા વસ્સ ઉતુ માસ પક્ખ રત્તિ દિવ પરંપરાચ હુત્વા અપતમાને ધારેન્તો વિય ઉપટ્ઠાતીતિ. અથવા, ભુસો દહન્તિ તિટ્ઠન્તિ પવત્તન્તિ તેકાલિકા ધમ્મા એત્થાતિ અદ્ધા. કાલોયેવ. સો પન સયં અભિન્નોપિ ભેદવન્તે ધમ્મે ઉપાદાય ભિન્નો વિય ઉપચરિતું યુત્તોતિ વુત્તં **તયોઅદ્ધા**તિ.

[૨૨૭] યં પન **વિભાવનિયં**

‘‘અતતિ સતતં ગચ્છતિ પવત્તતીતિ અદ્ધાતિ વુત્તં’’. તં ન સુન્દરં.

એવઞ્હિ સતિ અદ્ધાનન્તિ નસિજ્ઝતિ. યથા અદ્ધાનમગ્ગપટિપન્નોતિ. **અઙ્ગાની**તિ અવયવપધાનઙ્ગાનિ. પધાનસમ્ભારાતિ વુત્તં હોતિ. **આકારા**તિ અવયવકોટ્ઠાસા. કોટ્ઠાસત્થો હેત્થ આકારસદ્દો. યથા દ્વત્તિંસાકારાતિ. આકિરન્તિ તત્થ તત્થ પકિરિત્વા થપિતા વિય હોન્તીતિ આકારાતિપિ વદન્તિ. **સન્ધી**તિ દ્વિન્નં દ્વિન્નં સઙ્ખેપાનં સઙ્ઘટનટ્ઠાનં. સઙ્ખેપાતિ પધાનધમ્મસઙ્ગહા. વટ્ટન્તિ પુનપ્પુનં આવટ્ટન્તીતિ **વટ્ટાનિ**. મૂલયન્તિ સબ્બેપિ વટ્ટધમ્મા એત્થ તિટ્ઠન્તિ તદાયત્તવુત્તિતાયાતિ **મૂલાનિ**. પતિટ્ઠા. પભવાતિ અત્થો. યસ્મા એકો પુરિસો એકાય અઙ્ગુલિયા સમુદ્દો દકં ગહેત્વા મહાજનસ્સ મુખે પક્ખિપિત્વા ચતૂસુ મહાસમુદ્દેસુ ઉદકસ્સ લોણભાવં સઞ્ઞાપેન્તો વિય ભગવાપિ અવિજ્જા પચ્ચયા સઙ્ખારાતિઆદિના એકમેવ પચ્ચુપ્પન્નભવં પરિપુણ્ણં દેસેત્વા અનમતગ્ગસ્સ સકલસ્સ સંસારવટ્ટસ્સ પવત્તિં ઞાપેસિ. પરિપુણ્ણં દેસેન્તેનચ નામ તસ્સ એકસ્સ ભવસ્સ હેતુચ દેસેતબ્બો હોતિ. ફલઞ્ચ દેસેતબ્બં હોતિ. તત્થ હેતૂ નામ પુરિમભવે સિદ્ધા અવિજ્જા સઙ્ખારા. ફલંનામ અનાગતભવે જાતિ. ઇતિ એકભવવિસયાપિ અયં દેસના એકદેસેન અતીતાનાગત સાધારણાચ હોતીતિ વુત્તં **અવિજ્જાસઙ્ખારાઅતીતોઅદ્ધા**તિઆદિ. એત્થચ અદ્ધુનો અદ્ધાવન્તાનઞ્ચ અભેદં વિય કત્વા વચનં ધમ્મતો વિસું અદ્ધાસઙ્ખાતસ્સ કાલસ્સ અભાવં દસ્સેતિ. કાલોયેવ લોકં પવત્તેતિ નિવત્તેતીતિ પવત્તં મિચ્છાવાદઞ્ચ નીવારેતિ. ન હિ સયં અભાવભૂતો કાલો કસ્સચિ પવત્તકો નિવત્તકોચ ભવિતું યુત્તોતિ. કસ્મા પનેત્થ એકમેકસ્સ પચ્ચુપ્પન્નસ્સ અત્તભાવસ્સ પવત્તિં દસ્સેન્તો ભગવા અતીતભવે હેતુઞ્ચ અનાગતભવે ફલઞ્ચ દસ્સેતીતિ. અહેતુવિસમહેતુદિટ્ઠીનં નીવારણત્થં અતીતહેતુ દસ્સનં. ઉચ્છેદદિટ્ઠિ નીવારણત્થં અનાગતફલદસ્સનં. સસ્સત દિટ્ઠિનીવારણત્થં ઉભયદસ્સનન્તિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ અહેતુ અપચ્ચયા સત્તા પવત્તન્તિ નિવત્તન્તિ સંકિલિસ્સન્તિ વિસુજ્ઝન્તીતિ પવત્તા દિટ્ઠિ અહેતુદિટ્ઠિનામ. બ્રહ્મા પજાપતિ ઇસ્સરનિમ્માનાદિવસેન અભૂત હેતુદસ્સનં વિસમહેતુદિટ્ઠિનામ. સત્તા મરણે ઉચ્છિજ્જન્તિ, અનાગતે જાતિનામ નત્થીતિ પવત્તા દિટ્ઠિ ઉચ્છેદદિટ્ઠિનામ. અત્તાનિચ્ચો ધુવો, સોવ ભવતો ભવં સન્ધાવતિ સંસરતીતિ પવત્તા દિટ્ઠિ સસ્સતદિટ્ઠિનામ. એવં નિચ્ચો હુત્વા સન્ધાવન્તોપન અવિજ્જાદીહિ સાધેતબ્બો નહોતિ. તસ્મા અવિજ્જાસઙ્ખારેહિ ભવન્તરે પુન વિઞ્ઞાણુપ્પત્તિં વદન્તેન સસ્સતદિટ્ઠિ નીવારિતા હોતીતિ.

કસ્મા પનેત્થ સોકાદયો અઙ્ગેસુ નગહિતાતિ. જાતિયા સતિ સોકાદયો એકન્તેન સમ્ભવન્તીતિ એવં તબ્ભાવ ભાવિભાવ લક્ખણસ્સ અભાવતો. સતિપિ હિ જાતિયા રૂપ લોકે અરૂપલોકેચ તે ન સમ્ભવન્તિ. કામલોકેપિ કેસઞ્ચિ ન સમ્ભવન્તિયેવાતિ. યદિએવં કિમત્થં તેસં વચનન્તિ. જાતિયાવા અવિજ્જાદિકસ્સવા વુત્તપ્પકારસ્સ સકલસ્સ વટ્ટપવત્તસ્સ મહાઆદીનવરાસિદસ્સનત્થન્તિ દસ્સેતું **સોકાદિવચનં પનેત્થ નિસ્સન્દ ફલનિદસ્સન**ન્તિ વુત્તં. તત્થ નિસ્સન્દફલનિદસ્સનન્તિ જાતિયા મહાઆદીનવ રાસિસઙ્ખાતસ્સ ઉદયફલસ્સ નિદસ્સનન્તિ અત્થો. કસ્મા પન ઇમસ્સ પચ્ચુપ્પન્ન ભવસ્સ અતીતપચ્ચયા દ્વે અવિજ્જા સઙ્ખારા એવ પાળિયં વુત્તા. કિં પન તે એવ દ્વે ઇમસ્સ પચ્ચયા હોન્તીતિ. અઞ્ઞેપિ હોન્તિયેવ. અથ કસ્મા તે પાળિયં ન વુત્તાતિ. અવુત્તાનંપિ તેસં અત્થતો લદ્ધત્તાતિ. કથઞ્ચ તે અવુત્તાપિ લદ્ધાતિ. તબ્ભાવ ભાવિભાવલક્ખણેન તદવિનાભાવિભાવલક્ખણેનચ લદ્ધાતિ દસ્સેન્તો **અવિજ્જાસઙ્ખારગ્ગહણેના**તિઆદિ માહ. એસ નયો પરત્થપિ. તત્થ અવિજ્જા સઙ્ખારગ્ગહણેનાતિ પાળિયં આદિતો વુત્તેન અવિજ્જાસઙ્ખાર વચનેન. **તણ્હુપાદાનભવાપિ ગહિતા ભવન્તી**તિ અવિજ્જાભાવે ભાવતો, અભાવેચ અભાવતો અવિજ્જાગહણેન તણ્હુપાદાનાનિપિ ગહિતાનિ ભવન્તિ. સઙ્ખારભાવેચ ભાવતો, અભાવેચ અભાવતો સઙ્ખારગ્ગહણેન કમ્મભવોપિ ગહિતો ભવતીતિ અત્થો.

વિભાવનિયં પન

કિલેસભાવસામઞ્ઞતો અવિજ્જાગહણેન તણ્હુપાદાનાનિ. કમ્મભાવ સામઞ્ઞતો સઙ્ખારગ્ગહણેન કમ્મભવો ગહિતોતિ વુત્તં. તંપિ યુજ્જતિ.

તથા અવિજ્જા સઙ્ખારા ગહિતા ભવન્તીતિ સમ્બન્ધો. તદવિના ભાવિભાવેન તણ્હુપાદાનવચનેન અવિજ્જાચ ભવવચનેન સઙ્ખારાચ ગહિતાતિ અત્થો. લક્ખણધમ્માનં લક્ખિતબ્બધમ્મેહિ અવિનાભાવિભાવતો તદવિનાભાવિભાવેન **જાતિજરા.લ. ગહિતન્તિ** વુત્તં. **ઇતિકત્વાતિ** ઇમિના કારણેન. વીસતાકારા ભવન્તીતિ સમ્બન્ધો. પથમં હેતુપઞ્ચકં એકો સઙ્ખેપો. દુતીયં ફલપઞ્ચકં એકો. તતીયં હેતુપઞ્ચકં એકો. ચતુત્થં ફલપઞ્ચકં એકો સઙ્ખેપોતિ ચતુસઙ્ખેપા હોન્તિ. ચત્તારો સઙ્ગહા હોન્તીતિ અત્થો. ચતૂસુ પન સઙ્ખેપેસુ સિદ્ધેસુ પથમેન દુતીયસ્સ દુતીયેન તતીયસ્સ તતીયેન ચતુત્થસ્સાતિ એવં તિસ્સો સન્ધિયોપિ સિજ્ઝન્તિયેવાતિ વુત્તં **તિસન્ધિ ચતુસઙ્ખેપાચ ભવન્તી**તિ. એત્થચ હેતુપઞ્ચકં ફલપઞ્ચકન્તિ એતં લોકસ્સ પાકટવોહારવસેન વુત્તં. હેતુફલ સદ્દા પન પચ્ચયપચ્ચયુપ્પન્નપરિયાયા એવ હોન્તીતિ દુતીયપઞ્ચકસ્સ પથમં ઉપાદાય ફલપઞ્ચકતા તતીયં ઉપાદાય હેતુપઞ્ચકતાચ ન ન સમ્ભવતિ. તથા તતીયસ્સપિ ચતુત્થં ઉપાદાય હેતુપઞ્ચકતા દુતીયં ઉપાદાય ફલપઞ્ચકતાચાતિ. એવઞ્હિ સતિ હેતુતો ફલમેવ સિયા. ન ફલતો હેતૂતિ ચોદના અનોકાસાએવ હોતીતિ. દ્વીસુ પન હેતુપઞ્ચકેસુ સઙ્ખારકમ્મભવાનં વિસેસો અટ્ઠકથાયં વુત્તોયેવ. યથાહ-દાનં દસ્સામીતિ ચિત્તં ઉપ્પાદેત્વા માસંપિ સંવચ્છરંપિ દાનુપકરણાનિ સજ્જન્તસ્સ ઉપ્પન્ના પુરિમચેતનાયો આયૂહનસઙ્ખારાનામ. પટિગ્ગાહકાનં પન હત્થે દક્ખિણં પતિટ્ઠાપયતો ઉપ્પન્ના ચેતના ભવોતિ વુચ્ચતિ. એકાવજ્જનેસુવા છસુ જવનેસુ ચેતના આયૂહન સઙ્ખારાનામ. સત્તમજવનચેતના ભવો. યાકાચિવા પન ચેતના ભવો. તંસમ્પયુત્તા આયૂહન સઙ્ખારાનામાતિ. કમ્મભવો ઉપપત્તિભવોતિ દ્વે ભવા દ્વાદસસુ અઙ્ગેસુ એકસ્સેવ ભવ અઙ્ગસ્સ અવયવાનામ હોન્તીતિ વુત્તં **કમ્મભવસઙ્ખાતોભવે કદેસો**તિઆદિ. એત્થચ સઙ્ખારકમ્મભવાનં વિસેસો વુત્ત નયેનેવ વેદિતબ્બો.

[૨૨૮] યં પન **વિભાવનિયં**

''કમ્મભવસઙ્ખાતો ભવેકદેસોતિ એત્થ આયતિં પટિસન્ધિયા પચ્ચયચેતના સઙ્ખારાતિ વેદિતબ્બા''તિ વુત્તં. તં ઇધ ન યુજ્જતિ.

તેસં દ્વિન્નંપિ દ્વીસુ હેતુપઞ્ચકેસુ સઙ્ગહિતત્તાતિ. યથા રુતપાળિનયેનવા એતં વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અવસેસાચા**તિ ઇદં જાતિજરામરણેહિ સદ્ધિં વિઞ્ઞાણાદિફલપઞ્ચકં સન્ધાય વુત્તં. એત્થચ યદેતં પુબ્બે જાતિજરામરણગ્ગહણેન વિઞ્ઞાણાદિ ફલ પઞ્ચકં ગહિતં. તં અત્થતો ઉપપત્તિભવોએવ. નહિ ફલપઞ્ચકતો અઞ્ઞો ઉપપત્તિભવોનામ અત્થીતિ. એવં સન્તેપિ ધમ્મવિભાગ રક્ખણત્થં ઉપપત્તિભવસદ્દેન ચતુત્થપઞ્ચકં ગહિતન્તિ યુત્તં. દ્વાદસસુ અઙ્ગેસુ અવિજ્જાનામ મોહો. સોચ અકુસલમૂલં. તણ્હાનામ લોભો. સોચ અકુસલ મૂલન્તિ વુત્તં **અવિજ્જા તણ્હાવસેન દ્વે મૂલાની**તિ. અથવા, મૂલન્તિ સીસં. દ્વે વટ્ટસીસાનીતિ અત્થો. અટ્ઠકથાયં પન પુરિમં પઞ્ચકદ્વયં એકં ભવચક્કં પચ્છિમં પઞ્ચકદ્વયં એકં ભવચક્કન્તિ કત્વા પુરિમં અવિજ્જામૂલં. તઞ્ચ દિટ્ઠિચરિતાનંવા અપાયગામીનંવા ચક્કં. પચ્છિમં તણ્હામૂલં. તઞ્ચ રાગચરિતાનંવા સુગતિગામીનંવા ચક્કન્તિ દસ્સિતં. ચક્કન્તિ પન યતો પટ્ઠાય વટ્ટસન્તાનસ્સ આરબ્ભો હોતિ. તસ્મિં પુન આગતેએવ ચક્કંનામ સિયા. તસ્મા ઇધ દુતીયેન હેતુફલ યુગળેન સદ્ધિં સબ્બં એકમેવ ચક્કન્તિ યુત્તં.

કસ્મા પનેત્થ આગમનસમ્ભારેસુ અવિજ્જાએવ સીસં કત્વા વુત્તા. ગમનસમ્ભારેસુચ તણ્હાએવ. નનુ ઉભયત્થ ઉભયંપિ સીસં કત્વા વત્તબ્બન્તિ. વુચ્ચતે, સુખવેદનાસદિસો હિ તણ્હાય આહારોનામ નત્થિ. તસ્મા વેદનઙ્ગતો પરં વટ્ટઙ્ગં ઘટેન્તેન વેદના નુરૂપાતણ્હાએવ વત્તબ્બા. ન અવિજ્જાતિ ગમનસમ્ભારેસુ તાવ અવિજ્જાય ઓકાસો નત્થિ. સબ્બપથમં આરબ્ભટ્ઠાનેચ સબ્બપધાના અવિજ્જાએવ વત્તબ્બા હોતિ. સાચ સઙ્ખારુપ્પાદને અવિરજ્ઝનકઙ્ગભૂતાતિ ન તેસં અન્તરે એકસ્સ અઙ્ગસ્સ અત્થાય કિઞ્ચિ વત્તબ્બં અત્થીતિ આગમનસમ્ભારેસુ તણ્હાય ઓકાસો નત્થીતિ. અયઞ્હિ પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસનાનામ પધાનઙ્ગપરિગ્ગહ વસેન પવત્તા. ન લબ્ભમાન સબ્બધમ્મ પરિગ્ગહ વસેનાતિ.

યં પન **વિભાવનિયં**

પુબ્બન્તસ્સ અવિજ્જામૂલં. અપરન્તસ્સ તણ્હામૂલન્તિ વુત્તં.

તત્થ પુબ્બન્તસ્સાતિ પુબ્બસ્સ હેતુફલકોટ્ઠાસસ્સ. અપરન્તસ્સાતિ પચ્છિમસ્સ હેતુફલ કોટ્ઠાસસ્સાતિ અત્થોતિ. કસ્મા પનેતાનિ દ્વેમૂલાનિનામ હોન્તીતિ આહ –

તેસમેવચ મૂલાનં, નિરોધેન નિરુજ્ઝતીતિ.

તેસં સમુદયેન સકલવટ્ટં સમુદેતિ. નિરોધેનચ નિરુજ્ઝતિ. તસ્મા તાનિ દ્વેમૂલાનિનામાતિ વુત્તં હોતિ. કેચિ પન પટિલોમ પટિચ્ચસમુપ્પાદ દસ્સનમેતન્તિ વદન્તિ. પટિલોમ પટિચ્ચ સમુપ્પાદોનામ અવિજ્જાનિરોધા સઙ્ખારનિરોધો સઙ્ખારનિરોધા વિઞ્ઞાણનિરોધોતિઆદિકો નિરોધવારો. ઇદાનિ સોકાદિ વચનં ન કેવલં નિસ્સન્દફલ નિદસ્સનત્થમેવ હોતિ. અથખો જરામરણેન સદ્ધિં એકં અઙ્ગં હુત્વા ઉપરિ વટ્ટમૂલધમ્મપટિપાદકાનં દુક્ખધમ્માનં નિદસ્સનત્થંપિ હોતીતિ દસ્સેન્તો **જરામરણ મુચ્છાયા**તિઆદિ માહ. તત્થ મુચ્છાસદ્દેન સોકાદીનં ગહણં. તેપિ હિ સયં આસવસમ્ભૂતા હુત્વા પુન આસવુપ્પાદાય પચ્ચયા હોન્તીતિ એતેન તેસં જરામરણઙ્ગે ગહણં સિદ્ધં ભવતિ. જરામરણમુચ્છાય અભિણ્હસો પીળિતાનં બાલાનં આસવા અભિણ્હસો સમુપ્પજ્જન્તિ. **આસવાનંસમુપ્પાદાઅવિજ્જાચ પવટ્ટતિ**. આસવસમુદયા અવિજ્જાસમુદયોતિ હિ વુત્તં. એવઞ્ચ સતિ અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારાતિ પુન આબન્ધમેવ વટ્ટન્તિ અત્થો. એત્થચ –

નાના બ્યસનકુટ્ઠસ્સ, સોકાદીનં પવત્તિતો;
અવિજ્જા તણ્હા વટ્ટન્તિ, યતો વટ્ટં પવત્તતી તિપિ.

વત્તબ્બં. યથાહ-કતમોચ ભિક્ખવે દુક્ખસ્સ વિપાકો. સમ્મોહવેપક્કં વાહં ભિક્ખવે દુક્ખં વદામિ. પરિયેટ્ઠિવેપક્કંવાતિ તત્થ સમ્મોહો અવિજ્જા. પરિયેટ્ઠિ તણ્હા. તદુભયં વિપાકં એતસ્સાતિ કત્વાજરામરણસોકાદિકં દુક્ખં સમ્મોહવેપક્કં પરિયેટ્ઠિવેપક્કન્તિચ વુચ્ચતીતિ. તત્થ સમ્મોહોનામ ઞાતિબ્યસના દિના ફુટ્ઠોસોચતિ પરિદેવતિ ઉરતાળિ કન્દતિ, સમ્મોહં આપજ્જતીતિ એવં આગતો સમ્મોહો. પરિયિટ્ઠિનામ યથા જિગચ્છાતિ પીળિતો. ભોજનં પત્થેતિ પરિયેસતિ પિપાસાભિપીળિતો. પાણિયં પત્થેતિ પરિયેસતિ, એવં કેનચિ દુક્ખેન ફુટ્ઠો સુખં પત્થેતિ પરિયેસતીતિ એવં પવત્તા પરિયિટ્ઠિતણ્હા. એત્થ પન યસ્મા જરામરણસદિસં મહન્તં વિસટં નિયતઞ્ચ ઇમસ્સ લોકસ્સ દુક્ખટ્ઠાનંનામ નત્થિ. દુક્ખનિસ્સરણત્થઞ્ચ સત્થુસાસનં. તસ્મા અયં પટિચ્ચસમુપ્પાદદેસના જરામરણનિદાના હોતિ. યથાહ-કિચ્છં વતાયં લોકો આપન્નો જાયતિચ જિય્યતિચ મિય્યતિચ ચવતિચ

ઉપપજ્જતિચ. અથચ પનિમસ્સં દુક્ખસ્સ નિસ્સરણં નપ્પજાનાતિ જરામરણસ્સાતિઆદિ. યેસુ પન અઙ્ગેસુ આદિતો પટ્ઠાય ઞાતેસુ જરામરણં સમૂલં ખનિત્વા તતો અત્તાનં મોચેતું સક્કોતિ. તાનિ દસ્સેતું જાતિઆદીનિ પુરિમાનિ અઙ્ગાનિ દેસિતાનિ. અપિચ. એકસ્મિં ભવે ઠત્વા આગમનસમ્ભારેહિચ ગમનસમ્ભારેહિચ આગતિયાચ ગતિયાચ સદ્ધિં અત્તભાવનિબ્બત્તિયા દસ્સિતાય અતીતે અનાગતેચ સકલસંસારે તસ્મિં તસ્મિં ભવે તસ્સ તસ્સ અત્તભાવસ્સ નિબ્બત્તિ દસ્સિતાએવ હોતિ. સબ્બાનિચ દિટ્ઠિગતાનિ નિવત્તિતાનિ. ભવચક્કઞ્ચ અનાદિમન્તં હુત્વા આબન્ધતિયેવ. તસ્મા જરામરણવચનેનવા સોકાદિવચનેનવા અવિજ્જં અચિન્તેત્વા વટ્ટપવત્તસ્સ મહાઆદીનવરાસિદસ્સનમેવ પચ્ચેતબ્બન્તિ. **ઇચ્ચેવ**ન્તિઆદિ નિગમનં. ઇચ્ચેવં અવિજ્જાપચ્ચયા સઙ્ખારાતિઆદિના નયેન પઠપેસીતિ સમ્બન્ધો. ઇચ્ચેવં આબન્ધં અનાદિકં તેભૂમકં વટ્ટન્તિપિ યોજેન્તિ.

તત્થ ઇચ્ચેવં આબન્ધન્તિ જરામરણમુચ્છાયાતિઆદિના વુત્ત નયેન પુનપ્પુનં આબન્ધં. **અનાદિક**ન્તિ કસ્મા વુત્તં. નનુ અવિજ્જા આદિમ્હિ વુત્તાતિ. વુચ્ચતે, વટ્ટસ્સ આદિભૂતત્તા સા આદિમ્હિ વુત્તા ન હોતિ. વટ્ટકથાય સીસ ભૂતત્તાએવ સા આદિમ્હિ વુત્તા. એવં વુત્તાય પન તાય વટ્ટસ્સ અનાદિકભાવોપિ દસ્સિતો. અવિજ્જા હિ નામ બહિદ્ધા ન લબ્ભતિ. સત્તસન્તાને એવ લબ્ભતીતિ પચ્ચક્ખતોવ સિદ્ધમેતં. તસ્મા ઇધ અતીતભવે અવિજ્જાય સિદ્ધાય તસ્સાઅધિટ્ઠાનભૂતો અત્તભાવોપિ તસ્મિં ભવે સિજ્ઝતિયેવ. સિજ્ઝન્તો ચ ઇમસ્સં દસનોયં વુત્ત નયેન અઞ્ઞાય અવિજ્જાય એવ સિજ્ઝતિ, ન અઞ્ઞથા. એવઞ્ચ સભિ પુન તસ્સપિ અધિટ્ઠાનભૂતો અત્તભાવો સિજ્ઝતિયેવાતિ અવિજ્જા અત્તભાવોચાતિ ઉભયં પેતં અનવટ્ઠિતં અનાદિકમેવ હોતીતિ. વટ્ટસ્સ પન તિવિધસ્સપિ પધાનપચ્ચયભૂતત્તા સા વટ્ટકથાય સીસભૂતા હોતિ. યદિ સા વટ્ટસ્સ આદિભૂતા ન હોતિ. અથ તસ્સાપિ પચ્ચયો વત્તબ્બોતિ. સચ્ચં. તસ્સા પન પચ્ચયે વુત્તેપિ તસ્સ પચ્ચયસ્સપિ પચ્ચયો વત્તબ્બોતિ આગચ્છતિયેવ. એવઞ્ચ સતિ તસ્સ તસ્સાતિ નિટ્ઠાનમેવ નપઞ્ઞા યેય્યાતિ. અઞ્ઞત્થ પન વુત્તોયેવ. યથાહ-આસવસમુદયા અવિજ્જાસમુદયોતિ. યથાચાહ-અવિજ્જં પાહં ભિક્ખવે સાહારં સનિદાનં વદામિ. કોચસ્સા આહારો. પઞ્ચનીવરણા તિસ્સ વચનીયન્તિ. યથાચાહ-અવિજ્જા પચ્ચયો, સઙ્ખારા પચ્ચયુપ્પન્ના. ઉભયમેતં પટિચ્ચ સમુપ્પન્નન્તિ. **પઠપેસી**તિ પઞ્ઞાપેસિ દેસેસીતિ અત્થો. [પટિચ્ચસમુપ્પાદનયો.]

૧૬૭. ઇદાનિ પટ્ઠાનનયં દસ્સેતું **હેતુપચ્ચયો**તિઆદિ આરદ્ધં. તત્થહેતુચ સો પચ્ચયોચાતિ **હેતુપચ્ચયો**, હેતુ હુત્વા પચ્ચયો હેતુભાવેન પચ્ચયોતિ વુત્તં હોતિ. તત્થ કેનટ્ઠેન હેતૂતિ મૂલટ્ઠેન, કોચ મૂલટ્ઠોતિ. રુક્ખાનં રુક્ખમૂલસ્સ વિય ભૂમિયં સહજાતધમ્માનં આરમ્મણેસુ સુપ્પતિટ્ઠિ તભાવસાધનટ્ઠો મૂલટ્ઠોનામ. સહજાતધમ્માનં કુસલાદિ ભાવસાધનટ્ઠો મૂલટ્ઠોનામાતિપિ વદન્તિ. યં પનેત્થ વત્તબ્બં. તં હેટ્ઠા વુત્તમેવ. સદ્દત્થતો પન હિનોન્તિ વુદ્ધિવિરુળ્હિવેપુલ્લપત્તિવસેન સુટ્ઠુ પતિટ્ઠહન્તિ સહજાતધમ્મા એત્થ એતેનવા આરમ્મણે દળ્હનિપાતિના થામબલસમ્પન્નેનાતિ હેતુ. પચ્ચય સદ્દો પન ઉપકારકટ્ઠો. ઉપકારકોતિચ સયં યાદિસેન સભાવેન ઉપલબ્ભમાને અનુપ્પન્નાવા ધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. ઉપ્પન્નાવા તિટ્ઠન્તિ ઠિતાવા ઉપરુપરિવુદ્ધિવિરુળ્હિયા પચ્ચયત્તં ઉપગચ્છન્તિ. તાદિ સેનસભાવેન ઉપલદ્ધિયેવ. નહિ સભાવધમ્મેસુ ઈહાવા બ્યાપારોવા ઉપલબ્ભતિ. યેન કત્તાવા કારેતાવા ઉપલબ્ભેય્યાતિ. તથા ઉપલદ્ધિયં પન સતિ અનુરૂપાનં પચ્ચયુપ્પન્નધમ્માનં અનુપ્પન્નાનંવા ઉપ્પજ્જનતો ઉપ્પન્નાનંવા ઠિતિભાવપત્તિતો ઠિતાનં વા ઉપરુપરિવુદ્ધિવિરુળ્હિયા પચ્ચયત્તુપગમનતો સુટ્ઠુ કરાન્તો વિય સાધેન્તો વિય હોતીતિ કત્વા ઉપકારકો ત્વેવ વુચ્ચતીતિ. ઇતિ આરમ્મણે થિરભાવવુદ્ધિ વિરુળ્હિભાવસાધન સઙ્ખાતેન મૂલભાવેન ઉપકારકા છહેતુધમ્મા હેતુપચ્ચયો નામ.

આરમન્તિ ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા સુટ્ઠુ રતિં અનુભવન્તા વિય અજ્ઝોલમ્બમાના પવત્તન્તિ એત્થાતિ આરમ્મણં. આરમ્મણભાનેવ ઉપકારકા છળારમ્મણધમ્મા **આરમ્મણપચ્ચયો**. અધિપતિ સદ્દત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. અધિપતિ ભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **અધિપતિપચ્ચયો**. સો દુવિધો આરમ્મણાધિપતિ સહાજાતાધિપતિવસેન. આરમ્મણધમ્માપિ હિ કેચિ ગરુકતા અત્તનો આરમ્મણિકધમ્મે સામિનો વિય દાસે અત્તનો વસેવત્તયમાના અત્તનિ નિચ્ચં નિન્નપોણપબ્ભારેએવ કરોન્તીતિ. નત્થિ અન્તરં એતસ્સાતિ અનન્તરો, અનન્તરભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **અનન્તરપચ્ચયો**. સુટ્ઠુ અનન્તરભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **સમનન્તરપચ્ચયો**. ઇમેસં દ્વિન્નં પચ્ચયાનં ધમ્મતો વિસેસો નત્થિ. અત્થતો પન પુરિમચિત્તે નિરુદ્ધેપિ પચ્છા સન્તાનં ઉચ્છિજ્જિતું અદત્વા સન્તાનાનુબન્ધવસેન સારમ્મણધમ્મ ભાવેન અત્તસદિસસ્સ ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનં અનન્તરપચ્ચયતા. ધમ્મન્તરે ઉપ્પાદિયમાનેપિ યંકિઞ્ચિ ધમ્મં અનુપ્પાદેત્વા પટિસન્ધાદીનં કિચ્ચટ્ઠાનાનં પટિપાટિયા ચિત્તનિયામં નામ સાધેત્વા અનુરૂપસ્સેવ ધમ્મન્તરસ્સ ઉપ્પાદનં સમનન્તરપચ્ચયતાતિ. એવઞ્હિ સતિ નિરોધા વુટ્ઠહન્તસ્સ અસઞ્ઞસત્તા ચવન્તસ્સચ પુરિમપચ્છિમભાગપવત્તાનં ચિત્તુપ્પાદાનંપિ અનન્તરતા સમનન્તરતાચ ઉપપન્ના હોતીતિ. નહિ અભાવ ભૂતો અન્તરે કાલો તેસં અન્તરં કરોતિનામ. નચ અઞ્ઞસન્તાનભૂતો અન્તરે રૂપધમ્મો. અઞ્ઞઞ્હિ રૂપસન્તાનં, અઞ્ઞં અરૂપસન્તાનં. અટ્ઠકથાયં પન કાલાનન્તરતા સમનન્તરપચ્ચયોતિ વાદં પટિક્ખિપિત્વા સણ્ઠાનાભાવતો સુટ્ઠુ અનન્તરાતિ સમનન્તરાતિ વુત્તં. એતેન યથાસણ્ઠાનવન્તાનં રૂપધમ્માનં અનન્તરતાનામ મજ્ઝે પરિચ્છેદસહિતાયેવ હોતિ. ન તથા સણ્ઠાનરહિતાનં અરૂપધમ્માનં. તસ્મા પુરિમપચ્છિમાનં તેસં એકીભૂતાનં વિય પવત્તિસમનન્તરતાનામ. તથા પવત્તન સમત્થતા સમનન્તરપચ્ચયતાતિ દસ્સેતિ.

યે પન ધમ્મા અત્તનિ જાતે એવ જાયન્તિ, નો અજાતે. અત્તના સહેવચ જાયન્તિ, નો પુરે પચ્છાચ, તેસં જાતત્થાય વિય સયં તેહિ સહ જાતભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **સહજાતપચ્ચયો**. પકાસસ્સ પદીપો વિય. પદીપજાલઞ્હિ ઉપ્પજ્જમાનં પકાસસઙ્ખાતેન આલોકેન સહેવ ઉપ્પજ્જતીતિ. અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપત્થમ્ભન્તં તિદણ્ડં વિય અઞ્ઞમઞ્ઞં ઉપત્થમ્ભનવસેન ઉપકારકો ધમ્મો **અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયો**. એવઞ્ચ સતિ ઇમસ્સ પચ્ચયસ્સ પુરિમેન સહ વિસેસો પાકટો હોતિ. નહિ સહ જાતસદ્દો એવરૂપં અઞ્ઞમઞ્ઞોપત્થમ્ભનં બોધેતીતિ. નિસ્સયન્તિ એત્થાતિ નિસ્સયો. નિસ્સયભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **નિસ્સયપચ્ચયો**. સો પન સહજાતનિસ્સયો વત્થુપુરેજાત નિસ્સયોતિ દુવિધો હોતિ. તત્થ સહજાતોવ સમાનો પટકોટ્ઠકો વિય ચિત્તકમ્માનં પતિટ્ઠાભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો સહજાતનિસ્સયો. પથવી વિય તિણરુક્ખાદીનં પુરે જાતો હુત્વા અધિટ્ઠાનભાવેન ઉપકારકો વત્થુપુરેજાત નિસ્સયો. બલવતરો પન નિસ્સયો **ઉપનિસ્સયો**. યથા હિ સાલિભત્તસ્સ ઉપ્પત્તિયા સૂદોવા ઉક્ખલિવાકટ્ઠંવા અગ્ગિવાનિસ્સયો એવ હોતિ, ન ઉપનિસ્સયો. સાલિખેત્તવુટ્ઠિધારા એવ પન ઉપનિસ્સયો, ન હિ તાસુઅસતિ ભત્તુપ્પત્તિયા સૂદાદીનંપિ થામોનામ અત્થીતિ. તથા યહિં પચ્ચયે અસતિ નિસ્સયધમ્માપિ નત્થિ. કુતો નિસ્સિતધમ્મા. સો પચ્ચયો નિસ્સયતોપિ બલવતરટ્ઠેન ઉપનિસ્સયોતિ વુચ્ચતીતિ.

સો પન આરમ્મણૂપનિસ્સયો અનન્તરૂપનિસ્સયો પકતૂપનિસ્સયોતિ તિવિધો હોતિ. તત્થ ગરુકતા આરમ્મણ ધમ્મા ગરુકતત્તાએવ અધિપતિભૂતા બલવ નિસ્સયભૂતાચ હોન્તિ. અનન્તરપચ્ચયધમ્માચ તેહિ વિના ચિત્તસન્તાનપવત્તિયા એવ અભાવતો બલવનિસ્સયાએવ હોન્તિ. પકતૂપનિસ્સયોતિ એત્થ પન પકતો ઉપનિસ્સયોતિ પકતૂપનિસ્સયો. પકતોતિચ યથા કતે સતિ અનુરૂપે કાલે તસ્મિંસન્તાને એકન્તેન પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મા પાતુભવન્તિ, તથા સુટ્ઠુ કતોતિ અત્થો. કરણઞ્ચેત્થ સદ્ધા સીલં સુતં ચાગો પઞ્ઞાતિચ રાગો

દોસો મોહો માનો દિટ્ઠિ પત્થનાતિય વુત્તાનં ધમ્માનં અત્તનો સન્તાને પુબ્બભાગે વુત્તપ્પકારેન સુટ્ઠુ ઉપ્પાદનં. કાયિકં સુખં કાયિકં દુક્ખં પુગ્ગલો ઉતુ ભોજનં સેનાસનન્તિ એવં વુત્તાનં ધમ્માનં સુટ્ઠુ ઉપસેવનઞ્ચ વેદિતબ્બં.

પુરેતરં ઉપ્પજ્જિત્વા વત્તમાનભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **પુરેજાતપચ્ચયો**. સો દુવિધો આરમ્મણપુરેજાત નિસ્સય પુરેજાત વસેન. નિસ્સયારમ્મણધમ્મા એવ હિ કેચિ પુરેજાત તામત્તવિસિટ્ઠા પુરેજાતપચ્ચયોતિ વુત્તાતિ. આચરિયાનન્દત્થેરેન પન નિસ્સયારમ્મણાકારાદીહિ વિસિટ્ઠા પુરેજાતાકારેન ઉપકારકતા પુરેજાતપચ્ચયતાતિ વુત્તં. એવં સન્તેપિ પુરે જાતતાવિસિટ્ઠેહિ નિસ્સયારમ્મણસત્તિવિસેસેહિ અઞ્ઞો વિસું પુરેજાતસત્તિવિસેસોનામ નદિસ્સતિયેવ. પુરે રોપેત્વા જાતાનં રુક્ખપોતકાનં વિય પચ્છા આસિઞ્ચિયમાનં ઉદકં પુરે જાતાનં ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપધમ્માનં વુદ્ધિવિરુળ્હભાવઞ્ચ પચ્છાપિ અત્તના સદિસસ્સ રૂપસન્તાનસ્સ પવત્તિયા પચ્ચયભાવઞ્ચ પાપેત્વા ઉપત્થમ્ભનવસેન ઉપકારકો પચ્છાજાતો અરૂપધમ્મો **પચ્છા જાતપચ્ચયો**. અટ્ઠકથાયં પન ગિજ્ઝપોતકસરીરાનં આહારાસા ચેતનાવિયાતિ વુત્તં. મૂલટીકાયઞ્ચ એતેન મનોસઞ્ચે તનાહારવસેન પવત્તમાનેહિ અરૂપધમ્મેહિ રૂપકાયસ્સ ઉપત્થમ્ભિત ભાવં દસ્સેતિ, તેનેવ આહારાસા વિયાતિ અવત્વા ચેતનાગહણં કરોતીતિ વુત્તં. સા પન પચ્છાજાતા સસમ્પયુત્તા આહારાસા ચેતના પુરેજાતાનં તેસં ગિજ્ઝસરીરરૂપાનં ચિરકાલં કબળીકારાહારેન વિનાપિ અમિલાત ભાવં ઉપરૂપરિચ વુદ્ધિવિરુળ્હરૂપસન્તાનુપ્પત્તિયા પચ્ચયભાવં પાપેત્વા ઉપત્થમ્ભતિયેવ. યસ્મા સુપાકટેન પચ્છાજાતપચ્ચયેક દેસેન સકલસ્સ પચ્છાજાતપચ્ચયસ્સ સાધનત્થાય અયં ઉપમા ઇધ વુત્તા વિય દિસ્સતિ. ચેતના ગહણઞ્ચ પચ્છાજાત પચ્ચયં પત્વાપિ ચેતનાએવ પધાના જાતાતિ દસ્સનત્થં ગહિતન્તિ ન ન સક્કા વત્તું. એવઞ્હિ સતિ પચ્છાજાતસ્સ અત્થસ્સ પચ્છા જાતાય એવ ઉપમાય સાધનં ઉપપન્નં હોતીતિ. યથાવુત્ત ટીકાપાઠેપિ અયમત્થો લબ્ભતિયેવ.

આસેવન્તિ તં સુટ્ઠુ ભજન્તિ અપરાપરં ઉપ્પજ્જમાના ધમ્મા સુટ્ઠુ સેવમાના વિય ભજમાના વિય તસ્સ પુરિમસ્સ સબ્બપારિપૂરં આકારં ગહેત્વા એવ પુનપ્પુનં પવત્તન્તીતિ આસેવનં. આસેવેતિવા તે ધમ્મે અત્તનો પરિવાસં સુટ્ઠુ ગાહાપેતિ. વડ્ઢેતીતિવા આસેવનં. અપિચ કુસલાદિભાવેન અત્તના સદિસસ્સ પયોગેન કરણીયસ્સ અનન્તરધમ્મસ્સ પુનપ્પુનં કરણં પવત્તનં અત્તસદિસસ્સવા અત્તસદિસભાવાપાદનં વાસનં આસેવનટ્ઠોતિ મૂલટીકાયં વુત્તં. તત્થ પયોગેન કરણીયસ્સાતિ એતેન આવજ્જનદ્વયઞ્ચ સબ્બવિપાકધમ્મેચ નિવત્તેતિ. નહિ આવજ્જન દ્વયસ્સ દ્વત્તિક્ખત્તું પવત્તમાનસ્સપિ વડ્ઢેતુંવા હાપેતુંવા પયોગેન કરણીયતાનામ અત્થિ પરિદુબ્બલત્તા. વિપાકેસુચ અરિયફલાનિ પરિકમ્મપયોગેન કરણીયાનિપિ મગ્ગચેતનાનુભાવેન વિના કેવલેન તેન પયોગેનેવ સાધેતબ્બાનિ ન હોન્તિ. કેવલં કમ્મવેગેન સન્તાને પાતિતેસુ લોકિયવિપાકેસુ વત્તબ્બમેવ નત્થીતિ. પુનપ્પુનં કરણં પવત્તનન્તિ ઉપરુપરિ પગુણ બલવભાવાપાદનેન સહ પવત્તનં સન્ધાય વુત્તં. એવઞ્હિ સતિ પરિયત્તિધમ્મ વિજ્જાસિપ્પુગ્ગહણેસુ પુરિમાભિયોગો વિય આસેવનટ્ઠેન અનન્તરે પવત્તાનં સજાતિયાનં ધમ્માનં પગુણબલવભાવાય ઉપકારકો ધમ્મો **આસેવનપચ્ચયો** નામાતિ સિદ્ધં હોતીતિ.

કાયઙ્ગવાચઙ્ગચિત્તઙ્ગાભિસઙ્ખરણભૂતેન ચિત્તપ્પયોગસઙ્ખાતે ન કિરિયાભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **કમ્મપચ્ચયો**. સો દુવિધો સહજાતનાનાક્ખણિકવસેન. તત્થ જેટ્ઠસિસ્સ મહા વડ્ઢકિઆદયો વિય સકિચ્ચપરકિચ્ચસાધનવસેન પવત્તા સબ્બાપિ સહજાતચેતના સહજાતપચ્ચયો. યથા પન ઇત્થિપુરિસાનં સકિં સન્નિપાતપ્પયોગો કામસુખાનુભવનકિચ્ચઞ્ચ કાલન્તરે પુત્તપાતુભાવત્થાયવત્થુમ્હિ બીજનિધાન કિચ્ચઞ્ચ સમ્પાદેતિ. એવમેવં યથાવુત્તાભિસઙ્ખરણકિચ્ચઞ્ચ તદભિસઙ્ખરણવેગજનિતં કાલન્તરે વિપાકકટત્તારૂપાનં પાતુભાવત્થાય સન્તાને કિરિયા વિસેસનિધાન કિચ્ચઞ્ચ સમ્પાદેત્વા નિરુદ્ધા કુસલાકુસલ ચેતના નાનાક્ખણિકકમ્મપચ્ચયોનામ.

વિપચ્ચનમત્તભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો વિપાકપચ્ચયો. વિપચ્ચન ભાવોચ નામ લોકે સબ્બેસં પુપ્ફફલાદીનં સુટ્ઠુ વિપક્કભાવં પત્તકાલે સબ્બાકારેન મન્દભાવો હોતિ. એવં નિરુસ્સાહસન્ત ભાવસઙ્ખાકેન મન્દમન્દાકારેન સન્તાને પાતુભાવો. તતોયેવચ વિપાકાનં પવત્તિ અવિભૂતા હોતિ. સબ્બરત્તિં નિદ્દાયન્તસ્સ પુરિમભવસિદ્ધે કમ્માદિ આરમ્મણે પવત્તાનિપિ તાનિ વુટ્ઠિતકાલે કિઞ્ચિજાનનચિત્ત પવત્તિયા પચ્ચયા નહોન્તીતિ. પઞ્ચવિઞ્ઞાણાદીનિ પન પચ્છાજાનનચિત્ત પવત્તિયા પચ્ચયા હોન્તાનિપિ વત્થારમ્મણ ઘટ્ટનાનુભાવ બલેન સહેવ હોન્તિ. ન તેસં ઉસ્સાહબ્યાપારમત્ત વસેનાતિ દટ્ઠબ્બં.

અરૂપિનો તયો આહારા સહજાતધમ્માનં જનનટ્ઠેન ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેનચ, કબળીકારાહારો પન ઇમસ્સ ચતુસમુટ્ઠાનિ કસ્સ કાયસ્સ ઉપત્થમ્ભનટ્ઠેનેવ ઉપકારકતા **આહારપચ્ચયો**. અપિચ, આહારટ્ઠોનામ ઉપત્થમ્ભનપ્પધાનો હોતિ. તેનેવ હિ પાળિયં કબળીકારો આહારો આહારસમુટ્ઠાનસ્સ રૂપસ્સ આહારપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ અવત્વા ઇમસ્સ કાયસ્સ આહારપચ્ચયેન પચ્ચયોત્વેવ વુત્તં. તસ્મા અરૂપાહારાનંપિ આહારટ્ઠો ઉપત્થમ્ભનવસેનેવ વેદિતબ્બો. જનયન્તાપિ હિ આહારા અત્તના જનિતાનઞ્ચ તદઞ્ઞેસઞ્ચસન્તાનટ્ઠિતિયા પચ્ચયભાવત્થાય ઉપત્થમ્ભનેન સહેવ જનેન્તીતિ.

ઇસ્સરિયટ્ઠેન ઉપકારકો ધમ્મો **ઇન્દ્રિયપચ્ચયો**. સો તિવિધો સહજાતાદિવસેન. તત્થ સહજાતધમ્માનં અત્તનો અત્તનો કિચ્ચેસુ ઇસ્સરભૂતા અરૂપિન્દ્રિયધમ્મા સહજાતિન્દ્રિયપચ્ચયો. પચ્છા જાતાનં પઞ્ચવિઞ્ઞાણ ધમ્માનં દસ્સનાદિ કિચ્ચેસુ ઇસ્સરભૂતા પુરે જાતા પઞ્ચપસાદિન્દ્રિયધમ્મા પુરે જાતિન્દ્રિયપચ્ચયો. સહજાતાનં કટત્તારૂપાનં ચિરતરપવત્તિયં ઇસ્સરભૂતં રૂપજીવિતં રૂપજીવિતિન્દ્રિયપચ્ચયો. કસ્મા પનેત્થ ભાવિન્દ્રિયદ્વયં ઇધ ન ગહિતન્તિ. વુચ્ચતે, યસ્સ જનકત્તંવા ઉપત્થમ્ભકત્તંવા અનુપાલકત્તંવા અત્થિ. સો પચ્ચયધમ્મોનામ. ભાવદ્વયસ્સ પન સહજાત ધમ્માનં અત્થાય એતં તયંપિ નત્થિ. કેવલં પન તંસહિતે સન્તાને કમ્માદીહિ અત્તનો અત્તનો પચ્ચયેહિ પવત્તમાનાનં ચતુસમુટ્ઠાનિકધમ્માનં ઇત્થાકારાદિવસેનેવ યો પવત્તિનિયમો અત્થિ, સો ભાવરૂપા નુભાવેન સિદ્ધો. તસ્મા તેસં ધમ્માનં તાદિસે નિયામકિચ્ચે ઇસ્સરત્તાયેવ દ્વયં ઇન્દ્રિયંનામ હોતિ. ન ઇન્દ્રિયપચ્ચયત્તે નાતિ તં ઇધ નગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. આરમ્મણં ઉપગન્ત્વા તસ્મિં ભુસં દળ્હં નિપતિત્વા વિય ઝાયનટ્ઠેન ઓલોકનટ્ઠેન ઉપકારકો ધમ્મો **ઝાનપચ્ચયો**. દુગ્ગતિ સુગતિ નિબ્બાન સમ્પાપકટ્ઠેન ઉપકારકો ધમ્મો **મગ્ગપચ્ચયો**. એત્થચ યેનયેન સમ્માદસ્સનાદિના લક્ખણવિસેસેન સમ્પન્નત્તા કુસલભૂતા સમ્માદિટ્ઠાદયો સુગતિ નિબ્બાન સમ્પાપકટ્ઠેન મગ્ગપચ્ચયાનામ હોન્તિ. અબ્યાકતભૂતાનંપિ તેસં સો સો લક્ખણવિસેસો અત્થિયેવાતિ તેસમ્પિ તેનેવટ્ઠેન મગ્ગપચ્ચયતા વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. સતિપિ મગ્ગઙ્ગાનં તંતં સમ્પાપકટ્ઠેનચ ઉપકારકત્તે તંસમુટ્ઠિતાનં રૂપધમ્માનં સો અત્થો ન પાપુણાતિ. તેસં પન મગ્ગપચ્ચયધમ્મેહિ સમુટ્ઠિતત્તાયેવ મગ્ગપચ્ચયુપ્પન્નતા પચ્ચેતબ્બા. એસનયો હેતુકમ્મિન્દ્રિયઝાન પચ્ચયેસુપીતિ.

એકુપ્પાદતાદીહિ પકારેહિ સમં એકીભૂતો વિય હુત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞયુત્તભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **સમ્પયુત્તપચ્ચયો**. સમાનેપિ સહજાતભાવેન નિસ્સય નિસ્સિત ભાવેનચ યુત્તભાવે એકુપ્પાદતાદિકસ્સ સમ્પયોગલક્ખણસ્સ વિરહતો વિપ્પયુત્તભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **વિપ્પયુત્તપચ્ચયો**. યત્થ સમ્પયુત્તા સઙ્કા સમ્ભવતિ, તત્થેવ તદાસઙ્કા વિગમનત્થં અયં વિપ્પયુત્તપચ્ચયોનામ વુત્તોતિ તદાસઙ્કા રહિતેસુ આરમ્મણાનન્તરાદીસુ વિપ્પયુત્તપચ્ચયપસઙ્ગો નત્થીતિ વેદિતબ્બો. હેટ્ઠાવુત્તપ્પકારેસુ એવ પચ્ચયધમ્મેસુ યો યો અત્થિતા સઙ્ખાતેન ખણપચ્ચુપ્પન્ન સમઙ્ગિભાવેન તાદિસસ્સેવ ખણપચ્ચુપ્પન્ન સમઙ્ગિનો ધમ્મસ્સ સહજાતાદિવસેન ઉપકારકો સો સો **અત્થિપચ્ચયો**. યસ્મિં વિજ્જમાને સતિ અઞ્ઞો ઉપ્પજ્જિતું ઓકાસં નલભતિ. સો તસ્સ અઞ્ઞસ્સ

ઓકાસદાન સઙ્ખાતેન સયં અન્તરહિતભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **નત્થિપચ્ચયો**. અયંપિ વિસું સત્તિવિસેસો ન હોતિ. તેનેવ ચિત્તેન ગચ્છતિ નિસીદતિ તિટ્ઠતીતિઆદિના પચ્છિમચિત્તે ઠિતાનંપિ પુરિમચિત્તં વત્તતિયેવાતિ લોકસ્સ અભિમાનો હોતિ. તસ્મા યત્થ અત્થિતાસઙ્કા સમ્ભવતિ. તત્થ તદાસઙ્કા નિવત્તનત્થં અયં પચ્ચયો વુત્તોતિ વેદિતબ્બો.

વિનાસં ગતો વિગતો. યસ્મિં અવિગતે અઞ્ઞો ઉપ્પજ્જિતું ઓકાસં નલભતિ, સો તસ્સ ઓકાસદાનસઙ્ખાતેન સયં વિગતભાવેન ઉપકારકો ધમ્મો **વિગતપચ્ચયો**. વત્તમાનતા સઙ્ખાતેન અવિગતભાવેન તાદિસસ્સેવ ધમ્મસ્સ ઉપકારકો ધમ્મો **અવિગતપચ્ચયો**. પુરિમપચ્ચય દુકમેવ ચેત્થ નાનત્થ પસઙ્ગનિવત્તનત્થં ઞાણવિસદત્થઞ્ચ પરિયાયન્તરેન વિગતદુકંનામ કત્વા દેસિતન્તિ વેદિતબ્બં. તથા હિ અત્થીતિ ખો કચ્ચાન અયમેકો અન્તો. નત્થીતિ અયં દુતીયો અન્તોતિઆદિના નાનાઅત્થદીપકા અત્થિ નત્થિ સદ્દા સાસને લોકેચ દિસ્સન્તિ. પુબ્બે વુત્તસ્સેવ ચ અત્થસ્સ પુન પરિયાયન્તરેન વચનં સોતૂનં ઞાણવિસદત્થાય હોતીતિ. ટીકાકારા પન બહું તેસં પચ્ચય દુકાનં નાનત્થસમ્ભવં વણ્ણેન્તિયેવાતિ. [પચ્ચયુદ્દેસો]

૧૬૮. ઇદાનિ યથા ઉદ્દિટ્ઠે ચતુવીસતિપચ્ચયે પથમં છહિ રાસીહિ સઙ્ગહેત્વા પુન રાસીનં અનુક્કમેન તેસં પચ્ચયાનં નિદ્દેસં દસ્સેન્તો **છધાનામન્તુનામસ્સા**તિ ગાથાદ્વય માહ. નામં નામસ્સ છધા છબ્બિધેહિ પચ્ચયેહિ પચ્ચયો હોતિ. નામં નામરૂપીનં પઞ્ચધા. પુન નામં રૂપસ્સ એકધા, રૂપં નામસ્સ એકધાએવ. પઞ્ઞત્તિનામરૂપાનિ નામસ્સ દુવિધા, દ્વયં નામરૂપં દ્વયસ્સેવ નામરૂપસ્સ નવધાતિ એવં છક્કપઞ્ચકાદિવસેન પચ્ચયા છબ્બિધા હોન્તિ. કથં હોન્તીતિ યોજના.

[૨૨૯] યંપન **વિભાવનિયં**

''પઞ્ઞત્તિનામરૂપાનિ નામસ્સ દ્વિધા દ્વિપકારા પચ્ચયા હોન્તીતિ વુત્તં''. તં ન સુન્દરં.

પચ્ચયકથા હિ નામ પચ્ચયતો પચ્ચયુપ્પન્નતો પચ્ચયસત્તિતોતિ તીહિ પકારેહિ વુત્તાયેવ સુવુત્તા હોતીતિ. યસ્મા પન અનન્તરાદિપચ્ચયાનામ ચિત્તસન્તાનસ્સ અવિચ્છેદાય કિચ્ચદ્ધાનાનુક્કમપટિપાદનાય એવ ચ હોન્તિ. તસ્મા કુસલાદીસુ અરૂપધમ્મેસુ યોકોચિ ધમ્મો યસ્સ કસ્સચિ અવિરુદ્ધસ્સ ધમ્મસ્સ પચ્ચયો ન ન હોતીતિ વુત્તં **અનન્તરનિરુદ્ધાચિત્તચેતસિકાધમ્મા**તિઆદિ. તત્થ અવિરુદ્ધસ્સાતિએતેન અઞ્ઞમઞ્ઞઅવિરુદ્ધાનં કુસલાકુસલાનં સોમનસ્સદોમનસ્સાનઞ્ચ અઞ્ઞમઞ્ઞં અનન્તર પચ્ચયપટિક્ખેપો વેદિતબ્બો. **પટુપ્પન્નાનન્તિ** પુનુપ્પન્નાનં પટિપાટિયા ઉપ્પન્નાનંવા. પુનપ્પુનં સન્તાનપરિભાવનાવસેન પવત્તો આસેવનપચ્ચયોનામ, કેવલં પયોગસાધનીયેસુ જવવેગ સહિતેસુ ચિત્તુપ્પાદેસુ એવ લબ્ભતીતિ વુત્તં **પુરિમાનિ જવનાની**તિઆદિ. તત્થ **જવનાની**તિ મગ્ગફલજવનવજ્જાનિ લોકિય કુસલા કુસલક્રિયજવનાનિ **પચ્છિમાનંજવનાનન્તિ** ફલજવનવજ્જાનં કુસલાકુસલક્રિયજવનાનં. ભિન્નજાતિકા હિ ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞં સબ્બાકારપારિપૂરં પરિવાસંનામ ગહેતુંવા ગાહાપેતુંપા ન સક્કોન્તિ. યદિ સક્કુણેય્યું, જાતિમત્તેનપિ ધમ્મા પુબ્બાપરં અભિન્નાએવ સિયુન્તિ. તસ્મા ભિન્નજાતિકં ફલજવનં મગ્ગતો પરિવાસં ગહેતું ન સક્કોતિ. મગ્ગોપિ અત્તનો પરિવાસં ફલસ્સ દાતું ન સક્કોતિ. ફલચિત્તાનિચ પરિકમ્મપયોગબલેન જવન કિચ્ચાનિ હોન્તિ, ન અઞ્ઞમઞ્ઞં પરિવાસદાન ગહણ બલેનાતિ. યસ્મા કામાવચરભાવતો મહગ્ગતા નુત્તર ભાવપ્પત્તિનામ આસેવનબલેન હોતિ, તસ્મા ગોત્રભુ ઞાન મગ્ગાનં ભૂમિ ભેદો ઇધ અપ્પમાણન્તિ દટ્ઠબ્બં.

હેતુ.લ. નામરૂપાનન્તિ એત્થ હેતુમગ્ગઙ્ગાનિ અહેતુકવજ્જિતાનં, ઝાનઙ્ગાનિ પઞ્ચવિઞ્ઞાણવજ્જિતાનં સહજાતાનં નામરૂપાનં. સહજાતરૂપલક્ખણં પન સયમેવ વક્ખતિ. ચેતનાનામ પવત્તમાના દ્વે કિચ્ચાનિ સાધેતિ સહજાતાનં સંવિધાનઞ્ચ આયતિં વિપાકપાતુ ભાવત્થાય તસ્મિં સન્તાને અત્તનો પવત્તા કારસઙ્ખાત બીજનિધાનઞ્ચાતિ. તત્થ સંવિધાનકિચ્ચં સબ્બચેતના સાધારણં હોતિ. બીજનિધાનકિચ્ચં પન કુસલાકુસલભાવપ્પત્તાયએવ ચેતનાય હોતીતિ વુત્તં સહજાતાચેતનાતિઆદિ. તત્થ **સહજાતાચેતના**તિ અન્તમસો પઞ્ચવિઞ્ઞાણ સહજાતાપિ ચેતના. સાપિ હિ સહજાતાનં સંવિદહનસઙ્ખાતેન કમ્મભાવેન પવત્તત્તા કમ્મંએવનામ હોતીતિ. યસ્મા અત્તનો પવત્તાકારસઙ્ખાતસ્સ વિપાકબીજસ્સ નિદહનંનામ, ન તાવદેવ બીજકિચ્ચં સમ્પાદેતિ. અમ્બબીજાદીનિ વિય પરિણતભાવં પત્વા ખણન્તરેએવ સમ્પાદેતીતિ વુત્તં નાનાક્ખણિકા ચેતનાતિઆદિ. તત્થ **નાનાક્ખણિકાચેતના**તિ અત્તનો પચ્ચયુપ્પન્નધમ્મ પવત્તિક્ખણતો વિસું ભૂતે અતીતકાલે સિદ્ધા કુસલા કુસલચેતના. કુસલાકુસલચેતનાતિવા પાઠો સિયા.

વિપાકક્ખન્ધાઅઞ્ઞમઞ્ઞંસહજાતાનંરૂપાનન્તિ એત્થ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સચ સહજાતરૂપાનઞ્ચાતિ અત્થો. યથાનામ પુરે જાતા સાલરુક્ખપોતકા પચ્છા અનુવસ્સં વસ્સન્તાનં વુઢ્ઢિધારાનં વસેન વુઢ્ઢિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં પત્વા તસ્મિં ઠાને યાવકપ્પાવસાનાપિ મહન્તસ્સ સાલવનસણ્ડસ્સ પવત્તિયા પચ્ચયા હોન્તિ. એવં પટિસન્ધિક્ખણતો પટ્ઠાય પુરિમચિત્તક્ખણેસુ ઉપ્પન્ના સકલસરીરે કમ્મજકાયો ચિત્તજકાયો ઉતુજકાયો આહારજ કાયોતિ સબ્બે સકલસરીરટ્ઠકા ચતુસમુટ્ઠાનિક રૂપધમ્મા પચ્છાજાતાનં પથમભવઙ્ગાદીનં ચિત્તચેતસિકાનં વસેન વુઢ્ઢિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં પત્વા ઉપરુપરિ ચતુસમુટ્ઠાનિક રૂપપરંપરાપવત્તિયા પચ્ચયત્તં ઉપગચ્છન્તીતિ વુત્તં **પચ્છાજાતા ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા**તિઆદિ. તત્થ **પુરેજાતસ્સા**તિ આતીતાનન્તરચિત્તે જાતસ્સાતિ વદન્તિ. યાવ અટ્ઠમચિત્તાવા પુરેજાતસ્સ. એત્તકો હિ કાલો રૂપધમ્માનં વડ્ઢનકાલોનામ. તતોપરં હાયનકાલે પચ્છાજાતેન પયોજનં નત્થીતિ. યાવ સોળસમચિત્તા એવ વા પુરેજાતસ્સ. યદગ્ગેન હિ મરણાસન્નકાલે વત્થુરૂપં ચુતિચિત્તસ્સ પુરેજાતપચ્ચયતં ઉપગચ્છતિ. તદગ્ગેન ચુતિચિત્તંપિ તસ્સ વત્થુરૂપસ્સ પચ્છાજાતપચ્ચયો ન હોતીતિ નવત્તબ્બો. તથા સેસરૂપાનઞ્ચ. યથા હિ ઉપત્થમ્ભન્તો આહારો વડ્ઢનપક્ખે ઠિતમેવ ઉપત્થમ્ભતિ. હાયનપક્ખે ઠિતં નુપત્થમ્ભતીતિ નત્થિ. તદાપિ તદનુરૂપસ્સ ઉપત્થમ્ભનસ્સ ઇચ્છિતબ્બત્તા. એવમયંપીતિ.

અરૂપધમ્માનં આનુભાવોનામ મહાવિપ્ફારો હોતિ. તસ્મા તે કાયેકદેસે વત્થુમ્હિ ઉપ્પન્નાપિ સકલં ઇમં ચતુજકાયં ઉપત્થમ્ભેતું સક્કોન્તિયેવાતિ વુત્તં **ઇમસ્સકાયસ્સા**તિ. ચક્ખાદીનિ પસાદવત્થૂનિ રૂપાદીહિ સહલદ્ધઘટ્ટનાનિએવ વિઞ્ઞાણસ્સ આધારભાવં ગચ્છન્તિ. ઘટ્ટનઞ્ચ ઠિતિપત્તકાલેએવાતિ તેસં નિચ્ચકાલંપિ અત્તનો વિઞ્ઞાણસ્સ પુરેજાતપચ્ચયતા સિદ્ધિ હોતિ. વિઞ્ઞાણઞ્ચનામ પઞ્ચવોકારભવે વત્થુનિસ્સયેન વિના ઉપ્પજ્જિતું નસક્કોતીતિ, યદા પુરેજાતંવા વડ્ઢનપક્ખે ઠિતંવા વત્થું ન લભતિ, તદા પટિસન્ધિકાલેવા મરણાસન્નકાલેવા યં યં લભતિ, તં તં નિસ્સાય ઉપ્પજ્જતિયેવ. યદા પન પુરે જાતં સુટ્ઠુ બલવન્તઞ્ચ વત્થું લભતિ, તદા તદેવ નિસ્સાય પવત્તતિ. તઞ્ચ નિયમતો પવત્તિકાલેએવ લબ્ભતિ, નો પટિસન્ધિકાલે. નહિ તદા વિઞ્ઞાણપચ્ચયેન ઉપ્પન્નં વત્થુપુરેજાતં ભવિતું સક્કોતીતિ વુત્તં **છવત્થૂનિ પવત્તિય**ન્તિ.

પઞ્ચાલમ્બણાનિચ પઞ્ચવિઞ્ઞાણવીથિયાતિ ઇદં નિયમસિદ્ધિગહણ વસેન વુત્તં. સબ્બાનિ પન પચ્ચુપ્પન્નભૂતાનિ નિપ્ફન્નરૂપાનિ મનોવિઞ્ઞાણ વીથિયા પુરેજાતપચ્ચયા હોન્તિયેવ. એવઞ્ચ કત્વા પટ્ઠાને પચ્ચુપ્પન્નો ધમ્મો પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ પુરેજાતપચ્ચયેન પચ્ચયો. આરમ્મણપુરેજાતં ચક્ખું અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સતિ. સોતં, ઘાનં, જિવ્હં, કાયં, રૂપે, સદ્દે, ગન્ધે, રસે, ફોટ્ઠબ્બે, વત્થું, પચ્ચુપ્પન્ને ખન્ધે

અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સતિ, પચ્ચુપ્પન્નં ચક્ખું અસ્સાદેતિ અભિનન્દતીતિઆદિ વુત્તં. અટ્ઠકથાયઞ્ચ ઉપ્પાદક્ખણં અતિક્કમિત્વા ઠિતિપત્તં અટ્ઠારસવિધં રૂપમેવ પુરેજાતપચ્ચયોતિ વુત્તન્તિ. એત્થચ કિઞ્ચાપિ પટ્ઠાને પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણં પટિસન્ધિચિત્તં પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણસ્સ ભવઙ્ગસ્સઅનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ એવં પટિસન્ધિભવઙ્ગાનંપિ પચ્ચુપ્પન્નારમ્મણતાય વુત્તત્તા પચ્ચુપ્પન્નભૂતાનિ કમ્મનિમિત્ત ગતિનિમિત્તાનિ આરબ્ભ પવત્તિ કાલે પટિસન્ધિચિત્તાનંપિ આરમ્મણપુરેજાતં લબ્ભમાનં વિય દિસ્સતિ. એવંસન્તેપિ પુરેજાતપચ્ચયસ્સ પચ્ચનિયે પટિસન્ધિક્ખણે વિપાકા બ્યાકતો એકો ખન્ધોતિઆદિના પાળિયંએવ તં પટિક્ખિત્તન્તિ. એત્થચ આરુપ્પે વિય પટિસન્ધિક્ખણેપિ વત્થુપુરે જાતસ્સ અભાવા અપરિબ્યત્તત્તાવા તસ્સ આરમ્મણસ્સ આરમ્મણમત્તભાવેએવ ઠિતત્તા પટિક્ખિત્તન્તિ કારણં વદન્તિ. **આરમ્મણમેવગરુકત**ન્તિ પચ્ચવેક્ખનવસેન અસ્સાદનાદિવસેનચ ગરુકતં ઇટ્ઠારમ્મણ માહ. તઞ્ચ ખો તસ્સતસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઇચ્છાવસેન વેદિતબ્બં. ગૂથકુણપાદીનિપિ હિ તદભિનન્દન્તાનં કિમિમક્ખિક સુનખ ગિજ્ઝ કાકાદીનં ગરુકતાનિએવ આરમ્મણાનિ હોન્તીતિ.

[૨૩૦] યં પન **વિભાવનિયં**

‘‘ગરુકતન્તિ ગરું કત્વા પચ્ચવેક્ખિત’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તં અનુપપન્નં.

ચક્ખું ગરું કત્વા અસ્સાદેતિ અભિનન્દતીતિઆદિના અસ્સા દનાદિવસેનપિ અસ્સ નિદ્દેસસ્સ પવત્તત્તાતિ. **રાગાદયો પન ધમ્મા**તિ એતેન રાગો દોસો મોહો માનો દિટ્ઠિ પત્થનાતિ એવં વુત્તેહિ ધમ્મેહિ સહ દસ અકુસલકમ્મપથા પઞ્ચઅનન્તરિય કમ્માનિચ ગહિતાનિ હોન્તિ. તત્થ અનન્તરિયવજ્જાનિ તાનિ સમતિક્કમમુખેન યથારહં અજ્ઝત્તં સબ્બેસં ચતુભૂમક કુસલાનં અનન્તરિયકમ્માનિ પન કામાવચરકુસલાનમેવ ઉપ્પત્તિયા બલવનિસ્સયા હોન્તિ. તાનિયેવચ સબ્બાનિ યથારહં અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધાચ રાગાદીનં પાણાતિપાતાદીનઞ્ચ સબ્બેસં અકુસલાનં કાયિકસુખદુક્ખાદીનઞ્ચ અબ્યાકતધમ્માનં ઉપ્પત્તિયા બલવ નિસ્સયા હોન્તિ. **સદ્ધાદયો**તિ એતેન સદ્ધા સીલં સુતં ચાગો પઞ્ઞાતિ એવં વુત્તેહિ ધમ્મેહિ સહ સબ્બે દાનસીલાદયો ચતુભૂમકકુ સલાનં રાગાદિ અકુસલાનં સુખદુક્ખાદિચતુભૂમક અબ્યાકતા નઞ્ચ ઉપ્પત્તિયા બલવનિસ્સયા હોન્તીતિ. **સુખં દુક્ખં પુગ્ગલો ભોજનં ઉતુસેનાસન**ન્તિ એતેન નિબ્બાનવજ્જા સબ્બે ચતુભૂમકા બ્યાકતા ગહિતા, તેપિ હિ યથારહં અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધાચ કુસલાકુસલા બ્યાકતધમ્માનં ઉપ્પત્તિયા બલવનિસ્સયા હોન્તીતિ. **કમ્મંવિપાકાન**ન્તિ એત્થ સુટ્ઠુ બલવં કમ્મં અધિપ્પેતં, ન દુબ્બલન્તિ. કસ્મા પનેત્થ રૂપધમ્મા પચ્ચયુપ્પન્નેસુ ન ગહિતા. નનુ તેસંપિ બહિદ્ધા રુક્ખતિણાદીનં વુદ્ધિવિરુળ્હિ વેપુલ્લત્થાય અજ્ઝત્તઞ્ચ આરોગ્યાદિઅત્થાય પથવિરસ આપોરસ વસ્સોદક બિજમૂલભેસજ્જાદયો બલવનિસ્સયા હોન્તીતિ. અયં પનત્થો મૂલટીકાયં કથિતોયેવ. વુત્તઞ્હિ તત્થ –

> નહિ રૂપાબ્યાકતં પકતૂપનિસ્સયં લભતિ. અચેતનેન રૂપસન્તાનેન પકતસ્સેવ અભાવતો. યથા હિ અરૂપસન્તાનેન કત્તુભૂતેન સદ્ધાદયો નિપ્ફાદિતા ઉતુભોજનાદયોચ ઉપસેવિતા. ન એવં રૂપસન્તાનેન. યસ્મિઞ્ચ ઉતુબીજાદિકે કમ્માદિકેચ સતિ રૂપં પવત્તતિ. ન તં તેન રૂપેન પકતં હોતિ. સચેતનસ્સેવ હિ ઉપ્પાદનુપસેવનપયોગવસેન ચેતનં પકપ્પનં પકરણં. રૂપઞ્ચ અચેતનન્તિ.

ઇદં વુત્તં હોતિ, દુવિધં સન્તાનં રૂપસન્તાનં અરૂપસન્તાનન્તિ. તત્થ યેન સન્તાનેન પુબ્બે કિઞ્ચિ સુટ્ઠુઉપ્પાદિતંવા હોતિ ઉપસેવિતંવા, તસ્સેવ પુબ્બે અત્તના ઉપ્પાદિતુપસેવિતા ધમ્મા કાલન્તરે અત્તનો ઉપનિસ્સયપચ્ચયા હોન્તિ. પકરણસઙ્ખાતઞ્ચ તથા ઉપ્પાદનુપસેવનંનામ સચેતને અરૂપસન્તાનેએવ લબ્ભતિ, ન

અચેતને રૂપસન્તાનેતિ. તસ્મા રૂપધમ્મા ઉપનિસ્સયંનામ નલબ્ભન્તીતિ. ઇમસ્મિં સતિ ઇદં હોતિ, અસતિ ન હોતીતિ એવં વુત્તેન સુત્તન્તિકપરિયાયેન પન ઉપનિસ્સયો નામ રૂપધમ્માનં મજ્ઝેપિ વત્તબ્બોયેવાતિ.

[૨૩૧] વિભાવનિયં પન

> ''યથારહં અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધાચ રાગાદયો.લ. સેનાસનઞ્ચાતિ'' વિયોજેત્વા ''રાગાદયો હિ અજ્ઝત્તં નિપ્ફાદિકા. પુગ્ગલાદયો બહિદ્ધા સેવિતાતિ'' વુત્તં. તં નસુન્દરં.

ન હિ અત્તનો પરસ્સચ ઉપ્પન્ના રાગાદયો પરસ્સ અત્તનો ચ સન્તાને રાગાદીનં બલવનિસ્સયા ન હોન્તિ. સમાનચ્છન્દાનં ઇત્થિ પુરિસાદીનં મનોપદોસિક દેવાદીનઞ્ચેત્થ રાગાદયો નિદસ્સનં.

[૨૩૨] યાચ **તત્થ**

> ''યથાઠિતવસેન યોજનં'' કત્વા ''અત્તનોહિ રાગાદયો''તિઆદિના અત્થવિભાવના કતા. સાપિ અનુપપન્નાયેવ.

તાય હિ અત્તનો રાગાદયો સદ્ધાદયોચ અજ્ઝત્તં કુસલાદીનં અત્તનો સદ્ધાયો પન બહિદ્ધા કુસલસ્સાતિ એવં અપરિપુણ્ણસ્સ અત્થસ્સ વિભાવિતત્તાતિ.

[૨૩૩] યઞ્ચ

> 'તત્થા'તિઆદિના અત્તનોરાગાદયોનિસ્સાયઅજ્ઝત્તં કુસલાકુસલાનમેવ ઉપ્પત્તિવિધાનં વુત્તં. તંપિ અનુપપન્નમેવ.

નયદસ્સનમત્તભૂતંપિ હિ સંવણ્ણનાવાક્યંનામ નયમુખં પરિપુણ્ણં કત્વા વત્તબ્બં હોતીતિ. **ગરુકતંઆરમ્મણ**ન્તિ એત્થ સબ્બં લોકિયકુસલં હેટ્ઠિમમગ્ગફલનિબ્બાનાનિ ચ કામાવચર કુસલસ્સ અરહત્તમગ્ગફલનિબ્બાનાનિ ચતુન્નં ઞાણસમ્પયુત્ત મહાક્રિયજવનાનં. નિબ્બાનં અટ્ઠવિધલોકુત્તરસ્સ થપેત્વા પટિઘદ્વય મોમૂહ દ્વય દુક્ખસહગત કાયવિઞ્ઞાણાનિ અવસેસં સબ્બં લોકિય કુસલાકુસલાબ્યાકતધમ્મજાતં લોભસહગતચિત્તસ્સાતિ એવં પચ્ચય પચ્ચયુપ્પન્ન વિભાગો વેદિતબ્બો.

[૨૩૪] યં પન **વિભાવનિયં**

> ''ગરુક તંઆલમ્બણન્તિ પચ્ચવેક્ખનઅસ્સાદાદિના ગરુકતં આરમ્મણ''ન્તિ વત્વા તં વિભાવેન્તેન ''તઞ્હિ ઝાનમગ્ગ ફલવિપસ્સના નિબ્બાનાદિભેદં પચ્ચવેક્ખન અસ્સાદાદિમગ્ગફલાદિધમ્મે અત્તાધીને કરોતીતિ આરમ્મણાધિપતિનામા''તિ વુત્તં. તં ન સુન્દરં.

દાન સીલ ઉપોસથકમ્મ પુબ્બે સુચિણ્ણગોત્રભુ વોદાન મગ્ગફલ નિબ્બાનાનિચેવ રાગદિટ્ઠિચક્ખુસોતાદીનિચાતિ પન વત્તબ્બં. વિપસ્સનાતિચ ઇદં ગોત્રભુવોદાનાનિયેવ સન્ધાય વુત્તં સિયા. નચ તાનિ નિબ્બાનારમ્મણાનિ વિપસ્સનાનામ હોન્તીતિ. **સહજાતાનંનામરૂપાન**ન્તિ દ્વિહેતુક તિહેતુક જવનસહ જાતાનન્તિ અધિપ્પાયો. **અઞ્ઞમઞ્ઞં સહજાત રૂપાનઞ્ચા**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સચ પટિસન્ધિક્ખણે કમ્મસમુટ્ઠાનરૂપાનં

પવત્તિયં ચિત્ત સમુટ્ઠાનરૂપાનઞ્ચ. એસ નયો પરત્થપિ. પઞ્ચવોકારભવે પટિસન્ધિક્ખણે વિઞ્ઞાણં વત્થુના વિના પતિટ્ઠં નલભતિ. વત્થુચતેન વિના પતિટ્ઠં નલભતીતિ વુત્તં **પટિસન્ધિક્ખણે વત્થુવિપાકા અઞ્ઞમઞ્ઞન્તિ**. અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયે યો અત્તનો ઉપત્થમ્ભકં પચ્ચુપત્થમ્ભતિ. સોએવ પચ્ચયુપ્પન્નભાવં ગચ્છતિ. ચિત્તસમુટ્ઠાન રૂપાનિચ ચિત્તં કિઞ્ચિ ઉપત્થમ્ભેતું નસક્કોન્તિ. તથા ઉપાદારૂપાનિચ મહાભૂતેતિ વુત્તં **ચિત્તચેતસિકાધમ્માઅઞ્ઞમઞ્ઞ**ન્તિઆદિ.

[૨૩૫] વિભાવનિયં પન

“યસ્મા પન અઞ્ઞમઞ્ઞુપત્થમ્ભનવસેનેવ અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયતા. ન સહજાતમત્તતોતિ પવત્તિયં રૂપં નામાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયો ન હોતિ. તસ્મા વુત્તં ચિત્તચેતસિકા ધમ્મા અઞ્ઞમઞ્ઞન્તિ” વુત્તં. તત્થ ન સહજાતમત્તતોતિ એતેન યદિ સહજાતમત્તતો અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયતાસિયા. એવંસતિ પવત્તિયં રૂપં નામાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપચ્ચયો સિયાતિ અનુઞ્ઞાતં હોતિ. સહજાતપચ્ચયેપિ પન પવત્તિયં રૂપં નામાનં પચ્ચયો નહોતિયેવ. તસ્મા ન સુન્દરમેતન્તિ.

છવત્થૂનિ સત્તન્નં વિઞ્ઞાણધાતૂનન્તિ એત્થ વત્થુસહજાત નિસ્સયો વત્થુપુરેજાતનિસ્સયો વત્થારમ્મણપુરેજાતનિસ્સયોતિ તિવિધો વત્થુનિસ્સયો. તત્થ પટિસન્ધિક્ખણે વત્થુ વિપાકાનં ખન્ધાનં વત્થુસહજાતનિસ્સયો. યં પન પવત્તિયં પુરેજાતં, વત્થું નિસ્સાય ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, તં તસ્સ ચિત્તસ્સ વત્થુપુરેજાતનિસ્સયોનામ. યં પન પુરેજાતં વત્થુ યસ્સ ચિત્તસ્સ નિસ્સયોચેવ હોતિ આરમ્મણઞ્ચ, તં તસ્સ વત્થારમ્મણ પુરેજાતનિસ્સયોનામ. વુત્તઞ્હેતં પટ્ઠાને આરમ્મણ નિસ્સય પુરેજાતવિપ્પયુત્ત અત્થિઅવિગતન્તિ તીણીતિ. કથઞ્ચ તં ચિત્તસ્સ નિસ્સયોચ આરમ્મણઞ્ચ હોતીતિ. પચ્ચુપ્પન્નં વત્થું આરબ્ભ સમ્મસનવસેનવા અસ્સાદનાદિવસેનવા ઇદ્ધિવિધકિચ્ચાધિટ્ઠાનવસેનવા ચિત્તં ઉપ્પજ્જતિ, એવં તં ચિત્તસ્સ નિસ્સયોચ આરમ્મણઞ્ચ હોતીતિ. વુત્તઞ્હેતં પટ્ઠાને-અજ્ઝત્તં વત્થું અનિચ્ચતો દુક્ખતો વિપસ્સતિ, અસ્સાદેતિ. અભિનન્દતિ. તં આરબ્ભ રાગો ઉપ્પજ્જતિ, દિટ્ઠિ ઉપ્પજ્જતિ, વિચિકિચ્છા ઉપ્પજ્જતિ, ઉદ્ધચ્ચં ઉપ્પજ્જતિ. દોમનસ્સં ઉપ્પજ્જતીતિ.

એત્થ પન આચરિયા ઇમં વત્થારમ્મણપુરેજાતનિસ્સયંનામ મરણાસન્નકાલેએવ વાચનામગ્ગં આરોપયિંસુ. અયંપનેત્થ તેસં અધિપ્પાયો. અટ્ઠકથાયં તાવ અનિટ્ઠે ઠાને આવજ્જનેન વિના વીથિચિત્તાનં પવત્તિ પટિસિદ્ધા હોતિ. તથા એકાવજ્જનવીથિ યઞ્ચ ચિત્તાનં આરમ્મણંનામ ધમ્મતોચ કાલતોચ અભિન્નમેવ ઇચ્છન્તિ અટ્ઠકથાચરિયા. પકતિકાલેચ ચિત્તાનિનામ પચ્ચેક વત્થુનિસ્સયાનિ હોન્તિ. તસ્મા યદા પચ્ચુપ્પન્નં અજ્ઝત્તં વત્થું આરબ્ભઅનિચ્ચાદિવસેન સમ્મસન્તિ, એતં મમાતિવા અસ્સાદેન્તિ, તદાયં વત્થુ આવજ્જિતં હોતિ. જવનાનિપિ તદેવ ગણ્હન્તિ. ન અત્તનો અત્તનો નિસ્સયવત્થૂનિ. યદિ હિ તાનિવા અઞ્ઞંવા આરમ્મણં ગણ્હેય્યું. નિરાવજ્જનાનિનામ જવનાનિ હોન્તિ. કસ્મા, આવજ્જનેન આવજ્જિતં અગહેત્વા અઞ્ઞં ગહેત્વા પવત્તનતોતિ. ભિન્ના રમ્મણાનિચનામ હોન્તિ. પચ્છા ઉપ્પન્નાનિ પચ્ચેકવત્થૂનિવા અઞ્ઞંવા ગહેત્વા પવત્તનતોતિ. નચ તથા સક્કા ભવિતું અટ્ઠકથા વિરોધતો. તસ્મા સો વત્થારમ્મણ પુરેજાતપચ્ચયો પકતિ કાલે ન સક્કા લદ્ધુન્તિ. મરણાસન્નકાલે પન સબ્બાનિ આવજ્જનાદીનિ ચિત્તાનિ એકમેવ વત્થું નિસ્સાય પવત્તન્તીતિ તં આરબ્ભ પવત્તાનં આવજ્જનાદીનં તેસં તદેવ વત્થુચ આરમ્મણઞ્ચ હોતિ. એવઞ્હિ સતિ તેસં નિરાવજ્જનતાવા ભિન્નારમ્મણતાવા નત્થીતિ અયં તેસં અધિપ્પાયોતિ.

તત્થ પન યદિ આવજ્જનેન આવજ્જિતં વત્થું અગહેત્વા અત્તનો અત્તનો નિસ્સયવત્થૂનિ ગણ્હેય્યું. નિરાવજ્જનાનિનામ જવનાનિ ભવેય્યુન્તિ ઇદં તાવ ન યુજ્જતિ. આવજ્જનેન આવજ્જિ તપ્પકારસ્સેવ ગહણતો. યથા હિ આવજ્જનંપિ વત્થુન્ત્વેવ આવજ્જતિ. તથા જવનાનિચ વત્થુન્ત્વેવ જવન્તિ. નો અઞ્ઞથાતિ નત્થિ જવનાનં નિરાવજ્જનતાતિ. યથા ચ નિરાવજ્જનતા નત્થિ, તથા ભિન્નારમ્મણતાપિ તેસં નત્થિયેવ. કસ્મા, વિભાગસ્સ અસમ્ભવતો. નહિ સન્તતિઘનવસેન એકીભૂતમિવ પુબ્બાપરં પવત્ત માનેસુ બહૂસુ વત્થુસુ એકમેકં વત્થું ઇદમેવાતિ વિસું કત્વા આવજ્જનંવાજવનાનિવા ગહેતું સક્કોન્તિ. નચ તથા અસક્કુણેય્યેસુ ઠાનેસુ એકન્તેન ધમ્મતોવા કાલતોવા ભિન્ના રમ્મણતાનામ સક્કા લદ્ધુન્તિ ઇતિ ભિન્નારમ્મણતાપિ તેસં નત્થિ યેવાતિ. એત્તાવતા ઇમસ્સ વત્થારમ્મણપુરેજાતનિસ્સય વિધાનસ્સ પકતિકાલેપિ લબ્ભમાનતા સાધિતા હોતીતિ.

અપિચ, સબ્બં પચ્ચુપ્પન્નં અત્તનો રૂપકાયં આરબ્ભ રૂપં મે અનિચ્ચન્તિવા એતં મમાતિવા સમનુપસ્સન્તાનં અજ્ઝત્તરૂપેસુ ઇદં નામરૂપં તસ્સચિત્તસ્સ આરમ્મણં નહોતીતિ નવત્તબ્બં. આરમ્મણ ભૂતેસુ પન તેસુ કિઞ્ચિ આરમ્મણમત્તં કિઞ્ચિ આરમ્મણપુરેજાતં કિઞ્ચિ વત્થારમ્મણપુરેજાતં હોતીતિ સક્કા વત્તુન્તિ. **કબળી કારો આહારો**તિ કામાવચરસત્તાનં પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય ઉપ્પન્નો ચતુસમુટ્ઠાનિક રૂપાહારોચેવ બહિદ્ધાહારોચ. ગબ્ભસેય્યકાનઞ્હિ યાવ માતુયા આહારફરણં નલબ્ભતિ, તાવ કલલાદિકાલેસુ તિસમુટ્ઠાનિકો અજ્ઝત્તાહારોયેવ ઉપત્થમ્ભનકિચ્ચં સાધેતિ. વુત્તઞ્હેતં પટ્ઠાને-પટિસન્ધિક્ખણે કબળીકારો આહારો ઇમસ્સ કાયસ્સ આહારપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ, ઓજટ્ઠમકરૂપસમુટ્ઠાપનં પનસ્સ બહિદ્ધાહારુપત્થમ્ભનં લદ્ધકાલેયેવાતિ દટ્ઠબ્બં. યદિએવં –

યઞ્ચસ્સ ભુઞ્જતિ માતા, અન્નં પાનઞ્ચ ભોજનં. તેન સો તત્થ યાપેતિ, માતુકુચ્છિગતો તિરોતિ

કસ્મા વુત્તન્તિ. પાકટાહારેન તસ્સ યક્ખસ્સ બોધનત્થન્તિ. **ઇમસ્સકાયસ્સા**તિ ગબ્ભસેય્યકાનં તાવ પટિસન્ધિચિત્તસ્સ ઉપ્પાદક્ખણે એકસમુટ્ઠાનિકસ્સ ઠિતિભઙ્ગક્ખણેસુ દ્વિસમુટ્ઠાનિ કસ્સ તતોપરં તિસમુટ્ઠાનિકસ્સ ઓજાફરણકાલે ચતુસમુટ્ઠાનિકસ્સચ કાયસ્સ. ઇતરેસંપિ યથાસમ્ભવં વત્તબ્બં. રૂપલોકે પન વિનાપિ દુવિધેન ઓજાહારકિચ્ચેન અપ્પનાપત્ત કમ્મવિસેસેન સિદ્ધસ્સ સુચિરંપિ અદ્ધાનં ફરિતું સમત્થસ્સ રૂપ જીવિતિન્દ્રિયસ્સ તથારૂપાનઞ્ચ ભવઙ્ગપરિયાપન્નાનં અરૂપાહારાનં વસેન અનેકકપ્પાનિપિ અત્તભાવસ્સ પવત્તિ વેદિતબ્બા. એતેનુપાયેન કમ્મજકાયબહુતરેસુ દેવેસુ પેતનિરયેસુચ સુચિરંપિ કાલં બહિદ્ધાહારેન વિના અત્તભાવસ્સ પવત્તિ વત્તબ્બા. તેસુ પન અજ્ઝત્તાહારોપિ લબ્ભતિયેવાતિ કિઞ્ચાપિ ઓક્કન્તિક્ખણે વિપાકક્ખન્ધાપિ વત્થુસ્સ વિપ્પયુત્તપચ્ચયા હોન્તિ. તે પન **ચિત્તચેતસિકાધમ્મા સહજાતરૂપાનન્તિ** એત્થ સઙ્ગહિસ્સન્તીતિ કત્વા **ઓક્કન્તિક્ખણેવત્થુવિપાકાનન્તિ** વુત્તં.

સબ્બથાતિ સબ્બપકારં સહજાતન્તિઆદિના યોજેતબ્બં. પકારોચ તિવિધો હોતિ સહજાતપચ્ચયોતિઆદિવસેન વેદિતબ્બો. **રૂપજીવિતમિચ્ચયન્તિ** એવં પોરાણેહિ વુત્તો અયં અત્થિપચ્ચયો અવિગતપચ્ચયોચાતિ યોજેતબ્બં. નનુ કબળીકારાહારો રૂપજીવિતિન્દ્રિયઞ્ચ સહજાતે સઙ્ગહેતબ્બં. એવઞ્હિ સતિ તિવિધોવ અત્થિપચ્ચયો સિયાતિ.ન. સહજનનસઙ્ખાતસ્સ સહુપ્પાદનલક્ખણસ્સ અભાવા. સહુપ્પાદનલક્ખણો હિ સહજાતપચ્ચયો. કબળીકારાહારોચ ઓજટ્ઠમકરૂપાનિ ઉપ્પાદેન્તોપિ અત્તનો ઠિતિક્ખણેએવ ઉપ્પાદેતિ, નો ઉપ્પાદક્ખણે. યથાચ મહાભૂતા સહજાતરૂપાનિ ઉપત્થમ્ભન્તા અત્તના સહ ઉપ્પાદનપુબ્બકાએવ ઉપત્થમ્ભન્તિ, ન તથા સો આહારો. સો પન વિનાવ સહુપ્પાદનકિચ્ચેન સહજાતાનિપિ અસહજાતાનિપિ ઉપત્થમ્ભતીતિ રૂપજીવિતંપિ સહ ઉપ્પાદનકિચ્ચેન વિનાવ સહ જાતરૂપાનિ અનુપાલેતિ. ઇતિ ઇમે દ્વેપિ ધમ્મા સહજાત

લક્ખણાભાવાએવ સહજાતપચ્ચયે અસઙ્ગહિતા. ઇદાનિ સબ્બેપિ ચતુવીસતિપચ્ચયા સઙ્ગય્હમાના ચત્તારોપચ્ચયા હોન્તીતિ દસ્સેતું **આરમ્મણૂપનિસ્સય.લ. સમોધાનં ગચ્છન્તી**તિ વુત્તં. તત્રાયં સમોધાનવિધિ, ચતુવીસતિયા પચ્ચયેસુ અધિપતિ પચ્ચયો તાવ દુવિધો આરમ્મણસહજાતવસેન. તત્થ આરમ્મણાધિપતિ તીસુ કમ્મવજ્જેસુ સમોધાનં ગચ્છતિ. આરમ્મણ મત્તંપિ હિ કમ્મેન સહ સમોધાનં નગચ્છતિ. કુતો અધિપતિ ભૂતન્તિ.

એત્થ સિયા, કસ્મા આરમ્મણમત્તંપિ.લ. ન ગચ્છતીતિ વુત્તં. નનુ કમ્મારમ્મણાપિ પટિસન્ધિભવઙ્ગચુતિયો હોન્તીતિ. સચ્ચં. એત્થ પન મૂલટીકાયં કમ્મં પન તસ્મિં કતે પવત્તમાનાનં કતૂપચિત ભાવેન કમ્મપચ્ચયો હોતિ. ન આરમ્મણાકારેન. વિસય મત્તતાવસેનચ આરમ્મણપચ્ચયો હોતિ. ન સન્તાનવિસેસનં કત્વા ફલુપ્પાદનસઙ્ખાતેન કમ્મપચ્ચયાકારેન. તસ્મા તે પચ્ચયાકારવિસભાગત્તા સહ ઘટનં નગચ્છન્તીતિ વિસજ્જિતન્તિ. સહજાતાધિપતિ પન અત્થિપચ્ચયે. નિસ્સયપચ્ચયો તિવિધો સહજાતો વત્થુપુરેજાતો વત્થારમ્મણપુરેજાતોતિ. તત્થ પુરિમા દ્વે અત્થિપચ્ચયે, પચ્છિમો પન દ્વીસુ આરમ્મણત્થિ પચ્ચયેસુ. સો ચે ગરુકતો હોતિ ઉપનિસ્સયેપીતિ. પુરેજાતપચ્ચયો તિવિધો આરમ્મણપુરેજાતો વત્થુપુરે જાતો વત્થારમ્મણપુરેજાતોતિ. તત્થ વત્થુપુરેજાતો અત્થિપચ્ચયે. ઇતરે દ્વે દ્વીસુ આરમ્મણત્થિપચ્ચયેસુ. તેચે ગરુકતા હોન્તિ. ઉપનિસ્સયેપીતિ. કમ્મપચ્ચયો દુવિધો સહજાતો નાનાક્ખણિકોતિ. તત્થ સહજાતો અત્થિપચ્ચયે. નાનાક્ખણિકો પન દુવિધો બલવા દુબ્બલોચ. તત્થચ બલવા દુવિધો અકાલિકો કાલિકોચ, તદુભયાપિ ઉપનિસ્સયે. દુબ્બલો પન વિસું કમ્મપચ્ચયોયેવ. સબ્બો આહારપચ્ચયો સબ્બોચ ઇન્દ્રિયપચ્ચયો અત્થિપચ્ચયે.

વિપ્પયુત્તપચ્ચયો ચતુબ્બિધો સહજાતો વત્થુપુરેજાતો વત્થારમ્મણપુરેજાતો પચ્છાજાતોતિ. તત્થ પુરિમા દ્વે પચ્છિમોચ અત્થિપચ્ચયે. તતીયો પન દ્વીસુ આરમ્મણત્થિ પચ્ચયેસુ. સો ચે ગરુકતો હોતિ, ઉપનિસ્સયેપીતિ. સેસેસુ પન સત્તરસપચ્ચયેસુ હેતુ, સહજાત, અઞ્ઞમઞ્ઞ, વિપાક, ઝાન, મગ્ગ, સમ્પયુત્ત, અવિગતવસેન અટ્ઠપચ્ચયા પચ્છા જાતોચ અત્થિપચ્ચયે. અનન્તર સમનન્તર આસેવન નત્થિ વિગત વસેન પઞ્ચપચ્ચયા ઉપનિસ્સયેતિ. ઇતિ સબ્બેપિ ચતુવીસતિપચ્ચયા સભાગસઙ્ગહવસેન સંખિપ્પમાના આરમ્મણાદીસુ ચતૂસુ પચ્ચયેસુ સમોધાનં ગચ્છન્તીતિ.

[૨૩૬] વિભાવનિયં પન

તેસુ ચતૂસુ એકેકસ્મિંપિ સબ્બે ચતુવીસતિપચ્ચયા સમોધાનં ગચ્છન્તીતિ ઇમિના અધિપ્પાયેન યં વુત્તં ''નહિ સો કોચિપચ્ચયોતિ''આદિ. તં સબ્બંપિ આચરિયસ્સ મતિમત્તમેવ.

[૨૩૭] યઞ્હિ **તત્થ**

''નહિ સો કોચિપચ્ચયો અત્થિ. યો ચિત્તચેતસિ કાનં આરમ્મણભાવં નગચ્છેય્યાતિ'' વુત્તં, તં તાવ ન યુજ્જતિ. નહિ ઇધ ધમ્મસરૂપમત્તેન સમોધાનં અધિપ્પેતં. પચ્ચયટ્ઠેન સહેવ અધિપ્પેતં. નચ હેતાદિપચ્ચયટ્ઠો આરમ્મણાદિપચ્ચયટ્ઠો હોતીતિ. એસનયો ''સક સકપચ્ચયુપ્પન્નસ્સચ ઉપનિસ્સયભાવં નગચ્છતીતિ'' એત્થાપિ.

એત્થ પન યો સકસકપચ્ચયુપ્પન્નસ્સ ઉપનિસ્સયભાવં નગચ્છતિ. નહિ સો કોચિ પચ્ચયો અત્થીતિ યોજના.

[૨૩૮] યઞ્ચ તત્થ

“કમ્મહેતુકત્તાચ લોકપ્પવત્તિયા ફલહેતૂપચાર વસેન સબ્બેપિ કમ્મસભાવં નાતિવત્તન્તીતિ” વુત્તં.

[૨૩૯] યઞ્ચ

“તેચ પરમત્થતો લોકસમ્મુતિવસેનચ વિજ્જમાના યેવાતિ” વુત્તં. તદુભયં પન સબ્બસો સાસનયુત્તિ યાપિ વિરુદ્ધમેવાતિ.

એત્થાતિ એતસ્મિં પટ્ઠાનનયે. **સબ્બત્થાપી**તિ સબ્બેસુ સહ જાતસભાગેસુ પચ્ચયેસુ. યસ્મા પન પટિસન્ધિવિઞ્ઞાણંનામ નામરૂપાનં અઞ્ઞમઞ્ઞપટિબદ્ધઓકાસે ચુતિપરિચ્છિન્નસ્સ સકલસ્સ તસ્સ તસ્સ ભવસ્સ સીસભૂતં બીજભૂતઞ્ચ હોતિ. યતો સકલકાયભૂતસ્સ નાનારૂપારૂપસન્તાનસ્સ નિબ્બત્તિ હોતિ. બીજતો વિય મહારુક્ખસ્સ. યથાહ –

> વિઞ્ઞાણઞ્ચ હિ આનન્દ માતુકુચ્છિસ્મિં ન ઓક્કમિસ્સથ. અપિનુખો નામરૂપં માતુકુચ્છિસ્મિં સમુચ્ચિસ્સથાતિ. નો હેતં ભન્તે. વિઞ્ઞાણઞ્ચ હિ આનન્દ માતુકુચ્છિસ્મિં ઓક્કમિત્વા વોક્કમિસ્સથ. અપિનુખો નામરૂપં ઇત્થત્તાય અભિનિબ્બત્તિસ્સથાતિ. નોહેતં ભન્તે. વિઞ્ઞાણઞ્ચ હિ આનન્દ દહરસ્સેવ સતો વોચ્છિજ્જિસ્સથ કુમારસ્સવા કુમારિકાયવા. અપિનુખો નામરૂપં વુદ્ધિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જિસ્સથાતિ. નોહેતં ભન્તે. તસ્મા હિ આનન્દ એસેવ હેતુ એસ નિદાનં એસ સમુદયો એસ પચ્ચયો નામરૂપસ્સ. યદિદં વિઞ્ઞાણન્તિ.

તત્થ સમુચ્ચિસ્સથાતિ વડ્ઢિસ્સથ. નામરૂપઞ્હિ વિઞ્ઞાણસ્સ વડ્ઢિયેવાતિ. વોક્કમિસ્સથાતિ ભિજ્જિસ્સથ. ઇત્થત્થાયાતિ ઈદિસસ્સ અત્તભાવસ્સ અત્થાયાતિ અત્થો. વુદ્ધિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લન્તિ પથમવયવસેન વુદ્ધિં. મજ્ઝિમવયવસેન વિરુળ્હિં. પચ્છિમવયવસેન વેપુલ્લન્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. તસ્મા પટિસન્ધિક્ખણે રૂપુપ્પત્તિયા એકન્તેન વિઞ્ઞાણપચ્ચયતા વેદિતબ્બા. એવં ઉપ્પન્નઞ્ચ પનેતં પટિસન્ધિરૂપં પુન સયં તસ્મિં ભવે યાવ ચુતિયા પવત્તમાનાનં સબ્બાસં ચતુસમુટ્ઠાનિકરૂપસન્તતીનં સિત ભૂતં બીજભૂતઞ્ચ હોતિ. અતિબલવન્તંપિ હિ ચિત્તં પુરિમુપ્પન્નાય રૂપપવેણિયા અસતિ રૂપં જનેતું નસક્કોતિ. એવં ઉતુ આહારાપીતિ. તતોયેવ હિ અરૂપભવે કામાવચરાદીનિ રૂપજનકચિત્તાનિપિ તત્થ રૂપં નજનેન્તીતિ. અસઞ્ઞસત્તેપિ ઉતુ સમુટ્ઠાનરૂપસન્તતિયો પથમુપ્પન્નાય કમ્મજરૂપસન્તતિયા વિજ્જ માનત્તાએવ ઉપ્પજ્જન્તીતિ. વુત્તઞ્હિ વિભઙ્ગટીકાયં અરૂપં પન રૂપસ્સ ઓકાસો ન હોતીતિ યસ્મિં રૂપે સતિ ચિત્તં અઞ્ઞં રૂપં ઉપ્પાદેય્ય. તદેવ તત્થ નત્થીતિ અત્થો. પુરિમરૂપસ્સાપિ હિ પચ્ચયભાવો અત્થિ પુત્તસ્સ પિતિસદિસતાદસ્સનતોતિ. એત્થચ પુત્તસ્સ પિતિસદિસતાદસ્સનતોતિ એતેન ઇમમત્થં દસ્સેતિ. યથા તિણરુક્ખાનં બીજભાવસઙ્ખાતં નિયામરૂપંનામ અત્થિ. યસ્સ આનુભાવેન તન્નિબ્બત્તાતિણરુક્ખા વડ્ઢન્તા યથાવા તથાવા અવટ્ઠિત્વાઅત્તના સમાનબીજેહિએવ તિણરુક્ખેહિ સબ્બસો સદિસા કારં ગહેત્વા વડ્ઢન્તિ. એવમેવં ગબ્ભસેય્યકાનં સત્તાનં યોનિ ભાવસઙ્ખાતં નિયામ રૂપંનામ અત્થિ. યસ્સાનુભાવેન તે સમાન જાતિકેહિએવ કુલેહિ વિસેસતો માતાપિતૂહિ એવ સબ્બસો સદિસરૂપસણ્ઠાના હોન્તિ. ઇતિ બીજનિયામો વિય યોનિનિયામોપિ હોતિ. સોચ પટિસન્ધિરૂપસ્સેવ આનુભાવોતિ વેદિતબ્બો.

અપિચ, અયં યોનિનિયામોનામ કલલકાલાદીસુ પુત્તાનં સરીરેસુ માતાપિતૂહિ સમુદાગતં ઉતુજરૂપસન્તાનંએવ. યસ્સ આનુભાવેન તંસન્તાનં સમાનજાતિકસત્તસણ્ઠાનસદિસં અત્તનો ઞાતિકુલસદિસઞ્ચ હોતિ. યથાહિઇત્થિભાવાદિરૂપં સત્તાનં ઇત્થિલિઙ્ગાદીનિ બીજરૂપઞ્ચ તિણરુક્ખાનં તંતંવણ્ણસણ્ઠાના દીનિ નિયામેતિ. એવં યોનિરૂપં નાનાજાતિવસેન સત્તાનં નિયામકં વવત્થાપકં હોતીતિ. એત્તાવતા પવત્તિયં થપેત્વા ચિત્તજરૂપં સબ્બેસં તિસમુટ્ઠાનિકરૂપાનં ઉપ્પત્તિયા ચિત્તનિરપેક્ખતા પુરિમુપ્પન્ન રૂપપવેણિ પટિબદ્ધતાચ સાધિતા હોતિ. તેનેવચ તેસં ચિત્તસ્સ ઠિતિભઙ્ગક્ખણેસુપિ ચિત્તરહિતે નિરોધસમાપત્તિ કાલેપિ ઉપ્પત્તિ હોતીતિ. તેન વુત્તં **સહજાતરૂપન્તિ પનેત્થા**તિઆદિ. **ઇતી**તિઆદિ નિગમનં. તત્થ **સમ્ભવં**તિ યથા સમ્ભવં. સમ્ભવાતિવા સમ્ભૂતા. **અજ્ઝત્તઞ્ચા**તિ અજ્ઝત્તભૂતાચ. **બહિદ્ધાચા**તિ બહિદ્ધાભૂતાચ. **સઙ્ખતા**તિ સઙ્ખતભૂતા. **અસઙ્ખતા**તિ અસઙ્ખતભૂતા. એવં તેકાલિકાચ કાલમુત્તાચ અજ્ઝત્તબહિદ્ધા સમ્ભૂતાચ. તથા સઙ્ખતાસઙ્ખતભૂતાચ પઞ્ઞત્તિ નામરૂપાનં વસેન તિવિધા ઠિતા ધમ્મા પટ્ઠાને સબ્બથા ચતુવીસતિ પચ્ચયાનામ હોન્તીતિ યોજના. એત્થચ તિવિધા ઠિતાનં ધમ્માનં તેકાલિકાદિભાવે સતિ ચતુવીસતિપચ્ચયાનંપિ યથાસમ્ભવં તેકાલિકાદિભેદો સિદ્ધો હોતિ. તત્થ આરમ્મણઅધિપતિ ઉપનિસ્સયપચ્ચયા તેકાલિકા કાલમુત્તાચ હોન્તિ.

[૨૪૦] **વિભાવનિયં** પન

“આરમ્મણઅધિપતિઉપનિસ્સયપચ્ચયાનં તિકાલિકાનન્તિ” વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

પઞ્ઞત્તિનિબ્બાનાનંપિ કાલમુત્તાનં તેસુ પવિટ્ઠત્તાતિ. તત્થ ઇમસ્મિં ભવે અભિનવાનં ધનધઞ્ઞભોગાનંવા વિજ્જાસિપ્પસુતપરિ યત્તીનંવા સીલસમાધિપઞ્ઞાનંવા ભવન્તરે ભવસમ્પત્તિભોગ સમ્પત્તિ મગ્ગફલસમ્પત્તીનંવા પટિલાભત્થાય પુબ્બયોગં કરોન્તસ્સ અનાગતાનં તાસં ઉપનિસ્સયપચ્ચયતા વેદિતબ્બા. પટ્ઠાને પન અનાગતં ચક્ખુસમ્પદં પત્થયમાનો સોત, ઘાન, જિવ્હા, કાયસમ્પદં, વણ્ણસમ્પદં, સદ્દ, ગન્ધ, રસ, ફોટ્ઠબ્બસમ્પદં પત્થયમાનો અનાગતે ખન્ધે પત્થયમાનો દાનં દેતિ સીલં સમાદિયતીતિઆદિના ભવન્તરપરિયાપન્નાએવ સમ્પત્તિયો વુત્તા. તા પન દાનાદીનં કમ્માનં અનુરૂપવસેન વુત્તાતિ દટ્ઠબ્બા. કમ્મપચ્ચયો પન પચ્ચુપ્પન્નાતીતવસેન દ્વિકાલિકો. અનન્તર સમનન્તર આસેવન નત્થિ વિગત પચ્ચયા અતીતકાલિકા. સેસા પન્નરસ પચ્ચયા પચ્ચુપ્પન્નકાલિકાતિ. અજ્ઝત્તબહિદ્ધાદુકે આરમ્મણા ધિપતિ સહજાત અઞ્ઞમઞ્ઞ નિસ્સય ઉપનિસ્સય પુરેજાત આહાર અત્થિ અવિગતા અજ્ઝત્તબહિદ્ધા હોન્તિ. સેસા ચુદ્દસ પચ્ચયા અજ્ઝત્તાવ. આરમ્મણ અધિપતિ ઉપનિસ્સયા સઙ્ખતા અસઙ્ખતાચ હોન્તિ. સેસા સઙ્ખતાવાતિ. **પઞ્ચવિધંપિઅરૂપ**ન્તિ પવુચ્ચતિ. કસ્મા, કદાચિપિ રૂપસઙ્ખાતં સણ્ઠાનત્થં અનુપગમનતો નામન્તિચ પવુચ્ચતિ. કસ્મા, અધિવચનસઙ્ખાતનામાભિધાનવસેનેવ સુણન્તેહિ ગહેતબ્બભાવુપગમનતોતિ.

૧૬૯. પઞ્ઞપીયતીતિ પઞ્ઞત્તિ. અયંપિ એકો વચનત્થોતિ લોકિયમહાજનેહિ થપીયતિ. વોહરીયતિ ચેવ સમ્પટિચ્છી યતિચાતિ અત્થો. યોકોચિ સમ્મુતિસચ્ચભૂતો બ્યઞ્જનત્થો. તથા પઞ્ઞાપેતબ્બા અત્થા પઞ્ઞપીયન્તિ એતાયાતિ પઞ્ઞત્તિ. બ્યઞ્જનત્થજોતકો પઞ્ઞત્તિસદ્દોતિ એવં દુવિધા પઞ્ઞત્તીતિ વુત્તં **તતોઅવસેસા**.લ. **દુવિધાહોતી**તિ. તત્થ **પઞ્ઞાપીયત્તા પઞ્ઞત્તી**તિ અત્થ પઞ્ઞત્તિમાહ. **પઞ્ઞાપનતોપઞ્ઞત્તી**તિ સદ્દપઞ્ઞત્તિં. **તંતંભૂતવિપરિણામાકાર**ન્તિ પથવિયાદીનં તેસં તેસં મહાભૂતાનં અધિમત્તભાવપ્પકારસઙ્ખાતં તથા તથા પરિણા માકારં. પવત્તિવિસેસાકારન્તિ અત્થો. **ઉપાદાયા**તિ પટિચ્ચ. નિસ્સાય. પથમં ચિત્તેન ગહેત્વાતિ અત્થો. **તથાતથા**

પઞ્ઞત્તાતિ અયં પથવીનામ અયં પબ્બતોનામાતિ એવમાદિ નયેન મહાજનેન પઞ્ઞત્તા, કથિતા, વોહરિતાતિ અત્થો. **પથવિપબ્બતાદિકા**તિઆદિસદ્દેન નદિ સમુદ્દાદિકાયો સઙ્ગણ્હતિ. અયં સમૂહપઞ્ઞત્તિનામ.

[૨૪૧] વિભાવનિયં પન

''સણ્ઠાનપઞ્ઞત્તીતિ'' વુત્તા. સા યુત્તા વિય નદિસ્સતિ.

નહિ ઇધ સણ્ઠાનં પધાનં હોતીતિ. **સમ્ભારસન્નિવેસાકાર**ન્તિ કટ્ઠાદીનં સમ્ભારાનં તથા તથા સન્નિવેસાકારં. એત્થાપિ આદિસદ્દેન નાવાદયો સઙ્ગણ્હતિ. અયં સણ્ઠાન પઞ્ઞત્તિ. કટ્ઠાદયો એવ હિ ગેહાકારેન સણ્ઠિતા ગેહન્તિ રથાકારેન સણ્ઠિતા રથોતિ વુચ્ચન્તીતિ.

[૨૪૨] વિભાવનિયં પન

''સમૂહપઞ્ઞત્તીતિ'' વુત્તં. તં ન યુજ્જતિ.

નહિ ઇધ સમૂહો પધાનન્તિ. પુરિસપુગ્ગલાદિકા સત્તપઞ્ઞત્તિ ઉપાદાપઞ્ઞત્તીતિપિ વુચ્ચતિ. **ચન્દાવટ્ટનાદિક**ન્તિ ચન્દસૂરિયાદીનં સિનેરું પદક્ખિણં કત્વા આવટ્ટનાદિકં. યતો ચન્દિમસૂરિયા ઉદેન્તિ, સા પુબ્બદિસાનામ. પુબ્બતરં લદ્ધપ્પકાસત્તા. યત્થ પન અત્થં ગચ્છન્તિ, સા પચ્છિમદિસાનામ. પચ્છાલદ્ધપકાસત્તા. તાસં દક્ખિણપસ્સા દિસા વુડ્ઢિઅત્થેન દક્ખિણદિસાનામ. ઇતરા પન ઉચ્ચતરટ્ઠેન ઉત્તરાદિસાતિ વુચ્ચતિ. યદા સૂરિયો ઉદેતિ, તદા સકલસ્સ અહસ્સ પુબ્બભાગત્તા પુબ્બન્હોતિ વુચ્ચતીતિ. એવમાદિકા દિસા પઞ્ઞત્તિ કાલપઞ્ઞત્તિયોનામ. આદિસદ્દેન થલનિન્નાદિકા દેસપઞ્ઞત્તિ સઙ્ગહિતાતિ. **અસમ્ફુટ્ઠાકારન્તિ** મહાભૂતાનં અઞ્ઞમઞ્ઞં અસમ્ફુસનાકારં. અયં આકાસપઞ્ઞત્તિનામ. **તં તં ભૂતનિમિત્ત**ન્તિ પથવીકસિણાદિકં ઉદ્ધુમાતકાદિકઞ્ચ ભૂતનિમિત્તં. નીલકસિણાદિકં વણ્ણનિમિત્તઞ્ચ એત્થેવ સઙ્ગય્હતિ. **ભાવના વિસેસ**ન્તિ પરિકમ્માદિકં ભાવનાવિસેસંચ. એતેન પરિકમ્મનિમિત્ત ઉગ્ગહનિમિત્ત પટિભાગનિમિત્તાનં સિદ્ધકારણં વદતિ. અયં નિમિત્તપઞ્ઞત્તિનામ.

એવમાદિભેદાતિ એત્થ આદિસદ્દેન અટ્ઠકથાયં આગતા ઉપાદાપઞ્ઞત્તિ ઉપનિધાપઞ્ઞત્તિઆદયો સઙ્ગહિતા. **પરમત્થતો અવિજ્જમાનાપી**તિ એતેન સમ્મુતિતો લદ્ધભાવં દસ્સેતિ. તેનેવ હિ તાસં વિજ્જમાનભાવં ગહેત્વા તથા તથા વોહરન્તાનં મુસાવાદોનામ નહોતીતિ. **અત્થચ્છાયાકારેના**તિ તં તં ભૂતાદીનં પરમત્થાનં સમૂહસણ્ઠાનાદિછાયાકારેન. અત્થચ્છા યાકારેનાતિવા સદ્દાભિધેય્યસઙ્ખાતેન દબ્બપટિબિમ્બાકારેન સવિગ્ગહાકારેનાતિ અત્થો, **તંતંઉપાદાયા**તિ પરમત્થધમ્માનં તંતંપવત્તિવિસેસં ઉપાદાય. **ઉપનિધાયા**તિ ઓલુમ્બિય. **પરિકપ્પિયમાના**તિ પરિકપ્પબુદ્ધિયા પરિકપ્પેત્વા ગય્હમાના. એત્થ પન એવમાદિપભેદા આલમ્બણભૂતા પરિકપ્પિયમાના સબ્બા પઞ્ઞત્તિ પઞ્ઞાપીયતીતિ અત્થેન પઞ્ઞત્તીતિ યોજના. **સઙ્ખાયતી**તિ ગણીયતિ. ગણનુપગં કત્વા થપીયતીતિ અત્થો. **સમઞ્ઞાયતી**તિ સમ્મન્નીયતિ. નામં, નામકમ્મં, નામધેય્યં, નિરુત્તિ, બ્યઞ્જનં, અભિલાપોતિ ઇમે છ **નામ નામકમ્મા**. તત્થ અત્થે નમતીતિ નામં. અત્થવિસયં એવ હુત્વા પવત્તતીતિ અત્થો. અત્તનિચ અત્થં નામેતીતિ નામં. પિટકત્તયસઙ્ખાતે હિ નામે સતિ તદુગ્ગણ્હન્તાનં સબ્બે તદત્થા પદેપદે વાક્યેવાક્યે આગચ્છન્તિ યેવાતિ.

અપિચ સુણન્તાનં ઞાણં તંતંઅત્થાભિમુખં નામેતીતિ નામં નામગહણવસેન કત્તબ્બત્તા નામમેવ કમ્મન્તિ નામકમ્મં. ધીયતિ ધારીયતીતિ ધેય્યં. નામમેવ ધેય્યન્તિ નામધેય્યં. અવિદિતપક્ખે ઠિતો અત્થો એતાય તતો નીહરિત્વા વુચ્ચતિ કથીયતીતિ નિરુત્તિ. અત્થસ્સ બ્યઞ્જનતો પાકટકરણતો બ્યઞ્જનં. અભિબ્યત્તં કત્વા લપીયતિ કથીયતિ અત્થો એતેનાતિ અભિલાપો. એત્થચ વણ્ણપઞ્ઞત્તિ, અક્ખરપઞ્ઞત્તિ, સરપઞ્ઞત્તિ, દીઘપઞ્ઞત્તિ, રસ્સ પઞ્ઞત્તિ. બ્યઞ્જનવગ્ગઘોસાઘોસપઞ્ઞત્તિ, લિઙ્ગપઞ્ઞત્તિ. પદપઞ્ઞત્તિ, વાક્યપઞ્ઞત્તિયોપિ એતસ્સેવ પભેદાતિ દટ્ઠબ્બા. પરમત્થતો વિજ્જમાનેસુ અત્થેસુ પવત્તા પઞ્ઞત્તિ **વિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ** નામ. અવિજ્જ માનેસુ ભૂમિપબ્બતાદીસુ પવત્તા પઞ્ઞત્તિ **અવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ** નામ. એતા એવ સમાસટ્ઠાનં પત્વા દ્વિપદસંયોગવસેન ઇતરા ચતસ્સોપિ હોન્તીતિ દસ્સેતું **તત્થા**તિઆદિ વુત્તં. **એતાય પઞ્ઞાપેન્તી**તિ એતેન વિજ્જમાનં અત્થં પઞ્ઞપેન્તિ એતાયાતિ વિજ્જમાનપઞ્ઞત્તીતિ ઇમમત્થં વદતિ. એસનયો પરત્થપિ. છ અભિઞ્ઞા અસ્સાતિ છળભિઞ્ઞોતિ કત્વા વિસેસનભૂતાનં છન્નં અભિઞ્ઞાનં વિજ્જમાનત્તા વિસેસિતબ્બભૂતસ્સ પુગ્ગલસ્સ અવિજ્જમાનત્તા છળ ભિઞ્ઞોતિ **વિજ્જમાનેનઅવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ** નામ. ઇત્થી અવિજ્જમાના સદ્દો વિજ્જમાનોતિ ઇત્થિયાસદ્દો ઇત્થિસદ્દોતિ **અવિજ્જમાનેન વિજ્જમાન પઞ્ઞત્તિ** નામ. ચક્ખુચ ચક્ખુવિઞ્ઞાણઞ્ચ ઉભયંપિ વિજ્જામાનન્તિ ચક્ખુસ્મિં વિઞ્ઞાણં ચક્ખુવિઞ્ઞાણન્તિ **વિજ્જમાનેનવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ** નામ. રાજાચ પુત્તોચ દ્વેપિ અવિજ્જમાનાએવાતિ રઞ્ઞો પુત્તો રાજપુત્તોતિ **અવિજ્જમાનેનઅવિજ્જમાનપઞ્ઞત્તિ**નામાતિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો **ઉભિન્ન**ન્તિઆદિમાહ.

એત્થ પન વચનતો ચ વચનત્થતોચ વિનિમુત્તા સદ્દસભાવા નામપઞ્ઞત્તિનામ વિસું નત્થીતિ વદન્તિ. તં ન યુજ્જતિ. અત્થજોતક ભાવેન વિસું સિદ્ધત્તા. સદ્દો હિ નામ અક્ખરપદબ્યઞ્જનભાવં ઉપગતોયેવ અત્થજોતને સમત્થો હોતિ. પરમત્થ સદ્દોચ ખણિકો ચુણ્ણવિચુણ્ણભૂતો તબ્ભાવં ઉપગતો નહોતીતિ. તસ્મા સદ્દસભાવાનામ પઞ્ઞત્તિનામ વિસું અત્થિયેવ. અત્થિભાવોચસ્સા વચનસદ્દં સુત્વા અનન્તરે અક્ખર પદ બ્યઞ્જનગોચરચિત્તસ્સ તદનન્તરેચ તદત્થવિજાનનચિત્તસ્સ પવત્તિયા પાકટોતિ દસ્સેન્તો ગાથાદ્વયં આહ. તત્થ **વચીઘોસા નુસારેના**તિ ઉચ્ચારિયમાનસદ્દસઙ્ખાતસ્સ વચીઘોસસ્સ આરમ્મણકરણસઙ્ખાતેન અનુસારેન ઉપ્પન્નાય સોતવિઞ્ઞાણ વીથિયા પવત્તિયા અનન્તરે ઉપ્પન્નસ્સ મનોદ્વારસ્સ ગોચર ભૂતા સાયં પઞ્ઞત્તીતિ સમ્બન્ધો. કીદિસી પન સાયં પઞ્ઞત્તીતિ આહ **અત્થાયસ્સા.લ. તતોપર**ન્તિ. તત્થ **તતોપર**ન્તિ તતો નામપઞ્ઞત્તારમ્મણસ્સ મનોદ્વારસ્સ ઉપ્પત્તિતો પરં અત્થા વિઞ્ઞાયન્તીતિ સમ્બન્ધો. યસ્સા નામપઞ્ઞત્તિયા અનુસારેન પરમત્થપઞ્ઞત્તિભૂતા અત્થા વિઞ્ઞાયન્તિ. સા અયં પઞ્ઞત્તિ લોકસઙ્કેતનિમ્મિતાતિ વિઞ્ઞેય્યાતિ યોજના.

એત્થચ **સોતવિઞ્ઞાણવીથિયા**તિ એત્થ અતીતસદ્દમત્તા રમ્મણા તદનુવત્તિકાનામ મનોવિઞ્ઞાણવીથિપિ સઙ્ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બા. વુત્તઞ્હિ સારત્થદીપનિયં-તેન વુત્તવચને યત્તકાનિ અક્ખરાનિ હોન્તિ. તેસુ એકમેકં પચ્ચુપ્પન્નં અતીતઞ્ચ ગહેત્વા સોત વિઞ્ઞાણવીથિયા મનોવિઞ્ઞાણવીથિયાચ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધાય અવસાને તાનિ અક્ખરાનિ સમ્પિણ્ડેત્વા અક્ખરસમૂહં ગહેત્વા એકા મનોવિઞ્ઞાણવીથિ ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુજ્ઝતિ. તદનન્તરં અયં અક્ખરસમૂહો એતસ્સ નામન્તિ નામપઞ્ઞત્તિગહણવસેન અપરાય મનોવિઞ્ઞાણ વીથિયા ઉપ્પજ્જિત્વા નિરુદ્ધાય તદનન્તરં ઉપ્પન્નાય મનોવિઞ્ઞાણ વીથિયા અયમેતસ્સ અત્થોતિ પકતિયા તદત્થવિજાનનં સમ્ભવતીતિ. મણિસારમઞ્જૂસાયં પન તદનુવત્તિકવીથિતો પરં એકં વિનિચ્છયવીથિં વિઞ્ઞત્તિગહણવીથિઞ્ચ વદતિ. તતો પરં એકક્ખરે સદ્દે એકત્થજોતિકાય નામપઞ્ઞત્તિયા ગહણં હોતિ. યા વદન્તસ્સ પુબ્બભાગે મનસા વવત્થાપિતો પઞ્ઞત્તિસદ્દોનામ વુચ્ચતિ. તતોપરં તદત્થગહણન્તિ. ઈદિસેસુ પન ઠાનેસુ તત્થ તત્થ જવનવીથિવારાનં

પટિપાટિકથનંનામ પધાનપાકટગહણવસેનેવાતિ દટ્ઠબ્બં. એકચ્છરક્ખણે અનેક કોટિસતસહસ્સાનિ ચિત્તાનિ ઉપ્પજ્જન્તીતિ હિ વુત્તં. તથા –

એકમત્તો ભવે રસ્સો, દ્વિમત્તો દીઘમુચ્ચતે;
તિમત્તોતુપ્લુતો ઞેય્યો, બ્યઞ્જનં અદ્ધમત્તિકન્તિચં.

ન ચ પરમત્થસદ્દસઙ્ઘાટાનં સતસહસ્સંપિ એકક્ખરંનામ ભવિતું પહોતિ. તસ્મા ઇધ બહું વિચારણા અમ્હેહિ નકતાતિ.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય અટ્ઠમસ્સ પચ્ચયસઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદીપના નિટ્ઠિતા.

કમ્મટ્ઠાન સઙ્ગહ પરમત્થદીપની

૧૭૦. એવં અટ્ઠહિ પરિચ્છેદેહિ સપચ્ચયપભેદં નામરૂપ વિભાગં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વિદિતનામરૂપ વિભાગસ્સ કમ્મટ્ઠાનવિધાનં દસ્સેન્તો **સમથવિપસ્સનાન**ન્તિઆદિ માહ. ઇતો પચ્ચય સઙ્ગહતો પરં સમથવિપસ્સનાનં ભાવનાનં દુવિધંપિ કમ્મટ્ઠાનં યથાક્કમં પવક્ખામીતિ યોજના. તત્થ કિલેસે અઞ્ઞેપિવા વિતક્કાદયો ઓળારિકધમ્મે સમેતીતિ **સમથો**. તથા પવત્તો એકગ્ગતાસઙ્ખાતો સમાધિ. વિસેસેન પસ્સન્તિ એતાયાતિ **વિપસ્સના**. અનિચ્ચાનુપસ્સનાદિકા ભાવનાપઞ્ઞા. તાય હિ યોગિનો ખન્ધેસુ લોકિયમહાજનેન પસ્સિતં ઇત્થિપુરિસાદિકં નિચ્ચસુખાદિકઞ્ચ અતિક્કમિત્વા વિસેસેન અનિચ્ચાદિકમેવ પસ્સન્તીતિ. ભાવેતબ્બાતિ **ભાવના**. ભાવેન્તિવા ચિત્તસન્તાનં એતાહીતિ ભાવના. કિરિયા કમ્મં. તિટ્ઠતિ એત્થાતિ ઠાનં. કમ્મસ્સ ઠાનન્તિ **કમ્મટ્ઠાનં**. વીરિયારબ્ભસઙ્ખાતસ્સ યોગકમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનન્તિ અત્થો. કસિણમણ્ડલાદિકં કસિણભાવનાદિકઞ્ચ. આદિમજ્ઝ પરિયોસાનાનઞ્હિ સમુદાયભૂકં એકમેતં પથવીકસિણ ભાવનાદિકં ભાવનાકમ્મંપિ અત્તનો અવયવભૂતસ્સ યોગ કમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનં સમ્ભવતીતિ.

વિભાવનિયં પન

ઉત્તરુત્તર યોગકમ્મસ્સ પદટ્ઠાનતાય કમ્મટ્ઠાનભૂતં ભાવનાવિધિઞ્ચાતિપિ વુત્તં. તમ્પિ યુજ્જતિયેવ.

યોગકમ્મમેવવા સુખવિસેસાનં અધિટ્ઠાનટ્ઠેનઠાનન્તિ કમ્મટ્ઠાનં. **તત્થા**તિ તસ્મિં દુવિધેપિ કમ્મટ્ઠાને. **સમથસઙ્ગહે**તિ સમથ કમ્મટ્ઠાનસઙ્ગહે. **દસકસિણાની**તિ દસકસિણમણ્ડલાનિ કસિણજ્ઝાનાનિચ. તદુભયાનિપિ હિ યોગાનુયોગસઙ્ખાતસ્સ સમથ કમ્મસ્સ પવત્તિટ્ઠાનત્તા સમથકમ્મટ્ઠાનાનિનામ હોન્તીતિ. **દસઅસુભા**તિ દસઅસુભવત્થૂનિ અસુભજ્ઝાનાનિચ. **દસઅનુસ્સતિ યો**તિ બુદ્ધગુણાદીનિ દસઅનુસ્સતિટ્ઠાનાનિ અનુસ્સરણસતિ યોચ. સેસાનિપિ યથાનુરૂપં વત્તબ્બાનીતિ. ચરણં ચરિયા. સમુદાચરણન્તિ અત્થો. પવત્તિબહુલતાતિ વુત્તં હોતિ. રાગસ્સ ચરિયા **રાગચરિયા**. રાગચરિતાતિ પાઠો, સો અટ્ઠકથાયં નત્થિ, પુગ્ગલટ્ઠાનેએવ સો યુત્તોતિ. એસનયો સેસેસુપિ.

[૨૪૩] યો પન **વિભાવનિયં**

ચરિયાનં સંસગ્ગભેદો વુત્તો. સો ઇધ નાધિપ્પેતો.

નહિ કમ્મટ્ઠાનાનંનામ સંસગ્ગચરિતસ્સપિ એકસ્સ દ્વે તીણિ દાતબ્બાનિ હોતીતિ. તેનેવ હિ સો ભેદો અટ્ઠકથાયં નગરુકતોતિ. સબ્બાપિ અપ્પનાય પુબ્બભાગપવત્તા કામાવચર ભાવના પરિકમ્મભાવનાનામ. સા પન અપ્પનાય આસન્ને દૂરેતિ દુવિધા હોતિ. તત્થ યા આસન્ને, સા અપ્પનં ઉપેચ્ચ સમીપે ઠત્વા પવત્તત્તા ઉપચારભાવનાતિ વુચ્ચતિ. ઇતરા પન પરિકમ્મ ભાવનાએવનામ. ઇતિ પરિકમ્મભાવનાપિ સમાના પુબ્બાપરવિસેસ પાકટભાવત્થં અટ્ઠકથાસુ દ્વીહિ નામેહિ ગહિતાતિ વુત્તં **પરિકમ્મભાવના.લ. તિસ્સોભાવના**તિ તાસં પન વિસેસો પરતો આગમિસ્સતિ. **પરિકમ્મનિમિત્ત**ન્તિ પરિકમ્મભાવનાય આરમ્મણભૂતં કસિણમણ્ડલાદિનિમિત્તં. તઞ્ચ તસ્સા આરમ્મણ ભાવેન એકંપિ સમાનં પુબ્બાપરવિસેસપાકટભાવત્થં પરિકમ્મનિમિત્તં ઉગ્ગહનિમિત્તન્તિ દ્વિધા ભિન્દિત્વા વુત્તં. તેસંપિ વિસેસો આગમિસ્સતિ. વિદત્થિચતુરઙ્ગુલસઙ્ખાતેન પરિત્તપમાણેનવા ખલ મણ્ડલાદિસઙ્ખાતેન

મહન્તપમાણેનવા કતં અકતંવા પથવી મણ્ડલતલમેવ અસેસફરિતબ્બટ્ઠેન કસિણન્તિ પથવીકસિણં. સકલસદ્દપરિયાયો હિ કસિણસદ્દો. યથા કસિણેન જમ્બુદીપસ્સાતિ. તસ્મા યત્તકે પથવીતલે નિમિત્તં ગણ્હાતિ, તત્તકં ચિત્તેન અસેસં ફરિત્વા એવ ગહેતબ્બં હોતિ. ન પન તસ્સ એકદેસે ઠત્વાતિ, તેન વુત્તં પથવીમણ્ડલતલમેવ અસેસફરિતબ્બટ્ઠેન કસિણન્તિ પથવીકસિણન્તિ. એસનયો સેસકસિણેસુપીતિ. એત્થચ, અવિભૂતવણ્ણાય પથવિયા એક તલભાવેનસન્નિવિટ્ઠાસઞ્ઞાનપઞ્ઞત્તિઇધ**પથવીકસિણં**નામ . તથા **આપોકસિણં તેજોકસિણઞ્ચ**. કુટ્ટટ્ઠાને ચિત્તેન સઞ્ઞાનં કત્વા ગહિતા વાયુવટ્ટિ **વાયોકસિણં**નામ. નીલવણ્ણવિસિટ્ઠાએકા સઞ્ઞાનપઞ્ઞત્તિ **નીલકસિણં**નામ. તથા **પીતલોહિતો દાતકસિણાનિ**પિ. ચન્દસૂરિયઅગ્ગોભાસવિસિટ્ઠા કત્થચિ દિસ્સમાના સઞ્ઞાનપઞ્ઞત્તિ **આલોકકસિણં**નામ. તિત્તિછિદ્દવાત પાનછિદ્દાદીસુ દિસ્સમાના આકાસવિસિટ્ઠા સઞ્ઞાનપઞ્ઞત્તિ **આકાસકસિણં**નામાતિ. અતિવિય ધુમાતં સુનભાવં ગતન્તિ ઉદ્ધુમાતં. તદેવ કુચ્છિતત્તા **ઉદ્ધુમાતકં**. તથાભૂતસ્સ છવસરીરસ્સેતં નામં. તદેવ પૂતિભાવં ગતકાલે પુરિમવણ્ણં વિજહિત્વા પુન નીલભાવં પત્તં **વિનીલકં**. તદેવ પુન પચ્ચિત્વા તતો તતો વિસન્દમાનપુબ્બયુત્તં **વિપુબ્બકં**. યુદ્ધભૂમિયાદીસુ સત્થેન મજ્ઝે છિન્દિત્વા થપિતં વિરૂપછિન્નસરીરં **વિચ્છિન્નકં**નામ. સોણ સિઙ્ગાલાદીહિ વિવિધાકારેન ખાયિતપદેસયુત્તં સરીરં **વિક્ખાયિતકં**નામ. સોણસિઙ્ગાલાદીહિ એવ ખણ્ડાખણ્ડિકં કત્વા અપકડ્ઢિત્વા તતો તતો ખિત્તઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગયુત્તં સરીરં **વિત્તક્ખિકં** નામ. અઙ્ગપચ્ચઙ્ગેસુ સત્થેન હનિત્વા ખણ્ડાખણ્ડિકં કત્વા તતો તતો ખિત્તઅઙ્ગપચ્ચઙ્ગયુત્તં સરીરં **હતવિક્ખિત્તકં**નામ. પગ્ઘરિત લોહિતસરીરં **લોહિતકં** નામ. પુળુવપરિપૂરં સરીરં **પુળુવકં**. સકલો અટ્ઠિસઙ્ઘાટોવા એકમેકંવા અટ્ઠિ **અટ્ઠિકં** નામ. પુનપ્પુનં નિરન્તરં સરણં અનુસ્સતિ. બુદ્ધગુણસ્સ અનુસ્સતિ **બુદ્ધાનુસ્સતિ**. એસ નયો સેસાસુપીતિ. તત્થ અરહતાદિગુણો બુદ્ધગુણોનામ. સ્વક્ખાતતાદિગુણો ધમ્મગુણોનામ. સુપ્પટિપન્નતાદિગુણો સઙ્ઘગુણો નામ. અત્તનો સીલસ્સ અખણ્ડતાદિ ગુણો સીલગુણોનામ. અત્તનો દાનસ્સ વિગતમલમચ્છેરતાદિ ગુણો ચાગગુણોનામ. અત્તાનં દેવત્તંવા સક્કત્તંવા બ્રહ્મત્તંવા વહિતું સમત્થા અત્તનો સદ્ધાદિગુણા દેવતાગુણાનામ. વત્ત પટિપત્તિવસેનવા ધુતઙ્ગસમાદાનવસેનવા ઝાનસમાપત્તિવસેનવા વિપસ્સનાવસેનવા અત્તનો સન્તાને ચિરંવિકાલં વિક્ખમ્ભિતાનં કામરાગાદીનં વૂપસમો અત્તનાઅધિગતનિબ્બાનઞ્ચ ઉપસમોનામ. એકભવપરિયાપન્નસ્સ અત્તનો ખન્ધસન્તાનસ્સ ભેદો મરણં નામ. કેસકાયાદીનં નાનાકાયાનં સમૂહભૂતો અયં કાયો કાયોનામ. અત્તનિ નિરન્તરં પવત્તમાના અસ્સાસ પસ્સાસા આનાપાણંનામ. મિજ્જતિ સિનિય્હતીતિ **મેત્તા**. યં આરબ્ભ ઉપ્પજ્જતિ. તસ્સ હિતસુખં અવિપ્પકિણ્ણં કત્વા સઙ્ગણ્હતીતિ અત્થો. મિત્તસ્સવા એસા મિત્તેસુવા ભવાતિ મેત્તા. અત્થતો પન પરસત્તાનં હિતૂપસંહારવસેન પવત્તો અદોસોએવ. પરસત્તાનં હિતૂપસંહાર હિતમોદન અહિતાપનયનસઙ્ખાતં બ્યાપારત્તયં પહાય તેસં કમ્મસકતાનુબ્રૂહનવસેન ઉપપત્તિતો યુત્તિતો પેક્ખતીતિ **ઉપેક્ખા**. તથા પવત્તા તત્રમજ્ઝત્તતાએવ. અપ્પમાણેસુસત્તેસુ ભવાતિ **અપ્પમઞ્ઞા**. ન હિ એત્તકેસુ એવ સત્તેસુ એતા પવત્તેતબ્બા. ન તતો અઞ્ઞેસૂતિ એવં એતાસં વિસયપરિચ્છેદોનામ અત્થીતિ. એવંસન્તેપિ આદિકમ્મિ કેન આદિતો એકસ્મિં પુગ્ગલે અત્તનો ભાવનાચિત્તં લદ્ધાસેવનં લદ્ધવિસેસઞ્ચ કત્વા પચ્છા દ્વીસુ તીસૂતિઆદિના વડ્ઢિત્વા સીમસમ્ભેદોચ ઓધિસોફરણ અનોધિસોફરણ દિસાફરણાનિવ કત્તબ્બાનીતિ. યં પન વિભઙ્ગે મેત્તાસહગતેન ચેતસા એકં દિસં ફરિત્વા વિહરતીતિઆદિના પટિસમ્ભિદામગ્ગેચ સબ્બેસત્તા અવેરા હોન્તૂતિઆદિના મેત્તાવિધાનં નામ વુત્તં. તં મેત્તાઝાને વસીભાવપ્પત્તાનં વસેન વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. એતા પન વિસેસેન દોસપક્ખિકાનં કિલેસાનં ઉજુપટિપક્ખભૂતા હોન્તીતિ તંસમઙ્ગિનોચ નિચ્ચં સોમ્મહદયભાવેન બ્રહ્મસદિ સત્તા બ્રહ્માનોનામ. તેસં વિહારોતિ **બ્રહ્મવિહારો**. સેટ્ઠાનંવા સેટ્ઠભૂતોવા વિહારોતિ બ્રહ્મવિહારોતિ. **આહારે**તિ અસિત પીત ખાયિત સાયિત વસેન ચતુપ્પભેદે અજ્ઝોહટાહારે. **પટિકૂલસઞ્ઞા**તિ આહારહેતુ અનુભવિતબ્બાનં દુક્ખધમ્માનં પચ્ચવેક્ખનવસેન સરસપટિકૂલતા પચ્ચવેક્ખનવસેન આસયનિધાન પક્કાપક્કફલનિસ્સન્દપચ્ચવેક્ખન વસેન ચ તત્થ નિકન્તિ પહાનસઞ્ઞા.

ચતુધાતુવવત્થાનન્તિ સરીરગતાનં પથવિઆદીનં ચતુન્નં મહાધાતૂનં સલક્ખણા દિવસેન વિસું વિસું પરિચ્છિન્દિત્વા સમનુપસ્સનં. તસ્મિં ચતસ્સો ધાતુયો વવત્થપિયન્તિ વિનિચ્છિયન્તિ સલ્લક્ખિયન્તિ એતેનાતિ ચતુધાતુવવત્થાનન્તિ વુચ્ચતીતિ. અસુભસઞ્ઞા ભાવેતબ્બા રાગસ્સપહાનાયાતિ વચનતો **દસઅસુભા.લ. રાગચરિતસ્સ સપ્પાયા**તિ વુત્તં. તત્થ રાગેન ચરતીતિ રાગચરિતો. સો હિ કામં કદાચિ દોસેન ચરતિ. કદાચિ મોહેન. કદાચિ સદ્ધાદીસુપિ અઞ્ઞતરેન. રાગો પનસ્સ ઉસ્સન્નો. તસ્મા ઉસ્સન્નેન રાગેન સો રાગચરિતોતિ સઙ્ખ્યં ગચ્છતીતિ. એસનયો સેસેસુપિ. મેત્તા ભાવેતબ્બા બ્યાપાદસ્સ પહાનાયાતિ વચનતો મેત્તાદીનં તિણ્ણં બ્રહ્મવિહારાનં યથાક્કમં બ્યાપાદવિહિંસા અરતીનં નિસ્સરણતાવચનતો સુપરિસુદ્ધાનઞ્ચ વણ્ણકસિણાનં દોસવત્થુત્તાભાવતો **ચતસ્સોઅપ્પમઞ્ઞાયો.લ. દોસચરિતસ્સા**તિ વુત્તં. એત્થચ આદિકમ્મિકસ્સેવાયં ચરિયવિભાગો. ઉપેક્ખાચ આદિકમ્મિકસ્સ નસમ્ભવતિ. વક્ખતિહિ **ઉપેક્ખાપઞ્ચમજ્ઝાનિકા**તિ. તસ્મા યસ્સ પુરિમા તિસ્સો સપ્પાયા. તસ્સ તદનુગતિકા ઉપેક્ખાપિ સપ્પાયાનામ હોતીતિ કત્વા ચતસ્સો અપ્પમઞ્ઞાયોતિ વુત્તન્તિ દટ્ઠબ્બં. ઇતરથા નિસ્સરણઞ્હેતં રાગસ્સ. યદિદં ઉપેક્ખા ચેતો વિમુત્તીતિ વચનતો ઉપેક્ખા રાગચરિતસ્સાતિ વત્તબ્બં સિયાતિ. **નીલાદીનિચ ચત્તારિ કસિણાની**તિ ઇદઞ્ચ મનાપિયરૂપાનિ નીલાદીનિ સન્ધાય વુત્તં. અમનાપિયાનિ પન તાનિ રાગચરિતસ્સેવ સપ્પાયાનીતિ. આનાપાણસતિ ભાવેતબ્બા વિતક્કુપચ્છેદાયાતિ વચનતો **આનાપાણંવિતક્કચરિતસ્સા**તિ વુત્તં. મોહચરિતો પન પકતિયા પમાદબહુલો હોતિ વિક્ખિત્તચિત્તોચ. આનાપાણઞ્ચનામ નિરન્તરં પવત્તમાનં તસ્સ સતિં ઉપ્પાદેન્તં વિય પવત્તતીતિ તં **મોહચરિતસ્સસપ્પાયન્**તિ વુત્તં સિયા.

[૨૪૪] વિભાવનિયં પન

બુદ્ધિવિસયભાવેન મોહપટિપક્ખત્તાતિ કારણં વુત્તં. તં યુત્તં વિય ન દિસ્સતિ.

એવઞ્હિ સતિ સો બુદ્ધિચરિતેન સહ વત્તબ્બો સિયાતિ. કામઞ્ચ બુદ્ધગુણાદયોપિ એકન્તેન બુદ્ધિવિસયાએવ હોન્તિ. તે પન વિસેસતો સદ્ધં ઉપબ્રૂહયન્તીતિ વુત્તં **બુદ્ધાનુસ્સતિ આદયો.લ. સદ્ધાચરિતસ્સા**તિ. પરમત્થતો સુખુમતરાનિ મરણાદીનિ વિપુલબુદ્ધીનં એવ વિસયાનામ હોન્તીતિ વુત્તં **મરણ. લ. બુદ્ધિચરિતસ્સા**તિ. **સેસાનિપનસબ્બાનિપી**તિ ચત્તારિ ભૂત કસિણાનિ દ્વે આલોકાકાસકસિણાનિ ચત્તારો આરુપ્પાચાતિ દસવિધાનિ કમ્મટ્ઠાનાનિ. **તત્થાપી**તિ તેસુ દસસુ સેસ કમ્મટ્ઠાનેસુપિ. પુથુલં ખલમણ્ડલાદિપમાણં મોહચરિતસ્સ સપ્પાયં. સમ્બાધસ્મિઞ્હિ ઓકાસે ચિત્તં ભિય્યો સંમોહં આપજ્જતીતિ. ખુદ્દકં વિદત્થિચતુરઙ્ગુલપમાણં વિતક્કચરિતસ્સેવ સપ્પાયં. મહન્તઞ્હિ વિતક્કસન્ધાવનસ્સ પચ્ચયો હોતીતિ. તત્થચ **વિતક્કચરિતસ્સેવા**તિ એત્થ એવસદ્દો ખુદ્દકન્તિપદે યુજ્જતિ. વિતક્કચરિતસ્સ ખુદ્દકમેવ સપ્પાયં. ન પુથુલન્તિ. સબ્બઞ્ચેતં ઉજુવિપચ્ચનિકવસેનચેવ અતિસપ્પાયતાયચ વુત્તં. રાગાદીનં પન અવિક્ખમ્ભિકા સદ્ધાદીનઞ્ચ અનુપકારિકા કુસલભાવનાનામ નત્થીતિપિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. **સબ્બત્થાપી**તિ સબ્બેસુપિ ચત્તાલીસ કમ્મટ્ઠાનેસુ. **પરિકમ્મભાવના લબ્ભતેવ** પરિકમ્મેન વિના એકસ્સપિ કમ્મટ્ઠાનસ્સ અસમ્પજ્જનતો. **દસસુકમ્મટ્ઠાનેસુઉપચારભાવનાવ સમ્પજ્જતિ નત્થિ અપ્પના**. કસ્મા ઇતિ ચે. બુદ્ધ ધમ્મ સઙ્ઘ સીલ ચાગ દેવતા ઉપસમ ગુણાનં તાવ ગમ્ભીરતાય નાનાપ્પકારગુણા નુસ્સરણાધિમુત્તતાયગાતિ હિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં. તત્થ ગમ્ભીર તાયાતિ એતેન એકેકસ્સપિ ગુણપદસ્સ ગમ્ભીરત્તા તબ્બિસયો સમાધિ મહાસમુદ્દે સસકો વિય તત્થ અપ્પનં પત્વા નિચ્ચલભાવેન પતિટ્ઠાતું નસક્કોતીતિ દસ્સેતિ. નાનાપ્પકાર ગુણાનુસ્સરણાધિમુત્તતાયવાતિ એતેન તેસં ગુણાનં અતપ્પ નિયસભાવત્તા એત્તકેએવ ગુણપદે ઠત્વા અપ્પનં પાપેસ્સામીતિ અત્તનો ચિત્તં સન્ધારેતુંપિ નસક્કોતીતિ દસ્સેતીતિ. સેસેસુ પન મરણસઞ્ઞાવવત્થાનેસુ

મરણં તાવ સભાવ ધમ્મત્તા સંવેજનીયધમ્મત્તાચ ઇતરાનિચ દ્વે સભાવધમ્મતાય ગમ્ભીરત્તા અપ્પનાય પતિટ્ઠા નહોન્તીતિ. યદિએવં કસ્મા લોકુત્તરજ્ઝાનાનિ અતિગમ્ભીરે નિબ્બાનસઙ્ખાતે સભાવધમ્મે અપ્પનં પાપુણન્તિ. દુતીયચતુત્થારુપ્પજ્ઝાનાનિચ પથમતતીયારુપ્પ સઙ્ખાતે સભાવધમ્મેતિ. વુચ્ચતે, લોકુત્તરજ્ઝાનાનિ તાવ વિસુદ્ધિતો સમ્મસનઞાણતોચ પટ્ઠાય અનુક્કમેન ઉપરુપરિપવત્તાનં વિસુદ્ધિભાવનાનં બલેન અતિગમ્ભીરેપિ નિબ્બાનસઙ્ખાતે સભાવધમ્મે અપ્પનાભાવેન પતિટ્ઠાતું સક્કોન્તિ. આરુપ્પજ્ઝાનાનિચ અપ્પનાપત્તસ્સેવ પઞ્ચમજ્ઝાનસમાધિસ્સ ઉદયમત્તાનિ હોન્તીતિ આરમ્મણસમતિક્કમનમત્તકરણેન સભાવધમ્મેપિ આરમ્મણે અપ્પનાભાવેન પતિટ્ઠાતું સક્કોન્તીતિ. **તત્થાપીતિ** તેસુ સમતિંસઅપ્પનાકમ્મટ્ઠાનેસુપિ. પઞ્ચકજ્ઝાને નિયુત્તાનિ **પઞ્ચકજ્ઝાનિ કાનિ**. ઝાનપઞ્ચકસ્સ આરમ્મણભાવયોગ્યાનીતિ વુત્તંહોતિ. પટિકૂલારમ્મણાનિનામ અતિઅનિટ્ઠાનિ લૂખાનિ ચિત્તરભિજનને પરિદુબ્બલાનિ હોન્તીતિ ન તાનિ અત્તનિ ચિત્તં રોચેત્વા થપેતું સક્કોન્તિ. તસ્મા વિતક્કેન વિના ચિત્તં તત્થ એકગ્ગં હુત્વા ન તિટ્ઠતિ. વિતક્કબલેનેવ તિટ્ઠતીતિ વુત્તં **દસઅસુભા.લ. પથમજ્ઝાનિકા**તિ. યદિએવં કથં તેસુ સોમનસ્સજ્ઝાનં હોતીતિ નીવરણસન્તાપં પહાનબલેનચેવ તં તં આનિસંસદસ્સન ઞાણબલેનચ. બ્યાધિદુક્ખપીળિતસ્સ રોગિનો વમનવિરેચનપવત્તિયં વિય બહું દાનિ વેત્તનં લભિસ્સામીતિ આનિસંસદસ્સાવિનો પુપ્ફચ્છટ્ટકસ્સ ગૂથરાસિદસ્સને વિય ચાતિ દટ્ઠબ્બં. મેત્તાદયો તયો બ્રહ્મવિહારા દોમનસ્સસમુટ્ઠિતાનં બ્યાપાદવિહિં સાઅરતીનં નિસ્સરણભૂતા હોન્તીતિ ન તે કદાચિ સોમનસ્સેન વિના અપ્પનં પાપુણન્તીતિ વુત્તં **મેત્તાદયો તયો ચતુક્કજ્ઝાનિકા**તિ. ઉપેક્ખા પન સત્તેસુ સબ્બસો ઉદાસિનપક્ખે ઠત્વા ભાવિતબ્બત્તા કદાચિપિ ઉપેક્ખાવેદનાય વિના અપ્પનં નપાપુણાતીતિ વુત્તં **ઉપેક્ખાપઞ્ચમજ્ઝાનિકા**તિ. **ચત્તારોપનઆરુપ્પા**તિ કસિણુગ્ઘાટિમાકાસાદીનિ ચત્તારિ આરુપ્પારમ્મણાનિ. **સબ્બત્થાપી**તિ સબ્બેસુપિ ચત્તાલીસકમ્મટ્ઠાનેસુ. **યથારહ**ન્તિ તંતંઆરમ્મણાનુરૂપં. આરમ્મણેન વિના પરિકમ્મંનામ ન સિજ્ઝતિ. આરમ્મણસ્સ સુટ્ઠુ દળ્હવિભૂતગહણસઙ્ખાતેન ઉગ્ગહેન વિના આરમ્મણસમ્પત્તિ નામ નત્થિ. અસતિચ આરમ્મણસમ્પત્તિયા ઉપચારજ્ઝાનંપિ તાવ ન સમ્પજ્જતિ. પગેવ અપ્પનાઝાનન્તિ વુત્તં **પરિકમ્મનિમિત્તં.લ. લબ્ભન્તેવા**તિ. તત્થ **સબ્બત્થાપી**તિ સબ્બેસુપિ ચત્તાલીસકમ્મટ્ઠાનેસુ. **યથારહ**ન્તિ તંતંકમ્મટ્ઠાનાનુરૂપં. **પરિયાયેના**તિ ઇદં પન કસ્સચિ આરમ્મણસ્સ ચક્ખુના પસ્સન્તસ્સેવ અવિભૂતતરત્તા વુત્તં. યત્થ પન પથમં સભાવધમ્મં ગણ્હિત્વા પચ્છા તાદિસે તદાકારે તંસણ્ઠાને પઞ્ઞત્તારમ્મણે ઉપચારોવા અપ્પનાવા પવત્તતિ. તત્થેવ પટિભાગનિમિત્તંનામ લબ્ભતીતિ વુત્તં **પટિભાગ નિમિત્તંપના**તિઆદિ. વુત્તમેવત્થં દળ્હં કરોન્તો **તત્થહી**તિઆદિમાહ. એવં સમથકમ્મે પથમં ઉગ્ગહકોસલ્લં દસ્સેત્વા ઇદાનિ આદિતો પટ્ઠાય ભાવનાવિધાનં દસ્સેન્તો **કથ**ન્તિઆદિ માહ. **નિમિત્તં ઉગ્ગણ્હન્તસ્સા**તિ આરમ્મણસ્સ યથા સણ્ઠિતં આકારં ચિત્તે ઉપરુપરિ વિભૂતં કત્વા ગણ્હન્તસ્સ સમનુપસ્સન્તસ્સ. **સાચભાવના**તિ ઉગ્ગહણાકારેન પવત્ત જવનવીથિપરંપરસઙ્ખાતા સા ચિત્તભાવના પરિકમ્મભાવના નામ. પુનપ્પુનં કરણવસેન વટ્ટનાકારસણ્ઠિતત્તા. સમુગ્ગહિતં હોતીતિ વત્વા યથા સુટ્ઠુ ઉગ્ગહિતં સમુગ્ગહિતંનામ હોતિ તં દસ્સેતું **ચક્ખુનાપસ્સન્તસ્સેવમનોદ્વારસ્સ આપાતમાગત**ન્તિ વુત્તં. તત્થ **મનોદ્વારસ્સઆપાતમાગત**ન્તિ ચક્ખૂનિ નિમ્મિલિત્વાવા અઞ્ઞસ્મિં ઠાને ઠત્વાવા આવજ્જન્તસ્સ ચક્ખુના દિટ્ઠસદિસં મનોદ્વારે પચ્ચુપટ્ઠિતં હોતિ. ઉગ્ગહનિમિત્તંનામ. સુટ્ઠુ અવિનસ્સમાનં કત્વા ગહિતત્તા. સાચ ભાવના સમાધિયતિ. ન તાવ ભાવનન્તરભાવં પાપુણાતીતિ અધિપ્પાયો. **તથા સમાહિતસ્સા**તિ તેન મત્થકપત્તેન પરિકમ્મસમાધિના સમાહિતસ્સ એતસ્સ યોગિનો. **તતોપર**ન્તિ ઉગ્ગહનિમિત્તુપ્પત્તિ તો પરં. ભાવનમનુયુઞ્જન્તસ્સ ચિત્તે સન્નિસિન્નન્તિ સમ્બન્ધો. તત્થ **અનુયુઞ્જન્થસ્સા**તિ નિરન્તરં પદહન્તસ્સ. **તપ્પટિભાગ**ન્તિ સભાવ ધમ્મભૂતેન તેન ઉગ્ગહનિમિત્તેન સદિસં. **વત્થુધમ્મવિમુચ્ચિત**ન્તિ મેઘવલાહકન્તરતોવા રાહુમુખતોવા નિક્ખન્તચન્દમણ્ડલં વિય સભાવધમ્મભૂતા ઉગ્ગહનિમિત્તતો વિમુચ્ચિત્વા વિસું ઉપટ્ઠિતં. તતોયેવ પઞ્ઞત્તિસઙ્ખાતં નિમિત્તપઞ્ઞત્તિઇતિ કથિતં. **ભાવના મય**ન્તિ

કેવલં ભાવનાચિત્તબલેન પસિદ્ધં. **આલમ્બણન્તિ** તદેવ સમુગ્ગહિતં નિમિત્તાલમ્બણં **ચિત્તેસન્નિસન્નંસમપ્પિતંહોતી**તિ મનોદ્વારિકચિત્તસન્તાને સન્નિસિન્નં નિચ્ચલભાવેન સણ્ઠિતં હુત્વા સુટ્ઠુ અપ્પિતં પવેસિતં હોતિ. **તન્તિ** નિમિત્તાલમ્બણં પવુચ્ચતીતિ સમ્બન્ધો. યસ્મા ચન્દમણ્ડલાદિકસ્સ વિય તસ્સ નિમિત્તાલમ્બણસ્સ પરિસુદ્ધપરિયોદાતભાવેન ઉપટ્ઠિતતાનામ કિલેસમલવિક્ખમ્ભનેન પરિસુદ્ધપરિયોદાતભાવં પત્વા ઓભાસજાતસ્સ ચિત્તસ્સ વસેનેવ હોતિ. ન તસ્સ આલમ્બણસ્સ વસેન. નહિ પઞ્ઞત્તિ ધમ્મે તાદિસો ગુણોનામ ઉપલબ્ભતીતિ. તસ્મા પટિભાગ નિમિત્તે સમુપ્પન્ને નીવરણસઙ્ખાતાનં પટિબન્ધકધમ્માનં વિક્ખમ્ભિતતા સિદ્ધા હોતીતિ વુત્તં **તતોપટ્ઠાયા**તિઆદિ. પટિબન્ધન્તિ નીવારેન્તિ નિસ્સરણપક્ખિકં ચિત્તં પાતેન્તીતિ પટિબન્ધા. નીવરણ ધમ્મા. વિસેસેન પહીના પટિબન્ધા એતાયાતિ પટિબન્ધવિપ્પહીના. **સમાસેવન્તસ્સા**તિ સુટ્ઠુ આસેવન્તસ્સ. સત્તવિધં નિમિત્ત રક્ખણવિધાનં સમ્પાદેત્વા ચક્કવત્તિગબ્ભં વિય સુટ્ઠુ રક્ખિત્વા પુનપ્પુનં ભાવનાવસેન સેવન્તસ્સાતિ અત્થો.

આવાસો ગોચરો ભસ્સં, પુગ્ગલો ભોજનં ઉતુ;
ઇરિયાપથોતિ સત્તે તે, અસપ્પાયે વિવજ્જયે.

સપ્પાયે સત્ત સેવેથ, એવઞ્હિ પટિપજ્જતો;
નચિરેનેવ કાલેન, હોતિ કસ્સચિ અપ્પનાતિ હિ વુત્તં.

રૂપાવચરપથમજ્ઝાનંઅપ્પેતીતિ કામતણ્હાય વિસયભાવં અતિક્કમિત્વા સાતિસયં સણ્હસુખુમભાવપ્પત્તં ઉપચારજ્ઝાનતો સતગુણેનવા સહસ્સગુણેનવા થિરતરજ્ઝાનઙ્ગયુત્તં રૂપાવચર સઙ્ખાતં પથમજ્ઝાનં તસ્મિં નિમિત્તે અનુપવિસિત્વા વિય વત્તતીતિ અત્થો. તમેવ પથમજ્ઝાનં વસીભૂતં કત્વાતિ સમ્બન્ધો. પઞ્ચસુ વસીતાસુ પન પથમજ્ઝાનતો વુટ્ઠાય પથમં વિતક્કં આવજ્જતિ. તતો વિચારં. તતો પીતિં. તતો સુખં. તતો સમાધિં. તતો પુન વિતક્કં. તતો વિચારન્તિ એવં પુનપ્પુનં ઝાનઙ્ગાનિ આવજ્જન્તસ્સ યદા તંતંઝાનઙ્ગાલમ્બણા ચિત્તવારા અન્તરન્તરા કતિપયભવઙ્ગેહિ અન્તરિતા હુત્વા નિરન્તરભૂતા વિય પવત્તન્તિ. તદા આવજ્જન પચ્ચવેક્ખન વસિતાયો વસીભૂતાનામ હોન્તિ. એતા પન સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં મત્થકપ્પત્તા હોન્તિ. તેસઞ્હિ યમકપાટિ હારિયાદિકાલેસુ લહુકપવત્તિં ઇચ્છન્તાનં તંતંઝાનઙ્ગા રમ્મણાચિત્તવારાપિ ચતુપઞ્ચજવનિકાએવ પવત્તન્તિ. અન્તરભવઙ્ગાનિપિ પચ્છિમવારસ્સ ઉપચાર ભૂતાનિ ભવઙ્ગ ચલન સઙ્ખાતાનિ દ્વેએવ પવત્તન્તિ. યત્થ અપરં ઝાનઙ્ગં આપાત માગચ્છતિ. નહિ આરમ્મણે આપાતં અનાગતે ભવઙ્ગં ચલતિ. નચ વિના ભવઙ્ગચલનેન આવજ્જનુપ્પત્તિનામ અત્થીતિ. થપેત્વા સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધે અઞ્ઞેસં વસિભાવપત્તાનંપિ અન્તરન્તરા ભવઙ્ગચારે ગણનાનામ નત્થીતિ પટિસમ્ભિદામગ્ગટ્ઠકથાયં વુત્તં. વિસુદ્ધિમગ્ગે પન અયં પન મત્થકપ્પત્તાવસી ભગવતો યમકપાટિહારિયકાલે લબ્ભતિ. અઞ્ઞેસંવા એવરૂપે કાલેતિ વુત્તં. ઝાનસ્સ સીઘતરં સમાપજ્જનસમત્થતા સમાપજ્જનવસીનામ. તેનેવ હિ પાળિયં સમાપજ્જને દન્ધાયિતત્તં નત્થીતિ વુત્તં. એસનયો સેસાસુપીતિ. તથા સમાપજ્જિતં ઝાનં અચ્છરામત્તાદિવસેન અતિપરિત્તકંપિ ખણં થપેતું સમત્થતા અધિટ્ઠાનવસીનામ. સમાપજ્જિતજ્ઝાનતો સીઘતરં વુટ્ઠાતું સમત્થતા વુટ્ઠાનવસીનામ. પચ્ચવેક્ખનવસી પન આવજ્જનવસિયા સિદ્ધાય સિદ્ધાએવ હોતીતિ.

વિભાવનિયં પન

યત્તકં કાલં ઇચ્છતિ. તત્તકં ચિરતરં ઝાનં થપેતું સમત્થતા અધિટ્ઠાનવસિતાનામાતિપિ વુત્તં. તથા પરિચ્છિન્ન કાલતો અન્તો અવુટ્ઠહિત્વા યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેનેવ વુટ્ઠાનસમત્થતા વુટ્ઠાનવસિતાનામાતિ. તંપિ યુજ્જતિયેવ.

પાળિયઞ્હિ પથમજ્ઝાનં યત્થિચ્છકં યદિચ્છકં યાવતિચ્છકં અધિટ્ઠાતિ. અધિટ્ઠાનાય દન્ધાયિતત્તં નત્થીતિઆદિના સીઘતરંવા હોતુ. ચિરતરંવા. યત્તકં કાલં ઝાનં થપેતુંવા યત્તકે કાલે તતો ઉટ્ઠાતુંવા ઇચ્છતિ. તત્તકં કાલં અનૂનંવા અનધિકંવા કત્વા અધિટ્ઠાતુંવા વુટ્ઠાતુંવા સમત્થતાપિ દસ્સિતાયેવ હોતીતિ. એવઞ્ચસતિ વુટ્ઠાનવસિતાપિ અધિટ્ઠાનવસિતાય સિદ્ધાય સિદ્ધાએવાતિ તાસં દ્વિન્નં વિસેસકપ્પનાપિ નિપ્પયોજના હોતીતિ દટ્ઠબ્બા. વસનં વસી. સમત્થતાતિ અત્થો. ઇસ્સર ભાવોતિ વુત્તં હોતિ. વસીએવ વસિતા. યથા દેવોએવ દેવતાતિ. કત્વા પદહતોતિ સમ્બન્ધો. **વિતક્કાદિકં ઓળારિકઙ્ગં પહાનાયા**તિ એત્થ પથમજ્ઝાનં તાવ વસીભૂતં કત્વા ઠિતસ્સ વિતક્કો ઓળારિકતો ઉપટ્ઠાતિ. તદા અહોવતમે અવિતક્કં ઝાનં અસ્સાતિ એવમસ્સ અજ્ઝાસયો સણ્ઠાતિ. તદા અવિતક્કં ઝાનં સમાપજ્જિસ્સામીતિ પુન તસ્મિં પટિભાગનિમિત્તે પરિકમ્મં કરોન્તસ્સ સા ભાવના વિતક્કવિરાગભાવનાનામ હોતિ. સાપિ યાવ વિતક્કે નિકન્તિ ન પરિયાદિયતિ, તાવ પરિકમ્મભાવનાનામ. પરિયાદિન્નાય પન વિતક્કનિકન્તિયા ઉપચાર ભાવનાનામ હોતિ. એસનયો સેસજ્ઝાનુપચારેસુપિ. એવં તંતંઝાનઙ્ગવિરાગભાવનાબલેન વિતક્કાદિકસ્સ ઓળારિકસ્સ તસ્સ તસ્સ ઝાનઙ્ગસ્સ પજહનત્થાય. **વિચારાદિસુખુમઙ્ગુપ્પત્તિયા**તિ વિચારાદીનં સુખુમાનં ચતુન્નં તિણ્ણં દ્વિન્નં પુન દ્વિન્નંવા ઝાનઙ્ગાનં તેન તેન વિતક્કાદિના ઓળારિકેન અઙ્ગેન વિના પુન ઉપ્પત્તિયા. **પાહતો**તિ પદહન્તસ્સ. પધાનનામકં આતાપવીરિયં કરોન્તસ્સાતિ અત્થો. **દુતીયજ્ઝાનાદયો**તિ દુતીયજ્ઝાનાદીનિ સેસરૂપાવચરજ્ઝાનાનિ. **યથારહ**ન્તિ ઇદં દ્વાવીસકમ્મટ્ઠાનેસુ દુતીયજ્ઝાનાદીનં અનુરૂપાનિ કસિણઆનાપાણાનિ સન્ધાય વુત્તં. અવસેસેસુ પન અટ્ઠારસકમ્મટ્ઠાનેસુ યસ્મા અરૂપજ્ઝાનાનિ નામ આરમ્મણાતિક્કમનવસેનેવ પવત્તન્તિ. તદતિક્કમનત્થઞ્ચ કસિણુગ્ઘાટનંનામ હોતિ. તસ્મા યેસુ તદુગ્ઘાટનં સમ્ભવતિ. તાનિયેવ કસિણાનિ દસ્સેતું **આકાસવજ્જિતકસિણેસૂ**તિ વુત્તં. આકાસકસિણઞ્હિ ઉગ્ઘાટીયમાનંપિ આકાસ મેવ હોતીતિ નત્થિ તત્થ તદતિક્કમનસમ્ભવોતિ. **ઉગ્ઘાટેત્વા**તિ યથાદિટ્ઠે કસિણનિમિત્તે કસિણનિમિત્તસઞ્ઞં અકત્વા તત્થ આકાસં અનન્તં આકાસં અનન્તન્તિ આકાસસઞ્ઞં પવત્તેન્તસ્સ ચિત્તે તંકસિણનિમિત્તં અન્તરધાયતિ. તપ્પમાણં આકાસમેવ ઉપટ્ઠાતિ. એવં કસિણસઞ્ઞાવિધમનેન આકાસસઞ્ઞાપવત્તનેનચ યંકિઞ્ચિ કસિણં ઉગ્ઘાટેત્વા વિયોજેત્વાતિ અત્થો. લદ્ધં આકાસં આરબ્ભાતિ પાઠસેસેન સમ્બન્ધો. એસનયો પથમા રુપ્પવિઞ્ઞાણન્તિઆદીસુપિ. **અનન્તવસેના**તિ અનન્તં આકાસન્તિ એવં પવત્તમનસિકારવસેન. **સન્તમેતં પણીતમેતન્તિ પરિકમ્મં કરોન્તસ્સા**તિ એત્થ તથા સમ્ભાવેત્વા પરિકમ્મં કરોન્તસ્સપિ આરમ્મણસ્સ સમતિક્કન્તત્તા ઉપરિ ઝાનં હોતિયેવાતિ વુત્તં **ચતુત્થારુપ્પમપ્પેતી**તિ. **પરિકમ્મંકત્વા**તિ સો ભગવા ઇતિપિ અરહન્તિઆદિના સમનુસ્સરણપરિકમ્મં કત્વા. **તસ્મિ**ન્તિ તસ્મિં બુદ્ધગુણાદિકે આલમ્બણે. ભૂમત્થે ચેતં ભુમ્મવચનં. **નિમિત્તે**તિ તસ્સ આરમ્મણસ્સ આકારસઙ્ખાતે નિમિત્તે. ભાવલક્ખણે ચેતં ભુમ્મવચનં. **સાધુકમુગ્ગહિતે**તિ આરમ્મણસ્સ વિભૂતતર વસેનવા ચિત્તસ્સ તસ્મિં નિન્નપોણપબ્ભારવસેનવા સુટ્ઠુ ઉગ્ગહિતે. **ઉપચારોચ સમ્પજ્જતિ** અરિયસાવકાનં દિટ્ઠસચ્ચાનન્તિ અધિપ્પાયો. ઇતરેસંપિ વા મરણસઞ્ઞાવવત્થાનેસૂતિ. એત્થચ નીવરણવિક્ખમ્ભનેન ઝાનઙ્ગપાતુભાવેનચઉપચારસમ્પદા વેદિતબ્બા. એવં ચત્તાલીસકમ્મટ્ઠાનેસુયથારહંસમથજ્ઝાનાનં પવત્તિં દસ્સેત્વાઇદાનિતેસુસમથજ્ઝાનેસુકસિણજ્ઝાનાનં નિસન્દભૂતંઅભિઞ્ઞા પવત્તિં દસ્સેતું **અભિઞ્ઞાવસેનપવત્તમાન**ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ યો કતાધિકારો હોતિ. આસન્નભવે સમથજ્ઝાનેસુ કતાભિયોગોવા હોતિ, પૂરિતબોધિસમ્ભારો મહાપુરિસ જાતિકોવા. તસ્સ અટ્ઠવિધેસુ

નવવિધેસુવા સમથજ્ઝાનેસુસિજ્ઝ માનેસુ અભિઞ્ઞાપિ સિજ્ઝતિયેવ. રૂપજ્ઝાનમત્તેસુપિ સિજ્ઝન્તેસુ સિજ્ઝતિ યેવાતિપિ વદન્તિ. તેનેવ હિ અટ્ઠસાલિનિયં વિસુદ્ધિમગ્ગેચ આરુપ્પજ્ઝાનાનંપચ્ચયભાવંઅનુપગતસ્સપિઆકાસકસિણજ્ઝાનસ્સ અભિઞ્ઞાપાદકતાસમ્ભવો વુત્તોતિ. દીઘનિકાયટ્ઠકથાયં પન નહિ અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચુદ્દસહાકારેહિ ચિણ્ણવસીભાવં વિના ઉપરિ અભિઞ્ઞાધિગમો હોતીતિ વુત્તં. તં પન થપેત્વા પુરિસ વિસેસે અવસેસાનં બહૂનં આદિકમ્મિકકુલપુત્તાનં સાધારણવસેન વુત્તન્તિ યુત્તં. તેનેવ હિ વિસુદ્ધિમગ્ગે ઇમેહિ પન ચુદ્દસહિ આકારેહિ ચિત્તં અપરિદમેત્વા પુબ્બે અભાવિતભાવનો આદિકમ્મિકો યોગાવચરો ઇદ્ધિવિકુબ્બનં સમ્પાદેસ્સતીતિ નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિ વુત્તં. તસ્મા તાદિસાનં અટ્ઠસુ સમાપત્તીસુ ચિણ્ણવસીભાવાનં અભિઞ્ઞાકમ્મે આદિકમ્મિકકુલપુત્તાનં કસિણા નુલોમતો કસિણપટિલોમતોતિઆદિના નયેન વુત્તેહિ ચુદ્દસહિ આકારેહિ અત્તનો રૂપપઞ્ચમજ્ઝાનચિત્તં પરિદમેત્વા તિક્ખં સૂરં અભિનીહારક્ખમં કત્વા ઇદાનિ ઇદ્ધિવિકુબ્બનં કરિસ્સા મીતિ આરભન્તાનં અભિઞ્ઞાવસેન પવત્તમાનં પન રૂપાવચરપઞ્ચ મજ્ઝાનં રૂપાદીસુ છસુ આલમ્બણેસુ યથારહં અપ્પેતીતિ યોજના વેદિતબ્બા. **અભિઞ્ઞાપાદકપઞ્ચમજ્ઝાના વુટ્ઠહિત્વા**તિ અભિઞ્ઞાય પાદકત્થાય યંઅભિઞ્ઞાજાતિકં રૂપાવચરપઞ્ચમજ્ઝાનં સબ્બપથમં સમાપજ્જિયતિ. તતો ભવઙ્ગપવત્તિવસેન વુટ્ઠહિત્વા. અધિટ્ઠાતબ્બન્તિ અધિટ્ઠેય્યં. સવત્થુકં સતરૂપસહસ્સરૂપાદિકં નિમ્મિતરૂપં. તં અધિટ્ઠેય્યં આદિ યસ્સ અવત્થુકસ્સ આવિભાવતિરોભાવાદિકસ્સ કમ્મસ્સાતિ **અધિટ્ઠેય્યાદિકં. આવજ્જિત્વા પરિકમ્મંકરોન્તસ્સા**તિ એત્થ ઇદ્ધિવિધે તાવ યંયંસતાદિકં નિમ્મિતરૂપંવા આવિભાવાદિકં નિમ્મિતકમ્મંવા નિપ્ફાદેતું ઇચ્છતિ. તં તં અવજ્જિત્વા સલ્લક્ખેત્વા સતં હોમિ સહસ્સં હોમીતિવા સતં હોતુ સહસ્સં હોતૂતિવા ઇદઞ્ચિદઞ્ચ હોતુ એવઞ્ચેવઞ્ચ હોતૂતિવા પરિકમ્મં કરોન્તસ્સ. દિબ્બસોતાદીસુ પન યં યં આરમ્મણં સોતુંવા પસ્સિતુંવા જાનિતુંવા અનુસ્સરિતુંવા ઇચ્છતિ. તં તં સલ્લક્ખેત્વા અસુકસ્સ અસુકાનંવા સદ્દં સુણોમીતિઆદિના પરિકમ્મં કરોન્તસ્સ. અટ્ઠકથાયં પન પરિકમ્મં કત્વા પુન પાદકજ્ઝાનસમાપજ્જનં આગતમેવ. યથાહ અભિઞ્ઞાપાદકજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય સચે સતં ઇચ્છતિ. સતં હોમીતિ પરિકમ્મં કત્વા પુન અભિઞ્ઞાપાદકં ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય અધિટ્ઠાતિ. અધિટ્ઠાનચિત્તેન સહેવ સતં હોતીતિ. તત્થચ આદિતો પાદકજ્ઝાનસમાપજ્જનં પરિકમ્મ ચિત્તસ્સ સમાદાનત્થાય હોતિ. પચ્છિમં પન અભિઞ્ઞાય અનુ બલપ્પદાનત્થાયાતિ. તથા હિ પાદકજ્ઝાનબલેન સુટ્ઠુ સમાહિતં પરિકમ્મચિત્તંનામ અત્તનો વિસયે અભિઞ્ઞાચિત્તગતિકં હોતિ. પુબ્બેનિવાસાનુસ્સરણકાલે તેનેવ ચિત્તેન તસ્મિં ભવે અતીતં ધમ્મજાતં યાવ પટિસન્ધિયા જાનાતિ. તેનેવ હિ અટ્ઠકથાયં તંસમ્પયુત્તં ઞાણં પરિકમ્મસમાધિઞાણન્તિ વુત્તં. અતીતંસઞાણન્તિપિ વુચ્ચતીતિ. સેસાભિઞ્ઞાસુપિ તસ્સ ઞાણસ્સ વિસયવિસેસો યથારહં વત્તબ્બોતિ. થેરેન પન પચ્છિમં પાદકજ્ઝાનસમાપજ્જનંનામ ન સબ્બેસં હોતિ. ન હિ અભિઞ્ઞાસુ વસીભાવપત્તાનં પુન પાદકજ્ઝાનેન કિચ્ચં અત્થીતિ કત્વા તં ઇધ નગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **રૂપાદીસુઆલમ્બણેસુયથારહમપ્પેતી**તિ એત્થ ઇદ્ધિવિધઞાણં તાવ તેકાલિકભૂતેસુ છસુ આરમ્મણેસુ પવત્તતિ. તઞ્હિ રૂપાદીસુ છસુ આરમ્મણધમ્મેસુ યં યં નિપ્ફાદેતિ. તં તં આરમ્મણં કત્વા પવત્તતિ. પાદકજ્ઝાનચિત્તં પન કાયગતિકં અધિટ્ઠહિત્વા દિસ્સમાનેનકાયેન આકાસેગમનકાલે અતીતં પાદકજ્ઝાનચિત્તં આરબ્ભ પવત્તતિ. કાયં ચિત્તગતિકં અધિટ્ઠહિત્વા અદિસ્સમાનેન કાયેન ગમનકાલે પચ્ચુપ્પન્નં રૂપકાયં આરબ્ભ પવત્તતિ. તથાપવત્તમાનસ્સ પન તસ્સ ઞાણસ્સ કિઞ્ચિરૂપં આરમ્મણ મત્તં હોતિ. કિઞ્ચિ આરમ્મણપુરેજાતં. કિઞ્ચિ વત્થારમ્મણ પુરેજાતં હોતીતિ દટ્ઠબ્બં. અનાગતે ઇદંનામ હોતૂતિ અધિટ્ઠાન કાલે અનાગતં તંતંરૂપધમ્મં આરબ્ભ પવત્તતીતિ. પચ્ચુપ્પન્નો સદ્દો દિબ્બસોતસ્સ આરમ્મણં હોતિ. અતીતે સત્તદિવસાનિ અનાગતે સત્તદિવસાનીતિ એત્થન્તરે કાલે અતીતા નાગતપચ્ચુપ્પન્નભૂતં પરસ્સચિત્તં ચત્તારોવા ખન્ધા ચેતોપરિય ઞાણસ્સ. ચિત્તઞ્હિ જાનન્તો તં સમ્પયુત્તધમ્મંપિ ઇચ્છન્તો જાનિસ્સતિયેવ. એવઞ્ચ કત્વા પટ્ઠાને

કુસલા ખન્ધા ચેતો પરિયઞાણસ્સ યથાકમ્મુપગઞાણસ્સ આરમ્મણપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ ઞાણદ્વયં એકતો કત્વા વુત્તં. એત્થચ અટ્ઠકથાયં તાવ પરચિત્તસ્સ પચ્ચુપ્પન્નાલમ્બણતાનામ સન્તતિવસેનવા અદ્ધા વસેનવા યોજિતા. યદિ હિ ખણિકવસેન યોજેય્ય. આવજ્જને પચ્ચુપ્પન્નં યંકિઞ્ચિ એકં ચિત્તં આવજ્જેત્વા નિરુદ્ધે જવનાનિપિ તદેવ આવજ્જનેન સદ્ધિં નિરુદ્ધં અતીતં ગણ્હન્તીતિ તાનિ કાલતો આવજ્જનેન સહ ભિન્નાલમ્બણાનિ નામ હોન્તિ. નચ અનિટ્ઠે મગ્ગફલવીથિતો અઞ્ઞસ્મિં ઠાને કાલમત્તેનાપિ તેસં તેન સહ ભિન્નાલમ્બણતા અટ્ઠકથાચરિયેહિ અનુમતાતિ. તસ્મા ઈદિસેસુ ઠાનેસુ પચ્ચુપ્પન્નંનામ સન્તતિવસેન અદ્ધાવસેનચ ગહેતું યુત્તન્તિ. મૂલટીકાયં પન ખણિકપચ્ચુપ્પન્ન વસેનેવ યોજિતં. નહિ અભિધમ્મે અતીતારમ્મણત્તિકં સન્તતિ અદ્ધાનવસેનેવ વુત્તન્તિ સક્કા વત્તું. ઇતરથા પચ્ચુપ્પન્નો ધમ્મો પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયો આસેવનપચ્ચયેન પચ્ચયોતિ વત્તબ્બો સિયા. ન તુ વુત્તો. અતીતો ધમ્મો પચ્ચુપ્પન્નસ્સ ધમ્મસ્સ અનન્તરપચ્ચયેન પચ્ચયો આસેવનપચ્ચયેન પચ્ચયોતિચ્ચેવ પન વુત્તો, તસ્મા આવજ્જનાદીનિ સબ્બાનિ ચિત્તાનિ પચ્ચેકં અત્તના ખણવસેન સહુપ્પન્નાનિ પરસ્સ ચિત્તાનિગણ્હન્તીતિ યુત્તં, નચ તાનિ ધમ્મતો ભિન્ના લમ્બણાનિનામ હોન્તિ. ગહણાકારસ્સ અભિન્નત્તા. આવજ્જનંપિ હિ ચિત્તન્તેવ આવજ્જતિ. જવનાનિચ ચિત્તં ચિત્તન્તેવ જવન્તિ. તાનિચ સબ્બાનિ ચિત્તાનિએવ હોન્તીતિ. અતીતાનન્તર ચુતિતો પન પટ્ઠાય અતીતા ખન્ધા ખન્ધુપનિ બન્ધા નામ ગોત્તકસિણ નિમિત્તાદિકા પઞ્ઞત્તિયો નિબ્બાનઞ્ચ પુબ્બેનિવાસઞાણસ્સ આરમ્મણં હોતિ. પચ્ચુપ્પન્નં રૂપારમ્મણં દિબ્બચક્ખુસ્સાતિ એવં રૂપાદીસુ છસુ આલમ્બણેસુ યથારહ મપ્પેતીતિ. ઇદાનિ અભિઞ્ઞાવસેન પવક્ખસ્સ તસ્સ પઞ્ચમજ્ઝાનસ્સ કિચ્ચભેદેન પભેદં દસ્સેતું ઇદ્ધિવિધન્તિઆદિગાથ માહ. તત્થ યં યં અધિટ્ઠાતિ. યથા યથાચ અધિટ્ઠાતિ. તસ્સ તસ્સ તથા તથાવા ઇજ્ઝન સઙ્ખાતો વિધો કોટ્ઠાસો પકારોવા એતસ્સાતિ **ઇદ્ધિવિધં**. તં પન તિવિધં અધિટ્ઠા નિદ્ધિ વિકુબ્બનિદ્ધિ મનોમયિદ્ધિ વસેન. તત્થ અત્તનો પકતિવણ્ણં અવિજહિત્વા તસ્સેવ સત સહસ્સાદિ બહુભાવ કરણ વસેનવા આકાસગમનાદિવસેન વા બહિદ્ધા નાનાવણ્ણ પાટિહારિય દસ્સન વસેનવા પવત્તિતા ઇદ્ધિ **અધિટ્ઠાનિદ્ધિનામ**. પકતિવણ્ણં પન વિજહિત્વા અત્તાનમેવ કુમારવણ્ણનાગવણ્ણાદિકં કત્વા દસ્સનવસેન પવત્તિતા ઇદ્ધિ **વિકુબ્બનિદ્ધિનામ**. અત્તનો સરીરબ્ભન્તરે અઞ્ઞં સબ્બસો અત્તના સદિસં સરીરં નિમ્મિનિત્વા નીહરિત્વા દસ્સનવસેન પવત્તિતા ઇદ્ધિ **મનોમયિદ્ધિનામ**. દિવે ભવં દિબ્બં. દેવલોકે જાતન્તિ અત્થો. દિબ્બઞ્ચ તં સોતઞ્ચાતિ દિબ્બસોતં. દેવાનં ઉળારકમ્મનિબ્બત્તા દૂરેપિ પટિચ્છન્નેપિ આરમ્મણસમ્પટિચ્છનસમત્થં પસાદસોતં. દિબ્બસોતસદિસત્તા પન ઇદં અભિઞ્ઞાઞાણંપિ **દિબ્બસોત**ન્તિ વુચ્ચતિ. કસિણજ્ઝાન સઙ્ખાતેનવા દિબ્બવિહારેન પટિલદ્ધત્તા સયઞ્ચ તસ્મિં દિબ્બવિહારે પરિયાપન્નત્તા દિબ્બઞ્ચ તં સોતઞ્ચાતિ દિબ્બસોતં. પરસ્સ ચિત્તં વિજાનન્તિ એતેનાતિ **પરચિત્તવિજાનનં**. તદેવ ચેતોપરિયાયન્તિ પરિચ્છિજ્જ જાનન્તિ એતેનાતિ કત્વા ચેતોપરિયઞાણન્તિપિ વુચ્ચતિ. પુબ્બે નિવાસો વુચ્ચતિ અતીતભવેસુ અત્તનો છસુ દ્વારેસુ આપાતં આગતા સુટ્ઠુ વિદિતા ધમ્મા. પુબ્બે અતીતજાતીસુ ગોચર નિવાસવસેન નિવસિંસુ અત્તનો છદ્વારિકાનિ ચિત્તાનિ એત્થાતિ કત્વા. સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં પન પરેસં છદ્વારગહિતાપિ ધમ્મા પુબ્બે નિવાસો હોતિયેવ, પુબ્બે નિવાસસ્સ અનુસ્સરણં **પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિ**. ઇધ પન તં સમ્પયુત્તઞાણં અધિપ્પેતં. પુબ્બે વુત્તનયેન દિબ્બઞ્ચ તં ચક્ખુચાતિ દિબ્બચક્ખુ. તં સદિસત્તા ઇદં અભિઞ્ઞાઞાણંપિ **દિબ્બચક્ખૂ**તિ વુચ્ચતિ. દિબ્બવિહાર વસેન પટિલદ્ધત્તા સયઞ્ચ દિબ્બવિહારસન્નિસ્સિતત્તા દિબ્બઞ્ચ તં ચક્ખુચાતિ દિબ્બચક્ખુ. યથાકમ્મુપગઞાણં અનાગતંસઞાણન્તિ ઇમાનિ દ્વે ઞાણાનિ ઇમસ્સેવ પરિભણ્ડઞાણાનિનામ. નહિ તેસં પટિલાભત્થાય વિસું ચિત્તપરિદમનપરિકમ્મંનામ અત્થિ. દિબ્બચક્ખુઞાણે પટિલદ્ધે તેસંપિ પટિલદ્ધત્તાતિ. તત્થ દિબ્બચક્ખુના નિરયેસુ દુક્ખં દેવેસુવા સુખં અનુભવન્તે સત્તે દિસ્વા તેસં અતીતં કમ્મં જાનિસ્સામીતિ પરિકમ્મં કરોન્તસ્સ તં કમ્મારમ્મણં યથાકમ્મુપગઞાણં પવત્તતિ. તતો ચવિત્વા કત્થ ભવિસ્સન્તીતિ તેસં અનાગતે પવત્તિં પસ્સિસ્સામીતિ પરિકમ્મં કરોન્તસ્સ તેસં અનાગતખન્ધારમ્મણં

અનાગતંસઞાણં પવત્તતિ. પુબ્બે નિવાસાનુસ્સતિ ઞાણં વિયચ સબ્બંપિ અનાગતધમ્મજાતં એતસ્સ આરમ્મણં હોતિયેવ. એતઞ્હિ અત્તનો વિસયે સબ્બઞ્ઞુતઞાણગતિકન્તિ અટ્ઠકથાયં વુત્તં.

વિભાવનિયં પન

અનાગતે સત્તદિવસતો પટ્ઠાય ચિત્તચેતસિકધમ્મા દુતીયદિવસતો પટ્ઠાય યંકિઞ્ચિ આરમ્મણં એતસ્સ વિસયોતિ અધિપ્પેતં. તમ્પિ યુત્તંવિય દિસ્સતિ.

નહિ ભવન્તરેપિ અનાવતધમ્મે જાનિતું સમત્થં એતં ઇમસ્મિં ભવે અનાગતધમ્મે નજાનાતીતિ સક્કા ભવિતું. યથા ચેતં, તથા પુબ્બેનિવાસઞાણંપિ ઇમસ્મિં ભવે પરસન્તાનગતે અતીતધમ્મેતિ. પાળિયં પન અટ્ઠકથાસુચ ભવન્તરગતધમ્મેહિ એવ ઞાણદ્વયં યોજિતં. તં પન અસાધારણકાલવસેન આનુભાવવિસેસપાકટત્થં યોજિતન્તિ યુત્તં સિયાતિ. **ગોચરભેદો**તિ દસકસિણાદીસુ ગોચરેસુ સમથજ્ઝાનાનં પવત્તિભેદો.

સમથકમ્મટ્ઠાનનયો.

૧૭૧. સબ્બલોકિયમહાજનેહિ યથાદિટ્ઠં પુગ્ગલસત્તઇત્થિ પુરિસાદિકં નિચ્ચ ધુવ સુખ અત્ત નિમિત્તઞ્ચ અતિક્કમિત્વા વિસેસેન પસ્સન્તિ એતાયાતિ વિપસ્સના. કિરિયા કમ્મં. ભાવનાપયોગો. વિપસ્સનાય કમ્મં વિપસ્સનાકમ્મં. વિપસ્સના એવ વા કમ્મન્તિ વિપસ્સના કમ્મં. વિપસ્સનાકમ્મસ્સ ઠાનં અધિટ્ઠાનં ભુમીતિ **વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં**. ખન્ધાદિધમ્મજાતં. વિપસ્સના કમ્મમેવ વા ઉત્તરુત્તરસ્સ ભાવના વિસેસસ્સ આનિસંસવિસેસસ્સવા ઠાનં આસન્નકારણન્તિ વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં. તસ્મિં વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાને સત્તવિધેન વિસુદ્ધિ સઙ્ગહો તીણિ લક્ખણાનીતિઆદિના સમ્બન્ધો. નિચ્ચસીલમેવ સયઞ્ચ દુસ્સિલ્યમલતો વિસુદ્ધત્તા કાયં વાચઞ્ચ તતો વિસોધનતો વિસુદ્ધીતિ **સીલવિસુદ્ધિ**. સુભાવિત ચિત્તસન્તાનમેવ સયઞ્ચ નીવરણમલતો વિસુદ્ધત્તા તંસમઙ્ગિપુગ્ગલઞ્ચ તતો વિસોધનતો વિસુદ્ધીતિ **ચિત્તવિસુદ્ધિ**. ચિત્તસીસેન ચેત્થ સમાધિ અધિપ્પેતો. ધમ્મવવત્થાનઞાણસઙ્ખાતા દિટ્ઠિએવ તં સમઙ્ગિપુગ્ગલં સક્કાયદિટ્ઠિમલતો વિસોધનતો વિસુદ્ધીતિ **દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ**. સોળસવિધં અટ્ઠવિધં કઙ્ખં વિતરન્તિ અતિક્કમન્તિ એતાયાતિ કઙ્ખાવિતરણા. પચ્ચયપરિગ્ગહઞાણં. સા એવ તંસમઙ્ગિપુગ્ગલં અહેતુ દિટ્ઠિ વિસમહેતુદિટ્ઠીહિ સદ્ધિં યથાવુત્તાહિ દુવિધાહિ કઙ્ખાહિ વિસોધનતો વિસુદ્ધીતિ **કઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિ**. મગ્ગોચ અમગ્ગોચ મગ્ગામગ્ગા. તત્થ ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધાધિગમનસ્સ ઉપાયભૂતો મનસિકારવિધિવા અરિયમગ્ગોવા મગ્ગોનામ. તસ્સ અનુપાયભૂતો મનસિકારોવા અધિમાનવત્થૂનિવા અમગ્ગોનામ. મગ્ગસ્સ મગ્ગતો અમગ્ગસ્સચ અમગ્ગતો જાનનં દસ્સનઞ્ચ મગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનં. તમેવ તંસમઙ્ગીપુગ્ગલં અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞાય વિસોધનતો વિસુદ્ધીતિ **મગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ** નામ. ઉપરિ વિસેસં પટિપજ્જન્તિ એતાયાતિ પટિપદા. વિપસ્સનાપરંપરસઙ્ખાતો પુબ્બભાગમગ્ગો. પટિપદાભૂતં ઞાણદસ્સનન્તિ પટિપદાઞાણદસ્સનં. તમેવ નિચ્ચસઞ્ઞાદિતો વિસુદ્ધત્તા વિસુદ્ધીતિ **પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ**નામ, અરિયમગ્ગઞાણસઙ્ખાત ઞાણદસ્સનમેવ સમ્મોહમલતો વિસુદ્ધત્તા વિસુદ્ધીતિ **ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિ**નામ. એત્થચ સુતમયાદિવસેન સિદ્ધં અનુમાન ઞાણંપિ ઞાણમેવાતિ તં પટિક્ખિપિત્વા અત્થપચ્ચક્ખઞાણમેવ ગહેતું સબ્બત્થ દસ્સનગહણં કતન્તિ વેદિતબ્બં. લક્ખીયન્તિ સલ્લક્ખીયન્તિ ઇમે અનિચ્ચાએવાતિ એકન્તેન વિનિચ્છીયન્તિ ધમ્મા એતેનાતિ લક્ખણં અનિચ્ચતા એવ લક્ખણન્તિ **અનિચ્ચલક્ખણં**. પુબ્બપદે ભાવપચ્ચયલોપો. અઞ્ઞોહિ અનિચ્ચો, અઞ્ઞા અનિચ્ચતાતિ. તત્થ યથાગમનક્રિયાયોગેન પુરિસો ગતોતિ વુચ્ચતિ. ન પન ગમન ક્રિયા પુરિસો. નચ પુરિસો ગમનક્રિયા. અઞ્ઞા હિ

ક્રિયા, અઞ્ઞો પુરિસો. તથા અનિચ્ચતાયોગેન સબ્બો સઙ્ખતધમ્મો અનિચ્ચોતિ વુચ્ચતિ. ન પન અનિચ્ચતા સો ધમ્મો, નચ સો ધમ્મો અનિચ્ચતા. અઞ્ઞા હિ અનિચ્ચતા, અઞ્ઞો સો ધમ્મોતિ. કતમા પન સા અનિચ્ચતાતિ. વિપરિણામા કારો. જીરણાકારો ભિજ્જનાકારોતિ વુત્તં હોતિ. તં પન આકારં દિસ્વા તદાકારવન્તે ધમ્મે ઞાણં પવત્તતિ અયં ધમ્મો અનિચ્ચોતિ. તસ્મા સા અનિચ્ચતાયેવ ઇધ લક્ખણન્તિપિ વુચ્ચતીતિ. એસનયો સેસેસુપિ દ્વીસુ. તત્થ પન અભિણ્હસંપટિપીળનાકારો દુક્ખતાનામ. અવસવત્તનાકારો અનત્તતાનામાતિ. યથાવુત્તાય પન અનિચ્ચતાય સહ અનિચ્ચસ્સ ધમ્મસ્સ અનિચ્ચેન વા ધમ્મેન સહ અનિચ્ચતાય અનુઅનુપસ્સના **અનિચ્ચાનુપસ્સના**. એસ નયો સેસાસુપિ દ્વીસુ. યાવ સરીરે ધમ્માનં તિવિધલક્ખણયુત્તતા અત્તનો ઞાણેન પઞ્ઞાયતિ. તાવ તેસુ તિવિધલક્ખણવિભાવનવસેન પુનપ્પુનં મસનં આમસનં સમ્મસનં. સમ્મસનાકારેન પવત્તં ઞાણં **સમ્મસનઞાણં**. ઉદયો વુચ્ચતિ તંતં ખણાનુરૂપં તંતં પચ્ચયાનુરૂપઞ્ચ નવનવાનં ધમ્માનં પાતુ ભાવો ચેવ ઉપરુપરિ વડ્ઢનઞ્ચ. વયો વુચ્ચતિ યત્થ યત્થ લદ્ધપચ્ચયા નવનવા ધમ્મા પાતુભવન્તિ ચેવ વડ્ઢન્તિચ. તત્થ તત્થ અલદ્ધપચ્ચયાનં પુરાણધમ્માનં અન્તરધાનં. સમૂહ સન્તતિવસેન પન ઉદયપક્ખસ્સવા વયપક્ખસ્સવા સમનુપસ્સનઞાણં **ઉદયબ્બયઞાણં**. તેસુ પન દ્વીસુ પક્ખેસુ ઉદયકોટ્ઠાસોનામ ઉપરુપરિ પાકટો હુત્વા આગચ્છતિ. વયકોટ્ઠાસો પન અપાકટો. સો એવ ચ અનિચ્ચતાય પરમા કોટીતિ તસ્સેવ સુટ્ઠુતરં સમનુપસ્સનઞાણં **ભઙ્ગઞાણં**. ભઙ્ગે દિટ્ઠે એવં ભિજ્જનસભાવાનં ધમ્માનં અનેકસહસ્સસોક દુક્ખવત્થુભાવેન તથા તથા ભાયિતબ્બપકારસમનુપસ્સનઞાણં **ભયઞાણં** નામ. લોકે પન કિઞ્ચિ ભયવત્થું પસ્સન્તાપિ આસન્ને અઞ્ઞસ્મિં પટિસરણે સતિ ન ભાયન્તિ. અસતિ એવ ભાયન્તિ. એવં ભાયિતબ્બાનં તેસં સબ્બસો અઞ્ઞપટિસરણાભાવદસ્સનં **આદીનવઞાણં** નામ. કુતોચિ પટિસરણાભાવેન તેહિ ઉક્કણ્ઠતાકાર સહિતં વિપસ્સનાઞાણં **નિબ્બિદાઞાણં**નામ. નિબ્બિન્દીયમાનેહિ તેહિ અત્તાનં વિમુચ્ચિતું અજ્ઝાસયસહિતં વિપસ્સનાઞાણં **મુચ્ચિતુકમ્યતાઞાણં** નામ. સુટ્ઠુ મુચ્ચિતું ઇચ્છન્તસ્સ સીઘં મુચ્ચનત્થં તેસં ધમ્માનં ચત્તાલીસાય આકારેહિ અનેકાદીનવરાસિ ભાવ પટિસઙ્ખાનવસેન સુટ્ઠુવિપ્ફારતરં પવત્તમાનં વિપસ્સના ઞાણં **પટિસઙ્ખાઞાણં** નામ. તેસં પન અનેકાદીનવરાસિભાવે સુટ્ઠુ દિટ્ઠે સઙ્ખારેસુ નિકન્તિયા પરિયાદિન્નાય ઇદાનિ મુચ્ચનુપાયો લદ્ધોતિ અધિમત્તબ્યાપારં અકત્વા સમેન વાયામેન સઙ્ખારે પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ સઙ્ખારપરિગ્ગહે મજ્ઝત્તાકારસહિતં સઙ્ખારેસુવા ભયઞ્ચ નન્દિઞ્ચ પહાય ઉદાસિનભાવસહિતં વિપસ્સનાઞાણં **સઙ્ખારુપેક્ખાઞાણં**નામ. ઉપરિ મગ્ગપ્પવત્તિં વહિતું સમત્થભાવેન મગ્ગુપ્પત્તિયા અનુલોમેહિ થામબલેહિ સમ્પન્નં વિપસ્સનાઞાણં **અનુલોમઞાણં** નામ. હેટ્ઠિમાનંવા ઞાણાનંતં અનુલોમં હોતિ લક્ખણત્તયસ્સ સુટ્ઠુતરં વિભાવનતો. ઉપરિમગ્ગસ્સવા અનુલોમં હોતિ તસ્સ પરિકમ્મભાવતો, પદટ્ઠાનત્તાચાતિપિ અનુલોમઞાણં નામાતિ. અત્ત જીવસુઞ્ઞતાદસ્સન બલેન ખન્ધેસુ કિલેસબન્ધનતો વિમુચ્ચમાનો મગ્ગો **સુઞ્ઞતાવિમોક્ખો** નામ. સઙ્ખારાનં યાનિ નિમિત્તાનિ કિલેસાનં અવસ્સયો હોતિ. તાનિ વિધમિત્વા સબ્બસો ધમ્માનં અનાથ ભાવ દસ્સન બલેન વિમુચ્ચમાનો મગ્ગો **અનિમિત્તોવિમોક્ખો** નામ. સઙ્ખારેસુ સબ્બસો અસ્સાસાભાવ દસ્સનબલેન વિમુચ્ચમાનો મગ્ગો **અપ્પણિહિતોવિમોક્ખો**નામ. **સુઞ્ઞતાનુપસ્સના**તિ અનત્તાનુપસ્સના. સા હિ ધમ્માનં સમૂહઘન સન્તતિઘન કિચ્ચઘન આરમ્મણઘનેસુ તંતંઘન વિનિબ્ભુજ્જન વસેન પવત્તત્તા અત્તા ઇતિ ગહેતબ્બસ્સ કસ્સચિ સારસ્સ અભાવાનુપસ્સનતો સુઞ્ઞતાનુપસ્સનાતિ વુચ્ચતિ. **અનિમિત્તા નુપસ્સના**તિ અનિચ્ચાનુપસ્સના. સાપિ હિ સન્તતિ વિચ્છેદન વસેન પવત્તત્તા અહન્તિ ગહિતસ્સ નિમિત્તસ્સ વિધમનતો અનિમિત્તાનુપસ્સનાતિ વુચ્ચતિ. **અપણિહિતાનુપસ્સના**તિ દુક્ખા નુપસ્સના. સાપિ હિ મહાઆદીનવરાસિ ભાવ વિભાવનવસેન પવત્તત્તા ઇદં મમ એતં મમાતિ ગહેતબ્બસ્સ કસ્સચિ પણિહિત ગુણસ્સ અભાવાનુપસ્સનતો અપ્પણિહિતાનુપસ્સનાતિ વુચ્ચતીતિ. **પાતિમોક્ખસંવરસીલ**ન્તિ વિનયપઞ્ઞત્તિસીલં. તઞ્હિ સબ્બલો કિયસીલાનં જેટ્ઠકત્તા પતિચ હોતિ. ચતુભૂમકકુસલાનં આદિપભવભૂતત્તા મુખઞ્ચ. ઇતિ પતિમુખટ્ઠેન

પાતિમોક્ખન્તિ વુચ્ચતિ. તમેવચ દુસ્સિલ્યમગ્ગસ્સ સંવરણતો પિદહનતો સંવરોતિ વુચ્ચતીતિ. યેસં ધમ્માનં ઉપ્પત્તિયા ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ વિફન્દિતાનિ હોન્તિ. લોલાનિ હોન્તિ. તદનુબન્ધાચ અકુસલધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. તેસં ઉપ્પત્તિ મગ્ગસ્સ સંવરણવસેન પવત્તમાના સતિ ઇન્દ્રિય સંવરોનામ. સો એવ સીલન્તિ **ઇન્દ્રિયસંવરસીલં**. આજીવન્તિ જીવિતં કપ્પેન્તિ એતેનાતિ આજીવો. પચ્ચયપરિયેસનવાયામો. સોયેવ બુદ્ધપટિકુટ્ઠેહિ પુપ્ફદાનાદીહિ મિચ્છાપયોગેહિ તિવિધકુહનવત્થુહિચ પરિસુદ્ધત્તા **આજીવપારિસુદ્ધિ**નામ. સા એવ સીલન્તિ સમાસો. તથારૂપેન પરિસુદ્ધેન ભિક્ખાચારાદિના પયોગેન પટિલદ્ધાનં પચ્ચયાનં પટિગ્ગહણ પરિભુઞ્જનકાલેસુ સમ્મોહસ્સ ગેધસ્સ મદસ્સ પમાદસ્સચ પહાનત્થં તંતંપયોજનમરિયાદંવા પટિકૂલલક્ખણંવા ધાતુમત્તલક્ખણંવા પરિગ્ગહણ પચ્ચવેક્ખનવસેન પવત્તં પચ્ચયસેવને પટિસઙ્ખાઞાણં **પચ્ચય સન્નિસ્સિતસીલં**નામ. પરિસુજ્ઝતીતિ પરિસુદ્ધિ. પરિસુદ્ધિએવ પારિસુદ્ધિ. સા એવ સીલન્તિ સમાસો. ચત્તારિ પારિસુદ્ધિસીલાનીતિ **ચતુપારિ સુદ્ધિસીલં**. ચિત્તવિસુદ્ધીતિ એત્થ ચિત્તસદ્દેન સમાધિ નિદ્દિટ્ઠોતિ વુત્તં **દુવિધોપિસમાધિ ચિત્તવિસુદ્ધિ**નામાતિ. **લક્ખણરસપચ્ચુપટ્ઠાનપદટ્ઠાન વસેના**તિ એત્થ ધમ્માનં પચ્ચત્તસભાવો લક્ખણંનામ. અગ્ગિસ્સ ઉણ્હત્તં વિય. તેન સભાવેન સાધેતબ્બં કિચ્ચંવા સાધનપચ્ચયા પટિલદ્ધગુણસઙ્ખાતા સમ્પત્તિવા રસોનામ. અગ્ગિસ્સ પરિવાચન જોતનાનિ વિય. સા એવ સમ્પત્તિવા કારિયસઙ્ખાતં ફલંવા પચ્ચુપટ્ઠાનંનામ. અગ્ગિસ્સ ધૂમો વિય. અત્તનો ઉપ્પત્તિયા અસાધારણપચ્ચયસઙ્ખાતં આસન્નકારણં પદટ્ઠાનંનામ. તેસં વસેન નામસ્સચ રૂપસ્સચ પરિગ્ગહો ઞાણેન પરિચ્છિન્દિત્વા ગહણં નામરૂપવવત્થાનં **દિટ્ઠિવિસુદ્ધિ**નામ. એત્થચ પરિગ્ગહો દુવિધો સઙ્ખેપ પરિગ્ગહો વિત્થારપરિગ્ગહોતિ. તત્થ અજ્ઝત્તધમ્મે દ્વિધા કત્વા ઇદં નામમેવ, ન રૂપં. ઇદં રૂપમેવ, ન નામં. અઞ્ઞં નામં અઞ્ઞં રૂપં. તદુભયતોચ અઞ્ઞો અત્તાવા જીવોવા સત્તોવા પુગ્ગલોવા મનુસ્સોવા દેવોવા બ્રહ્માવા નત્થીતિ એવં પચ્ચક્ખતો સુદિટ્ઠં કત્વા પરિગ્ગણ્હનં સઙ્ખેપપરિગ્ગહોનામ. ઞાણુત્તરિકોહિ પુગ્ગલો એત્તકમત્તેનપિ સક્કાયદિટ્ઠિં વિક્ખમ્ભેતું સક્કોતિ સદ્ધિં સઞ્ઞા ચિત્તવિપલ્લાસેહીતિ. તયો હિ વિપલ્લાસા. યથાહ-અનત્તનિ અત્તાતિ સઞ્ઞાવિપલ્લાસો ચિત્તવિપલ્લાસો દિટ્ઠિવિપલ્લાસોતિ. તત્થ સત્થુસાસનધમ્મે સુટ્ઠુ પતિટ્ઠિતેન સદ્ધામત્તેનપિ દિટ્ઠિ વિપલ્લાસો વિક્ખમ્ભિતો હોતિ. ઇતરે પન નામરૂપપરિગ્ગહે કતેયેવ વિક્ખમ્ભિતા હોન્તિ. યાવચ એતે દ્વે અવિક્ખમ્ભિતા હોન્તિ. તાવ નામરૂપપરિગ્ગહોચ અપરિસુદ્ધોયેવ હોતિ. તંમૂલિકાચ કિલેસધમ્મા અવિક્ખમ્ભિતા એવ હોન્તીતિ અપિચ. ચતુન્નં આહારાનં વસેન ચતુધા, પઞ્ચન્નં ખન્ધાનં વસેન પઞ્ચધા, છન્નં ધાતૂનં વસેન છધાતિઆદિના નયેન નામરૂપં પરિગ્ગહે તબ્બમેવ. તત્થ છ ધાતુયોનામ પથવિધાતુ આપોધાતુ તેજોધાતુ વાયોધાતુ આકાસધાતુ વિઞ્ઞાણધાતુયો. પક્કુસાતિ કુલપુત્તો હિ ઇમા છ ધાતુયો પરિગ્ગણ્હિત્વા અનાગામિફલં પત્વા ચપિત્વા સુદ્ધાવાસેસુ નિબ્બત્તોતિ. યત્તકે વા પન ધમ્મે પરિગ્ગણ્હન્તો અત્તા મેતિ પવત્તમાને સઞ્ઞાચિત્તદિટ્ઠિ વિપલ્લાસે વિક્ખમ્ભેતું સક્કોતિ. તત્તકાપિ પરિગ્ગહેતબ્બા યેવાતિ. ઇમસ્મિં પન સઙ્ગહપકરણે યો યો ચિત્તચેતસિક વિભાગો રૂપવિભાગોચ હેટ્ઠા વુત્તો. તસ્સ સબ્બસ્સ વસેન નામરૂપસ્સ પરિગ્ગણ્હનં વિત્થારપરિગ્ગહોનામ. અયંપન આદિકમ્મિકાનં અવિસયો. પટિવિદ્ધચતુસચ્ચાનં પન આભિધમ્મિકત્થેરાનં એવ વિસયોતિ વેદિતબ્બો. નામરૂપં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સ પન નામરૂપ મત્તતો ઉદ્ધં અઞ્ઞસ્સ કસ્સચિ અભાવદસ્સનતોચ સરીરબ્ભન્તરે જીવસઞ્ઞિતો અત્તા અત્થિ. સો કરોતિ, સો પટિસંવેદેતિ, સંસરતિ, સન્ધાવતીતિ એવં પવત્તા દિટ્ઠિ પહીયતિ. સુદ્ધે નામે એવવારૂપે એવવા પુગ્ગલસત્તક્રિયસઞ્ઞિતાનં ઈહાબ્યાપારાનં સબ્બસો અભાવદસ્સનતો તદુભયસંયોગેએવ તેસં લબ્ભમાનતા દસ્સનતોચ તદુભયંવા એકમેકંવા ઉદ્દિસ્સ અત્તાતિ પવત્તા દિટ્ઠિ પહીયતિ. અત્તા જીવો સત્તો પુગ્ગલો મનુસ્સો દેવો બ્રહ્માતિ એવમાદીસુ વોહારેસુચ વોહાર મત્તે અટ્ઠત્વા અત્તાનામ એકન્તતો અત્થિ જીવોનામ એકન્તતો અત્થીતિઆદિના તદત્થાભિનિવેસવસેન અતિધાવનઞ્ચ પહીયતીતિ દટ્ઠબ્બં. તદત્થાભિનિવેસોતિચ અત્તાનામ અત્થિ જીવોનામ અત્થીતિઆદિના દળ્હતરં અભિનિવેસો. અતિધાવનન્તિ

નામરૂપં અત્તાતિઆદિના ગહણં. **પચ્ચયપરિગ્ગહો**તિ એત્થપિ દુવિધો પચ્ચયપરિગ્ગહો સઙ્ખેપતો વિત્થારતો ચાતિ. તત્થ વત્થારમ્મણવસેન નામસ્સ ચિત્તોતુકાહારવસેન રૂપસ્સ અવિજ્જાતણ્હુપાદાનકમ્મવસેન તદુભયસ્સચ પચ્ચયં પરિગ્ગણ્હન્તો સઙ્ખેપતો પરિગ્ગણ્હાતિનામ. હેટ્ઠા પચ્ચયસઙ્ગહે વિભત્તેહિ પટિચ્ચસમુપ્પાદનય પટ્ઠાનનયેહિ પરિગ્ગણ્હન્તો વિત્થારતો પરિગ્ગણ્હાતિનામ. એત્થપિ પટ્ઠાનનયેન પરિગ્ગહો આદિકમ્મિકાનં અવિસયોએવ. પચ્ચયં પરિગ્ગણ્હન્તસ્સપન યથાવવત્થિતસ્સ સબ્બસ્સ નામરૂપસ્સ સબ્બસો પચ્ચયાયત્તવુત્તિકતાદસ્સનતો અહેતુકદિટ્ઠિ પહીયતિ. અત્તનો અનુરૂપપચ્ચયસામગ્ગિયા વિના અઞ્ઞથા પવત્તિયા અદસ્સનતો ઇસ્સરનિમ્માન કાલનિમ્માનાદિકા વિસમહેતુદિટ્ઠિચ પહીયતિ. હેતુસમ્ભારપચ્ચયેહિ કમ્મપ્પવત્તિયા વિપાકપ્પવત્તિયાચ અઞ્ઞસ્સ કમ્મકારકસ્સવા વિપાક વેદકસ્સવા કત્તુનો અભાવદસ્સનતો કારક વેદક દિટ્ઠિ પહીયતિ. અનમતગ્ગેચ સંસારે તીસુ અદ્ધાસુ હેતુફલ પરંપરાવસેન કેવલસ્સ નામરૂપમત્તસ્સેવ પવત્તિદસ્સનતો અહોસિં નુખો અહમતીતમદ્ધાનન્તિ એવમાદિકાય પુગ્ગલસત્ત વિસયાય સોળસવિધાય કઙ્ખાયચ અતિક્કમો હોતિ. સભાવધમ્મપવત્તિયાચ સુટ્ઠુ દિટ્ઠાય દેસનાધમ્મસ્સ સુધમ્મતા દસ્સનતો બુદ્ધસુબુદ્ધતઞ્ચ દિસ્વા સત્થરિ કઙ્ખતિ ધમ્મે કઙ્ખતીતિઆદિનયપવત્તા અટ્ઠવિધાપિ કઙ્ખા પહીયતીતિ. લોકુત્તરધમ્માનં સઙ્ખતાનંપિ સતં અસમ્મસનુપગત્તા **તેભૂમકસઙ્ખારેસૂતિ** વુત્તં. અનુસયસમૂહનત્થઞ્ચ સમ્મસનન્તિ કત્વા યત્થ કામરાગાદયો અનુસયા અનુસેન્તિ. તેયેવ ધમ્મા સમ્મસનારહા હોન્તીતિ વુત્તં તેભૂમકસઙ્ખારેસૂતિ. ઇમસ્સ ચ પદસ્સ લક્ખણત્તયં સમ્મસન્તસ્સાતિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **અતીતાદિભેદભિન્નેસૂ**તિ અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નઅજ્ઝત્તબહિદ્ધાદીહિ એકાદસહિ ભેદેહિ ભિન્નેસુ. **ખન્ધાદિનયંઆરબ્ભા**તિ પટિસમ્ભિદામગ્ગે વિભત્તં ખન્ધપઞ્ચકં દ્વારછક્કં આરમ્મણછક્કં વિઞ્ઞાણછક્કં ફસ્સછક્કં વેદનાછક્કં સઞ્ઞાછક્કન્તિ એવમાદિકં સમ્મસનભૂમિવિભાગનયં આરબ્ભ અનુગન્ત્વા તંનયાનુસારેનાતિ અત્થો. તત્થ પન તેવીસતિયા ધમ્મકોટ્ઠાસેસુ યસ્સ યો કોટ્ઠાસો પાકટો હોતિ. તેન તં ગહેત્વા સમ્મસનં આરભિતબ્બં. સક્કોન્તેન પન સબ્બમ્પિ ગહેત્વા આરભિતબ્બમેવ. **કલાપવસેનસંખિપિત્વા**તિ ખન્ધપઞ્ચકેન યે રૂપં તાવ અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નાદિભેદભિન્નંપિ સમાનં સબ્બં એકરૂપપિણ્ડભાવેન સંખિપિત્વા એસ નયો વેદના દીસુપીતિ. તત્રાયં નયો. યંકિઞ્ચિ રૂપં અતીતાનાગતપચ્ચુપ્પન્નં અજ્ઝત્તંવા બહિદ્ધાવા ઓળારિતંવા સુખુમંવા હીનંવા પણીતંવા યં દૂરે સન્તિકેવા. સબ્બં રૂપં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન દુક્ખં ભયટ્ઠેન અનત્તા અસારકટ્ઠેન. યાકાચિ વેદના.લ. યાકાચિ સઞ્ઞા.લ. યેકેચિ સઙ્ખારા.લ. યંકિઞ્ચિ વિઞ્ઞાણં.લ. સબ્બં વિઞ્ઞાણં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન. દુક્ખં ભયટ્ઠેન અનત્તા અસારકટ્ઠેનાતિ. એત્થચ સબ્બં રૂપં.લ. સબ્બં વિઞ્ઞાણન્તિ ગહણમેવ કલાપવસેન સઙ્ખિપનન્તિ દટ્ઠબ્બં. **અનિચ્ચંખયટ્ઠેના**તિ એત્થ રૂપં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેન. વેદના અનિચ્ચા. સઞ્ઞા અનિચ્ચા. સઙ્ખારા અનિચ્ચા. વિઞ્ઞાણં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેનાતિઆદિના નયેન સમ્મસિતબ્બધમ્મપરિગ્ગહેન સહેવ સમ્મસનં કાતબ્બં. ઇતરથા સમ્મસનં ન રુહતિ. તદત્થસ્સ પન પાકટત્તા ઇધ અનિચ્ચં ખયટ્ઠેનાતિઆદિના સમ્મસનપદમેવ થેરેન ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. તત્થ રૂપં અનિચ્ચં ખયટ્ઠેનાતિ તંતંરૂપં ઞાણેન દળ્હં ગહેત્વા અયં પથવિધાતુ અનિચ્ચા ખયટ્ઠેન. અયં આપોધાતુ અનિચ્ચા ખયટ્ઠેનાતિઆદિના સમ્મસનં કાતબ્બં. તત્થ ઇમસ્મિં કાયે સબ્બં થદ્ધક્રિયામત્તં પથવીનામ. સાચ ક્રિયા સીતુણ્હપરિવત્તિયાવા પરિવત્તતિ. નાનાહારપરિવત્તિયા વા નાનાચિત્તપરિવત્તિયાવા નાનિરિયાપથપરિવત્તિયાવા નાના કાયિકક્રિયા પરિવત્તિયાવા પરિવત્તતિ. નાનાસન્તતિ સઙ્કન્તિ હોતીતિ અત્થો. તત્થ નવનવાસુ ક્રિયાસન્તતીસુ પાતુભોન્તીસુ પુબ્બપુબ્બક્રિયાસન્તતિયો નસ્સન્તિ. યસ્માચ સન્તતિ નામ ધમ્મતો વિસું નત્થિ, તસ્મા નવનવસન્તતીનં પાતુભાવોનામ નવનવક્રિયાનં ઉપ્પત્તિએવ. પુબ્બપુબ્બસન્તતીનં નસ્સનંનામ પુબ્બપુબ્બ ક્રિયાનં ભિજ્જનમેવાતિ. એવં અત્તનો કાયે નાનાથદ્ધક્રિયાનં પરિવત્તિં પસ્સન્તો પથવિધાતુયા ખયવયં પસ્સતિ. તઞ્ચ પસ્સન્તો તંસહજાતાનં રૂપાનં ખયવયં પસ્સતિયેવ. આપો નામ આબન્ધનક્રિયામત્તં. તેજોનામ સીતક્રિયામત્તં ઉણ્હ ક્રિયામત્તઞ્ચ. વાયોનામ વિત્થમ્ભનક્રિયામત્તં. ઇમાચ ક્રિયા ખણે ખણે પરિવત્તન્તિયેવ. ઇમાસઞ્ચ,

વિસું વિસું સન્તતિપરિવત્તિં પસ્સન્તો આપાદીનં તંસહજાતરૂપાનઞ્ચ ખયવયં પસ્સતિ. સન્તતિપરિવત્તિં પન બહિદ્ધા ચક્ખુના દિસ્વા જાનાતિ, સરીરબ્ભન્તરે પન કાયસંફસ્સેન જાનાતિ. સન્તતિસરીરભૂતાનં પન ધાતૂનં ખયવયં ઞાણેનએવ પસ્સતિ. તસ્મા અત્તનો સરીરબ્ભન્તરે તંતંસન્તતિ પરિવત્તિં ઞત્વાવા તથા તથા કપ્પેત્વા વા રૂપધાતૂનં અનિચ્ચત્તં ઞાણેન સુદિટ્ઠં કત્વા પુનપ્પુનં સમ્મસિતબ્બં. સેસખન્ધેસુપિ તંતંસન્તતિનાનાત્તં ઞત્વા વેદનાદીનં ખયવયં સુદિટ્ઠં કત્વા સમ્મસનં કાતબ્બન્તિ. **ભયટ્ઠેના**તિ ભાયિતબ્બટ્ઠેન. યઞ્હિ અનિચ્ચં હોતિ. ખણમત્તેપિ વિપરિણામધમ્મં. તં એકન્તેન ભાયિતબ્બમેવ. કસ્મા, તઞ્હિ યો અભાયિત્વા વિસ્સાસં કરોતિ. એતં મેતિ અત્તનો અઙ્ગં કત્વા પરિહરતિ. તં અપરિયન્તેહિ અનેકસહસ્સેહિ અભિસઙ્ખરણદુક્ખેહિવા વિપરિણામદુક્ખેહિવા અભિણ્હં પીળેતિ. બાધતિ. ઇતિ નાનાદુક્ખધમ્મેહિ અભિણ્હં સમ્પટિપીળનસભાવત્તા એકન્તેન ભાયિતબ્બટ્ઠેન દુક્ખંનામાતિ. અત્તપટિપક્ખત્તા અનત્તા. યો હિ ઇતો ઉદ્ધં મય્હં અબ્ભન્તરિમતરોનામ નત્થીતિ એવં પરમજ્ઝત્તભાવેન પરિગ્ગહિતો હોતિ. સો અત્તાતિ વુચ્ચતિ. કતમો પન તથાપરિગ્ગહિ તબ્બોતિ. યો અત્તનો વસે સબ્બસો વત્તતિ. યથા વુત્તેહિ અભિસઙ્ખરણકિચ્ચેહિ વિના કેવલં અત્તનો છન્દેનવા વસેનવા અજ્ઝાસયેનવા આણાવિધાનેનવા નિચ્ચં અવિરજ્ઝમાનો પવત્તતિ. સો તથા પરિગ્ગહેતબ્બોતિ. તથારૂપો એવ હિ ધમ્મો નિચ્ચં સુખકામાનં દુક્ખપટિકૂલાનં સત્તાનં અત્તકિચ્ચં કરોતિ નામાતિ. યો પન નિચ્ચં સુખકામાનં તેસં યથાપવત્તં સુખં વિદ્ધંસેતિ વિકિરેતિ. દુક્ખપટિકૂલાનં તેસં અભિસઙ્ખરણાદિ મૂલકં નાનાદુક્ખં જનેતિ વડ્ઢેતિ. સો અત્તપટિપક્ખોએવ હોતિ. ઇદઞ્ચ રૂપં એદિસમેવ હોતિ. ઇતિ અત્તકિચ્ચસ્સ અકરણતો અત્તપટિપક્ખકિચ્ચસ્સ કરણતોચ રૂપં અનત્તાનામાતિ. કસ્મા પનેતં અત્તનો વસે નવત્તતિ અત્તકિચ્ચં ન કરોતિ અત્તપટિપક્ખકિચ્ચં કરોતીતિ આહ **અસારકટ્ઠેના**તિ. તત્થ સારોનામ પચ્ચયસામગ્ગિયા વિના કેવલં અજ્ઝાસયમત્તેન ઉપ્પજ્જિતુંવા ઉપ્પજ્જિત્વાચ પચ્ચયુપત્થમ્ભેન વિના યદિચ્છકં પતિટ્ઠાતું વા સમત્થભાવસઙ્ખાતો થામબલવિસેસો વુચ્ચતિ. રૂપં પન સયંપિ એવરૂપો સારોનામ ન હોતિ. નચ એવરૂપેન સારેન યુત્તન્તિ. નહિ તસ્સ પચ્ચયસામગ્ગિયા વિના ઉપ્પજ્જિતુંવા ઉપ્પજ્જિત્વાપિ પચ્ચયુપત્થમ્ભેન વિના ખણમત્તંપિ પતિટ્ઠાતુંવા થામોવા બલંવા અત્થિ. યઞ્ચ અત્તનો થામેન બલેન વિના કેવલં પચ્ચયસામગ્ગિ બલેનેવ ઉપ્પજ્જતિ. પચ્ચયુપત્થમ્ભેનેવ પતિટ્ઠાતિ. તં અનેક સહસ્સાનિ પચ્ચયાભિસઙ્ખરણદુક્ખાનિ જનેત્વા એકન્તેન નિચ્ચં અત્તપટિપક્ખકિચ્ચં કરોતિ, પીળેતિ, બાધતિયેવાતિ. એસનયો વેદના અનિચ્ચા ખયટ્ઠેનાતિઆદીસુ. ઇતિ લક્ખણત્તયં સમ્મ સન્તસ્સાતિ સમ્બન્ધો. **અદ્ધાનવસેના**તિ એકેકભવપરિચ્છિન્નસ્સ પવત્તકાલસ્સ વસેન. નહિ ભવન્તરે ઉપ્પન્નં ખન્ધપઞ્ચકં અઞ્ઞં ભવન્તરં ગચ્છતિ. તસ્મિં તસ્મિં ભવેએવ અસેસં નિરુજ્ઝતીતિ. અપિચ, એકસ્મિં ભવેપિ તિણ્ણં વયાનં મન્દાદીનં દસન્નં દસકાનં સંવચ્છરઉતુ માસ પક્ખતિથિ અહોરત્તિ યામ પહારાદીનઞ્ચ વસેન અદ્ધાનભેદો યોજેતબ્બો. **સન્તતિવસેના**તિ સભાગેકસન્તાનવસેન પવત્તમાનાય રૂપસન્તતિયાવા અરૂપ સન્તતિયાવા વસેન. **ખણવસેના**તિ રૂપારૂપધમ્માનં આયુ પરિમાણસઙ્ખાતસ્સ ખણસ્સ વસેન. એત્થચ ખણવસેન સમ્મસનંનામ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધાનં એવ વિસયો સિયા, ન સાવકાનં. નહિ તે એવં પરિત્તકે ખણે ઉપ્પાદંવા નિરોધંવા સમ્પાપુણિતું સક્કોન્તીતિ. તસ્મા અદ્ધાસન્તતિવસેન સમ્મસનમેવ ઇધા ધિપ્પેતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **લક્ખણત્તયંસમ્મસન્તસ્સા**તિ તેસુ તેભૂમક સઙ્ખારેસુ ધમ્મેસુ તિલક્ખણાનિ આરોપેત્વા તે ધમ્મે પુનપ્પુનં આમસન્તસ્સ પરિમજ્જન્તસ્સ. તેસં ધમ્માનં અનિચ્ચ જાતિકતંવા દુક્ખજાતિકતંવા અનત્તજાતિકતંવા ઞાણે સુટ્ઠુ પાકટં કરોન્તસ્સાતિ અત્થો. વિસેસતો પન ઇમસ્મિં ઞાણે અનિચ્ચલક્ખણદસ્સનમેવ પધાનં. તસ્મિં દિટ્ઠેયેવ ઇતરાનિ કમેન દિટ્ઠાનિ હોન્તિ. અદિટ્ઠેચ અદિટ્ઠાનીતિ. તસ્મા આદિતો અનિચ્ચલક્ખણસ્સેવ સુટ્ઠુ પાકટભાવો અધિપ્પેતોતિ. **તેસ્વેવા**તિ તેભૂમકસઙ્ખારેસુ એવ. **પચ્ચયવસેના**તિ રૂપક્ખન્ધે તાવ અવિજ્જાતણ્હુપાદાનકમ્માહારસઙ્ખાતાનં પચ્ચયાનં વસેન. વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારેસુ પન આહારટ્ઠાને ફસ્સો વત્તબ્બો. વિઞ્ઞાણેચ નામરૂપં. તત્રાયં નયો. અતીતાનન્તરભવે અવિજ્જાતણ્હુપાદાન કમ્મેસુ અપ્પહીનવસેન સમુદિતેસુ

ઇમસ્મિં ભવે પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય રૂપસન્તતિયો વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખાર વિઞ્ઞાણસન્તતિયોચ સમુદેન્તિ. યાવ મરણકાલા ખણે ખણે નાનાકલાપવસેન ઉદેન્તિ પસવન્તિ. તેસુ પન તસ્મિં ભવે એવ પહીનવસેન નિરુદ્ધેસુ તા રૂપારૂપસન્તતિયો નિરુજ્ઝન્તિ. ભવન્તરે પુન અનુપ્પાદસઙ્ખાતં નિરોધં પાપુણન્તિ. એત્થ પન યથા ઉદકે સતિ મચ્છાનામ હોન્તિ, અસતિ ન હોન્તિ. એવં કમ્મજેસુ નામરૂપેસુ સતિ ઇતરાનિ નામરૂપાનિ હોન્તિ. અસતિ ન હોન્તીતિ ઇતરાનિ સબ્બાનિ કમ્મજેસુ સઙ્ગહેત્વા કમ્મવસેન ઉદયબ્બયવિધાનં ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. એવં અવિજ્જાતણ્હુપાદાનકમ્મપચ્ચયાનં વસેન પઞ્ચક્ખન્ધસ્સ ઉદયબ્બયપવત્તિ હોતીતિ. કમ્મવસેન પન ઇમસ્મિં ભવે સમુદેન્તાનિપિ પટિસન્ધિતો પટ્ઠાય ખણે ખણે કબળીકારાહારૂપત્થમ્ભનં લદ્ધા એવ યથા પવત્તરૂપસન્તતિયો અનુબન્ધ માના નવનવા રૂપસન્તતિયો સમુદેન્તિ. અલદ્ધા પન નિરુજ્ઝન્તિ. તં સન્તતિયં પુન અનુપ્પાદસઙ્ખાતં એકભવનિરોધં પાપુણન્તિ, યથા પવત્તસન્તતિયો વા છિજ્જન્તિ ભિજ્જન્તિ અન્તરધાયન્તીતિ.

વેદનાસઞ્ઞાસઙ્ખારા પન બહિદ્ધા આરમ્મણેસુ આપાતાગતેસુ આરમ્મણસમ્ફસ્સં લદ્ધાએવ છદ્વારિકા કુસલાકુસલવિપાક ક્રિયભૂતા સમુદેન્તિ. નવનવા સન્તતિયો પાતુભવન્તિ. અલદ્ધા પન નિરુજ્ઝન્તિ. સન્તતિં ન ઘટેન્તિ. વિઞ્ઞાણંચ સહજાત નામેચ વત્થુરૂપેચ પવત્તમાનેએવ પવત્તતિ. નિવત્તમાને નિવત્તતીતિ. **ખણવસેના**તિ વુત્તપ્પકારે પચ્ચયે અનપેક્ખિત્વા કેવલં નામરૂપાનં પવત્તિક્ખણવસેન. ખણસદ્દેન ચેત્થ સમ્મસનઞાણે વુત્તરૂપસન્તતિ નામસન્તતિયોપિ ગહેતબ્બા. નહિ સાવકાનં ઞાણં ખણવસેન નામરૂપાનં ઉદયંવા વયં વા સમ્પાપુણિતું સક્કોતીતિ. યથા પન રત્તન્ધકારે અન્તો લેણે મહન્તો તમોખન્ધો જાયતિ. દીપં જાલેન્તસ્સ પન દીપોભાસો એકક્ખણે એવ સકલં અન્તોલેણં ફરમાનો ઉદેતિ. તમોખન્ધો વેતિ. આલોકસ્સ ઉદયો હોતિ. તમોખન્ધસ્સ વયો. પુન દીપે નિબ્બાપીયમાને તમોખન્ધસ્સ ઉદયો હોતિ. આલોકસ્સ વયો. એવ મેવં સરીરે નાનાઉતુવસેનવા નાનાહારવસેનવા નાનાચિત્ત વસેનવા નાનિરિયાપથવસેનવા નાનાપયોગવસેનવા ઉદયપક્ખાનં વયપક્ખાનઞ્ચ નાનાસન્તતીનં ઉદયઞ્ચ ઉદયતો વયઞ્ચ વયતો સુદિટ્ઠં કત્વા સમનુપસ્સન્તસ્સાતિ અત્થો. એવં સમનુપસ્સન્તસ્સ પન આરદ્ધવિપસ્સકભાવં પત્તસ્સ ઉદયબ્બય ઞાણે તિક્ખે સૂરે વહન્તે દસવિધા વિપસ્સનુપક્કિલેસસઙ્ખાતા પારિપન્થકધમ્મા ઉપ્પજ્જન્તિ. તે દસ્સેતું ઓભાસોતિઆદિગાથ માહ. તત્થ **ઓભાસો**તિ વિપસ્સના ચિત્તસમુટ્ઠિતો સરીરોભાસો. **પીતી**તિ વિપસ્સનાચિત્તસમ્પયુત્તા પઞ્ચવિધા પીતિ. **પસ્સદ્ધી**તિ દુવિધાપસ્સદ્ધિ. **અધિમોક્ખો**તિ સદ્ધાધિમોક્ખો. **પગ્ગહો**તિ વીરિયં. **સુખ**ન્તિ સોમનસ્સં. **ઞાણ**ન્તિ વિપસ્સના ઞાણં. **ઉપટ્ઠાન**ન્તિ સતિ. **ઉપેક્ખા**તિ તત્રમજ્ઝત્તુપેક્ખા ચેવ આવજ્જનુપેક્ખા ચ. **નિકન્તી**તિ ઓભાસાદીહિ સહ વિપસ્સનાય આલયં કુરુમાના સુખુમા તણ્હા. અયમેવ પન એકન્તતો વિપસ્સનુપક્કિલેસો હોતિ. ઓભાસાદયો પન તસ્સા વત્થુભૂતત્તા ઉપક્કિલેસાતિ વુત્તા. તેસુ હિ ઉપ્પજ્જમાનેસુ ન વત મે ઇતો પુબ્બે એવરૂપો ઓભાસો ઉપ્પન્નપુબ્બો. એવરૂપા પીતિ.લ. ઉપેક્ખા ઉપ્પન્નપુબ્બા અદ્ધા મગ્ગં પત્તોસ્મિ. ફલં પત્તોસ્મીતિ એવં અસ્સાદસહિતા અમગ્ગે મગ્ગસઞ્ઞા અફલે ફલસઞ્ઞા ઉપ્પજ્જતિ. તદા કોચિ અબ્યત્તો યોગાવચરો કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા અધિમાનવસેન વિક્ખિપન્તો વિચરતીતિ. બ્યત્તો પન તાવદેવ સભિં પટિલભિત્વા ઇદાનિ મમ એતેસુ ઓભાસાદીસુ એતં મમ એસો હ મસ્મિ એસો મે અત્તાતિ ચિત્તસ્સ નિકામનાકારો પઞ્ઞાયતિ. નચ લોકુત્તરધમ્મોનામ ઈદિસસ્સ નિકામનસ્સ વત્થુ. અદ્ધા મમ સંકિલેસધમ્મો ઉપ્પન્નો. સો વટ્ટમાનો મં નિય્યાનમુખતો પાતેત્વા વટ્ટમુખે યોજેસ્સતિ. હન્દ તેસ્વેવ લક્ખણત્તયં આરોપેત્વા નિકન્તિં સોધેત્વા યથાપવત્તં વિપસ્સનાવીથિં પટિપાદેસ્સામીતિ તે ઓભાસાદયો એવ તાવ પરિગ્ગણ્હાતિ. અયં મે ઓભાસો અનિચ્ચો ખયટ્ઠેન દુક્ખો ભયટ્ઠેન અનત્તા અસારકટ્ઠેનાતિઆદિના સમ્મસતીતિ અત્થો. એવં તે ઓભાસાદિકે વિપસ્સનાય ઉપક્કિલેસભૂતે પરિપન્થ ધમ્મે પરિગ્ગણ્હિત્વા તપ્પરિગ્ગહવસેન તેસુ નિકન્તિં પરિયાદિ યિત્વા ઠિતસ્સ ઉપ્પન્નં

મગ્ગામગ્ગલક્ખણવવત્થાનઞાણં મગ્ગામગ્ગઞાણ દસ્સનવિસુદ્ધિનામ. અમગ્ગેસુ ઓભાસાદીસુ મગ્ગસઞ્ઞામલતો યથા વુત્તનિકન્તિમલતોચ વિસુદ્ધત્તા. તસ્મિં ઞાણં તેસુ નિકન્તિયાપિ વિક્ખમ્ભિતાય એવ ઓભાસાદિપટિબન્ધતો સુટ્ઠુ પરિસુદ્ધંનામ હોતીતિ.

[૨૪૫] **વિભાવનિયં** પન

> અનિચ્ચાદિવસેન ઓભાસાદિ પટિબન્ધપરિગ્ગહં વિસું અવત્વા મગ્ગામગ્ગજાનનમત્તેનેવ મગ્ગામગ્ગઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિનામ વુત્તા. સા અટ્ઠકથાય ન સમેતિ.

તથા પરિપન્થવિમુત્તસ્સાતિ તથા પરિગ્ગહેત્વા તતો વિપસ્સનુપક્કિલેસપરિપન્થતો વિમુત્તસ્સ **યાવાનુલોમા**તિ યાવઅનુલોમઞાણા. તિલક્ખણં આરોપેત્વાતિ સમ્બન્ધો. **વિપસ્સનાપરિપાકંઆગમ્મા**તિ સઙ્ખારુપેક્ખાભાવં પત્વા તિવિધ વિમોક્ખમુખભાવપ્પત્તિયાચેવ સત્તઅરિયપુગ્ગલવિભાગસ્સ પચ્ચય ભાવપ્પત્તિયાચ વિપસ્સનાઞાણસ્સ પરિપાકં આગમ્મ પટિચ્ચ. ઇદાનિ અપ્પના ઉપ્પજ્જિસ્સતીતિ વત્તબ્બક્ખણેતિ સમ્બન્ધો. **અપ્પના** તિચ સોતાપત્તિમગ્ગઅપ્પના. **દ્વેતીણિવિપસ્સનાચિત્તાની**તિ તિક્ખપઞ્ઞસ્સ દ્વે વિપસ્સનાચિત્તાનિ. મન્દપઞ્ઞસ્સ તીણિ વિપસ્સનાચિત્તાનિ. **યંકિઞ્ચી**તિ તીસુ લક્ખણેસુ અઞ્ઞતરં યંકિઞ્ચિ. **યાસિખાપત્તાસાનુલોમાસઙ્ખારુપેક્ખા**તિ મત્થકપત્તા અનુલોમઞાણસહિતા યા સઙ્ખારુપેક્ખા અત્થિ. સા વુટ્ઠાનગામિનિવિપસ્સનાતિચ વુચ્ચતીતિ યોજના. સઙ્ખારુપેક્ખાઞાણં અનુલોમઞાણન્તિ ઇમાનિ દ્વે ઞાણાનિ વુટ્ઠાનગામિનિ વિપસ્સનાનામાતિ વુચ્ચન્તીતિ વુત્તં હોતિ. ઇદં પન પરિપાકગતવિપસ્સના દસ્સનવચનં. એત્થચ **વુટ્ઠાન**ન્તિ મગ્ગો વુચ્ચતિ. સો હિ વિપસ્સનાઞાણસ્સ આરમ્મણભૂત સઙ્ખારનિમિત્તતોવા સયં સંયોજનવત્થુભાવતોવા વુટ્ઠાતિ. તં સમઙ્ગિપુગ્ગલંવા પુથુજ્જનભાવતો સમુદયપહાનવસેન વટ્ટ પવત્તતોચ વુટ્ઠાપેતિ. તસ્મા વુટ્ઠાનન્તિ વુચ્ચતિ. અવસ્સં વુટ્ઠાનં ગચ્છન્તિ એતાયાતિ વુટ્ઠાનગામિનીતિ એવં દ્વિન્નં ઞાણાનં વુટ્ઠાન ગામિનિભાવો વેદિતબ્બો. **તતોપર**ન્તિ દ્વિન્નંવા તિણ્ણંવા વિપસ્સના ચિત્તાનં પવત્તિયા પરં **નિબ્બાનં આલમ્બિત્વા**તિ મગ્ગસ્સ આવજ્જનટ્ઠાનિયં હુત્વા તસ્સ પુરેચરભાવેન નિબ્બાનમેવ આરમ્મણં કત્વા. તતો યેવચ તં વિપસ્સનાનામં નલભતીતિ. **પુથુજ્જન ગોત્તમભિભવન્ત**ન્તિ એતેન ગોત્તં ભવતિ અભિભવતીતિ **ગોત્રભુ**. ગોત્તન્તિ ચેત્થ પરિપુણ્ણકિલેસ સમાયોગેન અનરિયભાવસઙ્ખાતા પુથુજ્જનજાતિ વુચ્ચતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. **અરિયગોત્તમભિસમ્ભોન્તઞ્ચા**તિ એતેન ગોત્તં ભવતિ પાપુણાતીતિ ગોત્રભુ. ગોત્તન્તિચ તંતં કિલેસ વિસુદ્ધભાવ સઙ્ખાતા અરિયજાતિ વુચ્ચતીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. મગ્ગો અપ્પના વીથિં ઓતરતીતિ સમ્બન્ધો. **દુક્ખસચ્ચંપરિજાનન્તો**તિ તેભૂમક ધમ્માનં એકન્તદુક્ખભાવં પરિચ્છિજ્જ જાનન્તો. પરિજાનનઞ્ચેત્થ તેસં દુક્ખભાવ પટિચ્છાદકસ્સ સમ્મોહસ્સ પહાનમેવ દટ્ઠબ્બં. **સમુદય સચ્ચંપજહન્તો**તિ અત્તનો ચિત્તસન્તાને અનુસયભાવેન પવત્તમાનં તણ્હાસઙ્ખાતં સમુદયસચ્ચં એકદેસેનવા અનવસેસેનવા અપચ્છાવત્તિકં કત્વા પજહન્તો. **નિરોધસચ્ચંસચ્છિકરોન્તો**તિ ચક્ખુમા વિય નભમજ્ઝે વિરોચમાનં ચન્દમણ્ડલં અત્તનો સન્તાને એકદેસસ્સવા સકલસ્સવા કિલેસ વટ્ટસ્સવા આયતિં ભાવિનો વિપાકવટ્ટસ્સંવા અત્તનો સન્તાને પુન અનુપ્પાદધમ્મભાપત્તિવસેન નિરોધસઙ્ખાતં નિબ્બાનં પચ્ચક્ખં કરોન્તો. **મગ્ગસચ્ચંભાવનાવસેના**તિ ઇતો પુબ્બે અનમતગ્ગે સંસારે અનુપ્પન્નપુબ્બસ્સ અટ્ઠઙ્ગિકસ્સ મગ્ગસચ્ચસ્સ ઉપ્પાદનસઙ્ખાતાય ભાવનાય વસેન. મગ્ગચેતનાય પન આનન્તરિકફલત્તા તઙ્ખણે અપનીતઝિકે પદેસે પુન ઉદકં આસિઞ્ચિત્વા નિબ્બાપેન્તો વિય મગ્ગાનુકૂલપવત્તિવસેન દુક્ખપરિજાનનાદીનિ ચત્તારિ કિચ્ચાનિ અનુકુબ્બન્તાનિ તતોપરં દ્વેવા તીણિવા ફલચિત્તાનિ પવત્તન્તિ. તતોપરં ભવઙ્ગપાતો હોતીતિ દસ્સેતું **તતોપર**ન્તિઆદિમાહ. યથા પન પસાદચક્ખુનાવા દિબ્બચક્ખુનાવા કિઞ્ચિરૂપં

પસ્સન્તસ્સ તાનિ ચક્ખૂનિ તં રૂપં પચ્ચક્ખં કત્વા પચ્છા તસ્સ પુગ્ગલસ્સપિ પચ્ચક્ખતો પાતુભૂતં કત્વા નિરુજ્ઝન્તિ. ન તાવ તેસં ઉપ્પત્તિક્ખણે તં રૂપં તસ્સ અહં ઇદંનામ પસ્સામીતિ પાકટં હોતિ. પચ્છા પન પચ્ચવેક્ખન વારેસુ પવત્તમાનેસુએવ તંરૂપં તદનુબન્ધાચ નાનાકારા તસ્સ પાતુભૂતા હોન્તિ. એવમેવં ઇધપિ પચ્ચવેક્ખનવારેસુ પવત્તમાનેસુએવ નિબ્બાનઞ્ચ તદનુબન્ધાનિ મગ્ગફલાદીનિચ પાતુભવન્તીતિ વુત્તં **પુનભવઙ્ગં.લ. પવત્તન્તી**તિ. ઇદાનિ પચ્ચવેક્ખનઞાણસ્સ ભૂમિં દસ્સેતું **મગ્ગંફલઞ્ચનિબ્બાન**ન્તિઆદિગાથ માહ. તત્થ **પણ્ડિતો**તિ અરિયાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતો ફલટ્ઠો. **હીને**તિ પહીને. **સેસે**તિ અપહીને ઉપરિમગ્ગવજ્ઝે. ઇમાનિ પન દ્વે પહીનાવસિટ્ઠકિલેસપચ્ચવેક્ખનાનિ કેસઞ્ચિ જીવિતસમસીસિપુગ્ગલાનં કિલેસ વિભાગેસુ અકોવિદાનઞ્ચ નલબ્ભન્તીતિ વુત્તં **પચ્ચવેક્ખતિવાનવા**તિ. એત્થચ વિસુદ્ધિમગ્ગે તાવ સબ્બપથમં મગ્ગપચ્ચવેક્ખનં વુત્તં. તતો ફલપચ્ચવેક્ખનં. તતો પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખનં. તતો અવસિટ્ઠકિલેસપચ્ચવેક્ખનં. અવસાને નિબ્બાનપચ્ચવેક્ખનં વુત્તં. પટિસમ્ભિદામગ્ગટ્ઠકથાયં પન સબ્બપથમં કિલેસપચ્ચવેક્ખનં અધિપ્પેતં. વુત્તઞ્હિ તત્થ પચ્ચવેક્ખનેસુ પથમં કિલેસપચ્ચવેક્ખનં હોતિ. તતો મગ્ગફલનિબ્બાનપચ્ચવેક્ખનાનીતિ. તં પન પાળિયં પચ્ચવેક્ખન ઞાણસ્સ નિદ્દેસતો પુબ્બે પથમં છિન્નમનુપસ્સને પઞ્ઞાવિમુત્તિ ઞાણન્તિ એવં વિસું વિમુત્તિઞાણસ્સ આગતત્તા વુત્તં. તત્થ છિન્નન્તિ તેન તેન મગ્ગેન સમુચ્છિન્નં કિલેસજાતન્તિ અત્થો. પાળિ અનુ સારેન વુચ્ચમાને પન પથમં પહીનં કિલેસાનં પચ્ચવેક્ખનં. તતો પચ્ચેકં મગ્ગઙ્ગબોજ્ઝઙ્ગાદીનં પચ્ચવેક્ખનં. તતો તેસં આરમ્મણભૂતસ્સ નિબ્બાનસ્સ પચ્ચવેક્ખનં. તતો ફલધમ્માનં પચ્ચવેક્ખનં. તતો તેસં આરમ્મણભૂતસ્સ નિબ્બાનસ્સ પચ્ચવેક્ખનન્તિ વત્તબ્બં હોતિ. પાળિયઞ્હિ પચ્ચવેક્ખનઞાણનિદ્દેસે નિબ્બાનં મગ્ગવારેપિ ફલવારેપિ દ્વિક્ખત્તું આગતન્તિ. ઇતિ નિબ્બાનપચ્ચવેક્ખનં નામ ઇતરેસં પચ્ચવેક્ખનાનં આદિમ્હિવા મજ્ઝે અન્તરન્તરાવા અવસાનેવા યત્થકત્થચિ પવત્તતીતિ સિદ્ધં હોતિ. તથા કિલેસપચ્ચવેક્ખનંપિ મગ્ગફલપચ્ચવેક્ખનાનં આદિમ્હિવા પચ્છાવાતિ. એવઞ્હિ સતિ મગ્ગં ફલઞ્ચ નિબ્બાનન્તિ અયં ગાથાપિ અવિરુદ્ધા હોતીતિ. એવઞ્ચ કત્વા અધિમાનનિદ્દેસટ્ઠકથાસુ સો હિ મગ્ગફલનિબ્બાન પહીન કિલેસા વસિટ્ઠકિલેસ પચ્ચવેક્ખનેન સઞ્જાતસોમનસ્સો અરિયગુણપટિવેધે નિક્કઙ્ખોતિ વુત્તં. એત્થચ સોતાપન્નસ્સ પઞ્ચ પચ્ચવેક્ખનાનિ હોન્તિ. તથા સકદાગામિસ્સ પઞ્ચ. અનાગામિસ્સ પઞ્ચ. અરહતો પન અવસિટ્ઠકિલેસોનામ નત્થીતિ ચત્તારીતિ એકૂનવીસતિ પચ્ચવેક્ખનાનિ હોન્તીતિ. ઇદઞ્ચ પરિપુણ્ણ વસેન લબ્ભમાનં સન્ધાય વુત્તં. અપરિપુણ્ણંપિ પન હોતિયેવ. તથા હિ ચૂળદુક્ખક્ખન્ધસુત્તઅટ્ઠકથાયં સા પન ન સબ્બેસં પરિપુણ્ણા હોતિ. એકો હિ પહીનકિલેસમેવ પચ્ચવેક્ખતિ. એકો અવસિટ્ઠકિલેસમેવ. એકો મગ્ગમેવ. એકો ફલમેવ. એકોનિબ્બાનમેવ. ઇમાસુ પન પઞ્ચસુપચ્ચવેક્ખનાસુ એકંવાદ્વેવા નો લદ્ધું નવટ્ટતીતિ વુત્તં. એવં છબ્બિસુદ્ધિકમેન ભાવેતબ્બો ચતુબ્બિધો મગ્ગો ઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિનામ વુચ્ચતીતિ સમ્બન્ધો. મગ્ગસદ્દેન ચેત્થ ચતુબ્બિધં મગ્ગઞાણં તદનુકૂલપવત્તિવસેન ફલઞાણઞ્ચ ગહિતન્તિ દટ્ઠબ્બં. **એત્થા**તિ વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાને. **તત્થા**તિ તેસુ અનુપસ્સના મગ્ગફલેસુ. અભિનિવિસનં અભિનિવેસો. હેટ્ઠા સિલાપથવિયં નિખાતસિનેરુપાદસ્સ વિય અજ્ઝત્તખન્ધેસુ દળ્હં ગહેત્વા પવત્તીતિ અત્થો. અત્તા ઇતિ અભિનિવેસો અત્તાભિનિવેસો. તં **અત્તાભિનિવેસં. મુઞ્ચન્તી**તિ અજ્ઝત્તધમ્માનં કેવલં પચ્ચયાયત્ત વુત્તિતાય ખણભઙ્ગસ્સચ અદિટ્ઠત્તા સો અભિનિવેસો પવત્તતિ. તસ્મા તં દ્વયં સુદિટ્ઠં કત્વા રૂપં અનત્તા વેદના અનત્તાતિઆદિના પુનપ્પુનં સમનુપસ્સનાવસેન તં અભિનિવેસં વિમોચયમાનાતિ અત્થો. **વિમોક્ખમુખં હોતિ**, સુઞ્ઞતવિમોક્ખ સઙ્ખાતસ્સ મગ્ગસ્સ ફલસ્સચ પવેસનદ્વારભૂતત્તા, **વિપલ્લાસ નિમિત્ત**ન્તિ વિપરીતવસેન આસનં ઉપગમનં પવત્તનંવા વિપલ્લાસો. અનિચ્ચે નિચ્ચન્તિ ઉપગમનં પવત્તનંવાતિ અત્થો. સો એવ કિલે સુપ્પત્તિયા આસન્નકારણત્તા નિમિત્તન્તિ વિપલ્લાસનિમિત્તં. **મુઞ્ચન્તી**તિ અજ્ઝત્તધમ્માનં ખણભઙ્ગસ્સ અદિટ્ઠત્તા તંનિમિત્તં હોતીતિ તેસં ખણભઙ્ગં સુદિટ્ઠં કત્વા રૂપં અનિચ્ચં વેદના અનિચ્ચાતિઆદિના પુનપ્પુનં સમનુપસ્સનાવસેન તંનિમિત્તં વિમોચયમાનાતિ

અત્થો. **તણ્હાપણિધિન્તિ** તણ્હાએવ અભિસઙ્ગવસેન આરમ્મણે ચિત્તસ્સ પણિદહનતો દળ્હં થપનતો પણિધીતિ તણ્હાપણિધિ. તંતણ્હા પણિધિં. **મુઞ્ચન્તી**તિ અજ્ઝત્તધમ્માનં મહાઆદીનવરાસિભાવસ્સ અદિટ્ઠત્તા સોપણિધિ હોતીતિ તેસં મહાઆદીનવરાસિભાવં સુદિટ્ઠં કત્વા રૂપંદુક્ખં વેદનાદુક્ખાતિઆદિના પુનપ્પુનં સમનુપસ્સનાવસેન તંપણિધિં વિમોચયમાનાતિ અત્થો. **તસ્મા**તિ યસ્મા એતા વિમોક્ખમુખભૂતા તિસ્સો અનુપસ્સના એવં વિસેસ નામિકા હોન્તિ. તસ્મા. યસ્મા સઙ્ખારેસુ સુઞ્ઞતદસ્સનવસેન અત્થસિદ્ધિનામ કેવલં અત્તાકિનિવેસભૂતસ્સ દિટ્ઠિગાહસ્સ પટિપક્ખભૂતસ્સ ઞાણસ્સેવ આનુભાવો હોતિ, તસ્મા તથા સમનુપસ્સિત્વા વિમુઞ્ચન્તસ્સ વિપસ્સનાપિ મગ્ગોપિ સહજાતઞાણ કિચ્ચેન નામં લભતીતિ વુત્તં **યદિવુટ્ઠાન.લ. સુઞ્ઞતોવિમોક્ખો નામહોતિમગ્ગો**તિ. અનિચ્ચદસ્સનવસેન અત્થસિદ્ધિનામ નિમિત્તાતિ નિવેસભૂતસ્સ માનગાહસ્સ પટિપક્ખભૂતાય સદ્ધાયપિ આનુભાવો. તસ્મા તથા સમનુપસ્સિત્વા વિમુચ્ચન્તસ્સ વિપસ્સનાપિ મગ્ગોપિ સહજાતસદ્ધા કિચ્ચેન નામં લભતીતિ વુત્તં **યદિઅનિચ્ચતો.લ. અનિમિત્તો વિમોક્ખોનામા**તિ. દુક્ખદસ્સનવસેન અત્થસિદ્ધિનામ પણિધિસઙ્ખાત તણ્હાગાહપટિપક્ખભૂતસ્સ સમાધિસ્સપિ આનુભાવો. તસ્મા તથા સમનુપસ્સિત્વા વિમુચ્ચન્તસ્સ વિપસ્સનાપિ મગ્ગોપિ સહજાતસમાધિકિચ્ચેન નામં લભતીતિ વુત્તં. **યદિ દુક્ખતો. લ. અપ્પણિહિતો વિમોક્ખોનામા**તિ. વુત્તઞ્હેતં પટિસમ્ભિદામગ્ગે અનિચ્ચતો મનસિકરોતો સદ્ધિન્દ્રિયં અધિમત્તં હોતિ. દુક્ખતો મનસિકરોતો સમાધિન્દ્રિયં અધિમત્તં હોતિ. અનત્તતો મનસિકરોતો પઞ્ઞિન્દ્રિયં અધિમત્તં હોતીતિ. મગ્ગે પન તિણ્ણં ધમ્માનં કિચ્ચવિસેસોનામ વિપસ્સનાગમનવસેનેવ સિદ્ધોતિ વુત્તં **મગ્ગો. લ. નામાનિ લભતી**તિ. તત્થ સુઞ્ઞતવિમોક્ખેન વિમુત્તો અરિયસાવકો સોતાપત્તિમગ્ગક્ખણે ધમ્માનુસારીનામ હોતિ. મજ્ઝે છસુ મગ્ગફલક્ખણેસુ દિટ્ઠિપ્પત્તો નામ. અરહત્તફલક્ખણે પઞ્ઞાવિમુત્તોનામ. અનિમિત્તવિમોક્ખેન વિમુત્તો સોતાપત્તિમગ્ગક્ખણે સદ્ધાનુસારીનામ. ઉપરિ સત્તસુ ઠાનેસુ સદ્ધાવિમુત્તોનામ. અપણિહિતવિમોક્ખેન વિમુત્તો પન અટ્ઠસુપિ ઠાનેસુ કાયસક્ખિનામ. સોયેવ અરૂપજ્ઝાનં પાદકં કત્વા વિમુત્તો અરહત્તફલે ઠિતો ઉભતોભાગવિમુત્તો નામાતિ એત્તાવતા યં હેટ્ઠા વુત્તં વિપસ્સનાપરિપાકમાગમ્માતિ સઙ્ખારુપેક્ખાભાવં પત્વા તિવિધવિમોક્ખમુખભાવપ્પત્તિયાચેવ સત્તઅરિયપુગ્ગલવિભાગસ્સ પચ્ચયભાવપ્પત્તિયાચ વિપસ્સનાઞાણસ્સ પરિપાકં આગમ્મ પટિચ્ચાતિ. તં સરૂપતો નિદ્દિટ્ઠં હોતીતિ. મગ્ગવીથિયં ફલઞ્ચ મગ્ગાગમન વસેન તથા તીણિ નામાનિ લભતીતિ યોજના. **યથાવુત્તનયેન વિપસ્સન્તાનન્તિ** યદિ અનત્તતો વિપસ્સતીતિઆદિના વુત્તપ્પકારનયેન વિપસ્સન્તાનં ચતુન્નં ફલટ્ઠાનં પુગ્ગલાનં. **યથાસકંફલન્તિ** સોતાપન્નસ્સ સોતાપત્તિફલં. સકદાગામિસ્સ સકદાગામિફલન્તિઆદિના નયેન અત્તનો અત્તનો સન્તકભૂતં યં યં ફલં વિપસ્સનાગમન વસેનેવ સુઞ્ઞતાદિવિમોક્ખોતિચ વુચ્ચતિ. નમગ્ગાગમનવસેનાતિ અધિપ્પાયો. એત્થચ વિપસ્સનાગમન વસેન મગ્ગસ્સ અનિમિત્ત નામલાભોનામ સુત્તન્તિકપરિયાયેન વુત્તો. અભિધમ્મે પન અનિમિત્તો નામમગ્ગો નઆગતો. નહિ સો નિપ્પરિયાયતો અનિમિત્તોનામ હોતિ. હીનપણીતાદિવસેન વિભાગારહસ્સ સઙ્ખારનિમિત્તસ્સ સબ્ભાવતો. તેનેવ હિસ્સ દુક્ખપટિપદા દન્ધા ભિઞ્ઞાદિવસેનવા પારમિધમ્માનં પરિત્તમહન્તાદિવસેનવા હીન પણીત પણીતતર પણીતતમ વિભાગો સન્દિસ્સતીતિ. અટ્ઠકથાયં પન અનિચ્ચાનુપસ્સના સઙ્ખારેસુ નિચ્ચનિમિત્તં વિધમનવસેન પવત્તત્તા અનિમિત્તાનુપસ્સનાનામ સમાનાપિ સયં સઙ્ખારનિમિત્તે પરિયાપન્નત્તા એકન્તેન અત્તનોનામં મગ્ગસ્સ દાતું નસક્કોતિ. તસ્મા મગ્ગો અભિધમ્મ પરિયાયેન અનિમિત્તનામં નલભતીતિ વુત્તં. સુત્તન્તિકપરિયાયેન પન યથા પથવિકસિણારમ્મણં ઝાનં પથવિકસિણન્તિ વુચ્ચતિ. એવં સુઞ્ઞતાદિનામં નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા પવત્તાનિ મગ્ગફલાનિપિ આરમ્મણવસેનપિ સુઞ્ઞતાદિનામં લભન્તિ. આરમ્મણકરણવસેન પન સમ્પયોગવસેનવા પલિબોધકરાચ નિમિત્તકરાચ પણિધિકરાચ રાગાદયો કિલેસધમ્મા તેસુ નત્થિ. તસ્મા તાનિ અઞ્ઞં આગમનંવા આરમ્મણંવા અનપેક્ખિત્વા અત્તનો સભાવેનપિ સુઞ્ઞતાદિનામં લભન્તીતિ દસ્સેતું **આરમ્મણવસેના**તિઆદિ વુત્તં.

તત્થ **સરસવસેના**તિ અત્તનો સભાવેન. **નામત્તયન્તિ** સુઞ્ઞતાદિ નામત્તિકં. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બાસુ મગ્ગવીથિ ફલસમાપત્તિવીથીસુ. **સબ્બેસંપી**તિ સબ્બેસંપિ મગ્ગફલાનં. **સમમેવા**તિ સમાનમેવ. સદિસમેવ. **એત્થપના**તિ એતેસુ પન યથાવુત્તેસુ મગ્ગફલેસુ. યસ્મા સબ્બાદિટ્ઠિયોચ સોળસવિધા વિચિકિચ્છાચ અત્તદિટ્ઠિમૂલિકા એવ હોન્તિ. અત્તદિટ્ઠિયા નિરુદ્ધાય નિરુજ્ઝન્તિ સબ્બાનિચ અપાયગામિ કમ્માનિનામ અત્તદિટ્ઠિયા સતિયાએવ વિપચ્ચન્તિ. અસતિયા ન વિપચ્ચન્તિ. દિટ્ઠસચ્ચાનઞ્ચ સા દિટ્ઠિ સબ્બસો પહીના હોતિ. તસ્મા **સોતાપત્તિમગ્ગં.લ. પહીનાપાય ગમનો**તિ વુત્તં. અપાયં ગચ્છન્તિ એતેહીતિ અપાયગમનાનિ. દિટ્ઠિવિચિકિચ્છાવિપ્પયુત્તા અકુસલધમ્માચેવ પુબ્બેકતદુચ્ચરિતકમ્માનિચ. પહીનાનિ અપાયગમનાનિ એતસ્સાતિ પહીનાપાયગમનો. પટિવિદ્ધચતુસચ્ચાનં પહીનઅત્તદિટ્ઠીનં બોધિપક્ખિયધમ્મા એકન્તેન ઉપરૂપરિ વડ્ઢનપક્ખે ઠિતા હોન્તિ. કિલેસધમ્મા પન હાયનપક્ખે. તસ્મા તે અનુક્કમેન પરિહાયિત્વા ગચ્છન્તા ઉપરિમ કોટિયા સત્તહિ ભવેહિ સબ્બસો પરિક્ખયં ગચ્છન્તીતિ વુત્તં **સત્તક્ખત્તુપરમોસોતાપન્નોનામ હોતી**તિ, તત્થ સત્તક્ખત્તુસદ્દેન સત્તપટિસન્ધિગ્ગહણવારા વુચ્ચન્તિ. પરમોતિ ઉક્કંસપરિચ્છેદો. ઇતિ સત્તક્ખત્તું પરમો એતસ્સાતિ. સત્તક્ખત્તુપરમો. સો પન દેવેસુ સત્તક્ખત્તુ પરમો, મનુસ્સેસુ સત્તક્ખત્તુ પરમો, ઉભયત્થ સત્તક્ખત્તુ પરમોતિ તિવિધો હોતિ. યથાહ –

> કતમોચ પુગ્ગલો સત્તક્ખત્તુપરમો ઇધેકચ્ચો પુગ્ગલો તિણ્ણં સંયોજનાનં પરિક્ખયા સોતાપન્નો હોતિ, અવિનિપાતધમ્મો નિયતો, સમ્બોધિપરાયનો, સો સત્તક્ખત્તું દેવેચ મનુસ્સેચ સન્ધાવિત્વા સંસરિત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરોતિ. અયં વુચ્ચતિ પુગ્ગલો સત્તક્ખત્તુ પરમોતિ.

એત્થ હિ ચ સદ્દો અનિયમત્થો. એતેન યોચ દેવેએવ સત્તક્ખત્તું સંસરતિ. યોચ મનુસ્સેએવ સત્તક્ખત્તું સંસરતિ. યોચ દેવેચ મનુસ્સેચ મિસ્સકભવ વસેન સત્તક્ખત્તું સંસરતિ. તિવિધો પેસો સત્તક્ખત્તુ પરમોનામાતિ દસ્સેતિ. અટ્ઠકથાયં પન મિસ્સકભવ વસેનસ્સ અત્થો વુત્તો. એત્થચ યસ્મા મહગ્ગતજ્ઝાનસ્સચ ઉપરિમગ્ગ વિપસ્સના યચ આનુભાવં અનપેક્ખિત્વા કેવલં ઇમસ્સ મગ્ગસ્સ આનુભાવગતિયા એવ સત્તક્ખત્તુપરમોનામ વુત્તો. સોચ પાળિયં કતમેસં પઞ્ચન્નં ઇધ નિટ્ઠા. સત્તક્ખત્તુપરમસ્સ કોલં કોલસ્સ એકબીજિસ્સ સકદાગામિસ્સ યોચ દિટ્ઠેવધમ્મે અરહાતિ વુત્તત્તા કામભવેએવ ઝાનરહિતો સુક્ખવિપસ્સકોવા પરિહીનજ્ઝાનોવા દટ્ઠબ્બો. તેનેવચ પટિસમ્ભિદામગ્ગટ્ઠ કથાયં તયોપિ ઇમે સોતાપન્ના કામભવવસેન વુત્તા. રૂપારૂપભવે પન બહુકાપિ પટિસન્ધિયો ગણ્હન્તીતિ વુત્તં. અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયઞ્ચ અટ્ઠમં ભવન્તિ કામભવે અટ્ઠમં પટિસન્ધિન્તિ વુત્તં. તસ્મા યે કામભવેયેવ સત્તવારતો ઓરંવા દિટ્ઠધમ્મે યેવવા ઉપરિમગ્ગં ગણ્હન્તિ. તેસં તથારૂપો પવત્તિવિસેસો ઉપરિ મગ્ગવિપસ્સનાબલેન સિદ્ધોતિ વેદિતબ્બો. તથા હિ અટ્ઠકથાસુ ઉપરિ તિણ્ણં મગ્ગાનં વિપસ્સના નિયામેતીતિ વુત્તં. યે પન દિટ્ઠધમ્મેવા સક્કઅનાથપિણ્ડિકવિસાખાદયો વિય સત્તસુ ભવેસુ યત્થકત્થચિ ભવેવા ઝાનં ઉપ્પાદેત્વા બ્રહ્મલોકં ગચ્છન્તિ. યેચ બ્રહ્મલોકેયેવ સોતાપત્તિમગ્ગં લભિત્વા તત્થેવ પરિનિબ્બાયન્તિ. તેસં તથારૂપો પવત્તિ વિસેસો મહગ્ગતજ્ઝાનબલેન સિદ્ધોતિ. યસ્માચ પાળિયં સત્તક્ખત્તું દેવેચાતિ એતેન કામભવે સત્ત ઓપપાતિક પટિસન્ધિયો દસ્સેતિ. સત્તક્ખત્તું મનુસ્સેચાતિ એતેન સત્ત ગબ્ભસેય્યકપટિસન્ધિયો દસ્સેતીતિ ઉભયેન ચુદ્દસ પટિસન્ધિયો દસ્સિતા હોન્તિ. તસ્મા તેન પરિયાયેન લબ્ભમાને ચુદ્દસભવે સન્ધાય સક્કપઞ્હસુત્તે –

ઇતો સત્ત તતો સત્ત, સંસરાનિ ચતુદ્દસાતિ વુત્તં. તથા અઙ્ગુત્તરેચ તિકનિપાતે સચે ઉદાયિ આનન્દો અવિતરાગો કાલં કરેય્ય, તેન ચિત્તપસાદેન સત્તક્ખત્તું દેવેસુ દેવરજ્જં કરેય્ય. સત્તક્ખત્તું ઇમસ્મિંયેવ જમ્બુદીપે મહારજ્જં કરેય્ય. અપિચ ઉદાયિ આનન્દો દિટ્ઠેવધમ્મે પરિનિબ્બા યિસ્સતીતિ વુત્તં. કેચિ પન ઇમેહિ સુત્તપદેહિ

સત્તક્ખત્તુ પરમસ્સ સોતાપન્નસ્સ કામભવે ચુદ્દસ પટિસન્ધિયો ઇચ્છન્તિ. મહાવગ્ગસંયુત્તટીકાયઞ્ચ કેચિ પન કામભવે સત્તક્ખત્તુંએવ ઉપ્પજ્જતિ, ન તતો ઉદ્ધન્તિ વદન્તિ. તં વીમંસિતબ્બન્તિ વુત્તં. વિભઙ્ગે પન તત્થ તત્થ અટ્ઠાનસુત્તેસુચ અટ્ઠાનમેતં અનવકાસો યં દિટ્ઠિસમ્પન્નો પુગ્ગલો અટ્ઠમં ભવં નિબ્બત્તેય્ય, નેતં ઠાનં વિજ્જતીતિચ, અઙ્ગુત્તરે છક્કનિપાતે અભબ્બો દિટ્ઠસમ્પન્નો પુગ્ગલો અટ્ઠમં ભવં નિબ્બત્તેતુન્તિ ચ, મહાનિદ્દેસે અજિતપઞ્હે સોહાપત્તિમગ્ગઞાણેન અભિસઙ્ખારવિઞ્ઞાણસ્સ, નિરોધેન સત્તભવે થપેત્વા અનમ તગ્ગેસંસારે યે ઉપ્પજ્જેય્યું નામઞ્ચ રૂપઞ્ચ, એત્થેતે નિરુજ્ઝન્તિ. વૂપસમન્તિ. અત્થં ગચ્છન્તિ. પટિપસ્સમ્ભન્તીતિચ, એવં દળ્હં કત્વા વુત્તત્તા યથાવુત્તનયેનેવ તેસં સુત્તપદાનં અત્થો વેદિતબ્બોતિ. **રાગદોસમોહાનન્તિ** કામરાગસ્સ દોસસ્સ તદેકટ્ઠમોહસ્સચ. **તનુકરત્તાતિ** યથા સોતાપન્નસન્તાને ઉપ્પજ્જન્તા ધમ્મિકેસુ કામવત્થૂસુ બલવન્તા હુત્વા ઉપ્પજ્જન્તિ. યતો તેસં મેથુનવત્થુસમાયોગોપિ પવત્તતિ, તથા ઉપ્પજ્જિતું અસમત્થે કત્વા સંલિખનવસેન તનુકરણતો. અધિચ્ચુપ્પત્તિવસેનચ પરિયુટ્ઠાનમન્દતાવસેનચ તનુકભાવં સાધનતોતિ અત્થો. તત્થ અધિચ્ચુપ્પત્તિવસેનાતિ કદાચિ ચિરેન ઉપ્પત્તિવસેન. **પરિયુટ્ઠાનમન્દતાયાતિ** ચિરેન ઉપ્પજ્જન્તાનંપિ મન્દતરં પરિયુટ્ઠાનવસેન. મહાસિવત્થેરેન પન તેસંપિ મેથુનવત્થુ સમાયોગો ઇચ્છિતો. સો મહાટ્ઠકથાયં પટિક્ખિત્તો. યઞ્ચ છક્કનિપાતે મિગાસાલવત્થુમ્હિ અબ્રહ્મચારિનોપિ ઇસિદત્તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ સકદાગામિત્તં ભગવતા બ્યાકતં, તંપિ તસ્સ આસન્નમરણકાલે અધિગમવસેન બ્યાકતન્તિ વેદિતબ્બં. સકિંદેવ ઇમં લોકં આગન્ત્વા આગમનતો સકદાગામીનામ હોતીતિ યોજના. યમેત્થ વત્તબ્બં, તં હેટ્ઠા પથમપરિચ્છેદે વુત્તમેવ. **અરહત્તંભાવેત્વાતિ** અરહત્તમગ્ગં ભાવેત્વાખીણા ચત્તારો આસવા યસ્સાતિ **ખીણાસવો**. દક્ખિણા વુચ્ચતિ કમ્મઞ્ચ કમ્મફલઞ્ચ સદ્દહિત્વા આયતિં ફલપટિલાભત્થાય દિન્નદાનં. દક્ખન્તિ વટ્ઠન્તિ સત્તા એતાયાતિ કત્વા. તાય પન દક્ખિણાય વિપત્તિકરાનં કિલેસાનં સબ્બસો અભાવતો સમ્પત્તિકરાનઞ્ચ સીલક્ખન્ધાદિગુણાનં સબ્બસો પરિપુણ્ણત્તા દક્ખિણેય્યેસુ અગ્ગો જેટ્ઠકો હુત્વા તંદક્ખિણં પટિગ્ગહિતું અરહતીતિ **અગ્ગદક્ખિણેય્યો**. **પુગ્ગલભેદોતિ** ચતુન્નં ફલટ્ઠપુગ્ગલાનં સઙ્ખેપભેદો. વિત્થારભેદો પન એવં વેદિતબ્બો, અટ્ઠકથાસુ તાવ ચતુવીસતિ સોતાપન્ના, દ્વાદસ સકદાગામિનો, અટ્ઠચત્તાલીસ અનાગામિનો, દ્વાદસ અરહન્તોતિ ફલટ્ઠાનં છન્નવુતિભેદો વુત્તો. તત્થ સદ્ધાધિમુત્તો પઞ્ઞાધિમુત્તોતિ દ્વે સોતાપન્ના હોન્તિ. તે એકબીજી કોલંકોલો સત્તક્ખત્તુપરમોચાતિ તીહિ ગુણિતા છ. પુન ચતૂહિ પટિપદાહિ ગુણિતા ચતુવીસતિ હોન્તિ. તિવિધ વિમોક્ખચતુપટિપદાનં પન ભેદેન દ્વાદસ સકદાગામિનો દ્વાદસ અરહન્તોચ હોન્તિ. અનાગામિનો પન અવિહેસુ તાવ તયો અન્તરાપરિનિબ્બાયિનો, એકો ઉપહચ્ચ પરિનિબ્બાયી, એકો ઉદ્ધં સોતો અકનિટ્ઠગામીતિ પઞ્ચ. તેયેવ સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયી અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયીચાતિ દ્વીહિ ગુણિતા દસ. તથા અતપ્પસુ દસ્સસુદસ્સીસુ તિચત્તાલીસ હોન્તિ. અકનિટ્ઠે પન ઉદ્ધંસોતો અકનિટ્ઠગામીનામ નત્થીતિ ચત્તારો સસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિનો ચત્તારો અસઙ્ખારપરિનિબ્બાયિનોતિ અટ્ઠાતિ. સબ્બે અટ્ઠચત્તાલીસ હોન્તીતિ. સુત્તનિપાતટ્ઠકથાયં પન દ્વાદસ સોતાપન્ના, દ્વાદસ સકદાગામિનો, ચતુવીસતિ અનાગામિનો, દ્વે અરહન્તો, ચત્તારો મગ્ગટ્ઠાતિ ચતુપઞ્ઞાસ હોન્તિ. તેયેવ સદ્ધાધુર પઞ્ઞાધુર વસેન દ્વીહિ ગુણિતા અટ્ઠસતં પુગ્ગલા હોન્તીતિ આગતો. **એત્થાતિ** એતસ્મિં પુગ્ગલભેદે. **સબ્બેસંપીતિ** ચતુન્નં ફલટ્ઠાનંપિ સાધારણાવ. ન નિરોધસમાપત્તિ વિય એકચ્ચાનંએવ સાધારણાતિ અધિપ્પાયો. અતિવિય મમાયિતસ્સ અભિનિન્દિ તસ્સ અજ્ઝોસિતસ્સ અત્તનો ચિત્તસન્તાનસ્સ અપવત્તિકરણં નામ બહલરાગવિમુત્તાનંએવ સિજ્ઝતીતિ વુત્તં, **અનાગામીનઞ્ચેવ અરહન્તાનઞ્ચલબ્ભતીતિ**. તેસંપિ અટ્ઠસમાપત્તિલાભીનં કામરૂપભવગતાનઞ્એવ ઇધ ગહણં દટ્ઠબ્બં. કસ્મા, આદિતો પટ્ઠાય અનુપુબ્બનિરોધબલેનેવ ગન્તબ્બત્તા. તેનાહ તત્થાતિઆદિ. તત્રાયં વિધિ, પથમજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય તત્થ ગતે સઙ્ખારે અનિચ્ચતો દુક્ખતો અનત્તતો વિપસ્સતિ. તતો દુતીયજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય તત્થગતે સઙ્ખારે તથેવ વિપસ્સતિ. તતો તતીયં ઝાનં. તતો ચતુત્થં ઝાનં. તતો પઞ્ચમં ઝાનં. તતો આકાસાનઞ્ચાયતનં. તતો વિઞ્ઞાણઞ્ચા યતનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય

તત્થગતે સઙ્ખારે તથેવ વિપસ્સતિ. તતો આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય નાનાબદ્ધઅવિકોપનં સઙ્ઘપતિમાનનં સત્થુપક્કોસનં અદ્ધાન પરિચ્છેદોતિ ઇમં ચતુબ્બિધં પુબ્બકિચ્ચં કરોતિ. તતો નેવસઞ્ઞા નાસઞ્ઞાયતનં સમાપજ્જતિ. એકંવા દ્વેવા ચિત્તવારે અતિક્કમિત્વા અચિત્તકો હોતિ **નિરોધં ફુસતી**તિ. **તત્થતત્થેવા**તિ તતો તતો ઝાનતો તસ્મિં તસ્મિં વુટ્ઠિતકાલેએવ. **વિપસ્સન્તો**તિ નિરોધસ્સ સમથ વિપસ્સના યુગનન્ધબલેનેવ પત્તબ્બત્તા વિપસ્સનાબલેનપિ ચિત્તસન્તાનસ્સ સણ્હસુખુમભાવા પાદનત્થં ઇદં પથમજ્ઝાનં અનિચ્ચન્તિઆદિના નયેન વિપસ્સન્તો. **યાવઆકિઞ્ચઞ્ઞાયતનંગન્ત્વા**તિ યાવ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનજ્ઝાનં, તાવ સમાપજ્જનવુટ્ઠાનવિપસ્સનાવસેન ગન્ત્વા. આવજ્જનાધિટ્ઠાન પચ્ચવેક્ખનાનિપેત્થ ઇચ્છિતબ્બાનિયેવ. તેનેવ હિ પટિસમ્ભિદામગ્ગે પઞ્ચવિધા વસિયો નિરોધપરિકમ્મેસુ વુત્તાતિ. **તતોપર**ન્તિ આકિઞ્ચઞ્ઞાયતનજ્ઝાનગતે સઙ્ખારેવિપસ્સનાનન્તરં, અધિટ્ઠાતબ્બન્તિ અધિટ્ઠેય્યં. અત્તનો સરીરાબન્ધે પરિક્ખારે થપેત્વા નાનાબન્ધાનિ ચિવરાદીનિ પરિક્ખારાનિ અગ્ગિઆદિના પરિસ્સયેન માવિનસ્સન્તૂતિવા, એકસીમાયં સઙ્ઘકમ્મે કરીયમાને સઙ્ઘો મં પભિમાનેસ્સતિ, તદા વુટ્ઠહામીતિવા, સત્થા મં કેનચિકારણેન પક્કોસા પેસ્સતિ, તદા વુટ્ઠહામીતિવા અધિટ્ઠાનકિચ્ચં. **આદિસદ્દેન** નિરોધબ્ભન્તરેએવ મરણં નુખો મે ભવિસ્સતીતિ એવં પવત્તો અદ્ધાન પરિચ્છેદો ગહિતો. **દ્વિન્નં.લ. વોચ્છિજ્જતિચિત્તસન્તતિ** તદત્થાય આદિતો પટ્ઠાય તથારૂપસ્સ પયોગવિસેસસ્સ સુટ્ઠુ કતત્તા. **તતો**તિ તસ્મિં કાલે. અનાગામિનો અનાગામિ ફલચિત્તં નિરાવજ્જનંપિ નિપ્પરિકમ્મંપીતિ અધિપ્પાયો. તથાહિ આદિતો પટ્ઠાય પુનપ્પુનં પવત્તિતં વિપસ્સનાપરિકમ્મમેવ તસ્સ પરિકમ્મટ્ઠાને તિટ્ઠતિ. ન વિસું આસન્નપરિકમ્મં નામ અત્થીતિ. **પચ્ચવેક્ખન**ન્તિ ફલપચ્ચવેક્ખનં. એવં દુવિધં કમ્મટ્ઠાનનયં નિદ્દિસિત્વા ઇદાનિ યદત્થં સો નિદ્દિસીયતિ, તદત્થે સોતુજને નિયોજેન્તો **ભાવે તબ્બન્તિ** ગાથમાહ. તત્થ પટિપજ્જિતબ્બાતિ પટિપત્તિ. પટિપજ્જન્તિવા એતાય ઉપરુપરિ વિસેસન્તિ પટિપત્તિ. સીલાદિધમ્મો. રસીયતિ નિરામિસસુખાનુભવનવસેન અનુભવીયતીતિ રસો. ઝાનમગ્ગ ફલભૂતો અધિગમધમ્મો. અરહત્ત ફલમેવવા. તદુભયં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નપીતિસોમનસ્સમેવવા. પટિપત્તિયા રસો પટિપત્તિ રસો. સોએવ અસ્સાદિતબ્બટ્ઠેન અસ્સાદો ચાતિ **પટિપત્તિ રસસ્સાદો**. સાસને પટિપત્તિરસસ્સાદં પત્થયન્તેન ભિક્ખુના ઇચ્ચેવં મયા નિદ્દિટ્ઠં ઉત્તમં ભાવનાદ્વયં ભાવેતબ્બન્તિ સમ્બન્ધો.

ઇતિ પરમત્થદીપનિયાનામ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહસ્સ

ચતુત્થવણ્ણનાય કમ્મટ્ઠાનસઙ્ગહસ્સ

પરમત્થદિપના નિટ્ઠિતા.

નિગમ પરમત્થદીપની

૧૭૨. ચારિત્તેન કુલાચારેન સોભિતે આતિ મિત્ત ધન ભોગસમ્પત્તિયા વિસાલે કુલે ઉદયો વહ્રિ યસ્સ સોતિ **ચારિત્તસોભિતવિસાલકુલોદયો**. તેન. સદ્ધાય અભિવુદ્ધાનં પરિસુદ્ધાનઞ્ચ અત્તનો સીલસુતચાગાદિગુણાનં ઉદયો વહ્રિ એતસ્મિન્તિ **સદ્ધાતિવુદ્ધપરિસુદ્ધગુણોદયો**. તેન. **નમ્પવ્હયેના**તિ નમ્પનામકેન ઉપાસકેન. **પણિધાયા**તિ ભુસં નિધાય હદયે થપેત્વા ઉપાદાય પટિચ્ચ. **પરાનુકમ્પ**ન્તિ પરેસં અત્તનો મન્દબુદ્ધીનં પચ્છિમજનાનં અનુકમ્પં અનુદયં કારુઞ્ઞં પણિધાયાતિ સમ્બન્ધો. **પત્થિત**ન્તિ અભિયાચિતં. **પુઞ્ઞેન તેન વિપુલેના**તિ તેન વિપુલેન અભિધમ્મત્થ સઙ્ગહપકરણસ્સ કરણપુઞ્ઞેન. **તુમૂલસોમ**ન્તિ એવં નામકં વિહારં. વુત્તઞ્હિ ખુદ્દસિક્ખાટીકાયંસીહળદીપે તુમૂલસોમવિહારે સઙ્ઘસ્સ પાકવત્તંપિ તાલ પણ્ણં વિક્કિણિત્વા કરીયતિ. ન હિ તત્થ પણ્ણેન અત્થો અત્થિ. સબ્બેપિ ઇટ્ઠકચ્છન્ના પાસાદાદયોતિ. એસો કિર વિહારો આદિતો અભયગિરિરઞ્ઞો અગ્ગમહેસિભૂતાય સોમદેવિયા કારાપિતત્તા યાવજ્જતનાપિ સોમવિહારોત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. તુમૂલસદ્દો પન વિપુલસદ્દપરિયાયો.

> અથેત્થ વત્તતિ સદ્દો, તુમૂલો ભેરવો મહા;
> હત્થિનાગે પદિન્નમ્હિ, સિવીનં રટ્ઠવડ્ઢનેતિ.

આદીસુ

વિય. સોચ વિહારો સટ્ઠિમત્તેહિ મહાપરિવેણેહિ સઙ્કિતો હોતીતિ અતિવિય વિપુલો મહન્તો વિત્થિણ્ણો હોતિ. તસ્મા સો વિપુલત્તા મહન્તત્તા વિત્થિણ્ણત્તા તુમૂલ સોમોતિ વુચ્ચતિ. તં તુમૂલસોમં. અત્થતો મહાસોમ વિહારન્તિ વુત્તં હોતિ. એતેન થેરો અત્તનો આચરિયવંસસ્સ વસન વિહારં કિત્તેતિ. અત્તનો વસનટ્ઠાનં પન નામરૂપપરિચ્છેદે કિત્તિતં. **ધઞ્ઞાધિવાસ**ન્તિ તસ્મિં વિહારે આદિકમ્મિકભૂત મહિન્દત્થેરાદીનં પુઞ્ઞવન્તત્થેરાનં અજ્ઝાવુટ્ઠભૂતં. દીપપસાદક મહામહિન્દત્થેરસ્સ હિ વંસે જાતત્તા તસ્મિં વિહારે આદિકમ્મિકભૂતો મહાથેરોપિ મહિન્દત્થેરોનામાતિ ધાતુવંસે વુત્તો. **ઉદિતોદિત**ન્તિ અતિવિય ઉદિતં. નભમજ્ઝે પુણ્ણચન્દમણ્ડલં વિય સકલસીહળદીપે અતિવિય ઉગ્ગતન્તિ અત્થો. અરિયમગ્ગપઞ્ઞાવસેન પરિયત્તિવેસારજ્જાદિ પઞ્ઞાવસેનવા અવદાતેહિ પરિયોદાતેહિ ગુણેહિ સોતિતાતિ **પઞ્ઞાવદાતગુણસોતિતા**. તે એવ લજ્જીપાપગરહિનો. **મઞ્ઞન્તૂ**તિ અનુસ્સરન્તુ. **પુઞ્ઞવિભાવોદય મઙ્ગલાયા**તિ વિપુલાનં પુઞ્ઞાનં વડ્ઢિસઙ્ખાત મઙ્ગલત્થાય. તત્રાયં યોજના, પુઞ્ઞેન તેન વિપુલેન ધઞ્ઞાધિવાસં ઉદિતોદિતં તુમૂલસોમ વિહારઞ્ચ તત્થ નિપાસિનો મહિન્દત્થેરાદિકે પઞ્ઞાવદાત ગુણસોભિતે લજ્જિભૂતે ભિક્ખૂચ પુઞ્ઞવિભવોદયમઙ્ગલાય આયુકન્તં મઞ્ઞન્તુ પચ્છિમા જનાતિ. અથવા, તંવિહારં અઞ્ઞે પઞ્ઞાવદાત ગુણસોભિત લજ્જી ભિક્ખૂ મઞ્ઞન્તૂતિ યોજના. એતેન થેરો પચ્છિમજનાનં છસુ અનુત્તરિયધમ્મેસુ અનુસ્સતાનુત્તરિયસઙ્ખાતં પુઞ્ઞવિસેસઞ્ચ મયંપિ તાદિસગુણભાગિનો ભવિસ્સામાતિ ઉસ્સાહનુપાયઞ્ચ પટિપાદેસીતિ.

પરમત્થદીપની નિગમકથા

એત્તાવતાય –

> નગરે **દીપરઙ્ગ**મ્હિ, ગામે તિ નામકે;
> અટ્ઠસુઞ્ઞદ્ધયેકમ્હિ, સાકે જાતેન યા મયા.

મુંવાંગામે અરઞ્ઞમ્હિ, **લઙ્કતી**તિ વિસ્સુતાલયે;
વસતા મહતો ભિક્ખુ, ગણસ્સ હિતકારિના.

પરમત્થદીપનીનામ, સઙ્કતા સારદસ્સિના;
સારેસીનં હિતત્થાય, સારાસારવિવેકિનં.

સુનિટ્ઠિતા અયં ટીકા, નિબ્ભયા નિરુપદ્દવા;
નવપઞ્ચદ્વયેકમ્હિ, સાકે કોમુદસારદે.

તથા કલ્યાણસઙ્કપ્પા, સાધૂનં અમતપ્ફલા;
નિટ્ઠં ગચ્છન્તુ સબ્બેપિ, નિબ્ભયા નિરુપદ્દવા.

યથા લોકમ્હિ જોતન્તિ, ઉભો ચન્દિમસૂરિયા;
તથેવ પરમત્થેસુ, અયં **પરમત્થદીપની**.

પાળિયત્તેસુ સા સુભા, **સદ્દનિરુત્તિદીપની**;
ઉભો લોકમ્હિ જોતન્તુ, સદ્ધમ્મો યાવ તિટ્ઠતીતિ.

તત્થ નગરે દીપરઙ્ગમ્હીતિ દીપવાસિમહાજનં રઞ્જેતીતિ દીપરઙ્ગન્તિ લદ્ધનામે નગરે. ગામે નામકેતિ રોહિતમિગાનં નિવાસભૂમિતલે પતિટ્ઠિતત્તા એવંનામકે મહાગામે. સાકેતિ કલિયુગે. યા મયાતિ પરમત્થદીપનીનામ યાટીકા મયા સઙ્કતાતિ સમ્બન્ધો. લઙ્કતીતિ વિસ્સુતાલયેતિ એવંવિસ્સુતે અરઞ્ઞવિહારે. સારેસીનન્તિ સારગવેસીનં. સારાસારવિવેકિનન્તિ અયં સારો અયં અસારોતિ એવં સારઞ્ચ અસારઞ્ચવિવે ચેત્વા જાનિતું સમત્થાનં. સાકેતિ કલિયુગે. કોમુદસાર દેતિ કુમુદપુપ્ફયુત્તે સરદઉતુ પરિયાપન્નેપચ્છિ મકત્તિકમાસે. અમતપ્ફલાતિ નિબ્બાનપયોજના. સુભાતિ અત્થબ્યઞ્જનસમ્પત્તિયા સોભણા. સદ્ધમ્મોતિ તિવિધં સત્થુસાસનં વુચ્ચતીતિ.

ઇતિ અભિધમ્મત્થસઙ્ગહપકરણસ્સ ચતુત્થસંવણ્ણના

ભૂતા પરમત્થદીપનીનામા યંટીકા

સબ્બાકારેન નિટ્ઠિતા.